

**ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ**

7

ΟΜΙΛΙΑΙ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ**

**Ἰπό
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΨΕΥΤΟΓΚΑ
Διδάκτορος Θεολογίας**

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΣ
Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑΣ & ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΝΕ
Διδάκτορες τῆς Θεολογίας

Ε Π Ε

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1973

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

7

ΟΜΙΛΙΑΙ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς τὸν παρόντα τόμον δημοσιεύονται αἱ ὑπόλοιποι 13 ὀμιλῖαι ἐκ τῶν 24 γνησίων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Καὶ αὐταί, ὅπως καὶ ἐκεῖναι ποὺ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν ἕκτον τόμον, φανερώουν τὰ ποικίλα ἐνδιαφέροντά του καὶ τὴν μέριμναν διὰ τὴν πνευματικὴν προκοπὴν τοῦ ποιμνίου του. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ εὕρῃ καὶ εἰς αὐτάς, πλὴν τῶν ὑψηλῶν νοημάτων ἐπὶ τῶν διαπραγματευομένων θεμάτων, καὶ πλούσιον λαογραφικὸν ὕλικὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αἱ ἐκδιδόμεναι ἐνταῦθα ὀμιλῖαι εἶναι: 1) Τέσσαρες δογματικαί, 2) δύο περιστατικαί, 3) πέντε ἐγκωμιαστικαί εἰς μάρτυρας καὶ τέλος 4) δύο παιδαγωγικαί. Ἐνταῦθα διατηροῦμεν τὴν συνέχειαν τῆς ἀριθμῆσεως τοῦ προηγουμένου τόμου ὡς πρὸς τὰς γενικὰς ομάδας τῶν ὀμιλιῶν.

Γ'. Δογματικαὶ ὀμιλῖαι. Τὸ ὅλον δογματικὸν ἔργον τοῦ Βασιλείου δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι συμπληρώνεται καὶ μὲ τὰς παρακάτω τέσσαρας δογματικοῦ περιεχομένου ὀμιλίας. Αἱ τρεῖς πρῶται ἐξ αὐτῶν ἐξετάζουν, ὅπως καὶ τὰ δύο μεγάλα δογματικά του ἔργα, ἤτοι ὁ Ἐνατρεπτικὸς τοῦ ἀπολογητικοῦ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου καὶ τὸ περὶ ἁγίου Πνεύματος, ὡς καὶ μερικαὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν¹ αὐτοῦ, θέματα σχετικὰ μὲ τὰ ζωτικὰ δογματικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὡς εἶναι τὸ τριαδικόν, ἐνῶ ἡ τελευταία ἀσχολεῖται μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ.

α') Περὶ πίστεως. Εἶναι μικρὰ ἀλλὰ λαμπρὰ ἀπὸ θεολογικῆς ἀπόψεως ὀμιλία, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ Βασίλειος ὀμιλεῖ ἐν ἀρ-

1. Τοιαῦται εἶναι αἱ ὑπ' ἀριθμὸν 233 - 236 ἐπιστολαὶ πρὸς Ἀμφιλόχιον, ὡς καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 9, 52, 105, 113, 114, 125, 129, 131, 159, 175, 210, 214, 226, 251, 258, 261, 262, περὶ τῶν ὁποίων βλέπε εἰς τοὺς τρεῖς πρῶτους τόμους τῆς παρούσης ἐκδόσεως.

χῆ περι τῶν μέσων καὶ τῆς μεθόδου κατανοήσεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τῆς τριαδικῆς θεότητος. Οὕτω διὰ τῆς ψυχῆς ὁ ἄνθρωπος ποθεῖ ἀκορέστως τὸν Θεόν, διὰ τοῦ νοὸς προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐννοήσῃ καὶ διὰ τοῦ λόγου νὰ τὸν περιγράψῃ, ἀλλὰ πάντοτε ἀτελῶς. Ὁ νοὺς ἐν τῇ ἀνοδικῇ πορείᾳ ὅπως ἴδῃ τὸν Θεόν, πρέπει νὰ ἀποκαθαρθῇ ἀπὸ τὰ ὑλικά πράγματα καὶ νὰ ὑπερβῇ ὀλόκληρον τὴν νοητὴν κτίσιν, διὰ νὰ εὑρεθῇ οὕτως εἰς τὸν καθαρὸν χῶρον τῆς τριαδικῆς θεότητος (1· 3). Ἀκολουθῶς θεωρεῖ τὰς σχέσεις τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τοῦ Πνεύματος πρὸς τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα ἐν τῇ αἰδίῳ ὑπάρξει αὐτῶν, ὁμιλῶν συνάμα καὶ περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Λόγου καὶ τῆς ἁγιαστικῆς καὶ τελειωτικῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος (2 - 3).

β') Εἰς τό, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ἀποτελεῖ σύντομον ἐρμηνείαν εἰς τὸ προοίμιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, διὰ τῆς ὁποίας ὑποστηρίζει ὁ Βασίλειος τὴν αἰδίον ὑπαρξιν καὶ θεότητα τοῦ Λόγου. Ἀνασκευάζων τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν Ἀνομοίων, ἀντιπαρθέτει εἰς τὴν περιώνυμον φράσιν τοῦ Ἀρείου «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ οὐκ ἦν πρὶν ἂν γένηται», τὴν φράσιν «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ὁ Βασίλειος θεωρεῖ τὸν στίχον αὐτὸν τοῦ Δ' Εὐαγγελίου ἀπαρασάλευτον θεμέλιον τῆς πίστεως κατὰ τῆς ἀρειανικῆς κακοδοξίας καὶ διὰ τοῦτο συστήνει εἰς τοὺς ὀρθοδόξους πιστοὺς νὰ τοὺς ἀποτυπώσουν «ὥσπερ σφραγίδα ταῖς μνήμαις» (4). Τέλος δὲ ἐπὶ τοῦ θεμελίου τούτου ὑπόσχεται εἰς τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν θέλει νὰ καταπονήσῃ διὰ πλειόνων, νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ τὰ «λειπόμενα», ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς τό ἐπιτρέψῃ. Πότε ὅμως καὶ μὲ ποίαν ὁμιλίαν συνεπλήρωσε τὰ «λειπόμενα» ταῦτα ὁ Βασίλειος; Πιθανὸν μὲ τὴν ἐπομένην ὁμιλίαν.

γ') Κατὰ Σαβελλιανῶν καὶ Ἀρείου καὶ τῶν Ἀνομοίων. Πράγματι μὲ τὴν ὁμιλίαν ταύτην γίνεται διαπραγματεύσις περὶ τῶν αὐτῶν θεμάτων καὶ ἀνασκευῆ τῶν αἰρετικῶν τούτων καὶ τῶν πνευματομάχων, τοὺς ὁποίους εἶχε ὑπ' ὄψιν του καὶ εἰς τὴν προηγουμένην. Πλὴν τούτων εἰς τὴν πρώτην παράγραφον τῆς παρουσίας ὁμιλίας ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Βασιλείου καὶ τὸ προοίμιον τοῦ Δ' Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον ἤχεϊ ὡς ἐπωδὸς εἰς τὴν ἄλλην. Ἀλλὰ τοῦ-

το δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελῆ καὶ τόσον ἀποφασιστικὸν τεκμήριον, διὰ μίαν τοιαύτην ἄμεσον συσχέτισιν τῶν δύο ὁμιλιῶν. Ὁ Βασίλειος, πλὴν τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς τοιαύτης ἐνδείξεως τοῦ χωρίου τοῦ Δ' Εὐαγγελίου, δυστυχῶς δὲν παρέχει ἐτέραν ἐνδειξιν πλέον σαφῆ περὶ ἀμέσου μεταβάσεώς του ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην. Ἀντιθέτως αὐτὴ ἐδῶ ἡ ὁμιλία φαίνεται νὰ συνδέεται ἀμεσώτερα πρὸς τὴν ἐνάτην τῆς Ἑξαήμερου τοῦ Βασιλείου. Εἰς τὸ τέλος ταύτης θίγων τὴν κακοδοξίαν τῶν Ἀνομοίων, κηρυττόντων τὴν ἀνομοιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ βλέπων ὅτι «ἡ ἑσπέρα πάλαι πρὸς δυσμὰς τὸν ἥλιον παρέπεμψε», λέγει ὅτι θὰ ἀποδώσῃ «τὴν τελειοτέραν περὶ τῶν προκειμένων ἐξέτασιν ἐν τοῖς ἐξῆς»². Τὰ «ἐξῆς» φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς τρίτης ὁμιλίας εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιμετωπίζονται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ οἱ Ἀνόμοιοι. Ἑτέρα ἐνδείξις συνδέσεως τῶν δύο τούτων ὁμιλιῶν εἶναι καὶ τὸ ὅτι εἰς τὴν τελευταίαν παράγραφον τῆς ἐνάτης ὁμιλίας τῆς Ἑξαήμερου γίνεται μνεία περὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἑλληνισμοῦ³, καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὴν πρώτην παράγραφον τῆς ὁμιλίας ταύτης. Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι εἰς τὰς ὁμιλίας αὐτὰς ὑπάρχουν θεματικὴ ἀλληλουχία καὶ ἐνδείξεις μεταβάσεως ἀπὸ τῆς δευτέρας καὶ τῆς ἐνάτης τῆς Ἑξαήμερου πρὸς τὴν τρίτην. Πιθανὸν ἢ μετάβασις νὰ μὴ συνέβῃ ἀπ' εὐθείας, ὅπως φαίνεται ἀμεσώτερα, ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸς τὴν τρίτην, ἀλλὰ νὰ προηγήθῃ ἡ ἐκφώνησις τῆς δευτέρας ἢ ἀκόμη καὶ αὐτῆς τῆς Περιπίστεως καὶ νὰ ἠκολούθησαν ἡ δευτέρα καὶ τρίτη. Ἐὰν οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, τότε ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἑξαήμερου, ἡ ἐκφώνησις τῶν ὁμιλιῶν τούτων πρέπει νὰ ἔλαβε χώραν τὸ αὐτὸ ἔτος μὲ αὐτὴν, ἦτοι τὸ 370 ἢ τὸ ἐπόμενον.

δ') "Ὅτι οὐκ ἔστιν αἷτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός. Εἰς τὴν ἀξιόλογον ταύτην ὁμιλίαν ὁ Βασίλειος ἀντιμετωπίζει τὸ «πολυθρόλητον», ὡς λέγει καὶ ὁ ἴδιος, πρόβλημα τοῦ κακοῦ (2). Τὸ ἴδιον ζήτημα θίγει δι' ὀλίγων καὶ εἰς τὴν Ἑξαήμερον, ἀφορμώμενος

2. Βλ. Μεγάλου Βασιλείου, Ἑξαήμερος, Θ' 41, ΕΠΕ 4, σ. 372.

3. Βλ. αὐτόθι Θ' 39, σ. 370.

ἐκ τῆς ἐρμηνείας, τὴν ὁποίαν ἔδιδον οἱ δυαρχικοὶ γνωστικοὶ ἐπὶ τοῦ χωρίου τῆς Γενέσεως 1, 2, ὑποστηρίζοντες τὴν «ισόρροπον τοῦ κακοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐναντίωσιν»⁴. Εἰς τὴν ὁμιλίαν συλλήβδην ἀντικρούει τὰς περὶ κακοῦ ἀντιλήψεις τῶν ἀθέων, τῶν κατηγορούντων τὸν Θεὸν ὡς αἷτιον καὶ δημιουργὸν τῶν κακῶν, καὶ τῶν δυαρχικῶν ἐπίσης Γνωστικῶν. Τὸ κακόν, κατὰ τὸν Βασίλειον, δὲν ἔχει ὑπόστασιν, οὔτε οὐσίαν· εἶναι μὴ ὄν καὶ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ (5). Κακόν εἶναι ἡ ἁμαρτία, ἡ ὁποία ἠλλοτρίωσε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἀρχὴ καὶ ρίζα τῆς ἁμαρτίας (3) τὸσον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅσον καὶ εἰς τὸν διάβολον (ἐκπεσόντα ἀγγελον) (8), εἶναι τὸ αὐτεξούσιόν των, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπροικίσθησαν ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἐπιγενήματα τοῦ καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως κακοῦ, ἦτοι τῆς ἁμαρτίας, εἶναι τὸ ἠθικὸν τὸ καὶ φύσει ἀποκαλούμενον κακόν (3), τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἶναι, φέρ' εἰπεῖν, ἡ ἀδικία, ἡ ἀφροσύνη, ὁ φθόνος, ὁ φόβος κ.τ.τ., καὶ τὸ ὁποῖον καταρρυπαίνει τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ κατ' αἴσθησιν κακόν, ὡς εἶναι ὁ σωματικὸς πόνος, ἡ ἀσθένεια, ἡ στέρησις τῶν ἀναγκαίων τῆς ζωῆς κ.τ.τ., τὰ ὁποῖα παραχωρεῖ ὁ Θεὸς πρὸς διόρθωσιν τῶν ἀνθρώπων. Τὰ κακὰ αὐτὰ ἔχουν παιδαγωγικὸν χαρακτῆρα καὶ προάγουν πρὸς τὸ ἀγαθόν (4). Τέλος ὁ Βασίλειος διατυπώνει αἰσιδόξον ἀποψιν περὶ τῆς ἠθικῆς τελειώσεως, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ κατ' ἀρχὴν ἔργον τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, βοηθουμένου φυσικὰ καὶ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος.

Πότε ἐξεφωνήθη ἡ ὁμιλία δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐὰν θὰ ἠθέλαμεν νὰ δώσωμεν κάποιαν σημασίαν εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν «κατὰ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν» κακῶν, ὅπου ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ «λιμοὶ καὶ αὐχμοὶ» (3), τότε θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἐξεφωνήθη μετὰ τὸ ἔτος 368.

Δ'. Περιστατικαὶ ὁμιλίας. α') Ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ. Ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη τὸ ἔτος 368 ἐξ ἀφορμῆς τοῦ φοβεροῦ λιμοῦ, ὁ

4. Βλ. Ἐξαήμερον Β' 16 - 23, ΕΠΕ 4, σ. 76 - 82.

ὁποῖος ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὸν Πόντον καὶ ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἐδεινοπάθησαν καὶ αἱ πέριξ τούτων περιοχαί. Περὶ τοῦ λιμοῦ τούτου ὁ Βασίλειος ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν 27ην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσάτων⁵, παραστατικὴν δὲ εἰκόνα δίδει καὶ εἰς τὴν ὁμιλίαν Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας (8). Κατὰ τὴν δεινὴν ταύτην δοκιμασίαν ὁ Βασίλειος παρεμύθησε τὸν λαὸν καὶ ὑπεκίνησε τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν πλουσίων, ὥστε νὰ προστρέξουν εἰς βοήθειαν τῶν πενεστέρων τάξεων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον λοιπὸν ἐξεφώνησε καὶ τὴν παροῦσαν ὁμιλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν σὺν τοῖς ἄλλοις δίδει ζωηρὰν περιγραφὴν τῆς καταξήρου ἐκ τῆς ἀνομβρίας γῆς καὶ τοῦ ἀργοῦ ἐκ τῆς πείνης θανάτου. Θεωρεῖ δὲ τὰ κακὰ ταῦτα τῆς πείνης καὶ τῆς ἀνομβρίας ὡς τιμωρίαν τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἢ ὡς δοκιμασίαν τῶν δικαίων. Πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ αὐτὰ κηρύσσει τὴν πάνδημον μετάνοιαν, φέρων ὡς παράδειγμα τὴν μετάνοιαν τῆς Νινευῆ. Εἰς τὴν ὁμιλίαν ταύτην παρατηροῦμεν ἐφαρμογὴν τοῦ σχήματος τοῦ προφητικοῦ κηρύγματος: ἁμαρτία - τιμωρία, μετάνοια - σωτηρία.

β') Περὶ τοῦ μὴ προσηλωσθαι τοῖς βιοτικοῖς καὶ περὶ τοῦ γενομένου ἐμπρησμοῦ ἐξωθεν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὁμιλία αὕτη διακρίνεται σαφῶς εἰς δύο μέρη· τὸ πρῶτον διαλαμβάνει τὰς παραγράφους (1 - 8) καὶ τὸ δεύτερον τὰς παραγράφους (9 - 12). Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ πρόσθετον παράρτημα τῆς ὁμιλίας, ἡ ὁποία φυσικῶς κατεκλείετο εἰς τὴν ὀγδόην παράγραφον. Ἄλλ' εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο «ἀδελφοί τινες» ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν ὁμιλητὴν «μὴ παραδραμεῖν τὰ χθὲς ὑπὸ τοῦ Δεσπότης θαυματουργηθέντα. . . μηδὲ σιγῆσαι τὸ τρόπαιον, ὃ κατὰ τῆς διαβόλου λύττης ἔστησεν ὁ Σωτὴρ» (9). Παρεκλήθη δηλαδή ὁ Βασίλειος νὰ συνεχίσῃ τὸν λόγον του καὶ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς πυρκαϊᾶς, ἡ ὁποία εἶχεν ἐκραγῆ τὴν προηγούμενην ἡμέραν εἰς τὰ πέριξ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ ὁποία θαυματουργικῶς τῷ τρόπῳ κατεστάλη, χω-

5. Βλ. Μεγάλου Βασιλείου, ἐπιστολαὶ Α', ΕΠΕ 1, σ. 245.

ως να προκαλέση ζημίας εἰς τὸν ναόν. "Ἐνεκα τοῦ ἐπεισοδίου τοῦτου ἡ ὄλη ὁμιλία ἐχαρακτηρίσθη ὡς περιστατική, ἐνῶ κατὰ τὸ πρῶτον αὐτῆς τμήμα, τὸ ὁποῖον εἰς νεωτέραν μετὰφρασιν⁶ ἐκδίδεται αὐτοτελῶς, πρέπει νὰ ἀνήκη εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἠθικῶν καὶ πρακτικῶν ὁμιλιῶν. Εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο τμήμα ὁ Βασίλειος ἐπισημαίνει κατ' ἀρχὰς ὅτι ὁ διάβολος προσβάλλει τὸν ἄνθρωπον μέσῳ τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ περὶ τὰ βιοτικὰ πράγματα (9). Ἀκολούθως θεωρεῖ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὡς ὁδόν, τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' ἧς στιγμῆς εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς γεννήσεως, κατ' ἀνάγκην βαδίζει. Κατὰ τὴν πορείαν αὐτῆς ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ φέρῃ μαζί του ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ἐφόδια, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὸν πραγματικὸν κόσμον τῆς ψυχῆς καὶ ὄχι αὐτὰ τὰ ὁποῖα τὴν ζημιώνουν (3 - 4). Ἡ μέριμνα διὰ τὴν ψυχὴν, πού εἶναι ἀπὸ τὰ «ὄντως ἡμέτερα», καὶ διὰ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶναι «κτῆμα ἀναγκαῖον τῇ ψυχῇ καὶ συνεργοῦν αὐτῇ πρὸς τὸ ζῆν ἐπὶ γῆς», πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν προσρισμὸν τοῦ καθενὸς (5 - 6). Τέλος συστήνει ἀποβολὴν τοῦ πλοῦτου καὶ διάθεσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας ἀδελφούς (7 - 8).

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (9 - 12), κατ' ἀρχὴν ὁ Βασίλειος ἀναφέρεται δι' ὀλίγων εἰς τὸ περιστατικὸν τῆς πυρκαϊᾶς, θεωρῶν αὐτὴν ὡς προσβολὴν τοῦ διαβόλου κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως εὐκαιρίαν νίκης καὶ θριάμβου αὐτῆς κατ' αὐτοῦ. Κατόπιν προτρέπει τοὺς μὴ δόκιμασθέντας ἀπὸ τὸ πῦρ νὰ συμπαρασταθοῦν εἰς τοὺς πληγέντας «κοινὴν ἐκείνοις προθέντες τὴν εὐπορίαν τὴν ἑαυτῶν» (9). Τέλος δὲ παραμυθῶν τοὺς ἐν θλίψει, προσβάλλει εἰς αὐτοὺς ὡς παράδειγμα ἐγκαρτερήσεως τὸν πολυπαθῆ Ἰώβ, διηγούμενος τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ.

Πότε συνέβη τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ δὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως ἐσωτερικαὶ ἐνδείξεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι καὶ τόσο σαφεῖς, ἐπιτρέπουν νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἐκφώνησιν τῆς ὁμιλίας μετὰ τὸ 368.

6. Βλ. Λόγοι Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ἀπόδοσις εἰς τὴν νεοελληνικὴν (ἐκδοσις «Ζωῆς»), τεῦχος Α', Ἀθῆναι 1933, σ. 119 - 133.

Ε'. Ἐγκωμιαστικαὶ ὁμιλίαι. Εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἀνατολῆς ἢ Καππαδοκία κατέχει ὄλως ἐξέχουσιν θέσιν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς πρὸς τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς ἁγίους τιμῆς. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολὺ καὶ οἱ Καππαδόκιοι πατέρες, οἱ ὅποιοι μὲ λόγους καὶ ὁμιλίας ἐνεκωμιάζον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς μνήμης των τοὺς ἁγίους καὶ μάρτυρας τῆς πατρίδος των ἢ καὶ ἄλλους ἐξ ἄλλων περιοχῶν ποῦ ἔτυχε νὰ μαρτυρήσουν ἐκεῖ κατὰ τὴν περίοδον τῶν διωγμῶν. Πρῶτος ὁ Βασίλειος καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ οἱ δύο Γρηγόριοι, ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Νύσσης, μετέφερον τὸ ἐγκωμιαστικὸν εἶδος τῶν πανηγυρικῶν λόγων τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν χριστιανικὸν χῶρον. Ὁλίγον βραδύτερον ἐμιμήθη αὐτοὺς ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος⁷. Τὰ κείμενα τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν ὡς καὶ τὰ μαρτυρολογία, ἀποτελοῦντα πηγὴν ἐμπνεύσεως διὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ποιητάς, ἐπηρέασαν μεγάλως τὴν σχετικὴν ὑμνογραφίαν. Πρὸς τοῦτοις δὲ συνιστοῦν ἀξιόλογον πηγὴν καὶ τῆς ἀγιολογίας, διότι παρέχουν πολυτίμους πληροφορίας περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ μαρτυρίου τῶν ἁγίων μαρτύρων. Τοιαῦτα κείμενα τοῦ Βασιλείου εἶναι αἱ ἐξῆς πέντε ὁμιλίαι.

α') Εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν καὶ εἰς τὰ λειπόμενα τῆς προλεχθείσης ὁμιλίας τῆς Περὶ εὐχαριστίας.

Κανονικῶς ἡ ὁμιλία αὕτη, ὡς ἀποτελοῦσα συνέχειαν τῆς Περὶ εὐχαριστίας ὁμιλίας, ἔπρεπε νὰ εἶχε δημοσιευθῆ ἀμέσως μετ' ἐκείνην εἰς τὸν ἕκτον τόμον. Ἡ ἔνταξις ὁμως ταύτης εἰς τὴν ομάδα τῶν ἐγκωμιαστικῶν ὁμιλιῶν δικαιολογεῖ κάπως τὴν ἀπόσπασίν της ἀπὸ τὴν φυσικὴν αὐτῆς θέσιν καὶ τὴν δημοσίευσίν της ἐδῶ ἐκ τοῦ προτασσομένου ἐγκωμίου εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν.

Ἐκ τῶν ἑννέα ὄλων παραγράφων τῆς ὁμιλίας μόνον αἱ δύο πρῶται (1 - 2) καλύπτουν τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κατὰ τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν συμβάντων, αἱ δὲ λοιπαὶ (3 - 9) ἀποτελοῦν ἀνάπτυξιν ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος τῆς Περὶ εὐχαριστίας ὁμιλίας, ἡ ὁποία, ὡς γνωστὸν, εἶχεν ἐκφωνηθῆ τὴν προτεραίαν καὶ «καταλειφθῆ ἀτελής» (3). Ὁ Βασίλειος εἶχε πρόθεσιν νὰ ὁμιλήσῃ ἐκτε-

7. Βλ. Π. Χρήστου, Εἰσαγωγικά, ΕΠΕ 1, σ. 29.

νῶς περὶ τῆς μάρτυρος Ἰουλίττης, ἀλλὰ, ὡς λέγει ὁ ἴδιος περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, «δυσχερῆς δέ τις ἐγὼ φύσει πρὸς πᾶν τὸ ἀτέλεστον» (3), ἐσυνέχισε τὸν λόγον του περὶ εὐχαριστίας, συμπληρώων τὰ κενὰ πού εἶχεν ἀφήσει.

Ἐκθέτων λοιπὸν τὰ κατὰ τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν, συνθέτει τὴν ἱστορίαν περὶ τοῦ μαρτυρίου αὐτῆς ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοπτῶν μαρτύρων, οἱ ὅποιοι ἐξοῦσαν ἀκόμη μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς, ὁ ὅποιος συνέβη κατὰ τὸν διωγμὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303 - 304). Ἐνταῦθα ἐξαίρεται τὸ θάρρος πρὸ τοῦ φρικτοῦ μαρτυρίου, τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου, τὸν ὅποιον ὑπέστη ἡ μάρτυς, ὁμολογήσασα πίστιν εἰς τὸν Χριστόν. Ὁ διάβολος, παρατηρεῖ ὁ Βασίλειος, ἠττήθη ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ ἡ ἀρετὴ οὕτω δὲν εἶναι κατόρθωμα μόνον τῆς φύσεως τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ τῆς γυναικός, ἡ ὁποία ἐπλάσθη ἐξ ἴσου πρὸς τὸν ἄνδρα μὲ τὴν ἰδίαν ὑπὸ Θεοῦ δυνατότητα πρὸς τὴν ἀρετὴν. Εἰς τὸ Ἀγιολόγιον τοῦ Γαλανοῦ⁸ ἡ μάρτυς συγγέεται πρὸς τὴν χήραν Ἰουλίτταν εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Βασίλειος ἀπηύθυνε προσωπικὴν ἐπιστολὴν⁹ καὶ δι' ὑπόθεσιν τῆς ὁποίας ἔγραψεν ἄλλας δύο, μία πρὸς τὸν κόμητα Ἑλλάδιον¹⁰ καὶ μίαν πρὸς τὸν κηδεμόνα τῶν κληρονόμων αὐτῆς¹¹.

Εἰς τὸ μέρος (3 - 9) ὁ Βασίλειος, συνεχίζων τὴν ἀνάπτυξιν ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ χωρίου «πάντοτε χαίρετε. . .», ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὸ θέμα τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς καὶ τῆς ἐν παντὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν. Ἄξια προσοχῆς εἶναι τὰ ὅσα περὶ προσευχῆς λέγονται ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ ἀγίου πατρός. Ἡ προσευχὴ ὀρίζεται ὡς αἴτησις τῶν πιστῶν ἀγαθοῦ τινος ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' αὐτὴ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς λόγους. Ὁ Θεὸς γνωρίζει αὐτὰ πού χρειάζομεθα καὶ χωρὶς ἡμεῖς νὰ τὰ αἰτήσωμεν. Ἡ δύναμις ὁμως τῆς προσευχῆς ἐμφαίνεται εἰς τὴν προαίρεσιν τῆς ψυ-

8. Βλ. Μ. Γαλανοῦ, Οἱ βίοι τῶν ἀγίων, Μάιος - Αὐγούστος, τεῦχος Ε', Ἀθήναι 1950, σ. 119 - 120.

9. Βλ. Ἐπιστολὴν 107, Ἰουλίττη ἐλευθέρᾳ, ΕΠΕ 2, σ. 240 - 242.

10. Βλ. Ἐπιστολὴν 109, Ἑλλαδίῳ κόμητι, ΕΠΕ 2, σ. 238 - 240.

11. Βλ. Ἐπιστολὴν 108, τῷ κηδεμόνι τῶν κληρονόμων Ἰουλίττης, ΕΠΕ 3, σ. 364 - 366.

χῆς καὶ εἰς τὰ καλὰ ἔργα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ συνοδεύουν ὅλον τὸν βίον. Πᾶν ἀνθρώπινον ἔργον, ἀπὸ τὰ πλέον σοβαρὰ μέχρι καὶ αὐτῶν τὰ ὅποια γίνονται καθημέραν, δύνανται νὰ ἀποτελοῦν ἀντικείμενον τῆς δοξολογικῆς καὶ εὐχαριστιακῆς προσευχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως ὁλόκληρος ὁ ἀνθρώπινος βίος δύναται νὰ εἶναι συνεχῆς προσευχὴ καὶ διηνεκῆς δοξολογία καὶ εὐχαριστία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ δοξολογικὴ αὐτῆ στάσις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν ἔργων του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἶναι λοιπὸν τὸ κεντρικὸν νόημα καὶ τῆς Περι εὐχαριστίας ὁμιλίας καὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς ὁμιλίας εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν. Πάντως μία τοιαύτη ἀντίληψις τοῦ Βασιλείου περὶ τῆς προσευχῆς, ὡς ἐπιτυγχανομένης ἐν παντὶ ἔργῳ, δὲν στρέφεται μόνον ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἡμφεσβήτουν τὴν δυνατότητα τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἀποστολικῆς ρήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν Μεσσαλιανῶν¹², οἱ ὅποιοι χάριν δῆθεν τῆς προσευχῆς ἀπέφευγον πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν καὶ διὰ νὰ ζήσουν κατέφευγον εἰς τὴν ἐπαιτείαν.

β') Εἰς Βαρλαάμ τὸν μάρτυρα. Ἡ ὁμιλία, πολὺ σύντομος, ἐξεφωνήθη εἰς πανηγυρικὴν συνάθροισιν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς τοῦ μάρτυρος (1). Εἰς τὸν ἴδιον ἀφιέρωσεν ὁμιλίαν καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος¹³. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κριτικούς ἀποδίδουν καὶ τὴν ὁμιλίαν αὐτὴν εἰς τὸν ἴδιον τὸν Χρυσόστομον καὶ ὄχι εἰς τὸν Βασίλειον¹⁴. Νεώτεροι ὁμοίως ἐρευνῆται θεωροῦν αὐτὴν ὡς τοῦ Βασιλείου, διὸ καὶ τὴν κατατάσσουν μεταξὺ τῶν γνησίων ὁμιλιῶν αὐτοῦ¹⁵.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τῆς ὁμιλίας ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματίσωμεν πλήρη εἰκόνα περὶ τοῦ βίου τοῦ μάρτυρος. Δὲν λέγεται ἀπὸ ποῦ κατήγετο, οὔτε πότε καὶ ὑπὸ ποίου

12. Βλ. "Ὅροι κατὰ πλάτος, ἐρώτησις 37. «Εἰ δεῖ προφάσει τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ψαλμοδίας ἀμελεῖν τῶν ἔργων καὶ ποῖοι καιροὶ τῆς προσευχῆς ἐπιτήδευοι καὶ πρῶτον, εἰ χρὴ ἐργάζεσθαι», PG 31, 1009 κ. ἐξ.

13. Βλ. PG 50, 675 - 682.

14. Βλ. Κωνσταντίνου Κοντογόνου, Φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ ἱστορία, τόμος Β', Ἀθῆναι 1853, σ. 378.

15. Βλ. J. Quasten, *Initiation aux pères de l' Église*, (Traduction de l' anglais par J. Laporte) τόμ. 3, Paris 1963, σ. 316.

ἐμαρτύρησεν. Εἶναι ὁμως γνωστὸν ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ εἰς Καισάρειαν. Ἦτο ἀμόρφωτος καὶ τραυλός, ὅπως ὁ Παῦλος, ἀλλὰ «εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει» (2). Ὑπέμεινε πολλὰ καὶ ποικίλα βασανιστήρια, ὅπως ἀρνηθῆ τὸν Χριστὸν καὶ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἰδῶλα, ἀλλὰ δὲν ὑπέκυψεν οὔτε καὶ εἰς τὸ φρικτώτερον ὄλων, ὅπερ ἦτο νὰ βαστάζῃ ὑπτίαν τὴν δεξιάν του ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν εἰδῶλων φέρουσαν καιόμενον θυμίαμα (2). Εἰς τὴν Καισάρειαν ὑπῆρχε ὁ τάφος του, εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς του συνέρρει πλῆθος πιστῶν. Εἰς δὲ τὴν Ἀντιόχειαν ὑπῆρχε ναὸς τιμώμενος ἐπ' ὀνόματί του¹⁶ ὡς καὶ βαπτιστήριον. Ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν 19ην Νοεμβρίου, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χρυσοστόμου ἐτελεῖτο περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως.

γ') Εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα. Πρόκειται περὶ πανηγυρικῆς ὁμιλίας, τὴν ὁποίαν ὁ Βασίλειος ἐξεφώνησεν εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ μάρτυρος, τὸ ὁποῖον εὗρισκετο ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως (1). Εἰς αὐτὴν διηγεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ Γορδίου πρὸ καὶ κατὰ τὸ μαρτύριόν του. Ὁ Βασίλειος δὲν διέθετεν ἄλλην πηγὴν, παρὰ μόνον προφορικὴν παράδοσιν· «ἀμυδρὰ γὰρ τις φήμη πρὸς ἡμᾶς διεδόθη» (2), περὶ τῆς ὁποίας ἠγγυῶντο αἱ μαρτυρίαι τῶν ἐπιζώντων (3). Κατὰ τὴν διήγησιν ὁ Βασίλειος, μιμούμενος τὰ παραγγέλματα τῶν ρητόρων, ἐξυμνεῖ τὴν πατρίδα τοῦ ἥρωός του Καισάρειαν (2), ἀλλ' ἀποφεύγει νὰ μνημονεύσῃ τὸ ὄνομα τοῦ διώκτου, ὅπως ἄλλωστε κάμνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ἰουλίτης καὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων εἰς τοὺς ὁποίους ἀφιέρωσεν ἐγκώμα. Ἀπλῶς ἐδῶ ἀρκεῖται νὰ ἀποκαλῆ αὐτὸν «τύραννον» (2). Τὰ Συναξάρια ταυτίζουν τὸν διώκτην μὲ τὸν Λικίνιον, ὁ ὁποῖος συνεκρούσθη μὲ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἠττήθη ὑπ' αὐτοῦ. Ἀπὸ τὴν

16. Βλ. H. Delehaye, *Les Origines du culte des Martyrs*, Bruxelles 1933, σ. 197. Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ἔχει συγγράψῃ εἰδικὴν μελέτην, «S. Barlaam martyr à Antioche», δημοσιευθεῖσαν εἰς *Analecta Bollandiana*, τόμος 22 (1903) 129 - 145.

ὁμιλίαν πληροφοροῦμεθα ὅτι εἰς τὸν ἱππόδρομον, ὅπου αἰφνιδίως ἐνεφανίσθη ὁ Γόρδιος, κατελθὼν ἐκ τῶν ὁρέων, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι Χριστιανὸς, παρίστατο καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Καισαρείας. Ὁ Γόρδιος κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἐμαρτύρησεν «ἔξω τοῦ τείχους» (6) τῆς πόλεως, ὅπου φαίνεται ἐστήθη καὶ μαρτύριον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματί του.

Τὴν 3ην Ἰανουαρίου ἡ Ἐκκλησία μας τελεῖ τὴν μνήμην ἐκτὸς τοῦ μάρτυρος τούτου καὶ ἐτέρου Γορδίου, μαρτυρήσαντος ἐπὶ Μαξιμιανοῦ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Αὐτὸς ὑπὸ τινων μελετητῶν ταυτίζεται μὲ τὸν πρῶτον¹⁷.

δ') Εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Μάμαντα. Καὶ ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἐξεφωνήθη εἰς πανηγυρικὴν συγκέντρωσιν τοῦ λαοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἐτιμᾶτο ἐξαιρετικῶς (12) καὶ ὅτι ἡ ἐορτὴ του ἦτο ἀπὸ τὰς κυριωτέρας μεταξὺ τῶν μαρτύρων. Ἡ ἐκφώνησις φαίνεται ὅτι ἐγένετο ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς ὁμιλίας εἰς τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», διότι ἐδῶ ὑπάρχει σαφὴς ὑπαινιγμὸς ἀναφορᾶς εἰς αὐτήν (4). Ἡ ὁμιλία, μολοντί ἀποτελεῖ ἐγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα, ἐν τούτοις οὔτε κἂν εἰς αὐτὴν γίνεται λόγος περὶ τῶν περιστατικῶν καὶ τοῦ εἴδους τοῦ μαρτυρίου του, ὅπως εἰς τὰς ἄλλας πρὸς τοὺς μάρτυρας ὁμιλίας τοῦ Βασιλείου.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ ὁμιλητὴς εἶναι διατεθειμένος νὰ εἴπη κάτι ἐπάξιον τοῦ μάρτυρος καὶ τῆς μεγάλης προθυμίας τοῦ ἀκροατηρίου του (1). Ἀφορμώμενος λοιπὸν ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μάρτυρος, ὁ ὁποῖος ἦτο ποιμὴν (3), καὶ ἀναφέρων τοὺς μεγάλους ποιμένας τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τὸν Ἀβελ, τὸν Μωυσῆα, τὸν Ἰακώβ, τὸν Δαβίδ, θίγει τὸ θέμα τῆς ποιμαντικῆς καὶ βασιλικῆς ἐξουσίας ποῦ ὑπεδύθη ὁ Κύριος, τονίζων τὸ κύριον γνῶρισμα τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει δι' ὀλίγον τὸ θέμα τοῦ μισθωτοῦ ποιμένος (4). Ἐνταῦθα εὐρίσκει εὐκαιρίαν νὰ συσχετίσῃ τὸ πρᾶγμα

17. Βλ. Francois Halkin, Un second Saint Gordius? ἐν *Analecta Bollandiana* 79 (1961), 5 - 15, ὅπου ἐκδίδεται καὶ τὸ Μαρτύριον αὐτοῦ.

μέ τους μισθωτοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ποιμένας, οἱ ὅποιοι προκαλοῦν σχίσματα εἰς αὐτήν, ὑπονοῶν σαφῶς τοὺς αἰρετικούς Ἀνομοίους, τῶν ὁποίων καὶ ἐπιχειρεῖ σύντομον ἀναίρεσιν τῆς πλάνης. Τέλος εὐχεται ὁ Κύριος νὰ διαφυλάξῃ «ἄσειστον τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, φρουρουμένην τοῖς μεγάλοις πύργοις τῶν μαρτύρων» (4).

Εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα ἀναφέρεται καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος¹⁸ εἰς λόγον του, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν εἰς ναὸν τοῦ ἁγίου, κείμενον πλησίον τῆς πόλεως Ναζιανζοῦ¹⁹. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὑποκοδύμησαν ναὸν εἰς Καισάρειαν ὁ Ἰουλιανὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς του Γάλλος, ὅταν ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὸ βασιλικὸν χωρίον Μάκελλον²⁰. Εἰς τὸν ναὸν αὐτὸν ὁ Βασίλειος ἐξεφώνησε τὴν πρὸς τὸν ἅγιον ὀμιλίαν²¹, τοῦ ὁποίου ἡ ἑορτὴ ἐωρτάζετο τότε τὴν 1ην Σεπτεμβρίου, ἐνῶ σήμερον τὴν 4ην τοῦ αὐτοῦ μηνός.

ε') Εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας. Διὰ τῆς ὀμιλίας ταύτης, ἡ ὁποία ἐξεφωνήθη καὶ αὐτὴ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς μνήμης τῶν μαρτύρων - πιθανὸν κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν (6) ἄλλ' ἄγνωστον ποῖον ἔτος -, ὁ Βασίλειος διηγεῖται τὸ μαρτύριον αὐτῶν. Οὗτοι, ὅλοι στρατιωτικοὶ τὸ ἐπάγγελμα, ἐμαρτύρησαν²² κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Λικινίου, ὁ ὁποῖος ἐξερράγη εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατόπιν διατάγματος αὐτοῦ, ἐκδοθέντος περὶ τὸ 320. Ὑπέστησαν τὸν διὰ ψυχῆς θάνατον εἰς τὴν παγωμένην λίμνην τῆς Σεβαστείας ἐν Ἀρμενίᾳ, ἀρνηθέντες νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἰδωλα. Διηγούμενος τὰ κατὰ τὸ μαρτύριον αὐτῶν ὁ Βασίλειος ἐξαίρει τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν ὁμόνοιαν ἐν τῇ πίστει, τὸ γενναῖον φρόνημα, τὴν περιφρόνησιν τῶν κοσμικῶν ἀξιομάτων μετὰ τὰ ὁ-

18. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 44, 12, PG 36, 608-621.

19. Βλ. H. Delehaye, *Les origines du culte des Martyrs*, Bruxelles, 1933, σ. 174. Εἰδικὴν μελέτην περὶ τοῦ ἁγίου ἔχει γράψῃ ἡ Ἄννα Χατζηνικολάου - Μαράβα, Ὁ ἅγιος Μάμας, Ἀθήναι 1953.

20. Βλ. Ἀναστασίου Μ. Λεβίδου, Ἱστορικὸν δοκίμιον, ἐν Ἀθήναις 1885, τόμ. Α' σ. 65.

21. Βλ. αὐτόθι, σ. 66.

22. Περισσότερα περὶ τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν βλέπε Σ. Ν. Σάκκου, *Οἱ ἅγιοι τεσσαράκοντα μάρτυρες*, Ἀθήναι 1957.

ποῖα ἤθελε νὰ τοὺς δελεάσῃ ὁ δῆμιος διώκτης των (4), τὴν περιφρόνησιν τοῦ φρικτοῦ καὶ ὀδυνηροῦ θανάτου καὶ τὸν φλογερὸν πόθον νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοὺς μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ οἱ δῆμιοι δὲν ἐβασάνιζον μόνον τὸ σῶμα μετὰ ποικίλα βασανιστήρια, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' ὅλα, ἡ καὶ συγχρόνως μετὰ αὐτά, ἐφρόντιζον νὰ δοκιμάζουσι μετὰ διαφόρους ὑποσχέσεις τὴν συνείδησιν αὐτῶν. Ἐδῶ ἐγκεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ μαρτυρίου των!

Ὁμιλίαν εἰς τοὺς ἰδίους μάρτυρας ἐξεφώνησε καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Γρηγόριος ὁ Νύσσης²³. Ἀμφότεροι δὲ συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων.

ΣΤ'. Ὁμιλίαι παιδαγωγικαί. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ὁμῆδα τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Βασιλείου κατετάξαμεν δύο ὁμιλίας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σαφῶς παιδαγωγικὸν χαρακτῆρα, ὡς ἀποσκοποῦσαι εἰδικώτερον εἰς τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν καὶ ἠθικὴν διάπλασιν τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν νέων διὰ τῆς μελέτης τῶν κλασικῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν γραμμάτων. Αὐταὶ εἶναι: α') Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων καὶ β') Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν.

Ἡ πρώτη χαρακτηρίζεται ὑπὸ πολλῶν ὡς πραγματεία ἢ διάλεξις, τὴν ὁποίαν ὁ Βασίλειος ἀπήυθυσε κατ' ἄλλους μὲν εἰς τοὺς ἀνεψιούς αὐτοῦ, κατ' ἄλλους δὲ γενικῶς πρὸς τοὺς Χριστιανούς νέους τῆς ἐποχῆς του. Ἡ δευτέρα ἄποψις φαίνεται ὀρθότερα ἀπὸ τὴν πρώτην. Ἐνα θέμα τόσον σοβαρὸν καὶ σπουδαῖον, ὡς εἶναι αὐτὸ τὸ περὶ τῆς ἀξίας τῶν κλασικῶν γραμμάτων ἢ καὶ ἐν γένει τῆς θύραθεν παιδείας καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν εἰς τὴν χριστιανικὴν παιδείαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ εἶχε διαπραγματευθῆ ὁ ἅγιος πατὴρ εἰδικῶς διὰ τοὺς κατὰ σάρκα συγγενεῖς αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ σύνολον τῶν Χριστιανῶν νέων, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπόσχεται ὅτι θὰ συνεχίσῃ νὰ τοὺς συμβουλεύῃ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του,

23. Βλ. Ὁμιλίαν Εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας 1-3, PG 45, 749 - 756, 757 - 772, 773 - 788.

λέγων· «ἐγὼ μὲν οὖν ἅ κράτιστα εἶναι κρίνω, τὰ μὲν νῦν εἶρηκα, τὰ δὲ παρὰ πάντα τὸν βίον ὑμῖν συμβουλευέσω» (10). Ἡ ὁμιλία ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἐγράφη ἢ ἐξεφωνήθη ὄχι περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν, ἦτοι περὶ τὸ 363 ἢ 364, εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ διατάγματος τοῦ Ἰουλιανοῦ διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Χριστιανούς διδασκάλους νὰ διδάσκουν τὴν κλασικὴν φιλολογίαν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν²⁴. Ἐὰν ἡ συγγραφή ἢ ἐκφώνησις τῆς ὁμιλίας ἐγένετο περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του²⁵, ὁ Βασίλειος λόγω τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς ὑγείας του καὶ τοῦ προώρου γήρατος, δὲν θὰ ὠμίλει καθ' ὃν τρόπον ὁμιλεῖ εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον· «τὰ δὲ παρὰ πάντα τὸν βίον ὑμῖν συμβουλευέσω».

Εἰς τὴν ὁμιλίαν τονίζεται ἡ ὠφέλεια, ἡ ὁποία προκύπτει διὰ τοὺς νέους ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἔργων ἐν γένει τῶν συγγραφέων καὶ τῶν φιλοσόφων τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ὁ Βασίλειος θεωρεῖ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐν γένει τὴν θύραθεν παιδείαν ὡς ἀπαραίτητον προπαιδευτικὸν στάδιον, προκειμένου οἱ νέοι νὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν κατανόησιν τῆς ὑψηλοτέρας ζωῆς δηλαδὴ τῆς μελλούσης περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν καὶ διδάσκουν αἱ Γραφαί. Τὴν ἀναγκαιότητα τῆς θύραθεν παιδείας, ὡς προπαιδείας εἰς τὰ θεῖα πράγματα, ἐπισημαίνουν καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ Μωυσέως καὶ τοῦ Δανιήλ, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπικαλεῖται ὁ Βασίλειος. Ὁ πρῶτος δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ὄντος παρὰ ἀφοῦ ἐξέμαθε πρῶτα τὴν αἰγυπτιακὴν σοφίαν καὶ ὁ δεύτερος δὲν ἠσχολήθη περὶ τὰ θεῖα, παρὰ ἀφοῦ προηγουμένως ἐδιδάχθη τὴν χαλδαϊκὴν σοφίαν. "Ο,τι ἐκ τῆς κλασικῆς παιδείας συντελεῖ εἰς τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν εἶναι χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον καὶ πρέπει νὰ συλλέγεται μετὰ προσοχῆς πανταχόθεν, ὅπως αἱ μέλισσαι συλλέγουν τὸ χρήσιμον ἀπὸ τὰ ρόδα διὰ τὴν παρασκευὴν

24. Βλ. Π. Χρήστου, Μεγάλου Βασιλείου ἔργα, ΕΠΕ 1, σελ. 23-24.

25. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν ὑποστηρίζει ὁ F. Boulenger, Saint Basile, aux jeunes gens sur la manière de tirer profit des Lettres helléniques, ἐν Collection des Universités de France (G. Budé), Paris 1965, σ. 24-25.

τοῦ μέλιτος. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἀπορρίπτει ἐξ αὐτῆς ὁ Βασίλειος παντελῶς εἶναι ἡ περὶ θεῶν μυθολογία. Οἱ Χριστιανοὶ νέου δύνανται νὰ εὔρουν εἰς τὴν κλασικὴν φιλολογίαν ἀξιοθαύμαστα ἠθικὰ διδάγματα καὶ παραδείγματα ἐναρέτου βίου. Συγκεκριμένως συνιστῶνται ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσίοδος, ὁ Θέογνις, ὁ Σόλων καὶ ὁ Εὐριπίδης. Ἐκ τῶν φιλοσόφων ἰδιαιτέρως ὁ Πλάτων, εἰς τὸν ὁποῖον συχνάκις παραπέμπει ὁ Βασίλειος. Ὡς παραδείγματα ἐναρέτου βίου προβάλλονται ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ Περικλῆς, ὁ Σωκράτης, ὁ Εὐκλείδης, ὁ Κλεινίας καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, τὰς ἀρετὰς τῶν ὁποίων εὐρίσκει ἐν πολλοῖς συμφῶνους πρὸς τὰ παραγγέλματα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὡς βᾶσιν ἀξιολογήσεως τῆς θύραθεν παιδείας ἔθεσεν ὁ μέγας Βασίλειος τὴν περὶ τοῦ βίου θεώρησιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως· ἐδέχθη ἐξ αὐτῆς πᾶν τὸ θετικὸν καὶ ἀπέρριψε πᾶν ὃ,τι ἦτο ἀρνητικὸν καὶ βλαβερόν. Ἡ ὁμιλία αὐτή, ἡ ὁποία τόσον πολὺ ἐπηρέασε διὰ μέσου τῆς ἱστορίας τὴν Ἐκκλησίαν ἐναντι τῆς κλασικῆς παιδείας²⁶ καὶ ἡ ὁποία τόσον πολὺ προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Χριστιανῶν μελετητῶν, δύναται ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἡμέρας ἡμῶν νὰ ἀποτελῇ τὸ μέτρον τῆς Ἐκκλησίας πρὸς μίαν θετικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ τῶν πνευματικῶν ρευμάτων καὶ κατευθύνσεων τοῦ συγχρόνου κόσμου.

Ἡ δευτέρα ὁμιλία, ἂν καὶ ἀποτελεῖ ἐρμηνεῖαν εἰς τὸ προοίμιον τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν, ἐν τούτοις, ὡς θὰ ἴδωμεν, φαίνεται νὰ σχετίζεται ἀπὸ ἀπόψεως σκοποῦ πρὸς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν, τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς εἶναι καὶ ἀπολογητικὸς.

Ἀπὸ τοῦ προλόγου αὐτῆς μανθάνομεν ὅτι ὁ Βασίλειος κατόπιν προτροπῆς τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Εὐσεβίου, ὁ ὁποῖος ἦτο παρῶν κατὰ τὴν ἐκφώνησιν, ἀνέλαβε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ προοίμιον τῶν Παροιμιῶν. Ἐκ τῶν ἐπτὰ στίχων τοῦ προοιμίου ἐρμηνεύονται οἱ πέντε πρῶτοι. Κατὰ τὴν ἐρμηνεῖαν ἀκολουθεῖται εἰς μερικὰ μόνον σημεῖα καὶ ἡ ἀλληγορικὴ μέθοδος πλὴν τῆς ἱστορικο-

26. Βλ. Π. Χρήστου, Μ. Βασιλείου ἔργα, ΕΠΕ 1, σ. 23-24.

φιλολογικῆς, ἀλλὰ μετριασμένη. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς ὁμιλίας (1) ἐπισημαίνει ὁ Βασίλειος κατ' ἀρχάς τὴν δυσκολίαν κατανοήσεως τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως «παροιμία», τὴν ὁποίαν ἀποσαφηνίζει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας παραγράφου, καὶ ἔπειτα μνημονεύων τὰ τρία ἔργα τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος, ἦτοι τὰς Παροιμίας, τὸν Ἐκκλησιαστήν καὶ τὸ Ἔσσμα τῶν ἁσμάτων, χαρακτηρίζει τὸν σκοπὸν ἐνὸς ἐκάστου τούτων, λέγων διὰ τὸ πρῶτον· «Ἡ μὲν γὰρ παροιμία παιδευσίς ἐστὶν ἡθῶν, καὶ παθῶν ἐπανόρθωσις, καὶ ὄλως διδασκαλία βίου, πυκνὰς τὰς ὑποθήκας περιέχουσα τῶν πρακτέων» (1). Ἀκολούθως εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐρμηνείαν ἐκάστου στίχου ἢ καὶ ἡμιστιχίου, ἐπιμένων εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐμβάθυνσιν τῶν βασικωτέρων ἐννοιῶν τῶν στίχων. εἶναι φυσικόν, συνεπῶς, εἰς τὴν ὁμιλίαν αὐτὴν νὰ μὴ ἔχωμεν ἓν, ἀλλὰ πολλὰ ἀντικείμενα. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ ὁμιλία ἔχει ἓνα κύριον σκοπὸν· νὰ τονίσῃ δι' ὄλων αὐτῶν τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν χρησιμότητα τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν, τοῦ ὁποίου τὰ διδάγματα εἶναι ἀνώτερα τῶν θύραθεν παιδευμάτων (14). Λόγω τῆς πολλαπλότητος τῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα παρέχουν οἱ στίχοι δὲν προτιθέμεθα νὰ δώσωμεν ἀνάλυσιν τῆς ὁμιλίας· ἀπλῶς λέγομεν ὅτι ἡ ὕλη αὐτῆς οἰκονομεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐρμηνευομένων στίχων.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἐκφωνήσεως εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αὕτη πρέπει νὰ ἐξεφωνήθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἱερατικοῦ σταδίου τοῦ Βασιλείου, ἦτοι περὶ τὸ 364 ἢ 365. Πιθανὸν νὰ ἐπεδίωκε καὶ δι' αὐτῆς ὁ Βασίλειος ὄχι μόνον παιδευτικὸς, ἀλλὰ καὶ ἀπολογητικὸς σκοπὸς, ὅπως καὶ διὰ τῆς Πρὸς τοὺς νέους. Πρὸς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν συμβάλλει κάπως ἡ ἀντιστοιχία μερικῶν κοινῶν θέσεων ποὺ διατυπώνονται εἰς ἀμφοτέρας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀξίαν τῆς ἔξωθεν καὶ τῆς χριστιανικῆς παιδείας. Οὕτω καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην εἶναι κοινὴ ἡ διαπίστωσις ὅτι τὰ χριστιανικὰ γράμματα εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ αὐτὰ τῆς θύραθεν παιδείας. Τὰ πρῶτα ἀρμόζουσι εἰς τοὺς ὠρίμους, τὰ δευτέρω εἰς τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν σπουδὴν τούτων δύνανται πλέον νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν κατανόησιν τῶν ἀληθειῶν τῆς Γραφῆς. Ἐμφατικῶς τονίζεται εἰς τὴν παροῦσαν ὁ-

μιλίαν ἢ θέσις τῆς ὑπεροχῆς ταύτης διὰ τῶν ἐξῆς λόγων· «τῶν μὲν ἄλλων διδασκάλων οἱ ἄπειροί εἰσι μαθηταί, τῆς δὲ βίβλου ταύτης ἄχροαταί εἰσιν οἱ σοφοί» (13). Αὐτὰ τὰ σημεῖα ἀλλὰ καὶ μερικά ἄλλα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὑποστηρίξωμεν ἄμεσωτέραν συσχέτισιν μεταξὺ τῶν δύο ὁμιλιῶν, ἂν καὶ πουθενά εἰς αὐτάς δὲν γίνεται ἀναφορὰ ὑπὸ τοῦ ὁμιλητοῦ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην. Ἐπισημαίνομεν μερικά ἀπὸ τὰ σημεῖα αὐτά, τὰ ὅποια φέρουν τὴν μίαν πλησιέστερον πρὸς τὴν ἄλλην.

Εἰς τὴν πρώτην πολλαχοῦ αὐτῆς τονίζεται ἐν σχέσει πρὸς τὸν σκοπὸν ἢ ὑπεροχὴ τῶν χριστιανικῶν Γραφῶν, ἰδίᾳ ὅμως τοῦτο γίνεται εἰς τὴν τελευταίαν παράγραφον, ὅπου ἐπὶ λέξει λέγονται τὰ ἐξῆς· «Ἄλλὰ ταῦτα μὲν που καὶ τοῖς ἡμετέροις λόγοις τελειότερον μαθησόμεθα· ὅσον δὲ σκιαγραφίαν τινὰ τῆς ἀρετῆς, τό γε νῦν εἶναι ἐκ τῶν ἔξωθεν παιδευμάτων περιγραφώμεθα» (10). Ἀσφαλῶς ἐδῶ πρόκειται περὶ τῶν Γραφῶν ἐν γένει, τὰς ὁποίας ἀντιπαρθέτει πρὸς τὰ «ἔξωθεν παιδεύματα». Ἀνάλογον ὁμως φαινόμενον ἀντιθέσεως, εἰδικῶς τώρα μεταξὺ ἑνὸς ἐκ τῶν «ἡμετέρων λόγων» ἤτοι τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν καὶ τῶν «ἔξωθεν παιδευμάτων» τῶν σοφῶν, παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὴν δευτέραν ταύτην ὁμιλίαν, ὅπου ἀναγινώσκομεν τὰ ἐπόμενα· «Μεγάλην μαρτυρεῖ δύναμιν ταῖς Παροιμίαις ὁ λόγος, ὅτι ὑπερβαίνει τῶν σοφῶν τὴν σοφίαν καὶ τῶν ἐναποκειμένων αὐτοῖς παιδευμάτων μείζονά ἐστι τὰ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης παραδιδόμενα» (14). Ἡ δὲ ὑπεροχὴ τῆς βίβλου τῶν Παροιμιῶν σὺν τοῖς ἄλλοις ἔγκειται καὶ εἰς τὸ ὅτι παρέχει εἰς τὸν δι' αὐτῆς γεγυμνασμένον «αἰσθησιν καὶ ἔννοιαν· αἰσθησιν μὲν τῶν παρόντων, ἔννοιαν δὲ τῶν μελλόντων» (13).

Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανόν, εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς ἀπολογητικῆς προσπαθείας ἔναντι τῶν κομπορρημονούντων διὰ τὴν παιδείαν τῶν ἐθνικῶν καὶ κατηγορούντων τοὺς Χριστιανούς ὡς ἀπαιδεύτους καὶ ἀγραμμάτους, νὰ ἀνέλαβεν ὁ Βασίλειος μετὰ τὴν θετικὴν ἀξιολόγησιν τῆς κλασικῆς παιδείας, τὴν ἐρμηνείαν τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν, ἔνθα πολὺς ὁ λόγος καὶ περὶ σοφίας, διὰ νὰ καταδείξῃ οὕτως ἐκ τῶν πραγμάτων τὴν ὑπεροχὴν τῶν χριστιανικῶν Γραφῶν ἔναντι τῶν κλασικῶν ἔργων.

Γ'

ΟΜΙΛΙΑΙ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑΙ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ

1

ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. Θεοῦ μεμνησθαι μὲν διηνεκῶς, εὐσεβῆς καὶ κόρον οὐκ ἔχον τῇ φιλοθέῳ ψυχῇ, λόγῳ δὲ διεξιέναι τὰ περὶ Θεοῦ τολμηρόν· τῆς μὲν διανοίας πολλῶ τῶ μέτρῳ τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων ἀποσιπιτούσης, πάλιν δὲ τοῦ λόγου ἀμυδροῦς παριστῶν-
5 τος τὰ νοηθέντα. Εἰ οὖν ἡ μὲν διάνοια ἡμῶν παρὰ πολὺ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ἀπολιμπάνεται, ὁ δὲ λόγος ἐλάττων ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας, πῶς οὐκ ἀναγκαία ἡ σιωπή, μήποτε ἐν τῇ τῶν ῥημάτων εὐτελείᾳ δόξη κινδυνεύειν τῆς θεολογίας τὸ θαῦμα; Ἡ μὲν οὖν τοῦ δοξάζειν τὸν Θεὸν ἐπιθυμία
10 πᾶσι τοῖς λογικοῖς κατὰ φύσιν ἐνέσπαρται, τοῦ δὲ πρὸς ἀξίαν εἰπεῖν πάντες ὁμοίως ἀπολιμπάνονται. Τῇ δὲ περὶ τὴν εὐσέβειαν προθυμία ἕτερος ἑτέρου διενηρόχαμεν, οὐδεὶς δὲ οὕτως τετύφλωται καὶ φρεναπατᾶ ἑαυτόν, ὥστε οἴεσθαι ἐπὶ τὸ ἀκρότατον ἀναβεβηκέναι τῆς καταλήψεως, ἀλλ' ὄσῳπερ ἂν δόξη
15 προκόπτειν ἐπὶ τὴν γνῶσιν, τοσοῦτῳ πλέον αὐτοῦ τῆς ἀσθενείας αἰσθήσεται. Τοιοῦτος ἦν Ἀβραάμ, τοιοῦτος ἦν Μωυσῆς· ὅτε ἰδεῖν Θεὸν ἠδυνήθησαν, ὡς ἰδεῖν δυνατὸν ἀνθρώπῳ. τότε μά-

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑΙ ΚΑΙ ΛΟΓΟΙ

1

ΟΜΙΛΙΑ

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. Διὰ τὴν φιλόθεον ψυχὴν, τὸ νὰ ἐνθυμῆται συνεχῶς τὸν Θεὸν εἶναι πρᾶγμα εὐσεβὲς καὶ ποὺ δὲν ἔχει κόρον. Διὰ τὸν λόγον ὅμως εἶναι πρᾶγμα τολμηρὸν νὰ περιγράψῃ αὐτὰ ποὺ ἔχουν σχέσιν μὲ τὸν Θεόν. Διότι ἡ διάνοια πέφτει πολὺ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων καὶ ὁ λόγος ἐπίσης παρουσιάζει μὲ ἀσάφειαν αὐτὰ ποὺ ἔχουν κατανοηθῆ. Ἐὰν λοιπὸν ἡ διάνοιά μας ὑπολείπεται πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων, ὁ δὲ λόγος εἶναι κατώτερος καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν διάνοιαν, πῶς δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ σιωπὴ διὰ νὰ μὴ νομισθῆ ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς κατωτερότητος τῶν λόγων διατρέχει κίνδυνον τὸ θαῦμα τῆς θεολογίας; Εἰς ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα λοιπὸν ἐκ φύσεως ὑπάρχει μέσα τους ἡ ἐπιθυμία νὰ δοξάζουν τὸν Θεόν, ὅλοι ὅμως ἐξ ἴσου ὑστεροῦν εἰς τὸ νὰ ὁμιλήσουν ἐπαξίως διὰ τὸν Θεόν. Καὶ ἀκόμη ὁ ἓνας διαφέρει ἀπὸ τὸν ἄλλον ὡς πρὸς τὸν πόθον τῆς εὐσεβείας. Κανεὶς ὅμως δὲν ἔχει σκοτισθῆ τόσο καὶ δὲν ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτὸν του, ὥστε νὰ νομίζῃ ὅτι ἔχει φθάσει εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον τῆς κατανοήσεως. Ἀλλὰ ὅσον καὶ ἂν φανῆ ὅτι προκόπτει εἰς τὴν γνῶσιν, τόσο περισσότερο αἰσθάνεται τὴν ἀδυναμίαν. Τέτοιος ὑπῆρξεν ὁ Ἀβραάμ! Τέτοιος ὑπῆρξεν ὁ Μωυσῆς! Ὅταν ἠμπόρεσαν νὰ ἰδοῦν τὸν Θεόν, ὅσον ἠμπορεῖ

λιστα ἑαυτὸν ἑκάτερος ἐξηγτέλιζεν· ὁ μὲν Ἄβραάμ «γῆν καὶ
 σποδὸν» ἑαυτὸν ὀνομάζων, ὁ δὲ Μωυσῆς ἰσχυρόφωνον λέγων
 καὶ βραδύγλωσσον. Ἐώρα γὰρ τῆς γλώσσης αὐτοῦ τὸ ἀσθενές,
 ὑπηρετεῖν τῷ μεγέθει τῶν νοηθέντων μὴ δυναμένης. Πλὴν ἀλλ'
 5 ἐπειδὴ πᾶσα ἀκοή ἤνοικται νῦν πρὸς θεολογίας ἀκροάσιν, καὶ
 κόρος οὐκ ἔστι τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν τοιούτων ἀκροαμάτων, βε-
 βαιούση τὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λόγον, ὅτι «Ὁδὸ πληρωθήσεται
 οὐδὲ ἀπὸ ἀκροάσεως», ἀναγκαῖον λέγειν εἰς δύναμιν. Ἐροῦμεν
 δέ, οὐχ ὅσος ἔστιν ὁ Θεός, ἀλλ' ὅσον ἡμῖν ἐφικτόν. Οὐδὲ γάρ,
 10 ἐπειδὴ τὸν μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς τόπον διαβῆναι ὄλον τοῖς
 ὀφθαλμοῖς ἀδυνατοῦμεν, ἤδη καὶ ὅσον δυνάμεθα καθορᾶν παρ-
 αιτούμεθα, οὕτω καὶ νῦν διὰ μικρῶν ὀρημάτων τὴν εὐσέβειαν
 ἀποπληρώσωμεν, τῷ δὲ μεγαλείῳ τῆς φύσεως συγχωρήσωμεν
 ἔχειν κατὰ παντὸς λόγου τὰ νικητήρια. Οὐδὲ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέ-
 15 λων γλῶσσαι, αἰτινές ποτέ εἰσιν, οὐδὲ αἱ τῶν ἀρχαγγέλων,
 μετὰ πάσης ὁμοῦ τῆς λογικῆς φύσεως συναχθεῖσαι, πολλοστοῦ
 μέρους ἐφικέσθαι δυνήσονται, μὴ ὅτι τῷ παντὶ ἑαυτὰς ἐξισῶσαι.
 Σὺ δέ, εἰ βούλει περὶ Θεοῦ λέγειν τι ἢ ἀκούειν, ἄφες τὸ σῶμα
 σεαυτοῦ, ἄφες τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, κατάλιπε τὴν γῆν,
 20 κατάλιπε τὴν θάλασσαν, κάτω σεαυτοῦ ποίησον τὸν ἀέρα,
 παράδρομε ὥρας, καιρῶν εὐταξίας, τὰς περὶ γῆν διακοσμήσεις,
 ὑπὲρ τὸν αἰθέρα γενοῦ, διάβηθι τοὺς ἀστέρας, τὰ περὶ αὐτοὺς
 θαύματα, τὴν εὐκοσμίαν αὐτῶν, τὰ μεγέθη, τὰς χρεῖτας ὅσας
 παρέχονται τῷ παντί, τὴν εὐταξίαν, τὴν λαμπρότητα, τὴν θέ-
 25 σιν, τὴν κίνησιν, ὅπως πρὸς ἀλλήλους σχέσεως ἢ ἀποστάσεως
 ἔχουσι. Πάντα διαβὰς τῷ λόγῳ, τὸν οὐρανὸν ὑπερκύψας καὶ

1. Γέν. 18, 27.

2. Ἐξοδ. 4, 10.

ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸν ἰδῆ, τότε ὁ καθένας περισσότερο ἐταπείνω-
 νε τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ Ἀβραὰμ ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν του «γῆν
 καὶ σποδόν»¹ καὶ ὁ Μωυσῆς ἔλεγε «εἶμαι ἀδύνατος εἰς τὴν φω-
 νὴν καὶ τραυλός»². Διότι ἔβλεπε τὴν ἀδυναμίαν τῆς γλώσσης,
 ἡ ὁποία δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὸν ἐξυπηρετήσῃ εἰς τὰ μεγάλα νοή-
 ματα. Πλὴν ὅμως ἐπειδὴ κάθε αὐτὶ εἶναι ἀνοικτὸν τώρα διὰ νὰ
 ἀκούσῃ θεολογικὴν διδασκαλίαν καὶ δὲν ὑπάρχει κόρος διὰ τέ-
 τοια ἀκούσματα εἰς τὴν συνάθροισιν, πού ἐπιβιβαιώνει τὸν
 λόγον τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ ὅτι «τό αὐτὶ δὲν γεμίζει μὲ τὸ νὰ
 ἀκούῃ»³, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσωμεν, ὅσον ἤμποροῦμεν.
 Θὰ εἴπωμεν δὲ ὄχι ὅσος εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ ὅσον ἤμποροῦμεν
 ἡμεῖς. Διότι οὔτε, ἐπειδὴ ἀδυνατοῦμεν νὰ διαπεράσωμεν μὲ
 τὰ μάτια μας τὸ διάστημα μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, παραιτού-
 μεθα κιόλας καὶ ἀπὸ τὸ νὰ παρατηροῦμεν ὅσον ἤμποροῦμεν.
 Ἔτσι καὶ τώρα μὲ ταπεινά λόγια θὰ ἐκπληρώσωμεν τὸ χρέος
 πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ θὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς
 φύσεως νὰ ἔχη τὸ προβάδισμα τῆς νίκης ἔναντι κάθε λόγου.
 Διότι οὔτε αἱ γλῶσσαι τῶν ἀγγέλων, ὁποῖαι καὶ ἂν εἶναι, οὔτε
 αὐταὶ τῶν ἀρχαγγέλων, ἀφοῦ συνενωθοῦν μαζί μὲ ὀλόκλη-
 ρον τὴν λογικὴν φύσιν, θὰ ἠμπορέσουν νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἐλά-
 χιστον μέρος, ἐκτὸς ἂν ἐξισωθοῦν μὲ τὸ ὅλον. Ἐσὺ ὅμως ἐὰν
 ἐπιθυμῆς νὰ λέγῃς ἢ νὰ ἀκούῃς κάτι διὰ τὸν Θεόν, νὰ ἐγκαταλεί-
 ψῃς τὸ σῶμά σου, νὰ ἀφήσῃς τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, νὰ
 ἐγκαταλείψῃς τὴν γῆν, νὰ ἐγκαταλείψῃς τὴν θάλασσαν, νὰ
 πετάξῃς ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀέρα, νὰ περιφρονήσῃς τὰς ἐποχὰς
 καὶ τὴν εὐταξίαν τῶν καιρῶν, τὸν διάκοσμον τῆς γῆς, νὰ εὐρε-
 θῇς ἐπάνω ἀπὸ τοὺς αἰθέρας, νὰ διαβῆς τὰ ἄστρα, τὰ θαυμαστά
 γύρω ἀπὸ αὐτά, τὴν εὐπρέπειάν των, τὰς διαστάσεις των, καὶ
 τὸ τί χρειάζονται εἰς τὸ σύμπαν· τὴν εὐταξίαν, τὴν λαμπρότητα,
 τὴν θέσιν, τὴν κίνησιν καὶ ποῖαι εἶναι αἱ μεταξὺ των σχέσεις
 ἢ ἀποστάσεις. Ὅλα αὐτὰ ἀφοῦ τὰ διαβῆς μὲ τὴν λογικὴν, ἀφοῦ

3. Ἐκκλησ. 1, 8.

ὑπὲρ ἄνω τούτου γενόμενος, μόνη διανοία περιβλεψαί τὰ ἐκεῖ
 κάλλη, στρατιάς ἐπουρανίους, χοροστασίας ἀγγέλων, τὰς τῶν
 ἀρχαγγέλων ἐπιστασίας, τὰς δόξας τῶν κυριοτήτων, τὰς προ-
 εδρίας τῶν θρόνων, τὰς δυνάμεις, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας.
 5 Διαδραμῶν τὰ σύμπαντα καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀνανεύσας
 τοῖς λογισμοῖς καὶ ἐπέκεινα τούτων τὸν νοῦν ἀνυψώσας, ἐν-
 νόησον τὴν θείαν φύσιν, ἐστῶσαν, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀπα-
 θῆ, ἀπλήν, ἀσύνθετον, ἀδιαίρετον, φῶς ἀπρόσιτον, δύναμιν
 ἄφατον, μέγεθος ἀπεριόριστον, δόξαν ὑπεραστράπτουσαν, ἀγα-
 10 θότητα ἐπιθυμητήν, κάλλος ἀμήχανον, σφοδρῶς μὲν τῆς τε-
 τρωμένης ψυχῆς καθαπτόμενον, λόγῳ δὲ δηλωθῆναι πρὸς ἀξί-
 αν ἀδύνατον.

2. Ἐκεῖ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἄκτιστος
 φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης. Πατὴρ·
 15 ἡ πάντων ἀρχή, ἡ αἰτία τοῦ εἶναι τοῖς οὖσιν, ἡ ῥίζα τῶν ζώντων,
 ὅθεν προῆλθε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ εἰκὼν
 ἡ ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς
 Υἱὸς, ὁ ζῶν Λόγος, ὁ Θεὸς ὢν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὢν ὢν, οὐχὶ
 προσγενόμενος· ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, οὐχὶ προσκτηθεὶς
 20 ὕστερον· Υἱὸς, οὐχὶ κτῆμα· ποιητῆς, οὐχὶ ποιῆμα· κτίστης,
 οὐχὶ κτίσμα· πάντα ὢν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατὴρ. Υἱὸς, εἶπον, καὶ
 Πατὴρ. Φύλασσε μοι ταύτας τὰς ιδιότητας. Μένων οὖν ἐν τῷ
 εἶναι Υἱὸς, πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατὴρ, κατὰ τὴν φωνὴν
 αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ

4. Βλ. Κολασ. 1, 16 καὶ Ἐφ. 1, 21. Πρόκειται περὶ τῶν οὐρανίων δια-
 κοσμῆσεων διὰ τὰς ὁποίας κάμνουν λόγον καὶ ἄλλοι πατέρες, ἰδίᾳ ὁμοῦς
 ὁ Ψευδοδιονύσιος εἰς τὴν Οὐράνιον ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν 3,1· 3,2·
 8,1 καὶ ὁ Νικήτας Στηθαῖος εἰς τὸ ὁμώνυμον ἔργον του, Περί οὐρανόου καὶ

ὑπερβῆς τὸν οὐρανὸν καὶ εὐρεθῆς ἐπάνω ἀπὸ αὐτόν, νὰ παρατηρήσης μὲ μόνην τὴν διάνοιαν τὰ κάλλη ποὺ ὑπάρχουν ἐκεῖ· τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, τὰς χοροστασίας τῶν ἀγγέλων, τὰς ἐπιστασίας τῶν ἀρχαγγέλων, τὴν δόξαν τῶν κυριοτήτων, τὰ προεδρεῖα τῶν θρόνων, τὰς δυνάμεις, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ⁴. Ἄφοῦ διατρέξης τὰ σύμπαντα καὶ μὲ τοὺς λογισμοὺς σου ἀνατείλῃς ἐπάνω ἀπὸ ὅλην τὴν κτίσιν καὶ ἀνυψώσης τὸν νοῦν σου πέραν ἀπὸ αὐτὰ, νὰ ἐννοήσης τὴν θεῖαν φύσιν· σταθεράν, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀπαθῆ, ἀπλην, ἀσύνθετον, ἀδιαίρετον, φῶς ἀπλησίαστον ⁵, δύναμιν ἀπερίγραπτον, μέγεθος ἀπεριόριστον, δόξαν ποῦ ὑπεραστράπτει, ἀγαθότητα ἀξιοπόθητον, ὁμορφιὰν ἀνυπερβλήτον καὶ ποῦ προσβάλλει μὲν σφοδρὰ τὴν πληγωμένην ψυχὴν, ἀλλὰ δὲν ἔμπορεῖ διὰ τοῦ λόγου νὰ ἐκφρασθῇ ἐπαξίως.

2. Ἐκεῖ ὑπάρχουν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἀδημιούργητος φύσις, τὸ ἀξίωμα τοῦ Δεσπότη, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης. Ὁ Πατὴρ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ὅλων. Εἶναι ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων. Εἶναι ἡ ρίζα τῶν ζωντανῶν ὑπάρξεων. Εἶναι αὐτὸς ἀπὸ ὅπου προῆλθεν ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ⁶, ποῦ εἶναι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὁ ζωντανὸς Λόγος, ποῦ εἶναι Θεὸς καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι κοντὰ εἰς τὸν Θεόν ⁷. Αὐτὸς ὑπῆρχε, δὲν προσετέθη. Ὑπῆρχε πρὶν ἀπ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. Δὲν ἀπεκτήθη ἐπὶ πλεον ὕστερα. Εἶναι Υἱός, δὲν εἶναι ἀπόκτημα. Εἶναι ποιητής, δὲν εἶναι ποίημα. Εἶναι κτίστης, δὲν εἶναι κτίσμα. Εἶναι ὅλα ὅσα εἶναι καὶ ὁ Πατὴρ του. Εἶπα· Υἱὸς καὶ Πατὴρ. Παρακαλῶ νὰ φυλάσσης αὐτὰς τὰς ἰδιότητες. Ἐνῶ παραμένει κατὰ τὴν ὑπαρξίν του Υἱός, εἶναι ὅλα ὅσα καὶ ὁ Πατὴρ, σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τοῦ ἰδίου τοῦ Κυρίου

ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας 25· 39· 45 κ.ἐξ. Νικήτα Στηθάτου, Μυστικὰ συγγράμματα, (ἐκδ. Παν. Κ. Χρήστου), Θεσσαλονίκη 1957.

5. Α' Τιμ. 6,16.

6. Κολασ. 1, 15.

7. Ἰωάν. 1, 2.

ἐστι). Τῷ ὄντι γὰρ τῆς εἰκόνοσ ἐστὶ πάντα, ὅσα πρόσεστι τῇ
 πρωτοτύπῳ μορφῇ. «Ἐθεασάμεθα γάρ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστής,
 τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦσ παρὰ Πατρός», του-
 τέστιν, οὐκ ἐκ δωρεᾶσ καὶ χάριτοσ δοθέντων αὐτῷ τῶν θαν-
 5 μάτων, ἀλλ' ἐκ τῆσ κατὰ φύσιν κοινωνίασ ἔχοντοσ τοῦ Υἱοῦ
 τῆσ πατρικῆσ θεότητοσ τὸ ἀξίωμα. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν, κοινὸν
 καὶ πρὸσ τὴν κτίσιν, τὸ δὲ ἔχειν ἐκ φύσεωσ, ἴδιον τοῦ γεννη-
 θέντοσ. Ὡσ μὲν οὖν Υἱόσ, φυσικῶσ κέκτηται τὰ τοῦ Πατρός,
 ὡσ δὲ Μονογενήσ, ὅλα ἔχει ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν, οὐδενόσ κατα-
 10 μεριζομένον πρὸσ ἕτερον. Ἐξ αὐτῆσ τοίνυν τῆσ Υἱοῦ προσηγο-
 ρίασ διδασκόμεθα ὅτι τῆσ φύσεώσ ἐστὶ κοινωνόσ· οὐ προστά-
 γματι κτισθεῖσ, ἀλλ' ἐκ τῆσ οὐσίασ ἐκλάμψασ ἀδιαστάτωσ,
 ἀχρόνωσ τῷ Πατρὶ συνημμένοσ, ἴσοσ ἐν ἀγαθότητι, ἴσοσ ἐν
 δυνάμει, κοινωνόσ τῆσ δόξησ. Καὶ τί γάρ, ἀλλ' ἢ σφραγίσ καὶ
 15 εἰκῶν ὄλον ἐν ἑαυτῷ δεικνὸσ τὸν Πατέρα; Ὅσα δὲ σοι μετὰ
 ταῦτα ἀπὸ τῆσ σωματικῆσ κατασκευῆσ διαλέγεται, τὴν τῶν
 ἀνθρώπων σωτηρίαν οἰκονομῶν, ἣν διὰ σαρκόσ ἐπιφανείσ ἡμῖν
 ἐπεδείξατο, ἀποστελλόμενον λέγων ἑαυτὸν καὶ μηδὲν δυνά-
 μενον ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν καὶ ἐντολήν λαβόντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα,
 20 μὴ σοι παρεχέτω ἀφορμάσ πρὸσ τὸ κατασμικρύνειν τοῦ Μονο-
 γενοῦσ τὴν θεότητα. Οὐ γὰρ ἢ πρὸσ τὸ σὸν ἀσθενέσ συγκατά-
 βασισ ἐλάττωσισ ὀφείλει γίνεσθαι τῆσ ἀξίασ τοῦ δυνατοῦ, ἀλλὰ
 τὴν μὲν φύσιν νόει θεοπρεπῶσ, τὰ δὲ ταπεινότερα τῶν ῥημάτων
 δέχου οἰκονομικῶσ. Περὶ ὧν εἰ βουλευθείημεν ἐν τῷ παρόντι
 25 πρὸσ ἀκρίβειαν διηγεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν ἑαυτοῦσ πολὺ τι καὶ
 ἀπέραντον πλῆθοσ λόγων ἐπεισάγοντεσ τῇ ὑποθέσει.

πού εἶπεν· «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατέρας μου, εἶναι ἰδικά μου»⁹. Πράγματι ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὴν πρωτότυπον μορφήν εἶναι τῆς εἰκόνος. Διότι «εἶδαμεν», λέγει ὁ εὐαγγελιστής, «τὴν δόξαν του, μίαν δόξαν πού ἔχει ἕνας μονογενῆς Υἱὸς ἀπὸ τὸν πατέρα του»⁹. Δηλαδή, τὰ θαύματα πού τοῦ ἐδόθησαν δὲν προέρχονται ἀπὸ δωρεὰν καὶ χάρισμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν φυσικὴν κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ πού ἔχει τὸ ἀξίωμα τῆς πατρικῆς θεότητος. Διότι τὸ νὰ λάβῃς εἶναι κοινὸν γνώρισμα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κτίσιν, τὸ νὰ ἔχῃς ὁμως ἀπὸ τὴν φύσιν εἶναι γνώρισμα αὐτοῦ ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη. Σὰν Υἱὸς λοιπὸν φυσικὰ ἔχει αὐτὰ πού εἶναι τοῦ Πατρὸς. Σὰν μονογενῆς ὁμως ἔχει ὅλα γενικῶς εἰς τὸν ἑαυτὸν του, χωρὶς νὰ μοιράζεται τίποτε μὲ κάποιον ἄλλον. Ἀπὸ τὴν ἴδιαν λοιπὸν τὴν ὀνομασίαν τοῦ Υἱοῦ διδασκόμεθα, ὅτι κοινωνεῖ μὲ τὴν πατρικὴν φύσιν. Δὲν ἔχει κτισθῆ κατόπιν προσταγῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν οὐσίαν χωρὶς διάλειμμα ἐξέλαμψεν. Εἶναι ἠνωμένος μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα αἰωνίως· ἴσος εἰς ἀγαθότητα, ἴσος εἰς δύναμιν, καὶ κοινωνὸς τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς. Διότι, μὲ τὸ νὰ δεικνύῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν ὀλόκληρον τὸν Πατέρα, τί ἄλλο εἶναι παρὰ σφραγὶς καὶ εἰκὼν; Ὅσα δὲ σοῦ λέγει μετὰ ταῦτα διὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀναφερόμενος εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, τὴν ὁποίαν ἐπετέλεσεν ἀφοῦ ἐφανερώθη εἰς ἡμᾶς σαρκικά, μὲ τὸ νὰ λέγῃ δηλαδὴ ὅτι ἀποστέλλεται καὶ τίποτε δὲν ἠμπορεῖ ἀπὸ μόνος του νὰ κάμῃ καὶ ὅτι ἔλαβεν ἐντολήν καὶ ἄλλα παρόμοια, νὰ μὴ σοῦ δώσουν ἀφορμὰς διὰ νὰ ἐλαττώσῃς τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς. Διότι ἡ συγκατάβασις πρὸς τὴν ἰδικὴν σου ἀδυναμίαν δὲν πρέπει νὰ γίνῃ ἐλάττωσις τῆς ἀξίας τοῦ δυνατοῦ. Νὰ ἐννοῆς λοιπὸν τὴν μὲν φύσιν θεοπρεπῶς, τὰ δὲ λόγια πού εἶναι κάπως ταπεινὰ νὰ τὰ δέχεσαι ὅπως ἀρμόζουσι εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνσαρκώσεως. Δι' αὐτὰ ἐὰν ἠθέλαμεν τώρα νὰ ὁμιλήσωμεν λεπτομερειακῶς, ἢ ὑπόθεσις χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμεν, θὰ κατέληγεν εἰς ἀπεραντολογίαν.

9. Ἰωάν. 1, 14.

3. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανίωμεν. Ὅτι διάνοια ἢ δυνηθεῖσα τῶν τε ὑλικῶν καθαρεῦσαι παθῶν καὶ τὴν νοητὴν κτίσιν πᾶσαν καταλιπεῖν, καὶ οἷόν τις ἰχθὺς ἀπὸ τοῦ βυθοῦ πρὸς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν ἀνανήξασθαι, ἐν τῷ καθαρῷ τῆς κτίσεως γενομένη, ἐκεῖ ὄφεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπου Υἱός, καὶ ὅπου Πατήρ, πάντα ἔχον καὶ αὐτὸ συνουσιωμένως κατὰ τὴν φύσιν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐθύτητα, τὸν ἀγιασμόν, τὴν ζωὴν. «Τὸ Πνεῦμα γάρ σου, φησί, τὸ ἀγαθόν». Καὶ πάλιν, «Πνεῦμα εὐθές». Καὶ πάλιν, «Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Καὶ ὁ ἀπόστολος:

10 «Ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς». Τούτων οὐδὲν ἐπίκτητον αὐτῷ, οὐδὲ ὕστερον ἐπιγενόμενον πρόσσεστιν, ἀλλ' ὥσπερ ἀχώριστον τῷ πυρὶ τὸ θερμαίνειν, καὶ τῷ φωτὶ τὸ λάμπειν, οὕτω καὶ τῷ Πνεύματι τὸ ἀγιάζειν, τὸ ζωοποιεῖν, ἢ ἀγαθότης, ἢ εὐθύτης. Ἐκεῖ τοίνυν ἔστηκε τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ, ἐν τῇ μακαρίᾳ

15 φύσει, οὐ μετὰ πλήθους ἀριθμούμενον, ἀλλ' ἐν τῇ Τριάδι θεωρούμενον, μοναδικῶς ἐξαγγελλούμενον, οὐκ ἐμπεριειλημμένον τοῖς συστήμασιν. Ὡς γὰρ Πατήρ εἷς, καὶ Υἱὸς εἷς, οὕτως ἐν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ δὲ λειτουργικὰ πνεύματα καθ' ἕκαστον τάγμα πλήθος ἡμῖν ὑποφαίνει δυσεξαριθμητόν. Μὴ τοίνυν ζῆτει ἐν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν, μὴ καταγάγῃς τὸ ἀγιάζον μετὰ τῶν ἀγιαζομένων. Τοῦτο πληροῖ ἀγγέλους, πληροῖ ἀρχαγγέλους, ἀγιάζει δυνάμεις, ζωοποιεῖ τὰ σύμπαντα. Τοῦτο εἰς πᾶσαν κτίσιν μεριζόμενον καὶ ἄλλως ὑπ' ἄλλου μετεχόμενον, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων. Πᾶσι μὲν

25 εἴη παρ' ἑαυτοῦ χάριν δίδωσιν, οὐκ ἀναλίσκεται δὲ εἰς τοὺς μετέχοντας, ἀλλὰ καὶ οἱ λαβόντες πληροῦνται, καὶ αὐτὸ ἐστιν

10. Ψαλμ. 142, 10.

11. Ψαλμ. 50, 12.

3. Ἄλλὰ ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον θέμα. Ὅτι δηλαδή ἡ διάνοια ἡ ὁποία ἠμπόρεσε καὶ ἀπὸ τὰ ὑλικά πάθη νὰ καθαρισθῆ καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ ὀλόκληρον τὴν νοητὴν κτίσιν καὶ ὡσάν ἰχθύς νὰ ἀναδυθῆ ἀπὸ τὰ βάρη πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀφοῦ φθάσῃ εἰς τὸ καθαρὸν ἀπὸ τὴν κτίσιν μέρος, ἐκεῖ θὰ ἰδῆ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπου εἶναι ὁ Υἱός, καὶ ὅπου εἶναι ὁ Πατήρ, νὰ τὰ ἔχῃ ὅλα καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν φύσιν οὐσιωδῶς ἠνωμένα, δηλαδή τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐθύτητα, τὸν ἀγιασμόν, τὴν ζωὴν. Διότι, λέγει, «τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθόν»¹⁰. Καὶ πάλιν «Πνεῦμα εὐθές»,¹¹ καὶ πάλιν «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον»¹². Καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει, «ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς»¹³. Ἄπ' αὐτὰ τίποτε τὸ ἐπίκτητον δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὸ. Τίποτε δὲν συνυπάρχει πού νὰ προσετέθῃ κατόπιν. Ἄλλ' ὅπως ἡ θερμότης εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὴν φωτιάν καὶ ἡ λάμψις ἀπὸ τὸ φῶς, ἔτσι καὶ ὁ ἀγιασμός καὶ ἡ ζωοποιὸς δύναμις, ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ εὐθύτης ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Ἐκεῖ λοιπὸν στέκεται τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ, εἰς τὴν μακαρίαν φύσιν. Δὲν ἀριθμεῖται μαζὶ μὲ πολλά, ἀλλὰ εἰς τὴν Τριάδα θεωρεῖται. Δὲν ἐμπεριέχεται εἰς τὰ συστήματα, ἀλλὰ μοναδικῶς ἐξαγγέλλεται. Διότι ὅπως ὁ Πατήρ ἓνας, καὶ ὁ Υἱὸς ἓνας, ἔτσι ἓνα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ λειτουργικὰ ὁμως πνεύματα, καθένα τάγμα μᾶς ὑποδηλώνει πλῆθος πανάριθμον. Νὰ μὴ ζητᾶς λοιπὸν εἰς τὴν κτίσιν αὐτὸ πού εἶναι πέραν ἀπὸ τὴν κτίσιν. Νὰ μὴ κατεβάζῃς αὐτὸ πού ἀγιάζει εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ πού ἀγιάζεται. Αὐτὸ γεμίζει τοὺς ἀγγέλους, γεμίζει τοὺς ἀρχαγγέλους, ἀγιάζει τὰς δυνάμεις, δίδει ζωὴν εἰς τὰ σύμπαντα. Αὐτὸ μερίζεται εἰς ὀλόκληρον τὴν κτίσιν καὶ κατὰ διάφορον τρόπον μετέχεται ἀπὸ τὸ καθένα, ἀλλὰ δὲν ἐλαττώνεται ἀπ' αὐτὰ πού μετέχουν. Εἰς ὅλα δίδει τὴν χάριν του. Δὲν καταναλίσκεται ὁμως εἰς αὐτοὺς πού μετέχουν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πού ἔχουν λάβει εἶναι γεμάτοι καὶ τὸ ἴδιον δὲν

12. Ψαμ. 50, 13.

13. Ρωμ. 8, 2.

ἀνευθεές. Καὶ ὡσπερ ὁ ἥλιος ἐπιλάμπων τοῖς σώμασι καὶ ποι-
κίλως ὑπ' αὐτῶν μετεχόμενος, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν
μετεχόντων, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα πᾶσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ χά-
ριν παρέχον, ἀμείωτον μένει καὶ ἀδιαίρετον. Πάντας φωτίζει
5 πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανοήσιν, ἐμπνεῖ τοῖς προφήταις, νομο-
θέτας σοφίζει, ἱερέας τελειοῖ, ἐνισχύει βασιλεῖς, καταρτίζει
δικαίους, σεμνύνει σώφρονας, ἐνεργεῖ χαρίσματα ἰαμάτων, ζωο-
ποιεῖ τοὺς νεκρούς, λύει τοὺς πεπεδημένους, νόθετεῖ τοὺς ἡλ-
λοτριωμένους. Ταῦτα διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως ἐνεργεῖ. Ἐὰν
10 τελώνην λάβη πιστεύοντα, εὐαγγελιστὴν ἀποδείκνυσιν, ἐὰν
ἐν ἀλιεῖ γένηται, θεολόγον ἀποτελεῖ, ἐὰν διώκτην εὖρη μετανο-
οῦντα, ἀπόστολον ἐθνῶν ἀπεργάζεται, κήρυκα πίστεως, σκευὸς ἐκ-
λογῆς. Δι' αὐτοῦ οἱ ἀσθενεῖς ἰσχυροί, οἱ πτωχοὶ πλουτίζουνσιν, οἱ
ιδιωῶνται τῷ λόγῳ σοφώτεροί εἰσι τῶν σοφῶν. Παῦλος ἀσθενής,
15 ἀλλὰ διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Πνεύματος, τὰ σουδάρια τοῦ χρω-
τὸς αὐτοῦ ἴασιν παρεῖχε τοῖς ὑποδεχομένοις. Πέτρος καὶ αὐτὸς
σῶμα περικείμενος ἀσθενείας, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν χά-
ριν τοῦ Πνεύματος ἢ ἐκπίπτουσα τοῦ σώματος σκιά ἀπέδιώκε
τὰς νόσους τῶν καταπονουμένων. Πτωχὸς Πέτρος καὶ Ἰωάν-
20 νης· οὐ γὰρ εἶχον ἀργύριον, οὐδέ χρυσίον, ἀλλ' ἐχαρίζοντο ὑγεί-
αν πολλῶν χρυσίων τιμιωτέραν. Παρὰ πολλῶν γὰρ λαβὼν χρυ-
σίον ὁ χωλός, ἔτι προσαιτήσῃ παρὰ δὲ Πέτρου δεξάμενος
τὴν χάριν, ἐπαύσατο προσαιτῶν, ἀλλόμενος ὡσπερ ἔλαφος,
καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν. Οὐκ ἤδει Ἰωάννης τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν,
25 ἀλλ' ἐφθέγγετο ῥήματα τῆς δυνάμει τοῦ Πνεύματος, οἷς οὐδε-
μία σοφία προσβλέψαι δύναται. Τοῦτο καὶ ἐν οὐρανῷ ἔστηκε,

14. Ματθ. 9, 9.

15. Ματθ. 4, 19.

16. Πράξ. 9, 15.

εἶναι ἔλλιπές. Καὶ ὅπως ὁ ἥλιος ποὺ ἀκτινοβολεῖ εἰς τὰ σώματα καὶ κατὰ ποικίλον τρόπον μετέχεται ἀπὸ αὐτά, χωρὶς νὰ ἐλαττώνεται ἀπ' αὐτά ποὺ μετέχουν, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα δίδει εἰς ὅλα ἀπὸ τὴν χάριν του χωρὶς νὰ μειώνεται καὶ νὰ διασπᾶται. Ὅλους τοὺς φωτίζει, διὰ νὰ κατανοήσουν τὸν Θεόν. Ἐμπνέει τοὺς προφῆτας, κάμνει σοφοὺς νομοθέτας, τελειοποιεῖ ἱερεῖς, ἐνισχύει βασιλεῖς, κάμνει δικαίους, σεμνύνει ἐγκρατεῖς, θεραπεύει, δίδει ζωὴν εἰς τοὺς νεκρούς, ἐλευθερώνει τοὺς αἰχμαλώτους, κάμνει υἱοὺς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀποξενωθῆ. Αὐτὰ τὰ ἐπιτελεῖ μὲ τὴν ἀναγέννησιν. Ἐάν παραλάβῃ τελώνην, ὁ ὁποῖος πιστεύει, τὸν ἀναδεικνύει εὐαγγελιστὴν ¹⁴. Ἐάν ἔλθῃ εἰς ψαράν, τὸν κάμνει θεολόγον ¹⁵. Ἐάν συναντήσῃ διώκτην μετανοιωμένον, τὸν καθιστᾷ ἀπόστολον τῶν ἐθνῶν, κήρυκα τῆς πίστεως, σκεῦος ἐκλεκτόν ¹⁶. Μ' αὐτὸ οἱ ἀδύνατοι γίνονται ἰσχυροί, οἱ πτωχοὶ γίνονται πλούσιοι, οἱ ἀγράμματοι γίνονται σοφώτεροι ἀπὸ τοὺς σοφοὺς. Ὁ Παῦλος ἂν καὶ ἦταν ἀδύναμος ἀλλὰ μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Πνεύματος, τὰ μανδήλια τοῦ σώματός του ἐθεράπευαν αὐτοὺς ποὺ τὰ ἐδέχοντο ¹⁷. Ὁ Πέτρος καὶ αὐτὸς ἂν καὶ περιεβάλλετο σῶμα ἀδύναμον, ἀλλὰ λόγῳ τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος ποὺ κατοικοῦσε μέσα του ἡ σκιά ποὺ ἐπιπτεν ἀπὸ τὸ σῶμά του ἀπεμάκρυνε τὰς ἀσθενείας τῶν βασανιζομένων ¹⁸. Πτωχὸς ἦταν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης. Διότι δὲν εἶχαν ἄργυρον οὔτε χρυσόν ¹⁹, ἀλλὰ ἐδώριζαν υγείαν ποὺ ἦταν πολυτιμότερα ἀπὸ πολλὰ χρυσᾶ νομίσματα. Διότι ὁ χωλὸς ἀφοῦ ἐπῆρε ἀπὸ πολλοὺς χρήματα, παρέμεινεν ἀκόμη ζητιάνος. Ὅταν ὅμως ἐδέχθη τὴν χάριν ἀπὸ τὸν Πέτρον, ἔπαυσε νὰ ζητιανεύῃ. Ἐπηδοῦσε σάν ἐλάφι καὶ ἐδόξαζε τὸν Θεόν. Ὁ Ἰωάννης δὲν ἐγνώριζε τὴν κοσμικὴν σοφίαν, ἀλλ' εἶπε λόγια μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, πρὸς τὰ ὁποῖα καμμία σοφία δὲν ἤμπορεῖ νὰ παραβληθῆ. Αὐτὸ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπῆρξε καὶ τὴν γῆν ἐπλήρωσε καὶ

17. Πράξ. 19, 12.

18. Πράξ. 5, 15.

19. Πράξ. 3, 6.

καὶ τὴν γῆν πεπλήρωκε καὶ πανταχοῦ πάρεστι καὶ οὐδαμοῦ περιέχεται. Ὅλον ἑκάστῳ ἐνοικεῖ καὶ ὄλον ἐστὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐ λειτουργικῶς διακονεῖ τὰς δωρεάς, ἀλλ' ἀθθεντικῶς διαιρεῖ τὰ χαρίσματα. «Διαιρεῖ γάρ, φησὶν, ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται». Ἀποστέλλεται μὲν οἰκονομικῶς, ἐνεργεῖ δὲ αὐτεξουσίως. Τοῦτο παρεῖναι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν εὐξώμεθα, καὶ μηδένα καιρὸν ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν, ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

παντοῦ εἶναι παρὸν καὶ πουθενὰ δὲν περικλείεται. Ὁλόκληρον ἐνοικεῖ εἰς τὸν καθένα καὶ ὀλόκληρον εἶναι μαζί με τὸν Θεόν. Διακονεῖ τὰς δωρεὰς ὄχι κατὰ τρόπον ὑπηρετικόν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον αὐθεντικόν διανέμει τὰ χαρίσματα. Διότι «μοιράζει εἰς τὸν καθένα, λέγει, ὅπως αὐτὸ θέλει»²⁰. Ἀποστέλλεται κατ' οἰκονομίαν, ἀλλὰ δρᾷ αὐτεξουσίως. Ἄς εὐχηθοῦμεν αὐτὸ νὰ παρευρίσκεται εἰς τὰς ψυχὰς μας καὶ νὰ μὴ μᾶς ἐγκαταλείψη ποτέ με τὴν χάριν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτὸν πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ «ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ Ο ΛΟΓΟΣ»

1. Πᾶσα μὲν ἡ τῶν Εὐαγγελίων φωνή, μεγαλοφρεστέρα τῶν λοιπῶν τοῦ Πνεύματος διδαγμάτων, καθ' ὅτι ἐν ἐκείνοις μὲν διὰ τῶν δούλων ἡμῖν ἐλάλησε τῶν προφητῶν, ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτοπροσώπως διελέχθη ἡμῖν ὁ Δεσπότης. Αὐτοῦ 5 γε μὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ὁ μεγαλοφωνότατος, καὶ πάσης μὲν ἀκοῆς μείζονα, πάσης δὲ διανοίας ὑψηλότερα φθεγξάμενος, Ἰωάννης ἐστίν, ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, οὗ τὸ προσίμιον τῆς εὐαγγελικῆς συγγραφῆς ἄρτι ἀναγνωσθὲν ἠκούσαμεν· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς 10 ἦν ὁ Λόγος». Ταῦτα οἶδα πολλοὺς καὶ τῶν ἔξω τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας μέγα φρονούντων ἐπὶ σοφία κοσμικῇ καὶ θαυμάσαντας καὶ τοῖς ἑαυτῶν συντάγμασιν ἐγκαταμίξαι τολμήσαντας. Κλέπτῃ γὰρ ὁ διάβολος καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφερομυθῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑποφήτας. Εἰ οὖν ἡ σαρκίνη σοφία τοσοῦτον ἐθαύμασε 15 τῶν ῥημάτων τῆν δύναμιν, τί ποιήσωμεν ἡμεῖς οἱ μαθηταί

1. Ἰωάν. 1, 1.

2. Μάρκ. 3, 17.

3. Ἰωάν. 1, 1.

4. Ἐννοεῖ τοὺς θύραθεν λογίους, ἀλλὰ ποίους ἀκριβῶς δὲν εἶναι σάφες. Πιθανὸν νὰ ἀναφέρεται εἰς νεοπλατωνικοὺς φιλοσόφους. Πάντως καὶ ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς κατηγοροῦν τοὺς θύραθεν φιλοσόφους ὡς κλέπτοντας «τὰ ἡμέτερα», ὄχι μόνον τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸ

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΟ· «ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ Ο ΛΟΓΟΣ»¹

1. Κάθε λόγος τῶν Εὐαγγελίων εἶναι πιὸ ὑπέροχος εἰς νοήματα ἀπὸ τὰς ἄλλας διδασκαλίας ποὺ τὸ Πνεῦμα παρέδωκε. Διότι εἰς αὐτὰς μὲν ὠμίλησε πρὸς ἡμᾶς μὲ τοὺς δούλους του τοὺς προφῆτας, εἰς τὰ Εὐαγγέλια ὁμοῦς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος αὐτοπροσώπως μᾶς ὠμίλησεν. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ὁ πιὸ μεγαλόφωνος ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης, ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς². Αὐτὸς ὠμίλησε πράγματα ἀνώτερα ἀπὸ κάθε ἀκοὴν καὶ ὑψηλότερα ἀπὸ κάθε νοῦν. Αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιόν του ποὺ μόλις τώρα ἀνεγνώσθη ἠκούσαμεν. «Ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦταν πλησίον τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἦταν ὁ Λόγος»³. Γνωρίζω ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ καὶ τὰ ἔχουν θαυμάσει καὶ ἐπεχείρησαν νὰ τὰ ἀνακατώσουν εἰς τὰ συγγράμματά των πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας μας καὶ οἱ ὅποιοι καυχῶνται διὰ τὴν κοσμικὴν των σοφίαν⁴. Διότι ὁ διάβολος εἶναι κλέπτης καὶ κοινολογεῖ τὰ ἰδικὰ μας διδάγματα εἰς τοὺς κήρυκὰς του⁵. Ἐὰν λοιπὸν ἡ κοσμικὴ σοφία τόσον πολὺ ἐθαύμασε τὴν δύναμιν τῶν λόγων, τί πρέπει νὰ κάμω-

τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἦτοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διδάγματα (βλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρόλογος εἰς τὰ τοῦ ἁγίου Διονυσίου, PG 4, 21-24 A).

5. Ὁ Ἰουστίνος διατυπώνει τὴν ἀποψιν ὅτι ὁ διάβολος μετέδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς ἑβραϊκὰς προφητείας, ἀφοῦ τὰς διέστρεψε. Διάλογος πρὸς Τρύφωνα 69, 1 κ.έξ.

τοῦ Πνεύματος, εἰς παρέργως ἀκοῦσωμεν καὶ μικρὰν τινα
 τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς δύναμιν εἶναι λογισώμεθα; Καὶ τίς
 οὕτως ἀναισθησίαν νοσῶν, ὥστε τοιοῦτον κάλλος ἐννοίας καὶ
 βάθος δογμάτων οὕτως ἀνέφικτον μὴ οὐκ καταπλαγῆναι καὶ
 5 ἐπιθυμῆσαι αὐτῶν τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως; Ἄλλὰ γὰρ οὐκ
 τὸ θαυμάσαι τὰ καλὰ δύσκολον, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀκριβεῖ κατανοή-
 σει γενέσθαι τῶν θαυμασθέντων, τοῦτο χαλεπὸν καὶ δυσέφικτον.
 Ἐπεὶ καὶ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν αἰσθητὸν οὐδεὶς μὲν ἐστὶν οὐκ
 οὐκ ὑπερεπαινεῖ, τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος καὶ τῶν
 10 ἀκτίνων τὴν συμμετρίαν καὶ τὸ ἀποστίλβον αὐτοῦ φῶς κατα-
 σπαζόμενος. Ἐὰν μέντοι βιαϊότερον φιλονικῆσῃ τῷ κύκλῳ
 ἀντεξάγειν ἑαυτοῦ τὰς τῶν ὀμμάτων βολάς, οὐ μόνον οὐκ κατό-
 ψεται τὰ περισπούδαστα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὄψεως
 προσδιαφθείρας οἰχθήσεται. Τοιοῦτόν τί μοι δοκῶ τὴν διάνοιαν
 15 πάσχειν, τὴν φιλονικοῦσαν ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τῶν προκειμένων
 ῥημάτων τὴν ἐξέτασιν· («Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»). Τίς ἐννοήσει
 ἀξίως τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς; Ποία ῥημάτων δύναμις εὑρεθῆ ὁμο-
 τίμως δυναμένη παραστῆσαι τὸ νοηθέν; Μέλλον παραδιδόναί
 ἡμῖν τὰ περὶ τῆς θεολογίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐδεμίαν ἀρ-
 20 χὴν ἄλλην τῷ λόγῳ, ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν ὄλων ἔδωκεν. Ἦδει τοὺς
 ἐπιφρομένους τῇ δόξῃ τοῦ Μονογενοῦς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
 προήδει τοὺς μέλλοντας ἡμῖν προφέρειν τὰ σοφίσματα, τὰ ἐπὶ
 καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων αὐτοῖς μεμηχανημένα. Ὅτι, Εἰ
 ἐγεννήθη, οὐκ ἦν· καί, Πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν· καί, Ἐξ
 25 οὐκ ὄντων τὴν ὑπόστασιν ἔλαβε. Τοιαῦτα δὲ φθέγγονται γλῶσ-
 σαι ἠκονημένοι διὰ πιθανολογίας ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστο-
 μον. Ἴνα τοίνυν μηδενὶ λέγειν ἐξῆ τὰ τοιαῦτα, προλαβὼν τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, («Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἦν
 ὁ Λόγος»). Ἐὰν κρατῆς ταύτην τὴν φωνήν, οὐδὲν οὐ μὴ πάθῃς

μεν ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐὰν μὲ ἀμέλειαν ἀκούσωμεν καὶ θεωρήσωμεν ὅτι ἡ δύναμις ποῦ ἐνυπάρχει εἰς αὐτὰ εἶναι μικρὰ; Ποῖος ὅμως εἶναι τόσον ἀναίσθητος, ὥστε ἀπὸ μίαν τέτοιαν ὁμορφίαν νοήματος καὶ βάθος δογμάτων τόσον ἀκατανόητον νὰ μὴ καταπλαγῆ καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμήσῃ τὴν ἀληθινὴν κατανόησιν αὐτῶν; Ἄλλὰ πρᾶγμα δύσκολον δὲν εἶναι νὰ θαυμάσωμεν τὰ καλὰ, ἀλλὰ νὰ φθάσωμεν εἰς ὀρθὴν κατανόησιν αὐτῶν ποῦ ἐθαυμάσαμεν. Αὐτὸ εἶναι δύσκολον καὶ δυσκόλως ἐπιτυγχάνεται. Ἄφοῦ καὶ αὐτὸν τὸν αἰσθητὸν ἥλιον δὲν ὑπάρχει κανένας ποῦ νὰ μὴ τὸν ἐπαινῆ, μὲ τὸ νὰ θαυμάζῃ τὸ μέγεθός του καὶ τὴν ὁμορφίαν του καὶ τὴν συμμετρίαν τῶν ἀκτίνων καὶ τὸ φῶς ποῦ ἐκπέμπει. Ἐὰν ὅμως τολμήσῃ κατὰ τρόπον περισσότερον ἀπότομον νὰ ρίψῃ τὰ βλέμματά του εἰς τὸν κύκλον αὐτοῦ, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἴδῃ τὰ περιπόθητὰ ἀλλὰ θὰ χάσῃ καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὁράσεως. Κάτι παρόμοιον μοῦ φαίνεται ὅτι παθαίνει καὶ ἡ διάνοια, ἡ ὁποία ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξετάσῃ ἐπακριβῶς τὰ προκείμενα λόγια· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ποῖος θὰ γνωρίσῃ ἐπαξίως ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχὴν; Ποία δύναμις λόγων θὰ εὐρεθῆ ποῦ νὰ ἡμπορῆ ἰσαξίως νὰ ἐκφράσῃ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔχει νοηθῆ; Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ μᾶς παραδώσῃ τὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καμμίαν ἄλλην ἀρχὴν δὲν ἔδωκεν εἰς τὸν Λόγον, παρὰ αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῶν ὄλων. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐγνώριζεν αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι προσβάλλουν τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς. Προεγνώριζεν αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ μᾶς εἴπουν σοφίσματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐπινοήσῃ διὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν ποῦ τὰ ἀκούουν. Ὅτι δηλαδὴ ἐφ' ὅσον ἐγεννήθη, δὲν ὑπῆρχε· καὶ προτοῦ νὰ γεννηθῆ δὲν ὑπῆρχε· καὶ ἔλαβεν τὴν ὑπαρξιν ἀπὸ μὴ ὄντα. Τέτοια πράγματα λέγουν αἱ γλῶσσαι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀκονισθῆ περισσότερον ἀπὸ δίκοπον μαχαίρι μὲ τὴν πιθανολογίαν. Διὰ νὰ μὴ ἐπιτραπῆ λοιπὸν εἰς κανένα νὰ λέγῃ αὐτὰ, ἐπρόλαβε τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ εἶπεν· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ἐὰν φυλάσσης αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν θὰ πάθῃς κανένα κακὸν ἀπ' αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἐπινοοῦν τὰ κακὰ. Διότι

δεινὸν παρὰ τῶν κακοτέχνων. Ἐὰν γὰρ λέγῃ ἐκεῖνος, Εἰ ἐγεν-
 νήθη οὐκ ἦν σὺ εἰπέ, «Ἐν ἀρχῇ ἦν». Ἀλλά, φησί, πρὶν ἢ
 γεννηθῆναι πῶς ἦν; Σὺ μὴ ἀφῆς τό, «Ἦν»· μὴ καταλίπῃς τό,
 «Ἐν ἀρχῇ». Ἀρχῆς ἢ κορυφῆ οὐ καταλαμβάνεται· ἀρχῆς τὸ
 5 ἐξώτερον οὐχ εὐρίσκεται. Μὴ παραλογίσηται σε τις τῷ πολυ-
 σήμῳ τῆς λέξεως. Πολλαὶ γὰρ ἀρχαὶ πολλῶν πραγμάτων κα-
 τὰ τὸν βίον τοῦτον, ἀλλὰ μία ἀρχὴ ἐπὶ πάντων, ἢ ἐπέκεινα.
 «Ἀρχὴ γὰρ ὁδοῦ ἀγαθῆς», εἶπεν ἡ Παροιμία. Ἀλλ' ὁδοῦ μὲν
 ἀρχὴ ἢ πρώτη κίνησις, ὅθεν ἀρχόμεθα τῆς πορείας, ἣς τὸ κα-
 10 τόπιον δυνατόν ἐστιν εὐρεῖν. «Καὶ ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου».
 Ἔστι καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἕτερόν τι προκείμενον· τῆς γὰρ τῶν
 τεχνῶν ἀναλήψεως ἀρχὴ ἐστὶν ἢ στοιχείωσις. Στοιχεῖον οὖν
 ἐστὶ τῆς σοφίας ὁ φόβος τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ ταύτης τῆς ἀρχῆς
 ἐστὶ τι πρεσβύτερον, ἢ κατάστασις τῆς ψυχῆς, τοῦ μήπω σο-
 15 φισθέντος καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀνειληφότος. Ἀρχαὶ λέγον-
 ται καὶ αἱ πολιτικαὶ δυναστεῖαι, αἱ τῶν ἀξιωματῶν ὑπεροχαί.
 Ἀλλ' αὗται αἱ ἀρχαί, τινῶν εἰσιν ἀρχαί, καὶ πρὸς τι ἐκάστη.
 Ἀρχὴ γὰρ τῆς γραμμῆς τὸ σημεῖον, καὶ ἀρχὴ τῆς ἐπιφανείας
 ἢ γραμμῆ, καὶ ἀρχὴ τοῦ σώματος ἢ ἐπιφάνεια, καὶ τοῦ κατὰ
 20 σύνθεσιν λόγου ἀρχαὶ τὰ στοιχεῖα.

2. Οὐ μὴν κἀκεῖνη τοιαύτη ἢ ἀρχή. Οὐδενὶ γὰρ προσδέ-
 δεται, οὐδενὶ δουλεύει, μετ' οὐδενὸς θεωρεῖται, ἀλλ' ἐλευθέρῃ
 ἐστὶν ἀδέσποτος, λελυμένη τῆς πρὸς ἕτερον σχέσεως, ἀνυπέρ-
 βατος διανοία, ἣν οὐκ ἔστιν ὑπερβῆναι τοῖς λογισμοῖς, ἣς οὐκ
 25 ἔστιν ἐξευρεῖν τὰ ἐπέκεινα. Ἐὰν γὰρ φιλονικήσῃς τῇ φαντα-
 σία τοῦ νοῦ παραδραμεῖν τὴν ἀρχήν, εὐρήσεις αὐτὴν προτρέ-
 χουσαν σου καὶ προαπαντῶσαν τοῖς λογισμοῖς. Ἄφες σεαυτοῦ

ἐὰν ἐκεῖνος λέγῃ· ἐφ' ὅσον ἐγεννήθη, δὲν ὑπῆρχεν, ἐσύ νὰ εἶπης· «ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρχεν». Ἄλλὰ, λέγει, πῶς ὑπῆρχε προτοῦ νὰ γεννηθῆ; Ἐσύ νὰ μὴ ἀφήσῃς τὸ «ἦν», νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃς τὸ «ἐξ ἀρχῆς». Ἡ κορυφή τῆς ἀρχῆς δὲν καταλαμβάνεται καὶ τὸ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀρχὴν δὲν εὐρίσκεται. Νὰ μὴ σὲ ἐξαπατήσῃ κανεὶς μὲ τὰς πολλὰς σημασίας ποὺ ἔχει ἡ λέξις. Διότι εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν ζωὴν ὑπάρχουν πολλοὶ ἀρχαὶ πολλῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μία εἶναι ἡ ἀρχὴ εἰς ὅλα, αὐτὴ ἡ ὁποία εἶναι πέρα ἀπ' ὅλα. Αἱ Παροιμίαι εἶπαν· «ἀρχὴ ἀγαθῆς ὁδοῦ»⁶. Ἄλλ' ἀρχὴ ὁδοῦ εἶναι ἡ πρώτη ἐκκίνησις, ἀπ' ὅπου ἀρχίζομεν τὴν πορείαν, τῆς ὁποίας τὴν συνέχειαν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν εὔρῃς. «Καὶ ἀρχὴ σοφίας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου»⁷. Καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ὑπάρχει κάτι ἄλλο ποὺ προηγεῖται. Διότι διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῶν τεχνῶν ἀρχὴ εἶναι ἡ προκαταρκτικὴ διδασκαλία. Ὁ φόβος λοιπὸν τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ προκαταρκτικὴ διδασκαλία τῆς σοφίας. Ἄλλὰ ὑπάρχει κάτι πρεσβύτερον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν, εἶναι ἡ ψυχικὴ κατάστασις αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἀκόμη διδαχθῆ τὴν σοφίαν καὶ δὲν ἐμάθητευσεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Ἀρχαὶ ὀνομάζονται καὶ αἱ πολιτικαὶ ἐξουσίαι, τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα. Ἄλλ' αἱ ἀρχαὶ αὐταί, εἶναι ἀρχαὶ μερικῶν πραγμάτων καὶ ἡ καθεμία ἐν σχέσει πρὸς κάτι τι. Διότι ἀρχὴ τῆς γραμμῆς εἶναι τὸ σημεῖον, καὶ ἀρχὴ τῆς ἐπιφανείας εἶναι ἡ γραμμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ σώματος ἡ ἐπιφάνεια καὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀρχαὶ εἶναι τὰ γράμματα.

2. Ἄλλ' ὅμως ἡ ἀρχὴ ἐκείνη δὲν εἶναι τέτοια. Διότι δὲν εἶναι συνδεδεμένη μὲ τίποτε. Δὲν δουλεῦει πουθενά. Δὲν θεωρεῖται μαζί μὲ τίποτε ἄλλο. Εἶναι ἐλευθέρα, ἀδέσποτος, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὴν σχέσιν πρὸς κάποιο ἄλλο. Ὁ νοῦς δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὴν φθάσῃ, αἱ σκέψεις δὲν ἔμποροῦν νὰ τὴν ὑπερβοῦν καὶ νὰ ἀνακαλύψουν τὰ ὄριά της. Ἐὰν δηλαδὴ ἐπιχειρήσῃς μὲ τὴν φαντασίαν τοῦ νοῦ νὰ ὑπερνικήσῃς τὴν ἀρχὴν θὰ τὴν εὔρῃς νὰ τρέχῃ ἔμπρός σου καὶ νὰ ὑποδέχεται τοὺς λογισμοὺς σου.

7. Ψαλμ. 110, 10· Παρ. 1,7.

τὸν νοῦν δραμεῖν ὅσον βούλεται, καὶ διαταθῆναι ἐπὶ τὰ ἄνω
 εἶτα εὐρήσεις αὐτὸν μυρία πλανηθέντα καὶ πολλὰ κενεμβατή-
 σαντα, καὶ πάλιν ἐπανιόντα πρὸς ἑαυτὸν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι
 κατωτέραν ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν ποιῆσαι. Διότι αἰεὶ τοῦ νοουμένου
 5 ἕξωτέρα καὶ πλείων εὐρίσκεται ἡ ἀρχή. («Ἐν ἀρχῇ») τοίνυν
 («ἦν ὁ Λόγος»). Ὡ τοῦ θαύματος! Πῶς πᾶσαι ἀλλήλαις ὁμοτί-
 μως αἱ φωναὶ συνεζεύχθησαν· τό, («Ἦν»), ἴσον δύναται τοῦ,
 («Ἐν ἀρχῇ»). Ποῦ ὁ βλάσφημος; ποῦ ἡ χριστομάχος γλώττα,
 ἡ λέγουσα, Ἦν ποτέ, ὅτε οὐκ ἦν; Ἄκουε τοῦ Εὐαγγελίου,
 10 («Ἐν ἀρχῇ ἦν»). Εἰ δὲ ἐν ἀρχῇ ἦν, πότε οὐκ ἦν; Τὴν ἀσέβειαν
 αὐτῶν στενάξω, ἢ τὴν ἀμαθίαν βδελύξομαι; Ἄλλὰ πρὸ τοῦ
 γεννηθῆναι, οὐκ ἦν. Οἶδας γὰρ πότε ἐγεννήθη, ἵνα τὸ πρὶν δυ-
 νηθῆς ἐπενεγκεῖν τῷ χρόνῳ; Τὸ γάρ, πρὸ τοῦ, χρονικὴ ἐστι
 φωνή, ἕτερον ἑτέρου προτιθεῖσα εἰς παλαιότητα. Τὸν δὲ τοῦ
 15 χρόνου ποιητὴν πῶς εὐλογον ταῖς χρονικαῖς προσηγορίαις ὑπο-
 κειμένην ἔχειν τὴν γέννησιν; («Ἐν ἀρχῇ») τοίνυν («ἦν»). Ἐὰν μὴ
 ἀποστῆς τοῦ, («Ἦν»), οὐδεμίαν παρείδουσιν δώσεις τῇ πονηρᾷ
 βλασφημίᾳ. Ὡσπερ γὰρ οἱ θαλαττεύοντες, ὅταν ἐπὶ δύο σα-
 λεύωσιν ἀγκυρῶν, καταφρονοῦσι τοῦ κλύδωνος, οὕτω καὶ σὺ
 20 τῆς πονηρᾶς ταύτης ταράχῃς, τῆς ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πο-
 νηρίας ἐγγινομένης τῷ βίῳ καὶ διασαλευούσης τῶν πολλῶν
 τὴν πίστιν, καταγελάσῃ, ἐὰν τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν ῥημάτων τού-
 των τὴν ψυχὴν ἔχῃς ἐνοομισθεῖσαν.

3. Ἐπιζητεῖ δὲ ἡμῶν ἡ διάνοια, τίς («Ἦν ἐν ἀρχῇ»); Ὁ «Λό-
 25 γος», φησί. Ποῖος λόγος; ὁ ἀνθρώπινος λόγος; ἀλλ' ὁ τῶν ἀγ-
 γέλων λόγος; Καὶ γὰρ ἠνίκατο ἡμῖν ὁ ἀπόστολος, ὡς καὶ τῶν
 ἀγγέλων ἰδίαν ἐχόντων γλώσσαν, εἰπὼν· («Ἐὰν ταῖς γλώσσαις
 τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων»). Ἄλλὰ καὶ τοῦ λόγου
 διπλῆ τίς ἐστὶν ἔννοια. Ὁ μὲν γάρ τίς ἐστὶν ὁ διὰ τῆς φωνῆς
 30 προφερόμενος· οὗτος ὁ μετὰ τὸ προενεχθῆναι τῷ ἄερι ἐναπολ-

Ἄφησε τὸν νοῦν σου νὰ τρέξη ὅσον θέλει καὶ νὰ ἐπεκταθῆ πρὸς τὰ ἑπάνω. Θὰ τὸν εὖρης ἔπειτα νὰ ἔχη περιπλανηθῆ πάρα πολὺ καὶ νὰ ἔχη ἀεροβατήσῃ πολὺ καὶ πάλιν νὰ ξαναγυρίζῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, διότι δὲν ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ κατωτέραν τοῦ ἑαυτοῦ τὴν ἀρχήν. Διότι πάντοτε ἡ ἀρχὴ εὐρίσκεται ἔξω καὶ εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὁποῖον γίνεται κατανοητόν. Λοιπὸν «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ὡ τί θαῦμα! Πῶς ὄλαι αἱ λέξεις συνεδέθησαν ἰσαξίως ἢ μία μὲ τὴν ἄλλην! Τὸ «ἦν» ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «ἐν ἀρχῇ». Ποῦ εἶναι αὐτὸς ποῦ βλασφημεῖ; Ποῦ εἶναι ἡ γλῶσσα ποῦ μάχεται τὸν Χριστόν; Αὕτῃ ἡ ὁποία λέγει ὑπῆρχε κάποτε ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε. Νὰ ἀκούῃς τὴν γλῶσσαν τοῦ Εὐαγγελίου «ἐν ἀρχῇ ἦν». Ἐὰν δὲ ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν, τότε, πότε δὲν ὑπῆρχε; Νὰ ἀναστενάξω διὰ τὴν ἀσεβειάν των ἢ νὰ σιχαθῶ τὴν ἀγραμματοσύνην των; Ἄλλὰ προτοῦ γεννηθῆ, δὲν ὑπῆρχε. Γνωρίζεις δηλαδὴ πότε ἐγεννήθη, διὰ νὰ ἠμπορέσῃς νὰ προσδιορίσῃς τὸν χρόνον; Διότι τὸ προτοῦ εἶναι λέξις ποῦ σημαίνει χρόνον καὶ ἡ ὁποία εἰς ἀρχαιότητα τοποθετεῖ ἄλλο ἐμπρὸς ἀπὸ ἄλλο. Πῶς εἶναι σωστὸν ἢ γέννησις τοῦ ποιητοῦ τοῦ χρόνου νὰ ὑπόκηται εἰς τὰς χρονικὰς κατηγορίας; Λοιπὸν «ἐν ἀρχῇ ἦν». Ἐὰν δὲν ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ τὸ «ἦν», δὲν θὰ ἐπιτρέψῃς καμμίαν διείσδυσιν τῆς πονηρᾶς βλασφημίας. Διότι ὅπως οἱ θαλασσοπόροι, ὅταν στηρίζονται εἰς δύο ἀγκύρας, περιφρουοῦν τὴν τρικυμίαν, ἔτσι καὶ ἐσύ θὰ χλευάσῃς τὴν πονηρὰν αὐτὴν ταραχὴν ποῦ προκαλεῖται εἰς τὴν ζωὴν ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα καὶ κλονίζει τὴν πίστιν τῶν περισσοτέρων, ἐὰν μὲ τὴν ἀσφάλειαν τῶν λόγων τούτων ὀδηγήσῃς εἰς τὸ λιμάνι τὴν ψυχὴν σου.

3. Ἐπιζητεῖ ἡ διάνοιά μας, ποῖος «ἦν ἐν ἀρχῇ»; Ὁ «Λόγος», λέγει. Ποῖος λόγος; Ὁ ἀνθρώπινος λόγος ἢ ὁ λόγος τῶν ἀγγέλων; Διότι ὁ ἀπόστολος μᾶς ὑπαινίχθη ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι ἔχουν ἰδίαν γλῶσσαν, μὲ τὸ νὰ εἰπῆ· «ἐὰν ὀμιλῶ τὰς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων»⁸. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἔννοια τοῦ λόγου εἶναι διπλῆ. Διότι ὁ ἕνας λόγος εἶναι αὐτὸς ποῦ προφέρεται μὲ τὴν φωνὴν καὶ ποῦ χάνεται εἰς τὸν ἀέρα ἀμέ-

λύμενος, ὁ δὲ τίς ἐστὶν ὁ ἐνδιάθετος, ἐνυπάρχων ἡμῶν ταῖς
 καρδίαις, ὁ ἐννοηματικός. Καὶ ἄλλος, ὁ τεχνικός λόγος. Ὅρα
 μή ποτέ σε παρακρούσῃται τὸ δμώνυμον τῆς φωνῆς. Πῶς γὰρ
 ἦν ἐν ἀρχῇ ὁ ἀνθρώπινος λόγος, τοῦ ἀνθρώπου κάτω που λα-
 5 βόντος τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως; Πρὸ ἀνθρώπου, θηρία· πρὸ
 ἀνθρώπου, κτήνη· τὰ ἐρεπετὰ πάντα· ὅσα χερσαῖα καὶ ὅσα ἐν-
 υδρα, πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀστέρες, ἥλιος, σελήνη, βοτάναι,
 σπέρματα, γῆ, θάλαττα, οὐρανός. Οὐ τοίνυν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ ἀν-
 θρώπινος λόγος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ τῶν ἀγγέλων. Πᾶσα γὰρ ἡ κτίσις
 10 κατωτέρα τῶν αἰώνων ἐστὶ, τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβοῦσα παρὰ
 τοῦ κτίσαντος. Ὁ δὲ ἐν καρδίᾳ λόγος καὶ αὐτὸς ἐκάστου τῶν
 νοηθέντων ἐστὶ νεώτερος. Ἄλλ' ἄκουε τοῦ λόγου θεοπρεπῶς.
 Περὶ γὰρ τοῦ Μονογενοῦς διαλεγόμενός σοι, Λόγον εἶπεν αὐτόν.
 Ὡσπερ οὖν καὶ φῶς μετ' ὀλίγον ἐρεῖ καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν,
 15 καὶ οὔτε φῶς ἀκούσας, ἐπὶ τὸ αἰσθητὸν τοῦτο καὶ ὀφθαλμοῖς
 ὁρατὸν καταφέρει, οὔτε ζωὴν ἀκούσας, τὴν κοινὴν ταύτην νοεῖς,
 ἦν καὶ τὰ ἄλογα ζῆ, οὔτω καὶ Λόγον ἀκούων, φύλαξαι μήποτε
 τῇ σῆ ἀσθενείᾳ τῆς διανοίας πρὸς χαμαιζήλους καὶ ταπεινὰς
 διανοίας ὑπενεχθῆς. Ἄλλ' ἐρεῦνα τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήματος.
 20 Διὰ τί Λόγος; Ἴνα δευχθῆ ὅτι ἐκ τοῦ νοῦ προήλθε. Διὰ τί Λό-
 γος; Ὅτι ἀπαθῶς ἐγεννήθη. Διὰ τί Λόγος; Ὅτι εἰκὼν τοῦ
 γεννήσαντος, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν γεννήσαντα, οὐδὲν
 ἐκεῖθεν ἀπομερίσας καὶ τέλειος ὑπάρχων καθ' ἑαυτόν, ὡς καὶ
 ὁ ἡμέτερος λόγος ὅλην ἡμῶν ἀπεικονίζει τὴν ἐννοίαν. Ἄ γὰρ
 25 κατὰ καρδίαν ἐνενοήσαμεν ταῦτα τῷ ῥήματι προηνέγκαμεν,
 καὶ ἔστι τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ νοήματος ἀπεικόνισμα τὸ λαλούμε-

σως μετά τὴν προφορὰν του. Ὁ ἄλλος δὲ εἶναι «ἐνδιάθετος», διότι ὑπάρχει μέσα εἰς τὰς καρδίας. Αὐτὸς εἶναι διανόημα. Καὶ διάφορος εἶναι ὁ τεχνικὸς λόγος. Νὰ προσέχῃς νὰ μὴ σὲ ξεγελάσῃ ποτὲ ἡ συνωνυμία τῆς λέξεως. Διότι πῶς θὰ ὑπῆρχεν ἀνεκάθεν ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας του κάπου ἐδῶ κάτω; Πρὶν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ὑπῆρχαν θηρία. Πρὶν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ὑπῆρχαν κτήνη. Δηλαδὴ ὅλα τὰ ἐρπετά, ὅλα τὰ χερσαῖα ζῶα καὶ ὅλα τὰ ζῶα ποὺ ζοῦν εἰς τὸ νερόν, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ἄστρα, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, τὰ βότανα, τὰ σπέρματα, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανός. Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἀνεκάθεν ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἀλλ' οὔτε ὁ λόγος τῶν ἀγγέλων. Ὁλόκληρος ἡ κτίσις εἶναι κατωτέρα ἀπὸ τοὺς αἰῶνας, διότι ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τὸν κτίστην. Καὶ ὁ λόγος ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν καρδίαν καὶ αὐτὸς εἶναι νεώτερος ἀπὸ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ νοητά. Ὁμιλῶν πρὸς χάριν σου διὰ τὸν Μονογενῆ, τὸν ὠνόμασε Λόγον. Ὅπως λοιπὸν καὶ φῶς θὰ τὸν εἰπῆ ὀλίγον παρακάτω καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν. Καὶ ὅπως ὅταν ἀκούσῃς φῶς δὲν κατεβαίνεις εἰς τὸ φῶς τοῦτο ποὺ γίνεται αἰσθητὸν εἰς τὰ μάτια, οὔτε ὅταν ἀκούσῃς ζωὴν δὲν ἐννοεῖς τὴν κοινὴν αὐτὴν ζωὴν, τὴν ὁποῖαν ζοῦν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ἔτσι καὶ ὅταν ἀκούῃς Λόγον, νὰ προσέξῃς μήπως ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς διανοίας κατέλθῃς εἰς χαμηλὴν καὶ ταπεινὰ νοήματα. Ἀλλὰ νὰ ἐξετάσῃς τὸ νόημα τῆς λέξεως. Διατί ὅμως λέγεται Λόγος; Διὰ νὰ δειχθῆ ὅτι ἔχει προέλθει ἀπὸ τὸν νοῦν. Διατί Λόγος; Διότι ἐγεννήθη χωρὶς πάθος. Διατί Λόγος; Διότι εἶναι εἰκὼν αὐτοῦ ποὺ τὸν ἐγέννησε καὶ τὸν φέρει εἰς τὸν ἑαυτὸν του ὀλόκληρον. Δὲν ἀπέσπασε κομμάτι ἀπ' ἐκεῖνον, ἀλλ' ὑπάρχει ἀπὸ μόνος του τέλειος, ὅπως καὶ ὁ ἰδικὸς μας λόγος ἀπεικονίζει ὀλόκληρον τὴν ἐννοίαν μας. Αὐτὰ δηλαδὴ ποὺ ἐσκέφθημεν εἰς τὴν καρδίαν μας αὐτὰ ἐπροφέραμεν διὰ τοῦ λόγου μας καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον προφέρεται εἶναι ἀπεικόνισμα τοῦ νοήματος, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν καρδίαν. Διότι ὁ λόγος προφέρεται ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς καρδίας. Καὶ εἶναι ἡ καρδία μας ὡσὰν κάποια πηγὴ, ὁ δὲ λόγος ποὺ προ-

νον. Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας ὁ λόγος προφέρεται. Καὶ ἔστιν ἡ μὲν καρδία ἡμῶν οἶον πηγὴ τις, ὁ δὲ προφερόμενος λόγος οἶον ὄλκός τις ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης ῥέων. Τοσοῦτον οὖν τὸ ἀπορρέον, ὅσον τὸ πρῶτως ἀναφερόμενον, καὶ οἶον
 5 τὸ κεκρυμμένον, τοιοῦτον καὶ τὸ φαινόμενον. Λόγον οὖν εἶπεν, ἵνα τὴν ἀπαθῆ σοι γέννησιν τοῦ Πατρὸς παραστήσῃ καὶ τὴν τελείαν ὑπαρξίν σοι τοῦ Υἱοῦ θεολογήσῃ καὶ τὴν ἄχρονον συνάφειαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα διὰ τούτων ἐνδείξῃται. Καὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος, τοῦ νοῦ γέννημα, ἀπαθῶς γεννώμενος,
 10 οὔτε γὰρ τέμνεται, οὔτε μερίζεται, οὔτε ῥέει, ἀλλὰ μένων ὅλος ὁ νοῦς ἐν τῇ ἰδίᾳ συστάσει, ὅλον τὸν λόγον καὶ ἀπηρητισμένον ὑφίστησι καὶ προελθὼν ὁ λόγος, πᾶσαν τοῦ γεννήσαντος νοῦ τὴν δύναμιν ἐν ἑαυτῷ περιέχει. Ὅσον οὖν εὐσεβές, τοσοῦτον λαβὼν πρὸς τὴν τοῦ Μονογενοῦς θεολογίαν ἐκ τῆς τοῦ λόγου
 15 φωνῆς, ὅπερ ἂν εὐρησάμενοι ἀπεμφαῖνον καὶ ἀνάρμοστον φαινόμενον, τοῦτο παραίτησαι καὶ ὑπέρβηθι μηχανῇ πάσῃ. («Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»). Εἰ δὲ εἶπεν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός, τῇ προσηγορίᾳ τοῦ Υἱοῦ συνεισηῆθεν ἂν σοι ἡ περὶ τοῦ πάθους ἔννοια. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ἡμῖν τὰ γεννῶντα, χρόνῳ γεννᾶ καὶ ἐμπαθῶς γεννᾶ, διὰ
 20 τοῦτο προλαβὼν, Λόγον εἶπε, προδιορθούμενος τὰς ἀπρεπεῖς ὑπολήψεις, ἵνα σου τὴν ψυχὴν ἀτρωτον διασῶσθαι.

4. «Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Πάλιν τό, («Ἦν»), διὰ τοὺς βλασφημοῦντας ὅτι οὐκ ἦν. Ποῦ ἦν ὁ Λόγος; Οὐκ ἐν τόπῳ· οὐ γὰρ περιέχεται τόπῳ τὰ ἀπερίγραπτα. Ἄλλὰ ποῦ ἦν;
 25 («Πρὸς τὸν Θεόν»). Οὔτε ὁ Πατὴρ ἐν τόπῳ, οὔτε ὁ Υἱός ἐν περιοχῇ τινι καὶ περιγραφῇ ὁμολογουμένη κατειλημμένος, ἀλλ' ἄπειρος μὲν ὁ Πατὴρ, ἄπειρος δὲ ὁ Υἱός. Πᾶν ὅπερ ἂν νοήσης, καὶ ὅπουπερ ἂν πορευθῆς τῷ πνεύματί σου, τοῦ Θεοῦ εὐρήσεις πε-

φέρεται ὡσάν κάποιο ρυάκι πού ρέει ἀπό τήν πηγὴν αὐτήν. Τόσον λοιπόν εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀπορρέει, ὅσον εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον πρῶτα ἀναδύεται ἀπὸ μέσα. Καὶ ὅ,τι λογιῆς εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι κρυμμένον, τέτοιο εἶναι καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον φαίνεται. Εἶπε λοιπόν Λόγον, διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν ἀπαθῆ γέννησιν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ διὰ νὰ θεολογήσῃ πρὸς χάριν σου τὴν τελείαν ὑπαρξιν τοῦ Υἱοῦ καὶ διὰ νὰ ὑποδηλώσῃ μ' αὐτὰ τὴν ἀχρονον συνάφειαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἰδικὸς μας λόγος, πού εἶναι γέννημα τοῦ νοῦ, γεννᾶται ἀπαθῶς, δηλαδή δὲν τέμνεται, οὔτε μερίζεται, οὔτε ρέει, ἀλλὰ παραμένων ὀλόκληρος ὁ νοῦς εἰς τὴν σύστασίν του, παράγει ὀλόκληρον καὶ τέλειον τὸν λόγον. Καὶ ὁ λόγος ὁ ὁποῖος ἐξεπορεύθη περιέχει ἐντὸς του ὀλόκληρον τὴν δύναμιν τοῦ νοῦ πού τὸν ἐγέννησεν. Ὅσον λοιπόν εἶναι εὐσεβές, αὐτὸ νὰ λάβωμεν ἀπὸ τὴν λέξιν λόγος διὰ τὴν θεολογίαν τοῦ Μονογενοῦς. Αὐτὸ πού τυχόν εὐρησ νὰ εἶναι σφαλερὸν καὶ φαίνεται ἀνάρμοστον, νὰ τὸ ἀφήνης καὶ μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸ ὑπερπηδᾷς. «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ἐὰν δὲ ἔλεγεν «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός», μὲ τὴν ὀνομασίαν τοῦ Υἱοῦ θὰ ὑπειστήρχετο μαζί καὶ ἡ ἔννοια τοῦ πάθους. Ἐπειδὴ λοιπόν εἰς ἡμᾶς αὐτὰ τὰ ὁποῖα γεννοῦν, γεννοῦν μέσα εἰς τὸν χρόνον καὶ μὲ πάθος, διὰ τοῦτο ἐπρόλαβε καὶ εἶπε «Λόγον» διὰ νὰ διορθώσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἀναρμόστους ἀντιλήψεις καὶ διὰ νὰ σοῦ διαφυλάξῃ ἄτρωτον τὴν ψυχὴν.

4. «Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν»⁹. Πάλιν ἐδῶ τὸ «ἦν» λέγεται δι' αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι βλασφημοῦν ὅτι δὲν ὑπῆρχε. Ποῦ ἦταν ὁ Λόγος; Ὅχι βέβαια εἰς κάποιον τόπον. Διότι τὰ ἀπερίγραπτα δὲν περιέχονται εἰς τόπον. Ἄλλὰ ποῦ ἦταν; Πλησίον εἰς τὸν Θεόν. Οὔτε ὁ Πατὴρ καταλαμβάνει κάποιον τόπον οὔτε ὁ Υἱός κάποιαν περιοχὴν πού νὰ γίνεταί παραδεκτὴ διὰ τῆς περιγραφῆς. Ἄλλ' ἀπειρος εἶναι ὁ Πατὴρ, ἀπειρος εἶναι καὶ ὁ Υἱός. Κάθε τι πού θὰ ἠμποροῦσες νὰ ἐννοήσῃς, καὶ ὅπου θὰ ἠμποροῦσες νὰ πορευθῆς μὲ τὸ πνεῦμά σου, θὰ τὸ εὐρησ νὰ εἶναι γεμάτον ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ. Παντοῦ

πληρωμένον· πανταχοῦ συμπαρεκτεινομένην εὐρῆσεις τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπόστασιν. «Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Θαύμασον τὴν ἀκρίβειαν ἐκάστης φωνῆς· οὐκ εἶπεν, ἐν τῷ Θεῷ ἦν ὁ Λόγος· ἀλλὰ, «Πρὸς τὸν Θεόν», ἵνα τὸ ἰδιάζον τῆς ὑποστάσεως 5 παραστήσῃ. Οὐκ εἶπεν, ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ πρόφασιν δῶ τῇ συγχύσει τῆς ὑποστάσεως. Πονηρὰ γὰρ κάκεινη ἡ βλασφημία τῶν φύρειν τὰ πάντα ἐπιχειρούντων, καὶ ἐν τὸ ὑποκείμενον λεγόντων, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, προσηγορίας δὲ διαφερούσας τῷ ἐνὶ πράγματι ἐπιφημίζεσθαι. Πονηρὰ ἡ ἀσέβεια, 10 καὶ φευκτὴ οὐχ ἤττον τῶν ἀνόμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ βλασφημούντων. «Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Εἶτα συγχρησάμενος τῇ τοῦ Λόγου φωνῇ πρὸς τὴν παράστασιν τῆς κατὰ τὴν γέννησιν ἀπαθείας, ταχὺ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Λόγου βλάβος ἐγγινόμενον ἡμῖν παρεμυθῆσατο. 15 Καὶ οἷον ἀφαρπάζων αὐτὸν τῆς συκοφαντίας τῶν βλασφημούντων, τί, φησίν, ἔστιν ὁ Λόγος; «Θεὸς ἦν ὁ Λόγος». Μὴ μοι τεχνολόγει διαφορὰς τινὰς λόγων, μηδὲ ἐκ τῆς σῆς κακοτεχνίας προστρέψῃς τινὰ βλασφημίαν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἐχεις τὴν ἀπόφασιν· ὑποτάγηθι τῷ Κυρίῳ. «Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»· «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν». Πάλιν ἀνακεφαλαιούται ἐν ὀλίγοις ῥήμασι πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν θεολογίαν, ἣν περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς παρέδωκεν. Οὗτος τίς; Οὗτος, ὁ Λόγος ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ σοι διήρθρωσε τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν, οἷον ἐντυπώσας σου τῇ ψυχῇ διὰ τῆς διδασκαλίας τὰ ἀγνωστούμενα, καὶ ἐνοικίσας τὸν Λόγον Χριστὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου, 25

10. Ὑπονοεῖ τὸν Σαβέλλιον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του, οἱ ὅποιοι ἐδέχοντο ὅτι ὁ εἰς Θεὸς φανερώνεται ἄλλοτε ὡς Πατήρ, ἄλλοτε ὡς Υἱὸς καὶ ἄλλοτε ὡς ἅγιον Πνεῦμα· ὅτι δηλαδὴ τὰ τρία πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος εἶναι τρόποι φανερώσεως, προσωπεῖα, μὲ τὰ ὅποια ἡ ἀπρόσωπος θεότης ἐφανερώθη εἰς τὸν κόσμον.

εις ὄλα θὰ εὐρης νὰ ἐπεκτείνεται συγχρόνως καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ Υἱοῦ. «Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Πρέπει νὰ θαυμάσῃς τὴν ἀκρίβειαν κάθε λέξεως. Δὲν εἶπεν «ἐν τῷ Θεῷ ἦν ὁ Λόγος» ἀλλὰ «πρὸς τὸν Θεόν», διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ ἰδιαιτερον γνώρισμα τῆς ὑποστάσεως. Δὲν εἶπεν «ἐν τῷ Θεῷ» διὰ νὰ μὴ δώσῃ λαβὴν διὰ σύγχυσιν τῆς ὑποστάσεως. Διότι πονηρὰ εἶναι καὶ ἐκείνη ἡ βλασφημία αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἐπιχειροῦν νὰ συγχέουν τὰ πάντα, καὶ οἱ ὅποιοι λέγουν ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἓνα ὑποκείμενον καὶ εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἀποδίδονται διάφορα ὀνόματα¹⁰. Ἡ ἀσέβεια εἶναι πονηρὰ καὶ ἡμπορεῖ νὰ ἀποφεύγεται ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅσον καὶ ἐκείνη αὐτῶν, οἱ ὅποιοι βλασφημοῦν καὶ λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν του εἶναι ἀνόμοιος πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα¹¹. «Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Ἐπειτα μὲ τὸ νὰ χρησιμοποίησῃ συγχρόνως τὴν λέξιν Λόγος διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν ἀπαθῆ γέννησιν, γρήγορα κατέπαυσε καὶ τὴν ζημίαν πού γίνεται εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Λόγον. Καὶ τρόπον τινὰ ἀφοῦ τὸν ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν συκοφαντίαν τῶν βλασφημῶν, τί πρᾶγμα, λέγει, εἶναι ὁ Λόγος; «Θεὸς ἦν ὁ Λόγος». Νὰ μὴ, παρακαλῶ, ἐπινοῆς διαφορὰς λόγων, διὰ νὰ μὴ προσάψῃς κάποιαν βλασφημίαν εἰς τὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἕξ αἰτίας τῶν κακῶν ἐπινοημάτων. Ἐχεις τὴν ἀπόφασιν. Ὑποτάξου εἰς τὸν Κύριον. «Θεὸς ἦταν ὁ Λόγος. Αὐτὸς ἦταν ἀνέκαθεν κοντὰ εἰς τὸν Θεόν»¹². Πάλιν ἀνακεφαλαιώνεται μὲ ὀλίγας λέξεις ὀλόκληρος ἡ θεολογία, πού ὁ εὐαγγελιστὴς μᾶς παρέδωκε περὶ τοῦ Μονογενοῦς. Αὐτὸς ποῖος εἶναι; Αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος, ὁ Θεός. Ἀφοῦ δηλαδὴ σοῦ ἐσχημάτισε τὴν ἔννοιαν σχετικὰ μ' αὐτόν, μὲ τὸ νὰ ἐντυπώσῃ τρόπον τινὰ εἰς τὴν ψυχὴν σου μὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτὰ πού εἶναι ἄγνωστα καὶ μὲ τὸ νὰ θρονιάσῃ εἰς τὴν καρδίαν σου τὸν Λόγον Χριστόν, ἔπειτα

11. Ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἄνομοιους, τοὺς ὁποίους διεξοδικώτερον ἀντιμετωπίζει εἰς τὴν ὁμιλίαν του Κατὰ Σαβελλιανῶν, Ἀρείου καὶ Ἀνομοίων.

12. Ἰωάν. 1, 1·2.

«Οὗτος», φησί. Ποῖος οὗτος; Μὴ ἔξω διαβλέψη, διὰ τῆς δεικτικ-
 κῆς φωνῆς τὸν ὑποδεικνύμενόν σοι περισκοπῶν, ἀλλ' εἰσελθε
 εἰς τὰ κρυπτά τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς, καὶ ὃν ἐδιδάχθης Θεὸν τὸν
 ἐν ἀρχῇ ὄντα, τὸν ὡς Λόγον προελθόντα, τὸν πρὸς τὸν Θεὸν
 5 ὄντα, τοῦτον γνωρίσας καὶ καταπλαγείς καὶ προσκυνήσας τὸν
 σεαυτοῦ Δεσπότην, τὸν σοι διὰ τῆς διδασκαλίας ἐνιδρυθέντα,
 γνωρίζε ὅτι οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ, τουτέστιν, ἀεὶ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν
 ἑαυτοῦ Πατέρα. Ταύτας μοι τὰς ὀλίγας φωνὰς διασώσατε, ὥσ-
 περ σφραγίδα ταῖς μνήμαις ὑμῶν ἐνησημνήμενοι. Αὗται ἀρα-
 10 γέστατον ἔσονται τειχίον πρὸς τὰς τῶν ἐπιβουλεύοντων κατα-
 δρομάς, αὗται φυλακτήριόν εἰσι τῶν ψυχῶν, σωτήριον τοῖς προ-
 βαλλομένοις αὐτάς. Ἐάν τις σοι προσελθὼν λέγοι· Οὐκ ὦν ἐγεν-
 νήθη· εἰ γὰρ ἦν, πῶς ἐγεννήθη; ὡς δαιμόνων φωνὴν ἀποτρέπου
 τὴν κατὰ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς βλασφημίαν. Αὐτὸς δὲ
 15 ἐπανελθὼν ἤκε πρὸς τὰς τῶν Ἐθαγγελίων φωνάς· «Ἐν ἀρχῇ ἦν
 ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.
 Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν». Τέταρτον εἶπέ τό, «Ἦν», καὶ
 καταργήσεις αὐτῶν τό, οὐκ ἦν. Οὗτοι ἄσειστοι μενέτωσαν οἱ
 θεμέλιοι τῆς πίστεως. Τούτοις ἐποικοδομήσομεν, Θεοῦ διδόντος,
 20 καὶ τὰ λειπόμενα. Οὐ γάρ ἐστι· δυνατόν περὶ πάντων ὑμῖν εἰς
 ἅπαξ διαλεχθῆναι, μήποτε τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ λόγου ἄχρηστα ποι-
 ῆσωμεν ὑμῖν τὰ φιλοπόνως συνειλεγμένα. Ἄτονοῦσα γὰρ ἡ διά-
 νοια πάντων ὁμοῦ περιδράξασθαι, ὅμοιον πάσχει γαστροὶ τῇ
 διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κόρου εἰς πέψιν ἀγαγεῖν τὰ παραπεμφθέν-
 25 τα μὴ δυναμένη. Εὐχόμεαι οὖν ὑμᾶς γλυκανθῆναι μὲν τῇ γεύσει,
 ὠφεληθῆναι δὲ τῇ ἀναδόσει. Αὐτὸς δὲ ἔστηκα ὑμῖν ἔτοιμος πρὸς
 τὴν διακονίαν τῶν λειπομένων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
 ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

λέγει «Αὐτός». Ποῖος εἶναι αὐτός; Νά μή παρατηρήσης ἔξω, ἔξετάζων προσεκτικῶς αὐτό τό ὅποιον σοῦ ὑποδηλώνει ἡ δεικτική λέξις, ἀλλά νά εἰσέλθης εἰς τὰ ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς σου καί τόν Θεόν, πού ἐδιδάχθης ὅτι ὑπάρχει «ἐν ἀρχῇ», δηλαδή αὐτόν ὁ ὁποῖος προῆλθεν ὡς Λόγος, πού ἦταν κοντά εἰς τόν Θεόν, αὐτόν ἀφοῦ γνωρίσης καί θαυμάσης καί προσκυνήσης τόν Δεσπότην σου, αὐτόν ὁ ὁποῖος ἐγκατεστάθη εἰς σέ διὰ τῆς διδασκαλίας, νά γνωρίζης ὅτι αὐτός «ἦταν ἐν ἀρχῇ», δηλαδή πάντοτε πλησίον εἰς τόν Θεόν, τόν Πατέρα του. Αὐτάς τās ὀλίγας λέξεις, παρακαλῶ, νά διατηρήσετε, μέ τό νά τās ἐντυπώσετε ὡσαν σφραγίδα εἰς τήν μνήμην σας. Αὐταί θά εἶναι ἀπόρθητον τεῖχος εἰς τās ἐπιθέσεις αὐτῶν οἱ ὁποῖοι σκευωροῦν. Αὐταί εἶναι φυλακτήριον τῶν ψυχῶν, σωτηρία δι' αὐτούς οἱ ὁποῖοι τās προτάσσουν. Ἄν κάποιος σέ ἐπλησίαζε καί σοῦ ἔλεγε· ἔγεννήθη, ἐνῶ δέν ὑπῆρχε, διότι ἐάν ὑπῆρχε τότε πῶς ἔγεννήθη; νά ἀποκρούσης τήν βλασφημίαν ἐναντίον τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς, ὡσαν δαιμονικήν φωνήν. Ἐσύ δέ νά ἐπιλαμβάνης τὰ εὐαγγελικά λόγια· «ἐν ἀρχῇ ἦταν ὁ Λόγος καί ὁ Λόγος ἦταν πρὸς τόν Θεόν καί Θεός ἦταν ὁ Λόγος. Αὐτός ὑπῆρχεν ἀνάκθεν πλησίον τοῦ Θεοῦ». Νά εἰπῆς διὰ τετάρτην φοράν τό «ἦν» καί θά καταργήσης τὰ ἰδικά τους οὐκ ἦν. Αὐτά τὰ θεμέλια τῆς πίστεως νά παραμείνουν ἀσάλευτα. Ἐπάνω εἰς αὐτά θά κτίσωμεν ἐπί πλέον, ἐφ' ὅσον τό ἐπιτρέψη ὁ Θεός, καί τὰ ὑπόλοιπα. Διότι δέν ἠμποροῦμεν νά σᾶς τὰ εἴπωμεν ὅλα διὰ μιᾶς, διὰ νά μή ἀχρηστεύσωμεν μέ τήν ὑπερβολικήν ἔκτασιν τοῦ λόγου αὐτά τὰ ὁποῖα μέ κόπον ἔχετε συλλέξει. Διότι ἡ διάνοια ἀδυνατοῦσα νά συλλάβῃ γρήγορα ὅλα μαζί, παθαίνει τό ἴδιον μέ τήν κοιλίαν, ἡ ὁποῖα ἀδυνατεῖ νά χωνεύσῃ, ἐξ αἰτίας τοῦ ὑπερβολικοῦ κόρου, αὐτά τὰ ὁποῖα ἔφαγε. Σᾶς εὔχομαι λοιπόν νά γλυκαθῆτε μέν κατὰ τήν γεῦσιν, νά ὠφελῆθῃτε δέ κατὰ τήν χώνευσιν. Ἐγώ δέ στέκομαι ἕτοιμος πρὸς χάριν σας διὰ τήν διακονίαν τῶν ὑπολοίπων, μέ τήν βοήθειαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, εἰς τόν ὅποιον ἀνήκει ἡ δόξα καί ἡ δύναμις εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ
ΚΑΤΑ ΣΑΒΕΛΛΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΑΡΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΟΜΟΙΩΝ

1. Μάχεται Ιουδαϊσμός ἑλληνισμῷ καὶ ἀμφότεροι Χριστιανισμῷ, ὡσπερ Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι καὶ ἀλλήλοις ἦσαν πολέμιοι καὶ τῷ Ἰσραήλ· ὡς καὶ ἐπὶ τῆς κακίας εὐρίσκομεν δειλίαν καὶ θράσος καὶ ἀλλήλοις ἀντικείμενα καὶ τῇ ἀνδρίᾳ. Τοιαύτη τίς ἐστὶ καὶ πρὸς τὴν ὀρθότητα τῆς ὁμολογίας ἐκατέρωθεν παρακειμένη μάχη· ἐντεῦθεν μὲν Σαβελλίου, ἐτέρωθεν δὲ τῶν τὸ ἀνόμοιον κηρυσσόντων. Ἡμεῖς δὲ, ὡσπερ ἀπεφύγομεν Ἑλλήνας καὶ τὴν πονηρὰν εἰδωλολατρίαν ἐξετράπημεν καὶ τὸ πολύθεον αὐτῶν ἄθεον εἶναι κατέγνωμεν, οὕτως ἀπεφύγομεν καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων βλασφημίαν τῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀρνούμενων, φοβηθέντες ἐκείνῃ τὴν ἀπειλίην· «Ὅς ἂν ἀρνησηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνήσομαι αὐτὸν καὶ ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς». Φεύγωμεν δὴ οὖν, ὡς τὸ εἶκός, καὶ τοὺς τὰ συγγενῆ τούτοις κατὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἐπεξευρίσκοντας. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ σοφὸς τοῦ κακοποιῆσαι διάβολος τὴν πρὸς Ἑλλήνας καὶ Ἰουδαίους τῶν Χριστιανῶν ἀλλοτριώσιν, καὶ ὅτι εὐθὺς ἐκ τῶν ὀνομάτων ἔχο-

1. Οἱ ὅροι «Ιουδαϊσμός» καὶ «ἑλληνισμός» χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ὄχι τὴν ἐθνικὴν σημασίαν αὐτῶν. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς Ἀνομοίους, ὅπως καὶ ἐδῶ ἄλλωστε, οἱ ὅροι

ΟΜΙΛΙΑ
ENANTION ΤΩΝ ΣΑΒΕΛΛΙΑΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΟΜΟΙΩΝ

1. Ὁ Ἰουδαϊσμός¹ ἀντιμάχεται τὸν ἑλληνισμόν καὶ οἱ δύο μαζί αὐτοὶ ἀντιμάχονται τὸν Χριστιανισμόν, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ὑπῆρξαν καὶ μεταξύ των ἔχθροί, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν· ὅπως καὶ εἰς τὴν κακίαν συμβαίνει ἡ δειλία καὶ ἡ θρασύτης νὰ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ των καὶ τὰ δύο δὲ πρὸς τὴν ἀνδρείαν. Περίπου τέτοιοι εἶναι καὶ ὁ πόλεμος ποὺ γίνεται καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς ἐναντίον τῆς ὀρθότητος τῆς ὁμολογίας· ἀπὸ τὴν μίαν μὲν πλευρὰν ὁ Σαβέλλιος καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην αὐτοὶ οἱ ὅποιοι κηρύσσουν τὴν ἀνομοιότητα. Ἡμεῖς δὲ ὅπως ἀπεφύγαμεν τὸν ἔθνισμόν καὶ ἀπεστράφημεν τὴν πονηρὰν εἰδωλολατρίαν καὶ κατεδικάσαμεν τὴν ἄθεον πολυθεῖαν αὐτῶν, ἔτσι ἀπεφύγαμεν καὶ τὴν βλασφημίαν τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνται τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, διότι ἐφοβήθημεν τὴν ἀπειλὴν ἐκείνην· «αὐτὸς ποὺ θὰ μὲ ἀρνηθῆ ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸν ἐγὼ θὰ τὸν ἀρνηθῶ ἔμπρὸς εἰς τὸν Πατέρα μου εἰς τοὺς οὐρανοὺς»². Ἄς ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τώρα, ὅπως εἶναι φυσικόν, καὶ αὐτοὺς οἱ ὅποιοι ἐφευρίσκουν ἀκόμη συγγενῆ μ' αὐτὰ ἐπινοήματα ἐναντίον τῆς διδασκαλίας τῆς ἀληθείας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ σοφὸς εἰς τὸ νὰ πράττη τὸ κακὸν διάβολος εἶδε τὴν ἀποξένωσιν τῶν

ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὴν Θ' ὁμιλίαν τῆς Ἑξαήμερου τοῦ Μ. Βασιλείου (βλ. εἰς Ἑξαήμερον Θ' 37-39, ΕΠΕ 4, 370-372).

2. Ματθ. 10, 33.

μεν πρὸς αὐτοὺς πολεμίως, τὸ ἡμέτερον ἐπιθεῖς ἑκατέροις ὄνομα, οὕτως ἐπεισάγειν ἐπιχειρεῖ πάλιν τὴν ἰουδαϊκὴν ἀρνησιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν πολυθεϊαν. Οἱ μὲν γὰρ ἔργον Θεοῦ εἶναι λέγοντες τὸν Μονογενῆ καὶ ποίημα, εἶτα προσκυνοῦντες καὶ 5 θεολογοῦντες ἐκ τοῦ λατρεῦειν τῇ κτίσει καὶ μὴ τῷ κτίσαντι, τὰ τῶν Ἑλλήνων ἀντικρως ἐπεισάγουσιν, οἱ δὲ τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν ἀρνούμενοι καὶ ὀνόματι μὲν ὁμολογοῦντες Υἱόν, ἔργῳ δὲ καὶ ἀληθείᾳ τὴν ὑπαρξιν ἀθετοῦντες, τὸν ἰουδαϊσμὸν πάλιν ἀνανεοῦνται. Καὶ γὰρ ὅταν ὁμολογῶσι Λόγον, τῷ ἐνδιαθέτω 10 αὐτὸν παρεικάζουσι καὶ σοφίαν λέγοντες, ὁμοίαν εἶναι λέγουσι τῇ ἔξει τῇ ἐν ψυχῇ τῶν πεπαιδευμένων συνισταμένη· καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον ἐν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἐπειδὴ καὶ ἄνθρωπος εἰς λέγεται, οὐ διαιροῦμενος ἀπὸ τοῦ ἐνυπάρχοντος αὐτῷ λόγου καὶ τῆς σοφίας. Καίτοι ὁ εὐαγγελιστὴς εὐθὺς ἐκ προοιμίῳν 15 βοᾷ: «Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος», ἰδίαν ὑπαρξιν διδοὺς τῷ Υἱῷ. Εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ ἦν ὁ Λόγος, πῶς ἂν ἐνοήθη Θεός; πῶς δ' ἂν ἦν πρὸς τὸν Θεόν; Ἐπειδὴ οὔτε ὁ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος ἄνθρωπος, οὔτε πρὸς αὐτὸν εἶναι λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ. Οὔτε γὰρ ζῶν ἐστίν, οὔτε ὑφ' ἐστὼς· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ζωὴ ἐστὶ καὶ ἀλή- 20 θεια. Καὶ ὁ μὲν λόγος ὁ ἡμέτερος ὁμοῦ τε ἐλέχθη καὶ σὸκ ἐστὶ, περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγου τί φησιν ὁ ψαλμὸς; «Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ».

2. Καὶ ἐντεῦθεν μὲν οὗτος ὁ πόλεμος· ἐτέρωθεν δὲ τίς καὶ ποιὸς ἐστὶν ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἀγών; Τὴν μὲν ὑπαρξιν 25 συγχωροῦσι καὶ ἴδιον εἶναι πρόσωπον Υἱοῦ καὶ ἴδιον Πατρὸς

3. Ἰωάν. 1, 1.

4. Ἰωάν. 14, 6.

Χριστιανῶν ἀπὸ τὸν ἔθνισμὸν καὶ τὸν Ιουδαϊσμὸν καὶ ὅτι αὐτομάτως ἀπὸ τὰς ὀνομασίας εἴμεθα ἐχθροὶ πρὸς αὐτούς, μὲ τὸ νὰ θέτῃ τὸ ὄνομά μας εἰς τὸν καθένα ἀπὸ αὐτούς, προσπαθεῖ ἔτσι νὰ ἐπαναφέρῃ πάλιν τὴν Ιουδαϊκὴν ἄρνησιν καὶ τὴν ἔθνικὴν πολυθεϊαν. Διότι οἱ μὲν μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι ὁ Μονογενὴς Υἱὸς εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ καὶ κτίσμα, ἔπειτα νὰ προσκυνοῦν καὶ νὰ θεολογοῦν, διὰ τῆς λατρείας τῆς κτίσεως καὶ ὄχι τοῦ κτίστου εἰσάγουν αὐτομάτως τὰ δόγματα τῶν ἔθνικῶν. Οἱ δὲ μὲ τὸ νὰ ἀρνοῦνται τὸν Θεὸν ποὺ ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ μὲ τὸ νὰ ἀθετοῦν ἐμπράκτως καὶ ἀληθινὰ τὴν ὕπαρξιν, ἀνανεῶνουν πάλιν τὸν Ιουδαϊσμὸν. Διότι πράγματι, ὅταν ὁμολογοῦν τὸν Λόγον, τὸν παρομοιάζουν μὲ τὸν ἐνδιάθετον λόγον, καὶ ὅταν λέγουν σοφίαν ἐννοοῦν ὅτι εἶναι ὁμοία μὲ τὴν κατάστασιν ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μορφωμένων. Καὶ διὰ τοῦτο ταυτίζουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀφοῦ καὶ ἄνθρωπος λέγεται, διότι δὲν διαιρεῖται ἀπὸ τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν ποὺ ὑπάρχουν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁμως ὁ εὐαγγελιστὴς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ προοίμιον βοᾷ: «Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»³, ἀποδίδων ἰδίαν ὕπαρξιν εἰς τὸν Υἱόν. Διότι, ἐὰν εἰς τὴν καρδίαν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος, πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐννοηθῇ Θεός; Πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ πλησίον εἰς τὸν Θεόν; Ἐπειδὴ οὔτε ὁ λόγος ποῦ εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἄνθρωπος, οὔτε λέγεται ὅτι εἶναι πλησίον εἰς αὐτόν, ἀλλὰ μέσα εἰς αὐτόν. Διότι οὔτε ζῆ, οὔτε ὑπάρχει. Ὁ Λόγος ὁμως τοῦ Θεοῦ εἶναι ζωὴ καὶ ἀλήθεια⁴. Καὶ ὁ ἰδικὸς μας λόγος ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ ἐπροφέρθη δὲν ὑπάρχει, ἐνῶ περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τί λέγει ὁ ψαλμὸς; «Ὁ Λόγος σου, Κύριε, παραμένει αἰωνίως εἰς τὸν οὐρανόν»⁵.

2. Καὶ ἀπ' ἐδῶ μὲν αὐτὸς ὁ πόλεμος· ἀπὸ τὴν ἄλλην δὲ πλευρὰν τί λογιῆς καὶ ποῖος εἶναι ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῆς ἀληθείας; Ἀποδέχονται μὲν τὴν ὕπαρξιν καὶ συμφωνοῦν ὅτι ξεχωριστὸν πρόσωπον εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ ξεχωριστὸν πρόσωπον ὁ Πατήρ,

5. Ψαλμ. 118, 89.

συντίθενται, ἀνομοιότητα δὲ τῆς φύσεως παρεισάγουσι. Καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα μέχρι φωνῆς συγχωροῦσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν κτίσιν αὐτὸ κατάγουσιν, οὐδ' δυσωπούμενοι τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου, ἑαυτὸν προδεικνύντος τῷ πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς 5 θεωρίαν ἐπειγομένῳ. «Ὁ ἑωρακὼς γὰρ ἐμέ, φησί, ἑώρακε τὸν Πατέρα». Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ ὀρθῶς λογιζομένοις ἀμφοτέρων ἐμφράττει τὰς βλασφημίας. Ὅτε γὰρ ἑαυτὸν εἶναι τὸν Πατέρα φάσκει, ὅς γε διαιρεῖ τὰ πρόσωπα φανερῶς ἐν τῷ λέγειν, «Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ». Δείκνυσι γὰρ ἐκ τούτου τὸ ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον 10 («Ἐώρακε τὸν Πατέρα»), ἀναφέρων ἐπὶ τὸ πατρικὸν πρόσωπον, καὶ διαιρῶν ἀφ' ἑαυτοῦ προδήλως, καὶ ἐν τῷ λέγειν «Εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ᾔδειτε». Οὐ γὰρ σύγχυσιν τῶν προσώπων ἐμφαίνει ταῦτα, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς θεότητος παρίστησιν. Ἀκουέτωσαν δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ 15 οἱ ἐναντίοι· διὸ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος κοινωνίας, οὐκ ἀπεστέρηται τοῦ Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἄλλοιον ὁ γεννήτωρ ἐγέννα, ἀλλὰ τοιοῦτον οἷος αὐτός ἐστιν. Ἄκουε ὁ ἀνόμοιος· («Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν»). Ἄκουε καὶ σὺ, ὁ Σαβέλλιος· («Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ πρὸς αὐτὸν ὑπάγω»). Καὶ ἐκάτερος 20 ὑμῶν τὸ ἴδιον τραῦμα ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ διδασκαλίου θεραπευέσθω. Καὶ σὺ μὲν τὴν ἐνότητα λάμβανε ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον, σὺ δὲ τὸ («Ἀπ' αὐτοῦ ἐξῆλθον καὶ πρὸς αὐτὸν πορεύομαι»), ἐπὶ τὸ τῶν προσώπων διάφορον. Συμβῶμεν οὖν ἐπὶ τούτοις καὶ εἰρηνεύσωμεν καὶ καταθώμεθα τὸν μακρὸν κα- 25 τὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμον, ὄψαντες μὲν τὰ ἠκονημένα ταῦτα τῆς ἀσεβείας ὄπλα καὶ μεταχαλκεύσαντες «τὰς ζιβύνας εἰς

6. Ἰωάν. 14, 9.

7. Ἰωάν. 10; 30.

παρεισάγουν ὅμως ἀνομοιότητα εἰς τὴν φύσιν. Καὶ ἀποδέχονται τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ μόνον ὡς τὴν λέξιν, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως κατεβάζουν αὐτὸ εἰς τὰ κτίσματα, χωρὶς νὰ ἐντρέπωνται τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος δεικνύει ἐκ τῶν προτέρων τὸν ἑαυτὸν του εἰς αὐτόν, ποῦ ἐπείγεται νὰ ἰδῆ τὸν Πατέρα. Διότι «αὐτός, λέγει, ποῦ ἔχει ἰδῆ ἐμέ, ἔχει ἰδῆ τὸν Πατέρα»⁶. Ὁ λόγος αὐτὸς δι' αὐτοὺς ποῦ σκέπτονται σωστὰ ἀποστομώνει καὶ τῶν δύο τὰς βλασφημίας. Διότι δὲν λέγει ὅτι ὁ ἑαυτὸς του εἶναι ὁ Πατήρ· αὐτὸς βέβαια ὀλοφάνερα ξεχωρίζει τὰ πρόσωπα μὲ τὸ νὰ λέγη· «αὐτὸς ποῦ ἔχει ἰδῆ ἐμέ». Διότι μ' αὐτὸ φανερῶνει τὸ ἰδικόν του πρόσωπον. Ἐνῶ τὸ «ἔχει ἰδῆ τὸν Πατέρα», τὸ ἀναφέρει εἰς τὸ πατρικὸν πρόσωπον καὶ τὸ διακρίνει ξεκάθαρα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του καὶ μὲ τὸ νὰ λέγη· «ἐὰν μὲ εἶχατε γνωρίσει θὰ εἶχατε γνωρίσει καὶ τὸν Πατέρα». Αὐτὰ λοιπὸν δὲν φανερῶνουν σύγχυσιν τῶν προσώπων, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς θεότητος παρουσιάζουν. Ἄς ἀκούσουν δὲ τὸν ἴδιον λόγον καὶ οἱ ἀντίθετοι, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ποῦ κατηξιώθη νὰ ἔχη κοινωνίαν μὲ τὸν Υἱὸν δὲν ἔχει ἀποστερηθῆ τὴν κοινωνίαν μὲ τὸν Πατέρα. Διότι ὁ γονεὺς δὲν ἐγέννησε διάφορον, ἀλλὰ τέτοιον ποῦ εἶναι ὁ ἴδιος. Ἄς ἀκούη ὁ ἀνόμοιος· «ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἴμεθα ἓνα»⁷. Ἄκου καὶ σύ, Σαβέλλιε· «ἐγὼ ἐβγῆκα ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ πρὸς αὐτὸν πηγαίνω»⁸. Καὶ ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς τὸ ἰδικόν του τραῦμα ἄς τὸ θεραπεύσῃ μὲ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Καὶ σύ μὲν νὰ θεωρῆς τὴν ἐνότητα εἰς τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως, σύ δὲ τό· «ἀπὸ αὐτὸν ἐβγῆκα καὶ πρὸς αὐτὸν πηγαίνω»⁹ εἰς τὰ διάφορα πρόσωπα. Ἄς συμφωνήσωμεν λοιπὸν εἰς αὐτὰ καὶ ἄς εἰρηνεύσωμεν καὶ ἄς καταπαύσωμεν τὸν μακρὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς πίστεως, ἀφοῦ πετάξωμεν τὰ ἀκονισμένα ὄπλα τῆς ἀσεβείας καὶ μετατρέψωμεν «τὰς λόγχας εἰς ἀλέτρια καὶ τὰς μαχαίρας

8. Ἰωάν. 16, 28.

9. Ἰωάν. 16, 28.

ἄροτρα, καὶ τὰς μαχαίρας εἰς δρέπανα). Μήτε σὺ λέγε μόνον, ἀλλ' ἀκολούθει τῷ λέγοντι· «Οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι ὁ πέμψας με Πατήρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν». Ἄλλος οὖν ὁ πέμψας Πατήρ καὶ ἄλλος ὁ πεμφθεὶς Υἱός. Καὶ πάλιν, «Ἐγὼ, φησί, μαρτυρῶ περὶ ἐμ-
 5 τοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατήρ». Καί, «Ἐν τῷ νόμῳ δέ, φησί, τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστιν». Ἀριθμήσον, εἰ βούλει, τὰ πρόσωπα. «Ἐγὼ, φησὶν, εἰμὶ ὁ μαρτυρῶν». Εἰς. «Καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με». Δύο. Καὶ οὐκ ἐγὼ οὕτω τολμηρῶς ἀριθμῶ, ἀλλ'
 10 αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, εἰπὼν· «Ἐν τῷ νόμῳ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται ὅτι ἀνθρώπων δύο ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστιν». Καὶ σὺ δὲ ὁ κατ' ἄλλο εἶδος τῆς ἀσεβείας θεομαχῶν, ὁ ἀνόμοιον εἶναι λέγων τῇ φύσει τὸν Υἱὸν τῷ Θεῷ, ὁ τὴν ἰσότητα μὴ διδούς, ὁ διάστασιν ζωῆς ἐμποιῶν, δυσωπήθητι Παῦλον λέγοντα· «Ὅς
 15 ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου»· καὶ δὸς τῇ ζώσῃ εἰκόνι ἀπαράλλακτως ἔχειν πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀρχέτυπον. Ὁμολογεῖ Πατέρα Υἱοῦ, μὴ κτίσματος, δημιουργόν. Καὶ ἐν τῇ ἀληθινῇ τοῦ Πατρὸς ὁμολογίᾳ δὸς τὴν τοῦ γεννηθέντος πρὸς αὐτὸν ὁμοτιμίαν, μνησθεὶς τῆς τοῦ εὐαγγελιστοῦ μαρτυρίας, «ὅτι Πατέρα
 20 ἔλεγεν ἑαυτοῦ τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ». Τὸ δὲ ἰσάζειν τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν φύσιν νοεῖται, οὐ κατὰ μεγέθους σωματικοῦ παραμέτρησην. Πῶς δὲ «Οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ», εἰ, ὡς-σὺ βλασφημεῖς, οὐδέποτε ἴσος; Πῶς

10. Ἦσ. 2, 4. Ἡ ὅλη φρασεολογία ἐδῶ δεικνύει τὴν ὀξύτητα τῶν συζητήσεων γύρω ἀπὸ τὰ δογματικὰ θέματα κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

11. Ἰωάν. 8, 16.

12. Ἰωάν. 8, 18.

εἰς δρεπάνια»¹⁰. Μήτε σὺ νὰ λέγῃς μόνος, ἀλλὰ νὰ ἀκολουθῆς αὐτὸν ποὺ λέγει· «Δὲν εἶμαι μόνος, διότι ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἀπέστειλεν εἶναι μαζί μου»¹¹. Ἄλλος λοιπὸν εἶναι ὁ Πατὴρ ποὺ ἀπέστειλε καὶ ἄλλος εἶναι ὁ Υἱὸς ποὺ ἀπεστάλη. Καὶ πάλιν· «ἐγώ, λέγει, δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ δίδει μαρτυρίαν δι' ἐμέ ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἀπέστειλε»¹². Καὶ «εἰς τὸν νόμον σας, λέγει, εἶναι γραμμένον, ὅτι ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀληθινή»¹³. Ἐάν θέλῃς, ἀρίθμησε καὶ τὰ πρόσωπα. «Ἐγώ, λέγει, εἶμαι αὐτὸς ποὺ μαρτυρεῖ»¹⁴. Ἕνας. «Καὶ δίδει μαρτυρίαν δι' ἐμέ αὐτὸς ποὺ μὲ ἀπέστειλε»¹⁵. Δύο. Καὶ δὲν εἶμαι ἐγὼ αὐτὸς ποὺ ἀριθμεῖ μὲ τόλμην, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἐδίδαξε μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «εἰς τὸν νόμον σας εἶναι γραμμένον ὅτι ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀληθινή»¹⁶. Καὶ σὺ δέ, ποὺ κατ' ἄλλον τρόπον τῆς ἀσεβείας θεομαχεῖς, μὲ τὸ νὰ λέγῃς ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀνόμοιος κατὰ τὴν φύσιν πρὸς τὸν Θεόν, μὲ τὸ νὰ μὴ ἀποδίδῃς τὴν ἰσότητα, μὲ τὸ νὰ διαιρῆς τὴν ζωὴν, νὰ ἐντραπῆς τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «αὐτὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ»¹⁷, καὶ νὰ ἀποδώσῃς εἰς τὴν ζωντανὴν εἰκόνα τὸ ἀπαράλλακτον πρὸς τὴν ἀρχέτυπον ζωὴν. Νὰ ὁμολογῆς ὅτι ὁ Πατὴρ δὲν εἶναι δημιουργὸς Υἱοῦ κτιστοῦ. Καὶ διὰ τῆς ἀληθινῆς ὁμολογίας τοῦ Πατρὸς νὰ ἀποδώσῃς τὴν ὁμοτιμίαν τοῦ γεννηθέντος πρὸς αὐτόν, ἀφοῦ ἐνθυμηθῆς τὴν μαρτυρίαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὅτι «τὸν Θεὸν ἀποκαλοῦσε Πατέρα του, κάμνοντας τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν»¹⁸. Τὸ ἐξίσωμα μὲ τὸν γεννήτορα ἐννοεῖται κατὰ τὴν φύσιν καὶ ὄχι κατὰ τὴν σύγκρισιν σωματικοῦ μεγέθους. Πῶς ὁμως «δὲν ἐθεώρησε τὸ ὅτι ἦταν ἴσος πρὸς τὸν Θεὸν ὡσάν ἀρπαγμόν»¹⁹, ἐάν οὐδέποτε

13. Ἰωάν. 8,17.

14. Ἰωάν. 8,18.

15. Ἰωάν. 8,18.

16. Ἰωάν. 8,17.

17. Κολασ. 1, 15.

18. Ἰωάν. 5, 18.

19. Φιλιππ. 2, 6.

δὲ καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρχεν ὁ κατὰ τὸν σὸν λόγον μηδέποτε ὁμοιος;

3. Ἄλλ' ὁ μὲν πόλεμος ἐκατέρωθεν ἡμῖν τοιοῦτος, ἡ δὲ ἀλήθεια τίς; Μῆτε σὺ φοβοῦ τὴν τῶν προσώπων ὁμολογίαν, 5 ἀλλὰ λέγε Πατέρα, λέγε καὶ Υἱόν, μὴ ἐνὶ πράγματι δύο ὀνόματα ἐπιφθεγγόμενος, ἀλλ' ἐξ ἐκατέρας τῆς προσηγορίας ἰδίαν ἔννοιαν διδασκόμενος. Δεινὴ γὰρ ἀγνωμοσύνη μὴ καταδέχεσθαι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, εὐκρινῶς διστῶντος ἡμῖν τῶν προσώπων τὴν ἑτερότητα. «Ἐὰν γὰρ ἀπέλθω, φησί, παρακαλέσω 10 τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον πέμψει Παράκλητον ὑμῖν». Οὐκοῦν Υἱὸς μὲν ὁ παρακαλῶν, Πατὴρ δὲ ὁ παρακαλούμενος, Παράκλητος δὲ ὁ ἀποστελλόμενος. Ἄρ' οὖν οὐ φανερώς ἀναισχυντεῖς ἀκούων, ἐγὼ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐκεῖνος δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἄλλος περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα φύρων καὶ 15 πάντα συγγέων καὶ ἐνὶ πράγματι τὰς πάσας προσηγορίας περιτιθεῖς; Μὴ μέντοι μηδὲ σὺ ἄρπαγμα πρὸς τὴν ἀσέβειαν λάβης τὴν τῶν προσώπων διαίρεσιν. Εἰ γὰρ καὶ δύο τῶ ἀριθμῶ, ἀλλὰ τῇ φύσει οὐ διέζευκται, οὐδὲ ὁ τὰ δύο λέγων, ἀλλοτριώσιν ἐπεισάγει. Εἰς Θεὸς, ὅτι καὶ Πατὴρ· εἰς Θεὸς δὲ καὶ ὁ Υἱός, 20 ὅς, καὶ οὐ δύο θεοί, ἐπειδὴ ταυτότητα ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Οὐ γὰρ ἄλλην ἐν Πατρὶ καθορῶ θεότητα καὶ ἄλλην ἐν Υἱῶ, οὐδ' ἑτέραν φύσιν ἐκείνην καὶ ἑτέραν ταύτην. Ἴνα μὲν οὖν τρανωθῇ σοι τῶν προσώπων ἡ ἰδιότης, ἀριθμῶ ἰδίᾳ Πατέρα καὶ ἰδίᾳ Υἱόν. Ἴνα δὲ μὴ εἰς πολυθεΐαν ἀποσχισθῆς, μίαν 25 ὁμολόγει ἐπ' ἀμφοῖν τὴν οὐσίαν. Οὕτω καὶ Σαβέλλιος πίπτει, καὶ ὁ ἀνόμοιος συντριβήσεται.

4. Ὅταν δὲ εἴπω μίαν οὐσίαν, μὴ δύο ἐξ ἑνὸς μερισθέντα νόει, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὑποστάντα,

ἦταν ἴσος, ὅπως σὺ βλασφημεῖς; Πῶς δὲ αὐτός, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν ἰσχυρισμὸν σου, οὐδέποτε ἦταν ὁμοῖος, εἶχε μορφήν Θεοῦ;

3. Ἄλλ' ὁ πόλεμος ἐναντίον μας καὶ ἀπὸ τὴν μίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν τέτοιοι εἶναι· ποῖα ὁμως εἶναι ἡ ἀλήθεια; Νὰ μὴ φοβᾶσαι οὔτε ἐσὺ τὴν ὁμολογίαν τῶν προσώπων, ἀλλὰ νὰ λέγῃς Πατέρα, νὰ λέγῃς καὶ Υἱόν, χωρὶς νὰ ἀποδίδῃς δύο ὀνόματα εἰς ἓνα πρᾶγμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ κάθε ὄνομα νὰ διδάσκεισαι ξεχωριστὴν ἔννοιαν. Διότι εἶναι φοβερὰ ἀγνωμοσύνη νὰ μὴ ἀποδέχεσαι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος ξεκάθαρα διακρίνει εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων. «Διότι ἐάν ἀπέλθω, λέγει, θὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα καὶ θὰ σᾶς στείλῃ ἄλλον Παράκλητον»²⁰. Λοιπὸν, αὐτὸς μὲν ποὺ παρακαλεῖ εἶναι Υἱός, αὐτὸς ποὺ παρακαλεῖται εἶναι Πατήρ, αὐτὸς δὲ ποὺ ἀποστέλλεται εἶναι Παράκλητος. Ἄρα λοιπὸν δὲν ἀναισχυντεῖς ὀλοφάνερα μὲ τὸ νὰ ἀνακατώνῃς τὰ πάντα καὶ νὰ συγχέῃς τὰ πάντα καὶ νὰ ἀποδίδῃς ὅλα τὰ ὀνόματα εἰς ἓνα πρᾶγμα, ἐνῶ ἀκούῃς, ἐγὼ διὰ τὸν Υἱόν, ἐκεῖνος διὰ τὸν Πατέρα, ἄλλος διὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Οὔτε σὺ, λοιπὸν, νὰ θεωρήσῃς λαβὴν πρὸς τὴν ἀσέβειαν τὴν διάκρισιν τῶν προσώπων. Διότι ἂν καὶ εἶναι δύο κατὰ τὴν ἀρίθμησιν, ὁμως ὡς πρὸς τὴν φύσιν δὲν εἶναι ξεχωριστά. Οὔτε αὐτὸς ποὺ λέγει δύο εἰσάγει ἀποξένωσιν. Ἐνας Θεὸς καὶ μάλιστα Πατήρ· ἓνας Θεὸς δὲ καὶ ὁ Υἱός, καὶ ὄχι δύο θεοί, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἔχει ὁμοιότητα μὲ τὸν Πατέρα. Δὲν βλέπω δηλαδὴ ἄλλην θεότητα εἰς τὸν Πατέρα καὶ ἄλλην εἰς τὸν Υἱόν, οὔτε ἄλλην φύσιν ἐκείνην καὶ ἄλλην φύσιν αὐτὴν. Διὰ νὰ γίνῃ μεγαλυτέρα πρὸς χάριν σου ἡ ἰδιότης τῶν προσώπων νὰ ἀριθμῆσῃς ξεχωριστά τὸν Πατέρα καὶ ξεχωριστά τὸν Υἱόν. Διὰ νὰ μὴ πέσῃς ὁμως εἰς τὴν πολυθεῖαν, νὰ ὁμολογῆς ὅτι μία εἶναι ἡ οὐσία καὶ εἰς τοὺς δύο. Ἔτσι καὶ ὁ Σαβέλλιος πέφτει καὶ οἱ ἀνόμοιοι θὰ συντριβοῦν.

4. Ἄλλ' ὅταν λέγω μίαν οὐσίαν νὰ μὴ ἐννοῆς δύο ποὺ ἔχουν μερισθῆ ἀπὸ ἓνα, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Πατρὸς ὑπάρχει ὁ Υἱὸς καὶ ὄχι ὅτι ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ἀπὸ μίαν ἀνω-

οὐ Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐκ μιᾶς οὐσίας ὑπερκειμένης. Οὐ γὰρ ἀδελ-
 φα λέγομεν, ἀλλὰ Πατέρα καὶ Υἱὸν ὁμολογοῦμεν. Τὸ δὲ τῆς
 οὐσίας ταύτων, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, οὐ προστάγματι
 ποιηθεῖς, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως γεννηθεῖς· οὐκ ἀπομερισθεῖς τοῦ
 5 Πατρὸς, ἀλλὰ μένοντος τελείου τέλειος ἀπολάμψας. Καὶ μὴ
 μοι περιδραμόντες, ὅσοι ἢ μὴ τελείως τοῖς λεγομένοις ἠκολουθή-
 σατε, ἢ πρὸς ἐπήρεια ἡμᾶς περιεστήκατε, οὐ λαβεῖν τι παρ'
 ἡμῶν ὠφέλιμον ἐπιζητοῦντες, ἀλλὰ λαβέσθαι τινὸς τῶν λεγο-
 μένων ἐπιτηροῦντες, εἴπητε· δύο θεοὺς κηρύσσει, πολυθεῖαν
 0 καταγγέλλει. Οὐ δύο θεοί, οὐδὲ γὰρ δύο πατέρες. Ὁ μὲν ἀρχὰς
 εἰσάγων δύο, δύο κηρύττει θεοὺς. Τοιοῦτος δὲ ἐστὶ Μαρκίων,
 καὶ εἴ τις ἐκείνω τὴν ἀσέβειαν παραπλήσιος. Καὶ πάλιν ὁ ἑτε-
 ροοῦσιον λέγων τὸν γεγεννημένον πρὸς τὸν γεννήσαντα δύο
 καὶ οὗτος λέγει θεοὺς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας ἀνομοιότητα τὸ πο-
 15 λυθεῖον παρεισάγων. Εἰ γὰρ μία μὲν θεότης ἀγέννητος, μία
 δὲ γεννητή, σὺ εἰ ὁ τὴν πολυθεῖαν κηρύσσω, ἐναντίον μὲν λέγων
 εἶναι τὸ ἀγέννητον τῷ γεννητῷ, ἐναντίας δὲ δηλονότι καὶ τὰς
 οὐσίας τιθέμενος, εἶπερ οὐσία μὲν τοῦ Πατρὸς ἡ ἀγεννησία,
 οὐσία δὲ τοῦ Υἱοῦ ἡ γέννησις. Ὡστε οὐ δύο μόνον θεοὺς, ἀλλὰ
 20 καὶ μαχομένους ἀλλήλοις λέγεις, καὶ τὸ δεινότατον, οὐ προ-
 αιρέσει διδοῦς τὴν μάχην, ἀλλὰ φυσικῇ διαστάσει, μηδέποτε
 ἔλθειν εἰς εἰρηρικὴν σύμβασιν δυναμένη. Ἀλλ' ὁ τῆς ἀληθείας
 λόγος ἐκατέρωθεν τὰ ἐναντιώματα διαπέφενγεν. Ὅπου γὰρ
 μία μὲν ἡ ἀρχή, ἐν δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐν μὲν τὸ ἀρχέτυπον,
 25 μία δὲ ἡ εἰκὼν, ὁ τῆς ἐνότητος λόγος οὐ διαφθείρεται. Διότι
 γεννητῶς ὑπάρχων ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ φυσικῶς ἐκτυπῶν
 ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, ὡς μὲν εἰκὼν τὸ ἀπαράλλακτον ἔχει,

21. Ὁ Μαρκίων ἦτο γνωστικός καὶ αἰρεσιάρχης τῶν Μαρκιωνιτῶν.

τέραν οὐσίαν πού κεῖται ἐπάνω ἀπό αὐτούς. Διότι δὲν τοὺς ἀποκαλοῦμεν ἀδελφούς, ἀλλὰ ὁμολογοῦμεν Πατέρα καὶ Υἱόν. Ἡ οὐσία δὲ εἶναι ἡ αὐτή, διότι ὁ Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Δὲν ἔγινε κατόπιν προσταγῆς, ἀλλ' ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν φύσιν. Δὲν ἀπεκόπη ὡς κομμάτι ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Πατὴρ παραμένει τέλειος, τέλειος ἀπέλαμψεν ὁ Υἱός. Καὶ ὅσοι, παρακαλῶ, ἢ δὲν παρακολουθήσατε ἐπακριβῶς τὰ λεγόμενα ἢ μᾶς περικυκλώσατε διὰ νὰ μᾶς πειράξετε, ἐπιδιώκοντες ὄχι νὰ πάρετε κάποιαν ὠφέλειαν ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλὰ παραφυλάσσοντες νὰ πιασθῆτε ἀπὸ τὰ λεγόμενα, μὴ περιερχόμενοι εἰπήτε· νά, κηρύσσει δύο θεούς, διδάσκει πολυθεῖαν. Δὲν ὑπάρχουν δύο θεοί, οὔτε βέβαια δύο πατέρες. Αὐτὸς μὲν πού εἰσάγει δύο ἀρχάς, κηρύσσει δύο θεούς. Τέτοιος δὲ ὑπῆρξεν ὁ Μαρκίων²¹ καὶ ὅποιος ἄλλος εἶναι παρόμοιος μ' αὐτὸν εἰς τὴν ἀσέβειαν. Καὶ αὐτὸς πάλιν πού λέγει ὅτι αὐτὸς ὁ ὅποιος ἐγεννήθη διαφέρει εἰς τὴν οὐσίαν πρὸς τὸν γεννήτορα, καὶ αὐτὸς δύο θεούς κηρύσσει, διότι λόγῳ τῆς ἀνομοιοῦτητος τῆς οὐσίας παρεισάγει τὴν πολυθεῖαν. Διότι ἔαν μία εἶναι ἀγέννητος θεότης καὶ μία γεννητή, σὺ εἶσαι ἐκεῖνος ὁ ὅποιος κηρύσσει τὴν πολυθεῖαν, μὲ τὸ νὰ λέγῃς ὅτι τὸ ἀγέννητον εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὸ γεννητόν, εἶναι φανερόν ὅτι δέχεσαι καὶ ἀντιθέτους οὐσίας, ἔαν βέβαια οὐσία τοῦ Πατρὸς εἶναι ἡ ἀγεννησία, οὐσία δὲ τοῦ Υἱοῦ ἡ γέννησις. Ὡστε δὲν δέχεται μόνον δύο θεούς ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτους μεταξύ των. Καὶ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα, δὲν ἀποδίδεις τὴν διαμάχην εἰς τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ εἰς τὴν φυσικὴν διάστασιν, ἢ ὅποια οὐδέποτε ἤμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς εἰρηνικὸν συμβιβασμόν. Ἡ διδασκαλία ὁμως τῆς ἀληθείας ἔχει ξεφύγει τὰ ἐκατέρωθεν ἐναντιώματα. Διότι ὅπου μὲν ἡ ἀρχὴ εἶναι μία, ἕνα δὲ αὐτὸ πού προέρχεται ἀπ' αὐτὴν καὶ ἕνα μὲν εἶναι τὸ ἀρχέτυπον μία δὲ ἡ εἰκὼν, τότε δὲν καταστρέφεται ὁ λόγος τῆς ἐνότητος. Διότι ὁ υἱός, ὁ ὅποιος διὰ τῆς γεννήσεως ἔχει τὴν ὑπαρ-

²¹ Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σινώπην τοῦ Πόντου περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος καὶ ἀπὸ τὸ 140 μ. Χ. ἔδρασε κυρίως ἐν Ρώμῃ.

ὡς δὲ γέννημα τὸ ὁμοούσιον διασώζει. Οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ τὴν
 ἀγορὰν τῇ βασιλικῇ εἰκόνι ἐνατενίζων καὶ βασιλέα λέγων τὸν
 ἐν τῷ πίνακι, δύο βασιλέας ὁμολογεῖ, τὴν τε εἰκόνα καὶ τὸν
 οὗ ἔστιν ἡ εἰκὼν. Οὕτε ἐὰν δείξας τὸν ἐν τῷ πίνακι γεγραμμένον
 5 εἶπη· οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεύς, ἀπεστέρησε τὸ πρωτότυπον τῆς
 τοῦ βασιλέως προσηγορίας. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐκείνῳ τὴν τιμὴν
 ἐβεβαίωσε διὰ τῆς τούτου ὁμολογίας. Εἰ γὰρ ἡ εἰκὼν βασι-
 λεύς, πολλῶν δὴ ποῦ εἰκὸς βασιλέα εἶναι τὸν τῇ εἰκόνι παρασχό-
 μενον τὴν αἰτίαν. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ξύλα καὶ κηρὸς καὶ ζω-
 10 γράφου τέχνη τὴν εἰκόνα ποιεῖ φθαρτὴν φθαρτοῦ μίμημα καὶ
 τεχνητὴν τοῦ ποιηθέντος, ἐκεῖ δὲ ὅταν ἀκούσης εἰκόνα, ἀπαύ-
 γασμα νόει τῆς δόξης. Τί δὲ τὸ ἀπαύγασμα καὶ τίς ἡ δόξα;
 Αὐτὸς εὐθὺς ἠρμήνευσεν ὁ ἀπόστολος ἐπάγων· «Καὶ χαρακτήρ
 τῆς ὑποστάσεως». Ταῦτόν οὖν ἔστι τῇ δόξῃ μὲν ἡ ὑπόστασις,
 15 τῷ ἀπαντάσματι δὲ ὁ χαρακτήρ. Ὡστε τελείας μενούσης καὶ
 μηδὲν μειουμένης τῆς δόξης, τέλειον πρόεισι τὸ ἀπαύγασμα.
 Καὶ οὕτως ὁ τῆς εἰκόνας λόγος θεοπρεπῶς παραδεχθεὶς, τὴν
 ἐνότητά ἡμῖν παρίστησι τῆς θεότητος. Οὗτος γὰρ ἐν ἐκείνῳ,
 κάκεινος ἐν τούτῳ. Ὅτι καὶ οὗτος τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἐκεῖνος·
 20 κάκεινος, οἷος οὗτος. Οὕτως ἐνοῦται τὰ δύο, τῷ μὴ διαλλάτ-
 τειν, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτήρα νοεῖσθαι τὸν
 Υἱόν. Πάλιν οὖν λέγω· εἰς καὶ εἰς, ἀλλ' ἡ φύσις ἀμέριστος καὶ
 ἡ τελειότης ἀνελλιπής. Εἰς οὖν Θεός, ἐπειδὴ δι' ἀμφοτέρων
 ἐν εἶδος θεωρεῖται ὀλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. Ἄλ-

ξιν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ φυσικῶς ἀποτυπώνει εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὸν Πατέρα, ὡς εἰκῶν μὲν ἔχει τὸ ἀπαράλλακτον, ὡς γέννημα δὲ διαφυλάσσει τὴν ὁμοουσιότητα. Ἄλλωστε οὔτε αὐτὸς ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ εἰς τὴν ἀγορὰν τὴν βασιλικὴν εἰκόνα καὶ λέγει βασιλέα τὸν εἰκονιζόμενον εἰς τὸν πίνακα, παραδέχεται δύο βασιλεῖς, δηλαδὴ καὶ τὴν εἰκόνα καὶ αὐτὸν τοῦ ὁποῖου εἶναι ἡ εἰκῶν. Οὔτε ἐάν, ἀφοῦ δείξη τὸν εἰκονιζόμενον εἰς τὸν πίνακα, εἶπη· αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλεὺς, ἀποστερεῖ τὸ πρωτότυπον ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως. Καλύτερα λοιπὸν ἔτσι ἀποδεικνύει διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ τὴν τιμὴν εἰς ἐκεῖνον. Διότι ἐάν ἡ εἰκῶν εἶναι βασιλεὺς, εἶναι πολὺ φυσικώτερον νὰ εἶναι βασιλεὺς αὐτὸς ποὺ παρέχει τὴν αἰτίαν εἰς τὴν εἰκόνα. Ἄλλ' ἐδῶ μὲν τὰ ξύλα καὶ τὸ κερὶ καὶ ἡ τέχνη τοῦ ζωγράφου κάμνουν φθαρτὴν τὴν εἰκόνα, ἀποτύπωμα φθαρτοῦ πράγματος καὶ εἶναι τεχνικὸν κατασκεύασμα αὐτοῦ ποὺ ἐποιήθη, ἐκεῖ ὁμως ὅταν ἀκούσης εἰκόνα νὰ ἐννοῆς τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης. Τί ὁμως εἶναι τὸ ἀπαύγασμα καὶ ποία ἡ δόξα; Ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος τὸ ἐξήγησε μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ «καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως»²². Ἡ ὑπόστασις εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὴν δόξαν καὶ ὁ χαρακτήρ μὲ τὸ ἀπαύγασμα. Ὡστε, τέλειον προβάλλει τὸ ἀπαύγασμα καὶ τελεία παραμένει καὶ κατὰ τίποτε δὲν μειώνεται ἡ δόξα. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ κατὰ τρόπον ποὺ πρέπει εἰς τὸν Θεὸν γίνῃ παραδεκτὸς ὁ λόγος τῆς εἰκόνας, παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος. Διότι αὐτὸς μὲν ὑπάρχει εἰς ἐκεῖνον καὶ ἐκεῖνος εἰς αὐτόν. Καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι τέτοιος, ὁποῖος εἶναι καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἐκεῖνος ὁποῖος εἶναι αὐτός. Ἔτσι ἐνώνονται τὰ δύο, ὥστε νὰ μὴ διαφέρουν καὶ νὰ μὴ ἐννοῆται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι χαρακτήρ ἄλλου εἴδους καὶ ξένου. Πάλιν λοιπὸν λέγω. Ἐνας καὶ ἕνας, ἀλλὰ ἡ φύσις ἀχώριστος καὶ ἀμείωτος ἡ τελειότης. Ἐνας λοιπὸν Θεὸς ὑπάρχει, ἀφοῦ μὲ τοὺς δύο ἕνα εἶδος θεωρεῖται καθ' ὁλοκληρίαν ποὺ δεικνύεται καὶ εἰς τοὺς δύο. Ἄλλ' ὁμως πρὸ πολλοῦ σᾶς βλέπω νὰ δυσανασχετῆτε πρὸς τὸν λόγον αὐτόν καὶ μοῦ φαίνεται νὰ ἀκούω περίπου ὅτι μὲ τὸ νὰ

λά γὰρ πάλαι ὁρῶ δυσανασχετοῦντας ὑμᾶς πρὸς τὸν λόγον,
 καὶ μονονουχὶ ἀκούειν δοκῶ, ὅτι τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρί-
 βων, τῶν πολυθρηλήτων ζητημάτων οὐχ ἄπτομαι. Πᾶσα γὰρ
 ἀκοή νῦν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων τῶν περὶ τοῦ ἁγίου
 5 Πνεύματος ἀνηρέθισται. Ἐγὼ δὲ μάλιστα ἠβουλόμην, ὡς
 παρέλαβον ἀπλοϊκῶς, ὡς συνεθέμην ἀνεπιτηδεύτως, οὕτω πα-
 ραδιδόναί τοῖς ἀκούουσι, μὴ αἰεὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαιτούμενος
 τὰς εὐθύναις, ἀλλ' ἐκ μιᾶς ὁμολογίας πεπεισμένους ἔχων τοὺς
 διδαχθέντας. Ἐπειδὴ δὲ περιεστήκατε ἡμᾶς, δικασταὶ μᾶλλον
 10 ἢ μαθηταί, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλόμενοι, οὐκ αὐτοί τι λαβεῖν
 ἐπιζητοῦντες, ἀνάγκη ἡμᾶς ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀντιλο-
 γίαν προτείνεσθαι καὶ αἰεὶ μὲν ἀνακρίνεσθαι, αἰεὶ δὲ λέγειν ἃ
 παρειλήφαμεν. Ὑμᾶς δὲ παρακαλοῦμεν, μὴ ἐκ παντὸς τρόπου
 ζητεῖν τὸ ὑμῖν ἀρέσκον παρ' ἡμῶν ἀκοῦσαι, ἀλλ' ὁ τῷ Κυ-
 15 ρίῳ εὐάρεστόν ἐστι καὶ σύμφωνον ταῖς Γραφαῖς καὶ μὴ μαχό-
 μενον τοῖς πατράσιν. Ἄ τοίνυν ἐλέγομεν περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι
 δεῖ ὁμολογεῖν ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον, ταῦτ' ἔχομεν λέγειν καὶ
 περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι τῷ Πατρὶ
 τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ γεγράφθαι, ὅτι «Πνεῦμα ὁ Θεός». Οὐδὲ πάλιν
 20 Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἐν πρόσωπόν ἐστιν, ἐπειδὴ εἴρηται· «Εἰ
 δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· ὁ δὲ
 Χριστὸς ἐν ὑμῖν». Ἐντεῦθεν γὰρ ἠπατήθησάν τινες, Πνεῦμα
 καὶ Χριστὸν τὸν αὐτὸν εἶναι. Ἀλλὰ τί φασκεῖν; Ὅτι τὸ τῆς φύ-
 σεως οἰκεῖον ἐντεῦθεν ἐμφαίνεται, οὐχὶ προσώπων σύγχυσις.
 25 Ἔστι μὲν γὰρ ὁ Πατὴρ, τέλειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀνευδεές, ῥί-
 ζα καὶ πηγὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἔστι δὲ ὁ
 Υἱὸς ἐν πλήρει θεότητι ζῶν Ἀλόγος καὶ γέννημα τοῦ Πατρὸς
 ἀνευδεές. Πλήρες δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐ μέρος ἐτέρον, ἀλλὰ

ἀσχολοῦμαι γύρω ἀπὸ αὐτὰ πού εἶναι παραδεκτά, δὲν καταπιάνομαι μὲ πολυθρύλητα ζητήματα. Τώρα ὅλα τὰ αὐτιά ἔχουν ἐρεθισθῆ διὰ νὰ ἀκούσουν τοὺς λόγους περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐγὼ βέβαια θὰ ἤθελα, ὅπως ἀπλοϊκὰ παρέλαβα τὴν διδασκαλίαν, ὅπως συνεφώνησα ἀπροσποιήτως, ἔτσι νὰ παραδίδω εἰς τοὺς ἀκροατάς μου· νὰ μὴ ἔχω εὐθύναις πάντοτε διὰ τὰ ἴδια, ἀλλὰ αὐτοὶ πού ἔχουν διδαχθῆ νὰ ἔχουν πεισθῆ ἀπὸ μίαν ὁμολογίαν. Ἐπειδὴ ὁμως μᾶς περικυκλώσατε ὡσάν δικασταὶ μᾶλλον παρὰ ὡσάν μαθηταί, θέλοντες νὰ μᾶς κρίνητε καὶ ὄχι ἐπιζητοῦντες νὰ ὠφεληθῆτε οἱ ἴδιοι, εἶναι ἀνάγκη ἡμεῖς, ὅπως εἰς τὸ δικαστήριον, νὰ προτάξωμεν τὴν ἀντίρρησην καὶ πάντοτε νὰ ἀνακρινώμεθα καὶ πάντοτε νὰ λέγωμεν αὐτὰ πού ἔχομεν παραλάβει. Σᾶς παρακαλῶ δὲ νὰ μὴ ἐπιδιώκετε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀκούετε ἀπὸ ἡμᾶς αὐτὸ πού σᾶς ἀρέσει, ἀλλ' αὐτὸ πού ἀρέσει εἰς τὸν Κύριον καὶ εἶναι σύμφωνον μὲ τὰς Γραφὰς καὶ δὲν ἀντιμάχεται τοὺς πατέρας. Αὐτὰ λοιπὸν πού ἐλέγαμεν διὰ τὸν Υἱόν, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ ὁμολογοῦμεν ξεχωριστὸν πρόσωπον αὐτοῦ, τὰ ἴδια ἔχομεν νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τὸ Πνεῦμα δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν Πατέρα· διότι ἔχει γραφῆ ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα»²³. Οὔτε πάλιν ἓνα εἶναι τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διότι ἔχει εἰπωθῆ· «ἐὰν κάποιος δὲν ἔχει Πνεῦμα Χριστοῦ, αὐτὸς δὲν εἶναι ἰδικὸς του, ὁ δὲ Χριστὸς ὑπάρχει εἰς σᾶς»²⁴. Διότι ἀπ' ἐδῶ μερικοὶ ἐξηπατήθησαν ὅτι τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ ἴδιον. Τί ὁμως λέγομεν; Ὅτι ἀπ' ἐδῶ γίνεται φανερὰ ἡ συγγένεια τῆς φύσεως καὶ ὄχι ἡ σύγχυσις τῶν προσώπων. Διότι ὑπάρχει μὲν ὁ Πατήρ, ὁ ὁποῖος ἔχει τελείαν τὴν ὑπαρξιν καὶ ἀνευδεῆ καὶ εἶναι ρίζα καὶ πηγὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὑπάρχει δὲ καὶ ὁ Υἱὸς πού εἶναι ζωντανὸς Λόγος εἰς τελείαν θεότητα καὶ γέννημα πλήρες τοῦ Πατρός· πλήρες δὲ εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ὄχι μέρος ἀπὸ ἄλλον, ἀλλὰ τέλειον καὶ

24. Ρωμ. 8, 9 - 10.

τέλειον καὶ ὁλόκληρον ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρούμενον. Καὶ συνῆπται μὲν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ ἀδιαστάτως, συνῆπται δὲ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα. Τὸ γὰρ διορίζον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ τὸ διατέμνον τὴν ἐξ αἰδίου συνάφειαν. Αἰῶν γὰρ οὐδεὶς μεταξὺ παρεμπίπτει, οὐδὲ μὴν 5 δέχεται ἢ ψυχὴ ἡμῶν ἐπίνοιαν χωρισμοῦ, ὡς ἡ τοῦ Μονογενοῦς μὴ συνόντος αἰὲ τῷ Πατρὶ, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὴ συνυπάρχοντος τῷ Υἱῷ.

5. Ὅταν οὖν ποτε συνάψωμεν τὴν Τριάδα, μὴ ὡς ἐνὸς πράγματος ἀδιαιρέτου μέρη φαντάζου τὰ τρία (δυσσεβῆς γὰρ 10 ὁ λογισμὸς), ἀλλὰ τριῶν ἄσωμάτων τελείων ἀχώριστον δέχου τὴν συνοσίαν. Ὅπου γὰρ ἁγίου Πνεύματος παρουσία, ἐκεῖ καὶ Χριστοῦ ἐπιδημία, ὅπου δὲ Χριστός, ἐκεῖ καὶ ὁ Πατὴρ παρέστι δηλονότι. «Ὅκ οἶδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν»; Καί, «Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θε- 15 οῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός». Ἀγιαζόμενοι οὖν διὰ τοῦ Πνεύματος δεχόμεθα τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα ἡμῶν εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ τὸν Πατέρα, κοινὴν ποιούμενον τὴν μονὴν παρὰ τοῖς ἀξίοις. Ταύτην δὲ τὴν συνάφειαν 20 δηλοῖ καὶ ἡ παράδοσις τοῦ βαπτίσματος καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως. Εἴ γὰρ ἀλλότριον ἦν τῇ φύσει, πῶς συνηριθμεῖτο τὸ Πνεῦμα; Καὶ εἰ χρόνοις ὕστερον προσγενόμενον Πατρὶ καὶ Υἱῷ, πῶς τῇ αἰδίῳ συνετάσσετο φύσει; Οἱ δὲ χωρίζοντες Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ τῇ κτίσει συναριθμοῦντες τὸ Πνεῦμα, ἀτελὲς μὲν ποιοῦσι τὸ βάπτισμα, ἔλλιπῆ δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. 25 Οὔτε γὰρ ἡ Τριάς μένει Τριάς, ὑφαιρουμένου τοῦ Πνεύματος. Καὶ εἰ ἐν τι πάλιν ἀπὸ τῆς κτίσεως προσαφθείη, πᾶσα ἡ κτίσις συνεισελεύσεται εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συναρίθμησιν.

όλοκληρον πού ἀπό μόνον του θεωρεῖται. Καί ὁ Υἱὸς εἶναι συνηνωμένος με τὸν Πατέρα χωρὶς καμμίαν διάστασιν· εἶναι δὲ συνηνωμένον τὸ Πνεῦμα με τὸν Υἱόν. Διότι δὲν ὑπάρχει αὐτὸ πού χωρίζει οὔτε αὐτὸ πού τέμνει τὴν αἰδίου συνάφειαν. Δὲν παρεμβαίνει κανένας αἰὼν μεταξύ των, ἀλλ' οὔτε ἡ ψυχὴ μας δέχεται τὴν ἰδέαν τοῦ χωρισμοῦ ὅτι τάχα ἡ ὁ Μονογενὴς Υἱὸς δὲν συνυπῆρχε πάντοτε με τὸν Πατέρα ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δὲν συνυπῆρχε με τὸν Υἱόν.

5. Ὅταν, λοιπόν, συνάψωμεν τὴν Τριάδα, νὰ μὴ φαντάζεσαι τὰ τρία μέρη ὡς μέρη ἑνὸς ἀδαιρέτου πράγματος (διότι ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι δυσσεβής), ἀλλὰ νὰ δέχεσαι ἀχώριστον τὴν ἔνωσιν τριῶν ἄσωμάτων τελείων. Διότι ὅπου παρουσιάζεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκεῖ ἐπιδημεῖ καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὅπου εἶναι ὁ Χριστὸς ἐκεῖ εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι παρίσταται καὶ ὁ Πατήρ. «Δὲν γνωρίζετε ὅτι τὰ σώματά σας εἶναι ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος πού εἶναι εἰς σᾶς;»²⁵. Καί, «ἐκεῖνος πού φθείρει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, θὰ τὸν καταστρέψῃ ὁ Θεός;»²⁶. Ἐνῶ λοιπόν ἀγιαζόμεθα διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δεχόμεθα τὸν Χριστὸν νὰ κατοικῇ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν μας ἄνθρωπον καὶ μαζί με τὸν Χριστὸν τὸν Πατέρα, ὁ ὁποῖος καθιστᾷ κοινὴν διαμονὴν εἰς τοὺς ἀξίους. Τὴν ἔνωσιν αὐτὴν φανερώνει καὶ ἡ παράδοσις τοῦ βαπτίσματος καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως. Ἐὰν δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα ἦταν διάφορον κατὰ τὴν φύσιν πῶς θὰ συνηριθμεῖτο; Καὶ ἐὰν ὕστερα χρονικῶς προσετέθη εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱόν, πῶς θὰ ἐτάσσετο μαζί εἰς τὴν αἰδίου φύσιν; Αὐτοὶ δὲ πού χωρίζουν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν καὶ συγκαταλέγουν τὸ Πνεῦμα εἰς τὰ κτίσματα, καθιστοῦν ἄτελές τὸ βάπτισμα καὶ ἔλλιπῆ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Διότι οὔτε ἡ Τριάς παραμένει Τριάς, ὅταν ἀποσπᾶται τὸ Πνεῦμα. Καὶ ἐὰν πάλιν κάτι προσαφθῇ ἀπὸ τὴν κτίσιν, ὀλοκληρὸς ἡ κτίσις θὰ συνυπολογισθῇ μ' αὐτὸ εἰς τὴν ἀρίθμησιν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Διότι, τί

26. Α' Κορ. 3, 17.

Τί γὰρ κωλύει λέγειν πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ εἰς
 πᾶσαν τὴν κτίσιν; Εἰ γὰρ εὐσεβὲς τὸ πιστεύειν εἰς μέρος τῆς
 κτίσεως, πολλῶ δῆπου σεμνότερον τὸ πᾶσαν τὴν κτίσιν εἰς
 τὴν ὁμολογίαν παραλαμβάνειν. Πιστεύων δὲ εἰς πᾶσαν τὴν
 5 κτίσιν, οὐκ εἰς ἀγγέλους πιστεύεις μόνον καὶ τὰ λειτουργικὰ
 πνεύματα, ἀλλὰ καὶ εἴ τινες ἀντικείμεναι δυνάμεις εἰσίν, ἐπει-
 δὴ καὶ αὐταὶ μέρος εἰσὶ τῆς κτίσεως, καὶ ταύταις συνθήσῃ κατὰ
 τὴν πίστιν. Οὕτως ἢ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία εἰς δυσ-
 σεβεῖς καὶ ἀθεμίτους περιάγει σε λόγους. Ὅμοῦ τε γὰρ εἶπας
 10 ἃ μὴ δεῖ περὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐπεσήμηνέν σοι ἢ τοῦ Πνεύ-
 ματος ἐγκατάλειψις. Ὡς γὰρ ὁ ἐπιμύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς οἰ-
 κεῖον ἔχει τὸ σκότος, οὕτως ὁ ἀναχωρήσας τοῦ Πνεύματος,
 ἔξω γενόμενος τοῦ φωτίζοντος, ὑπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀορασίας
 συγκέχυται.

15 6. Ἀλλὰ μὴ χωρίσης Πατὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον· δυσωπείτω σε ἢ παράδοσις. Ὁ Κύριος οὕτως ἐδίδαξεν,
 ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, πατέρες διετήρησαν, μάρτυρες ἐβεβαίω-
 σαν. Ἀρκέσθητι λέγειν ὡς ἐδιδάχθης, καὶ μὴ μοι τὰ σοφὰ ταῦ-
 τα, ἀγέννητόν ἐστιν, ἢ γεννητόν. Εἰ μὲν γὰρ ἀγέννητον, Πατὴρ,
 20 εἰ δὲ γεννητόν, Υἱός, εἰ δὲ μηδ' ἕτερον τούτων, κτίσμα. Ἐγὼ
 δὲ μετὰ Πατὸς μὲν οἶδα, οὐχὶ δὲ Πατέρα τὸ Πνεῦμα, καὶ μετὰ
 Υἱοῦ παρέλαβον, οὐχὶ δὲ Υἱὸν ὀνομασμένον. Ἀλλὰ τὴν μὲν πρὸς
 Πατέρα οἰκειότητα νοῶ, ἐπειδὴ ἐκ Πατὸς ἐκπορεύεται, τὴν
 πρὸς Υἱὸν δέ, ἐπειδὴ ἀκούω, «Εἴ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει,
 25 οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ». Εἰ γὰρ μὴ οἰκεῖον Χριστοῦ, πῶς οἰ-
 κειοῖ τῷ Χριστῷ; Ἀλλὰ καὶ «Πνεῦμα» ἀκούω «τῆς ἀληθείας».

27. Ρωμ. 8, 9.

28. Ἰωάν. 14, 17.

ἐμποδίζει νὰ λέγωμεν· πιστεύομεν εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν κτίσιν; Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι εὐσεβὲς τὸ νὰ πιστεύωμεν εἰς μέρος τῆς κτίσεως, εἶναι βέβαια πολὺ πιὸ σεβαστὸν νὰ συμπεριλαμβάνωμεν εἰς τὴν ὁμολογίαν ὀλόκληρον τὴν κτίσιν. Ὅταν ὁμως πιστεύῃς εἰς ὀλόκληρον τὴν κτίσιν δὲν πιστεύεις μόνον εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὑπάρχουν ἀντίπαλοι δυνάμεις, ἐπειδὴ καὶ αὐταὶ ἀποτελοῦν μέρος τῆς κτίσεως, καὶ αὐτὰς θὰ τὰς συμπεριλάβῃς εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Ἔτσι ἡ βλασφημία ἐναντίον τοῦ ἁγίου Πνεύματος σὲ ὀδηγεῖ εἰς δυσσεβεῖς καὶ ἀθεμίτους διδασκαλίας. Διότι ἀπὸ τὴν στιγμήν πού εἶπες αὐτὰ πού δὲν πρέπει διὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ἰδίαν στιγμήν ἔχει ἐπισημανθῆ εἰς σέ ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Πνεύματος. Ὅπως δηλαδὴ αὐτὸς πού ἔχει κλείσει τὰ μάτια συγγενεῦει μὲ τὸ σκοτάδι, ἔτσι αὐτὸς πού ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἀφοῦ ἐβγήκε ἔξω ἀπὸ αὐτὸ πού φωτίζει, ἔχει συγχυθῆ ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ψυχῆς.

6. Ἄλλὰ νὰ μὴ χωρίσης τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ἡ παράδοσις ἃς σέ φοβίζη. Ἔτσι ἐδίδαξεν ὁ Κύριος, οἱ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, οἱ πατέρες διεφύλαξαν καὶ οἱ μάρτυρες ἐβεβαίωσαν. Νὰ ἀρκεσθῆς νὰ λέγῃς ὅπως ἐδιδάχθης καὶ ὄχι, παρακαλῶ, τὰ σοφίσματα αὐτὰ ἐδῶ· ἀγέννητον εἶναι ἢ γεννητόν. Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι ἀγέννητον εἶναι Πατήρ, ἐὰν δὲ γεννητόν εἶναι Υἱὸς καὶ ἐὰν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ, εἶναι κτίσμα. Ἐγὼ δὲ γνωρίζω καλὰ ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὄχι ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι Πατήρ· καὶ τὸ παρέλαβα μαζί μὲ τὸν Υἱόν καὶ ὄχι ὅτι ὀνομάζεται Υἱός. Ἄλλὰ τὴν μὲν συγγένειαν πρὸς τὸν Πατέρα τὴν κατανοῶ, ἐπειδὴ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὴν συγγένειαν δὲ πρὸς τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ ἀκούω· «ἐὰν κάποιος δὲν ἔχει Πνεῦμα Χριστοῦ, αὐτὸς δὲν εἶναι ἰδικὸς του»²⁷. Διότι ἐὰν δὲν εἶναι οἰκεῖον τοῦ Χριστοῦ, τότε πῶς ἡμεῖς συγγενεῦομεν μὲ τὸν Χριστόν; Ἄλλ' ἀκούω καὶ «Πνεῦμα τῆς ἀληθείας»²⁸. Ἀλήθεια δὲ εἶναι ὁ Χριστός²⁹. Ὅταν

29. Ἰωάν. 14, 6.

Ἀλήθεια δὲ ὁ Κύριος. Ὅταν δὲ ἀκούω («Πνεῦμα νόθεσίας»), εἰς ἔννοιαν ἔρχομαι τῆς πρὸς Υἱὸν καὶ Πατέρα κατὰ τὴν φύσιν ἐνότητος. Πῶς γὰρ νόθετεῖ τὸ ξένον; πῶς δὲ οἰκειοῖ τὸ ἀλλότριον; Οὕτω μὲν οὖν οὔτε καινοτομῶ ῥήματα, οὔτε ἀθετῶ τὴν ἀξίαν·
 5 τοὺς δὲ τολμῶντας κτίσμα προσαγορεύειν στενάζω καὶ οὐδύρομαι, ὅτι διὰ μικροῦ σοφίσματος καὶ κибδήλον παραλογισμοῦ ἑαυτοὺς ὠθοῦσιν ἐπὶ τὸ βάραθρον. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τρία ταῦτα ὁ νοῦς ἡμῶν κατείληφε, καὶ οὐδέν ἐστιν ἐν τοῖς οὖσιν ὃ μὴ ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἔρχεται τῶν ὄντων. Ἡ γὰρ ἀγέννητον, φησίν,
 10 ἐστίν, ἢ γεννητὸν ἢ κτιστόν, ἀλλὰ μὴν οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον, τὸ τρίτον ἄρα. Τοῦτο ὑμῶν τὸ ἄρα τῇ αἰωνίῳ ἀρεῇ ὑποδίκους ὑμᾶς καταστήσει. Πάντα ἐξηρῶνθησας; πάντα τοῖς σεαυτοῦ λογισμοῖς ὑπὸ διαίρεσιν ἤγαγες; οὐδὲν ἀνεξέταστον κατέλιπες; πάντα τῷ νῷ περιέλαβες; πάντα τῇ σεαυτοῦ κατα-
 15 λήφει συνέκλεισας; οἶδας τὰ ὑπὸ γῆν; οἶδας τὰ ἐν τῷ βυθῷ; Δαιμόνων ἀλαζονεῖαι·

οἶδα ἐγὼ ψάμμον τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης
 Εἰ δὲ πολλὰ ἀγνοεῖς καὶ μυριοπλάσια τῶν ἐγνωσμένων ἐστὶ τὰ ἀγνοούμενα, τί οὐχὶ μετὰ πάντων καὶ περὶ τοῦ τρόπου
 20 τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἀκίνδυνον ἄγνοιαν ἀνεπαισχύντως ὁμολογεῖς; Ἐγὼ δὲ σχολὴν μὲν οὐκ ἄγω ἐλέγχειν τῶν λογισμῶν σου τὴν ματαιότητα, οὐδὲ δεικνύναι πόσα ἐν τοῖς οὖσι τὴν κατάληψίν σου τῶν λογισμῶν διαπέφευγεν· ἐκεῖνο δ' ἂν ἠδέως τοὺς ἐφ' ὑμῶν ἐρωτήσαιμι καὶ διορίζομαι
 25 πεποιοθῶς ὅτι μεταμελήσει σοὶ ποτε τῆς ἀθέου ταύτης σο-

30. Ρωμ. 8, 15.

31. Ὁ στίχος ἀνήκει εἰς πυθικὸν χρησμόν, πού μᾶς παραδίδει ὁ Ἡρόδοτος, Κλειῶ 1,47.

32. Ματθ. 12, 32. Εἶναι ἡ βλασφημία κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

ὁμως ἀκούω «Πνεῦμα υἰοθεσίας»³⁰ κατανοῶ τὴν φυσικὴν ἐνότητα πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα. Πῶς λοιπὸν υἰοθετεῖ κάτι ποῦ εἶναι ξένον; Καὶ πῶς κάμνει ἰδικόν του κάτι ποῦ εἶναι ἀλλότριον; Ἔτσι λοιπὸν οὔτε κατασκευάζω νέας λέξεις οὔτε ἀθετῶ τὴν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος. Κλαίω ὁμως καὶ θρηνῶ αὐτοὺς ποῦ ἀποτολμοῦν νὰ τὸ ἀποκαλοῦν κτίσμα, διότι μὲ ταπεινὴν σοφιστεῖαν καὶ κίβδηλον παραλογισμόν σπρώχνουν τοὺς ἑαυτῶν εἰς τὸν κρημνόν. Ἐπειδὴ, λέγει, ὁ νοῦς μας ἔχει κατανοήσει ὡς τρία αὐτά, καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε εἰς τὰ ὄντα ποῦ νὰ μὴ ὑπόκηται εἰς τὴν διαίρεσιν αὐτὴν τῶν ὄντων. Διότι ἡ ἀγέννητον εἶναι, λέγει, ἢ γεννητὸν ἢ κτιστόν. Ἄλλ' ὁμως ἐπειδὴ δὲν εἶναι οὔτε τὸ πρῶτον, οὔτε τὸ δεῦτερον, ἄρα εἶναι τὸ τρίτον. Τὸ συμπέρασμά σας αὐτὸ θὰ σᾶς καταστήσῃ ὑποδίκους εἰς τὴν αἰώνιον κατάραν. Ἐχεις ἐξερευνήσει τὸ κάθε τί; Μὲ τὴν λογικὴν σου ἔχεις ὀδηγήσει ὅλα κάτω ἀπὸ τὴν διαίρεσιν; Δὲν ἔχεις ἀφήσει τίποτε ἀνεξέταστον; Τὰ ἔχεις περιλάβει ὅλα εἰς τὸ μυαλόν σου; Τὰ ἔχεις ὅλα συμπεριλάβει εἰς τὴν ἀντίληψιν σου; Γνωρίζεις αὐτὰ ποῦ ὑπάρχουν κάτω ἀπὸ τὴν γῆν; Γνωρίζεις αὐτὰ ποῦ εἶναι εἰς τὸν βυθόν; Αὐτὸ εἶναι δαιμονικὴ ἀλαζονεία.

Γνωρίζω ἐγὼ τὸ πλῆθος τῆς ἄμμου καὶ τὰς διαστάσεις τῆς θαλάσσης³¹.

Ἐὰν δὲ ἀγνοῆς πολλὰ καὶ αὐτὰ ποῦ δὲν ἠξεύρεις εἶναι μυριοπλάσια ἀπ' αὐτὰ ποῦ γνωρίζεις, διατί μαζί μὲ ὅλα αὐτὰ δὲν ὁμολογεῖς κατὰ τρόπον ποῖν δὲν σὲ ἐντροπιάζει τὴν ἀκίνδυνον ἄγνοιαν καὶ τὸν τρόπον ποῦ ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα; Ἐγὼ δὲ δὲν ἡσυχάζω νὰ ἐλέγχω τὴν ματαιότητα τῶν συλλογισμῶν σου, οὔτε νὰ δεικνύω πόσα ἀπὸ τὰ ὄντα ἔχουν ξεφύγει ἀπὸ τὸ νὰ τὰ συλλάβῃ ἢ διάνσῃ σου. Ὅμως ἐκεῖνο εὐχαρίστως θὰ ἐρωτοῦσα τοὺς ἰδικούς σας καὶ μὲ πεποίθησιν διακηρύσσω ὅτι κάποτε θὰ μετανοήσατε διὰ τὴν ἄθεον αὐτὴν σοφίαν, λέγων κτίσμα τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Δὲν φοβᾶσαι τὴν ἁμαρτίαν ποῦ δὲν ἔχει συγχώρησιν³² Ἡ τί, τέλος πάντων, νομίζεις ὅτι ἡμπορεῖ

φίας, κτίσμα λέγοντι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐδ' φοβῆ τὴν ἀσυγχώρητον ἁμαρτίαν; "Ἡ τί ποτε οἶει δυσσεβέστερον τούτου δύνασθαι βλασφημεῖν; Ἐκ γὰρ μιᾶς ταύτης φωνῆς πάντα ἐνέστη τὰ δεινότατα· ἀλλοτριώσεις ἀπὸ Θεοῦ κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν, δου-
 5 λείας ταπεινώσεις, διακονίαι λειτουργικαί, ἁγιασμοῦ στέρσεις, τοῦ κατὰ φύσιν οὐ προσόντος, καὶ περιστήσεται τῷ Πνεύματι, οὕτω μετέχειν ἁγιασμοῦ ἐκ τῆς κατὰ χάριν διανομῆς, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἔχει ὅσα ἡγίασται. Καὶ ὡσπερ δίδεται ἡμῖν ἢ φανέρω-
 10 σις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον, καὶ ὡς ἐπιμετρεῖται ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, οὕτως ἔσται καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγιασμοῦ μετέχον, εἴπερ ὄντως κτιστὸν κατὰ τὴν πνευματομάχων ὑπόληψιν.

7. Ἄλλὰ γὰρ μὴ συγχωρήσωμεν τὴν ἄνοιαν αὐτῶν ἀνέλεγκτον, τῶν οἰομένων πάντα τῇ ἑαυτῶν διανοίᾳ κατεληφέναι.
 15 Ἀποκρινάσθωσαν τοίνυν ἡμῖν. Τί ποτε ὄρα ἢ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου οὐσία; Πότερον, ἔν τι τῶν τεσσάρων ἔστιν, ἢ σύνθετός ἐστιν ἐκ τῶν τεσσάρων; Ἄλλὰ μὴν οὔτε γῆ ἔστιν, οὔτε αἴθρ, οὔτε ὕδωρ ἔστιν, οὔτε πῦρ. Ταῦτα γὰρ ἐπ' εὐθείας κινεῖται· τὰ μὲν ἄνω φερόμενα, τὰ δὲ κάτω. Γῆ μὲν γὰρ καὶ ὕδωρ κα-
 20 τωφεροῦ ἔστι διὰ τὸ βάρος, αἴθρ δὲ καὶ πῦρ τὴν ἄνω φορὰν κινεῖται διὰ κουφότητα· τοῦ δὲ ἡλίου κυκλοφορικὴ ἔστιν ἢ κίνησις. Οὐδ' τοίνυν ἔστιν ἐν τῶν τεσσάρων. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ σύνθετός ἐστιν ἐκ τούτων, διότι τὰ σύνθετα καμάτῳ συνέχεται, ἐκ μὲν τῶν ἐναντίων τὴν σύστασιν ἔχοντα, ἀντισπῶντων δὲ ἀλλήλοις
 25 τῶν ἐναντίων κατὰ τὴν κίνησιν. Ἀκάματος δὲ τοῦ ἡλίου ἢ κίνησις, διὰ τοῦτο καὶ ἄπανστος. Ὡστε οὐ σύνθετος. Ἄλλὰ μὴν ἐν τοῖς σώμασιν ἢ ἀπλοῦν τί ἐστιν, ἢ σύνθετον. Οὔτε δὲ ἀπλοῦν σῶμα ὁ ἥλιος, οὐ γὰρ ἐπ' εὐθείας κινεῖται, οὔτε σύνθετον, οὐ γὰρ κάμνει κινούμενος. Οὐκ ὄρα ἔστιν ὁ ἥλιος. Τοιαῦται ὑμῶν
 30 αἰ σοφαὶ διαιρέσεις, ὑπὸ τῶν ὀφθαλμοῦς ἐχόντων καταγελωμέναι. Πάλιν πῶς ὀρῶμεν οἱ ἄνθρωποι; Πότερον εἰσδεχόμενοι

νά ύπάρξη μεγαλυτέρα άσέβεια άπό αύτήν; Διότι άπό μίαν τέτοιαν βλασφημίαν έξέσπασαν όλα τά φοβερά κακά· δηλαδή ή άποξένωσις άπό τόν Θεόν ώς πρός αύτήν τήν Ιδίαν τήν φύσιν, ή ταπεινώσις άπό τήν δουλείαν, τά ύπηρετικά διακονήματα, ή άποστέρησις άπό τόν άγιασμόν, άφοϋ δέν παριστάται αύτό πού άρμόζει εις τήν φύσιν, και θά συμβή εις τó ίδιον τó Πνεϋμα έτσι νά λαμβάνη μέρος εις τόν άγιασμόν άπό τήν κατά χάριν διανομήν, όπως συμβαίνει και με τά ύπόλοιπα, όσα έχουν άγιασθή. Και όπως μās φανερώνεται τó Πνεϋμα δια τó συμφέρον μας, και όπως διανέμεται εις τόν καθένα σύμφωνα με τήν άναλογίαν τής πίστεως³³, έτσι και τó Πνεϋμα θά μετέχη εις τόν άγιασμόν, εάν πράγματι σύμφωνα με τήν αντίληψιν τών πνευματομάχων είναι κτίσμα.

7. 'Αλλ' όμως δέν θά συγχωρήσωμεν τήν τρέλλαν αύτών, πού νομίζουν ότι έχουν κατανοήσει τά πάντα με τήν διάνοιάν των. "Ας μās άποκριθοϋν λοιπόν. Τί τέλος πάντων είναι ή οϋσία του αίσθητου ήλιου; Είναι ένα άπό τά τέσσαρα βασικά στοιχειά ή είναι σύνθετος άπό τά τέσσαρα; 'Αλλ' όμως δέν είναι ούτε γή, ούτε άέρας, ούτε νερόν είναι, ούτε φωτιά. Διότι αύτά έχουν όρθήν κίνησιν· άλλα μέν φέρονται πρός τά έπάνω και άλλα πρός τά κάτω. 'Η μέν γή και τó νερόν φέρονται πρός τά κάτω λόγω του βάρους των, ό δέ άέρας και ή φωτιά λόγω τής έλαφρότητός των κινούνται πρός τά έπάνω. 'Η κίνησις όμως του ήλιου είναι κυκλική. Λοιπόν δέν είναι ένα άπό τά τέσσαρα. 'Αλλ' όμως ούτε σύνθετος είναι άπό τά τέσσαρα, διότι τά σύνθετα καταλαμβάνονται άπό τόν κάματον, έπειδή συντίθενται άπό τά αντίθετα, τά όποια κατά τήν κίνησιν των έλκονται μεταξύ των. 'Η κίνησις του ήλιου είναι άκάματος και δια τόν λόγον αύτόν είναι και άκατάπαυστος. "Ωστε δέν είναι σύνθετος. 'Αλλ' έν τούτοις εις τά σώματα κάτι ή είναι άπλοϋν ή σύνθετον. 'Ο ήλιος δέν είναι ούτε άπλοϋν σωμα, διότι δέν κινείται εύθυγράμμως· ούτε σύνθετον, διότι κινούμενος δέν κουράζεται. "Αρα δέν ύπάρχει ό ήλιος. Τέτοιαι είναι αί κάτω άπό τά μάτια σας σοφαι διαιρέσεις· άξιογέλαστοι. Πώς πάλιν βλέπομεν ήμεις

τὸς τύπους τῶν ὄρατῶν, ἢ ἀφιέντες δύναμιν ἐξ αὐτῶν; Ἄλ-
 λά μὴν οὔτε δεχόμεθα τῶν ὄρατῶν τὰς εἰκόνας, (πῶς γὰρ τὸ
 ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ τῷ μικρῷ πόρῳ τῆς κόρης ἐμφαίνε-
 ται;) οὔτε μὴν ἀφιέμεν τι παρ' ἑαυτῶν· (πῶς γὰρ πάλιν τὸ ἐκ-
 5 πεμπόμενον ἐξαρκεῖ τῷ οὐρανῷ ἐφαπλοῦσθαι;). Εἰ δὲ μήτε δε-
 χόμεθα τῶν ὄρατῶν τὰς εἰκόνας, μήτε τινα δύναμιν ἐξ ἑαυτῶν
 ἀποπέμπομεν, οὐκ ἄρα ὀρώμεν. Τί οὖν; ἐλέγξω ὑμῶν τοὺς
 συλλογισμούς, ἢ ἐπεύξομαι ὑμῖν ἀληθῆ εἶναι τὰ συμπεράσμα-
 τα; Τί διαφέρει τῶν τοιούτων λόγων καὶ ἡ περὶ τοῦ Πνεύματος
 10 ὑμῶν τεχνολογία, ἣν γυναικαρίοις ἀθλίοις ἢ τοῖς γείτοσι τῶν
 γυναικῶν εὐνούχοις ἐνεπιδείκνυσθε; Μὴ δὴ ἐπηρεαστικῶς ἄ-
 κουε. Εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, πῶς ὑπὸ τὴν κτίσιν ἄγεις;
 Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνο ἐρεῖς ὅτι καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὡς περ
 γὰρ ὁ Χριστὸς Θεοῦ λέγεται, οὐχὶ δὲ κτίσμα ὡς καὶ ἡμεῖς («Ἡ-
 15 μεις γὰρ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ»), ἀλλ' ἄλλως μὲν ἡμεῖς
 Χριστοῦ λεγόμεθα, ὡς δοῦλοι Δεσπότου, ἄλλως δὲ Χριστὸς
 Θεοῦ λέγεται, ὡς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐκ
 ἐπειδὴ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ ὡς τὰ πάντα. Οὐ γὰρ
 ἐπειδὴ καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ἤδη καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄ-
 20 γιον ὁμοιον αὐτοῖς διὰ τὴν προσηγορίαν. Ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀλη-
 θινῶς Πνεῦμα. Ὡς γὰρ πολλοὶ μὲν υἱοί, εἰς δὲ ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς,
 οὕτω καὶ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως ὁ Υἱὸς ἐκ
 τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Υἱὸς παρὰ
 τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθε καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύε-
 25 ται. Ἄλλ' ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς, τὸ δὲ Πνεῦμα
 ἀρρήτως ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὅρα οὖν ἡλίκος ὁ κίνδυνος κατασμικρῶ-
 νειν τὴν δόξαν τοῦ Παρακλήτου. Οὐ δέχεται τὴν εἰς αὐτὸν τι-

34. Α' Κορ. 3, 23.

35. Ἐβρ. 1, 14.

οί ἄνθρωποι; Μὲ τὸ νὰ δεχώμεθα ἐντὸς τὰς μορφὰς τῶν ὄρατῶν πραγμάτων ἢ μὲ τὸ νὰ ἀφήνωμεν δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας; Ἄλλ' ὅμως δὲν δεχόμεθα τὰς εἰκόνας τῶν ὄρατῶν πραγμάτων (διότι πῶς φαίνεται εἰς τὸν μικρὸν πόρον τοῦ ματιοῦ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ;), οὔτε βεβαίως ἀφήνωμεν κάτι ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας· (διότι πῶς πάλιν αὐτὸ ποὺ ἐκπέμπεται ἀρκεῖ νὰ ἐξαπλωθῇ εἰς τὸν οὐρανόν;). Ἐὰν δὲ δὲν δεχώμεθα τὰς εἰκόνας τῶν ὄρατῶν πραγμάτων, οὔτε ἐκπέμπωμεν κάποια δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἄρα δὲν βλέπομεν. Τί λοιπόν; Θὰ ἐλέγξω τοὺς συλλογισμοὺς σας ἢ θὰ σᾶς εὐχηθῶ νὰ εἶναι ἀληθινὰ τὰ συμπεράσματά σας; Κατὰ τί διαφέρει ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοὺς καὶ ἡ λεπτολογία σας διὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ὁποῖαν ἐπιδεικνύεται εἰς ἄθλια γυναικάρια ἢ εἰς τοὺς εὐνούχους ποὺ ὁμοιάζουν πρὸς τὰς γυναῖκας; Ἐσὺ νὰ ἀκούης ἀνεπηρέαστα. Ἐὰν τὸ Πνεῦμα προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν, πῶς ἐσὺ τὸ κατεβάζεις εἰς τὰ κτίσματα; Διότι δὲν θὰ εἴπης ὅτι καὶ ὄλα ἀπὸ τὸν Θεὸν προέρχονται· ὅπως δηλαδὴ ὁ Χριστὸς λέγεται τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι κτίσμα ὅπως καὶ ἡμεῖς («διότι ἡμεῖς λεγόμεθα τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ»³⁴), ἀλλὰ διαφορετικὰ μὲν ἡμεῖς λεγόμεθα τοῦ Χριστοῦ, ὡσὰν δοῦλοι τοῦ Δεσπότη, διαφορετικὰ δὲ ὁ Χριστὸς λέγεται τοῦ Θεοῦ, ὡς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα· ὄχι ἐπειδὴ τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεόν, εἶναι καὶ αὐτὸ ὅπως ὄλα τὰ κτίσματα. Οὔτε ἐπειδὴ ὑπάρχουν λειτουργικὰ πνεύματα³⁵, εἶναι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα λόγῳ τῆς ὀνομασίας του ὁμοιον μ' αὐτά. Διότι ἓνα εἶναι τὸ πράγματι Πνεῦμα. Διότι ὅπως ὑπάρχουν πολλοὶ υἱοί, ἓνας δὲ εἶναι ὁ ἀληθινὸς Υἱός, ἔτσι καὶ ὅταν τὰ πάντα λέγωνται ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεόν, κυρίως ὅμως λέγεται ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Υἱὸς ἐβγῆκεν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἄλλ' ὁ μὲν Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα διὰ τῆς γεννήσεως, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορεύεται κατὰ τρόπον ἄρρητον ἀπὸ τὸν Πατέρα. Κύττα λοιπὸν πόσος μέγας εἶναι ὁ κίνδυνος νὰ μικρύνῃς τὴν δόξαν τοῦ Παρακλήτου.

μὴν ὁ Υἱός, ἀθετουμένον τοῦ Πνεύματος. «Ἐκεῖνος γὰρ, φησὶν, ἐμὲ δοξάσει), οὐχ ὡς δοῦλος μετὰ τῆς κτίσεως. Εἰ γὰρ μετὰ πάντων ἐδόξαζεν, οὐκ ἂν ἐρρήθη, («Ἐκεῖνος»). Νῦν δὲ ἢ ἐπὶ τὸ ἐν ἀναφορὰ τὴν καθ' ὑπεροχὴν τῶν ἄλλων προσαγομένην
 5 δόξαν παρίστησιν. Οὐ γὰρ ὡς οἱ λέγοντες «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶν», ἀλλ' ὡς ὁ εἰπὼν «Πάτερ, ἐδόξασά σε, τὸ ἔργον δ' ἔδωκας ἐτελείωσα». Καὶ ὡς ὁ Πατὴρ δοξάζει τὸν Υἱόν, λέγων «Καὶ ἐδόξασά σε, καὶ πάλιν δοξάσω», οὕτω καὶ ὁ Υἱός τὸ Πνεῦμα εἰς τὴν ἑαυτοῦ καὶ Πατρὸς κοινωνίαν παραλαμβάνει. Ἡ
 10 δειξάτω μοί τις μείζονα ταύτης δόξαν, καὶ πάντα δίδωμι ἀληθεύειν τοὺς ἀντιλέγοντας. («Ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν, ἐμὲ ἀθετεῖ»). Διὰ τί; Διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτοῖς, δηλονότι. Ὡστε ὁ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα, οὐ τιμᾷ τὸν Υἱόν, («Ὁ δὲ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα»). Οὕτως ἄρα ἢ περὶ ἐν τι τῶν πιστενο-
 15 μένων ἀγνωμοσύνη ὅλης ἐστὶ τῆς θεότητος ἄρνησις. Εἰ κτιστόν ἐστι τὸ Πνεῦμα, οὐ θεῖον. Ἀλλὰ μὴν «Πνεῦμα, φησί, θεῖον τὸ ποιήσάν με». Καί, («Ἐνέπλησε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν Βεσελεὴλ Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως»). Ποῦ τοίνυν εὐρίσκεις προσεγγίζον τὸ θεῖον; τῇ κτίσει ἢ τῇ θεότητι; Εἰ μὲν γὰρ τῇ
 20 κτίσει, καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κτίσμα ἐρεῖς. Γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ, («Ἡ τε αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης»). Εἰ δὲ τῇ θεότητι, πανσάμενος τῆς βλασφημίας, ἐπίγνωθι τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν. Οὕτως ἀσύνητος εἶ, ὡς μηδ' ὑπ' αὐτῆς προσάγεσθαι τῆς φωνῆς εἰς τὰς ἀξίας ἐν-
 25 νοίας τοῦ Πνεύματος.

36. Ἰωάν. 16, 14.

37. Λουκ. 2, 14· εἶναι ὁ ἀγγελικὸς ὕμνος.

38. Ἰωάν. 17, 4.

39. Ἰωάν. 12, 28.

40. Λουκ. 10, 16.

41. Ἰωάν. 5, 23.

42. Ἰωβ 33, 4.

43. Ἐξοδ. 35, 31. Ὁ Βεσελεὴλ ποῦ ἀναφέρεται ἐδῶ εἶναι αὐτὸς ποῦ κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ κατεσκεύασεν εἰς τὴν ἔρημον τὴν «σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου», τὸν φορητὸν ναδόν.

Ὁ Υἱὸς δὲν δέχεται τὴν πρὸς αὐτὸν τιμὴν, ὅταν τὸ Πνεῦμα ἀθετηται. Διότι «ἐκεῖνος, λέγει, θὰ μὲ δοξάσῃ»³⁶, ὄχι ὡσὰν δοῦλος μαζί μὲ τὴν κτίσιν. Διότι ἐὰν ἐδόξαζε μαζί μὲ ὄλα, δὲν θὰ εἶχε εἰπωθῆ «ἐκεῖνος». Τώρα ὁμως ἡ ἀναφορὰ εἰς τὸ ἓνα παριστάνει τὴν δόξαν πού καθ' ὑπεροχὴν προσάγεται συγκριτικῶς πρὸς ἐκείνην τῶν ἄλλων. Διότι δὲν εἶναι ὅπως αὐτοὶ πού λέγουν· «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ»³⁷, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς πού εἶπε· «Πατέρα, σὲ ἐδόξασα, τὸ ἔργον πού μοῦ ἀνέθεσες τὸ ἐτελειώσα»³⁸. Καὶ ὅπως ὁ Πατὴρ δοξάζει τὸν Υἱόν, μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «καὶ σὲ ἐδόξασα καὶ πάλιν θὰ σὲ δοξάσω»³⁹, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς συμπεριλαμβάνει τὸ Πνεῦμα εἰς τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς του. Ἡ ἄς μοῦ δείξῃ κάποιος μεγαλυτέραν δόξαν ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἐγὼ θὰ κάμω τὸ κάθε τι, ὥστε οἱ ἀντιλέγοντες νὰ ἀληθεύουν. «Αὐτὸς πού ἀθετεῖ σᾶς, ἀθετεῖ ἐμέ»⁴⁰. Διατί; Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ Πνεύματος πού ἐνοικεῖ εἰς αὐτούς. Ὡστε αὐτὸς πού δὲν τιμᾷ τὸ Πνεῦμα δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, καὶ «αὐτὸς πού δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα»⁴¹. Συνεπῶς ἔτσι ἡ ἀγνωμοσύνη πρὸς ἓνα ἀπὸ τὰ πιστευόμενα πρόσωπα εἶναι ἄρνησις ὅλης τῆς θεότητος. Ἐὰν τὸ Πνεῦμα εἶναι κτιστόν, δὲν εἶναι θεῖον. Ἄλλ' ὁμως «πνεῦμα, λέγει, θεῖον εἶναι αὐτὸ πού μὲ ἐπλασε»⁴². Καὶ «ἐπλήρωσε, λέγει, ὁ Θεὸς τὸν Βεσελεὴλ μὲ θεῖον Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως»⁴³. Πού λοιπὸν εὐρίσκεῖς νὰ πλησιάσῃ τὸ θεῖον; Εἰς τὴν κτίσιν ἢ εἰς τὴν θεότητα; Διότι ἐὰν μὲν εἰς τὴν κτίσιν, τότε θὰ εἰπῆς κτίσμα καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι ἔχει γραφῆ περὶ αὐτοῦ· «καὶ ἡ ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης»⁴⁴, ἐὰν δὲ εἰς τὴν θεότητα, ἀφοῦ καταπαύσῃς τὴν βλασφημίαν, νὰ γνωρίσῃς καλὰ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Πνεύματος. Εἶσαι τόσο ἀμυαλός, ὥστε νὰ μὴ ὀδηγῆσαι ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν λόγον εἰς τὰς ἐννοίας πού ἀξίζουσιν διὰ τὸ Πνεῦμα⁴⁵.

44. Ρωμ. 1,20.

45. Εἰς ἄλλα χειρόγραφα ἢ ὁμιλία τελειώνει μὲ τὴν συνήθη δοξολογικὴν κατάληξιν.

ΟΜΙΛΙΑ
ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ΑΙΤΙΟΣ ΤΩΝ ΚΑΚΩΝ Ο ΘΕΟΣ

1. Πολλοὶ τῆς διδασκαλίας οἱ τρόποι, οἱ διὰ ἱεροψάλτου
 Δαβὶδ παρὰ τοῦ ἐνεργούντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος ὑποδειχθέντες
 ἡμῖν. Ποτὲ μὲν γὰρ τὰ οἰκεία πάθη διηγούμενος ἡμῖν ὁ προφή-
 της καὶ ὅπως ἤνεγκε τὰ συμπίπτοντα γενναίως, διὰ τοῦ καθ'
 5 ἑαυτὸν ὑποδείγματος διδασκαλίαν ἡμῖν ἐναργεστάτην τῆς ὑπο-
 μονῆς καταλιμπάνει, ὡς ὅταν λέγῃ· «Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν
 οἱ θλίβοντές με;», ποτὲ δὲ τὴν ἀγαθότητα συνίστησι τοῦ Θεοῦ,
 καὶ τὸ τάχος αὐτοῦ τῆς ἀντιλήψεως, ἣν παρέχεται τοῖς ἀληθινῶς
 ἐκζητοῦσιν αὐτόν, λέγων· «Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέ
 10 μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου», ἰσοδυναμοῦντα τῷ προφήτῃ
 φθεγγόμενος τῷ εἰπόντι· «Ἐτι λαλοῦντός σου, ἔρει, ἰδοὺ πάρ-
 ειμι». Τουτέστιν, οὐκ ἔφθην ἐπικαλεσάμενος, καὶ προέλαβε
 τὸ τέλος τῆς ἐπικλήσεως ἢ ἀκοῆ τοῦ Θεοῦ. Πάλιν ἰκετηρίας
 προσφέρων τῷ Θεῷ καὶ δεήσεις, ἐκδιδάσκει ἡμᾶς τίνα τρόπον
 15 προσῆκε τοὺς ἐν ἀμαρτίαις ὄντας ἐξιλεοῦσθαι τὸν Θεόν. «Κύριε,
 μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με»
 ἐν δὲ τῷ δωδεκάτῳ ψαλμῷ, παράτασιν τίνα πειρασμοῦ ἐνδει-
 ξάμενος ἐν τῷ λέγειν· «Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήση μου εἰς
 τέλος;» καὶ δι' ὄλου τοῦ ψαλμοῦ διδάξας ἡμᾶς μὴ ἐκκακεῖν

1. Ψαλμ. 3, 2.

2. Ψαλμ. 4, 2.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΟΤΙ Ο ΘΕΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΙΤΙΟΣ ΤΩΝ ΚΑΚΩΝ

1. Πολλοί είναι οί τρόποι τῆς διδασκαλίας, πού μᾶς ὑπέδειξεν ὁ Ἱεροψάλτης Δαβίδ μέ τήν εἰς αὐτόν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλοτε μέν μέ τὸ νά μᾶς διηγῆται ὁ προφήτης τὰ παθήματά του καί τήν γενναιότητα μέ τήν ὁποίαν ὑπέμεινε τὰ συμβάντα, διά τοῦ προσωπικοῦ του παραδείγματος μᾶς ἀφήνει ὀλοκάθαρην διδασκαλίαν περί ὑπομονῆς, ὅπως ὅταν λέγη· «Κύριε, διατί ἔχουν πληθυνθῆ οἱ ἐχθροί μου»¹. Ἄλλοτε δέ συστήνει τήν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καί τήν ταχύτητά του εἰς τήν βοήθειαν, τήν ὁποίαν παρέχει εἰς αὐτούς πού ἀληθινά τόν ἐπιζητοῦν, μέ τὸ νά λέγη· «εἰς τήν ἐπίκλησίμ μου μέ εἰσηκουσεν ὁ Θεός μου, πού εἶναι Θεός τῆς δικαιοσύνης»². Καί αὐτά λέγω ὅτι ἰσοδυναμοῦν μέ τόν προφήτην πού εἶπεν· «ἐνῶ θά ὀμιλῆς ἀκόμη ἐσύ, θά εἴπῃ· νά, εἶμαι παρών»³. Δηλαδή, δέν ἐπρόφθασε νά τόν ἐπικαλεσθῆ καί ἡ ἀκοή τοῦ Θεοῦ ἐπρόλαβε τὸ τέλος τῆς προσευχῆς. Ὅταν πάλιν ἀναπέμπη εἰς τόν Θεόν ἱκετηρίους προσευχάς καί δεήσεις, μᾶς διδάσκει κατά ποῖον τρόπον ἀρμόζει οἱ ἁμαρτωλοὶ νά ἐξιλεώνουν τόν Θεόν. «Κύριε, νά μὴ μέ κρίνης ἀνάλογα μέ τόν θυμόν σου, καί νά μὴ μέ τιμωρήσης ἀνάλογα μέ τήν ὀργήν σου»⁴. Εἰς τόν δωδέκατον δέ ψαλμόν μέ τούς λόγους· «ὡς πότε, Κύριε, θά μέ λησμονῆς ὀλοτελῶς;»⁵, διά νά μᾶς δείξῃ κάποιαν παράτασιν δοκιμασίας.

3. Ἦσ. 58, 9.

4. Ψαλμ. 6, 2.

5. Ψαλμ. 12, 4.

ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλ' ἀναμένειν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καὶ
 εἰδέναι ὅτι οἰκονομία τινὶ παραδίδωσιν ἡμᾶς ταῖς θλίψεσι, κατὰ
 τὴν ἀναλογία τῆς ἐνυπαρχούσης ἐκάστῳ πίστεως τὸ μέτρον
 ἐπάγων τῶν βασανιστηρίων. Ἐπεὶ οὖν εἴρηται τό, «Ἔως πό-
 5 τε, Κύριε, ἐπιλήση μου εἰς τέλος;» καὶ τό, «Ἔως πότε ἀποστρέ-
 φεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ;», εὐθὺς μεταβαίνει ἐπὶ τὸ τῶν
 ἀθέων κακόν, οἳ ὅταν μικρὸν αὐτοῖς τι τῶν κατὰ τὸν βίον προσ-
 κρούση, μὴ φέροντες τὰς δυσκολωτέρας τῶν πραγμάτων περι-
 στάσεις, εὐθὺς ἀμφίβολοι γίνονται ταῖς διανοίαις, εἰ ἔστι Θεὸς
 10 ἐπιμελούμενος τῶν τῆδε, εἰ ἐφορᾷ τὰ κ' ὕ' ἕκαστον, εἰ διανέμει
 ἐκάστῳ τὰ πρὸς ἀξίαν. Εἶτα ὅταν ἐπὶ πλεῖον ἴδωσιν ἑαυτοὺς
 παρατεινομένους ἐν τοῖς ἀβουλήτοις, βεβαιοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς
 τὸ πονηρὸν δόγμα καὶ ἀποφαίνονται ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν
 ὅτι οὐκ ἔστι Θεός. «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι
 15 Θεός». Καὶ τοῦτο ἐμβαλλόμενος εἰς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν, ἀφειδῶς
 λοιπὸν διὰ πάσης ἁμαρτίας χωρεῖ. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ὁ ἐπισκο-
 πῶν, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ ἀντιδιδούς ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν βε-
 βιωμένων, τί κωλύει καταδικαστεῦν τὸν πένητα, ὀρφανούς
 φρονεῦν, χήραν καὶ προσήλυτον ἀποκτείνειν, πάσης ἀνοσίας
 20 πράξεως κατατολμᾶν, ἀκαθάρτοις καὶ βδελυκτοῖς πάθεισι καὶ
 πάσαις κτηνώδεσιν ἐπιθυμίαις μολύνεσθαι; Διὰ τοῦτο ὡς ἐπό-
 μενον τῷ μὴ εἶναι Θεόν, ἐπήγαγε τό: «Διεφθάρησαν καὶ ἐβδε-
 λύθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν». Ἀμήχανον γὰρ ἐκτραπῆναι τῆς
 δικαίας ὁδοῦ, μὴ λήθην Θεοῦ ταῖς ψυχαῖς νοσήσαντας.

25 2. Πόθεν τὰ ἔθνη παραδέδοται «Εἰς ἀδόκιμον νοῦν», καὶ

6. Ψαλμ. 12, 2.

7. Ψαλμ. 13, 1.

Και με δλόκληρον τόν ψαλμόν διὰ νά μᾶς διδάξη νά μή λιποψυχοῦμεν κατὰ τὰς θλίψεις, ἀλλά νά ἀναμένωμεν τήν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καί νά ἡξεύρωμεν ὅτι λόγῳ κάποιας οἰκονομίας μᾶς παραδίδει εἰς τὰς δοκιμασίας τῶν θλίψεων, ἐπιβάλλων τὸ μέτρον τῶν δοκιμασιῶν ἀνάλογα μέ τόν βαθμόν τῆς πίστεως, πού ὑπάρχει εἰς τόν καθένα. Ἐφοῦ λοιπὸν ἔχει λεχθῆ τό, «ὡς πότε, Κύριε, θά μέ λησμονῆς ὀλοτελῶς;» καί τό, «ὡς πότε θά ἀποστρέψης τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ ἐμέ;»⁶, ἀμέσως μεταβαίνει εἰς τὸ κακὸν τῶν ἀθέων. Αὐτοί, ὅταν τοὺς εὖρη κάποια μικρὰ δυσκολία εἰς τὴν ζωὴν, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦν νά ὑποφέρουν τὰς δυσκολωτέρας περιστάσεις τῶν πραγμάτων, ἀμέσως ἀμφιβάλλουν μέ τὴν διάνοιάν των, ἐὰν ὑπάρχη Θεὸς πού φροντίζει διὰ τὰ ἐδῶ πράγματα, ἐὰν παρατηρῆ τὸ καθένα ἀπ' αὐτά, ἐὰν ἀποδίδῃ δικαιοσύνην εἰς τόν καθένα κατ' ἀξίαν. Ἐπειτα ὅταν ἴδοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των νά παραμένουν περισσότερον εἰς τὰ δυσάρεστα ἐμπεδώνουν τὸ πονηρὸν δόγμα καί ἀποφαίνονται εἰς τὰς καρδίας των ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. «Ὁ ἄφρων εἶπε μέσα του· δὲν ὑπάρχει Θεός»⁷. Καί αὐτὸ ἀφοῦ τὸ βάλῃ εἰς τὸ μυαλόν του, διαπράττει λοιπὸν ἀφθόνως κάθε ἁμαρτίαν. Διότι ἐὰν δὲν ὑπάρχη αὐτὸς πού ἐπιβλέπει, ἐὰν δὲν ὑπάρχη αὐτὸς πού ἀνταποδίδει εἰς τόν καθένα ἀνάλογα μέ τὰς πράξεις τῆς ζωῆς του, τί ἐμποδίζει νά καταδυναστεύωμεν τὸν πτωχόν, νά σκοτώνωμεν τὰ ὄρφανά, νά φονεύωμεν τὴν χήραν καί τὸν πάροικον, νά ἀποτολοῦμεν κάθε ἀνοσιούργημα, νά μολυνώμεθα μέ ἀκάθαρτα καί βδελυρὰ πάθη καί μέ ὄλας τὰς κτηνώδεις ἐπιθυμίας; Διὰ τοῦτο ὡς συνέπειαν τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, ἐπρόσθεσε τό, «διεφθάρησαν καί διέπραξαν βδελυρὰ ἔργα»⁸. Διότι εἶναι ἀδύνατον νά ἐκτραποῦν ἀπὸ τὸν σωστὸν δρόμον, ἐὰν αἱ ψυχαὶ των δὲν ἀσθενήσουν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τῆς λήθης τοῦ Θεοῦ.

2. Ἀπὸ πού οἱ εἰδωλολάτραι ἔχουν παραδοθῆ «εἰς ἀνά-

8. Ψαλμ. 13, 1.

ποιεῖ τὰ μὴ καθήκοντα); Οὐκ ἐπειδὴ εἶπον, «Οὐκ ἔστι Θεός»; Πόθεν ἐμπεπτώκασιν εἰς τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας, καὶ «Αἱ μὲν θήλειαι παρ' αὐτοῖς μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν, ἄρρενες δὲ ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργάζονται»; Οὐκ ἐπειδὴ («Ἦλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι κτηνῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν»); Ἄφρων οὖν, ὡς ἀληθῶς ἐστερημένος νοῦ καὶ φρονήσεως, ὁ λέγων ὅτι οὐκ ἔστι Θεός. Παραπλήσιος δὲ τούτῳ, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν ἀφροσύνην ἀπολειπόμενος, καὶ ὁ λέγων τῶν κακῶν αἴτιον εἶναι τὸν Θεόν. Ὁμότιμον γὰρ αὐτῶν εἶναι τίθεμαι τὴν ἁμαρτίαν, διότι ἐκάτεροι ὁμοίως ἀρνοῦνται τὸν ἀγαθόν· ὁ μὲν οὐκ εἶναι τὸ παράπαν λέγων, ὁ δὲ οὐκ ἀγαθὸν αὐτὸν εἶναι διοριζόμενος. Εἰ γὰρ κακῶν αἴτιος, οὐκ ἀγαθὸς δηλονότι· ὥστε ἀμφοτέρωθεν ἔστιν ἄρνησις τοῦ Θεοῦ. Πόθεν οὖν, φησὶν, αἱ νόσοι; πόθεν αἱ τῶν θανάτων ἄωρίαι; πόθεν αἱ πανωλεθρίαί τῶν πόλεων; τὰ ναύαγια; οἱ πόλεμοι; οἱ λοιμοί; Καὶ γὰρ κακὰ, φησί, ταῦτα, καὶ πάντα Θεοῦ ποιήματα. Ὡστε τίνα ἔχομεν ἄλλον καὶ οὐχὶ τὸν Θεὸν τῶν γινομένων ἐπαιτιάσασθαι; Δεῦρο δὴ οὖν, ἐπειδὴ εἰς τὸ πολυθρόλυτον ἐμπεπτώκαμεν ζήτημα, ἐπὶ τινὰ ὁμολογουμένην ἀρχὴν τὸν λόγον ἀναγαγόντες, φιλοπονώτερον διαλαβόντες τὸ πρόβλημα, τραγὴν καὶ ἀσύγχυτον τὴν περὶ αὐτοῦ ἐξήγησιν πειραθῶμεν ποιήσασθαι.

3. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο ἔχειν δεῖ προειλημμένον ἐν ταῖς διανοίαις ἡμῶν, ὅτι ποίημα ὄντες τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτούμενοι, μικρὰ τε καὶ μείζω περὶ ἡμᾶς οἰκονομοῦντος, οὔτε πάθοιμεν ἄν τι, μὴ βουλομένου Θεοῦ, οὔτε μὴν ὦν πάσχομεν βλαβερόν τί ἐστιν ἢ τοιοῦτον, ὥστε ἐνεῖναι βέλτιόν τι κὰν ἐπινοία λαβεῖν. Ἐκ Θεοῦ μὲν γὰρ οἱ θάνατοι, οὐ μὴν πονηρόν

9. Ρωμ. 1, 28.

10. Ρωμ. 1, 26-27.

11. Ρωμ. 1, 23.

ξιον νοῦν, ὥστε νὰ κάνουν αὐτὰ ποῦ δὲν ἀρμόζει»⁹; Ὅχι διότι εἶπαν, «δὲν ὑπάρχει Θεός»; Ἐπὶ ποῦ ἔχουν βουτηχθῆ εἰς «πάθη ἀτιμωτικά καὶ αἱ γυναῖκές των ἀντήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν μὲ τὴν ἀφύσικον καὶ οἱ ἄνδρες ἀσελοῦν μὲ ἄνδρας»¹⁰; Ὅχι διότι «ἀντήλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ μὲ τὰ ὁμοιώματα τῶν κτηνῶν, τῶν τετραπόδων καὶ τῶν ἐρπετῶν»¹¹; Ἐφρων λοιπόν, διότι πράγματι στερεῖται νοῦ καὶ φρονήσεως, αὐτὸς ποῦ λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. Παραπλήσιος πρὸς αὐτὸν καὶ μάλιστα ἄνθρωπος ποῦ δὲν ὑστερεῖ καθόλου εἰς ἀφροσύνην, εἶναι καὶ αὐτὸς ποῦ λέγει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἴτιος τῶν κακῶν. Θεωρῶ δηλαδὴ ὅτι ἡ ἁμαρτία αὐτῶν εἶναι ἰσότητος, διότι καὶ ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος ἐξ ἴσου ἀρνοῦνται τὸν ἀγαθὸν Θεόν. Διότι ὁ μὲν ἓνας ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐδόλως, ὁ δὲ ἄλλος προσδιορίζει ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἀγαθός. Διότι ἐάν εἶναι αἴτιος τῶν κακῶν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι δὲν εἶναι ἀγαθός, ὥστε καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς ὑπάρχει ἄρνησις τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ ποῦ, λέγει, προέρχονται αἱ ἀσθένειαι; Ἐπὶ ποῦ οἱ πρόωροι θάνατοι; Ἐπὶ ποῦ αἱ ὀλοσχερεῖς καταστροφαι τῶν πόλεων; Τὰ ναυάγια; οἱ πόλεμοι; αἱ ἀσθένειαι; Καὶ ὅλα αὐτὰ βεβαίως εἶναι κακά, λέγει, καὶ ὅλα εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ποῖον ἄλλον ἠμποροῦμεν νὰ κατηγορήσωμεν διὰ τὰ γεγονότα, ἢ ὅχι τὸν Θεόν; Ἐλα τώρα λοιπόν, ἐπειδὴ ἔχομεν ἐμπλακῆ εἰς τὸ πολυθρύλητον αὐτὸ ζήτημα, ἀφοῦ ὀδηγήσωμεν τὸν λόγον εἰς κάποιαν παραδεκτὴν ἀρχὴν καὶ ἀσχοληθοῦμεν μὲ μεγαλύτεραν ζέσιν μὲ τὸ πρόβλημα, ἃς προσπαθῆσωμεν νὰ δώσωμεν σαφῆ καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἐξήγησιν περὶ αὐτοῦ.

3. Πρέπει λοιπόν νὰ ἔχωμεν προκαταβολικῶς εἰς τὴν σκέψιν μας ἓνα πρᾶγμα· ὅτι, ἐπειδὴ εἴμεθα πλάσμα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ αὐτὸν διατηρούμεθα, ποῦ δι' ἡμᾶς καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγαλύτερα οἰκονομεῖ, δὲν θὰ πάθωμεν κάτι, ὅταν ὁ Θεὸς δὲν θέλῃ, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ὑποφέρομεν εἶναι κάτι βλαβερὸν ἢ τέτοιον, ὥστε νὰ εἶναι κάπως καλύτερον, διὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν καὶ μὲ τὴν σκέψιν. Οἱ μὲν θάνατοι προέρχονται βεβαίως ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὁμως ὁ θάνατος ἐξά-

πάντως ὁ θάνατος, πλὴν εἰ μὴ τις λέγοι τὸν τοῦ ἁμαρτωλοῦ,
 διότι τῶν ἐν ἄδου κολάσεων ἀρχὴ τυγχάνει ἢ ἀπαλλαγὴ τῶν
 ἐντεῦθεν. Πάλιν δὲ τὰ ἐν ἄδου κακὰ οὐ Θεὸν ἔχει τὸν αἴτιον,
 ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς. Ἀρχὴ γὰρ καὶ ῥίζα τῆς ἁμαρτίας τὸ ἐφ' ἡμῖν
 5 καὶ τὸ αὐτεξούσιον. Οἷς γὰρ ἐξῆν ἀπεχομένους τοῦ κακοῦ μηδὲν
 δεινὸν ἔχειν, οὗτοι δι' ἡδονῆς εἰς τὴν ἁμαρτίαν δελεασθέντες,
 τίνα ἄν εἴπομεν εὐπρεπῆ λόγον, τὸ μὴ οὐχὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς αἴ-
 τιοι τῶν ἀλγεινῶν γεγενῆσθαι; Κακὸν τοίνυν τὸ μὲν ὡς πρὸς
 τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, τὸ δὲ ὡς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν. Τὸ
 10 μὲν οὖν φύσει κακὸν ἐξ ἡμῶν ἤρτηται, ἀδικία, ἀσέλγεια, ἀφρο-
 σύνη, δειλία, φθόνοι, φόνοι, φαρμακεῖαι, ῥαδιουργίαι καὶ ὅσα
 τούτοις συγγενῆ παθήματα, τὴν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γε-
 γενημένην ψυχὴν καταρρυπαίνοντα, ἐπισκοτεῖν αὐτῆς τῷ κάλλει
 πέφυκε. Πάλιν κακὸν λέγομεν τὸ ἡμῖν ἐπίπονον καὶ ὀδυνηρὸν
 15 πρὸς τὴν αἴσθησιν, νόσον σώματος καὶ πληγὰς σώματος καὶ
 τῶν ἀναγκαίων τὴν ἔνδειαν καὶ ἀδοξίας καὶ χρημάτων ζημίας
 καὶ οἰκείων ἀποβολάς, ὧν ἕκαστον ἡμῖν ὑπὸ τοῦ φρονίμου καὶ
 ἀγαθοῦ Δεσπότη πρὸς τὸ συμφέρον ἐπάγεται. Πλοῦτον μὲν
 γὰρ ἀφαιρεῖται τῶν κακῶς κεχρημένων, τὸ πρὸς ἀδικίαν αὐ-
 20 τῶν ὄργανον διαφθείρων. Νόσον δὲ ἐπάγει, οἷς λυσιτελέστερον
 τὸ πεπεδηθῆσθαι τοῖς μέλεσιν ἢ ἀκωλύτους ἔχειν τὰς πρὸς τὸ ἁμαρ-
 τάνειν ὁρμάς. Θάνατοι δὲ ἐπάγονται, τῶν ὄρων τῆς ζωῆς πλη-
 ρωθέντων, οὓς ἐξ ἀρχῆς περὶ ἕκαστον ἔπηξεν ἡ δικαία τοῦ Θε-
 οῦ κρίσις, πόρρωθεν τὸ περὶ ἕκαστον ἡμῶν συμφέρον προβλε-
 25 πομένον. Λιμοὶ δὲ καὶ αὐχμοὶ καὶ ἐπομβροίαι, κοιναὶ τινές εἰσι
 πληγαὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, τοῦ κακοῦ τὴν ἀμετρίαν κολάζουσαι.

παντος δὲν εἶναι κακόν, ἐκτός ἔαν κάποιος ἐννοῇ μόνον τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Διότι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ἐδῶ δεινὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν κολάσεων εἰς τὸν ἄδην. Καί πάλιν τὰ κακὰ εἰς τὸν ἄδην δὲν ἔχουν αἴτιον τὸν Θεόν, ἀλλ' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Διότι ἀρχὴ καὶ ρίζα τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ἐλευθερία μας καὶ τὸ αὐτεξούσιον. Διότι θὰ ἠμποροῦσαν αὐτοὶ ποὺ δὲν διαπράττουν τὸ κακὸν νὰ μὴ ἔχουν καμμίαν συμφορὰν· αὐτοὶ ἀφοῦ ἐδολώθησαν εἰς τὴν ἁμαρτίαν διὰ τῆς ἡδονῆς, ποῖαν εὐλογον δικαιολογίαν θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἀναφέρωμεν τὸ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν γίνεαι αἴτιοι τῶν συμφορῶν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των; Κακὸν λοιπὸν εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς πρὸς τὴν ἰδικὴν μας ἀντίληψιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς πρὸς τὴν καθ' αὐτὸ φύσιν. Τὸ φυσικὸν λοιπὸν κακὸν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς· δηλαδὴ ἡ ἀδικία, ἡ ἀσέλγεια, ἡ ἀφροσύνη, ἡ δειλία, οἱ φθόνοι, οἱ φόνοι, αἱ δηλητηριάσεις, αἱ ραδιουργίαι καὶ ὅσα κακὰ συγγενεύουν μ' αὐτά, μὲ τὸ νὰ καταμολύνουν τὴν ψυχὴν, ποὺ ἔχει δημιουργηθῆ σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ κτίστου μας, καὶ φυσικὰ ἀμαυρώνουν τὸ κάλλος τῆς. Ἐπίσης κακὸν λέγομεν ὅ,τι εἶναι δι' ἡμᾶς ἐπίπτονον καὶ ὀδυνηρὸν εἰς τὰς αἰσθήσεις· δηλαδὴ τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν, τὰς σωματικὰς πληγὰς, τὴν στέρησιν τῶν ἀναγκαίων, τὴν αἰσχύνην, τὴν χρηματικὴν ζημίαν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν συγγενῶν. Τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ προκαλεῖται εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν φρόνιμον καὶ ἀγαθὸν Δεσπότην διὰ τὸ συμφέρον μας. Διότι μὲ τὸ νὰ ἀφαιρῆ τὸν πλοῦτον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸν χρησιμοποιοῦν κακῶς, καταστρέφει ἔτσι τὸ ὄργανον τῆς ἀδικίας των. Δίδει δὲ ἀρρώστιαν εἰς αὐτοὺς, οἱ ὅποιοι εἶναι ὠφελιμώτερον νὰ ἔχουν δεμένα τὰ μέλη των παρὰ νὰ ἔχουν τὰς ὁρμὰς των ἀνεμποδίστους πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Οἱ θάνατοι δὲ ἐπέρχονται, ὅταν συμπληρωθοῦν τὰ ὅρια τῆς ζωῆς, ποὺ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὸν καθένα ὠρίσεν ἡ δικαία κρίσις τοῦ Θεοῦ, ὁ ὅποιος ἀπὸ μακρὰ προβλέπει τὸ συμφέρον διὰ τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς. Πεῖνα, ξηρασίαι, βροχαὶ ἀφθονοὶ, εἶναι κοινὰ πληγαὶ ποὺ πλήττουν πόλεις καὶ ἔθνη, διὰ νὰ περιορίζουν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἰατρὸς εἶναι εὐεργέτης, εἴτε πόνους,

Ὡς οὖν εὐεργέτης ὁ ἰατρός, κἄν πόνους, κἄν ἀλγηδόνας ἐμποιῇ τῷ σώματι (τῇ νόσῳ γὰρ μάχεται, οὐχὶ τῷ κάμνοντι), οὕτως ἀγαθὸς ὁ Θεὸς ὁ τὴν σωτηρίαν τῷ παντὶ διὰ τῶν μερικῶν κολλάσεων διοικούμενος. Σὺ δὲ τῷ ἰατρῷ μὲν οὐδὲν ἐγκαλεῖς, τὰ μὲν 5 τέμνοντι, τὰ δὲ καίοντι, τὰ δὲ παντελῶς ἐξαιροῦντι τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ χρήματὰ πον ὑποτελεῖς καὶ σωτήρα προσαγορεύεις, ὅτι ἐν ὀλίγῳ μέρει τὴν νόσον ἴστησι, πρὶν εἰς ὄλον τὸ σῶμα τὸ πάθος διαχυθῆναι. Ὅταν δὲ ἴδῃς πόλιν ἐπικατασεισθεῖσαν τοῖς ἐνοικοῦσιν, ἢ πλοῖον αὐτανδρον κατὰ θαλάσσης δια- 10 λυθέν, κατὰ τοῦ ἀληθινοῦ ἰατροῦ καὶ σωτήρος γλῶσσαν κινεῖν βλάσφημον οὐκ ὀκνεῖς. Καίτοιγε ἐχρῆν συνιέναι ὅτι μέτρια μὲν καμνόντων καὶ ἰάσιμα τῶν ἀνθρώπων αἱ ἐξ ἐπιμελείας ὠφέλεια παραλαμβάνονται, ὅταν δὲ κρεῖττον ἀποδειχθῇ τῆς θεραπείας τὸ πάθος, ἀναγκαία γίνεται τοῦ ἀχρειωθέντος ἢ ἀλλοτρί- 15 ωσις, ὡς μὴ διὰ συνεχείας τὴν νόσον βαδίζουσιν ἐπὶ τὰ καίρια προσελθεῖν. Ὡσπερ οὖν τῆς τομῆς ἢ τοῦ καντήρος οὐχ ὁ ἰατρός αἷτιος, ἀλλ' ἡ νόσος, οὕτω καὶ οἱ τῶν πόλεων ἀφανισμοί, ἐκ τῆς ἀμετρίας τῶν ἀμαρτανομένων τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, τὸν Θεὸν ἀπάσης μέμψεως ἀπολύουσιν.

20 4. Ἄλλ' εἶπερ ἀναίτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, φησί, πῶς εἴρηται τό, («Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας φῶς καὶ ποιήσας σκότος, ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ»); Καὶ πάλιν «Κατέβη, φησί, κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ». Καί: «Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε». Καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ψ- 25 δῆ τοῦ Μωυσέως: «Ἴδετε, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καγῶ

12. Ἡσ. 45, 7.

13. Μιχ. 1, 12.

εἶτε ἄλγη ἐπιβάλλει εἰς τὸ σῶμα (διότι μάχεται ἐναντίον τῆς νόσου καὶ ὄχι τοῦ ἀρρώστου), ἔτσι ἀγαθὸς εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ οἰκονομεῖ τὴν σωτηρίαν εἰς τὸ σύνολον διὰ τῶν μερικῶν κολάσεων. Ἐσὺ δὲ τὸν ἱατρὸν ποὺ ἄλλα μὲν κόπτει, ἄλλα δὲ καυτηριάζει καὶ ἄλλα καθ' ὀλοκληρίαν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα, δὲν τὸν κατηγορεῖς διὰ τίποτε, ἀλλὰ καὶ χρήματα βεβαίως τὸν πληρώνεις καὶ σωτῆρα τὸν ἀποκαλεῖς, διότι σταματᾷ τὴν ἀσθένειαν, ὅταν ἐμφανισθῇ εἰς μικρὸν μέρος, προτοῦ ἢ ἀρρώστια ἐξαπλωθῇ εἰς ὀλόκληρον τὸ σῶμα. Ὅταν ὁμως ἰδῆς πόλιν νὰ ἔχη σωριασθῇ ἀπὸ σεισμὸν ἐπάνω εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ἢ πλοῖον νὰ ἔχη κατασυντριβῇ εἰς τὴν θάλασσαν αὐτανδρον, δὲν διστάζεις νὰ βλασφημῆς ἐναντίον τοῦ ἀληθινοῦ ἱατροῦ καὶ σωτῆρος. Καὶ ὁμως ἔπρεπε νὰ κατανοήσωμεν ὅτι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀρρωστοῦν ἀπὸ ἐλαφράς ἀσθενείας καὶ θεραπευσίμους, δέχονται τὰς ὠφελείας τῶν φροντίδων, ὅταν δὲ ἡ ἀσθένεια ἀποδειχθῇ ἀνωτέρα τῆς θεραπείας, καθίσταται ἀναγκαῖα ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀχρηστευθέντος μέλους, ὥστε νὰ μὴ ἐπεκταθῇ εἰς τὰ εὐαίσθητα ἢ νόσος διὰ τῆς συνεχοῦς προόδου. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἱατρὸς δὲν εἶναι αἰτιὸς διὰ τὴν ἐγχείρησιν ἢ διὰ τὴν καυτηρίασιν, ἀλλ' ἡ ἀρρώστια, ἔτσι καὶ οἱ ἐξαφανισμοὶ τῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν ἀρχὴν των εἰς τὰ ὑπερβολικὰ ἁμαρτήματα, ἀπαλλάσσουν τὸν Θεὸν ἀπὸ κάθε κατηγορίας.

4. Ἄλλ' ἐὰν βεβαίως ὁ Θεὸς εἶναι ἀνεύθυνος διὰ τὰ κακά, λέγει, τότε πῶς ἔχει εἰπωθῇ ὁ λόγος· «ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς ποὺ κατεσκεύασε τὸ φῶς καὶ ποὺ ἔκαμε τὸ σκότος, αὐτὸς ποὺ φέρει τὴν εὐτυχίαν καὶ προκαλεῖ τὴν δυστυχίαν»¹²; Καὶ πάλιν «τὸ κακόν, λέγει, κατέβη ἀπὸ τὸν Κύριον εἰς τὴν πύλην τῆς Ἱερουσαλήμ»¹³, καὶ «δὲν ὑπάρχει κακόν εἰς τὴν πόλιν ποὺ νὰ μὴ τὸ ἔκαμεν ὁ Κύριος»¹⁴. Καὶ εἰς τὴν μεγάλην ᾠδὴν τοῦ Μωυσέως· «Ἰδέστε, ἰδέστε, ὅτι ἐγὼ ὑπάρχω καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεὸς ἀπὸ ἐμέ, ἐγὼ θανατώνω καὶ ζωοποιῶ, ἐγὼ πληγώνω καὶ

14. Ἄμώς 3, 6.

ιάσομαι). Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τῷ συνιέντι τὸν νοῦν τῆς Γραφῆς κατηγορίαν ἔχει Θεοῦ, ὡς κακῶν αἰτίου καὶ ποιητοῦ· ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι «Ἐγὼ ὁ κατασκευάζων φῶς καὶ ποιῶν σκότος», τῆς κτίσεως δημιουργὸν ἑαυτὸν διὰ τούτων παρίστησιν, οὐχὶ 5 κακοῦ τινος ποιητὴν. Ἴνα τοίνυν μὴ νομίσης ἄλλον μὲν εἶναι τοῦ φωτὸς αἴτιον, ἄλλον δὲ τοῦ σκότους, ἑαυτὸν εἶπε τῶν δοκούντων ἐναντίως ἔχειν κατὰ τὴν κτίσιν ποιητὴν καὶ τεχνίτην, ἵνα μὴ ζητήσης ἄλλον πυρὸς δημιουργόν, καὶ ἄλλον ὕδατος, μηδὲ ἄλλον ἀέρος, καὶ ἄλλον γῆς, ἐπειδὴ δοκεῖ πως ἀντικεῖσθαι 10 ἀλλήλοις, κατὰ τὴν τῶν ποιότητων ἐναντίωσιν. Ὅπερ ἤδη τινὲς παθόντες, εἰς πολυθεῖαν ἐτρέπησαν. «Ποιεῖ δὲ εἰρήνην καὶ κτίζει κακά». Μάλιστα μὲν εἰρήνην ποιεῖ ἐν σοί, ὅταν διὰ τῆς καλῆς διδασκαλίας κατειρηνεύσῃ τὸν νοῦν σου καὶ διαλλάξῃ τὰ πάθη τὰ πρὸς τὴν ψυχὴν στασιάζοντα. «Κτίζει δὲ κακά», 15 τουτέστι, μετακοσμεῖ αὐτὰ καὶ εἰς βελτίωσιν ἄγει, ὥστε ἀποθέμενα τὸ εἶναι κακά, τὴν τοῦ καλοῦ φύσιν μεταλαβεῖν. «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός». Οὐχὶ νῦν δημιουργήσον, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς κακίας παλαιωθεῖσαν ἀνακαίνισον. Καί, «Ἴνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον». Τό, «κτίσῃ», οὐχ 20 ἵνα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγάγῃ, ἀλλ' ἵνα τοὺς ὄντας μετακοσμήσῃ. Καί, «Εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις». Καὶ πάλιν ὁ Μωυσῆς· «Ὅθι αὐτὸς οὗτος ὅσου πατὴρ ἐκτίησάτο σε, καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκτισέ σε;». Σαφῶς γὰρ ἐνταῦθα μετὰ τὴν ποίησιν ἢ κτίσις ταχθεῖσα, διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τέ- 25 τακται, ὡς τὰ πολλά, τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα. Ὅστε «Ποιῶν εἰρήνην», οὕτω ποιεῖ τὴν εἰρήνην, ἐκ τοῦ τὰ κακά κτίζειν, του-

15. Δευτ. 32, 39.

16. Ψαλμ. 50, 12.

θεραπεύω»¹⁵. 'Αλλά δι' αὐτὸν ποὺ καταλαβαίνει τὸ νόημα τῆς Γραφῆς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν συνιστᾷ κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ὅτι εἶναι αἴτιος καὶ δημιουργὸς τῶν κακῶν. Διότι αὐτὸς ποὺ εἶπεν ὅτι «ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς ποὺ κατεσκεύασε τὸ φῶς καὶ ἐποίησε τὸ σκότος», μὲ αὐτὰ παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ δημιουργὸν τῆς κτίσεως, ὄχι δημιουργὸν κάποιου κακοῦ. Διὰ νὰ μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι ἄλλος μὲν εἶναι αἴτιος τοῦ φωτός, ἄλλος δὲ τοῦ σκότους, ὠνόμασε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ποιητῆν καὶ τεχνίτην αὐτῶν ποὺ φαίνονται νὰ εἶναι ἀντίθετα εἰς τὴν κτίσιν, διὰ νὰ μὴ ζητήσης ἄλλον δημιουργὸν τοῦ πυρὸς καὶ ἄλλον τοῦ νεροῦ, μήτε ἄλλον τοῦ ἀέρος καὶ ἄλλον τῆς γῆς. Διότι φαίνεται πῶς αὐτὰ ἀντιτίθενται μεταξύ των κατὰ τὸν λόγον τῆς ἀντιθέσεως τῶν ποιοτήτων. Πρᾶγμα ποὺ πολλοὶ τὸ ἔπαθαν καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὴν πολυθειαν. Κάμνει δὲ εἰρήνην καὶ δημιουργεῖ κακά. Πράγματι σὲ εἰρηνεύει, ὅταν μὲ τὴν καλὴν διδασκαλίαν θὰ γαληνεύσῃ τὸν νοῦν σου καὶ θὰ καταπραῦνῃ τὰ πάθη ποὺ ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τῆς ψυχῆς. «Κτίζει δὲ κακά», δηλαδή τὰ μεταποιεῖ καὶ τὰ βελτιώνει, ὥστε παραμεριζόμενα διὰ τὸ ὅτι εἶναι κακά, νὰ μετέχουν εἰς τὴν ρύσιν τοῦ καλοῦ. «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός»¹⁶. "Ὅχι νὰ δημιουργήσης τώρα, ἀλλὰ νὰ καινουργιώσης αὐτὴν ποὺ ἐπαλαίωσεν ἀπὸ τὴν κακίαν. Καὶ «διὰ νὰ κτίσῃ τοὺς δύο εἰς ἓνα νέον ἄνθρωπον»¹⁷. Τὸ «νὰ κτίσῃ» δὲν σημαίνει νὰ δημιουργήσῃ ἀπὸ τὸ μηδέν, ἀλλὰ νὰ μεταρρυθμίσῃ αὐτοὺς ποὺ ὑπάρχουν. Καὶ «ὁ ἐνωμένος μὲ τὸν Χριστὸν εἶναι καινὴ κτίσις»¹⁸. Καὶ πάλιν ὁ Μωυσῆς· «δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ πατέρας σου ποὺ σὲ ἀπέκτησε καὶ σὲ ἐποίησε καὶ σὲ ἔκτισε;»¹⁹. Δηλαδή ξεκάθαρα ἐδῶ μὲ τὸ νὰ ταχθῆ μετὰ τὴν ποίησιν ἢ κτίσις, μᾶς διδάσκει ὅτι ἔχει ταχθῆ διὰ τὴν βελτίωσιν, διότι τὸ ὄνομα τῆς κτίσεως σημαίνει τὰ πολλὰ. "Ὡστε ὅταν κάμνῃ εἰρήνην, ἔτσι κάμνει

17. Ἐφεσ. 2, 15.

18. Β' Κορ. 5, 17.

19. Δευτ. 32, 6.

τέστι μεταποιεῖν καὶ εἰς βελτίωσιν ἄγειν. Ἔπειτα μέντοι, καὶ εἰρήνην νοήσης τὴν ἐκ τῶν πολέμων ἄδειαν, καὶ κακὸν εἴτης τὰ ἀκολουθοῦντα τοῖς πολεμοῦσιν ἐπίπονα, ἐκστρατείας ὑπερορίους, πόνους, ἀγρυπνίας, ἀγωνίας, ἰδρωῖτας, τραύματα, σφαγᾶς, πόλεων ἀλώσεις, ἀνδραποδισμούς, ἀπαγωγᾶς, τὰ ἐλεινὰ τῶν ἀλούντων θεάματα, καὶ ἀπλῶς ὅσα λυπηρὰ τοῖς πολέμοις ἀκολουθεῖ, λέγομεν κρίσει Θεοῦ δικαίᾳ γενέσθαι, τοῖς ἀξίοις κολάσεως διὰ τῶν πολέμων τὰς τιμωρίας ἐπάγοντος. Ἡ σὺ ἐβούλου μὴ καταπρησθῆναι τὰ Σόδομα μετὰ τὰς ἀνοσιουργίας ἐκείνας; ἢ μὴ καταστραφῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ, μηδὲ ἐρημωθῆναι τὸν ναόν, μετὰ τὴν φρικτὴν κατὰ τοῦ Κυρίου τῶν Ἰουδαίων ἀπόνοιαν; Γενέσθαι δὲ ταῦτα πῶς ἄλλως δίκαιον ἦν καὶ οὐχὶ διὰ τῶν ῥωμαϊκῶν χειρῶν, αἷς παρέδωκαν τὸν Κύριον ἡμῶν οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς ἑαυτῶν Ἰουδαῖοι; Ὡστε ἔστι ποτὲ καὶ δικαίως τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακὰ τοῖς ἀξίοις ἐπενεχθῆναι. Καὶ τό, «Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω», δέχου μὲν, εἰ βούλει, κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐννοίας. Οἰκοδομεῖ γὰρ ὁ φόβος τοὺς ἀπλουστέρους. «Πατάξω, καγὼ ἰάσομαι». Καὶ τοῦτο χρήσιμον αὐτόθεν νοούμενον· τῆς μὲν πληγῆς ἐμποιοῦσης τὸν φόβον, τῆς δὲ ἰάσεως εἰς τὴν ἀγάπην προτρεπομένης. Ἐξεστὶ γε μὴν σοὶ καὶ ὑψηλότερον διανοηθῆναι περὶ τῶν εἰρημένων. Ἐγὼ ἀποκτενῶ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ζῆν ποιήσω τῇ δικαιοσύνῃ. «Ὅσον γὰρ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται». Οὐκ ἄλλον οὖν ἀποκτείνει καὶ ἄλλον ζωοποιεῖ, ἀλλὰ τὸν αὐτόν, δι' ὧν ἀποκτείνει, ζωοποιεῖ, καὶ δι' ὧν πατάσσει, ἰάται, κατὰ τὴν Παροιμίαν τὴν λέγουσαν, ὅτι «Σὺ μὲν πατάξεις αὐτὸν ῥάβδῳ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ». Οὐκοῦν πα-

20. Β' Κορ. 4, 16.

21. Παροιμ. 23, 14.

τὴν εἰρήνην, μὲ τὸ νὰ κτίζη τὰ κακά, δηλαδή μὲ τὸ νὰ μεταποιῆ καὶ ὀδηγῆ εἰς καλλιτέρευσιν. Ἐπειτα λοιπὸν καὶ ἂν ἀκόμη ἐννοήσης ὡς εἰρήνην τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ ὡς κακὸν εἰπῆς τὰ δεινὰ ποὺ ἀκολουθοῦν αὐτοὺς ποὺ πολεμοῦν, δηλαδή ἐκστρατείας ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς πατρίδος, κόπους, ἀγρυπνίας, ἀγωνίας, ἰδρωτὰς, τραύματα, σφαγὰς, ἀλώσεις πόλεων, αἰχμαλωσίας, ἀπαγωγὰς, τὰ οἰκτρὰ θεάματα τῶν φονευθέντων καὶ μὲ μίαν λέξιν, ὅσα λυπηρὰ συνοδεύουν τοὺς πολέμους, λέγομεν ὅτι ἔχουν γίνεαι μὲ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιφέρει μὲ τοὺς πολέμους τὰς τιμωρίας εἰς αὐτοὺς ποὺ ἀξίζουν τὰς κολάσεις. Ἡ μήπως ἐσὺ θὰ ἤθελες νὰ μὴ εἶχαν κατακαῆ τὰ Σόδομα ὕστερα ἀπὸ τὰ ἀνοσιουργήματα ἐκεῖνα; Ἡ νὰ μὴ εἶχε καταστραφῆ ἡ Ἱερουσαλήμ, μήτε νὰ εἶχε ἐρημωθῆ ὁ ναὸς ὕστερα ἀπὸ τὴν φρικτὴν καὶ παράφρονα ἐνέργειαν τῶν Ἰουδαίων ἐναντίον τοῦ Κυρίου; Πῶς ἄλλιῶς θὰ ἦταν σωστὸν νὰ γίνουσι αὐτὰ, ἂν ὄχι μὲ τὰ ρωμαϊκὰ χέρια, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς των, παρέδωκαν τὸν Κύριόν μας; Ὡστε εἶναι δυνατὸν κάποτε καὶ μάλιστα δικαίως νὰ ἔχουν ἐπιβληθῆ τὰ κακά τοῦ πολέμου εἰς αὐτοὺς ποὺ τὰ ἀξίζουν. Καὶ τὸν λόγον, «ἐγὼ θανατώνω καὶ ἐγὼ ζωοποιῶ,» νὰ τὸν ἀποδέχεται, ἐὰν θέλῃς, κατὰ τὸ πρόχειρον νόημά του. Διότι ὁ φόβος οἰκοδομεῖ τοὺς ἀπλοϊκωτέρους. «Ἐγὼ πληγώνω καὶ ἐγὼ θεραπεύω». Καὶ τοῦτο εἶναι χρήσιμον νὰ ἐννοῆται ἀπὸ μόνον του. Διότι ἡ μὲν πληγὴ ἐμβάλλει τὸν φόβον, ἡ δὲ θεραπεία προτρέπει πρὸς τὴν ἀγάπην. Σοῦ ἐπιτρέπεται βεβαίως νὰ διανοηθῆς καὶ κάπως ὑψηλότερα διὰ τὰ ὅσα ἔχουν εἰπωθῆ. Ἐγὼ θὰ θανατώσω μὲ τὴν ἀμαρτίαν καὶ θὰ ζωοποιήσω μὲ τὴν δικαιοσύνην. Διότι «ὅσον ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος φθείρεται, τόσον ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαιουργιῶνεται»²⁰. Λοιπὸν δὲν ἀποκτείνει ἄλλον καὶ ἄλλον ζωοποιεῖ, ἀλλὰ τὸν ἴδιον, μὲ αὐτὰ ποὺ τὸν σκοτώνει, τὸν ζωοποιεῖ, καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ τὸν πληγώνει, τὸν θεραπεύει, σύμφωνα μὲ τὴν παροιμίαν ποὺ λέγει ὅτι «σὺ μὲν θὰ τὸν πατάξης μὲ τὴν ράβδον, θὰ σώσης ὁμως τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὸν θάνατον»²¹. Λοιπὸν

τάσσεται μὲν σάρξ, ἵνα λαθῆ ψυχὴ, θανατοῦται δὲ ἁμαρτία, ἵνα
 ζήσῃ δικαιοσύνη. Τὸ δέ, «Κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πύλας
 Ἱερουσαλήμ», αὐτόθεν ἔχει τὴν ἐξήγησιν. Ποῖα κακὰ; Ψόφος
 ἀρμάτων καὶ ἵππευόντων. Ὅταν δὲ ἀκούσης, «Οὐκ ἔστι κακία
 5 ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε», νόει τῆς κακίας τὸ ὄνομα
 ὅτι τὴν προσαγομένην κάκωσιν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπὶ διορθώ-
 σει τῶν πλημμελημάτων ὁ λόγος αἰνίσσεται. («Ἐκάκωσα γάρ
 σε, φησί, καὶ ἐλιμαγχόνησα, ἵνα εὖ σε ποιήσω»), πρὶν εἰς ἄμε-
 τρον ἐκχυθῆναι τὴν ἀδικίαν ἰσῶν, ὥσπερ ῥεῦμα ἔρκει τινὶ κρα-
 10 τερῶ καὶ διαφράγματι κατεχόμενον.

5. Διὰ ταῦτα νόσοι πόλεων καὶ ἐθνῶν, ἀέρων ἀύχμοι
 καὶ ἀφορίαι γῆς καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον ἐκάστω τραχύτεραι περι-
 πτώσεις, τῆς κακίας τὴν αὔξησιν περικόπτουσαι. Ὅστε τὰ
 τοιαῦτα κακὰ παρὰ Θεοῦ γίνεται, τῶν ἀληθινῶν κακῶν τὴν γέ-
 15 νεσιν ἐξαιροῦντα. Αἶ τε γὰρ κατὰ τὸ σῶμα κακώσεις καὶ τὰ
 ἔκτος ἐπίπονα πρὸς ἀποχὴν τῆς ἁμαρτίας ἐπινενόηται. Ἄν-
 αιρεῖ τοίνυν τὸ κακὸν ὁ Θεός, οὐχὶ δὲ τὸ κακὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ·
 ἐπεὶ καὶ ὁ ἱατρὸς ἐξαιρεῖ τὴν νόσον, ἀλλ' οὐχὶ νόσον ἐμβάλλει
 τῷ σώματι. Πόλεων δὲ ἀφανισμοί, σεισμοί τε καὶ ἐπικλύσεις,
 20 καὶ στρατοπέδων ἀπώλειαι, καὶ ναύαγια, καὶ πᾶσαι πολυάνθρω-
 ποι φθοραί, εἴτε ἐκ γῆς, εἴτε ἐκ θαλάσσης, εἴτε ἐξ ἀέρος, ἢ
 πυρός, ἢ ἐξ ὁποιασοῦν αἰτίας ἐπιγινόμεναι, εἰς τὸν τῶν ὑπολει-
 πομένων σωφρονισμόν γίνονται, τὴν πάνδημον πονηρίαν δη-
 μοσίαις μάλιστα τοῦ Θεοῦ σωφρονίζοντος. Τὸ μὲν οὖν κυρίως
 25 κακὸν ἢ ἁμαρτία, ὅπερ μάλιστα ἔστι τῆς τοῦ κακοῦ προσηγο-
 ρίας ἄξιον, ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως ἤρτηται· ἐφ' ἡμῖν
 ὄντος ἢ ἀπέχεσθαι τῆς πονηρίας ἢ μοχθηροῖς εἶναι. Τῶν δὲ
 λοιπῶν τὰ μὲν ὡς ἀγωνίσματα εἰς ἐπίδειξιν ἀνδρίας προβάλλ-

πληγώνεται μὲν ἡ σάρκα, διὰ τὴν θεραπευθῆ ἢ ψυχὴ, θανατώνεται ἡ ἁμαρτία, διὰ τὴν ζήσῃ ἢ δικαιοσύνη. Ἐπίσης τό, «κατέβη τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ Κυρίου εἰς τὴν πύλιν τῆς Ἱερουσαλήμ» εἶναι αὐτοεξηγητον. Ποῖον κακόν; Ὁ θόρυβος τῶν ἁμαξῶν καὶ τῶν καρβαλλαρέων. Ὅταν δὲ ἀκούσης «δὲν ὑπάρχει κακὸν εἰς τὴν πόλιν ποῦ νὰ μὴ τὸ ἔκαμεν ὁ Κύριος», νὰ ἐνοηθῇ τὸ ὄνομα τῆς κακίας, ὅτι δηλαδὴ ὁ λόγος ὑπονοεῖ τὴν κάκωσιν ποῦ γίνεται εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς πρὸς διόρθωσιν τῶν πλημμελημάτων. Διότι «σὲ ἐταλαιπώρησα, λέγει, καὶ σὲ ἄφησα νὰ πεινάσης διὰ τὴν νὰ σὲ εὐεργετήσω» ²² διὰ τὴν σταματήσω τὴν κακίαν προτοῦ ὑπερβολικὰ ἐξαπλωθῆ, ὅπως τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ποῦ συγκρατεῖται μὲ κάποιον ἰσχυρὸν φράκτην καὶ ἀντιτείχισμα.

5. Διὰ τοῦτο αἱ ἀρρώστια τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐθνῶν, αἱ ξηρασίαι τῶν ἀέρων καὶ αἱ ἀκαρπία τῆς γῆς καὶ αἱ ἀκόμη πιὸ σκληραὶ περιστάσεις εἰς τὴν ζωὴν τοῦ καθενὸς περικόπτουν τὴν αὐξήσιν τῆς κακίας. Ὡστε ὅλα τὰ κακὰ αὐτὰ ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀφαιροῦν τὴν αἰτίαν τῆς δημιουργίας τῶν πραγματικῶν κακῶν. Διότι καὶ αἱ σωματικαὶ κακώσεις καὶ τὰ ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα δυσάρεστα, ἔχουν ἐπινοηθῆ πρὸς ἀποχὴν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ Θεὸς λοιπὸν καταστρέφει τὸ κακὸν καὶ τὸ κακὸν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι καὶ ὁ ἰατρὸς δὲν ἐμβάλλει τὴν ἀρρώστιαν εἰς τὸ σῶμα ἀλλὰ τὴν βγάζει ἀπ' αὐτό. Οἱ ἀφανισμοὶ τῶν πόλεων καὶ οἱ σεισμοὶ καὶ αἱ πλημμῦραι καὶ αἱ ἀπώλειαι τῶν στρατευμάτων καὶ τὰ ναυάγια καὶ ὅλαι αἱ πολυάνθρωποι καταστροφαί, εἴτε ἀπὸ τὴν γῆν, εἴτε ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἴτε ἀπὸ τὸν ἀέρα, εἴτε ἀπὸ τὴν φωτιάν, εἴτε ἀπὸ ὅποιανδῆποτε αἰτίαν προκαλοῦνται, γίνονται διὰ τὸν σωφρονισμόν αὐτῶν ποῦ ἐπιζοῦν. Διότι ὁ Θεὸς μὲ δημοσίας μάστιγας σωφρονίζει τὴν παλλαϊκὴν κακίαν. Τὸ κυρίως κακὸν λοιπὸν εἶναι ἡ ἁμαρτία, καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βούλησίν μας. Αὐτὴ ἀξίζει μάλιστα νὰ ὀνομάζεται κακόν. Ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται ἢ νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ τὴν κακίαν ἢ νὰ εἴμεθα μοχθηροί. Ἀπὸ τὰ λοιπὰ κακὰ, ἄλλα μὲν προβάλλονται ὡς ἀγωνίσματα πρὸς ἐπί-

λεται, ὡς τῷ Ἰώβ ἢ τῶν παιδῶν στέρησις, ὁ τοῦ πλούτου παν-
 τός ἐστι μιᾶ καιροῦ ῥοπῇ ἀφανισμός, ἢ διὰ τοῦ ἔλκους πληγῆ,
 τὰ δὲ ὡς θεραπεία τῶν ἡμαρτημένων ὡς τῷ Δαβὶδ ἢ περὶ
 τὸν οἶκον αἰσχύνῃ, παρανόμου ἐπιθυμίας δίκας ἀποτινόντι.
 5 Καὶ πάλιν κατενόησαμεν ἄλλο τι εἶδος τῶν φοβερῶν παρὰ τῆς
 δικαίας τοῦ Θεοῦ κρίσεως ἐπαγόμενον, ἐπὶ τῷ σωφρονεστέρους
 ποιῆσαι τοὺς πρὸς ἁμαρτίαν ἐβολισθήτους ὡς ὁ Λαθὰν καὶ
 Ἀβειρῶν ὑπὸ τῆς γῆς κατεπόθησαν, βαράθρων αὐτοῖς καὶ χασμά-
 των ὑπορραγέντων. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ αὐτοῖ τι τῷ τοιοῦτῳ
 10 τρόπῳ τῆς κολάσεως βελτίους γεγόνασι, (πῶς γὰρ οἱ καταβάντες
 εἰς ἄδου;) ἀλλὰ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους τῷ ὑποδείγματι
 πεποιήκασιν. Οὕτω καὶ φαραὼ κατεποντίσθη πανστρατιᾶ.
 Οὕτως ἐξετρίβησαν οἱ προενοικοῦντες τὴν Παλαιστίνην. Ὡστε
 κἂν λέγῃ ποτὲ ὁ ἀπόστολος, «Σκευὴ δαργῆς κατηρητισμένα εἰς
 15 ἀπώλειαν», μὴ κατασκευὴν τινα πονηρὰν οἰηθῶμεν εἶναι τοῦ
 φαραῶ (οὕτω γὰρ ἐπὶ τὸν κατασκευάσαντα δικαιότερον ἢ αἰ-
 τία μετενεχθήσεται), ἀλλ' ὅταν ἀκούσῃς «Σκευὴ», νόει ὅτι πρὸς
 τι χρήσιμον ἕκαστος ἡμῶν πεποιήται. Καὶ ὡσπερ ἐν τῇ μεγάλῃ
 οἰκίᾳ τὸ μέντοι χρυσοῦν ἐστὶ σκεῦος, τὸ δὲ ἀργυροῦν, τὸ δὲ
 20 ὄστράκινον, τὸ δὲ ξύλινον (τῆς προαιρέσεως ἕκαστου τὴν πρὸς
 τὰς ὕλας ὁμοιότητα παρεχομένης καὶ χρυσοῦν μὲν ἐστὶ σκεῦος,
 ὁ καθαρὸς τὸν τρόπον καὶ ἄδολος, ἀργυροῦν δέ, ὁ ὑποδεέστερος
 ἐκείνου κατὰ τὴν ἀξίαν, ὄστράκινον δέ, ὁ τὰ γήινα φρονῶν καὶ
 πρὸς συντριβὴν ἐπιτήδειος, καὶ ξύλινον, ὁ εὐκόλως διὰ τῆς ἁμαρ-
 25 τίας καταρροπούμενος καὶ ὕλη γινόμενος τῷ αἰωνίῳ πυρὶ),
 οὕτω καὶ «Ὁραγῆς σκεῦος», ὁ πᾶσαν τὴν τοῦ διαβόλου ἐνέργειαν,

23. Ἄριθ. 16, 31 κ.εξ.

24. Ἐξοδ. 14, 28.

δειξιν ἀνδρείας, ὅπως εἰς τὸν Ἰώβ ἢ στέρησις τῶν παιδιῶν, ἢ ἔξαφάνισις τοῦ πλοῦτου ὀλοκλήρου εἰς μίαν στιγμὴν, ἢ πληγὴ τῆς λέπρας, ἄλλα δὲ πρὸς θεραπείαν τῶν ἀμαρτιῶν ποῦ διεπράχθησαν, ὅπως εἰς τὸν Δαβὶδ ἢ ἀτίμως τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, διότι ἐτιμωρεῖτο διὰ τὴν παράνομον ἐπιθυμίαν. Ἐπίσης καὶ κάποιο ἄλλο εἶδος ἀπὸ τὰ φοβερὰ ἔχομεν μάθει ὅτι ἐπιφέρει ἢ δικαία κρίσις τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ κάμη περισσότερον σῶφρονας αὐτοὺς ποῦ εὐκολα ρέπουν πρὸς τὴν ἀμαρτίαν. Ὅπως λ.χ. ὁ Δαθάν καὶ ὁ Ἀβειρών ποῦ τοὺς κατέπιεν ἡ γῆ, μὲ τοὺς λάκκους καὶ τὰ χάσματα ποῦ ἄνοιξε δι' αὐτούς²⁵. Ἐδῶ βεβαίως δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι ποῦ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς τιμωρίας ἐγιναν καλύτεροι (διότι πῶς ἦταν δυνατὸν αὐτοὶ ποῦ κατέβησαν εἰς τὸν ἄδην νὰ γίνουν καλύτεροι;), ἄλλα μὲ τὸ παράδειγμά των ἔχουν κάμει πιδὲ σῶφρονας τοὺς ὑπολοίπους. Ἔτσι καὶ ὁ φαραὼ κατεποντίσθη μὲ ὀλοκλήρον τὴν στρατιάν του²⁴. Ἔτσι κατεστράφησαν αὐτοὶ ποῦ κατοικοῦσαν πρῶτα τὴν Παλαιστίνην. Ὡστε καὶ ἂν κάποτε ὁ ἀπόστολος λέγει «σκευὴ ὀργῆς ποῦ κατεσκευάσθησαν διὰ νὰ καταστραφούν»²⁵, νὰ μὴ νομίσωμεν ὅτι εἶναι κάποια πονηρὰ κατασκευὴ (διότι ἔτσι ἡ αἰτία θὰ ἀποδοθῆ δικαιοτέρα εἰς τὸν κατασκευαστήν), ἀλλ' ὅταν ἀκούσης «σκευὴ» νὰ ἐννοῆς ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς ἔχει γίνει διὰ κάτι χρησίμων. Καὶ ὅπως εἰς τὸ ἀρχοντικὸν σπίτι, ἄλλο μὲν εἶναι χρυσοῦν σκεῦος, ἄλλο ἀργυρένιον, ἄλλο δὲ ὄστράκινον, ἄλλο δὲ ξύλινον²⁶ (ἀφοῦ ἢ βούλησις τοῦ καθενὸς παρέχει τὴν ὁμοιότητα εἰς τὰ ὑλικά, καὶ χρυσοῦν μὲν σκεῦος εἶναι αὐτὸς ποῦ εἶναι καθαρὸς εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ ἄδολος, ἀπὸ ἀργυρον δὲ αὐτὸς ποῦ εἶναι κατώτερος ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀπὸ ὄστρακον δὲ αὐτὸς ποῦ φρονεῖ τὰ γήινα καὶ εἶναι κατάλληλος διὰ νὰ συντριβῆ, καὶ ἀπὸ ξύλον αὐτὸς ποῦ εὐκολα καταλερώνεται ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν καὶ γίνεται ὑλικὸν διὰ τὸ αἰώνιον πῦρ), ἔτσι καὶ «σκεῦος ὀργῆς», εἶναι αὐτὸς ποῦ, ὡσάν ἀγγεῖον, ἐχώρησε τὴν διαβο-

25. Ρωμ. 9, 24.

26. Β' Τιμ. 2, 20.

ὡσπερ ἀγγεῖον, χωρήσας καὶ διὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ ἐκ
 τῆς φθορᾶς δυσωδίαν οὐκέτι ἀχθῆναι πρὸς χρῆσιν δυνάμενος,
 ἀλλ' ἀφανισμοῦ μόνου καὶ ἀπωλείας ἄξιος. Διόπερ ἐπειδὴ ἔδει
 συντριβῆναι αὐτόν, ὁ φρόνιμος καὶ σοφὸς τῶν ψυχῶν οἰκονόμος
 5 διωκῆσατο αὐτὸν περιφανῆ γενέσθαι καὶ πᾶσιν ἐξάκουστον,
 ἵνα ἄλλοις γοῦν ὠφέλιμος διὰ τοῦ πάθους γένηται, ἐπειδὴ αὐ-
 τὸς ὑπὸ τῆς ἄγαν κακίας ἀνίατος ἦν. Ἐσκλήρυνε δὲ αὐτὸν
 τῇ μακροθυμίᾳ καὶ τῇ τῆς τιμωρίας ἀναβολῇ ἐπιτείνων αὐτοῦ
 τὴν κακίαν, ἵνα εἰς τὸν ἔσχατον ὄρον αὐξηθείσης αὐτοῦ τῆς πο-
 10 νηρίας τὸ δίκαιον ἐπ' αὐτῷ τῆς θείας κρίσεως διαφανῆ. Διὰ
 τοῦτο ἀπὸ μικροτέρων πληγῶν αἰεὶ προστιθεὶς καὶ ἐπιτείνων
 τὰς μάστιγας οὐκ ἐμάλαξεν αὐτοῦ τὸ ἀνυπότακτον, ἀλλ' εὗρι-
 σκεν αὐτόν καὶ τῆς ἀνοχῆς τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦντα καὶ τοῖς
 ἐπαγομένοις αὐτῷ δεινοῖς ὑπὸ τῆς συνηθείας ἐμμελετήσαντα.
 15 Καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν παρέδωκε τῷ θανάτῳ, ἕως αὐτὸς ἐαν-
 τὸν ἐποίησεν ὑποβρύχιον ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ,
 τῆς τῶν δικαίων πορείας κατατολμῆσας, καὶ νομίσας ὡσπερ
 τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ αὐτῷ βάσιμον ἔσεσθαι τὴν Ἐρυθρὰν
 θάλασσαν. Ταῦτα δὴ οὖν εἰδὼς παρὰ Θεοῦ καὶ διηρημένα ἔχων
 20 παρὰ σεαυτῷ τοῦ κακοῦ τὰ εἶδη καὶ εἰδὼς τί μὲν τὸ ὄντως κα-
 κόν, ὅτι ἡ ἁμαρτία, ἧς τὸ τέλος ἀπώλεια, τί δὲ τὸ δοκοῦν μὲν
 κακὸν διὰ τὸ τῆς αἰσθήσεως ἀλγεινόν, ἀγαθοῦ δὲ δύναμιν ἔχον,
 ὡς αἱ κακώσεις αἱ πρὸς ἀποχὴν τῆς ἁμαρτίας ἐπαγόμεναι, ὧν
 οἱ καρποὶ σωτηρία ψυχῶν αἰώνιος, παῦσαι δυσαρεστούμενος
 25 ταῖς θείαις οἰκονομίαις, ὅλως δὲ μήτε Θεὸν αἴτιον ἡγοῦ τῆς
 ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ, μήτε ἰδίαν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ εἶναι
 φαντάζου. Οὐ γάρ ἐστιν ὑφεστῶς, ὡσπερ τι ζῶον, ἡ πονηρία,
 ὅτε οὐσίαν αὐτῆς ἐνυπόστατον παραστήσαι ἔχομεν. Στέρησις
 γὰρ ἀγαθοῦ ἐστὶ τὸ κακόν. Ὁφθαλμὸς ἐκτίσθη, τυφλότης δὲ

λικήν ἐνέργειαν καὶ πού ἐξ αἰτίας τῆς δυσωδίας, ἡ ὁποία ἔχει ἐπισυμβῆ εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὴν σῆψιν, δὲν ἔμπορεῖ πλέον νὰ ὀδηγηθῆ εἰς χρῆσιν, ἀλλ' ἀξίζει μόνον νὰ ἐξαφανισθῆ καὶ νὰ χαθῆ. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ καταστραφῆ αὐτός, ὁ σοφὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος τῶν ψυχῶν, τὸν ἐκυβέρνησε νὰ γίνῃ ἐνδοξος καὶ ἐξακουστός εἰς ὅλους, διὰ νὰ ἀποβῆ λοιπὸν μὲ τὸ πάθημά του ὠφέλιμος εἰς τοὺς ἄλλους, διότι αὐτὸς ἦταν ἀθεράπευτος λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς κακίας του. Τὸν ἐσκλήρυνε δὲ μὲ τὴν μακροθυμίαν καὶ μὲ τὴν ἀναβολὴν τῆς τιμωρίας, ἐπιτείνων τὴν κακίαν του, διὰ νὰ φανερωθῆ εἰς αὐτὸν ἡ δικαιοσύνη τῆς θείας κρίσεως μὲ τὸ νὰ αὐξηθῆ εἰς τὸ ἔπακρον ὄριον ἡ κακία του. Διὰ τοῦτο ἀπὸ μικρότερα κτυπήματα, πάντοτε προσθέτων καὶ ἐπιτείνων τὰς συμφοράς, δὲν ἐμαλάκωσε τὸ ἀνυπότακτον φρόνημά του, ἀλλὰ τὸν συνελάμβανε καὶ νὰ καταφρονῆ τὴν ἀνοχὴν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἔξη συνηθίσει εἰς τὰ δεινὰ πού τοῦ ἐπεβάλλοντο. Καὶ ὁμως οὔτε ἔτσι τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν θάνατον, μέχρις ὅτου ὁ ἴδιος κατεπόντισε τὸν ἑαυτὸν του, ὅταν ἐπάνω εἰς τὴν ἀλαζονεῖαν τῆς καρδίας του ἐπεχείρησε νὰ ἀντισταθῆ εἰς τὴν πορείαν τῶν δικαίων καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα θὰ διαβαθῆ καὶ ἀπ' αὐτὸν, ὅπως καὶ ἀπὸ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ. Τώρα λοιπὸν ἀφοῦ γνωρίζεις ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ εἶδη τοῦ κακοῦ πού προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ τὰ ἔχεις ξεχωρίσει ἐντὸς σου, καὶ ἀφοῦ γνωρίζεις καλὰ ἀφ' ἐνὸς μὲν τί εἶναι τὸ πραγματικῶς κακόν, ὅτι εἶναι ἡ ἁμαρτία, τῆς ὁποίας τὸ τέλος εἶναι ἡ καταστροφή, ἀφ' ἑτέρου δὲ τί αὐτὸ πού φαίνεται μὲν κακόν ἐξ αἰτίας τοῦ αἰσθήματος τοῦ πόνου, ἔχει δὲ δύναμιν ἀγαθοῦ, ὅπως αἱ κακώσεις πού ἐπιβάλλονται διὰ νὰ ἀποτραπῆ ἡ ἁμαρτία, τῶν ὁποίων οἱ καρποὶ εἶναι ἡ αἰώνιος σωτηρία τῶν ψυχῶν, νὰ παύσης νὰ δυσαρεστῆσαι μὲ τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ. Γενικὰ δὲ νὰ μὴ θεωρῆς τὸν Θεὸν αἴτιον τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ, μήτε νὰ φαντάζεσαι ὅτι τὸ κακόν ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν. Διότι ἡ κακία δὲν εἶναι κάτι πού ὑπάρχει, ὅπως ἀκριβῶς κάποιον ζῶον, οὔτε ἔμποροῦμεν νὰ θεωρήσωμεν ὑπαρκτὴν τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Διότι τὸ κακόν εἶναι

τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπεγένετο. Ὡστε εἰ μὴ ἦν φθαρτῆς φύσεως ὁ ὀφθαλμός, οὐκ ἂν ἔσχεν ἢ τυφλότης παρῆσθαι. Οὕτω καὶ τὸ κακὸν οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρξει ἐστίν, ἀλλὰ τοῖς τῆς ψυχῆς πηρώμασιν ἐπιγίνεται. Οὔτε γὰρ ἀγέννητόν ἐστιν, ὡς ὁ 5 τῶν ἀσεβῶν λόγος, ὁμοτίμον ποιούντων τῇ ἀγαθῇ φύσει τὴν πονηράν, εἶπερ ἀμφοτέρα ἀναρχα καὶ γενέσεώς ἐστιν ἀνώτερα, οὔτε μὴν γεννητόν. Εἰ γὰρ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς τὸ κακὸν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ; Οὐδὲ γὰρ τὸ αἰσχροὺν ἀπὸ τοῦ καλοῦ, οὔτε ἡ κακία ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Ἀνάγνωθι τὴν κοσμοποιίαν καὶ εὐρή- 10 σεις ὅτι ἐκεῖ «Πάντα καλά, καὶ καλά λίαν». Οὐ τοίνυν τὸ κακὸν τοῖς καλοῖς συνεκτίσθη. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ νοητὴ κτίσις, γενομένη παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, ἀναμεμιγμένη τῇ πονηρίᾳ εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Εἰ γὰρ τὰ σωματικὰ οὐκ ἔσχεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ κακὸν συγκτιζόμενον, πῶς ἂν τὰ νοητὰ τοσοῦτον καθαρότητι 15 καὶ ἀγιασμῷ διαφέροντα, κοινὴν ἂν ἔσχε πρὸς τὸ κακὸν τὴν ὑπόστασιν; Ἄλλὰ μὴν ἐστὶ τὸ κακόν, καὶ ἡ ἐνέργεια δείκνυσσι πολὺ κατὰ τοῦ βίου παντὸς κεχυμένον. Πόθεν οὖν αὐτῷ τὸ εἶναι, εἰ μήτε ἀναρχόν ἐστι, φησί, μήτε πεποιήται;

6. Ἀντερωτάσθωσαν οἱ τὰ τοιαῦτα ἐπιζητοῦντες· πόθεν 20 νόσοι; πόθεν αἱ πηρώσεις τοῦ σώματος; Οὔτε γὰρ ἀγέννητος ἡ νόσος, οὔτε μὴν δημιουργημα τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐκτίσθη μὲν τὰ ζῶα μετὰ τῆς πρεπούσης αὐτοῖς κατασκευῆς κατὰ φύσιν καὶ παρήχθη πρὸς τὴν ζωὴν ἀπηρτισμένα τοῖς μέλεσιν, ἐνόσησε δὲ τοῦ κατὰ φύσιν παρατραπέντα. Ἐξίσταται γὰρ τῆς ὑγείας, 25 ἢ διὰ πονηράν δίαιταν ἢ δι' ἡσθηποτοῦν νοσοποιοῦ αἰτίας. Οὐκοῦν σῶμα μὲν ἔκτισεν ὁ Θεὸς οὐχὶ νόσον· καὶ ψυχὴν τοίνυν

27. Ὑπονοεῖ ἐδῶ τοὺς ὀπαδοὺς τῶν δυαρχικῶν συστημάτων καὶ τοὺς ὁμοίως πρὸς αὐτοὺς πιστεύοντας Γνωστικούς, οἱ ὅποιοι ἐδέχοντο τὸν Θεὸν καὶ τὸ κακὸν ὡς δύο ἀυθυπάρκτους ὑπάρξεις.

στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ ὀφθαλμὸς κατεσκευάσθη. Ἡ τύφλωσις ὁμως ἐπέρχεται μὲ τὴν ἀπώλειαν τῶν ματιῶν. Ὡστε, ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς δὲν ἦταν ἀπὸ φθαρτὴν φύσιν, ἡ τύφλωσις δὲν θὰ εἶχε θέσιν. Ἔτσι καὶ τὸ κακὸν δὲν ἔχει ἰδίαν ὑπαρξιν, ἀλλ' ἐρ-
χεται κατόπιν εἰς τὰς ἀναπηρίας τῆς ψυχῆς. Οὔτε βεβαίως εἶναι ἀγέννητον, ὅπως διδάσκουν οἱ ἀσεβεῖς²⁷, οἱ ὅποιοι κάμνουν ὁμότιμον τὴν πονηρὰν μὲ τὴν ἀγαθὴν φύσιν, ἐὰν καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἀναρχοί, τότε εἶναι ἀνώτεροι καὶ ἀπὸ τὴν γένεσιν. Ἄλλ' οὔτε γεννητὸν τὸ κακόν. Διότι ἐὰν ὅλα προέρχωνται ἀπὸ τὸν Θεόν, τότε πῶς εἶναι δυνατὸν τὸ κακὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀγαθόν; Διότι οὔτε τὸ αἰσχρὸν προέρχεται ἀπὸ τὸ καλόν, οὔτε ἡ κακία ἀπὸ τὴν ἀρετὴν. Ἀνάγνωσε τὴν διήγησιν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ θὰ εὕρῃς ἐκεῖ ὅτι «πάντα κα-
λὰ καὶ μάλιστα λίαν καλὰ»²⁸. Τὸ κακὸν λοιπὸν δὲν ἐκτίσθη συγχρόνως μὲ τὰ καλὰ. Ἄλλ' οὔτε ἡ νοερά κτίσις, ὅταν ἐγί-
νετο ἀπὸ τὸν δημιουργὸν ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἀνάμικτος μὲ τὴν κακίαν. Διότι ἐὰν τὰ ὑλικά σώματα εἶχαν σύμφυτον τὸ κακὸν ἐντὸς των, πῶς τότε τὰ νοητὰ ποὺ διαφέρουν τόσον πολὺ εἰς καθαρότητα καὶ ἀγιασμόν, θὰ εἶχαν κοινὴν μὲ τὸ κακὸν τὴν ὑπαρξιν; Ἄλλ' ὁμως τὸ κακὸν ὑπάρχει καὶ ἡ ἐνέργεια φα-
νερώνει ὅτι εἶναι πολὺ διάχυτον εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἔχει τὴν ὑπαρξιν αὐτό, ἐὰν δὲν εἶναι οὔτε ἀναρχον, λέγει, οὔτε ἔχει δημιουργηθῆ;

6. Νὰ ἀντιρωτηθοῦν αὐτοὶ ποὺ διερευνοῦν αὐτὰ ἀπὸ ποῦ αἱ ἀσθένειαι; ἀπὸ ποῦ αἱ σωματικαὶ ἀναπηρίαί; Διότι ἡ νόσος οὔτε ἀγέννητος εἶναι, ἀλλ' οὔτε καὶ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Τὰ ζωντανὰ ὁμως ἐκτίσθησαν φυσικὰ μαζὶ μὲ τὴν πρέ-
πουσαν εἰς αὐτὰ κατασκευὴν καὶ παρήχθησαν εἰς τὴν ζωὴν τέλεια καὶ ἀρτιμελῆ, ἡσθένησαν δὲ ἀφοῦ ἐξετράπησαν ἀπὸ τὴν φυσικὴν των κατάστασιν. Διότι χάνουν τὴν ὑγίαν των ἢ λό-
γῳ κακῆς διαίτης ἢ λόγῳ ὁποιασδήποτε ἄλλης αἰτίας ποὺ προκαλεῖ ἀσθένειαν. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐπλασε σῶμα, ὄχι ἀρ-

28. Γέν. 1, 31.

ἐποίησεν ὁ Θεὸς οὐχὶ δὲ ἁμαρτίαν· ἐκακώθη δὲ ἡ ψυχὴ παρα-
 τραπεῖσα τοῦ κατὰ φύσιν. Τί δὲ ἦν αὐτῇ τὸ προηγούμενον ἀγα-
 θόν; Ἡ προσεδροεῖα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διὰ τῆς ἀγάπης συνάφεια,
 ἧς ἐκπεσοῦσα, τοῖς ποικίλοις καὶ πολυτρόποις ἀρρωστήμασιν
 5 ἐκακώθη. Διὰ τί δὲ ὅλως δεκτικὴ τοῦ κακοῦ; Λιὰ τὴν αὐτε-
 ξούσιον ὁρμὴν, μάλιστα πρέπουσαν λογικῇ φύσει. Δελυμένη
 γὰρ πάσης ἀνάγκης καὶ ἀνθαίρετον ζωὴν λαβοῦσα παρὰ τοῦ
 κτίσαντος, διὰ τὸ κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι Θεοῦ, νοεῖ μὲν τὸ
 ἀγαθὸν καὶ οἶδεν αὐτοῦ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ ἔχει ἐξουσίαν καὶ
 10 δύναμιν, ἐπιμένουσα τῇ τοῦ καλοῦ θεωρίᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει
 τῶν νοητῶν, διαφυλάσσειν αὐτῆς τὴν κατὰ φύσιν ζωὴν, ἔχει
 δὲ ἐξουσίαν καὶ ἀπονεῦσαι ποτε τοῦ καλοῦ. Τοῦτο δὲ συμβαίνει
 αὐτῇ, ὅταν κόρον λαβοῦσα τῆς μακαρίας τέρψεως καὶ οἶον νυ-
 σταγμῶ τινι βαρυνθεῖσα καὶ ἀπορρυνεῖσα τῶν ἄνωθεν, τῇ σαρκὶ
 15 διὰ τὰς αἰσχροὺς τῶν ἡδονῶν ἀπολαύσεις ἀναμιχθῆ.

7. Ἦν ποτε ὁ Ἀδὰμ ἄνω, οὐ τόπω ἀλλὰ τῇ προαιρέσει,
 ὅτε ἄρτι ψυχωθεὶς καὶ ἀναβλέψας πρὸς οὐρανόν, περιχαρῆς τοῖς
 ὀρωμένοις γενόμενος, ὑπεραγαπῶν τὸν εὐεργέτην, ζωῆς μὲν
 αἰωνίου ἀπόλαυσιν χαρισάμενος, τρυφαῖς δὲ παραδείσου ἐνα-
 20 ναπαύσαντα, ἀρχὴν δὲ δόντα κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων καὶ ἀρ-
 χαγγέλοις αὐτὸν ποιήσαντα ὁμοδίαιτον καὶ φωνῆς θείας ἀκρο-
 ατήν, ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὑπερασπιζόμενος παρὰ Θεοῦ καὶ ἀπο-
 λαύων τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν, ταχὺ πάντων ἀναπλησθεὶς καὶ οἶον
 ἐξυβρίσας τῷ κόρῳ, τὸ τοῖς σαρκίνοις ὀφθαλμοῖς φανερὸν τερ-
 25 πνὸν τοῦ νοητοῦ προετίμησε κάλλους καὶ τὴν πλησμονὴν τῆς
 γαστροῦς τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων τιμιωτέραν ἔθετο.
 Ἐξω μὲν εὐθὺς ἦν τοῦ παραδείσου, ἔξω δὲ τῆς μακαρίας ἐκεί-
 νης διαγωγῆς οὐκ ἐξ ἀνάγκης κακὸς ἀλλ' ἐξ ἄβουλίας γενό-
 μενος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μὲν διὰ μοχθηρῶν προαιρέσεων,

ρώστιαν. Ὁ Θεὸς ἐποίησε τὴν ψυχὴν, ὄχι ὅμως τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ ψυχὴ ἐταλαιπωρήθη, ἀφοῦ ἐξέφυγεν ἀπὸ τὴν φυσικὴν τῆς κατάστασιν. Ποῖον ὅμως ὑπῆρξε δι' αὐτὴν τὸ προηγούμενον ἀγαθόν; Ἡ θέσις τῆς δίπλα εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἡ ἔνωσις διὰ τῆς ἀγάπης, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀφοῦ ἐξέπεσεν, ἐταλαιπωρήθη ἀπὸ ποικίλας καὶ πολυμόρφους ἀσθενείας. Διατί ὅμως γενικὰ ἡ ψυχὴ εἶναι δεκτικὴ τοῦ κακοῦ; Ἐξ αἰτίας τῆς αὐτεξουσίου ὀρμῆς, ἡ ὁποία μάλιστα ἀρμόζει εἰς λογικὴν φύσιν. Διότι ἀφοῦ ἀπεδεσμεύθη ἀπὸ κάθε ἀναγκαιότητα καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν κτίστην ἐλευθέραν ζωὴν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχει δημιουργηθῆ σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἀντιλαμβάνεται μὲν τὸ ἀγαθὸν καὶ γνωρίζει πολὺ καλὰ τὴν ἀπόλαυσίν του, διαθέτει δὲ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν νὰ διατηρῇ τὴν κατὰ φύσιν ζωὴν τῆς, ἐφ' ὅσον παραμένει εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ καλοῦ καὶ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν νοητῶν. Ἐχει ὅμως ἐξουσίαν καὶ νὰ ἀρνηθῇ κάποτε τὸ καλόν. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει εἰς αὐτὴν, ὅταν ἀναμιχθῇ μὲ τὴν σάρκα ἐξ αἰτίας τῶν αἰσχυρῶν ἡδονῶν, ἀφοῦ πρῶτα χορτάσῃ ἀπὸ τὴν μακαρίαν τέρψιν καὶ τρόπον τινὰ ἀποκοιμηθῇ καὶ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὰ ἄνω.

7. Ὁ Ἀδὰμ ὑπῆρξε κάποτε ἐπάνω, ὄχι τοπικῶς ἀλλὰ κατὰ τὸ φρόνημα. Τότε, μόλις ἐψυχώθη καὶ ἐκύτταξεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐγίνεν ὅλος χαρὰ μὲ αὐτὰ πού ἐβλεπεν· ἀγαποῦσε τὸν εὐεργέτην πού τοῦ εἶχε χαρίσει τὴν ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου ζωῆς, τὸν εἶχεν ἀναπαύσει μὲ τὰς τέρψεις τοῦ παραδείσου, τοῦ εἶχε δώσει ἐξουσίαν ὁμοίαν μὲ τῶν ἀγγέλων καὶ τὸν εἶχε κάμει ὁμοδίαιτον μὲ τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ ἀκροατὴν τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Ἐνῶ ἐπροστατεύετο ἀπὸ τὸν Θεὸν μὲ ὅλα αὐτὰ, καὶ ἀπελάμβανε τὰ ἀγαθὰ του, πολὺ γρήγορα, ἀφοῦ ἐχορτάσθη ἀπὸ ὅλα καὶ τρόπον τινὰ αὐθαδίασεν ἀπὸ τὸν κόρον, ἐπροτίμησεν ἀντὶ τῆς νοητῆς ὁμορφιάς αὐτὸ πού ἐφάνη τερπνὸν εἰς τὰ σαρκικὰ μάτια, καὶ ἀντὶ τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων ἐθεώρησε πολυτιμότερον τὸ γέμισμα τῆς κοιλίας. Καὶ ἀμέσως εὐρέθη ἔξω ἀπὸ τὸν παράδεισον, ἔξω ἀπὸ τὴν μακαρίαν ἐκείνην διαβίωσιν. Δὲν ἐγίνεν ἀπὸ ἀνάγκην κακός, ἀλλὰ λόγῳ

ἀπέθανε δὲ διὰ τὴν ἁμαρτίαν. «Τὰ γὰρ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος». Ὅσον γὰρ ἀφίστατο τῆς ζωῆς, τοσοῦτον προσήγγιζε τῷ θανάτῳ. Ζωὴ γὰρ ὁ Θεός, στέρησις δὲ τῆς ζωῆς θάνατος. Ὡστε ἑαυτῷ τὸν θάνατον ὁ Ἀδὰμ διὰ τῆς ἀναχωρήσεως 5 τοῦ Θεοῦ κατεσκεύασε, κατὰ τὸ γεγραμμένον «Ὅτι ἰδοὺ οἱ μακρόνροντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται». Οὕτως οὐχὶ Θεὸς ἔκτισε θάνατον ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοῖς ἐκ πονηρᾶς γνώμης ἐπεσπασάμεθα. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκώλυσε τὴν διάλυσιν διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀρρωστίαν διατηρή- 10 ση. Ὡσπερ ἂν εἴ τις σκεῦος πήλινον διαρρυνὲν μὴ καταδέχοιτο παραδοῦναι πυρὶ, ἕως ἂν τὸ ἐνυπάρχον αὐτῷ πάθος διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐξιάσαιο. Ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ ἀναμάρτητον ἔσχομεν, φησίν, ὥστε μηδὲ βουλομένοις ἡμῖν ὑπάρχειν τὸ ἁμαρτάνειν; Ὅτι καὶ σὺ τοὺς οἰκέτας, οὐχ ὅταν 15 δεσμίους ἔχης, εὐνοὺς ὑπολαμβάνεις, ἀλλ' ὅταν ἐκουσίως ἴδῃς ἀποπληροῦντάς σοι τὰ καθήκοντα. Καὶ Θεῷ τοίνυν οὐ τὸ ἡναγκασμένον φίλον ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀρετῆς κατορθούμενον. Ἀρετὴ δὲ ἐκ προαιρέσεως καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται. Προαίρεσις δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἤρτηται. Τὸ δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον. Ὁ τοί- 20 νων μεμφόμενος τὸν ποιητὴν ὡς μὴ φυσικῶς κατασκευάσαντα ἡμᾶς ἀναμαρτήτους, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἄλογον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμᾶ καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου. Ταῦτα εἰ καὶ παρεκβατικῶς, ἀλλ' ἀναγκαίως εἴρηται, ἵνα μὴ εἰς βυθὸν διαλογισμῶν ἐμπεσῶν πρὸς 25 τῇ στερήσει τῶν περισπουδάστων ἔτι καὶ Θεοῦ στέρησιν ὑπο-

29. Ρωμ. 6, 23.

30. Ψαλμ. 72, 27.

31. Τὸ «ἐφ' ἡμῖν» εἶναι τὸ αὐτεξούσιον. Διὰ τοῦ ὅρου «τὰ ἐφ' ἡμῖν»

ἀπερισκεψίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμάρτησεν ἐξ αἰτίας κακῆς ἐκλογῆς καὶ ἀπέθανεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀμαρτίας. «Διότι τὸ τίμημα τῆς ἀμαρτίας εἶναι ὁ θάνατος»²⁹. Δηλαδή ὅσον ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τῆν ζωῆν, τόσον ἐπλησιάζεν εἰς τὸν θάνατον. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ζωῆ· ὁ θάνατος εἶναι στέρησις τῆς ζωῆς. Ὡστε ὁ Ἄδὰμ ἐπροκάλεσε τὸν θάνατον μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὸν Θεόν, σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τῆς Γραφῆς· «ὅτι νά, αὐτοὶ ποὺ φεύγουν μακρὰν ἀπὸ σέ, θὰ καταστραφοῦν»³⁰. Ἔτσι δὲν εἶναι ὁ Θεὸς αὐτὸς ποὺ ἐδημιούργησε τὸν θάνατον, ἀλλ' ἡμεῖς τὸν ἐπροκαλέσαμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τὴν κακὴν θέλησιν. Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἡμπόδισε τὴν διάλυσιν διὰ τοῦ θανάτου, λόγῳ τῶν αἰτιῶν ποὺ εἴπαμεν προηγουμένως, διὰ νὰ μὴ διατηρήσῃ ἀθάνατον εἰς ἡμᾶς τὴν ἀρρώστιαν. Ὅπως ἐὰν κάποιος δὲν θὰ κατεδέχετο νὰ βάλῃ εἰς τὴν φωτιὰν διὰ ψήσιμον πῆλινον σκεῦος ποὺ ἐρράγισε, προτοῦ θεραπεύσῃ τὸ ἐλάττωμά του διὰ τῆς ἀνακατασκευῆς του. Ἄλλὰ διατί δὲν ἔχομεν εἰς τὴν φύσιν μας τὴν ἀναμαρτησίαν, λέγει, ὥστε, καὶ ὅταν ἀκόμη θέλωμεν, νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς ἡμᾶς ἡ ἀμαρτία; Διότι καὶ ἐσὺ τοὺς δούλους δὲν τοὺς θεωρεῖς φίλους, ὅταν τοὺς κρατᾷς δεσμίους, ἀλλ' ὅταν τοὺς ἰδέῃς ἐκουσίως νὰ ἐκτελοῦν τὰ καθήκοντα πρὸς σέ. Καὶ εἰς τὸν Θεὸν λοιπὸν δὲν ἀρέσει ὅ,τι γίνεται ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' αὐτὸ ποὺ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀρετῆς. Ἡ δὲ ἀρετὴ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀναγκαιότητα. Ἡ ἐλευθέρη βούλησις ἔχει ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὰ «ἐφ' ἡμῖν»³¹. Τὸ «ἐφ' ἡμῖν» ὅμως εἶναι τὸ αὐτεξούσιον. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ὁποῖος κατηγορεῖ τὸν ποιητὴν, διότι δὲν μᾶς ἔκαμεν ἐκ φύσεως ἀναμαρτήτους, δὲν προτιμᾷ τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἄλογον φύσιν ἀπὸ τὴν λογικὴν, καὶ αὐτὴν ποὺ δὲν κινεῖται καὶ δὲν ἔχει ὄρμην ἀπὸ τὴν προαιρετικὴν καὶ ἔμπρακτον. Αὐτὰ ἂν καὶ παρεκβατικῶς, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην τὰ εἴπαμεν, διὰ νὰ μὴ, ἀφοῦ καταβαρῶθη εἰς διαλογισμοὺς, κοντὰ εἰς τὴν στέρησιν τῶν ἀξιολόγων ὑπομείνης ἐπὶ πλέον καὶ τὴν στέρησιν

σημαίνουνται τὰ πράγματα ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ὀρολογία εἶναι τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας.

μείνης. Πανσώμεθα οὐκ ἐπανορθούμενοι τὸν σοφόν. Πανσώμεθα τὸ βέλτιον τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων ἐπιζητοῦντες. Εἰ γὰρ καὶ τῶν κατὰ μέρος οἰκονομουμένων διαφεύγουσιν ἡμᾶς οἱ λόγοι, ἀλλ' ἐν γε ἐκεῖνο δόγμα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνυπαρχέτω, 5 τό, μηδὲν κακὸν παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ γίνεσθαι.

8. Ἐπεισέρχεται δὲ τούτῳ, κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐννοίας, καὶ τὸ περὶ τοῦ διαβόλου ζήτημα. Πόθεν ὁ διάβολος, εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ τὰ κακά; Τί οὖν φαμέν; Ὅτι ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἀρκέσει καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λόγος, ὁ καὶ περὶ τῆς 10 ἐν ἀνθρώποις πονηρίας ἀποδοθεῖς. Πόθεν γὰρ πονηρὸς ὁ ἄνθρωπος; Ἐκ τῆς οἰκειᾶς αὐτοῦ προαιρέσεως. Πόθεν κακὸς ὁ διάβολος; Ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, ἀθθαίρετον ἔχων καὶ αὐτὸς τὴν ζωὴν καὶ ἐπ' αὐτῷ κειμένην τὴν ἐξουσίαν, ἢ παραμένειν τῷ Θεῷ ἢ ἀλλοτριωθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ. Γαβριὴλ ἄγγελος, καὶ 15 παρέστηκεν τῷ Θεῷ διηνεκῶς. Ὁ Σατανᾶς ἄγγελος καὶ ἐξέπεσε τῆς οἰκειᾶς τάξεως παντελῶς. Κἀκεῖνον ἢ προαίρεσις διεφύλαξεν ἐν τοῖς ἄνω, καὶ τοῦτον κατέρριψε τῆς γνώμης τὸ αὐτεξούσιον. Ἐδύνατο γὰρ κἀκεῖνος ἀποστατῆσαι, καὶ οὗτος μὴ ἐκπεσεῖν. Ἀλλὰ τὸν μὲν διεσώσατο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὸ 20 ἀκόρεστον, τὸν δὲ ἀπόβλητον ἔδειξεν ἢ ἐκ Θεοῦ ἀναχώρησις. Τοῦτό ἐστι τὸ κακόν, ἢ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσεις. Μικρὰ περιστροφὴ ὀφθαλμοῦ, ἢ μετὰ ἡλίον ἡμᾶς εἶναι ποιεῖ ἢ μετὰ τῆς σκιάς τοῦ σώματος ἡμῶν. Κἀκεῖ μὲν ἀναβλέψαντι ἔτοιμον τὸ φωτισθῆναι, ἀπονεύσαντι δὲ πρὸς τὴν σκιὰν ἀναγκαῖα ἢ σκότωσης. 25 Οἷτω πονηρὸς ὁ διάβολος, ἐκ προαιρέσεως ἔχων τὴν πονηρίαν, οὐ φύσις ἀντικειμένη τῷ ἀγαθῷ. Πόθεν οὖν αὐτῷ ὁ πρὸς ἡμᾶς πόλεμος; Ὅτι δοχεῖον ὢν πάσης κακίας ἐδέξατο καὶ τοῦ φθόνου τὴν νόσον καὶ ἐβάσκηεν ἡμῖν τῆς τιμῆς. Οὐ γὰρ ἤνεγκεν

τοῦ Θεοῦ. Ἄς σταματήσωμεν λοιπὸν νὰ διορθώνωμεν τὸν σοφόν. Ἄς σταματήσωμεν νὰ ἐπιζητοῦμεν κάτι καλύτερον ἀπὸ αὐτὰ ποὺ αὐτὸς ἐδημιούργησε. Διότι ἐὰν μᾶς διαφεύγουν τὰ αἷτια τῶν ἐπὶ μέρους σχεδίων, τοῦλάχιστον ἄς ἐνυπάρχη εἰς τὰς ψυχὰς μας ἓνα βεβαίως δόγμα, ἐκεῖνο· ὅτι δηλαδὴ κανένα κακὸν δὲν γίνεται ἀπὸ τὸ ἀγαθόν.

8. Κοντὰ εἰς αὐτὸ δὲ εἰσέρχεται πρὸς ἐξέτασιν, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐννοίας, καὶ τὸ πρόβλημα τὸ σχετικὸν μὲ τὸν διάβολον. Ἐὰν τὰ κακὰ δὲν προέρχωνται ἀπὸ τὸν Θεόν, τότε ἀπὸ ποῦ ὁ διάβολος; Τί λοιπὸν λέγομεν δι' αὐτὸ; Διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ θὰ εἶναι ἀρκετὴ δι' ἡμᾶς ἡ ἰδία δικαιολογία, τὴν ὁποίαν ἀπεδώσαμεν καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην πονηρίαν. Δηλαδὴ ἀπὸ ποῦ ὁ ἄνθρωπος ἔγινε πονηρὸς; Ἀπὸ τὴν ἰδίαν του τὴν προαίρεσιν. Ἀπὸ ποῦ κακὸς ὁ διάβολος; Ἀπὸ τὴν ἰδίαν αἰτίαν. Διότι καὶ αὐτὸς ἔχει ἐλευθέραν ζωὴν καὶ ἔχει ἐντὸς του τὴν δύναμιν ἢ νὰ παραμείνη κοντὰ εἰς τὸν Θεόν ἢ νὰ ἀποξενωθῇ ἀπὸ τὸ ἀγαθόν. Ὁ Γαβριήλ ἦταν ἄγγελος καὶ διαρκῶς παρεστέκετο δίπλα εἰς τὸν Θεόν. Ὁ Σατανᾶς ἦταν καὶ αὐτὸς ἄγγελος, ἀλλ' ἐξέπεσε καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του τάξιν. Καὶ ἐκεῖνον ἢ θέλησιν του τὸν διεφύλαξεν εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ αὐτὸν ἢ αὐτεξούσιος θέλησιν του τὸν κατεκρήμνισε. Βεβαίως ἠμποροῦσε καὶ ἐκεῖνος νὰ ἀποστατήσῃ καὶ αὐτὸς νὰ μὴ ἐκπέσῃ. Ἄλλὰ τὸν ἓνα ἢ ἀπληστος ἀγάπη διὰ τὸν Θεόν τὸν διεφύλαξε καὶ τὸν ἄλλον ἢ ἀναχώρησιν του ἀπὸ τὸν Θεόν τὸν κατέστησεν ἀπόβλητον. Αὐτὸ εἶναι τὸ κακόν, δηλ. ἢ ἀποξένωσις ἀπὸ τὸν Θεόν. Μία μικρὰ περιστροφή τοῦ ματιοῦ μᾶς κάμνει ἢ νὰ εἴμεθα μὲ τὸν ἥλιον ἢ μὲ τὴν σκιάν τοῦ σώματός μας. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ φωτισμὸς εἶναι ἔτοιμος δι' αὐτὸν ποὺ ἀνέβλεψε, δι' αὐτὸν δὲ ποὺ ἐστράφη πρὸς τὴν σκιάν εἶναι ἀναγκαῖον τὸ σκοτάδι. Ἔτσι ὁ διάβολος γίνεται πονηρὸς. Δὲν εἶναι φύσις ποὺ ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν θέλησιν ἔχει τὴν πονηρίαν. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ὑπάρχει εἰς αὐτὸν ὁ πόλεμος ἐναντίον μας; Διότι μὲ τὸ νὰ εἶναι δοχεῖον κάθε κακίας, ἐδέχθη καὶ τὴν ἀσθένειαν τοῦ φθόνου καὶ μᾶς ἐφθόνησε διὰ τὴν τιμὴν.

ἡμῶν τὴν ἄλυπον ζωὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, δόλοισι δὲ καὶ μηχαναῖς ἐξαπατήσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ, ἦν ἔσχε πρὸς τὸ ὁμοιωθῆναι τῷ Θεῷ, ταύτη πρὸς τὴν ἀπάτην ἀποχρησάμενος, ἔδειξε τὸ ξύλον καὶ ἐπηγγείλατο διὰ τῆς βρώ-
 5 σεως αὐτοῦ ὅμοιον τῷ Θεῷ καταστήσειν. «Ἐὰν γὰρ φάγητε, φησὶν, ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν». Οὐκ ἔχθρὸς τοίνυν ἡμῖν κατεσκευάσθη, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμῖν εἰς ἔχθραν ἀντικατέστη. Ὅρῶν γὰρ ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων καταρριφέντα, οὐκ ἔφερε βλέπειν τὸν γήινον ἐπὶ τὴν ἀξίαν
 10 τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς ἀνυψούμενον.

9. Ἐπειδὴ οὖν γέγονεν ἔχθρὸς, ἐφύλαξεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐναντίωσιν, δι' ὃν τῷ ὑπηρετησαμένῳ αὐτῷ θηρίῳ διελέγετο, πρὸς αὐτὸν ἀναφέρων τὴν ἀπειλήν· ὅτι «Ἐχθραν θήσω ἀναμέσον σοῦ καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς».
 15 Τῷ ὄντι γὰρ βλαβεραὶ αἱ πρὸς τὴν κακίαν καταλλαγαί· ἐπειδὴ νόμος οὗτος φιλίας δι' ὁμοιότητος πέφυκε τοῖς συναπτομένοις ἐγγίνεσθαι. Ὅθεν ὀρθῶς ἔχει τό, «Φθείρουσιν ἡθὴ χρηστὰ ὁμίλια κακαί». Ὡς γὰρ ἐν τοῖς νοσοποιοῖς χωρίοις ὁ κατὰ μέρος ἀναπνεόμενος ἀῆρ λανθάνουσαν νόσον τοῖς ἐνδιαιωμέ-
 20 νοις ἐναποτίθεται, οὕτως ἡ πρὸς τὰ φαῦλα συνήθεια μεγάλα κακὰ ταῖς ψυχαῖς ἐναφήσι, κἂν τὴν παραυτίκα αἴσθησιν τὸ βλαβερὸν διαφεύγη. Διὰ τοῦτο ἀδιάλλακτος ἡ πρὸς τὸν ὄφιν ἔχθρα. Εἰ δὲ τὸ ὄργανον τοσοῦτου μίσους ἄξιον, πόσον ἔχθραίνειν ἡμᾶς τῷ ἐνεργήσαντι προσῆκεν; Ἀλλὰ καὶ διὰ τί ἦν τὸ ξύλον,
 25 φησὶν, ἐν τῷ παραδείσῳ, δι' οὗ τῷ διαβόλῳ ἔμελλε προχωρήσειν ἢ καθ' ἡμῶν ἐπιχειρήσει; Εἰ γὰρ μὴ εἶχε τῆς ἀπάτης τὸ δέλεαρ, πῶς ἂν ἡμᾶς διὰ τῆς παρακοῆς εἰς τὸν θάνατον ὑπηγάγετο;

32. Γέν. 3, 5.

33. Γέν. 3, 15.

Δὲν ἠμπόρεσε νὰ ὑποφέρῃ τὴν ζωὴν μας ποὺ ἦταν χωρὶς λύπη εἰς τὸν παράδεισον. Ἐφοῦ μὲ πονηρίας καὶ ραδιουργίας ἐξεγέλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀφοῦ τὸν πόθον ποὺ εἶχε νὰ ὁμοιάσῃ τὸν Θεόν, τὸν μετεχειρίσθη διὰ νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ, τοῦ ὑπέδειξε τὸ δένδρον καὶ τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι μὲ τὴν βρῶσιν ἀπὸ αὐτὸ θὰ τὸν καταστήσῃ ὅμοιον μὲ τὸν Θεόν. Διότι «ἐὰν φάγετε, λέγει, θὰ γίνετε θεοί, γνωρίζοντες τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν»³². Δὲν ἐδημιουργήθη διὰ νὰ εἶναι ἐχθρὸς μας, ἀλλὰ ἀπὸ ζηλοτυπίαν ἀπέβη ἐχθρὸς μας. Βλέπων δηλαδὴ τὸν ἑαυτὸν του νὰ ἔχη ξεπέσει ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν ἀγγέλων, δὲν ἠμποροῦσε νὰ βλέπῃ τὸ γήινον πλάσμα νὰ ἀνυψώνεται διὰ προκοπῆς εἰς τὸ ἀγγελικὸν ἀξίωμα.

9. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγίνεν ἐχθρὸς, ὁ Θεὸς μᾶς ἐνέβαλε τὴν ἔχθραν ἐναντίον του, μὲ αὐτὰ τὰ ὁποῖα ὠμίλησεν εἰς τὸ θηρίον ποὺ τὸν εἶχεν ὑπηρετήσῃ, ὅταν τοῦ ἀπηύθυνε τὴν ἀπειλήν· ὅτι «θὰ στήσω ἔχθραν ἀνάμεσα εἰς σὲ καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους της»³³. Διότι πράγματι αἱ συμφιλιώσεις μὲ τὴν κακίαν εἶναι βλαβεραί. Ἄλλωστε αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος τῆς φιλίας· νὰ γεννᾶται φυσικὰ λόγῳ ὁμοιότητος εἰς αὐτοὺς ποὺ συνδέονται. Συνεπῶς εἶναι πολὺ σωστὸν τὸ ρητὸν· «φθείρουσιν ἦθη χρηστὰ ὁμιλῖαι κακαί»³⁴. Διότι ὅπως εἰς τοὺς τόπους ποὺ εἶναι μολυσμένοι ἀπὸ νόσους ὁ ἀέρας ποὺ ἀναπνέεται, μεταδίδει κρυφὴν ἀσθένειαν εἰς αὐτοὺς ποὺ ζοῦν ἐκεῖ, ἔτσι ἡ συνήθεια πρὸς τὰ κακὰ ἐμβάλλει μεγάλα κακὰ εἰς τὰς ψυχάς, ἔστω καὶ ἂν τὸ βλαβερὸν δὲν γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτόν. Διὰ τοῦτο ἡ ἔχθρα πρὸς τὸ φίδι εἶναι ἄσπονδος. Ἐὰν δὲ τὸ ὄργανον ἀξίζει τόσον μῖσος, πόσον ἀρμόζει νὰ ἐχθραίνωμεθα τὸν αὐτουργόν; Ἄλλὰ καὶ διατί ὑπῆρχε, λέγει, τὸ δένδρον εἰς τὸν παράδεισον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλεν ὁ διάβολος νὰ ξεκινήσῃ τὴν ἐπιχείρησίν του ἐναντίον μας; Διότι ἐὰν δὲν εἶχε τὸ δόλωμα τῆς ἀπάτης, πῶς θὰ μᾶς ὠδηγοῦσε διὰ τῆς παρακοῆς εἰς τὸν θάνατον; Διότι

34. Α' Κορ. 15, 33.

"Οτι ἔδει εἶναι ἐντολὴν τὴν δοκιμάζουσαν ἡμῶν τὸ ὑπήκοον.
 Διὰ τοῦτο ἦν φυτὸν ὠραίων καρπῶν εὐφορον, ἵνα ἐν τῇ ἀποχῇ
 τοῦ ἡδέος, τὸ τῆς ἐγκρατείας καλὸν ἐπιδειξάμενοι, τῶν τῆς
 ὑπομονῆς στεφάνων δικαίως ἀξιωθῶμεν. Ἐπηκολούθησε δὲ
 5 τῇ βρώσει οὐ παρακοὴ μόνον τῆς ἐντολῆς ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίγνω-
 σις τῆς γυμνότητος. «Ἐφαγον γάρ, φησί, καὶ διηνοίχθησαν
 αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ εἰσιν». Ἔδει δὲ
 μὴ γινώσκειν τὴν γύμνωσιν, ἵνα μὴ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου περι-
 εσπᾶτο πρὸς τὴν τοῦ λείποντος ἀναπλήρωσιν, ἀμφιέσματα
 10 ἑαυτῷ καὶ τῆς γυμνότητος παραμυθίαν ἐπινοῶν, καὶ ὅλως τῇ
 τῆς σαρκὸς ἐπιμελείᾳ, τῆς πρὸς Θεὸν ἐνατενίσεως ἀφελκό-
 μενος. Διὰ τί δὲ οὐκ εὐθὺς αὐτῷ συγκατεσκευάσθη καὶ τὰ ἐν-
 δύματα; "Οτι οὔτε φυσικὰ ἔπρεπεν εἶναι ταῦτα, οὔτε ἐκ τέχνης.
 Τὰ μὲν γὰρ φυσικὰ ἴδια τῶν ἀλόγων ἐστίν· οἷον πτερὰ καὶ τρίχες
 15 καὶ δερμάτων παχύτητες στέγειν μὲν χειμῶνας, φέρειν δὲ
 καύσωνας δυναμένων. Ἐν οἷς οὐδὲν τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διε-
 νήροχεν, ὁμοτίμου πᾶσι τῆς φύσεως ὑπαρχούσης, ἀνθρώπῳ
 δὲ ἔπρεπε, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, παρηλ-
 λαγμένας τῶν ἀγαθῶν τὰς ἀντιδόσεις ὑπάρχειν. Αἱ δὲ ἐκ τέχνης
 20 ἐπιτηδεύσεις ἀσχολίας ἀν ἐγένοντο πρόξενοι· ὁ μάλιστα φευκτὸν
 ἦν ὡς βλαβερόν τῷ ἀνθρώπῳ. Διὸ καὶ ὁ Κύριος εἰς τὴν ἐν τῷ
 παραδείσῳ ζωὴν ἡμᾶς ἀνακαλούμενος ἐκβάλλει τὴν μέριμναν
 τῶν ψυχῶν, λέγων, «Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε,
 μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε». Οὔτε οὖν ἐκ φύσεως ἔπρε-
 25 πεν αὐτῷ ἔχειν τὰ σκεπάσματα, οὔτε ἐκ τέχνης, ἀλλ' ἕτερα ἦν
 ἠδύρεπισμένα, ἐπιδειξαμένῳ τὴν ἀρετὴν, τὰ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ
 χάριτος ἐπανθεῖν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ περιαστράπτειν μέλλοντα

ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη ἡ ἐντολὴ ποὺ νὰ δοκιμάζει τὴν ὑπακοὴν μας. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχε φυτὸν γόνιμον εἰς ὠραίους καρποῦς, διὰ νὰ ἀξιωθοῦμεν δικαίως τὰ στεφάνια τῆς ὑπομονῆς, ἀφοῦ ἀπεφεύγαμεν τὸ ἡδονικὸν καὶ ἐπεδεικνύαμεν τὸ ἀγαθὸν τῆς ἐγκρατείας. Εἰς τὴν βρῶσιν δὲν ἐπηκολούθησε μόνον ἡ παραβίασις τῆς ἐντολῆς ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίγνωσις τῆς γυμνότητος. Διότι «ἔφαγαν, λέγει, καὶ ἀνοιξαν τὰ μάτια των καὶ εἶδαν ὅτι ἦταν γυμνοί»³⁵. Ἐπρεπε δὲ νὰ μὴ γνωρίζουν τὴν γύμνωσιν, διὰ νὰ μὴ ἀπησχολεῖτο ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν, μὲ τὸ νὰ ἐπινοῇ ἐνδύματα διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ θαλπωρὴν τῆς γυμνότητος, καὶ γενικὰ μὲ τὴν φροντίδα τῆς σαρκός, ἀποσπώμενος ἀπὸ τὴν ἐνατένισιν τοῦ Θεοῦ. Διατί ὁμως ἀμέσως μ' αὐτὸν δὲν κατεσκευάσθησαν συγχρόνως καὶ τὰ ἐνδύματα; Διότι αὐτὰ δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι οὔτε φυσικὰ οὔτε τεχνητά. Διότι τὰ μὲν φυσικὰ εἶναι γνώρισμα τῶν ἀλόγων ζώων π.χ. πτερά, τρίχες, παχέα δέρματα, τὰ ὅποια ἡμποροῦν νὰ ὑπομένουν τὰς κακοκαιρίας καὶ νὰ ὑποφέρουν τὴν ζέστην. Εἰς αὐτὰ κατὰ τίποτε τὸ ἓνα δὲν διέφερεν ἀπὸ τὸ ἄλλο, διότι εἰς ὅλα ἡ φύσις εἶναι ἰσότιμος. Εἰς τὸν ἀνθρώπον ὁμως ἔπρεπε, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, αἱ ἀνταποδόσεις τῶν ἀγαθῶν νὰ εἶναι διάφοροι. Αἱ ἐπαγγελματικαὶ ἀσχολίαι θὰ ἐπροξενούσαν φροντίδας, πρᾶγμα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποφευχθῆ ὡς βλαβερὸν διὰ τὸν ἀνθρώπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος, ὅταν μᾶς προκαλῆ ἐκ νέου εἰς τὴν παραδεισιακὴν ζωὴν, ξεριζώνει τὴν μέριμναν ἀπὸ τὰς ψυχὰς μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν ζωὴν σας τί θὰ φάγητε ἢ τί θὰ πιῆτε, οὔτε διὰ τὸ σῶμά σας τί θὰ φορέσετε»³⁶. Λοιπὸν οὔτε ἐκ φύσεως ἔπρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ ἔχη τὰ σκεπάσματα, οὔτε διὰ τῆς τέχνης, ἀλλὰ ἄλλου εἶδους ὑπῆρχαν ἔτοιμα, ἐφ' ὅσον ἐπεδείκνυε τὴν ἀρετὴν, αὐτὰ ποὺ ἔμελλε νὰ ἐπιφανοῦν εἰς τὸν ἀνθρώπον μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ περιαστράψουν μὲ κάποια φωτεινὰ ἐνδύματα, ὅποια

36. Μαθθ. 6, 25.

φωτειναῖς τισι περιβολαῖς, ὅποια αἱ τῶν ἀγγέλων, ὑπὲρ τὴν
 τῶν ἀνθέων ποικιλίαν, ὑπὲρ τὴν τῶν ἀστέρων φαιδρότητα καὶ
 στιλβότητα. Διὰ τοῦτο οὖν οὐκ εὐθὺς αὐτῷ τὰ ἐνδύματα, ἐπειδὴ
 ἄθλα ἦν ἀρετῆς ἀποκείμενα τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς ἃ φθάσαι ὑπὸ
 5 τῆς ἐπηρείας τοῦ διαβόλου οὐκ ἐπετράπη. Ἐργονιστῆς τοίνυν
 ἔστηκεν ἡμῖν ὁ διάβολος, διὰ τὸ ἐξ ἐπηρείας πάλαι γενόμενον
 ἡμῖν πτώμα, τοῦ Κυρίου οἰκονομήσαντος ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὸν
 πάλην, ὥστε διὰ τῆς ὑπακοῆς ἀναπαλαῖσαι ἡμᾶς καὶ καταστε-
 φανωθῆναι τοῦ ἀντιδίκου. Εἴθε μὲν γάρ μὴ ἐγεγόνει διάβολος,
 10 ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τῇ τάξει, ἐν ἣ ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθη παρὰ τοῦ ταξι-
 ἀρχου. Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἀποστάτης, ἐχθρὸς μὲν Θεοῦ, ἐχθρὸς
 δὲ ἀνθρώπων τῶν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένων (διὰ τοῦτο
 γάρ ἐστι μισάνθρωπος, διότι καὶ θεομάχος· καὶ μισεῖ μὲν ἡμᾶς
 ὡς κτήματα τοῦ Λεσπότου, μισεῖ δὲ ὡς ὁμοιώματα τοῦ Θεοῦ),
 15 συνεχρήσατο οὖν αὐτοῦ τῇ πονηρίᾳ εἰς γυμνάσιον τῶν ἡμετέρων
 ψυχῶν ὁ σοφῶς καὶ προνοητικῶς οἰκονομῶν τὰ ἀνθρώπινα,
 ὥσπερ ἰατρὸς τῷ τῆς ἐχίδνης ἰῶ εἰς σωτηρίων φαρμάκων κα-
 τασκευὴν ἀποχρώμενος. Τίς οὖν ἦν ὁ διάβολος; καὶ τίς ἡ τάξις;
 καὶ τί τὸ ἀξίωμα; καὶ πόθεν ὄλωσ' Σατανᾶς προσηγόρευται;
 20 Σατανᾶς μὲν οὖν, διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι τῷ ἀγαθῷ. Οὕτω γάρ ση-
 μαίνει ἡ φωνὴ τῶν Ἑβραίων, ὡς ἐν ταῖς Βασιλείαις μεμαθήκα-
 μεν· «Ἐξήγειρε γάρ, φησί, Κύριος τῷ Σολομῶντι σατᾶν, Ἄ-
 δερ τὸν βασιλέα τῶν Σύρων». Διάβολος δέ, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς
 καὶ συνεργὸς τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ κατήγορος γίνεται, χαι-
 25 ρων μὲν ἡμῶν ἀπωλεία, παραδειγματίζων δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς
 πεπραγμένοις. Φύσις δὲ αὐτοῦ ἀσώματος, κατὰ τὸν ἀπόστολον
 τὸν εἰπόντα· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα,

είναι τὰ ἐνδύματα τῶν ἀγγέλων, πού ξεπερνοῦν εἰς ποικιλίαν τὰ ἄνθη καὶ εἰς λαμπρότητα καὶ στυλιπνότητα τὰ ἄστρα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν τοῦ ἐδόθησαν συγχρόνως τὰ ἐνδύματα, ἐπειδὴ ἦταν βραβεῖα ἀρετῆς, πού ἐναπέκειντο εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὰ ὅποια λόγῳ τῆς διαβολικῆς ἐπηρείας δὲν ἠμπόρεσε νὰ φθάσῃ. Ἐξ αἰτίας τῆς παλαιᾶς πτώσεώς μας, πού ἐπισυνέβη μὲ τὴν βλαβερὰν ἐπενέργειάν του, ὁ διάβολος ἔγινεν ἀντίπαλός μας. Ὁ Κύριος μᾶς οἰκονόμησε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον του, ὥστε μὲ τὴν ὑπακοὴν ἡμεῖς νὰ παλαιψώμεν πάλιν καὶ νὰ στεφανωθῶμεν διὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ ἀντιπάλου μας. Μακάρι νὰ μὴ εἶχε γίνῃ διάβολος καὶ νὰ παρέμεινεν εἰς τὴν τάξιν ὅπου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν ἔταξεν ὁ ταξιάρχης. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἔγινεν ἀποστάτης, ἔγινεν ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων πού ἐπλάσθησαν σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ (διὰ τοῦτο μάλιστα εἶναι μισάνθρωπος, διότι εἶναι καὶ θεομάχος· καὶ μᾶς μισεῖ ὡς κτήματα τοῦ Δεσπότη, μᾶς μισεῖ ὡς ὁμοιώματα τοῦ Θεοῦ), ἐχρησιμοποίησε λοιπὸν τὴν πονηρίαν του, αὐτὸς πού μὲ σοφίαν καὶ πρόνοιαν διακυβερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, διὰ νὰ γυμνάσῃ τὰς ψυχὰς μας, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἰατρὸς χρησιμοποιεῖ τὸ δηλητήριον τῆς ὀχιᾶς διὰ νὰ παρασκευάσῃ σωτήρια φάρμακα. Ποῖος λοιπὸν ὑπῆρξεν ὁ διάβολος; Καὶ ποῖα ἡ τάξις του; Καὶ ποῖον τὸ ἀξίωμά του; Καὶ ἀπὸ ποῦ γενικὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα Σατανᾶς; Σατανᾶς λοιπὸν λέγεται, διότι ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἀγαθόν. Αὐτὸ σημαίνει, ὅπως ἔχομεν μάθει εἰς τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν, ἡ ἑβραϊκὴ λέξις. «Ἐξήγειρε γάρ, φησί, Κύριος τῷ Σολομῶντι σατᾶν, Ἄδερ τὸν βασιλέα τῶν Σύρων»³⁷. Διάβολος δὲ ἐπειδὴ ὁ ἴδιος γίνεται καὶ συνεργὸς τῆς ἀμαρτίας μας καὶ κατήγορός μας. Διότι χαίρει μὲ τὴν καταστροφὴν μας καὶ μᾶς στιγματίζει μὲ τὰς πράξεις μας. Ἡ φύσις του εἶναι ἀσώματος, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολον πού εἶπε· «δὲν διεξάγομεν πάλιν μὲ σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλὰ μὲ τὰ πονηρὰ πνεύματα»³⁸.

ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας). Ἐξίωμα δὲ ἀρχικόν·
 «Πρὸς γὰρ τὰς ἀρχάς, φησί, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμο-
 κρατορας τοῦ σκοτους τούτου». Τόπος δὲ τῆς ἀρχῆς ὁ ἐναέριος,
 ὡς φησιν ὁ αὐτός· «Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος,
 5 τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς νίοις τῆς ἀπειθείας».
 Διὰ τοῦτο καὶ κόσμου ἄρχων λέγεται, ἐπειδὴ περιγίειος αὐτοῦ
 ἐστὶν ἡ ἀρχή. Καὶ οὕτω φησὶν ὁ Κύριος· «Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ
 κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται
 ἔξω». Καὶ πάλιν· «Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ
 10 ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν».

10. Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται περὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ διαβόλου,
 ὅτι «Πνευματικὰ ἐστὶ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις», εἰδέ-
 ναι χρὴ ὅτι οὐρανὸν συνήθως ἡ Γραφή τὸν ἀέρα λέγει, ὡς τό,
 «Τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ» καὶ τό, «Ἀναβαίνουσιν ἕως τῶν οὐ-
 15 ρανῶν»· τουτέστι, ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ὑψοῦνται. Διὰ τοῦτο
 καὶ ὁ Κύριος εἶδε «Τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
 πεσόντα»· τουτέστι, τῆς οἰκειας ἀρχῆς ἐκπεσόντα, καὶ κάτω
 γενόμενον, ἵνα πατῆται ὑπὸ τῶν εἰς Χριστὸν ἠλπικόντων. Ἐδω-
 κε γὰρ δύναμιν τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς «Τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφρον
 20 καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ». Ἐπεὶ
 οὖν ἐξεβλήθη ἡ πονηρὰ αὐτοῦ τυραννίς, καὶ ἐκαθάρθη ὁ περιγίειος
 τόπος διὰ τοῦ σωτηρίου πάθους, τοῦ εἰρηνεύσαντος τὰ ἐπὶ τῆς
 γῆς καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κηρύσσεται ἡμῖν λοιπὸν ἡ βασιλεία
 τῶν οὐρανῶν· Ἰωάννου μὲν λέγοντος, «Ἡγγικεν ἡ βασιλεία
 25 τῶν οὐρανῶν», τοῦ Κυρίου δὲ πανταχοῦ τὸ εὐαγγέλιον τῆς βα-

39. Ἐφεσ. 6, 12.

40. Ἐφεσ. 2, 2.

41. Ἰωάν. 12, 31.

42. Ἰωάν. 14, 30.

Τὸ ἀξίωμα δὲ εἶναι αὐτοκρατορικόν. Διότι λέγει «ἀγωνιζόμεθα μετὰ τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας, τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκοτεινοῦ τούτου κόσμου»³⁹. Ὁ δὲ τόπος τῆς δυναστείας εἶναι ὁ ἐναέριος χῶρος, ὅπως μᾶς τὸ λέγει ὁ ἴδιος· «κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας»⁴⁰. Διὰ τοῦτο καὶ ἄρχων τοῦ κόσμου ὀνομάζεται, διότι ἡ δεσποτεία του εἶναι γύρω ἀπὸ τὴν γῆν. Καὶ ὁ Κύριος κάπως ἔτσι λέγει· «τώρα γίνεται κρίσις τοῦ κόσμου τούτου, τώρα ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου θὰ ἐκβληθῆ ἔξω»⁴¹. Καὶ πάλιν· «ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ δὲν ἔχει ἐπάνω μου καμμίαν δύναμιν»⁴².

10. Ἐπειδὴ ὁμως ὠμιλήσαμεν διὰ τὴν στρατιάν τοῦ διαβόλου, ὅτι «εἶναι πνεύματα πονηρὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁴³, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καλὰ ὅτι ἡ Γραφή ὀνομάζει συνήθως οὐρανὸν τὸν ἀέρα, ὅπως λ.χ. ὁ λόγος «τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ»⁴⁴ καὶ τὸ «ἀναβαίνουνσιν ἕως τῶν οὐρανῶν»⁴⁵, δηλαδὴ ἀνυψώνονται πολὺ εἰς τὸν ἀέρα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι «ὁ Σατανᾶς ὡσάν ἀστραπή ἔπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν»⁴⁶. Δηλαδὴ ὅτι ἔπεσεν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ πεσμένος κάτω καταπατεῖται ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἐλπίσει εἰς τὸν Χριστόν. Διότι «ἔδωκεν ἐξουσίαν εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ πατοῦν ἐπάνω εἰς τὰ φίδια καὶ τοὺς σκορπιούς καὶ εἰς ὄλοκληρον τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ»⁴⁷. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐξεδιώχθη ἡ πονηρὰ δεσποτεία του καὶ ἐκαθαρίσθη ὁ περίγειος χῶρος μετὰ τὸ σωτήριον πάθος, ποὺ εἰρήνευσε τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια⁴⁸, μᾶς κηρύσσεται λοιπὸν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διότι ὁ μὲν Ἰωάννης λέγει «ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»⁴⁹ καὶ ὁ Κύριος παντοῦ κηρύσσει τὸ

43. Ἐφεσ. 6, 12.

44. Ματθ. 6, 26.

45. Ψαλμ. 106, 26.

46. Λουκ. 10, 18.

47. Λουκ. 10, 19.

48. Κολασ. 1, 20.

49. Ματθ. 3, 2.

σιλείας κηρύσσοντος· καὶ ἔτι πρότερον τῶν ἀγγέλων βοῶντων
 «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη» καὶ τῶν ἀγαλλιω-
 μένων ἐπὶ τῇ εἰς Ἱερουσαλήμ εἰσόδῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ
 κραζόντων, «Εἰρήνη ἐν οὐρανοῖς, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις». Καὶ
 5 ὅλως μυρία εἰσὶ τῶν ἐπινικίων αἱ φωναὶ τὴν εἰς τέλος καθ-
 αίρεσιν τοῦ ἐχθροῦ παριστῶσαι, ὡς οὐδεμιᾶς πάλης, οὐδὲ ἀγῶ-
 νος ἐν τοῖς ἄνω ὑπολειπομένου ἡμῖν, οὐδέ τινος ἀνθισταμένου
 καὶ παρατρέποντος ἡμᾶς τῆς μακαρίας ζωῆς, ἀλλ' ἄλυπον ἡ-
 μῶν τὴν διαδοχὴν ἐχόντων πρὸς τὸ ἐξῆς καὶ ἀπολαυόντων ἡμῶν
 10 τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς εἰς τὸ διηνεκές, οὐ μετασχεῖν ἐξ ἀρχῆς
 διὰ τὴν τοῦ ὄφρου ἐπιβουλὴν ἐκωλύθημεν. «Ἔταξε γὰρ ὁ Θεὸς
 τὴν φλογίνην ῥομφαίαν φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς
 ζωῆς», ἣν παρελθόντες ἀκωλύτως, εἶσω γενοίμεθα τῆς ἀπο-
 λαύσεως τῶν καλῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ
 15 δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

50. Λουκ. 2, 14.

51. Λουκ. 19, 38.

εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας. Καὶ ἀκόμη πρωτύτερα οἱ ἄγγελοι ἐκράυαζαν «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»⁵⁰ καὶ οἱ ἀγαλλιώμενοι μὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Κυρίου μας εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκράυαζαν «εἰρήνη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ δόξα ἐν τοῖς ὑψίστοις»⁵¹. Καὶ γενικὰ ἀπειράριθμοι εἶναι αἱ φωναὶ τῶν ἐπινικίων, ποὺ παρουσιάζουν τὴν τελικὴν συντριβὴν τοῦ ἐχθροῦ, διότι καμμία πάλη, κανένας ἀγῶνας δὲν μᾶς ἀπομένει εἰς τὰ οὐράνια. Κανεὶς δὲν μᾶς ἀντιστέκεται καὶ δὲν μᾶς ἐκτρέπει ἀπὸ τὴν μακαρίαν ζωὴν, ἀλλὰ εἰς τὸ ἐξῆς ἡμεῖς χωρὶς λύπην κατέχομεν τὴν κληρονομίαν καὶ διαρκῶς ἀπολαμβάνομεν ἀπὸ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἀρχικῶς λόγῳ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου ἐμποδίσθημεν νὰ φάγωμεν. Διότι «ὁ Θεὸς ἐτοποθέτησε τὴν φλογίνην ρομφαίαν νὰ φυλάσσει τὸν δρόμον πρὸς τὸ δένδρον τῆς ζωῆς»⁵², τὴν ὁποίαν ἀνεμπόδιστα ἀφοῦ διέλθωμεν, μακάρι νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ποὺ εἶναι ὁ Κύριός μας. Εἰς αὐτὸν ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

52. Γέν. 3, 24.

Δ΄

ΟΜΙΛΙΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑΙ

ΟΜΛΙΑ
ΡΗΘΕΙΣΑ ΕΝ ΛΙΜΩ ΚΑΙ ΛΥΧΜΩ

1. «Λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; Κύριος ὁ
 Θεὸς ἐλάλησε, καὶ τίς οὐ προφητεύσει»; Προφητικὸν ποιήσωμεν
 τὸ τοῦ λόγου προοίμιον καὶ τὸν θεοφοροῦμενον Ἄμως συνεργὸν
 εἰς τὴν τῶν προκειμένων χρεῖαν παραλάβωμεν, τὰ ὅμοια τῶν
 5 ἡμῖν διοχλοῦντων κακῶν θεραπεύσαντα πάθη, τὴν ὑπὲρ τῶν
 συμφερόντων βουλήν τε καὶ γνώμην ἐκτιθέμενοι. Καὶ γὰρ αὐ-
 τὸς ὁ προφήτης ἐν τῇ φορᾷ τῶν ἀνωτέρω χρόνων, τοῦ λαοῦ
 καταλιπόντος τὴν πατρῴαν εὐσέβειαν καὶ πατήσαντος μὲν τὴν
 τῶν νόμων ἀκρίβειαν, εἰς δὲ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν ὑπολι-
 10 στήσαντος, κῆρυξ ἐγένετο μετανοίας, τὴν ἐπιστροφὴν παραι-
 νῶν καὶ τῶν τιμωριῶν προφέρων τὴν ἀπειλήν. Ἐμοὶ δὲ δι' εὐ-
 χῆς ἀγέσθω τὸ μέχρι μὲν τινος τῷ ζήλῳ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας
 προσχρηῆσθαι· μηκέτι μέντοι καὶ τὴν ἔκβασιν τῶν τότε γενομένων
 ἰδεῖν ἀκόλουθον. Ἀπειθήσας γὰρ ὁ λαός, καὶ ὡσπερ πῶλος σκλη-
 15 ρὸς καὶ δυσήμιος ἐνδακὼν τὸν χαλινόν, οὐχ εἰλκύσθη πρὸς τὸ συμ-
 φέρον, ἐκτραπείς δὲ τῆς εὐθείας, τοσοῦτον ἔδραμεν ἄτακτα καὶ
 τοῦ ἡνιόχου κατεφρυάξατο, μέχρις οὗ τοῖς βαρᾶθροις καὶ τοῖς
 κρημνοῖς ἐκπεσῶν, ἀξίαν τῆς δυσπειθείας τὴν πανωλεθρίαν ὑπέ-
 20 μεινεν. Ὅ μὴ γένοιτο νῦν ἐφ' ἡμῶν, παῖδες ἐμοί, «Ὅθις διὰ τοῦ
 εὐαγγελίου ἐγέννησα», ὅθις διὰ τῆς εὐλογίας τῶν χειρῶν ἐσπαρ-

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣΑ ΕΙΣ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΠΕΙΝΗΣ ΚΑΙ ΞΗΡΑΣΙΑΣ

1. «Ὅταν ὁ λέων βρυχηθῆ, ποῖος δὲν θὰ φοβηθῆ; Ὅταν Κύριος ὁ Θεὸς ὁμιλῆ, ποῖος δὲν θὰ προφητεύσῃ;»¹. Ἄς ἀρχίσωμεν τὸν λόγον μας μὲ τὰ προφητικά λόγια καὶ ἅς πάρωμεν συνεργὸν εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν προκειμένων, δηλαδὴ τῶρα ποῦ ἐκθέτομεν καὶ τὴν σκέψιν καὶ τὴν γνώμην διὰ αὐτὰ ποῦ εἶναι συμφέροντα, τὸν θεοφόρον Ἀμῶς, ὁ ὁποῖος ἐθεράπευσε συμφοράς, ὁμοίας μὲ τὰ κακὰ ποῦ ὑπερβολικὰ ἐνοχλοῦν ἡμᾶς. Διότι καὶ ὁ προφήτης αὐτός, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν παλαιότερων χρόνων, ὅταν ὁ λαὸς εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν πατρικὴν εὐσέβειαν καὶ εἶχε καταπατήσει τὴν ἀκρίβειαν τῶν νόμων καὶ εἶχε ξεγλυστρίσει εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων, ἐκήρυξε τὴν μετάνοιαν, μὲ τὸ νὰ συμβουλεύῃ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μὲ τὸ νὰ ἐξαγγέλλῃ τὴν ἀπειλὴν τῶν τιμωριῶν. Ἐγὼ δὲ μακάρι νὰ ἐπωφεληθῶ μέχρι ἐνὸς σημείου ἀπὸ τὸν ζῆλον τῆς παλαιᾶς ἱστορίας, ὄχι ὅμως καὶ τὸ νὰ ἰδῶ ἐπὶ πλέον νὰ ἀκολουθῆ ἡ ἐκβασίς τῶν τότε γεγονότων. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ λαὸς ἀπείθησε καὶ ὡσὰν ἄγριον καὶ δυσυπότακτον πουλᾶρι ἐδάγκασε τὰ χαλινάρια, δὲν ὠδηγήθη πρὸς τὸ συμφέρον· ἀλλὰ ἀφοῦ ἐξέφυγεν ἀπὸ τὸν ἴσιον δρόμον, ἔτρεξε τὸσον πολὺ ἄτακτα καὶ ἐξηγριώθη ἐναντίον τοῦ καρβαλλάρη μέχρι τοῦ σημείου νὰ πέσῃ εἰς τὰ βάραθρα καὶ τοὺς κρημνοὺς καὶ νὰ ὑποστῆ πανωλεθρίαν, ἀξίαν πρὸς τὴν ἀνυπακοὴν του. Αὐτὸ μακάρι νὰ μὴ συμβῆ τῶρα εἰς ἡμᾶς, παιδιὰ μου, «ποῦ σᾶς ἐγέννησα διὰ τοῦ Εὐαγγελίου»²

2. Α' Κορ. 4, 15.

γάνωσα. Ἄλλ' ἔστω ἀκοή εὐγνώμων, ψυχὴ εὐπειθής, ἀπαλῶς δεχομένη τὰς παραινέσεις, εἶκουσα τῷ λέγοντι, ὡς κηρὸς τῷ σφραγίζοντι, ἵνα διὰ μιᾶς ταύτης σπουδῆς καὶ γὰρ λάβω καρπὸν τῶν πονουμένων εὐφραίνοντα, καὶ ὑμεῖς ἐν καιρῷ τῆς ἀπαλλαγῆς
5 τῶν δεινῶν, τὴν γενομένην παραινέσιν ἐπαινέσητε. Τί οὖν ἔστιν ὅπερ ἐνδείκνυται μὲν ὁ λόγος, ἔτι δὲ μετεώρους κατέχει τὰς ψυχὰς τῇ ἐλπίδι τῆς ἀκοῆς, βραδύνων δημοσιεύειν τὸ προσδοκώμενον;

2. Οὐρανὸν ὀρῶμεν, ἀδελφοί, στεγανόν, γυμνόν, καὶ ἀνέφελον, στυγνὴν ἐμποιοῦντα τὴν αἰθρίαν ταύτην καὶ καταλυποῦντα
10 τῇ καθαρότητι, ἣν λίαν ἐπεθυμοῦμεν τὸ πρότερον, ἥνικα ἂν ἐπὶ πολὺ σκεπασθῆις τοῖς νέφεσι, ζοφώδεις ἡμᾶς καὶ ἀνηλίους εἰργάσατο. Γῆ δὲ καταξηρανθεῖσα εἰς ἄκρον, ἀηδῆς μὲν ἔστιν ὀφθῆναι, στεῖρα δὲ πρὸς γεωργίαν καὶ ἄγονος, εἰς σχίσματα διαρραγεῖσα, καὶ εἰς τὸ βάθος δεχομένη καταλάμπουσιν τὴν ἀκτίνα. Πηγαὶ δὲ
15 ἡμᾶς ἐπέλιπον πλούσιαι τε καὶ ἀέναοι, καὶ ποταμῶν μεγάλων ἔδαπανήθη τὰ ρεύματα, παῖδες δὲ αὐτὰ σμικρότατοι καταπεξεύουσι, καὶ γυναῖκες περαιοῦνται μετὰ φορτίων, τοὺς δὲ πολλοὺς ἡμῶν καὶ τὸ ποτὸν ἐπέλειψε, καὶ ἐν ἀπορίᾳ τοῦ ζῆν καθεστήκαμεν. Ἰσραηλῖται νέοι, Μωυσῆν ζητοῦντες νέον καὶ ῥάβδον
20 θανασιῶν ποιητικὴν, ἵνα πάλιν πέτραι πληγεῖσαι τὴν χρεῖαν τοῦ διψῶντος λαοῦ θεραπεύσωσι, νεφέλαι δὲ παρὰδοχοὶ τροφὴν ἀσνήθη τὸ μάννα τοῖς ἀνθρώποις καταφεκάσωσιν. Εὐλαβηθῶμεν μὴ γενώμεθα τοῖς ὀφιγόνοις καινὸν ἐπὶ λιμοῦ καὶ τιμωρίας διήγημα. Εἶδον τὰς ἀρούρας καὶ πολλὰ κατεδάκρυσεν τῆς ἀκαρ-
25 πίας αὐτῶν· καὶ ἐξέχεα θρηνον, ἐπειδὴ μὴ ὑετὸς ἐφ' ἡμᾶς ἐξεχύθη. Τὰ μὲν τῶν σπερμάτων πρὸ τῆς ἐκβολῆς ἐξηράνθη, τοῖς

καὶ σᾶς ἐσπαργάνωσα διὰ τῆς εὐλογίας τῶν χειρῶν μου. Ἄλλ' ἄς ὑπάρχη ἀγαθὴ ἀκοή, ψυχὴ πρόθυμος, ποῦ νὰ δέχεται ἀπαλά τὰς συμβουλὰς, νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸν ὁμιλητὴν, ὅπως τὸ κηρὶ εἰς τὸν σφραγιστὴν, διὰ νὰ λάβω καὶ ἐγὼ μὲ μίαν τέτοιαν ἐπιμέλειαν, γλυκὺν καρπὸν ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ ἐσεῖς νὰ ἐπαινέσετε τὴν συμβουλὴν ποῦ γίνεται, ὅταν θὰ ἔχωμεν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς συμφορὰς. Ποῖον λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποῦ ἐπιστημαίνει μὲν ὁ λόγος, ἀλλὰ κρατεῖ ἀκόμη εἰς ἀβεβαιότητα τὰς ψυχὰς, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸ ἀκούσουν, διότι βραδύνει νὰ ἀνακοινώσῃ τὸ ἀναμενόμενον;

2. Βλέπομεν, ἀδελφοί, τὸν οὐρανὸν ἐρμητικὰ κλειστὸν, γυμνὸν καὶ ἀνέφελον, νὰ κάμνη μισητὴν αὐτὴν τὴν αἰθρία καὶ νὰ προκαλῇ λύπην μὲ τὴν καθαρότητα, τὴν ὁποῖαν πάρα πολὺ ἐπεθυμούσαμεν προηγουμένως, ὅταν κάποτε, ἀφοῦ ἔσκηπάσθη διὰ πολὺν καιρὸν μὲ τὰ σύννεφα, μᾶς ἔκαμε σκοτεινοὺς καὶ ἀνηλίους. Καὶ ἡ γῆ ἀφοῦ κατηξηράνθη εἰς τὸ ἔπακρον εἶναι δυσάρεστος εἰς τὸ νὰ τὴν ἰδῆ κανεῖς· εἶναι στεῖρα δὲ καὶ ἄγονος διὰ τὴν γεωργίαν· ἔχει κομματιασθῆ εἰς σχίσματα καὶ δέχεται κατὰβραθα τὴν ἀκτῖνα νὰ τὴν φωτίζη. Καὶ αἱ πλούσιαι καὶ ἀστεῖρευτοι πηγαὶ μᾶς ἔλειψαν καὶ τὰ νερά τῶν μεγάλων ποταμῶν ἐστεῖρευσαν, μικρότατα δὲ παιδιὰ τὰ διαβαίνουν πεζῆ καὶ αἱ γυναῖκες τὰ περνοῦν φορτωμέναι. Πολλοὺς ἀπὸ ἡμᾶς, μᾶς ἔλειψεν ἀκόμη καὶ τὸ πόσιμον νερὸν καὶ κινδυνεύομεν διὰ τοῦτο νὰ πεθάνωμεν. Ὡς νέοι Ἰσραηλίται, ποῦ ἀναζητοῦν νέον Μωυσῆν καὶ θαυματουργικὸν ραβδί, διὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν, ἀφοῦ καὶ πάλιν κτυπηθοῦν αἱ πέτραι, τὴν ἀνάγκην τοῦ λαοῦ ποῦ διψᾷ· σύννεφα δὲ παράδοξα νὰ καταβρέξουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τροφὴν ἀσυνήθη, ὅπως τὸ μάννα. Ἄς προσέξωμεν νὰ μὴ γίνωμεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους θλιβερόν διήγημα πείνης καὶ τιμωρίας.

Ἄντικρυσσα τὰ χωράφια καὶ ἔκλαψα πολὺ διὰ τὴν ἀκαρπίαν των, καὶ ἐσκόρπισα τὸν θρῆνον, ἐπειδὴ εἰς ἡμᾶς δὲν ἔπεσε βροχή. Ἄλλα μὲν ἀπὸ τὰ σπέρματα ἔχουν ξηρανθῆ προτοῦ φυτρώσουν, διότι παρέμειναν μέσα εἰς τοὺς σβώλους, ὅπως

βώλοις τοιαῦτα μείναντα οἷα τὸ ἄροτρον ἔκρουφε· τὰ δὲ μικρὸν προκύνφанта καὶ βλαστήσαντα, ἔλεεινῶς ἀπεμαράνθη τῷ καίματι· ὡς νῦν εὐκαίρως τινὰ τῆρ' εὐαγγελικὴν ἀναστρέψαι φωνήν, λέγοντα· οἱ μὲν ἐργάται πολλοί, τὸ δὲ θέρος οὐδ' ὀλίγον.

5 Οἱ γεωργοὶ δὲ ταῖς ἀρούραις ἐπικαθήμενοι καὶ τὰς χεῖρας κατὰ τῶν γονάτων συμπλέκοντες (τοῦτο δὴ τῶν πενθούντων τὸ σχῆμα), τοὺς ματαίους ἑαυτῶν πόρους δακρύουσι, πρὸς παῖδας νηπίους ἀφορῶντες, καὶ ὀδυρόμενοι πρὸς γυναῖκας ἀτενίζοντες, καὶ θρηνοῦντες, ἐπαφώμενοι καὶ ψηλαφῶντες τοὺς ξηροὺς

10 χόρτους τῶν γεννημάτων, ἀνοιμώζοντες δὲ μεγάλα, καθάπερ οἱ πατέρες οἱ τοὺς ἐν ἄνθει τῆς ἡλικίας υἱοὺς ἀπολέσαντες. Λεγέσθω τοίνυν καὶ πρὸς ἡμᾶς παρὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου, οὗ μικρὸν πρόσθεν ἐν προοιμίῳ ἐμνημονεύσαμεν· «Καὶ ἐγώ, φησίν, ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ τρυγητοῦ·

15 καὶ βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω· καὶ μερὶς μία βραχίσειται, καὶ μερὶς, ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. Καὶ συναθροίσονται δύο ἢ τρεῖς πόλεις εἰς μίαν πιεῖν ὕδωρ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι· διότι οὐκ ἐπεστράφητε πρὸς με, λέγει Κύριος». Μάθωμεν οὖν ὅτι δι' ἀποστροφὴν καὶ ἀμέλειαν ταύτας

20 ἡμῖν ὁ Θεὸς τὰς πληγὰς ἐνίησιν, οὐκ ἐκτροῖψαι ζητῶν, ἀλλ' ἐπαρορθῶσαι σπουδάζων, κατὰ τοὺς χρηστοὺς τῶν πατέρων καὶ ἐμμελεῖς τῶν τέκνων, οἳ θυμοῦνται κατὰ τῶν νέων καὶ διανίστανται, οὐ κακόν τι δοῦναι σπουδάζοντες, ἀλλ' ἐκ τῆς νηπιώδους ὀλιγωρίας καὶ τῶν τῆς νεότητος ἁμαρτιῶν εἰς ἐπιμέ-

25 λειαν ἄγοντες. Ὁρᾶτε τοίνυν ὡς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τὰς ὥρας τῶν ἰδίων ἐξήγαγε φύσεων καὶ τῶν καιρῶν τὰς ἰδέας εἰς ἄλλοκότους κοῤῥασεις διήμειπεν. Ὁ χειμῶν οὐκ ἔσχε τὸ σύνηθες ὕγρον μετὰ τοῦ ξηροῦ, ἀλλὰ πᾶσαν ἰκμάδα

τὰ ἐσκέπασε τὸ ἀλέτρι. Ἄλλα, δὲ μόλις ἐφύτρωσαν ὀλίγον καὶ ἐβλάστησαν, τὰ κατεμάρανεν ἀξιολύπητα ὁ καύσων, ἔτσι ὥστε τώρα εὐκαίρως νὰ ἀντιστρέψη κανεὶς τὸν εὐαγγελικὸν λόγον καὶ νὰ εἴπῃ· οἱ μὲν ἐργάται πολλοί, ὁ δὲ θερισμὸς οὐτε ὀλίγος³. Καὶ οἱ γεωργοί, καθήμενοι εἰς τὰ χωράφια καὶ πιάνοντες τὰ γόνατά τους μὲ τὰ χέρια των (διότι αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος αὐτῶν ποῦ πενθοῦν), κλαίουں διὰ τοὺς χαμένους κόπους των. Ἄντικρῦζον τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ ὀδύρονται, ἀτενίζον τὰς γυναῖκας καὶ θρηνοῦν, χαϊδεύον καὶ ψηλαφίζον τὰ ξηρὰ χορτάρια τῶν γεννημάτων καὶ κραυγάζον δυνατὰ, ὡσάν οἱ πατέρες ποῦ ἔχουν χάσει τὰ παιδιὰ των ἐπάνω εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας των. Ἄς λεχθῆ λοιπὸν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν ἴδιον προφήτην, ποῦ ὀλίγον προηγουμένως εἰς τὸ προοίμιον ἀνεφέραμεν· «ἐγὼ ἐπίσης, λέγει, κατεκράτησα ἀπὸ σᾶς τὴν βροχὴν τρεῖς μῆνας πρὸ τοῦ θερισμοῦ καὶ ἔβρεξα εἰς μίαν πόλιν καὶ εἰς ἄλλην πόλιν δὲν ἔβρεξα. Τὸ ἓνα χωράφι ἐποτίσθη καὶ τὸ ἄλλο, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἔβρεξα, ἐξηράνθη. Καὶ συνηθροίζοντο δύο ἢ τρεῖς πόλεις εἰς μίαν διὰ νὰ πίουں νερόν, χωρὶς νὰ ἠμποροῦν νὰ κατασβέσουν τὴν δίψαν των· καὶ αὐτὰ διότι σεῖς δὲν ἐπιστρέψατε εἰς ἐμέ, λέγει, ὁ Κύριος»⁴. Ἄς μάθωμεν λοιπὸν ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς δίδει αὐτὰ τὰ χτυπήματα, διότι ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀμελήσαμεν. Δὲν ἐπιδιώκει νὰ μᾶς συντρίψῃ, ἀλλὰ φροντίζει νὰ μᾶς διορθώσῃ, ὅπως κάμνουν οἱ καλοὶ ἀπὸ τοὺς πατέρες καὶ αὐτοὶ ποῦ φροντίζον διὰ τὰ τέκνα, οἱ ὁποῖοι θυμώνουν ἐναντίον τῶν νέων καὶ ἐξοργίζονται, ὄχι διότι θέλουν νὰ τοὺς κατοποιήσουν, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν ἀπὸ τὴν νηπιώδη ἀδιαφορίαν καὶ τὰ ἀμαρτήματα τῆς νεότητος εἰς τὴν ἐπιμέλειαν. Κυττάτε λοιπὸν πῶς ἡ πληθώρα τῶν ἰδικῶν μας ἀμαρτημάτων ἔβγαλε καὶ τὰς ἐποχὰς ἀπὸ τὴν ἴδιαν των τὴν φύσιν καὶ ἤλλαξε τὰ εἶδη τῶν καιρῶν εἰς ἀλλόκοτα ἀνακατώματα. Ὁ χειμῶν δὲν εἶχε τὴν συνήθη ὑγρασίαν μαζί μὲ τὴν ξηρασίαν, ἀλλὰ ὅλην τὴν ὑγρασίαν τὴν ἔκαμε παγωνιάν καὶ τὴν ἀπεξήρανε

4. Ἄμώς 4, 7 - 8.

τῷ κρυστάλλῳ κατέδησέ τε καὶ ἀπεξήρανε, ἄμοιρος δὲ διετέ-
 λεσε καὶ νιφάδων καὶ θετῶν. Τὸ ἔαρ πάλιν τὸ μὲν ἕτερον μέρος
 τῶν ἰδιωμάτων ἔδειξε, τὴν θερμότητα λέγω, τοῦ δὲ ὑγροῦ τὴν
 μετουσίαν οὐκ ἔσχε. Καῦμα δὲ καὶ κρυμός, καινῶς ὑπερβάντα
 5 τοὺς ὄρους τῆς κτίσεως, καὶ κακῶς εἰς τὴν καθ' ἡμῶν συμφω-
 νήσαντα βλάβην, τοῦ βίου καὶ τῆς ζωῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐλαύ-
 νουσι. Τίς οὖν ἄρα τῆς ἀταξίας καὶ τῆς συγχύσεως ἡ αἰτία;
 Τίς ὁ νεωτερισμὸς τῶν καιρῶν; Ἐρευνήσωμεν ὡς νοῦν ἔχοντες,
 ὡς λογικοὶ λογισώμεθα. Μὴ ὁ κυβερνῶν τὸ πᾶν οὐκ ἔστι; Μὴ
 10 ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς ἐπελάθετο τῆς οἰκονομίας; Μὴ ἀφηρέθη
 τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως; Ἡ τὴν ἰσχὴν μὲν τὴν αὐτὴν
 ἔχει καὶ τοῦ κράτους οὐ παρελήθη, παρηνέχθη δὲ εἰς σκληρό-
 τητα, καὶ τὸ λίαν ἀγαθὸν καὶ τὸ περὶ ἡμᾶς κηδεμονικὸν εἰς
 μισανθρωπίαν μετέβαλεν; Οὐκ ἂν εἶποι τις σωφρονῶν, ἀλλὰ
 15 φανερὰ καὶ δῆλα τὰ αἰτία δι' ἃ συνήθως οὐ διοικούμεθα. Λαμ-
 βάνοντες ἡμεῖς ἄλλοις οὐ παρέχομεν τὴν εὐεργεσίαν ἐπαινοῦ-
 μεν, καὶ ταύτης ἀποστεροῦμεν τοὺς δεομένους. Δουλοὶ ὄντες,
 ἐλευθερούμεθα, καὶ τοὺς ὁμοδόλους οὐκ οἰκτείρομεν, πεινῶν-
 τες τρεφόμεθα, καὶ τὸν ἐνδεῆ παρατρέχομεν. Ἄνευδεῆ χορηγῶν
 20 καὶ ταμίαν Θεὸν ἔχοντες, φειδωλοὶ ἐγενόμεθα καὶ ἀκοινωνητοὶ
 πρὸς τοὺς πένητας. Πολύτοκα ἡμῶν τὰ πρόβατα καὶ οἱ γυμνοὶ
 τῶν προβάτων πλείους. Αἱ ἀποθῆκαι τῷ πλήθει τῶν ἀποκει-
 μένων στενοῦνται, καὶ τὸν ἐστενωμένον οὐκ ἐλεοῦμεν. Διὰ τοῦ-
 το ἡμῖν ἀπειλεῖ τὸ δίκαιον κριτήριον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς
 25 οὐκ ἀνοίγει τὴν χεῖρα, ἐπειδὴ τὴν φιλαδελφίαν ἡμεῖς ἀπεκλεί-
 σαμεν. Διὰ τοῦτο ξηραὶ αἱ ἄρουραι, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη ἐψύγη.

3. Φωνὴ λιτανευόντων εἰκῆ βοᾷ, καὶ πρὸς τὸν ἄερα δια-
 σκεδάννυται. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς τῶν ἀξιούντων ἠκούσαμεν. Οἷα
 δὲ ἡμῶν ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέησις; Οἱ ἄνδρες, πλὴν ὀλίγων,

καὶ ἐπέρασε χωρὶς χιόνια καὶ βροχάς. Ἡ ἀνοιξὶς πάλιν ἔδειξε μὲν τὸ ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς, ἐννοῶ τὴν θερμότητα, δὲν εἶχεν ὁμως τὴν βροχερὰν περίοδον. Ζέστη δὲ καὶ παγωνιὰ παραδόξως ὑπερέβησαν τὰ φυσικὰ ὄρια καὶ ἀδίκως συνεφώνησαν εἰς τὸ νὰ μᾶς βλάψουν καὶ ἐξαπποστέλλουν ἀπὸ τὸν βίον καὶ τὴν ζωὴν τοὺς ἀνθρώπους. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀταξίας καὶ τῆς συγχύσεως; Ἀπὸ ποῦ προέρχεται αὐτὸς ὁ νεωτερισμὸς τῶν καιρῶν; Ὡς ἀνθρωποὶ μυαλωμένοι ἄς ἐρευνήσωμεν ὡς λογικοὶ ἄς συλλογισθοῦμεν. Μήπως ὁ κυβερνήτης τοῦ σύμπαντος δὲν ὑπάρχει; Μήπως ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς ἐξέχασε τὴν πρόνοιαν του; Μήπως ἔχασε τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν; Ἡ κατέχει μὲν τὴν ἰδίαν δύναμιν καὶ δὲν ἀπώλεσε τὴν ἐξουσίαν, παρεφέρθη δὲ εἰς σκληρότητα καὶ μετέβαλεν εἰς μισανθρωπίαν τὴν ὑπερβολικὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν κηδεμονίαν του πρὸς ἡμᾶς; Σώφρων ἀνθρωπὸς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ εἰπή. Ἄλλ' εἶναι ὀλοφάνερα τὰ αἷτια λόγῳ τῶν ὀπείων δὲν κυβερνῶμεθα. Ἐνῶ ἡμεῖς λαμβάνομεν, δὲν δίδομεν εἰς ἄλλους. Ἐνῶ ἐπαινοῦμεν τὴν εὐεργεσίαν, τὴν ἀποστεροῦμεν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴν χρειάζονται. Ἐνῶ εἴμεθα δοῦλοι καὶ ἐλευθερωνόμεθα, δὲν εὐσπλαγχνιζόμεθα τοὺς συνδούλους μας. Ἐνῶ πεινώμεν καὶ τρεφόμεθα, περιφρονοῦμεν τὸν ἐνδεῆ. Ἐνῶ ἔχομεν Θεόν, ἀνευδεῆ χορηγὸν καὶ ταμίαν, ἔχομεν γίνεαι σφιχτοχέρηδες καὶ ἀμέτοχοι εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πτωχῶν. Τὰ πρόβατά μας εἶναι γόνιμα καὶ ὁμως οἱ γυμνοὶ εἶναι περισσότεροι ἀπὸ τὰ πρόβατα. Αἱ ἀποθήκαι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀποθηκευμένων ἀγαθῶν στενοχωροῦνται καὶ ἡμεῖς δὲν ἐλεοῦμεν αὐτὸν ποὺ στενάζει. Διὰ τοῦτο ἡ δικαία κρίσις μᾶς ἀπειλεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἀνοίγει τὸ χέρι του, διότι ἡμεῖς ἀπεκλείσαμεν τὴν φιλαδελφίαν. Διὰ τοῦτο τὰ χωράφια εἶναι ξηρά, διότι ἡ ἀγάπη ἐπάγωσεν.

3. Ἡ φωνὴ αὐτῶν ποὺ κάμνουν λιτανεῖαν εἰς τὰ χαμένα βοᾶ καὶ διασκορπίζεται εἰς τὸν ἀέρα. Διότι οὔτε ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοὺς ποὺ ἐζητοῦσαν ἀπὸ ἡμᾶς. Ὅποια δὲ ἡ προσευχὴ μας καὶ ἡ δέησις; Οἱ ἄνδρες, πλὴν ὀλίγων, ἀσχολεῖσθε μὲ τὸ

ταῖς ἐμπορίαις σχολάζετε, αἱ γυναῖκες ὑπηρετεῖτε τούτοις
 εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ μαμωνᾶ. Ὀλίγοι λοιπὸν μετ' ἐμοῦ καὶ
 τῆς προσευχῆς, καὶ οὗτοι ἰλιγγιῶντες, χασμῶμενοι, μεταστρε-
 φόμενοι συνεχῶς καὶ ἐπιτηροῦντες πότε τοὺς στίχους ὁ ψαλ-
 5 μωδὸς συμπληρώσει, πότε, ὡς δεσμωτηρίου, τῆς ἐκκλησίας,
 καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς προσευχῆς ἀφεθήσονται. Οἱ δὲ δὴ παῖ-
 δες οἱ σμικρότατοι οὗτοι, οἱ τὰς δέλτους ἐν τοῖς διδασκαλείοις
 ἀποθέμενοι καὶ συμβοῶντες ἡμῖν, ὡς ἄνεσιν μᾶλλον καὶ τέρ-
 ψιν τὸ πρᾶγμα μετέρχονται, ἑορτὴν ποιούμενοι τὴν ἡμετέραν
 10 λύπην, ἐπειδὴ τῆς ἐπαχθείας τοῦ παιδευτοῦ καὶ τῆς φροντί-
 δος τῶν μαθημάτων πρὸς ὀλίγον ἐλευθεροῦνται. Τὸ δὲ τῶν τε-
 λείων ἀνδρῶν πλῆθος, καὶ ὁ ταῖς ἁμαρτίαις ἐνεχόμενος δῆμος,
 ἄνετος καὶ ἐλευθεριάζων καὶ γεγανωμένος τὴν πόλιν διατρέχει
 ὁ τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρων, ὁ τὴν συμ-
 15 φορὰν κινήσας καὶ ἐργασάμενος. Ἀναίσθητα δὲ καὶ ἄμεμπτα
 βρέφη πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν ἐπείγεται καὶ ἀθροίζεται, οὔτε
 τὴν ἀφορμὴν τῶν λυπούντων, οὔτε τοῦ συνήθως προσεύξασθαι
 γνῶσιν ἢ δύναμιν ἔχοντα. Σὺ μοι πάρελθε εἰς μέσον, ὁ ταῖς
 ἁμαρτίαις πεφρομένος· σὺ πρόσπεσον καὶ κλαῦσον καὶ στέναξον
 20 ἄφες τὸ βρέφος ἐνεργεῖν τὰ ἴδια τῆς ἡλικίας ἀκόλουθα. Ἴνα
 τί κρύπτη κατηγορούμενος καὶ τὸ ἀνεύθυνον εἰς ἀπολογίαν
 προῖστᾶς; Μὴ γὰρ παίζεται ὁ κριτής, ἵνα ὑποβολιμαῖον ἀντισ-
 αγάγης πρόσωπον; Ἔδει δὲ παρεῖναι κἀκεῖνο μετὰ σοῦ πάν-
 τως, οὐ μόνον. Ὁρᾶς ὡς καὶ Νινευῖται τῇ μεταμελείᾳ τὸν Θεὸν
 25 δυσωποῦντες καὶ πενθοῦντες ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἃ μετὰ
 τὴν θάλασσαν καὶ τὸ κῆτος Ἰωνᾶς ἐξεβόησεν, οὐ τὰ βρέφη
 μόνον εἰς τὴν μετάνοιαν προεστήσαντο, αὐτοὶ δὲ τρυφῶντες,
 αὐτοὶ εὐωχούμενοι διέζων τὸν βίον, ἀλλὰ πρώτους μὲν ἐδάμασε
 τοὺς πατέρας τοὺς ἡμαρτηκότας ἢ νηστεία, καὶ ἡ τιμωρία τοὺς

ἐμπόριον καὶ αἱ γυναῖκες τοὺς ὑπηρετεῖτε εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ μαμωνᾶ. Ὀλίγοι εἶναι μαζί μου καὶ μετὰ τὴν προσευχὴν, καὶ αὐτοὶ αἰσθάνονται ζάλην, χασμωριούνται, συνεχῶς γυρίζουν καὶ παρακολουθοῦν πότε θὰ τελειώσῃ ὁ ψάλτης τοὺς στίχους, πότε θὰ ἀπολυθοῦν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ὡσάν ἀπὸ φυλακὴν καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς προσευχῆς. Καὶ μάλιστα τὰ παιδιά, οἱ μικροὶ αὐτοὶ ποὺ ἄφησαν τὰ βιβλία των εἰς τὰ σχολεῖα καὶ συμπροσεύχονται μαζί μας, περιτριγυρίζουν τὸ πρᾶγμα μᾶλλον ὡσάν εὐκολίαν καὶ διασκέδασιν καὶ μεταβάλλουν τὴν λύπην μας εἰς ἑορτήν, διότι ἀπαλλάσσονται δι' ὀλίγον ἀπὸ τὴν φορτικότητα τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν φροντίδα τῶν μαθημάτων. Τὸ πλῆθος ὁμως τῶν ὠρίμων ἀνδρῶν καὶ ὁ λαὸς ποὺ εἶναι περιπεπλεγμένος εἰς τὰς ἁμαρτίας, ἀχαλίωτος καὶ ἐλεύθερος καὶ χαρούμενος βολτάρει εἰς τὴν πόλιν. Αὐτὸς περιφέρει τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν εἰς τὰς ψυχάς, αὐτὸς ὑπεκίνησε καὶ ἀπειργάσθη τὴν συμφορὰν. Βρέφη δὲ ποὺ δὲν νοιῶθουν καὶ εἶναι ἀκατηγόρητα σπεύδουν καὶ συνωθοῦνται πρὸς τὴν ἑξομολόγησιν, χωρὶς νὰ ἔχουν οὔτε τὴν αἰτίαν αὐτῶν ποὺ προξενοῦν τὴν λύπην οὔτε τὴν γνῶσιν ἢ τὴν δύναμιν τῆς συνηθείας νὰ προσευχηθοῦν. Ἐσύ, παρακαλῶ, προχώρησε εἰς τὸ μέσον, ἔσύ ποὺ εἶσαι ἀνακατωμένος μετὰ τὰς ἁμαρτίας. Ἐσύ γονάτισε καὶ κλάψε καὶ στέναξε. Ἄφησε τὸ βρέφος νὰ κάμνη αὐτὰ ποὺ ἀρμόζουν εἰς τὴν ἡλικίαν. Διατί, ἐνῶ κατηγορεῖσαι, κρύβεσαι καὶ ὀδηγεῖς εἰς ἑξομολόγησιν τὸ ἀνεύθυνον; Μήπως δηλαδὴ ξεγελιέται ὁ κριτής, ὥστε νὰ ἀντικαταστήσῃς κρυφὰ τὸν ἑαυτὸν σου μετὰ ἄλλο πρόσωπον; Ἐπρεπε βέβαια καὶ ἐκεῖνο νὰ παρίσταται ἐξάπαντος μαζί σου, ὄχι μόνον. Βλέπεις πῶς καὶ οἱ Νινευῖται, ὅταν μετὰ τὴν μετάνοιαν παρακαλοῦσαν τὸν Θεὸν καὶ ἐπενθοῦσαν διὰ τὰ ἁμαρτήματά των, αὐτὰ ποὺ μετὰ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ κῆτος ἀνεβόησεν ὁ Ἰωναῖς, δὲν ὠδήγησαν μόνον τὰ βρέφη εἰς τὴν μετάνοιαν ἀλλὰ καὶ τοὺς μεγάλους. Οἱ ἴδιοι δὲν ἐζοῦσαν τὴν ζωὴν των μετὰ τρυφὴν καὶ εὐωχίας, ἀλλ' ἢ νηστεία καθυπέταξε πρῶτα τοὺς πατέρας, αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἁμαρτήσῃ. Καὶ ἡ τιμωρία ἐβασάνιζε τοὺς πατέρας καὶ

πατέρας ἐκάκου, εἰς προσθήκης δὲ λόγον ἠραγκασμένως ἐθρή-
 νει τὰ βρέφη, ἵνα διὰ πάσης ἡλικίας ἢ σκυθρωπότης κρατήση,
 αἰσθανομένης τε καὶ ἀναισθήτου· τῆς μὲν κατὰ προαίρεσιν,
 τῆς δὲ κατ' ἀνάγκην. Καὶ οὕτως αὐτοὺς ἰδὼν ὁ Θεὸς ταπεινω-
 5 θέντας, ὡς ἐπὶ ὑπερβαίνουσαν ἑαυτῶν τυλαιπωρίαν παγγενῆ
 κατακρίναντας, καὶ τὸ πάθος ἠλέησε, καὶ τῆς τιμωρίας ἀνῆκε,
 καὶ τὸ χαιρεῖν ἐδωρήσατο τοῖς εὐαισθήτως πενήθησασιν. Ὡ-
 τῆς ἐμμελοῦς μετανοίας! ὦ τῆς σοφῆς καὶ πεπυκνωμένης θλί-
 πews! Οὐδὲ τὰ ἄλογα ἀσυντελή τῆς τιμωρίας ἀφῆκαν, ἀλλὰ
 10 καὶ αὐτὰ βοᾶν ἐξ ἀνάγκης ἐμηχανήσαντο. Ἐχωρίσθη γὰρ τῆς
 βοῆς ὁ μόσχος, ἀπηλάθη τῆς μητρῶας θηλῆς ὁ ἀρνείος, παιδίον
 ἐπιμάζιον οὐκ ἦν ἐν ταῖς τῆς τεκούσης ἀγκάλαις· ἐν ἰδίῳις ση-
 κοῖς αἱ μητέρες, ἐν ἰδίῳις τὰ τέκνα, φωναὶ δὲ παρὰ πάντων οἰκ-
 τραὶ ἀλλήλαις ἀντιβοῶσαι καὶ ἀντηχοῦσαι. Τὰ τέκνα λιμώτ-
 15 τοντα τὰς πηγὰς ἐζήτει τοῦ γάλακτος· αἱ μητέρες τῶ φυσικῶ
 πάθει διακοπτόμεναι, συμπαθέσι φωναῖς ἀνεκαλοῦντο τὰ ἔγ-
 γονα. Τὰ βρέφη κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον λιμώττοντα, σφοδρο-
 τᾶτω κλαυθμῶ ἀνερογγνντο καὶ ἀπέσπαιρον, αἱ τεκοῦσαι
 ταῖς φυσικαῖς ἀλγηδόσι κατεκεντοῦντο τὰ σπλάγχνα. Καὶ διὰ
 20 τοῦτο τὴν ἐκείνων μετάνοιαν εἰς κοινὸν τοῦ βίου διδασκάλιον
 ὁ θεόπνευστος λόγος ἐγγραφον διέσωσεν. Ὁ πρεσβύτες ἐπ'
 ἐκείνων ἐθρήνει καὶ τὴν πολιὰν ἔτιλλε καὶ διεσπάραττεν. Ὁ
 νεανίσκος καὶ ἀκμάζων σφοδρότερον ἀπωδύρετο, ὁ πένης
 ἐστέναζεν, ὁ πλούσιος ἐπιλαθόμενος τῆς τρυφῆς ἤσκει τὴν
 25 κακοπάθειαν ὡς σῶφρονα. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τὴν λαμπρότητα
 καὶ τὴν δόξαν εἰς αἰσχύνην μετέβαλεν. Ἀπέθετο τὸν στέφανον
 καὶ κόνιν τῆς κεφαλῆς κατεχέετο· τὴν ἀλουργίδα ὀίψας σάκκον
 μετημφιάσατο· τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἀφείλκε καὶ μετέωρον,

κατὰ ἓνα λόγον παραπάνω ἐξ ἀνάγκης ἐθρηνοῦσαν καὶ τὰ βρέφη, διὰ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς κάθε ἡλικίαν ἢ σκυθρωπότης, καὶ εἰς αὐτὴν ποὺ νοιώθει τὴν ἀμαρτίαν καὶ εἰς αὐτὴν ποὺ δὲν τὴν νοιώθει, καὶ εἰς τὴν μὲν μίαν προαιρετικῶς εἰς δὲ τὴν ἄλλην κατ' ἀνάγκην. Καὶ ἔτσι ἀφοῦ ὁ Θεὸς τοὺς εἶδε νὰ ταπεινῶνονται, διότι κατεδίκασαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς πάνδημον κακουχίαν, ἐξαιρετικὰ ὑπερβολικὴν, καὶ εὐσπλαγχνίσθη διὰ τὴν συμφορὰν καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπῆρεν ὀπίσω καὶ τὴν χαρὰν ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς ποὺ μὲ συναίσθησιν ἐπένθησαν ⁵. Ὡ πόσον φροντισμένη μετάνοια! Ὡ πόσον σοφὴ καὶ συμπυκνωμένη θλίψις! Οὔτε τὰ ζῶα τὰ ἀφῆσαν ἔξω ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὰ ἐπενόησαν, ὥστε κατ' ἀνάγκην νὰ φωνάζουν. Πράγματι τὸ μοσχάρι τὸ ἐχώρισαν ἀπὸ τὴν ἀγελάδα καὶ τὸ ἀρνὶ τὸ ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὸ μητρικὸν μαστᾶρι καὶ τὸ βρέφος ποὺ ἐβύζανε δὲν ἐκρατεῖτο εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρός του. Εἰς ξεχωριστὰς μάνδρας ἦταν αἱ μητέρες καὶ εἰς ξεχωριστὰς τὰ τέκνα. Φωναὶ δὲ θλιβεραὶ ἀπὸ ὅλα ποὺ ἀντιβοοῦσαν καὶ ἀντηχοῦσαν ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλην. Τὰ τέκνα ποὺ ἐπεινοῦσαν, ἐζητοῦσαν τὰς πηγὰς τοῦ γάλακτος καὶ αἱ μητέρες, ποὺ ἐσπάρασαν ἀπὸ τὸ φυσικὸν πάθος, μὲ συμπαθεῖς φωνὰς ἐκαλοῦσαν τὰ τέκνα τους. Τὰ βρέφη ποὺ καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπεινοῦσαν, ἐξεσποῦσαν εἰς δυνατὸν κλάμα καὶ ἐσπαρταροῦσαν καὶ αἱ μητέρες ἐκεντρίζοντο εἰς τὰ σπλάγχνα ἀπὸ τοὺς πόνους τῆς συγγενείας. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ θεόπνευστος λόγος διετήρησε γραπτῶς τὴν μετάνοιαν ἐκείνων διὰ νὰ γίνῃ κοινὴ διδασκαλία τῆς ζωῆς. Ὁ γέρον ἐθρηνοῦσε δι' ἐκείνα· ἔμαδοῦσε τὰ λευκὰ μαλλιά του καὶ τὰ ξερίζωνεν. Ὁ νέος καὶ ὁ ὠριμος δυνατώτερα ἔκλαιγαν. Ὁ πτωχὸς ἐστέναζε καὶ ὁ πλούσιος, λησμονῶν τὴν καλοπέρασιν, ἐζοῦσε τὴν κακουχίαν ὡς καλὴν. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν εἶχε μεταβάλῃ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν δόξαν εἰς ἐντροπὴν. Ἔβγαλε τὸ στέμμα καὶ ἐσκόνισε τὴν κεφαλὴν του. Ἔβγαλε τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα καὶ ἐφόρεσε τὸν σάκκον τοῦ πένθους. Ἄφησε τὸν ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον θρόνον καὶ θλιμμένος ἐκυλίετο εἰς τὴν γῆν. Ἄφησε τὴν ἀξιοπρέπειαν ποὺ προσιδιάζει εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ ἐθρη-

ἐλεεινὸς τῇ γῇ προσεσύρετο· τὴν ἰδιάζουσαν καὶ βασιλικὴν καταλιπὼν ἐδπάθειαν συνεθρήνει τῷ δήμῳ· εἰς ἐγένετο τῶν πολλῶν, ὅτε τὸν κοινὸν πάντων Δεσπότην ἔβλεπεν ὀργιζόμενον.

- 5 4. Τοῦτο δούλων εὐαισθήτων φρόνημα. Τοιαύτη τῶν ἁμαρτίαις ἐνεχομένων ἢ μετάνοια. Ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐπιτελοῦμεν συντόμως, ὀλιγώρως δὲ καὶ ῥαθύμως ἀναλαμβάνομεν τὴν μετάνοιαν. Τίς εὐξάμενος ἀπορρεῖ δάκρυον, ἢ ὄμβρον λάβη καὶ σταγόνας εὐκαιρούς; Τίς ἐξαλείφον ἁμαρτίας,
- 10 κατὰ μίμησιν τοῦ μακαρίου Δαβίδ, θρήνοις τὴν κοίτην ἔβροξε; Τίς πόδας ἀπέπλυνε ξένων, καὶ τὴν κόνιν τῆς ὁδοιπορίας ἀπέκλυσεν, ἢ ἐν καιρῷ δυσωπήσῃ τὸν Θεόν, ἀύχμου λύσιν ζητῶν; Τίς ἔθρεψε τὸ πατρὸς ἔρημον παιδίον, ἵνα νῦν ἡμῖν ὁ Θεὸς θρέψῃ τὰ σιτία, ὡς ὀρφανὸν τῇ τῶν ἀνέμων ἀκρασίᾳ κονδυλιζόμενον;
- 15 Τίς ἐθεράπευσε χήραν κεκακωμένην ταῖς δυσκολίαις τοῦ βίου, ἵνα νῦν ἐπιμετρηθῇ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν; Διάρρηξον γραμματεῖον ἄδικον, ἢ οὕτως ἡ ἁμαρτία λυθῇ. Ἐξάλειπον βαρυτάτων τόκων ὁμολογίαν, ἵνα τέκῃ τὰ συνήθη ἢ γῆ. Χαλκοῦ γὰρ καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀγόνων παρὰ φύσιν γεννώντων, ἢ κα-
- 20 τὰ φύσιν τίκτουσα γίνεται στεῖρα, καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐπιουκούντων, κατεδικάσθη τὴν ἀκαρπίαν. Δειξάτωσαν τοίνυν οἱ τὴν πλεονεξίαν τιμῶντες, οἱ τὸν πλοῦτον μεθ' ὑπερβολῆς συνάγοντες, τίς ἢ δύναμις τῶν θησαυρισθέντων, ἢ τί τὸ ὄφελος, ἂν ὀργισθεῖς ὁ Θεὸς ἐπὶ πλεῖον παρελκύσῃ τὴν τιμωρίαν. Ὁ χρό-
- 25 τεροὶ τάχα τοῦ χρυσοῦ γενήσονται οἱ τοῦτον σωρεύοντες, εἰ μὴ τὸν ἄστον μέχρι χθές καὶ πρόην καταφρονούμενον διὰ τὴν πρόχειρον ἐξουσίαν τῆς εὐθηνίας σχῶσι. Δὸς δὲ μὴ εἶναι τὸν πιπρᾶσκοντα, μηδὲ ὑπάρχειν σῖτον ἐν ἀποθήκαις· καὶ τίς ἢ χοῆσις τῶν βαρυτάτων βαλαντίων; εἰπέ μοι. Οὐ μετ' ἐκείνων
- 30 χωσθήσῃ; Οὐ γῆ ὁ χρυσός; Οὐ πηλὸς ἀχρεῖος πηλῷ τῷ σώματι παρακείσεται; Πάντα ἐκτίσω καὶ ἐν ἀναγκαῖον οὐκ ἔχεις, δύ-

νοῦσε μαζί με τὸν λαόν. Ἔγινεν ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ αὐτός, ὅταν εἶδε τὸν κοινὸν Δεσπότην τῶν ὄλων νὰ ὀργίζεται.

4. Αὐτό εἶναι τὸ φρόνημα τῶν εὐαισθητῶν δούλων. Τέτοια εἶναι ἡ μετάνοια αὐτῶν ποὺ ἐνέχονται εἰς ἁμαρτίας. Ἡμεῖς διαπράττομεν προθύμως μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ μὲ ὀλιγωρίαν καὶ ὀκνηρίαν ἀναλαμβάνομεν τὴν μετάνοιαν. Ποῖος προσευχόμενος χύνει δάκρυα, διὰ νὰ λάβῃ βροχὴν καὶ σταγόνας εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν; Ποῖος, ποὺ καθαρίζει ἁμαρτίας, ἔβρεξε τὸ κρεβάτι του μὲ δάκρυα κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Δαβίδ⁶; Ποῖος ἔπλυνε τὰ πόδια τῶν ξένων καὶ ἐκαθάρισε τὴν σκόνην ἀπὸ τὴν ὁδοιοποιίαν, διὰ νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Θεὸν κατὰ τὸν καιρὸν ποὺ ζητᾷ τὴν λύσιν τῆς ξηρασίας; Ποῖος ἔθρεψε τὸ ὀρφανὸν ἀπὸ πατέρα παιδί, διὰ νὰ θρέψῃ τώρα ὁ Θεὸς τὰ σιτηρὰ πρὸς χάριν μας, ποὺ σὰν ὀρφανὰ πλήττονται ἀπὸ τὴν κακὴν σύγκρασιν τῶν ἀνέμων; Ποῖος περιέθαλπε χήραν ποὺ βασανίζεται ἀπὸ τὰς δυσκολίας τῆς ζωῆς, διὰ νὰ τοῦ ἀποδοθῇ τώρα ἡ ἀναγκαία τροφή; Ξέσχισε τὸ ἄδικον γραμματίον, διὰ νὰ λυθῇ ἔτσι ἡ ἁμαρτία. Ἐξαφάνισε τὴν ὁμολογίαν τῶν βαρυτάτων τόκων διὰ νὰ γεννήσῃ ἡ γῆ τὰ συνηθισμένα προϊόντα. Διότι ὅταν ὁ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσὸς καὶ τὰ ἄγωνα παρὰ φύσιν γεννοῦν, τότε γίνεται στεῖρα αὐτὴ ποὺ ἐκ φύσεως γεννᾷ καὶ καταδικάζεται εἰς ἀκαρπίαν πρὸς τιμωρίαν τῶν κατοίκων της. Ἄς ἀποδείξουν λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ τιμοῦν τὴν πλεονεξίαν, αὐτοὶ ποὺ συνάγουν ὑπερβολικὰ τὸν πλοῦτον, ποῖα εἶναι ἡ δύναμις τῶν ἀποθηκευθέντων, ἢ ποῖον τὸ ὄφελος, ἂν ὁ Θεὸς ποὺ ἔχει ὀργισθῆ ἔπιτείνει περισσότερον τὴν τιμωρίαν. Ἴσως αὐτοὶ γίνουν πιὸ κίτρινοι ἀπὸ τὸν χρυσὸν ποὺ ἐπισωρεύουν, ἂν δὲν ἀπακτῆσουν τὸ ψωμί, ποὺ μέχρι χθὲς καὶ προχθὲς ἐπεριφρονεῖτο, λόγῳ τῆς εὐκόλου προμηθείας του. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁ πωλητής, οὔτε ὑπάρχει σιτᾶρι εἰς τὰς ἀποθήκας· ποῖα εἶναι τότε ἡ χρησιμότης τῶν βαρυτάτων πορτοφολίων; Πές μου; Δὲν θὰ ἐνταφιασθῆς μαζί μ' αὐτά; Δὲν εἶναι χῶμα ὁ χρυσὸς; Δὲν θὰ κῆται ὡς ἄχρηστος πηλὸς δίπλα εἰς τὸ χωμάτινον σῶμα; Ὅλα τὰ ἀπέκτησες

ναμιν τοῦ τρέφειν σεαυτόν. Τῷ παντί σου πλούτῳ ἐν νέφος ἀπέρο-
 γασαι, ὀλίγων ψεκάδων ἐπινόησον πόρον, ἔπειξον εἰς καρποφο-
 ρίαν τὴν γῆν, λύσον τῷ ὑπερηφάνῳ καὶ σοβοῦντι πλούτῳ τὴν
 συμφορὰν. Τάχα τινὰ τῶν εὐλαβῶν παρακαλέσεις, ἴν' εὐχαῖς
 5 ὡς ὁ Θεσβίτης Ἡλίας ἀνεσίν σοι χαρίσῃται τῶν δεινῶν, ἀνθρω-
 πος ἀκτήμων, ὠχριῶν, ἀνυπόδετος, ἀοίκητος, ἀνέστιος, ἄπορος,
 ἐνὶ χιτῶνι σκεπόμενος, ὡς Ἡλίας τῇ μηλωτῇ, τὴν εὐχὴν ἔχων
 σύντροφον, τὴν ἐγκράτειαν ὁμοδαίτον. Κἂν ἐπιτύχῃς τῆς παρὰ
 τοῦ τοιοῦτου βοηθείας δεόμενος, οὐ μακρὰ καταγελάσεις τῶν
 10 πολυμερίμων κτημάτων; οὐ προσπτύσεις τῷ χρυσῷ; οὐ διαρρί-
 φεις ὡς κόπρον τὸν ἄργυρον, ὃν πρότερον πάντα δυνάμενον καὶ
 φίλτατον ὀνομάζων, ἀδρανῆ βοηθὸν ἐπὶ τῆς χρείας ἐγνώρισας;
 Διὰ σέ καὶ τὴν συμφορὰν ταύτην κατεδίκασεν, ἐπειδὴ ἔχων
 οὐκ ἐδίδως, ἐπειδὴ παρέτρεχες τοὺς πεινῶντας, ἐπειδὴ πρὸς
 15 τοὺς ὀδυρομένους οὐκ ἐπεστρέφον, ἐπειδὴ προσκυνούμενος
 οὐκ ἠλέεις. Ἔρχεται καὶ δι' ὀλίγους ἐπὶ δῆμον κακά, καὶ μοχθη-
 ρίας τινὸς παραπήλασε δῆμος. Ἄχαρ ἱεροσύλησε, καὶ ὄλη ἡ
 παράταξις ἐμαστίζετο. Ὁ Ζαμβροὶ πάλιν εἰς τὰς Μαδιανίτιδας
 ἐξεπόρνευσε, καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐπιπτεν εἰς δίκην.

20 5. Πάντες τοίνυν καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τοὺς βίους ἑαυτῶν
 ἐξετάσωμεν, ὡς παιδαγωγῷ πρόσχωμεν τῷ ἀσχημῷ, ἕκαστον
 τῆς ἰδίας ἀμαρτίας ὑπομινθήσκοντι. Εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς τοῦ
 γενναίου Ἰὼβ τὴν φωνὴν εὐαισθητῶς· «Χεὶρ Κυρίου ἐστὶν
 ἡ ἀφαμένη μου». Καὶ μάλιστα μὲν πρωτοτύπως τοῖς ἀμαρτή-
 25 μασι τὴν συμφορὰν ἑαυτῶν λογισώμεθα. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἄλλο

7. Γ' Βασιλ. 18, 45.

8. Ἰησ. Να. 7, 1 κ.ἐξ.

9. Ἀριθ. 25, 6 κ.ἐξ.

καὶ ὁμῶς δὲν κατέχεις ἓνα ἀναγκαῖον πρᾶγμα· τὴν δύναμιν νὰ τρέφῃς τὸν ἑαυτὸν σου. Ἔνα σύννεφον ἐδημιούργησεν ὀλόκληρον τὸν πλοῦτον. Ἐπινόησε τὸν πόρον ὀλίγων σταγονιδίων, ἐξανάγκασε τὴν γῆν νὰ καρποφορήσῃ. Ἐξαφάνισε τὴν συμφορὰν μὲ τὸν ὑπερήφανον καὶ κρυμμένον πλοῦτον. Πιθανὸν νὰ παρακαλέσῃς κάποιον ἀπὸ τοὺς εὐλαβεῖς, διὰ νὰ σοῦ χάρισῃ μὲ τὰς προσευχὰς του, ὅπως ὁ Θεσβίτης Ἡλίας⁷, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ δεινὰ, δηλαδὴ ἄνθρωπον ἀκτῆμονα, ὠχρόν, ξυπόλυτον, ἄστεγον, ἀνέστιον, ἄπορον, ποὺ φορεῖ ἓνα χιτῶνα, ὅπως ὁ Ἡλίας τὴν μηλωτὴν, καὶ ποὺ ἔχει σύντροφον τὴν προσευχὴν καὶ τρέφεται μὲ τὴν ἐγκράτειαν. Καὶ ἂν ἐπιτύχῃς μὲ τὴν παράκλησίν σου τὴν βοήθειάν του, δὲν θὰ περιφρονήσῃς πολὺ τὰ κτήματα ποὺ ἔχουν πολλὰς φροντίδας; Δὲν θὰ περιφρονήσῃς τὸν χρυσόν; Δὲν θὰ διασκορπίσῃς, ὡσάν κοπριάν, τὸν ἄργυρον, ποῦ, ἐνῶ προηγουμένως τὸν ἀποκαλοῦσες παντοδύναμον καὶ πολὺ ἀγαπητόν, τώρα τὸν ἐγνώρισες ὀκνηρὸν βοηθὸν εἰς τὴν ἀνάγκην; Διὰ σέ ἔκρινεν ἀξίαν καὶ τὴν συμφορὰν αὐτὴν. Διότι ἐνῶ εἶχες δὲν ἔδιδες, διότι παρέβλεπες τοὺς πεινῶντας, διότι δὲν ἐγύριζες νὰ κυττάξῃς αὐτοὺς ποὺ ὠδύροντο, διότι δὲν ἔδιδες, ἐνῶ σέ ἐπροσκυνοῦσαν. Τὰ κακὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ὀλίγων ξεσποῦν εἰς τὸν λαὸν καὶ ὁ λαὸς συνήθως τιμωρεῖται διὰ τὴν μοχθηρίαν κάποιου. Ὁ Ἄχαρ διέπραξε ἱεροσυλίαν, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ στρατόπεδον ἐτιμωρεῖτο⁸. Ὁ Ζαμβρὶ ἐπίσης ἐπόρνευσεν εἰς τὰς γυναῖκας τῶν Μαδιανιτῶν, ἀλλ' ὁ Ἰσραὴλ ἐτιμωρεῖτο⁹.

5. Ὅλοι λοιπὸν καὶ ἀτομικῶς καὶ δημοσίως νὰ ἐξετάσωμεν τὸν τρόπον τῆς ζωῆς μας. Νὰ θεωρήσωμεν τὴν ξηρασίαν ὡσάν παιδαγωγόν, ποὺ ὑπενθυμίζει εἰς τὸν καθένα μας τὴν ἴδιαν ἁμαρτίαν. Νὰ εἴπωμεν καὶ μάλιστα μὲ συναίσθησιν τὸν λόγον τοῦ γενναίου Ἰώβ· «τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ εἶναι ποὺ μὲ ἤγγισε»¹⁰. Καὶ μάλιστα μὲν νὰ καταλογίσωμεν τὴν συμφορὰν

10. Ἰώβ 19, 21.

προσθεῖναι, ἔστιν ὅτε καὶ κατὰ πείραν ταῖς ψυχαῖς αἱ τοιαῦται τοῦ βίου δυσκλήρῃαι τοῖς ἀνθρώποις προσάγονται, ἴν' ἐπὶ τῆς δυσκολίας ἀπελεγχθῶσιν οἱ δόκιμοι, εἴτε πένητες, εἴτε πλούσιοι· ἐκάτεροι γὰρ ἀκριβῶς διὰ τῆς ὑπομονῆς δοκιμάζονται.

5 Κὰν τούτῳ μάλιστα τῷ καιρῷ διαδείκνυνται ὁ μὲν, εἰ κοινωνικὸς καὶ φιλάδελφος, ὁ δέ, εἰ εὐχάριστος καὶ μὴ τοῦναντίον βλάσφημος, ταῖς τοῦ βίου περιφοραῖς ὀξέως συμμεταβάλλων τὸ φρόνημα. Οἶδα ἐγὼ πολλοὺς (οὐκ ἀκοῆ μαθῶν, ἀλλὰ τῇ πείρᾳ τοὺς ἀνθρώπους γνωρίσας), ἕως μέχρη μὲν ὁ βίος αὐτοῖς πρὸς

10 εὐπορίαν διαμετρεῖται καὶ ἐξ οὐρίας, τὸ λεγόμενον, χωρεῖ, μέσως γοῦν εἰ καὶ μὴ τελείως τῷ εὐεργέτῃ ὁμολογοῦντας τὴν χάριν, εἰ δέ που διὰ τὴν ἐναντίαν κατάστασιν περιτροπείῃ τὰ πράγματα, καὶ ὁ μὲν πλούσιος γένηται πένης, ἡ δὲ ῥῶμη τοῦ σώματος νόσος, ἡ δὲ δόξα καὶ περιφάνεια αἰσχρὴ καὶ ἀτιμία,

15 ἀχαριστοῦντας, βλάσφημα φθεγγομένους, ὀκνοῦντας τὴν προσεσχίην, ὡς πρὸς χρεώστην βραδύνοντα τὸν Θεὸν σχετιάζοντας, οὐχ ὡς πρὸς Δεσπότην ἀγανακτοῦντα διακειμένους. Ἄλλ' ἄπαγε τῶν λογισμῶν τὴν τοιαύτην ἔννοιαν. Ὅταν δὲ ἴδῃς Θεὸν μὴ χαριζόμενον τὰ συνήθη, οὕτω λογίζου παρὰ σεαυτῷ· μὴ

20 ἀδύνατος ὁ Θεὸς χορηγεῖν τὴν τροφήν; Καὶ πῶς; ὄσγε Κύριός ἐστιν οὐρανοῦ καὶ πάσης διακοσμήσεως, ὠρῶν καὶ καιρῶν σοφὸς οἰκονόμος, κυβερνήτης τῶν πάντων, ὥσπερ τινὰ χορὸν εὐτακτον τὰς ὥρας καὶ τὰς τροπὰς ἀλλήλαις ὑποχωρεῖν ὀρίσας, ἵνα τῇ ἑαυτῶν ποικιλίᾳ, ταῖς διαφόροις ἡμῶν ἐπαρκέσωσι χρεῖ-

25 αῖς· καὶ νῦν μὲν κατὰ καιρὸν τὸ ὑγρὸν προσγένηται, αἰθῆς δὲ λάβῃ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν ἐγκραθῇ τῷ ἐνιαυτῷ, καὶ τοῦ ξηροῦ τὴν χρεῖαν μὴ ἀμοιρήσωμεν. Οὐκοῦν δυνατὸς ὁ Θεός· τοῦ δυνατοῦ δὲ προσόντος καὶ ὁμολογουμένου, μὴ ἄρα τὸ ἀγαθὸν ἐνέλειπεν; Οὐδὲ οὗτος ἐφεστῶς ὁ λόγος. Τίς γὰρ ἀνάγκη

μας πρωταρχικῶς εἰς τὰ ἁμαρτήματα. Ἐὰν δὲ πρέπη νὰ προσθέσωμεν καὶ κάτι ἄλλο, ἐνίοτε αἱ κακοτυχίαι αὐταὶ συμβαίνουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὡς δοκιμασίαι εἰς τὰς ψυχάς, διὰ νὰ ἀποδειχθοῦν οἱ δόκιμοι, εἴτε πτωχοὶ εἴτε πλούσιοι εἶναι αὐτοί, ἐπάνω εἰς τὰς δυσκολίας. Διότι καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ δοκιμάζονται ἀκριβῶς διὰ τῆς ὑπομονῆς. Καὶ πρὸ παντὸς κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀποδεικνύεται, ἔαν ὁ μὲν εἶναι κοινωνικὸς καὶ φιλάδελφος, ἔαν ὁ δὲ εὐγνώμων καὶ ὄχι ἀντιθέτως βλάσφημος, ποὺ ἀλλάσσει τὴν διάθεσιν ταχέως μαζὶ μὲ τὰς συμφορὰς τῆς ζωῆς. Ἐγὼ γνωρίζω πολλοὺς (καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἔμαθα ἐξ ἀκοῆς, ἀλλὰ ἐκ πείρας ἐγνώρισα τοὺς ἀνθρώπους), οἱ ὅποιοι μέχρις οὗ μὲν ὁ βίος δι' αὐτοὺς προχωρεῖ εὐνοϊκά, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀναγνωρίζουν ἐμμέσως λοιπόν, ἂν καὶ ὄχι τελείως, τὴν χάριν εἰς τὸν εὐεργέτην. Ἐὰν δὲ κάποτε τὰ πράγματα τραποῦν πρὸς τὴν ἀντίθετον κατάστασιν καὶ γίνῃ ὁ μὲν πλούσιος πτωχός, ἡ ὑγεία τοῦ σώματος ἀσθένεια, ἡ δόξα καὶ ἡ περιφάνεια ἐντροπὴ καὶ ἀτίμωσις, γίνονται ἀχάριστοι, ξεστομίζουν βλασφημίας, τεμπελιάζουν εἰς τὴν προσευχὴν. Δυσανασχετοῦν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ὡς νὰ εἶναι χρεώστης ποὺ καθυστερεῖ τὴν ὀφειλὴν καὶ δὲν συμπεριφέρονται ὡς πρὸς Κύριον ποὺ ἀγανακτεῖ. Ἀλλὰ διῶξε ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς τὴν σκέψιν αὐτὴν. Ὅταν δὲ ἰδῆς τὸν Θεὸν νὰ μὴ χαρίζῃ τὰ ἀπαραίτητα, ἔτσι νὰ συλλογίζεσαι μέσα σου· μήπως ὁ Θεὸς ἀδυνατεῖ νὰ χορηγήσῃ τὴν τροφήν; Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν; Αὐτὸς ποὺ εἶναι Κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὀλοκλήρου τῆς δημιουργίας, σοφὸς ρυθμιστὴς τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν καιρῶν, κυβερνήτης τῶν ὄλων, ποὺ ὥρισεν ὡσὰν κάποιον εὐτακτον χορόν, τὰς ἐποχὰς καὶ τὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου νὰ διαδέχωνται ἡ μία τὴν ἄλλην, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν μὲ τὴν ποικιλίαν των εἰς τὰς διαφόρους ἀνάγκας μας· καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ πίπτῃ βροχὴ εἰς τὸν κατάλληλον καιρόν, ἄλλοτε δὲ πάλιν ἡ ζέστη καὶ τὸ κρῦον νὰ ἐναλλάσσωνται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, καὶ νὰ μὴ λείπῃ ἡ ἕξηρασία. Ὁ Θεὸς λοιπόν εἶναι δυνατός. Ἀφοῦ δὲ ἔχει καὶ τὴν δύναμιν καὶ τοῦτο γίνεται παραδεκτόν, μήπως ἄραγε λείπει ἡ ἀγαθό-

τὸν μὴ ἀγαθὸν ἔπεισεν ἐν ἀρχῇ δημιουργῆσαι τὸν ἄνθρωπον;
 Τίς δὲ ὁ κατεπείξας τὸν κτίστην καὶ μὴ βουλόμενον χοῦν λα-
 βεῖν, καὶ τοιοῦτον ἐκ πηλοῦ κάλλος εἰδοποιῆσαι; Τίς ὁ πρὸς
 ἀνάγκην πείσας κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸν λόγον τῷ ἀνθρώπῳ χα-
 5 ρίσασθαι, ἵν' ἐκεῖθεν ὀρμηθεὶς τεχνῶν μάθῃσιν δέξεται, καὶ
 μάθῃ περὶ τῶν ἀνωτάτω φιλοσοφεῖν, ὧν αἰσθητῶς οὐχ ἄπτεται.
 Κἄν οὕτω λογιζόμενος, εὐρησῇ τὴν ἀγαθότητα τῷ Θεῷ συνοῦσαν
 καὶ μέχρι καὶ νῦν μὴ ἀπολιμπανομένην. Ἐπεὶ τί ἐκώλυεν, εἰ-
 πέ μοι, μὴ αὐχμὸν εἶναι τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ τελείαν ἐκπύρωσιν;
 10 Καὶ μικρὸν ὑπαλλάξαντα τὸν ἥλιον τῆς συνήθους πορείας, πλη-
 σιάσαντα δὲ τοῖς περιγείοις σώμασιν, ἐν ἀκαρεῖ καταφλέξει
 πᾶν τὸ ὀρώμενον; Ἡ βρέξει πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καθ' ὁμοίωσιν
 τῶν ἡδὴ κολασθέντων ἁμαρτωλῶν; Ἐπὶ σαυτοῦ καὶ τῶν σῶν
 λογισμῶν γενοῦ, ἄνθρωπε· μὴ ποίει τὰ τῶν ἀνοήτων παίδων,
 15 οἳ παρὰ διδασκάλου ἐπιτιμηθέντες, τὰς δέλτους ἐκείνου καταρ-
 ρηγνύουσι· πατρὸς δὲ δι' ὠφέλειαν τὴν τροφὴν ὑπερθεμένου
 τὴν ἐσθῆτα κατασπαράττουσιν, ἢ τὸ τῆς μητρὸς πρόσωπον
 τοῖς ὄνυξι καταξαίνουσι. Κυβερνήτην μὲν γὰρ ὁ χειμῶν καὶ τὸν
 ἀθλητὴν τὸ στάδιον, τὸν στρατηγὸν ἢ παράταξις, τὸν μεγαλό-
 20 ψυχον ἢ συμφορὰ, τὸν Χριστιανὸν δὲ πειρασμὸς δοκιμάζει καὶ
 βασανίζει. Καὶ αἱ λῦπαι τὴν ψυχὴν, ὡς τὸ πῦρ τὸν χρυσοῦν, ἀπ-
 ελέγχουσι. Πένης εἰ; μὴ ἀθυμῆσης. Ἡ γὰρ εἰς ἄγαν κατή-
 φεια γίνεται τῆς ἁμαρτίας αἰτία· τῆς μὲν λύπης βαπτίζουσης
 τὸν νοῦν, καὶ ἀμηχανίας ἐμποιοῦσης ἕλιγγον, τῆς δὲ ἀπορίας
 25 τῶν λογισμῶν τὴν ἀχαριστίαν ἀπογεννώσης. Ἄλλ' ἔχει τὴν
 ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν. Μὴ γὰρ οὐκ ἐπιβλέπει τὴν στένωσιν;
 Ἐχει τὴν τροφὴν ἐν χερσὶ καὶ παρέλκει τὴν δόσιν, ἵνα σου δοκι-

της; Καὶ αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι ἀνύπαρκτος. Διότι ποία ἀνάγκη θὰ ἔπειθεν αὐτὸν ποὺ δὲν εἶναι ἀγαθὸς νὰ δημιουργήσῃ κατ' ἀρχὴν τὸν ἄνθρωπον; Ποῖος δὲ θὰ ἐξηνάγκαζε τὸν κτίστην νὰ πάρῃ χῶμα καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, καὶ ἀπὸ τὴν λάσπην νὰ μορφοποιήσῃ τέτοιο κάλλος; Ποῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ κατ' ἀνάγκην ἔπεισε νὰ δωρήσῃ τὸν λόγον εἰς τὸν ἄνθρωπον σύμφωνα πρὸς τὴν ἰδικὴν του εἰκόνα, διὰ νὰ δεχθῆ, ἀφοῦ ἀπ' ἐκεῖ ξεκινήσῃ, τὴν μάθησιν τῶν τεχνῶν, καὶ διὰ νὰ μάθῃ νὰ φιλοσοφῆ διὰ τὰ οὐράνια, τὰ ὁποῖα δὲν ἐγγίζει μὲ τὰς αἰσθήσεις; Καὶ ἔαν ἔτσι συλλογίζεσαι, θὰ εὕρης νὰ συνυπάρχῃ εἰς τὸν Θεὸν ἡ ἀγαθότης καὶ μέχρι ἀκόμη καὶ τώρα νὰ μὴ ἀπουσιάζῃ. Διότι τί θὰ ἠμπόδιζε, πές μου, νὰ μὴ εἶναι ξηρασία αὐτὸ ποὺ βλέπομεν, ἀλλὰ τελεία πυρπόλησις; Καὶ ὁ ἥλιος νὰ παρεξέκλινεν ὀλίγον ἀπὸ τὴν κανονικὴν πορείαν καὶ νὰ ἐπλησίαζε τὰ περίγεια σώματα καὶ αὐτομάτως νὰ κατέκαιε κάθε τι ποὺ βλέπομεν; Ἡ νὰ βρέξῃ φωτιὰν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καθ' ὅμοιον τρόπον, ποὺ ἐτιμώρησεν ἤδη τοὺς ἀμαρτωλοὺς ¹¹; Αὐτοκυριαρχήσου καὶ ἔλα εἰς τὰ σύγκαλά σου, ἄνθρωπε· μὴ κάμῃς αὐτὰ ποὺ κάμνουν τὰ ἀνόητα παιδιὰ ποῦ, ἐπειδὴ τὰ ἐμάλωσεν ὁ διδάσκαλος, ξεσχίζουσιν τὰ βιβλία του· ξεσχίζουσιν δὲ τὸ ἔνδυμα τοῦ πατρὸς των, ποὺ διὰ τὴν ὠφέλειάν των ἀναβάλλει τὴν τροφήν, ἢ μὲ τὰ νύχια τοὺς καταγρατζουνίζουν τὸ πρόσωπον τῆς μητέρας. Διότι τὸν μὲν κυβερνήτην δοκιμάζει καὶ σκληραγωγεῖ ἢ τρικυμία, τὸν ἀθλητὴν τὸ στάδιον, τὸν στρατηγὸν τὸ στρατόπεδον, τὸν γενναϊόκαρδον ἢ συμφορά, τὸν δὲ Χριστιανόν ἢ δοκιμασία. Καὶ αἱ λῦπαι δοκιμάζουν τὴν ψυχὴν, ὅπως ἡ φωτιὰ δοκιμάζει τὸν χρυσόν. Εἶσαι πτωχός; Μὴ καταλαμβάνεσαι ἀπὸ ἀθυμίαν. Διότι ἡ ὑπερβολικὴ κατῆφεια γίνεται αἰτία τῆς ἀμαρτίας. Ἡ μὲν λύπη καταβαρᾷ τὴν διάνοιαν καὶ ἡ ἀμηχανία ἐμβάλλει ζάλην, ἡ δὲ ἔλλειψις τῶν λογισμῶν γεννᾷ τὴν ἀχαριστίαν. Ἄλλὰ νὰ ἐλπίζῃς εἰς τὸν Θεόν. Μήπως δηλαδὴ δὲν παρατηρῆ τὴν στενοχωρίαν; Κρατᾷ τὴν τροφήν εἰς τὰ χέρια του καὶ καθυστερεῖ τὴν χορήγησιν, διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν σταθερότητά σου, διὰ νὰ πληροφορηθῆ

μάση τὸ βέβαιον, ἵνα καταμάθῃ τὴν γνώμην, εἰ μὴ τῇ τῶν ἀκολάστων καὶ ἀγνωμόνων ἐστὶν ὁμοία. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, μέχρι μὲν ἐν τῷ στόματι τὰ σιτία τυγχάνει, εὐφημοῦσι, κολακεύουσιν, ὑπερθानμάζουσιν· ὀλίγον δὲ τῆς τραπέζης ὑπερτεθείσης, ὡσπερ
 5 περ τισὶ λίθοις ταῖς βλασφημίαις βάλλουσιν οὖς πρὸ βραχέως ἴσα θεῷ διὰ τὴν ἡδονὴν προσεκύνουν. Ἐπελθε τὴν Παλαιὰν διαθήκην, τὴν Νέαν, καὶ πολλοὺς εὐρήσεις ἐν ἐκάστη τοὺς διαφόρως τραφέντας. Ἡλίαν εἶχεν ὁ Κάρομηλος, ὄρος ὑψηλὸν καὶ ἀοίκητον, ἔρημος ἔρημον· ψυχὴ δὲ ἦν τῷ δικαίῳ τὰ πάντα,
 10 καὶ τῆς ζωῆς ἐφόδιον ἢ πρὸς Θεὸν ἐλπίς. Ζῶν δὲ οὕτω, λιμῷ τὴν ζωὴν οὐκ ἀπήλλαξεν, ἀλλ' οἱ ἀρπακτικώτατοι καὶ μάλιστα γαστρίμαργοι τῶν ὀρνίθων, οὗτοι διεκόμιζον τὰ σιτία, καὶ τροφῆς ἐγίνοντο τῷ δικαίῳ διάκονοι, οἱ τὰς ἀλλοτρίας τροφᾶς ἐκ σνηθείας ἀρπάζοντες, καὶ τῷ δεσποτικῷ προστάγματι τὴν
 15 φύσιν διήμειψαν, πιστοὶ φύλακες γενόμενοι τῶν ἄρτων καὶ τῶν κρεῶν. Ταῦτα δὲ τῷ ἀνδρὶ φέρειν τοὺς κῶρακας παρὰ τῆς πνευματικῆς ἱστορίας ἐμάθομεν. Εἶχε δὲ καὶ ὁ βαβυλώνιος λάκκος τὸν ἰσραηλίτην νεανίσκον, αἰχμάλωτον μὲν τὴν συμφορὰν, ἐλεύθερον δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα. Καὶ τί τὰ παρ' ἐκεί-
 20 νων; Οἱ μὲν λέοντες παρὰ φύσιν ἐνήστευον, ὃ δὲ τούτου τροφεὺς Ἀμβακοῦμ ἐφέρετο δι' ἄερος, κομίζοντος τοῦ ἀγγέλου μετὰ τῶν ὄφων τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἵνα μὴ λιμῷ πιεσθῆ δίκαιος, τοσαύτης ὑπερηρέχθη γῆς καὶ θαλάσσης ὁ προφήτης ἐν μικρῷ μορίῳ καιροῦ, ὅσην ἐκ τῆς Ἰουδαίας μέχρι Βαβυλῶνος ἠπλώ-
 25 σθαι.

6. Τί δὲ πάλιν ὁ τῆς ἐρήμου λαός, οὗ Μωυσῆς ἐπετρόπευσε; πῶς ὠκονομήθη τὸν βίον ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα; Οὐκ ἦν ἐκεῖ σπειρῶν ἀνὴρ, οὐ βοῦς ἔλκων ἄροτρον, οὐχ ἄλλως, οὐ

τὴν διάθεσίν σου, ἐὰν δὲν εἶναι ὁμοία μὲ αὐτὴν τῶν ἀκολάστων καὶ τῶν ἀχαρίστων. Διότι καὶ αὐτοί, μέχρις ὅτου μὲν συμβαίνει νὰ ἔχουν τὴν τροφήν εἰς τὸ στόμα τους, εὐφημοῦν, κολακεύουν, υπερθαυμάζουν, ὅταν δὲ ἐπ' ὀλίγον ἀναβληθῇ τὸ τραπέζι, ὡσὰν λίθους ἀφήνουν τὰς βλασφημίας πρὸς αὐτοὺς ποὺ πρὶν ὀλίγου λόγῳ τῆς τέρψεως ἐπροσκυνοῦσαν ὡσὰν θεόν. Διάβασε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν Καινὴν καὶ θὰ εὕρῃς ἐκεῖ, εἰς τὴν κάθε μίαν, πολλοὺς νὰ ἔχουν τραφῆ κατὰ διάφορον τρόπον. Ὁ Κάρμηλος, βουνὸν ὑψηλὸν καὶ ἀκατοίκητον, ἔρημον αὐτό, ἐφιλοξενοῦσεν ἔρημον τὸν Ἥλιαν. Διὰ τὸν δίκαιον ἡ ψυχὴ του ἦταν ἡ ὅλη περιουσία καὶ ἐφόδιον τῆς ζωῆς ἡ ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν. Μὲ τὸ νὰ ζῆ ἔτσι, δὲν ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν πείναν, ἀλλὰ τὰ ἀρπακτικώτατα καὶ τὰ πλέον λαίμαργα ἀπὸ τὰ ὄρνεα, αὐτὰ ἔφεραν τὰ τρόφιμα καὶ ὑπηρετοῦσαν τὸν δίκαιον εἰς τὴν τροφήν. Αὐτὰ ποὺ ἀπὸ τὴν φύσιν των ἀρπάζουν τὰς ξένας τροφάς, μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ Δεσπότητος ἤλλαξαν τὴν φύσιν καὶ ἔγιναν πιστοὶ φύλακες τῶν ἄρτων καὶ τῶν κρεάτων. Ἐμάθαμεν δὲ λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἱερὰν Ἱστορίαν ὅτι τὰ κοράκια ἔφεραν τὰς τροφάς εἰς τὸν ἄνδρα ¹². Ἐπίσης καὶ ὁ λάκκος τῆς Βαβυλῶνος ἐκρατοῦσε τὸν νεαρὸν Ἰσραηλίτην αἰχμάλωτον μὲν κατὰ τὴν συμφορὰν, ἐλεύθερον ὅμως εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα. Μήπως ὅμως ἔπαθε κάποιο κακὸν ἀπὸ τὰ λεοντάρια; Ὁχι! Τὰ λεοντάρια μὲν, παρὰ τὴν φύσιν των, ἐνήστευαν, ὁ δὲ τροφεὺς αὐτοῦ Ἀββακούμ ἤρχετο διὰ μέσου τοῦ ἀέρος· ὁ ἄγγελος ἐκόμιζε μαζί μὲ τὰ τρόφιμα καὶ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ διὰ νὰ μὴ δεινοπαθῆσῃ ἀπὸ τὴν πείναν ὁ δίκαιος, ὁ προφήτης εἰς ἐλάχιστον χρόνον ἐπέταξεν ἐπάνω ἀπὸ τόσην ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ὅση ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν μέχρι τῆς Βαβυλῶνος ¹³.

6. Ἐπίσης τί ἔκαμνεν ὁ λαὸς τῆς ἐρήμου, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦταν ὁ Μωυσῆς; Πῶς οἰκονόμησε τὴν ζωὴν του ἐπί σαράντα ὀλόκληρα χρόνια; Δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἄνδρας ποὺ νὰ

13. Δαν., Βήλ καὶ δράκων, 30 κ.ἑξ.

ληνός, οὐ ταμιεῖον· καὶ τὴν τροφήν εἶχον ἄσπορον καὶ ἀνήρο-
 τον καὶ τὰς πηγὰς ἐχορήγει πέτρα, οὐ πρότερον οὔσας, ἀλλ’
 ἐκραγείσας ἐπὶ τῆς χρείας. Ἀφήμι τὸ καθ’ ἕκαστον ἀπαριθμεῖ-
 σθαι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, ἃ πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων
 5 πατρικῶς ἐνεδείξατο. Σὺ δὲ καρτέρησον ὀλίγον ἐπὶ τῆς συμ-
 φορᾶς, ὡς ὁ γενναῖος Ἰώβ, καὶ μὴ περιτραπῆς ἐκ τοῦ κλύδωνος,
 μηδὲν ἀποβάλλης ὣν φέρεις ἀγωγίμων τῆς ἀρετῆς. Ὡς βαρύτιμον
 ἐνθήκη τὴν εὐχαριστίαν διάσωσον ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ λήψῃ
 καὶ σὺ τῆς εὐχαριστίας τὰ διπλασίονα τῆς τροφῆς. Μνημόνευε
 10 τῆς ἀποστολικῆς ῥήσεως: «Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε». Πένης εἶ;
 Ἄλλον ἔχεις πάντως πενέστερον. Σοὶ δέκα ἡμερῶν τὰ σιτία,
 ἐκείνω μιᾶς. Ὡς καλὸς καὶ εὐγνώμων τὸ σὸν περιττὸν ἐπανί-
 σωσον πρὸς τὸν ἐνδεῆ. Μὴ ὀκνήσης ἐκ τοῦ ὀλίγου δοῦναι, μὴ
 προτιμήσης τὸ σὸν συμφέρον ἐκ τοῦ κοινοῦ κινδύνου. Κἂν εἰς
 15 ἕνα ἄρτον περιστῆ ἡ τροφή, ἐπιστῆ δὲ ταῖς θύραις ὁ ζητῶν,
 προκόμισον ἐκ τοῦ ταμιείου τὸν ἕνα, καὶ ἐπιθείς ταῖς χερσὶ
 πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνας, εἰπὲ λόγον ἐλεεινὸν ὁμοῦ καὶ εὐγνώ-
 μονα: εἰς ἄρτος, ὃν ὄρᾳς, Κύριε, καὶ ὁ κίνδυνος προφανής, ἀλλ’
 ἐγὼ τὴν σὴν ἐντολὴν ἐμοῦ προτίθημι, καὶ ἐκ τοῦ ὀλίγου δίδωμι
 20 τῷ λιμώττοντι ἀδελφῷ· δὸς δὴ καὶ σὺ τῷ κινδυνεύοντι δούλω.
 Οἶδά σου τὴν ἀγαθότητα, θαρρῶ καὶ τῇ δυνάμει· οὐχ ὑπερτί-
 θεσαι εἰς χρόνον τὰς χάριτας, ἀλλὰ σκεδαννύεις ὅταν ἐθέλης
 τὰς δωρεάς. Κἂν οὕτως εἶπης καὶ πράξῃς, ὃν δίδως ἐκ τῆς στε-
 νώσεως ἄρτον, σπέρμα γίνεται γεωργίας, πολύχον ἀπογεννᾷ
 25 τὸν καρπὸν, ἀρραβὸν τῆς τροφῆς, ἐλέου πρόξενος. Εἰπὲ καὶ
 σὺ τῆς χήρας τῆς Σιδωνίας ῥῆμα ἐν τοῖς ὁμοίοις, εὐκαίρως τῆς
 ἱστορίας μνημόνευσον· «Ζῆ Κύριος, ὅτι τοῦτον ἔχω ἐν τῇ οἰ-

σπέρνη, οὔτε βόδι πού νά σύρη τὸ ἀλέτρι, οὔτε ἀλῶνι, οὔτε πατητήρι, οὔτε ἀποθήκη, καὶ ὁμως εἶχαν τὴν τροφήν χωρὶς σπορὰν καὶ ὄργωμα, καὶ ὁ βράχος ἐχορηγοῦσε τὰς πηγάς, πού πρῶτα δὲν ὑπῆρχαν, ἀλλ' ἐξετινάχθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην. Παραλείπω νὰ ἀπαριθμῆσω τὰ ἐπὶ μέρους τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, πού πολλὰς φορὰς κατὰ τρόπον πατρικὸν ἐνεφάνισεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐσὺ δὲ νὰ ὑπομείνης ὀλίγον τὴν συμφορὰν, ὅπως ὁ γενναῖος Ἰώβ, καὶ νὰ μὴ λυγίσῃς ἀπὸ τὴν τρικυμίαν, μήτε νὰ ἀποβάλῃς τὰ ἐμπορεύματα τῆς ἀρετῆς. Σὰν πολῦτιμον διαθήκην νὰ διαφυλάξῃς εἰς τὴν ψυχὴν σου τὴν εὐχαριστίαν καὶ θὰ λάβῃς καὶ ἐσὺ διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην διπλασίαν ἀπόλαυσιν. Νὰ ἐνθυμῆσαι τὸν ἀποστολικὸν λόγον «δι' ὅλα νὰ εὐχαριστῆτε»¹⁴. Εἶσαι πτωχός; ἔχεις ἐξάπαντος ἄλλον πτωχότερον ἀπὸ ἐσέ. Ἐχεις διὰ δέκα ἡμέρας τρόφιμα ἐσύ; ἐκεῖνος ἔχει διὰ μίαν. Σὰν καλὸς καὶ εὐγνώμων νὰ ἐξιώσῃς τὸ περίσσευμά σου μὲ τὸν ἐνδεῆ. Μὴ διστάσῃς νὰ δώσῃς ἀπὸ τὸ ὀλίγον. Μὴ προτιμῆσῃς τὸ συμφέρον σου ἐμπρὸς εἰς τὴν κοινὴν συμφορὰν. Καὶ ἂν ὁ ἄρτος σου περισσεύῃ κατὰ ἓνα ψωμί καὶ σοῦ κτυπήσῃ τὴν πόρταν ὁ ζητιάνος, πάρε ἀπὸ τὴν ἀποθήκην τὸ ἓνα ψωμί καὶ ἀφοῦ τὸ βάλῃς εἰς τὰ χέρια του ὑψώσε τὸ βλέμμα σου εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπέ λόγον θλιβερὸν μαζὶ καὶ εὐγνώμονα· ἓνα ψωμί, ὅπως βλέπεις, Κύριε, καὶ ὁ κίνδυνος εἶναι ὀλοφάνερος. Ἄλλ' ἐγὼ θέτω τὴν ἐντολήν σου ἐπάνω ἀπὸ ἐμέ καὶ ἀπὸ τὸ ὀλίγον δίδω εἰς τὸν ἀδελφόν μου πού λιμοκτονεῖ. Δῶσε λοιπὸν καὶ σὺ εἰς τὸν δοῦλόν σου, πού κινδυνεῖ. Γνωρίζω καλὰ τὴν ἀγαθότητά σου καὶ ἐλπίζω εἰς τὴν δύναμίν σου. Δὲν ἀναβάλλεις ἐπὶ πολὺ τὰς δωρεάς, ἀλλὰ τὰς σκορπᾷς, ὅταν θέλῃς. Καὶ ἂν ἔτσι ὁμιλήσῃς καὶ ἐνεργήσῃς, τὸν ἄρτον πού δίδεις εἰς καιρὸν δυσκολίας, γίνεται σπόρος γεωργικὸς, ἀποφέρει πλούσιον τὸν καρπὸν, εἶναι προκαταβολὴ τῆς τροφῆς, γίνεται πρόξενος ἐλέους. Πῆς καὶ σὺ εἰς παρομοίας περιστάσεις τὸν λόγον τῆς χήρας τῆς Σιδωνίας. Θυμήσου ἐπικαίρως τὴν ἱστορίαν. «Ζῆ Κύριος, δὲν ἔχω τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον μίαν χούφταν

κία μου μόνον εἰς διατροφήν ἔμοι καὶ τοῖς παιδίοις». Κἂν δὼς
 ἐκ τοῦ λείποντος, ἔξεις καὶ σὺ τὸν καμψάκην τοῦ ἐλαίου τῆ χά-
 ριτι βρῶντα, τὴν ὕδριαν τῶν ἀλεύρων ἀκένωτον. Ἐπὶ γὰρ τῶν
 πιστῶν φιλοτίμως ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις μιμεῖται τὰ φρέατα, τὰ
 5 αἶει κενούμενα καὶ μὴ ἐξαντλούμενα, τὸ διπλοῦν ἀντεισάγουσα.
 Δάνεισον, ὁ ἄπορος, τῷ πλουσίῳ Θεῷ. Πίστευσον τῷ αἶει εἰς
 πρόσωπον ἴδιον ὑπὲρ τοῦ θλιβομένου λαμβάνοντι, καὶ οἴκοθεν
 ἀποδιδόντι τὴν χάριν. Ἀξιόπιστος ἐγγυητής, πανταχοῦ γῆς
 καὶ θαλάττης ἠπλωμένους ἔχων τοὺς θησαυρούς. Καὶ πλέων
 10 ἐὰν ἀπαιτήσης τὸ δάνεισμα, λήψη ἐπὶ μέσου πελάγους σὺν
 τόκοις τὸ κεφάλαιον. Φιλοτιμεῖται γὰρ ἐν ταῖς προσθήκαις.

7. Τὸ τοῦ λιμώττοντος νόσημα, λιμός, οἴκτρον πάθος
 ἐστί. Λιμός ἀνθρωπίνων συμφορῶν ὑπάρχει τὸ κεφάλαιον, πάν-
 των θανάτων μοχθηρότερον τέλος οὗτος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν
 15 ἄλλων κινδύνων, ἢ ξίφους ἀκμὴ τὴν τελευταίην δξέως ἐφίστησιν,
 ἢ πυρὸς ὀρμὴ συντόμως τὸ ζῆν ἀποσβέννυσιν, ἢ θηρία τοῖς
 ὁδοῦσι διασπαράξαντα ὅσα καίρια τῶν μελῶν οὐ συγχωρεῖ
 τῆ παρολκῆ τῆς ὁδύνης τιμωρηθῆναι. Λιμός δὲ ἄργον ἔχει τὸ
 κακόν, παρέλκουσαν τὴν ἀλγηδόνα, ἐγκαθημένην τὴν νόσον
 20 καὶ ἐμφωλεύουσαν, θάνατον αἶει παρόντα καὶ αἶει βραδύοντα.
 Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ὑγρὸν ἐκδαπανᾷ, τὸ θερμὸν καταφύχει,
 τὸν ὄγκον συστέλλει, τὴν δύναμιν κατ' ὀλίγον ἀπομαραίνει.
 Ἡ σὰρξ ὡς ἀράχιον τοῖς ὀστέοις περικείται. Ὁ χροῦς ἄνθος
 οὐκ ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ ἐρυθρὸν φεύγει, ἐκτηχομένον τοῦ αἵμα-
 25 τος· τὸ λευκὸν οὐκ ἔστι, τῆ ἰσχνότητι τῆς ἐπιφανείας μελαινο-
 μένης· πελιδνὸν δὲ τὸ σῶμα, ὠχρότητι καὶ τῷ μέλανι ἐλεεινῶς
 ἐκ τοῦ πάθους κινώμενον, γόνατα οὐ βαστάζοντα, ἀλλὰ πρὸς
 βίαν ἐλκόμενα. Φωνὴ λεπτὴ καὶ ἀδρανής, ὀφθαλμοὶ ἐνασθενοῦν-

ἀλεύρου διά τήν διατροφήν ἐμοῦ καί τῶν παιδιῶν μου»¹⁶. Καί ἐάν δώσης ἀπό τὸ ὑστέρημα, θά ἔχῃς καί σὺ τὸ λαδοδοχεῖον κατάμεστον ἀπὸ δωρεάν καί τήν ἀλευραποθήκην ἀκένωτον. Διότι διά τοὺς πιστοὺς φιλοτίμως ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ μέ τὸ νὰ εἰσάγῃ τὸ διπλάσιον μιμεῖται τὰ πηγάδια, τὰ ὁποῖα πάντοτε ἀδειάζουν ἀλλὰ δὲν ἐξαντλοῦνται. Δάνεισε σὺ ὁ ἄπορος, εἰς τὸν πλούσιον Θεόν. Δῶσε ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν πού πάντοτε θεωρεῖ προσωπικᾶ τὸν ἑαυτὸν του ὑπόχρεον, δι' αὐτά πού δίδεις εἰς αὐτὸν πού θλίβεται καί ἀνταποδίδει τὴν εὐεργεσίαν ἀπὸ τὰ ἰδικά του ἀγαθὰ. Εἶναι ἀξιόπιστος ἐγγυητής, διότι ἔχει ἀπλωμένους τοὺς θησαυροὺς του εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς καί τῆς θαλάσσης. Καί ἐάν, ἐνῶ πλέεις, ἀπαιτήσης τὸ δάνειον, θά λάβῃς τὸ κεφάλαιον μαζί με τοὺς τόκους εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους. Διότι φιλοδοξεῖ νὰ δίδῃ περισσότερα.

7. Ἡ πείνα εἶναι ἡ ἀρρώστια αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος πεινᾷ. Αὐτὴ εἶναι φοβερὰ ἀσθένεια. Ἡ πείνα εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν ἀνθρώπων καί ὁ φοβερώτερος θάνατος ἀπὸ ὅλους τοὺς θανάτους. Διότι εἰς τοὺς ἄλλους κινδύνους ἢ ἡ κόψη τοῦ ξίφους ταχέως ἐπιφέρει τὸν θάνατον ἢ ἡ ὀρμὴ τῆς φωτιᾶς ἀποτόμως σβήνει τὴν ζωὴν ἢ τὰ θηρία μετὰ τὰ δόντια ἀφοῦ κατασπαράξουν τὰ ζωτικώτερα ἀπὸ τὰ μέλη, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν τιμωρίαν μετὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὀδύνης. Ἡ πείνα ὁμως ἐπιβραδύνει τὸ κακόν. Παρατείνει τὸν πόνον μετὰ τὸ νὰ ἐνεδρεύῃ καί νὰ λουφάζῃ ἡ ἀρρώστια καί μετὰ τὸ νὰ κάμνῃ ὥστε πάντοτε ὁ θάνατος νὰ εἶναι παρῶν καί πάντοτε νὰ βραδύνῃ. Διότι δαπανᾷ τὸ ὑγρὸν πού ὑπάρχει εἰς τὸν ὀργανισμόν, καταστέλλει τὴν θερμότητα, περιορίζει τὸ βάρος, μαραζώνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν δύναμιν. Ἡ σὰρκα κολλᾷ ὡσάν ἀράχνη εἰς τὰ κόκκαλα. Τὸ χρῶμα δὲν εἶναι ἀνθηρόν. Διότι τὸ κόκκινον ὑποχωρεῖ μετὰ τὴν φθορὰν τοῦ αἵματος καί ἡ λευκότης δὲν ὑπάρχει, ἀφοῦ ἡ ἐπίδερμις μελανιάζει ἀπὸ τὴν ἰσχνότητα. Μαυροκιτρινίζει τὸ σῶμα, διότι ἀπὸ τὴν νόσον ἀνακατῶνεται οἰκτρῶς ἢ ὠχρότης μετὰ τὸ μαῦρον. Τὰ γόνατα δὲν ἀντέχουν, ἀλλὰ λυγρίζουν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην. Ἡ φωνὴ εἶναι λεπτὴ καί ἀδύνατη. Τὰ μάτια ἀσθε-

τες ταῖς κοιλότησιν, εἰκῆ ταῖς θήκαις ἐναποκείμενοι, ὡς τὰ
 τοῖς ἐλύτροις ἐμψυγέστα τῶν ἀκροδρόων. Γαστήρ κενὴ καὶ
 συμπεπτωκυῖα καὶ ἄμορφος, οὐκ ὄγκον, οὐ φυσικὴν τῶν σπλάγγ-
 χων ἐπίτασιν ἔχουσα, τοῖς ὀστέοις δὲ τοῦ νότου προσπεπλα-
 5 σμένη. Ὁ οὖν τοιοῦτον σῶμα παρατρέχων, πόσων κολάσεων
 ἄξιος; τίνα δὲ ὠμότητος ὑπερβολὴν καταλείπει; πῶς δὲ οὐκ
 ἄξιος τοῖς ἀνημέροις τῶν θηρίων συναριθμῆσθαι, ὀρᾶσθαι δὲ
 ἐναγῆς καὶ ἀνδροφόνος; Ὁ γὰρ ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ τὴν τοῦ κακοῦ
 θεραπείαν, ἐκὼν δὲ καὶ πρὸς πλεονεξίαν ὑπεριθέμενος, εἰκότως
 10 ἂν ἐν τῷ ἴσῳ τῶν αὐτοχείρων καταδικάζοιτο. Τὸ τοῦ λιμοῦ
 πάθος κατηνάγκασε πολλοὺς πολλάκις καὶ τοὺς ὄρους κινῆσαι
 τῆς φύσεως, ἄψασθαι μὲν ἀνθρώπων τῶν ὁμοφύλων σωμάτων,
 μητέρα δὲ παῖδα, ὃν ἐκ τῆς γαστροῦ προήγαγε, πάλιν τῇ γασ-
 τρὶ κακῶς ὑποδέξασθαι. Καὶ τοῦτο τὸ δράμα Ἰουδαϊκῆ ἔτρα-
 15 γώδησεν ἱστορία, ἣν Ἰώσηπος ἡμῖν ὁ σπουδαῖος συγγρά-
 φητο, ὅτε τὰ δεινὰ πάθη τοὺς Ἱεροσολυμίτας κατέλαβε, τῆς
 εἰς τὸν Κύριον δυσσεβείας ἐνδίκους τιμωρίας τινύοντας. Ὁρᾶς
 καὶ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Θεὸν τὰ μὲν ἄλλα τῶν παθῶν πολλάκις
 παρατρέχοντα, ἐπὶ δὲ τοῖς πεινῶσι συμπαθῶς σπλαγγνίζομε-
 20 νον· «Σπλαγγνίζομαι γάρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν ὄχλον». Διὸ καὶ ἐν
 τῇ τελευταίᾳ κρίσει, ἔνθα προσκαλεῖται τοὺς δικαίους ὁ Κύριος,
 τὴν πρώτην τάξιν ὁ μεταδοτικὸς ἐπέχει· ὁ τροφεύς, πρωτοστά-
 τῆς τῶν τιμωμένων, ὁ τὸν ἄρτον χορηγήσας, πρὸ πάντων κα-
 λεῖται ὁ χρηστὸς καὶ εὐμετάδοτος πρὸ τῶν ἄλλων δικαίων
 25 τῇ ζωῇ παραπέμπεται. Ὁ ἀκοινωνητος καὶ φειδωλὸς πρὸ πάν-
 των ἁμαρτωλῶν τῷ πυρὶ παραδίδοται. Ἐπὶ τὴν μητέρα σε τῶν

16. Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου, Βιβλίον 7, 8.

17. Ματθ. 15, 32.

νικά εις τὰς κόγχας, παραμένουν ἀνώφελα εις τὰς κόγχας των, ὅπως ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς καρπούς ποὺ ἀποξηραίνονται εις τὰ κελύφη των. Ἡ κοιλία ἀδειανὴ καὶ ζαρωμένη, ἄμορφος, χωρὶς βάρος, δὲν ἔχει τὸν φυσικὸν τόνον τῶν σπλάγχχνων καὶ εἶναι κολλημένη εις τὰ κόκκαλα τοῦ ὀπισθίου μέρους. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ περιφρονεῖ ἓνα τέτοιο σῶμα πόσας κολάσεις ἀξίζει; Ποῖαν δὲ ὑπερβολὴν σκληρότητος δὲν θὰ ξεπεράσῃ; Πῶς δὲν ἀξίζει νὰ συγκαταριθμηθῇ εις τὰ ἀνήμερα ἀπὸ τὰ θηρία καὶ νὰ θεωρηθῆται μολυσμένος καὶ ἀνθρωποκτόνος; Διότι αὐτὸς, ποὺ εις τὸ χέρι του εἶναι νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν καὶ ποὺ μὲ τὴν θέλησίν του ἀναβάλλει ἔξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας, εὐλόγως θὰ ἤμποροῦσε νὰ καταδικάζεται ἔξ ἴσου μὲ αὐτοὺς ποὺ ἰδιοχείρως διαπραττοῦν τὸν φόνον. Τὸ κακὸν τῆς πείνης ἐξηνάγκασε πολλὰς φορὰς πολλοὺς νὰ παραβιάσουν καὶ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Νὰ φάγῃ δηλαδὴ ἀνθρωπος τὰ σώματα τῶν συγγενῶν, ἢ μητέρα δὲ τὸ παιδί της ποὺ ἀπὸ τὴν κοιλίαν της ἐγέννησε νὰ τὸ δεχθῇ ἀδίκως καὶ πάλιν εις τὴν κοιλίαν της. Καὶ τὸ δράμα αὐτὸ τὸ διεκτραγώδησε ἡ Ἰουδαϊκὴ ἱστορία, ποὺ συνέταξεν ὁ σπουδαῖος κατὰ τὴν γνώμην μου Ἰώσηπος¹⁶, τότε ποὺ τὰ φοβερὰ πάθη κατέλαβαν τοὺς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ, ποὺ ἐπλήρωναν ἔτσι τὰς δικαίας τιμωρίας διὰ τὴν ἀσέβειάν των εις τὸν Θεόν. Βλέπεις ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἰδικὸς μας Θεὸς τὰ μὲν ἄλλα ἀπὸ τὰ παθήματα παραβλέπει, τοὺς πεινῶντας ὁμως μὲ συμπάθειαν εὐσπλαγχνίζεται. «Σπλαγχνίζομαι, λέγει, τὸν λαόν»¹⁷. Διὰ τοῦτο καὶ εις τὴν τελικὴν κρίσιν, ἐκεῖ ὅπου προσκαλεῖ τοὺς δικαίους ὁ Κύριος, τὴν πρώτην θέσιν κατέχει αὐτὸς ποὺ δίδει. Αὐτὸς ποὺ τρέφει εἶναι πρῶτος εις τοὺς τιμωμένους. Αὐτὸς ποὺ ἐχορήγησε τὸν ἄρτον προσκαλεῖται πρῶτα ἀπ' ὅλους. Ὁ ἀγαθὸς καὶ μεταδοτικὸς μεταβαίνει εις τὴν ζωὴν πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἄλλους δικαίους¹⁸. Αὐτὸς ποὺ δὲν κοινωνεῖ εις τὰς ἀνάγκας τοῦ πλησίον καὶ ὁ τσιγκούνης παραδίδεται εις τὴν φωτιάν

18. Ματθ. 25, 34.

ἐντολῶν ὁ καιρὸς καλεῖ· καὶ σφόδρα μερίμνησον, ἵνα σε μὴ
 παρέλθῃ ὁ τῆς πανηγύρεως καὶ τῶν συναλλαγμάτων καιρὸς.
 ῥεῖ γὰρ ὁ χρόνος καὶ οὐκ ἐκδέχεται τὸν βραδύνοντα· ἐπείγονται
 αἱ ἡμέραι, τὸν ὀκνηρὸν παρατρέχουσι. Καὶ ὡς οὐκ ἔστι ρεῦ-
 5 μα ποταμοῦ στήσαι, εἰ μὴ τις κατὰ τὴν πρώτην ἔντευξιν καὶ
 προσβολὴν ἀνελόμενος εἰς δέον τῷ ὕδατι χρήσαιτο, οὕτως
 οὐδὲ τὸν χρόνον ταῖς ἀναγκαστικαῖς περιόδοις ἐλαυνόμενον
 ἐπισχεῖν, οὐδὲ παρελθόντα ἀναλῦσαι εἰς τὸ κατόπιν, εἰ μὴ τις
 προσάγοντος λάβοιτο. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐντολὴν ὡς φεύγου-
 10 σαν κᾶτασχε καὶ ἐπιτέλεσον, καὶ λαβόμενος πανταχόθεν ἐν
 ταῖς ἀγκάλαις περιδραξαι. Δὸς ὀλίγα καὶ πολλὰ κτῆσαι· λῦ-
 σον τὴν πρωτότυπον ἁμαρτίαν τῇ τῆς τροφῆς μεταδόσει. Ὡς
 γὰρ Ἄδὰμ κακῶς φαγὼν, τὴν ἁμαρτίαν παρέπεμψεν, οὕτως
 ἐξαλείφωμεν ἡμεῖς τὴν ἐπίβουλον βρωσιν, ἐὰν χρεῖαν ἀδελφοῦ
 15 καὶ λιμὸν θεραπεύσωμεν.

8. Λαοί, ἀκούσατε, Χριστιανοί, ἐνωτίσασθε, ὅτι τάδε
 λέγει Κύριος, οὐ δημηγορῶν ἀτοφῶνως, τοῖς δὲ τῶν δούλων
 στόμασιν ἐνηχῶν ὡς ὄργανοις. Μὴ φανῶμεν οἱ λογικοὶ τῶν
 ἀλόγων ὠμότεροι. Ἐκεῖνα γὰρ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φουμένοις παρὰ
 20 τῆς φύσεως ὡς κοινῇ κέχρηται. Καὶ προβάτων ἀγέλαι ἐν καὶ
 τὸ αὐτὸ καταβόσκονται ὄρος, ἵπποι δὲ παμπληθεῖς μίαν καὶ τὴν
 αὐτὴν κατανέμονται πεδιάδα, καὶ πάντα τὰ καθ' ἕκαστον οὔ-
 τως ἀλλήλοις ἀντιπαραχωρεῖ τῆς ἀναγκαίας τῶν χρεῶν ἀπο-
 λαύσεως, ἡμεῖς δὲ ἐγκολπιζόμεθα τὰ κοινά, τὰ τῶν πολλῶν
 25 μόνοι ἔχομεν. Αἰδεσθῶμεν Ἑλλήνων φιλόνηρωπα διηγήματα.
 Παρὰ τισιν ἐκείνων νόμος φιλόνηρωπος μίαν τράπεζαν, καὶ
 κοινὰ τὰ σιτία, μίαν ἐστίαν σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον δήμον

19. Ματθ. 25, 41.

20. Ἐνταῦθα ὁ Βασίλειος ὑπαινίσσεται μᾶλλον τὴν σπαρτιατικὴν
 πολιτείαν, ἢ ὅποια εἶχε θεσπίσει κοινὰ συσσίτια, ὅχι βεβαίως ἀπὸ λόγους
 φιλανθρωπικούς.

πρῶτος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἁμαρτωλοὺς¹⁹. Ὁ καιρὸς σὲ καλεῖ εἰς τὴν μητέρα τῶν ἐντολῶν. Καὶ νὰ φροντίσης πάρα πολὺ διὰ νὰ μὴ χάσης τὸν καιρὸν τῆς πανηγύρεως καὶ τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Διότι ὁ χρόνος τρέχει καὶ δὲν περιμένει αὐτὸν ποὺ ἀργοπορεῖ. Αἱ ἡμέραι φεύγουν καὶ προσπερνοῦν τὸν ὀκνηρόν. Καὶ ὅπως δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ σταματήσῃ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, ἐκτὸς ἐὰν κάποιος χρησιμοποίησῃ ὅπως πρέπει τὸ νερόν, ἀφοῦ τὸ ἀνακόψῃ, κατὰ τὴν πρώτην συνάντησιν καὶ ὀρμὴν, ἔτσι οὔτε τὸν χρόνον, ποὺ τρέχει σύμφωνα μὲ τὴν ἀναγκαστικὴν πορείαν, ἠμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ, οὔτε ἀφοῦ περάσῃ νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ εἰς τὰ ὀπίσω, ἐκτὸς ἐὰν κάποιος τὸν προλάβῃ, ὅταν ἔρχεται. Καὶ διὰ τοῦτο κράτησε τὴν ἐντολὴν ὡσὰν νὰ φεύγῃ καὶ ἐφάρμοσέ τὴν καὶ ἀφοῦ τὴν συλλάβῃς ἀπὸ παντοῦ ἄρπαξέ τὴν εἰς τὰς ἀγκάλας σου. Δῶσε ὀλίγα καὶ ἀπόκτησε πολλά. Ἐξαφάνισε τὴν πρωταρχικὴν ἁμαρτίαν διὰ τῆς μεταδόσεως τῆς τροφῆς. Διότι, ὅπως ὁ Ἄδὰμ ποὺ παρανόμως ἔφαγε, μετέδωσε τὴν ἁμαρτίαν, ἔτσι ἡμεῖς ἔξαλειφομεν τὴν πονηρὰν βρῶσιν, ἐὰν θεραπεύσωμεν τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν πείναν τοῦ ἀδελφοῦ.

8. Λαοί, ἀκοῦστε! Χριστιανοί, ἀκοῦστε προσεκτικά! Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος. Δὲν ὁμιλεῖ εἰς τὸν λαὸν μὲ τὴν φωνὴν του, ἀλλὰ μὲ τὰ στόματα τῶν δούλων του, ὡσὰν μὲ ὄργανά του, σαλπίζει. Ἄς μὴ φανοῦμεν ἡμεῖς οἱ λογικοὶ σκληρότεροι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Διότι ἐκεῖνα ἀπὸ κοινοῦ χρησιμοποιοῦν αὐτὰ ποὺ βλαστάνει ἐκ φύσεως ἢ γῆ. Καὶ τὰ κοπάδια τῶν προβάτων βοσκοῦν εἰς ἓνα καὶ τὸ ἴδιον βουνόν. Πάμπολλα ἄλογα μίαν καὶ τὴν ἴδιαν πεδιάδα καταλαμβάνουν ὡς βοσκότοπον. Καὶ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ζώων ἔτσι μεταξύ των τὸ ἓνα πρὸς τὸ ἄλλο παραχωροῦν τὴν ἀναγκαίαν ἀπόλαυσιν τῶν τροφῶν. Ἡμεῖς ὅμως οἰκαιοποιοῦμεθα τὰ κοινὰ καὶ κατέχομεν μόνοι αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν εἰς τοὺς πολλούς. Ἄς ἐντρεπώμεθα τὰ φιλόνηθρα διηγήματα τῶν εἰδωλολατρῶν. Εἰς μερικοὺς ἐξ αὐτῶν νόμος φιλόνηθρος ἀπειργάζετο μίαν τράπεζαν καὶ κοινὰ τρόφιμα, καὶ σχεδὸν μίαν οἰκογένειαν τὸν πολυάνθρωπον λαόν²⁰. Ἄς ἀ-

ἀπεργάζεται. Καταλείψωμεν τοὺς ἔξωθεν καὶ ἐπέλθωμεν τὸ
 τῶν τρισχιλίων ὑπόδειγμα· τὸ πρῶτον τῶν Χριστιανῶν ζηλώ-
 σωμεν σύνταγμα, ὅπως ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινὰ, ὁ βίος, ἡ ψυ-
 χή, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινή, ἀδιαίρετος ἀδελφότης, ἀγά-
 5 πη ἀνυπόκριτος, τὰ πολλὰ σώματα ἐν ἐργαζομένῃ, τὰς διαφό-
 ρους ψυχὰς εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀρμόζουσα. Πολλὰ τῆς φιλαδελφί-
 ας ἔχεις ἐκ Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῆς Νέας τὰ ὑποδείγματα.
 Πρεσβύτην ἐὰν ἴδῃς λιμώττοντα, μετάστειλαι καὶ θρέψον, ὡς
 Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ. Ἐχθρὸν ἐὰν εὖρησ ἑστενούμενον, μὴ ἐπι-
 10 βάλῃς τῇ ὀργῇ τῇ κατεχοῦσῃ τὴν ἄμυναν, ἀλλὰ θρέψον ὡς ἐκεῖ-
 νος τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς πωλήσαντας. Ἐὰν ἐντύχῃς νεωτέρῳ
 καταπονουμένῳ, οὕτω δάκρυσον, ὡς ἐκεῖνος τὸν Βενιαμὴν τὸν
 τοῦ γήρως νιόν. Πειράζει καὶ σέ, τυχόν, ἡ πλεονεξία, ὡς τὸν
 Ἰωσήφ ἡ δέσποινα, ἔλκει σε τῶν ἱματίων, ἵνα τῆς ἐντολῆς
 15 καταφρονήσῃς, καὶ φιλήσῃς μᾶλλον ἐκείνην τὴν φιλόχρυσον καὶ
 φιλόκοσμον, παρὰ τὸ τοῦ Δεσπότη προῖσταγμα. Ὅταν δὴ ἔλ-
 θῃ λογισμὸς τῇ ἐντολῇ ἐκείνῃ πολεμῶν, καὶ τὸν σῶφρονα νοῦν
 εἰς τὴν φιλαργυρίαν ἐπισπώμενος, τῆς φιλαδελφίας καταναγ-
 κάζων ἀμελεῖν καὶ κατέχων πρὸς αὐτήν, πρόσρῃπον καὶ σὺ
 20 τὰ ἱμάτια, ὀργισθεὶς ἀναχώρησον· φύλαξον τῷ Κυρίῳ τὴν πί-
 στιν, ὡς ἐκεῖνος τῷ Πεντεφερῇ· ἐν ἐνὶ ἐνιαυτῷ τὴν ἔνδειαν οἰ-
 κονόμησον, ὡς ἐκεῖνος ἐν τοῖς ἑπτά. Μὴ τὰ πάντα τῇ ἡδονῇ,
 δός τι καὶ τῇ ψυχῇ. Καὶ δύο σοι νόμισον εἶναι θυγατέρας· τὴν
 εἰπάθειαν τὴν ἐνθάδε καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰ
 25 μὴ θελήσῃς τὰ πάντα δοῦναι τῇ κρείττονι, μέρισον γοῦν ἕξ ἴσης

21. Πράξ. 2, 44.

22. Γέν. 45, 13.

23. Γέν. 42, 12.

24. Γέν. 37, 28.

φήσωμεν τοὺς ἔθνικοὺς καὶ ὡς ἔλθωμεν εἰς τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν χιλιάδων. Ἄς ζηλέψωμεν τὴν πρώτην ἐκκλησίαν τῶν Χριστιανῶν, ὅπου τὰ πάντα ἦταν κοινὰ εἰς αὐτοὺς²¹, δηλαδή ἡ ζωὴ, ἡ ψυχὴ, ἡ συμφωνία, ἡ κοινὴ τράπεζα, ἡ ἀδίαίρετος ἀδελφότης, ἡ ἀνυπόκριτος ἀγάπη, ποὺ ἦν ὡνεὺς εἰς ἓνα τὰ πολλὰ σώματα, καὶ συνήρμοζε τὰς διαφόρους ψυχὰς εἰς μίαν ὁμόνοιαν. Ἄπο τὴν Παλαιάν καὶ τὴν Νέαν Διαθήκην ἔχεις πολλὰ παραδείγματα φιλαδελφίας. Ἐὰν ἀντικρύσης γέροντα ποὺ πεινᾷ νὰ τὸν καλέσης καὶ νὰ τὸν θρέψης, ὅπως ὁ Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ²². Ἐὰν εὐρῆς ἐχθρὸν ποὺ εὐρίσκεται εἰς δυσκολίαν μὴ προσθέσης εἰς τὴν ὀργὴν ποὺ σὲ κατέχει τὴν ἐκδίκησιν, ἀλλὰ νὰ τὸν θρέψης ὅπως ἐκεῖνος ἔθρεψε τοὺς ἀδελφοὺς,²³ ποὺ τὸν ἐπώλησαν²⁴. Ἐὰν συναντήσης νεώτερον ποὺ καταπονεῖται, νὰ κλαύσης ἔτσι, ὅπως ἐκεῖνος τὸν Βενιαμίν, τὸ παιδί τῶν γερατειῶν²⁵. Ἴσως νὰ πειράζῃ καὶ σὲ ἡ πλεονεξία, ὅπως ἡ κυρία τὸν Ἰωσήφ· σὲ τραβᾷ ἀπὸ τὰ ἐνδύματα²⁶, διὰ νὰ παραβῆς τὴν ἐντολὴν καὶ νὰ ἀγαπήσης περισσότερο ἐκείνην ποὺ ἀγαπᾷ τὰ χρυσαφικὰ καὶ τὰ στολίδια, παρὰ τὴν προσταγὴν τοῦ Δεσπότη. Ὄταν λοιπὸν ἔλθῃ λογισμὸς ποὺ καταπολεμῇ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν καὶ προσελκύει τὸν ἐγκρατῆ νοῦν εἰς τὴν φιλαργυρίαν, καὶ σὲ ἐξαναγκάζει νὰ ἀδιαφορήσης διὰ τὴν φιλαδελφίαν καὶ σὲ κρατᾷ πλησίον της, ρίξε καὶ σὺ κάτω τὰ ἐνδύματα, καὶ ὠργισμένος φύγε. Νὰ διατηρήσης τὴν πίστιν εἰς τὸν Κύριον, ὅπως ἐκεῖνος εἰς τὸν Πετεφρῆν²⁷. Νὰ μεριμνήσης δι' ἓν ἔτος, ὅπως ἐκεῖνος ἐμερίμνησε δι' ἑπτὰ ἔτη. Μὴ δίδῃς τὰ πάντα εἰς τὴν ἡδονήν, δῶσε καὶ κάτι εἰς τὴν ψυχὴν. Καὶ νὰ πιστέψης πῶς ἔχεις δύο θυγατέρας· τὴν καλοπέρασιν ἐδῶ καὶ τὴν οὐράνιον ζωὴν. Ἐὰν δὲν θελήσης νὰ τὰ δώσης ὅλα εἰς τὴν ἀνωτέραν, μοίρασέ τα λοιπὸν ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὴν ἀκόλαστον κόρην καὶ εἰς τὴν ἀγα-

25. Γέν. 43, 13.

26. Γέν. 39, 12.

27. Γέν. 39, 8-12.

τῇ τε ἀκολάστῳ παιδί καὶ τῇ σώφρονι. Μὴ τὴν ἐνταῦθα διαγωγὴν ὑπέρπλουτον δείξης, γυμνὴν δὲ τὴν ἄλλην καὶ ῥακίοις ἡμφιεσμένην, ἥνίκα ἂν δέῃ σε τῷ Χριστῷ παραστήναι καὶ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν τοῦ κριτοῦ, νύμφης ἔχουσαν σχῆμα καὶ κλῆσιν τὴν κατ' 5 ἀρετὴν ζωὴν. Μὴ τοίνυν ἄμορφον καὶ ἄκοσμον παραστήσης τῷ νυμφίῳ τὴν νύμφην, ἵνα μὴ θεασάμενος ἀποκλίνη τὸ πρόσωπον καὶ ἰδὼν μισήσῃ καὶ τὴν συνάφειαν ἀπαρνήσῃται. Ἄλλὰ στείλας αὐτὴν τῷ προσήκοντι κόσμῳ, τήρησον εὖμορφον τῇ προθεσμίᾳ τῶν γάμων, ἵνα καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν φρονίμων παρ- 10 θένων ἀνάψῃ τὴν λαμπάδα, ἔχουσα τὸ πῦρ τῆς γνώσεως ἄσβεστον καὶ μὴ λείπουσα τῶν κατορθωμάτων τὸ ἔλαιον, ἵν' ἔργοις ἢ θεοφορουμένη προφητεία βεβαιωθῇ, ἐφαρμόσῃ δὲ καὶ τῇ σῇ ψυχῇ τὸ λεχθέν· «Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Ἄκου- 15 σον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου». Ταῦτα γὰρ γενικῶς προανεφώνησεν ὁ ψαλμωδός, τοῦ γενικοῦ σώματος προκηρύσσων τὴν ὥραν· ἐφαρμόσει δὲ κυρίως καὶ τῇ ἐκάστου ψυχῇ, εἴπερ ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον ἔχει ἡ Ἐκκλησία τὸ σύστημα.

20 9. Προνόησόν μοι λογικῶς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, δὴ μὴ διὰ κέρδος αἰσχροὺς προδοῦς. Καταλείπει σε σῶμα, τὸ σὸν γνῶρισμα τῷ βίῳ. Εἰς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ προσδοκωμένου κριτοῦ, καὶ ἀναμφιβόλως ἤξοντος, ἀποκλείσεις μὲν σεαυτῷ τὴν τῶν τιμῶν δόσιν καὶ τὴν ἐπουράνιον δόξαν, ἀνοίξεις δὲ πῦρ 25 ἄσβεστον καὶ γέενναν καὶ κολαστήρια καὶ πικροὺς ἐν ὀδύναις αἰῶνας, ἀντὶ μακροῦς καὶ μακαρίας ζωῆς. Μὴ με νομίσης, ὥσπερ μητέρα τινὰ ἢ τροφόν, ψευδῆ σοι μορμολύχεια ἐπισείειν,

θὴν. Νὰ μὴ παρουσιάσῃς τὴν ἐδῶ διαγωγὴν σου βαθύπλουτον καὶ τὴν ἄλλην γυμνὴν καὶ ἐνδεδυμένην μὲ ἐμβαλώματα, ἀλλ' ὅταν χρειασθῇ νὰ παραστῆς εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἀντιμετωπίσῃς τὸν κριτὴν, ἢ κατ' ἀρετὴν ζωὴ νὰ ἔχη νυμφικὸν ἔνδυμα καὶ πρόσκλησιν. Μὴ λοιπὸν παρουσιάσῃς εἰς τὸν νυμφίον τὴν νύμφην δύσμορφον καὶ ἀστόλιστον, διὰ νὰ μὴ τὴν ἰδῇ καὶ γυρίσῃ τὸ πρόσωπόν του καὶ ἀφοῦ τὴν ἰδῇ τὴν μισήσῃ καὶ ἀρνηθῇ τὸν γάμον. Ἄλλὰ ἀφοῦ τὴν ἀρματώσῃς μὲ τὸν στολισμὸν ποῦ ἀρμόζει, νὰ τὴν διαφυλάξῃς ὁμορφην ὡς τὴν προθεσμίαν τῶν γάμων. Διὰ νὰ ἀνάψῃ καὶ αὐτὴ μαζί μὲ τὰς φρονίμους παρθένους τὴν λαμπάδα ²⁸, νὰ διατηρήσῃ ἄσβεστον τὴν φλόγα τῆς γνώσεως καὶ νὰ μὴ τῆς λείψῃ τὸ λάδι τῶν καλῶν ἔργων. Διὰ νὰ ἐπαληθευθῇ ἔτσι ἐμπράκτως ἡ θεία προφητεία καὶ εὖρη ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ψυχὴν σου ὁ λόγος· «στέκεται εἰς τὰ δέξιά σου ἡ βασίλισσα ἐνδεδυμένη καὶ στολισμένη μὲ ἔνδυμασίαν χρυσοκέντητον. Ἄκουσε κόρη, καὶ ἰδὲς καὶ κλῖνε τὸ αὐτί σου, ὁ βασιλεὺς θὰ ἐπιθυμήσῃ τὴν ὁμορφίαν σου» ²⁹. Αὐτὰ βεβαίως γενικὰ προανήγγειλεν ὁ ψαλμωδός, προφητεύων τὴν ὠραιότητα ὀλοκλήρου τοῦ σώματος. Κατὰ κύριον λόγον δὲ θὰ εὖρη ἐφαρμογὴν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ καθενός, ἀφοῦ βέβαια ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους ἄτομα.

9. Σκέψου, παρακαλῶ, λογικὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, τὸ ὅποῖον μὴ προδίδῃς λόγῳ αἰσχροκερδίας. Τὸ σῶμα ποῦ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν σου εἰς τὴν ζωὴν θὰ σέ ἀφήσῃ. Εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ κριτοῦ ποῦ ἀναμένεται καὶ ποῦ ἀναμφιβόλως θὰ ἔλθῃ, θὰ ἀποκλείσῃς μὲν διὰ τὸν ἑαυτὸν σου τὴν ἀπονομὴν τῶν τιμῶν καὶ τὴν ἐπουράνιον δόξαν καὶ θὰ ἀνοίξῃς τὴν ἄσβεστον φωτιάν, τὴν γέενναν, τὰ κολαστήρια καὶ τοὺς πικροὺς ἀπὸ τὰς ὀδύνας αἰῶνας, ἀντὶ τῆς αἰωνίου καὶ μακαρίας ζωῆς. Μὴ μὲ πάρης, ὡσὰν κάποιαν μητέρα ἢ τροφόν, πῶς σοῦ ἐπισεῖω ψεύτικα μορμολύκεια, ὅπως ἐκεῖναι συνηθίζουν νὰ

29. Ψαλμ. 44, 10 - 11.

ὥσπερ ἐκεῖναι ποιεῖν περὶ τοὺς νηπίους τῶν παιδῶν εἰώθασιν, ὅταν θρηνηῶσιν ἄτακτα καὶ ἀπέραντα, δι' ἐπιπλάστων διηγημάτων κατασιγάσουσι. Ταῦτα δὲ οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος, ἀψευδεῖ προκεκηρυγμένος φωνῇ. Καὶ ἴσθι γε ἀκριβῶς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν πρόρρησιν, «Ἰῶτα ἐν ἧ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ». Ἐπιπλάστων δὲ οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος, ἀψευδεῖ προκεκηρυγμένος φωνῇ. Καὶ ἴσθι γε ἀκριβῶς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν πρόρρησιν, «Ἰῶτα ἐν ἧ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ». Ἄλλὰ καὶ σῶμα τὸ ἐν θήκαις ἀφανισθὲν ἀναστήσεται, καὶ ψυχὴ ἢ αὐτὴ ἢ τῷ θανάτῳ ἀποκλεισθεῖσα, πάλιν ἐνοικήσει τῷ σώματι. Καὶ τῶν βεβιωμένων ἔλεγχος ἀκριβῆς παραστήσεται, οὐκ ἄλλων μαρτυρούντων, ἀλλ' αὐτῆς μαρτυρούσης τῆς συνειδήσεως. Ἐκάστῳ δὲ τὰ πρὸς ἀξίαν παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ ἀντιμετρηθήσεται. Αὐτῷ πρέπει δόξα, κράτος καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

30. Ματθ. 5, 18. Πλείονα διὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ χωρίου βλέπε Σ. Ν. Σάκκου, Περὶ τῆς μεταφράσεως τῆς Κ. Διαθήκης, τεύχος Α', Ἀθήναι 1970, σελ. 16 - 20.

κάμνουν εις τὰ μικρὰ παιδιὰ, ὅταν θρηνοῦν ἄτακτα καὶ συνεχῶς τὰ καθησυχάζουν μὲ φανταστικά διηγήματα. Αὐτὰ δὲν εἶναι παραμύθι, ἀλλὰ λόγος ποῦ ἔχει κηρυχθῆ πρὸ πολλοῦ ἀπὸ ἀδιάψευστον φωνήν. Καὶ γνώριζε ἐπακριβῶς ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελικὴν προφητείαν «ἓνα γιῶτα ἢ ἓνα γράμμα δὲν θὰ καταργηθῆ ἀπὸ τὸν νόμον μέχρις ὅτου γίνουσι ὅλα»³⁰. Ἄλλὰ καὶ τὸ σῶμα ποῦ ἔχει ἐξαφανισθῆ εἰς τοὺς τάφους θὰ ἀναστηθῆ καὶ ἡ ἰδίᾳ ἡ ψυχὴ ποῦ μὲ τὸν θάνατον ἔχει ἀποχωρισθῆ, πάλιν θὰ κατοικήσῃ εἰς τὸ σῶμα. Καὶ θὰ γίνῃ ἀκριβῆς ἔλεγχος τῶν πράξεων τῆς ζωῆς κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν θὰ μαρτυρήσουσι ἄλλοι, ἀλλ' ἡ ἰδίᾳ ἡ συνείδησις θὰ καταθέσῃ ὡς μάρτυς. Εἰς τὸν καθένα δὲ θὰ ἀποδοθῆ ἀπὸ τὸν δίκαιον δικαστὴν τὸ κατ' ἀξίαν. Εἰς αὐτὸν πρέπει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΠΡΟΣΗΛΩΣΘΑΙ ΤΟΙΣ ΒΙΟΤΙΚΟΙΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΕΜΠΡΗΣΜΟΥ
ΕΞΩΘΕΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

1. Ἐγὼ μὲν ὦμην, ἀγαπητοί, σφοδρότερον ἐκάστοτε τοῦ λόγου τὸ κέντρον προσάγων, λυπηρός τις εἶναι δόξειν ὑμῖν, ὡς περιττὴν τινα παρηρησίαν ἐπιδεικνύμενος καὶ οὔτε ξένῳ πρό-
 5 πουςαν, οὔτε ἀνδρὶ κατειλημμένῳ παραπλησίοις ἐγκλήμασιν ὑμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐλέγχων εἰς εὐνοίαν ἠρεθίσθητε καὶ τὰς ἀπὸ τῆς γλώττης πληγὰς ὑπέκκανμα πόθου πεποίησθε πλείονος. Καὶ οὐδὲν ξένον. Ἔστὲ γὰρ σοφοὶ τὰ τοῦ πνεύματος. «Ἐλεγχε δὲ σοφόν, καὶ ἀγαπήσει σε», φησί που τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ Σολομών. Διὰ τοῦτο, ἀδελφοί, καὶ νῦν ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἡκω παραί-
 10 νεσι, ὅπηπερ ἂν οἷός τε ὦ τῶν τοῦ διαβόλου δικτύων ὑμᾶς ἀπάγειν βουλόμενος. Πολὴν γάρ, ἀγαπητοί, καὶ ποικίλον ἐφ' ἡμέραν ἡμῖν ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς προσάγει τὸν πόλεμον. Προσάγει δέ, ὡς ἴστε, τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καθ' ἡμῶν βέλη ποιούμενος, καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ βλάπτειν ἡμᾶς ἀεὶ λαμβάνων ἰ-
 15 σχύν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πολὺ τῆς ἐκείνου δυνάμεως ὁ Δεσπότης νόμοις ἀλύτοις κατέδρασε καὶ οὐκ εἴασεν εἰς ἅπαξ ὀρμήσαντα τὸ γένος ἐκτρίψαι τῆς γῆς, κλέπτει τὴν καθ' ἡμῶν νίκην λοιπὸν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνοίας ὁ βάσκανος. Καὶ καθάπερ οἱ πονηροὶ καὶ πλεονεκτικοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷς ἔργον μὲν ἐστὶ καὶ προαί-
 20 ρεσις ἐκ τῶν ἀλλοτρίων πλουτεῖν, δύναμις δὲ οὐ πάρεστιν ὥστε

ΟΜΙΛΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΡΟΣΚΟΛΛΩΜΕΘΑ
ΕΙΣ ΤΑ ΒΙΟΤΙΚΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΥΡΚΑ·Ι·ΑΣ
ΠΟΥ ΕΓΙΝΕΝ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ

1. Ἐγὼ ἐνόμιζα, ἀγαπητοί, μὲ τὸ νὰ σᾶς κεντρίζω κάθε φοράν καὶ σφοδρότερα μὲ τὸν λόγον μου, ὅτι θὰ σᾶς φανῶ ἐνοχλητικός, διότι ἐπιδεικνύω κάποιαν ὑπέρμετρον ἐλευθεριότητα εἰς τὸν λόγον, ποῦ δὲν ἀρμόζει ἀκόμη οὔτε εἰς ἰδιότροπον, οὔτε εἰς ἄνδρα ποῦ κατέχεται ἀπὸ παρόμοια ἐλαττώματα. Σεῖς ὅμως ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους παρεκινήθητε εἰς εὐνοίαν ἀπέναντί μου καὶ ἐκάματε τὰ πλήγματα τοῦ λόγου προσάναμμα διὰ περισσότερον πόθον. Καὶ τίποτε τὸ παράδοξον! Διότι εἴσθε σοφοὶ εἰς τὰ πνευματικὰ πράγματα. «Νὰ ἐλέγχῃς σοφὸν καὶ θὰ σὲ ἀγαπήσῃ», λέγει κάποιος εἰς τὰ συγγράμματά του ὁ Σολομών¹. Διὰ τοῦτο, ἀδελφοί, καὶ τώρα ἔρχομαι εἰς τὴν ἰδίαν προτροπὴν θέλων νὰ σᾶς ἀπομακρύνω, ὅσον ἡμπορῶ, ἀπὸ τὰ δίκτυα τοῦ διαβόλου. Διότι, ἀγαπητοί, ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας καθημερινῶς διεξάγει πολὺν καὶ ποικίλον πόλεμον. Προσκομίζει δέ, ὅπως ἡξεύρετε, τὰς ἐπιθυμίας μας μὲ τὸ νὰ τὰς κάμνη βέλη ἐναντίον μας καὶ μὲ τὸ νὰ παίρνη δύναμιν ἀπὸ ἡμᾶς διὰ νὰ μᾶς βλάπτῃ πάντοτε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Δεσπότης ἐδέσμευσε μὲ ἀλύτους νόμους τὴν μεγάλην δύναμιν ἐκείνου καὶ δὲν τὸν ἐπέτρεψε διὰ μιᾶς νὰ ὀρμήσῃ διὰ νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν γῆν, ὁ φθονερός λοιπὸν μᾶς κλέπτει τὴν νίκην λόγῳ τῆς μωρίας μας. Καὶ ὅπως οἱ πονηροὶ καὶ οἱ ἀρπακτικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ ἔχουν ὡς ἔργον καὶ διάθεσιν νὰ πλουτοῦν ἀπὸ τὰ ξένα, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν, ὥστε ἐλευθέρως νὰ διαπράξουν

μετὰ παρηγορίας βιάζεσθαι, ταῖς ὁδοῖς ἐφεδρεύειν εἰώθασι· καὶ εἰ ἴδωσί τι χωρίον περὶ αὐτάς, ἢ φάραγι βαθείαις διερρωγὸς ἢ φυτῶν πυκνότητι σύσκιον, εἰς τοῦτο καταδύμενοι, καὶ τὴν ἐκ πολλοῦ πρόοψιν τῶν ὁδοιπορούντων τοιούτοις ὑποτεμνό-
 5 μνοι προκαλύμμασιν, ἀθρόον ἐπιπηδῶσιν αὐτοῖς, ὥστε μὴ πρότερον δυνηθῆναί τινα τοὺς τοῦ κινδύνου βρόχους ἰδεῖν πρὶν εἰς τούτους πεσεῖν· οὕτως ὁ δυσμενῆς ἄνωθεν ἡμῖν καὶ πολέ-
 μιος τὰς τῶν κοσμικῶν τέρψεων ὑποτρέχων σκιάς, αἱ περὶ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου τούτου πεφύκασι δεινὰ κρύψαι ληστήν καὶ τὸν
 10 ἐπιβουλεύοντα ποιῆσαι λαθεῖν, ἐντεῦθεν ἀπροόπτως τὰς τῆς ἀπωλείας ὑποσπείρει παγίδας ἡμῖν. Δεῖ τοίνυν ἡμᾶς, εἴπερ ἐθέ-
 λοιμεν ἀσφαλῶς τὴν ὑποκειμένην ὁδὸν τοῦ βίου διαδραμεῖν, καὶ παραστῆσαι Χριστῷ τὴν ψυχὴν τε ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐκ τῶν τραυμάτων αἰσχύνης ἐλεύθερα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ νίκη
 15 στεφάνους λαβεῖν, ἐγρηγορότας περιάγειν ἀεὶ πανταχόσε τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς καὶ πάντα ὑποπτεύειν ὅσα τερπνὰ καὶ παρατρέχειν εὐθὺς καὶ μηδενὶ προσερείδειν τὴν ἔννοιαν, μηδὲ εἰ χρυσὸς φαίνοιτο χύδην προκείμενος, ἔτοιμος εἰς τὰς τῶν βουλομέ-
 νων χειρὰς ἐλθεῖν («Πλοῦτος γάρ, φησὶν, ἐὰν ὀρέῃ, μὴ προστίθεσθε
 20 καρδίᾳ»), μηδὲ εἰ γῆ βλαστάνουσα πᾶσαν τροφήν καὶ πολυ-
 τελεῖς δεικνύουσα σκηρὰς («Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Χριστόν»), μηδὲ εἰ χο-
 ρεῖαι καὶ κῶμοι καὶ μέθαι καὶ καταυλούμεναι τράπεζαι («Μα-
 ταιότης γάρ, φησὶν, ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης»), μη-
 25 δὲ εἰ σωματῶν κάλλη προτείνονται παρὰ πονηρῶν ψυχῶν ἐνοι-
 κούμενα («Ἀπὸ προσώπου γὰρ γυναικὸς ὡς ἀπὸ προσώπου

2. Ψαλμ. 61, 11.

3. Φιλιππ. 3, 20.

τὴν ἀρπαγὴν, συνηθίζουσι νὰ παραμονεύουσι εἰς τοὺς δρόμους· καὶ ἂν ἴδοῦν κάποιαν τοποθεσίαν πλησίον ἐκεῖ, ποῦ νὰ ἔχη βαθείας χαράδρας ἢ νὰ εἶναι κατάσκιος λόγῳ τῆς πυκνότητος τῶν φυτῶν, εἰς αὐτὴν κρυπτόμενοι καὶ ἐμποδίζοντες μὲ τέτοια προκαλύμματα τοὺς ὁδοιπόρους νὰ τοὺς ἀντιληφθοῦν ἀπὸ μακρῶν, ὁρμῶν ἐπάνω εἰς αὐτοὺς διὰ μιᾶς, ὥστε νὰ μὴ ἡμπορῆ κανεὶς προηγουμένως νὰ ἰδῆ τὴν παγίδα τοῦ κινδύνου, προτοῦ νὰ πέσῃ εἰς αὐτὴν, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποῦ ἀπὸ ἀνέκαθεν εἶναι ἐχθρικός καὶ πολέμιός μας τρέχει κάτω ἀπὸ τὰς σκιάς τῶν κοσμικῶν τέρψεων, αἱ ὁποῖαι ἐκ φύσεως εἶναι ἱκαναὶ νὰ κρύψουσι ληστὴν κοντὰ εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ νὰ κάμουν νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν μας ὃ ἐπίβουλος ἐχθρός. Ἀπ' ἐδῶ ἀπρόοπτα αὐτὸς διασπείρει κρυφίως τὰς παγίδας τῆς καταστροφῆς μας. Πρέπει λοιπὸν ἡμεῖς, ἂν θέλωμεν μὲ ἀσφάλειαν νὰ βαδίσωμεν τὸν προκείμενον δρόμον τῆς ζωῆς καὶ νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τὸν Χριστὸν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα μαζί ἐλευθέρως ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν τῶν τραυμάτων καὶ νὰ λάβωμεν τὰ νικητήρια στεφάνια, νὰ περιφέρωμεν πάντοτε ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας παντοῦ καὶ νὰ ὑποψιαζώμεθα ὅλα τὰ εὐχάριστα καὶ ἀμέσως νὰ τὰ παρατρέχωμεν καὶ εἰς τίποτε νὰ μὴ προσκολλῶμεν τὴν προσοχὴν μας. Οὔτε καὶ ἂν ἀκόμη ἐφαίνετο νὰ εἶναι ἐμπρὸς ἄφθονον χρυσάφι, ἔτοιμον νὰ περιέλθῃ εἰς τὰ χέρια αὐτῶν ποῦ θὰ ἠθελαν («διότι ὁ πλοῦτος, λέγει, ἂν αὐξάνῃ, μὴ προσκολλᾶτε εἰς αὐτὸν τὴν καρδίαν σας»²), οὔτε ἂν ἡ γῆ ἐβλάστανε κάθε εὐχαρίστησιν καὶ ἐπαρουσίαζε πολυτελεῆ σπίτια («διότι τὸ πολίτευμά μας εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπ' ὅπου καὶ περιμένομεν σωτῆρα τὸν Χριστόν»³). Οὔτε ἂν χοροὶ καὶ διασκεδάσεις καὶ μεθύσια καὶ τραπέζια μὲ συνοδείαν μουσικῆς («διότι ματαιότης, λέγει, ματαιοτήτων, τὰ πάντα εἶναι ματαιότης»⁴). Οὔτε ἂν ἐπρότεινε σωματικὰ κάλλη, εἰς τὰ ὁποῖα κατοικοῦν πονηραὶ ψυχαὶ (διότι ὁ σοφὸς λέγει· «νὰ ἀποφεύγῃς τὸ πρόσωπον τῆς γυναικός, ὁ-

4. Ἐκκλησ. 1, 2.

ὄφρως φεῦγε), φησὶν ὁ σοφός), μηδὲ εἰ δυναστεῖται καὶ τυραν-
 νίδες καὶ δορυφόρων ἢ κολάκων ἔσμοί· μηδὲ εἰ θρόνος ὑψηλός
 καὶ λαμπρός, ὑποζεύξας ἔθνη καὶ πόλεις εἰς δουλείαν ἑκούσιον
 («Πᾶσα γὰρ σὰρξ ὡς χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄν-
 5 θος χόρτον ἐξηράνθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε»). Τού-
 τοις γὰρ δὴ πᾶσι τοῖς οὕτω τερπνοῖς ὁ κοινὸς ὑποκάθεται δυ-
 σμενής, ἀναμένων εἰ ποτε τοῖς ὀρωμένοις δελεασθέντες, τῆς μὲν
 εὐθείας ἐκτραπῶμεν ὁδοῦ, πρὸς δὲ τὸν ἐκείνου λόγον ἑαυτοὺς
 ἀποκλίνωμεν. Καὶ δέος πολὺ, μὴ ποτε προσδραμόντες ἀφυλά-
 10 κτως αὐτοῖς καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως τέρψιν οὐδὲν ἠγησά-
 μενοι βλαβερόν, ἐγκεκρυμμένον τῇ πρώτῃ γεύσει τὸ τοῦ δόλου
 καταπίωμεν ἄγκιστρον, εἶτα ὑπὸ τούτου, τὰ μὲν ἐκόντες, τὰ
 δὲ ἄκοντες, προσδεθῶμεν αὐτοῖς καὶ πρὸς τὸ φοβερόν τοῦ λη-
 στοῦ καταγώγιον τὸν θάνατον λάθωμεν ἐλκυσθέντες ὑπὸ τῶν
 15 ἡδονῶν.

2. Ὡστε ἀναγκαῖον καὶ λυσιτελὲς ἅπασιν, ἀδελφοί, καθά-
 περ ὁδοιπόρους ἢδρομέας στειλαμένους ἡμᾶς, καὶ πανταχό-
 θεν τὸ κοῦφον ταῖς ψυχαῖς πρὸς τὸν δρόμον τοῦτον ἐπινοήσαν-
 τας, ἀμεταστρέπτως ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ πέρας ἐπείγεσθαι. Καί με
 20 μηδεὶς ὑπολάβοι καινῶν ὀνομάτων γίνεσθαι ποιητὴν ὅτι τὴν
 ἀνθρωπίνην ζωὴν ὁδὸν ἐκάλεσα νῦν, ἐπεὶ καὶ Δαβὶδ ὁ προφή-
 τῆς οὕτω τὸν βίον ὠνόμασε, νῦν μὲν ὠδέ πη λέγων· «Μακάριοι
 οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου», νῦν δὲ πρὸς
 τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην βοῶν· «Ὁδὸν ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ,
 25 καὶ τῷ νόμῳ σου ἐλέησόν με». Ποτὲ δὲ ὑμῶν τὴν ὀξείαν τοῦ
 Θεοῦ κατὰ τῶν ἐπηρεαζόντων βοήθειαν, καὶ τῇ λύρᾳ προσά-

5. Σοφ. Σειρ. 21, 2.

6. Ἱσ. 40, 6 - 7.

7. Ψαλμ. 118, 1.

πως ἀποφεύγεις τὴν ὄψιν τοῦ φιδιοῦ»⁵). Οὔτε ἐὰν δυναστεῖαι καὶ βασιλικά ἀξιώματα καὶ πλήθη ἀπὸ δορυφόρους καὶ κόλακας, οὔτε ἐὰν ὑψηλὸς θρόνος καὶ λαμπρός, ποῦ ὑπέταξεν εἰς ἐκούσιον δουλείαν λαοὺς καὶ πόλεις («διότι κάθε σάρκα εἶναι ὅπως τὸ χορτάρι καὶ ὄλη ἡ ὁμορφιά της εἶναι ὅπως τὸ ἄνθος τοῦ χορταριοῦ· ἐξηράνθη τὸ χορτάρι καὶ ἔπεσεν ἀπὸ ἐπάω του τὸ ἄνθος»⁶). Διότι εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ τόσον τερπνὰ κρύπτεται ὁ κοινὸς ἐχθρὸς, περιμένοντας μήπως τυχὸν μὲ τὸ νὰ δελεασθοῦμεν ἀπὸ αὐτὰ ποῦ βλέπομεν, ξεστρατίσωμεν ἀπὸ τὸν εὐθὺν δρόμον καὶ πέσωμεν εἰς τὴν ἐνέδραν του. Καὶ ὑπάρχει φόβος μεγάλος μὴ τυχὸν, ἀφοῦ προστρέξωμεν εἰς αὐτὰ χωρὶς προφύλαξιν καὶ νομίσωμεν ὅτι ἡ τέρψις ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσίν των δὲν εἶναι τίποτε τὸ βλαβερὸν, καταπιοῦμεν μὲ τὴν πρώτην γεῦσιν τὸ ἀγκίστρι τοῦ δόλου ποῦ εἶναι κρυμμένον ἐκεῖ καὶ ἔπειτα, ἄλλοτε μὲ τὴν θέλησιν μας καὶ ἄλλοτε ὄχι μὲ τὴν θέλησίν μας, προσδεθοῦμεν εἰς αὐτὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμεν συρθοῦμεν ἀπὸ τὰς ἡδονὰς εἰς τὸ φοβερὸν σπήλαιον τοῦ ληστοῦ, δηλαδὴ τὸν θάνατον.

2. Ὡστε εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμον εἰς ὅλους, ἀδελφοί, ἀφοῦ ἀνασκουμπωθοῦμεν ὡσὰν ὁδοιπόροι ἢ δρομεῖς καὶ ἐπινοήσωμεν ἀπὸ παντοῦ τὸ ἐλαφρὸν εἰς τὰς ψυχὰς διὰ τὸν δρόμον αὐτόν, χωρὶς καμμίαν ἀπόκλισιν νὰ σπεύσωμεν πρὸς τὸ τέρμα τοῦ δρόμου. Καί, παρακαλῶ, ἄς μὴ μὲ ἐκλάβη κανεὶς ὅτι πλάθω καινούργια ὀνόματα, διότι ἀπεκάλεσα τῶρα ὁδὸν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, διότι καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἔτσι ὠνόμασε τὸν βίον, μὲ τὸ νὰ λέγῃ ἄλλοτε μὲν· «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ἡ ὁδὸς εἶναι ἄμωμος, οἱ ὅποιοι περιπατοῦν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου»⁷, ἄλλοτε δὲ μὲ τὸ νὰ βοᾷ πρὸς τὸν Κύριόν του· «ἀπομάκρυνε ἀπὸ ἐμὲ τὴν ὁδὸν τῆς ἀδικίας καὶ χάρισέ μου τὸν νόμον σου»⁸. Ἄλλοτε δὲ ἐξυμνῶν τὴν ταχεῖαν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, καὶ ψάλλων ἡδονικὰ μὲ τὴν λύραν ἔλεγε· «Καὶ ποῖος εἶναι θεὸς πλὴν

8. Ψαλμ. 118, 29.

δων μεθ' ἡδονῆς, «Καὶ τίς θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν;» ἔλεγεν·
 «Ὁ Θεὸς ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν δ-
 δὸν μου» πανταχοῦ τὴν ἐπὶ γῆς τῶν ἀνθρώπων διατριβήν, ἣ
 θαυματομένην ἢ φάυλην, οὕτω δεῖν προσαγορεύειν ἡγούμενος
 5 εἰκότως. Ὡσπερ γὰρ οἱ τινα συντεταμένην πορείαν ἀνύοντες,
 ἐπὶ τὰ πρόσω τὰς τῶν ποδῶν βάσεις ἀμιλλωμένας ἀλλήλαις εἰς
 δρόμον ἀμείβοντες καὶ τὴν ἀεὶ προτέραν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρισθεῖσαν
 δευτέραν ἀποδεικνύντες, τῇ ταχείᾳ μεταθέσει τῆς ἄλλης, ῥαδί-
 ως ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ τέρμα χωροῦσιν, οὕτως οἱ πρὸς τὸ ζῆν πα-
 10 ραθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῖς τοῦ χρόνου
 τμήμασιν ἐπεμβαίνοντες καὶ τὸ πρότερον ἀεὶ καταλιμπάνοντες
 ὕστερον, ἐπὶ τὸ πέρας φθάνουσι τῆς ζωῆς. Ἡ οὐχὶ καὶ ὑμῖν δο-
 κεῖ συνεχῆς τις ὁδὸς ὑψηπλῶσθαι ἢ παροῦσα ζωὴ καὶ πορεία
 διειλημμένη ταῖς ἡλικίαις καθάπερ σταθμοῖς, ἀρχὴν μὲν ἐκά-
 15 στω τῆς ὁδοιπορίας παρέχουσα τὰς τῶν μητρῶν ὠδῖνας, τέρμα
 δὲ ὑποδεικνύουσα τοῦ δρόμου τὰς τῶν τάφων σκηναὶς καὶ πρὸς
 ἐκείνας ἅπαντας ἄγουσα, τοὺς μὲν θάττον, τοὺς δὲ βραδύτερον,
 καὶ τοὺς μὲν διὰ πάντων τῶν τοῦ χρόνου διαστημάτων ὀδεύ-
 σαντας, τοὺς δὲ οὐδὲ τοῖς πρώτοις ἐνανλισθέντας τοῦ βίου στα-
 20 θμοῖς; Τὰς μὲν οὖν ἄλλας ὁδοὺς, ὅσαι πρὸς πόλιν ἐκ πόλεως ἄ-
 γουσιν, ἔστιν ἐκκλίνας καὶ μὴ ὀδεῦσαι τὸν μὴ βουλόμενον, αἴ-
 τη δὲ, κὰν ἡμεῖς ἀναβάλλεσθαι βουληθῶμεν τὸν δρόμον, περι-
 λαβοῦσα πρὸς βίαν, ἐπὶ τὸ τεταγμένον ὑπὸ τοῦ Δεσπότητος πέ-
 ρας ἔλκει τοὺς ἐπ' αὐτῆς. Καὶ οὐκ ἔστιν, ἀγαπητοί, τὸν ἅπαξ
 25 ὑπεκδρομόντα τὴν ἐπὶ τόνδε τὸν βίον φέρουσαν πύλην καὶ τῆς
 ὁδοῦ ταύτης ἐπιβάντα, μὴ καὶ πρὸς τὸ τέλος ταύτης ἐλθεῖν·
 ἕκαστος δὲ ἡμῶν μετὰ τὸ τοὺς μητρόφους κόλπους ἀποφυγεῖν
 εὐθὺς τοῖς τοῦ χρόνου ῥεύμασιν ἐνδεθεῖς ὑποσύρεται, κατόπιν

τοῦ Θεοῦ μας; Ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος μὲ περιζώνει μὲ δύναμιν καὶ καθιστᾷ τὴν ὁδὸν μου ἄμωμον»⁹, εὐλόγως νομίζων ὅτι ἔτσι πρέπει νὰ ἀποκαλῆται εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, εἴτε αὐτὴ θαυμάζεται εἴτε εἶναι κακὴ. Διότι ὅπως αὐτοὶ ποὺ διανύουν κάποιον σύντομον δρόμον, παίρνουν καὶ ἀφήνουν δρόμον, κινουῦντες πρὸς ἔμπρὸς τὰ πέλαμα τῶν ποδιῶν, ποὺ ἀμιλλῶνται μεταξύ των, καὶ φέροντες δεύτερον τὸ πέλαμα ποὺ πάντοτε πρῶτον στηρίζεται εἰς τὴν γῆν διὰ τῆς ταχείας μετακινήσεως τοῦ ἄλλου, εὐκόλως προχωροῦν πρὸς τὸ τέλος τοῦ δρόμου, ἔτσι καὶ αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν εἰς τὴν ζωὴν ἀπὸ τὸν κτίστην. Εὐθύς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ χρόνου βαδίζοντες τμηματικῶς καὶ ἀφήνοντες πάντοτε τὸ πρῶτον διάστημα δεύτερον, φθάνουν εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς. Ἡ μήπως καὶ σεις δὲν νομίζετε ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ ἔχει ἀπλωθῆ ὡς κάποιος συνεχῆς δρόμος καὶ πορεία ποὺ ἔχει κατανεμηθῆ ὡσάν εἰς σταθμούς, εἰς τὰς ἡλικίας; Αὐτὴ δίδει εἰς τὸν καθένα ὡς ἀρχὴν μὲν τῆς ὁδοιπορίας τὰς μητρικὰς ὠδῖνας, ὑποδεικνύει δὲ ὡς τέλος τοῦ δρόμου τὴν διαμονὴν τῶν τάφων, καὶ ὁδηγεῖ πρὸς αὐτὴν ὄλους· ἄλλους μὲν γρηγορώτερα, ἄλλους δὲ βραδύτερα καὶ ἄλλους μὲν ἀφοῦ διῆλθαν ὅλας τὰς ἡλικίας τῆς ζωῆς, ἄλλους δὲ χωρὶς κἂν νὰ ἔχουν ἀλίσθη εἰς τὰ πρῶτα στάδια τοῦ βίου. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους δρόμους, ὅσοι ὁδηγοῦν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς ἀποφύγη καὶ νὰ μὴ τοὺς βαδίση, αὐτὸς ποὺ δὲν θέλει· ἡ ὁδὸς ὅμως αὐτῆ, καὶ ἂν ἡμεῖς θελήσωμεν νὰ ἀναβάλλωμεν τὴν πορείαν, ἀφοῦ διὰ τῆς βίας περιαιδράξῃ, τοὺς σύρει αὐτοὺς ποὺ ἔχει εἰς τὴν ἐξουσίαν της, εἰς τὸ τέλος ποὺ ἔχει ταχθῆ ἀπὸ τὸν Δεσπότην. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν, ἀγαπητοί, αὐτός, ποὺ μιᾶς καὶ ἐδρασκέλισε τὴν πύλην ποὺ ὁδηγεῖ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν ζωὴν καὶ ἐβάδισε τὴν ὁδὸν αὐτὴν, νὰ μὴ ἔλθῃ καὶ πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς. Ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ θὰ ξεγλιστρήσῃ ἀπὸ τοὺς μητρικοὺς κόλπους, ἀμέσως ἀφοῦ προσδεθῆ εἰς τὴν ροὴν τοῦ χρόνου σύρεται πρὸς τὰ κάτω. Κατόπιν πάντοτε, ἀφήνων τὴν ἡμέραν ποὺ ἔζησε, δὲν ἠμπορεῖ, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ θέλῃ, νὰ ἐπανέλθῃ ποτε εἰς τὴν

αἰεὶ τὴν βεβιωμένην ἡμέραν ἔων καὶ πρὸς τὴν χθὲς ἐπανελθεῖν οὐδέποτε, κἂν θελήσοι, δυνάμενος. Ἡμεῖς δὲ ἡδόμεθα μὲν ἐπὶ τὰ πρόσω φερόμενοι καὶ τὰς ἡλικίας ἀμείβοντες, ὡς τι προσλαμβάνοντες, χαίρομεν, καὶ μακάριον κρίνομεν, ὅταν ἐκ παι-
 5 δὸς μὲν ἀνίρ, ἐκ δὲ ἀνδρὸς γένηται τις πρεσβύτης. Ἄγνοοῦμεν δὲ ἄρα, τοσοῦτον ἀπολλύντες ἐκάστοτε τῆς ζωῆς, ὅσον ἐζήσαμεν, καὶ οὐκ αἰσθανόμεθα δαπανιωμένου τοῦ βίου, καίτοιγε αἰεὶ μετροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραδραμόντος καὶ παραρρεύσαντος, οὐδὲ ἐννοοῦμεν, ὡς ἄρα ἄδηλον, ὅπόσον ὁ πρὸς τὴν ὁδοιοποιαν
 10 ταύτην ἐκπέμψας ἡμᾶς ἐνδοῦναι τῷ δρόμῳ χρόνον βουλήσεται καὶ πότε ἐκάστῳ τῶν δρομέων ἀνοίξει τῆς εἰσόδου τὰς πύλας καὶ ὅτι δεῖ παρεσκευασμένους ἐφ' ἡμέραν εἶναι πρὸς τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἡμᾶς καὶ τὸ τοῦ Δεσπότου νεῦμα περιμένειν ἐστῶσι τοῖς ὀφθαλμοῖς. «Ἔστωσαν γάρ, φησὶν, αἱ ὀσφύες ὑμῶν
 15 περιεζωσμένοι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι, καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἐλθόντος καὶ κρούσαντος εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῶ».

3. Οὐδὲ ἐθέλομεν σκοπεῖν ἀκριβῶς, ποῖα μὲν κοῦφα φορτία πρὸς τὸν τοιοῦτον δρόμον ἡμῖν καὶ συμμεθίστασθαι δύνα-
 20 ται τοῖς συλλέξασι, καὶ τὸν ἐκεῖ περιχαρῆ ποιεῖ βίον ἡμῖν, ἴδια τῶν κτησαμένων γινόμενα, ποῖα δὲ βαρῆα καὶ δυσχερῆ καὶ προσηλωμένα τῇ γῆ καὶ οὐ πεφυκότα τοῖς ἀνθρώποις οἰκειοῦσθαι καθ' ἅπαξ, οὐδὲ συγχωρούμενα διὰ τῆς στενῆς ἐκείνης πύλης ἀκολουθεῖν τοῖς ἔχουσιν. Ἄλλ' ὅσα μὲν συλλέγειν ἐχρῆν, κα-
 25 τελίπομεν, ὧν δὲ ὑπερορᾶν προσήκει, ταῦτα συλλέγομεν, καὶ ἃ μὲν ἡμῖν ἐνωθῆναι καὶ κόσμος ὄντως γενέσθαι δύναται συμφυῆς ψυχῇ τε καὶ σώματι, τούτοις οὐδὲ προσέχομεν, ἃ δὲ ἀλλότρια μένει διηνεκῶς, μόνην ἡμῖν ἐναποματτόμενα τὴν αἰσχύ-

χθесινήν ἡμέραν. Ἡμεῖς ὁμως χαιρόμεθα, ὀδηγοῦμενοι πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ ἀλλάσσοντες τὰς ἡλικίας· χαιρόμεθα ὡσάν νὰ ἀποκτοῦμεν κάτι καὶ θεωροῦμεν μακάριον πρᾶγμα, ὅταν κάποιος ἀπὸ παιδὶ γίνῃ ἄνδρας καὶ ἀπὸ ἄνδρας γέρος. Ἄρα ἀγνοοῦμεν ὅτι κάθε φοράν χάνομεν τόσον χρόνον ἀπὸ τὴν ζωὴν, ὅσον ἐζήσαμεν καὶ δὲν αἰσθανόμεθα ὅτι χάνεται ὁ χρόνος, μολονότι πάντοτε τὸν μετροῦμεν ἀπὸ αὐτὸν ποῦ ἐπέρασε καὶ ἔφυγεν. Οὔτε σκεπτόμεθα, εἶναι ἄλλωστε ἀβέβαιον, πόσον χρόνον εἰς τὸν δρόμον θὰ θελήσῃ νὰ μᾶς παραχωρήσῃ πρὸς ὁδοιπορίαν αὐτὸς ποῦ μᾶς ἀπέστειλε, καὶ πότε θὰ ἀνοίξῃ τὰς πύλας τῆς εἰσόδου εἰς τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς δρομεῖς καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐτοιμαζώμεθα καθημερινῶς διὰ τὴν ἀποδημίαν μας ἀπ' ἐδῶ καὶ νὰ περιμένωμεν τὸ νεῦμα τοῦ Δεσπότη με ὀρθάνοικτα τὰ μάτια. Διότι «ἄς εἶναι, λέγει, ἡ μέση σας ζωσμένη καλὰ καὶ τὰ λυχνάρια ἀναμμένα καὶ σεῖς ὅμοιοι με ἄνθρώπους, οἱ ὅποιοι περιμένουν τὸν Κύριόν τους πότε θὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τοὺς γάμους, διὰ νὰ τὸν ἀνοίξουν ἀμέσως, ὅταν ἔλθῃ καὶ κρούσῃ τὴν θύραν»¹⁰.

3. Οὔτε θέλομεν νὰ ἐξετάζωμεν με ἀκρίβειαν, ποῖα φορτία μᾶς εἶναι ἕλαφρά διὰ τὸν δρόμον αὐτὸν καὶ ἡμποροῦν νὰ μετακινουῦνται μαζί μ' αὐτοὺς ποῦ τὰ ἔχουν συλλέξει καὶ τὰ ὅποια καθιστοῦν ἐκεῖ δι' ἡμᾶς εὐχάριστον τὸν βίον καὶ τὰ ὅποια γίνονται κτῆμα αὐτῶν ποῦ τὰ ἀπέκτησαν. Οὔτε εἶναι βαρέα καὶ δύσκολα καὶ ἀσθήκωτα ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ποῦ ἀπὸ τὴν φύσιν των δὲν οἰκειώνονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους διὰ μιᾶς, οὔτε ἐπιτρέπουν αὐτοὺς ποῦ τὰ ἔχουν νὰ βαδίσουν διὰ τῆς στενῆς ἐκείνης πύλης. Ἄλλ' ὅσα μὲν ἔπρεπε νὰ συλλέγωμεν, τὰ ἔχομεν ἀφήσει· αὐτὰ δὲ ποῦ ἀρμόζει νὰ περιφρονοῦμεν, αὐτὰ μαζεῦομεν. Καὶ αὐτὰ μὲν ποῦ ἡμποροῦν νὰ ἐνωθοῦν με ἡμᾶς καὶ νὰ γίνουν πράγματι ταιριαστὸ στολίδι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, αὐτὰ δὲν τὰ προσέχομεν. Αὐτὰ δὲ ποῦ παραμένουν αἰωνίως ξένα καὶ ποῦ μόνον ἐντροπὴν μᾶς προσάπτουν, αὐτὰ προσπαθοῦμεν νὰ συγκεντρώνωμεν, μοχθοῦντες εἰς τὰ χαμένα καὶ κο-

νην, ταῦτα ἀθροίζειν ἐπιχειροῦμεν, μοχθοῦντες διακενῆς, καὶ
 πονοῦντες πόνον, οἷον εἴ τις ἑαυτὸν ἀπατῶν, εἰς τετροημένον
 πίθον ἀντλεῖν ἐβέλησειε. Τοῦτο γὰρ δήπου γνώριμον οἶμαι καὶ
 νηπίοις πᾶσιν, ὡς οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ τερπνῶν, ἐφ' οἷς οἱ πλεί-
 5 οὺς μεμήηρασι, ἡμέτερον ὄντως ἐστὶν ἢ γίνεσθαι πέφυκεν, ἀλλ'
 ὁμοίως ἀπάντων ἀλλότρια φαίνεται, τῶν τε ἀπολαύειν δοκούν-
 των, τῶν τε οὐτε προσπελαζόντων αὐτοῖς. Οὐδὲ γάρ, εἰ χρυσόν
 τινες ἐν τῷ βίῳ συναγάγοιεν ἄπλετον, ἴδιος αὐτῶν μένει διη-
 νεκῶς, ἀλλ' ἢ ζῶντας ἔτι πανταχόθεν αὐτὸν περισφίγγοντας
 10 ἀποδιδράσκει, πρὸς τοὺς δυνατωτέρους μεταρρνεῖς, ἢ πρὸς τῷ
 θανάτῳ γεγενημένους ἤδη καταλιμπάνει, καὶ οὐκ ἐθέλει τοῖς
 κτησαμένοις συνεκδημεῖν. Ἄλλ' οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ πρὸς βίαν χω-
 ρίζοντος τὰς ψυχὰς τῆς τάλαιπῶρον ταύτης σαρκὸς ἐλκόμενοι
 πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ὁδόν, πυκνὰ μεταστρεφόμενοι πρὸς τὰ χρή-
 15 ματα τοὺς ἐκ νεότητος ἐπ' αὐτοῖς ἰδρῶτας ἀποδακρύνουσιν,
 ὁ πλοῦτος δὲ εἰς ἑτέρων χεῖρας ὄρᾳ, μόνον ἐκείνοις τὸν ἐπὶ τῇ
 συλλογῇ μόχθον καὶ τὸ τῆς πλεονεξίας ἔγκλημα προστριψάμε-
 νος. Ὅτε εἰ ἐπὶ γῆς πλέθρα κτήσασαί τις μυρία καὶ μεγαλο-
 πρεπεῖς οἰκίας καὶ ζῶων ἀγέλας παντοδαπῶν καὶ τὴν ἐν ἀνθρώ-
 20 ποῖς ἅπασαν περιβάλοιτο δυναστείαν, ἀπολαύει δι' αἰῶνος αὐ-
 τῶν, ἐπ' ὀλίγον δὲ ἀπὸ τούτων ὀνομασθεῖς, ἄλλοις πάλιν τῆς
 εὐπορίας ἐκστήσεται, βραχεῖαν γῆν αὐτὸς ὑποδύς, πολλάκις
 δὲ καὶ πρὸ τοῦ τάφου καὶ πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀπαναστάσεως, εἰς
 ἑτέρους, καὶ πολεμίους τυχόν, τὴν εὐπραγίαν ὄψεται μεταβαί-
 25 νουσαν. Ἡ οὐκ ἴσμεν ὅποσοι μὲν ἄγροί, πόσαι δὲ οἰκίαι, πόσα
 δὲ ἔθνη καὶ πόλεις, καὶ ζῶντων ἔτι τῶν κτησαμένων, ἑτέρων
 ὀνόματα μετημφιάσαντο δεσποτῶν; καὶ ὡς οἱ μὲν πάλαι δου-
 λεύοντες ἐπὶ τὸν τῆς ἀρχῆς θρόνον ἀνέβησαν; οἱ δὲ κύριοι καὶ
 δεσπῶται καλούμενοι, στήναι μετὰ τῶν ἀρχομένων ἠγάπησαν

πιάζοντες, ὅπως ἔαν κάποιος, ἑξαπατῶν τὸν ἑαυτὸν του, θὰ ἤθελε νὰ ἀδειάζῃ εἰς τρυπημένον πιθάρι. Διότι αὐτὸ νομίζω ὅτι τὸ γνωρίζουν ἀκόμη καὶ ὅλα τὰ μικρὰ παιδιὰ, ὅτι δηλαδὴ τίποτε ἀπὸ τὰ τερπνὰ τοῦ βίου, διὰ τὰ ὁποῖα οἱ περισσότεροὶ ἔχουν ξετρελλαθῆ, εἶναι πράγματι ἰδικόν μας, ἢ ἐκ φύσεως γίνεταί. Ἄλλ' ἐξ ἴσου φαίνονται ὅτι εἶναι ξένα ὄλων καὶ αὐτῶν ποῦ νομίζουν ὅτι τὰ ἀπολαμβάνουν καὶ αὐτῶν ποῦ οὔτε κἄν τὰ ἐγγίζουσιν. Διότι οὔτε ἔαν μερικοὶ συγκεντρώσουν ἄφθονον χρυσὸν εἰς τὴν ζωὴν των, παραμένει διαρκῶς κτῆμά των. Ἄλλὰ, ἢ ἐνῶ ζοῦν ἀκόμη καὶ τὸν περισφίγγουσιν ἀπὸ παντοῦ δραπετεύει, μὲ τὸ νὰ περιέλθῃ εἰς τοὺς πιὸ ἰσχυροὺς, ἢ τοὺς ἐγκαταλείπει πλέον ἀφοῦ φθάσουν εἰς τὸν θάνατον καὶ δὲν θέλει νὰ συνεκδημήσῃ μαζί μὲ τοὺς κατόχους του. Ἄλλ' οἱ μὲν συρόμενοι πρὸς τὸν ἀναπότρεπτον δρόμον ἀπὸ αὐτὸ ποῦ διὰ τῆς βίας χωρίζει τὰς ψυχὰς ἀπὸ τὴν ταλαίπωρον αὐτὴν σάρκα, μὲ τὸ νὰ στρέφονται διαρκῶς πρὸς τὰ χρήματα, θρηνοῦν τοὺς ἰδρῶτας ποῦ ἔχυσαν δι' αὐτὰ ἀπὸ τὰ νειᾶτά των, ὁ δὲ πλοῦτος περιέρχεται εἰς τὰ χέρια ἄλλων, ἀφοῦ ἀφήσῃ εἰς ἐκείνους μόνον, τὸν κόπον διὰ τὴν συλλογὴν του καὶ τὸ ἔγκλημα τῆς ἀρπαγῆς. Οὔτε ἔαν κάποιος ἀποκτήσῃ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν ἄπειρα στρέμματα καὶ μεγαλοπρεπῆ σπίτια καὶ κοπάδια ἀπὸ διάφορα ζῶα, καὶ περιβληθῆ ὅλας τὰς ἐξουσίας ποῦ ὑπάρχουσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀπολαμβάνει αὐτὰ αἰωνίως. Ἄφοῦ δὲ δι' ὀλίγον γίνῃ ὀνομαστὸς μὲ αὐτά, εἰς ἄλλους πάλιν θὰ μεταθέσῃ τὴν εὐπορίαν, ὅταν ὁ ἴδιος χωθῆ κάτω ἀπὸ ὀλίγον χῶμα. Πολλὰς δὲ φοράς καὶ μάλιστα προτοῦ πεθάνῃ καὶ φύγῃ ἀπὸ ἐδῶ, θὰ ἰδῆ τὸν πλοῦτον νὰ μεταβαίνῃ εἰς ἄλλους καὶ ἴσως εἰς ἐχθροὺς. Ἡ δὲν ἤξεύρομεν πόσα μὲν χωράφια, πόσα δὲ σπίτια καὶ πόσα ἔθνη καὶ πολιτεῖαι δὲν ἐπῆραν τὰ ὀνόματα ἄλλων κυρίων, ἐνῶ ἔζοῦσαν ἀκόμη αὐτοὶ ποῦ τὰ κατεῖχαν; Καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν ποῦ ἄλλοτε ὑπῆρξαν δοῦλοι ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐξουσίας, αὐτοὶ δὲ ποῦ ὠνομάζοντο κύριοι καὶ δεσπότηται ἠρκέστησαν νὰ σταθοῦν μεταξύ τῶν ὑπηκόων καὶ ἔσκυψαν

καὶ τοῖς ἐαυτῶν δούλοις ὑπέκλυψαν, ὡσπερ ἐν κύβων περιτρο-
παῖς, μεταχθέντων ἄφνω τῶν πραγμάτων αὐτοῖς;

4. Τά γε μὴν εἰς βρωσιν ἡμῖν ἐπινενοημένα καὶ πόσιν
καὶ πάντα, ὅσα πέρα τῆς χρείας ὁ πλοῦτος ὑβρίζων ἐμηχανή-
5 σατο πρὸς θεραπείαν τῆς ἀχαρίστου καὶ μηδὲν στεγούσης γασ-
στρός, πότ' ἂν ἡμέτερα γένοιτο, κἂν ἐπαντλήται διηνεκῶς; Ἄ
γε μικρὰν τινα τῇ γέυσει μόνον ἐναποθέμενα κατὰ τὴν πάροδον
ἡδονήν, εὐθύς ὡς ὀχληρὰ καὶ περιττὰ δυσχεραίνομεν καὶ μετὰ
σπουδῆς ἔξω ποι βάλλομεν, ὡς, εἰ τοῖς σπλάγγχοις ἐγχερονίσοι,
10 τὰ μέγιστα περὶ τοῦ ζῆν κινδυνεύσοντες. Πολλοῖς γοῦν ὁ κόρος
ἤγαγε θάνατον καὶ τοῦ μηδενὸς ἀπολαύειν ἔτι γεγένηται πρό-
ξενος. Κοῖται δὲ ἀσελγεῖς καὶ βέβηλοι συμπλοκαὶ καὶ πάντα
ὅσα λυττώσεως ἔργα καὶ παραφόρου ψυχῆς, οὐχὶ πρόδηλος πάν-
τη ζημία τῇ φύσει καὶ βλάβη περιφανῆς καὶ τῶν ἰδίων ὄντως
15 ἐκάστου μᾶλλον ἀλλοτριώσις τε καὶ μείωσις, ἐλαττουμένον τοῦ
σώματος ἐν ταῖς μίξεσι, καὶ τῆς γνησιωτάτης καὶ συνεκτικω-
τάτης τῶν μελῶν ἀποσυλωμένον τροφῆς; Τοιγαροῦν ἐκάστου
τῶν ταῖς ἀσελγέσιν ἐγκαλινδηθέντων εὐναῖς, μετὰ τὴν προᾶξιν
εὐθύς, ὅταν ὁ μὲν τῆς σαρκὸς οἴστρος ἀπομαρανθῇ, πρὸς τὸ βδε-
20 λυρὸν δὲ ὄν ἐνεχειρήσει πέρας ἔλθῶν ὁ νοῦς, ὡσπερ ἐκ μέθης
ἢ χειμῶνός τινος, τοῦ λογίσασθαι, ποῖ ποτέ ἐστι, λάβοι σχολήν,
σφοδρὸς τις εἰσέρχεται τῆς ἀκρασίας μετάμελος. Ἄδρανεστέ-
ρου τε γὰρ αἰσθάνεται γεγενημένου τοῦ σώματος καὶ πρὸς τὴν
τῶν ἀναγκαίων ἐργασίαν νωθροῦ καὶ παντάπασιν ἀσθενοῦς.
25 Τοῦτο δὴ ἄρα καὶ τοῖς παιδοτριβαῖς κατανοήσασιν ὁ τῆς σω-
φροσύνης ἐν ταῖς παλαιστραῖς γέγραπται νόμος, ἄσυλα παρὰ
τῶν ἡδονῶν τοῖς νεανίσκοις φυλάττων τὰ σώματα καὶ οὐκ ἐπι-
τρέπων ἀγωνιζομένοις αὐτοῖς, οὐδὲ ὅσον προσβλέψαι ταῖς λαμ-

τὸ κεφάλι των εἰς τοὺς δούλους των, ὅταν τὰ πράγματα ἀλλάξω δι' αὐτοὺς ξαφνικά, ὅπως ἀντιστρέφονται τὰ ζάρια;

4. Ἄλλ' αὐτὰ πού ἔχομεν ἐπινοήσει ἡμεῖς διὰ βρῶσιν καὶ πόσιν καὶ ὅλα ὅσα ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ὁ πλοῦτος κατὰ τρόπον ὑβριστικὸν ἐμηχανεύθη διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἀκόλαστου κοιλίας, πού δὲν βαστάζει τίποτε, πότε θὰ ἡμποροῦσαν νὰ γίνουν ἰδικὰ μας, ἔστω καὶ ἂν συνεχῶς μᾶς κατακλύζουν; Δι' αὐτὰ βεβαίως πού με τὴν γεῦσιν ἀφήνουν κάποιαν μικρὰν ἡδονήν, ὅταν τὰ τρώγωμεν, δυσανασχετοῦμεν ἀμέσως, ὡσάν νὰ εἶναι ἐνοχλητικά καὶ περιττὰ καὶ μὲ βιασύνην τὰ ἀποβάλλομεν, με τὴν ἰδέαν ὅτι ἔαν βραδύνουν μέσα εἰς τὰ σπλάγχνα, ἡ ζωὴ μας θὰ διατρέξῃ τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Εἰς πολλοὺς λοιπὸν ὁ κόρος προκαλεῖ τὸν θάνατον καὶ γίνεται αἰτία, ὥστε τίποτε πλέον νὰ μὴ ἀπολαμβάνουν. Τὰ ἀκόλαστα δὲ κρεββάτια καὶ αἱ βέβηλοι ἐρωτικαὶ περιπτύξεις καὶ ὅλα ὅσα εἶναι ἔργα μανιώδους καὶ παράφρονος ψυχῆς δὲν εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ὀλοφάνερη ζημία τῆς φύσεως; Δὲν εἶναι προφανῆς βλάβη καὶ μάλιστα ἀποξένωσις καὶ μείωσις πράγματι ἀπὸ τὰ ἴδια πράγματα τοῦ καθενός, ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα βλάπτεται με τὰς ἐρωτικὰς μίξεις καὶ ἀποστερεῖται καὶ ἀπὸ τὴν γνησιωτάτην οὐσίαν πού συγκρατεῖ τὰ μέλη; Διὰ τοῦτο λοιπὸν, ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔχει κυλισθῆ εἰς τὰ ἀκόλαστα κρεββάτια τῆς ἡδονῆς, ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν πράξιν, ὁ μὲν οἴστρος τῆς σάρκας θὰ ἔχη κοπάσει, ὁ δὲ νοῦς θὰ ἔχη φθάσει εἰς τὸ σιχαμερὸν τέλος αὐτῶν πού ἐπεχείρησε, μόλις συνέλθῃ, ὡσάν ἀπὸ κάποιαν μέθην ἢ ταραχήν, καὶ συλλογισθῆ ποῦ τέλος πάντων εὐρίσκεται, δοκιμάζει σφοδρὰν μετάνοιαν διὰ τὴν ἀκράτειαν. Διότι αἰσθάνεται τὸ σῶμά του ἀποχαυνωμένον καὶ νωθρὸν διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν ἐργασίαν διὰ τὰς ἀνάγκας του καὶ γενικὰ ἀσθενικόν. Οἱ γυμνασταὶ λοιπὸν, ἐπειδὴ τὸ κατενόησαν αὐτό, ἀνέγραψαν εἰς τὰς παλαίστρας τὸν νόμον τῆς ἐγκρατείας, ὁ ὁποῖος χάριν τῶν νέων φυλάσσει ἄθικτα τὰ σώματα ἀπὸ τὰς ἡδονὰς καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς πού ἀγωνίζονται οὔτε κἂν νὰ κυττάξουν μορφὰς ποῦ λάμπουν, ἔαν βέβαια θὰ ἤθελαν νὰ φορέσουν στε-

πούσαις μορφαῖς, εἶγε ἐθέλοιεν στεφανωθῆναι τὴν κεφαλὴν, ὡς τῆς ἀκρασίας γέλωτα ἀγούσης ἐν τῷ παλαίειν, οὐ στέφανον.

5. Ταῦτα μὲν ὡς ἀλλότρια πάντα καὶ περιττὰ καὶ οὐδενὸς ἴδια γενέσθαι δυνάμενα, παρατρέχειν καλὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιμύσαντας, τῶν δὲ ὄντως ἡμετέρων πρόνοιαν προσήκει ποι-
 5 εῖσθαι πολλήν. Τί δὲ ὄντως ἡμέτερον; Ψυχὴ τε, ἣ ζῶμεν, λεπτή τις οὐσα καὶ νοερά καὶ οὐδὲν δεομένη τῶν βαρυνόντων, καὶ σῶμα, τὸ ταύτη δοθὲν ὄχημα πρὸς τὸν βίον παρὰ τοῦ κτίσαντος. Τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος· νοῦς ἐνδεδεμένος προσφόρῳ καὶ πρεπού-
 10 ση σαρκί. Τοῦτο ὑπὸ τοῦ πανσόφου τεχνίτου τῶν δλων ἐν τοῖς μητροφίσις ἡμῶν πλάττεται κόλποις. Τοῦτο εἰς φῶς ἐκ τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων θαλάμων ὁ τῶν ὠδίνων ἄγει καιρός. Τοῦτο ἄρχειν ἐτάχθη τῶν ἐπὶ γῆς. Τούτῳ γυμνάσιον ἀρετῆς ἢ κτίσις ὑφήπλωται. Τούτῳ κεῖται νόμος μιμῆσθαι τὸν πλάστην εἰς
 15 δύναμιν, καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς εὐταξίαν σκιαγραφεῖν ἐπὶ γῆς. Τοῦτο ἐντεῦθεν καλούμενον ἀπανίσταται. Τοῦτο τῷ τοῦ πέμψαντος Θεοῦ παρίσταται βήματι. Τοῦτο εὐθύνεται, τοῦτο δέχεται τὴν τῶν ἐνταῦθα πεπολιτευμένων ἀντίδοσιν. Καὶ τὰς ἀρετὰς δὲ ἡμέτερα κτήματα γινόμενα εὐροι τις ἄν, ὅταν ἐξ ἐπι-
 20 μελείας συνφανθῶσι τῇ φύσει, καὶ οὐτε ἐπὶ γῆς μοχθοῦντας ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἐθέλουσιν, ἢ μὴ πρὸς βίαν αὐτὰς ἐκόντες ἀποδιώξωμεν ταῖς τῶν χειρόνων ἐπαγωγαῖς, ἐκεῖσέ τε ἐπιγομένων προτρέχουσι καὶ τοῖς ἀγγέλοις τὸν κτησάμενον συντάτουσι καὶ λάμπουσι δι' αἰῶνος ὑπὸ τοῖς τοῦ κτίσαντος ὀφθαλ-
 25 μοῖς. Πλουῦτος δὲ καὶ δυναστεία καὶ περιφάνεια καὶ τρυφή καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄχλος, ὁ καθ' ἡμέραν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνοίας ἀξανάμενος, οὐτε συμπροῆλθε πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οὐτε συναπῆλθέ τισιν, ἀλλὰ τὸ τῷ δικαίῳ πάλαι ῥηθὲν ἐπὶ παντὸς ἀνθρώ-

φάνι εἰς τὴν κεφαλὴν· διότι ἡ ἀκράτεια προκαλεῖ γέλιο κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ ὄχι στεφάνι.

5. Αὐτὰ μὲν σὰν νὰ εἶναι παντελῶς ξένα καὶ περιττά, καὶ πράγματα ποὺ δὲν ἤμποροῦν νὰ γίνουν ἀπόκτημα κανενός, καλὸν εἶναι νὰ τὰ προσπερνοῦμεν μὲ κλειστὰ τὰ μάτια. Δι' αὐτὰ δὲ ποὺ εἶναι πράγματι ἰδικὰ μας πρέπει νὰ ἐπιδεικνύωμεν μεγάλην φροντίδα. Ἄλλὰ τί εἶναι πράγματι ἰδικόν μας; Καὶ ἡ ψυχὴ, μὲ τὴν ὁποῖαν ζῶμεν, εἶναι κάτι τι τὸ λεπτόν καὶ νοερὸν καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν βάρος, καὶ τὸ σῶμα ποὺ τῆς ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν κτίστην, ὡς ὄχημα διὰ τὸν βίον. Διότι τοῦτο εἶναι ὁ ἄνθρωπος· νοῦς ἐνδεδυμένος μὲ κατάλληλον καὶ ταιριαστὴν σάρκα. Αὐτὸς ἀπὸ τὸν πάνσοφον τεχνίτην τῶν ὄλων διαπλάσσεται εἰς τοὺς μητρικοὺς κόλπους. Αὐτὸν φέρει εἰς τὸ φῶς ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους θαλάμους ὁ καιρὸς τοῦ τοκετοῦ. Αὐτὸς ἔχει ταχθῆ νὰ κυβερνᾷ τὰ ἐπίγεια. Δι' αὐτὸν ἡ κτίσις ἔχει ἀπλωθῆ ὡς γυμναστήριον τῆς ἀρετῆς. Εἰς αὐτὸν ὑπάρχει νόμος· νὰ ὁμοιάσῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὸν πλάστην καὶ νὰ σκιαγραφῆ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τὴν οὐράνιον εὐταξίαν. Αὐτός, ὅταν καλῆται, σηκώνεται καὶ ἀπέρχεται ἀπ' ἐδῶ. Αὐτὸς παρουσιάζεται ἐμπρὸς εἰς τὸ βῆμα τοῦ Θεοῦ, ποὺ τὸν ἀπέστειλεν. Αὐτὸς κρίνεται. Αὐτὸς δέχεται τὴν ἀνταπόδοσιν δι' αὐτὰ, ποὺ ἔπραξεν ἐδῶ. Θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εὔρη ὅτι καὶ αἱ ἀρεταὶ γίνονται κτήματά μας, ὅταν μὲ ἐπιμέλειαν συνυφανθοῦν μὲ τὴν φύσιν. Καὶ οὔτε κἂν θέλουν νὰ μᾶς ἐγκαταλείψουν, ἐνῶ μοχθοῦμεν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν· ἐκτὸς ἐὰν ἐκουσίως διὰ τῆς βίας τὰς ἀπομακρύνωμεν μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν κακῶν. Καὶ ὅταν ἐπειγώμεθα νὰ φύγωμεν πρὸς τὴν ἄλλην ζωὴν, προτρέχουν καὶ συντάσσουν μὲ τοὺς ἀγγέλους αὐτὸν ποὺ τὰς ἀπέκτησε, καὶ λάμπουν αἰωνίως κάτω ἀπὸ τὰ βλέμματα τοῦ δημιουργοῦ. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ τρυφή καὶ ὅλος αὐτὸς ὁ παρόμοιος θόρυβος, ποὺ ἐξ αἰτίας τῆς μωρίας μας καθημερινὰ αὐξάνεται, οὔτε προχωρεῖ μαζί μας εἰς τὸν βίον, οὔτε φεύγει μαζί μὲ μερικοὺς. Ἄλλὰ αὐτό, ποὺ ἔχει εἰπωθῆ παλαιὰ ἀπὸ τὸν δίκαιον, ἔχει ὀρισθῆ καὶ ἰσχύ-

που πέτηγε και κρατεῖ· «Γυμνός ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνός και ἀπελεύσομαι».

6. Ὁ μὲν ἄριστα βουλευόμενος, τῆς ψυχῆς ὅτι μάλιστα φροντίσει, και τοῦτο δια πάντων πειράσεται σώζειν εἰλικρινές
 5 τε και γνήσιον· τῆς σαρκός δὲ ἢ λιμῶ τηκομένης, ἢ κρυμῶ και θάλπει προσπαλαιούσης, ἢ νόσοις ἀλγυνομένης, ἢ πασχούσης τι παρά τινων βίαιον, ὀλίγον ποιήσεται τὸν λόγον, τὸ τοῦ Παύλου φωνῶν ἐφ' ἐκάστου τῶν δυσχερῶν, και φθειγγόμενος· «Εἰ και ὁ ἐξωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακαι-
 10 νοῦται ἡμέραν καθ' ἡμέραν». Και οὔτε τοὺς ὑπὲρ τοῦ ζῆν κινδύνους προϊόντας ὁρῶν φανήσεται δεδιώς, ἀλλ' ἐαυτῶ λέξει θαρρῶν· «Οἶδαμεν ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκῆρους καταλυθῆ, οἰκοδομῆν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰ-
 15 ωνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Εἰ δὲ τις ἐθέλοι φείδεσθαι και τοῦ σώματος, ὡς μόνου κτήματος ἀναγκαίου ψυχῆ και συνεργούντος αὐτῆ πρὸς τὸ ζῆν ἐπὶ γῆς, μικρὰ πρὸς τὰς τούτου χρείας ἐπιστραφήσεται, και ὥστε συνέχειν μόνον αὐτὸ και τῆ τῆς ψυχῆς ὑπηρεσίᾳ δια μετρίας ἐπιμελείας ἐρρωμένον τηρεῖν, μῆ μέντοι γε ἐπιτρέπειν ὑπὸ κόρου σκιρτᾶν. Εἰ δὲ ἴδοι ποτὲ ταῖς τοῦ πλεί-
 20 ονος και πέρα τοῦ λυσιτελοῦντος ἐπιθυμίαις φλεγόμενον, βοήσει πρὸς αὐτὸ τὸ τοῦ Παύλου νομοθετῶν· «Οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· δῆλον, ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. Ἐχοντες δὲ διατροφὰς και σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα». Ταῦτα μὲν γὰρ ἐπάδων αὐτῶ συνεχῶς και βοῶν, εὐήριόν
 25 τε αὐτὸ και κοῦφον αἰεὶ πρὸς τὴν οὐράνιον ὁδοιπορίαν ἐργάσεται και μᾶλλον εἰς τὰ προκείμενα κτήσεται συνεργόν, εἰ δὲ ὑβρί-

11. Ἰωβ 1, 21.

12. Β' Κορ. 4, 16.

13. Β' Κορ. 5, 1.

ει διὰ κάθε ἄνθρωπον· «Γυμνὸς ἐβγήκα ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητέρας μου, καὶ γυμνὸς θὰ ἀπέλθω»¹¹.

6. Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ σκέπτεται ἄριστα, θὰ φροντίσῃ πάρα πολὺ τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὴν θὰ προσπαθήσῃ μὲ ὅλα τὰ μέσα νὰ διατηρῇ καθαρὰν καὶ γνησίαν. Διὰ τὴν σάρκα δέ, ὅταν λυώνη ἀπὸ τὴν πείναν ἢ παλαιήν μὲ τὸ ψῦχος καὶ τὴν ζέστην ἢ πονῆ ἕξ αἰτίας τῶν ἀσθενειῶν ἢ ἀπὸ κάποιους ὑφίσταται κάτι τι τὸ βίαιον, ὀλίγον θὰ ὀμιλήσῃ, ξεφωνίζοντας διὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δυσχερῆ καὶ λέγοντας τὸν λόγον τοῦ Παύλου· «ἂν καὶ ὁ ἐξωτερικὸς μας ἄνθρωπος φθείρεται, ὁ ἐσωτερικὸς ὁμως ἀνακαινίζεται ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν»¹². Καὶ οὔτε, ὅταν βλέπη τοὺς κινδύνους νὰ προβάλλουν εἰς τὴν ζωὴν, θὰ φανῆ δειλός, ἀλλὰ θὰ εἰπῆ εἰς τὸν ἑαυτὸν του θαρραλέα· «γνωρίζομεν καλὰ ὅτι, ἐὰν τὸ ἐπίγειον σπῖτι μας, δηλαδὴ τὸ σῶμά μας, καταργηθῆ, ἔχομεν οἰκοδόμημα ἀπὸ τὸν Θεόν, σπῖτι, κτισμένον ὄχι μὲ χέρια, αἰώνιον καὶ οὐράνιον»¹³. Ἐὰν ὁμως κάποτε θὰ ἤθελε νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ διὰ τὸ σῶμα, διότι εἶναι τὸ μόνον ἀναγκαῖον εἰς τὴν ψυχὴν κτῆμα καὶ συνεργάζεται μαζί της εἰς τὴν ἐπίγειον ζωὴν, ὀλίγον θὰ φροντίσῃ διὰ τὰς ἀνάγκας του. Ὡστε καὶ αὐτὸ μόνον νὰ συγκρατῆ καὶ μὲ μετρίαν φροντίδα νὰ τὸ διατηρῇ γερὸν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ νὰ μὴ τοῦ ἐπιτρέπη νὰ σκιρτᾷ ἀπὸ τὸν κόρον. Ἐὰν δὲ κάποτε τὸ ἰδῆ νὰ φλέγεται ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ περισσοτέρου καὶ ἀνωφελοῦς, θὰ κραυγᾷ πρὸς αὐτό, νομοθετῶν ἐκεῖνο τοῦ Παύλου· «τίποτε δὲν ἐφέραμεν εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν οὔτε νὰ πάρωμεν τίποτε μαζί μας. Ἐὰν δὲ ἔχωμεν τροφὰς καὶ σκεπάσματα, νὰ εἴμεθα εὐχαριστήμενοι μὲ αὐτά»¹⁴. Διότι μὲ τὸ νὰ τοῦ ἐπαναλαμβάνῃ καὶ βοᾷ συνεχῶς αὐτά, καὶ θὰ τὸ κάμη ὑπάκουον καὶ ἐλαφρὸν πάντοτε πρὸς τὴν οὐράνιον ὁδοιπορίαν καὶ πολὺ περισσότερον εἰς τὰ παρόντα θὰ ἀποκτήσῃ συνεργάτην. Ἐὰν δὲ λόγῳ εὐρωστίας

14. Α' Τιμ. 6, 7 - 8.

ζειν αὐτὸ συγχωρήσοι, καὶ πάντων ἐφ' ἡμέραν ἐμπίπλασθαι, καθάπερ τι θηρίον ἀνήμερον, ὕστερον ταῖς βιαίους αὐτοῦ πρὸς γῆν ἀνθολκαῖς συνεπισπασθεὶς κείσεται στένων ἀνόνητα. Καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἀχθεὶς καὶ τῆς ἐπὶ γῆς πορείας τῆς ἐνδο-
5 θείσης αὐτῷ τὸν καρπὸν ἀπαιτούμενος, εἶτα οὐκ ἔχων δοῦναι, θρηγήσει μακρὰ καὶ σκότος οἰκήσει διηνεκές, πολλὰ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ ταύτης πλάνῃ μεμφόμενος, ὅφ' ἣς τὸν τῆς σωτηρίας ἐσ-
λήθη καιρὸν, οὐδὲν δὲ ἐκ τῶν δακρῶν ἔτι κερδαίνων. «Ἐν γὰρ τῷ ἄδη τίς ἐξομολογήσεται σοι;», φησὶν ὁ Δαβὶδ.

10 7. Φύγωμεν οὖν, ὅπως ἐνι τάχους, μὴ ἑαυτοὺς ἐκόντες συμπίξωμεν. Εἰ δ' ἄρα τις καὶ πάλαι δελεασθεὶς, ἢ πλούτου κόνιν ἐξ ἀδικίας ἐφ' ἑαυτὸν συνεφόρησε καὶ τὸν νοῦν ταῖς τοῦ-
του μερίμναις κατέδησεν, ἢ μύσος ἀσελγείας προσῆψε τῇ φύ-
σει δυσέκνιπτον, ἢ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐπλήρωσεν ἑαυτόν,
15 οὗτος, ὡς ἔτι καιρός, πρὶν ἐλθεῖν εἰς τελείαν ἀπώλειαν, ἀπο-
θέσθω τῶν φορτίων τὰ πλείονα, καὶ πρὶν ὑποβρύχιον γενέσθαι τὸ σκάφος, ἐκβολὴν ποιησάσθω τῶν ἀγωγίμων, ἃ μὴ δεόντως συνέλεξε, καὶ μιμησάσθω τοὺς τῆς θαλάττης ἐργάτας. Ἐκεῖ-
νοι γάρ, εἰ καὶ τι τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ τῆς νηὸς ἄγοντες τόχοιεν,
20 κλύδων δὲ ἐπαναστῆ ζέων ἐκ τοῦ πελάγους αὐτοῖς, καὶ καλύ-
πτειν ἀπειλήσῃ πεπιεσμένην τῷ φόρτῳ τὴν ναῦν, ὅπως ἔχουσι τάχους, τὸ πολὺ τοῦ βάρους ἀποσκευάζουσι καὶ τὴν ἐμπορίαν ἀφειδῶς ἀντλοῦσιν εἰς θάλασσαν, ὥστε ὑψηλοτέραν ποιῆσαι τὴν ναῦν τοῦ κύματος καὶ μόναίς ταῖς ψυχαῖς, εἴπερ οἶόν τε, καὶ τοῖς
25 σώμασιν ἐκ τοῦ κινδύνου δοῦναι φυγεῖν. Πολλῶ δὲ ἐκείνων δῆ-
που μᾶλλον ταῦτα ἡμᾶς βουλευέσθαι τε προσήκει καὶ πράττειν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὅπερ ἂν ἀπορρίψωσιν, εὐθὺς ἀπώλεσαν, καὶ

τοῦ ἐπιτρέψη νὰ αὐθαδιάζη καὶ νὰ εἶναι καθημερινῶς χορτάτον ἀπὸ ὄλα, ὡσὰν κάποιον ἀνήμερον θηρίον, ὕστερα, ἀφοῦ συμπαρρασυρθῆ μετὰ τὰ ὀρητικά του τραβήγματα πρὸς τὴν γῆν, θὰ κοιτῆται καὶ θὰ ἀναστενάζη ἀνώφελα. Καὶ ὅταν ὀδηγηθῆ εἰς τὸν Κύριον καὶ τοῦ ἀπαιτηθῆ ὁ καρπὸς τῆς ἐπιγείου πορείας, πού εἰς αὐτὸν εἶχεν ἐπιτραπῆ, τότε θὰ θρηνήσῃ ἐπὶ πολὺ, διότι δὲν θὰ ἔχη νὰ δώσῃ. Καὶ θὰ κατοικήσῃ εἰς αἰώνιον σκοτάδι, κατηγορῶντας τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὴν τρυφήν καὶ τὴν ἀπὸ αὐτὴν πλάνην, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας τοῦ ἀφηρέθη ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας. Τίποτε ὅμως πλέον δὲν θὰ κερδίσῃ ἀπὸ τὰ δάκρυα. Διότι «εἰς τὸν ἄδην ποῖος θὰ σοῦ ἐξομολογηθῆ;»¹⁵, λέγει ὁ Δαβίδ.

7. Ἄς προφυλαχθοῦμεν λοιπόν, ὅσον ἡμποροῦμεν πιὸ γρήγορα· ἄς μὴ συνθλίψωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μετὰ τὴν θέλησίν μας. Ἐὰν δὲ κάποιος κάποτε μετὰ τὸ νὰ δελεασθῆ, ἐπεσώρευσεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του σκόνην ἀδίκου πλοῦτου καὶ μετὰ τὰς φροντίδας δι' αὐτὸν ἐφυλάκισεν τὸν νοῦν, ἢ προσῆψεν εἰς τὴν φύσιν του βδέλυγμα ἀκολασίας, πού δύσκολα ξεπλένεται, ἢ ἐγέμισεν τὸν ἑαυτὸν του μετὰ ἄλλα ἐγκλήματα, αὐτός, ὅσον ἀκόμη εἶναι καιρὸς, προτοῦ φθάσῃ εἰς τὴν τελείαν καταστροφήν, ἄς ἀποβάλλῃ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ φορτία. Καὶ προτοῦ τὸ σκάφος καταποντισθῆ, ἄς ἀπορρίψῃ τὰ ἐμπορεύματα, πού δὲν τὰ ἐμάζευσεν, ὅπως ἔπρεπε, καὶ ἄς ὁμοιάσῃ τοὺς ναυτικούς. Διότι ἐκεῖνοι, καὶ ἐὰν ἀκόμη συμβῆ νὰ φέρουν εἰς τὸ πλοῖον κάτι ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ξεσηκωθῆ δὲ φορτοῦνα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπειλήσῃ νὰ σκεπάσῃ τὸ πλοῖον, πού πιέζεται ἀπὸ τὸ φορτίον, ὅσον ἡμποροῦν πιὸ γρήγορα, ἀποσκευάζουν τὸ πολὺ βᾶρος καὶ χωρὶς λύπην ἀδειάζουν εἰς τὴν θάλασσαν τὰ ἐμπορεύματα, διὰ νὰ κάμουν τὸ πλοῖον νὰ ἐπιπλεύσῃ εἰς τὰ κύματα καὶ νὰ σώσουν, ἐὰν βέβαια εἶναι δυνατόν, μόνον τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Πολὺ δὲ περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους, ἡμεῖς αὐτὰ πρέπει καὶ νὰ τὰ σκεπτώμεθα καὶ νὰ τὰ πράττωμεν. Διότι ἐκεῖνοι ὅ,τι ἀπορρίπτουν τὸ χάνουν ἀμέσως, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς περιβάλλει ἡ ἀνάγκη τῆς

περίσταται λοιπὸν βία πενίας αὐτοῖς· ἡμεῖς δὲ ἐφ' ὅσον ἂν τὸν
 πονηρὸν ἐξαντλήσωμεν φόρτον, πλείονα καὶ βελτίονα ταῖς ψυ-
 χαῖς πλοῦτον ἐπισωρεύσομεν. Πορνεία μὲν γὰρ, καὶ ὅσα τοι-
 αῦτα, ῥιφέντα διόλλυται, καὶ πρὸς τὸ μηδὲ εἶναι χωρεῖ, λυ-
 5 θέντα τοῖς δάκρυσιν, ἀγιότης δὲ καὶ δικαιοσύνη λοιπὸν εἰς τὸν
 ἐκείνων μεθίσταται χῶρον, πράγματα κοῦφα, καὶ οὐκ εἰδότα
 κύμασι καλυφθῆναι τισι. Τὰ χρήματά γε μὴν ἐκβληθέντα κα-
 λῶς, οὔτε ἀπόλλυται τοῖς ἐκβαλοῦσι καὶ ῥίψασιν, ἀλλ' ὥσπερ
 εἰς ὀλκάδας ἄλλας ἀσφαλεστέρας τινάς, τὰς τῶν πενήτων μετα-
 10 τεθέντα γαστέρας, διασώζεται καὶ φθάνει πρὸς λιμένας ἐλθόντα,
 καὶ φυλάττεται τοῖς ἐκβάλλουσι, κόσμος, οὐ κίνδυνος.

8. Βουλευσώμεθα τοίνυν, ἀγαπητοί, περὶ ἑαυτοῦς τι φι-
 λάνθρωπον, καὶ τὸ τῆς εὐπορίας ἄχθος, εἴπερ ὄλως ἐθέλοισιν
 ποιήσασθαι κέρδος ἡμέτερον, πολλοῖς διανείμωμεν, οἱ βαστά-
 15 σουσί τε αὐτὸ περιχαρῶς καὶ τοῖς τοῦ Δεσπότητος κόλποις, ἀσύ-
 λοις ταμείοις, ἐναποκλείουσιν, «Ὅπου σῆς οὐκ ἀφανίζει, οὐ-
 δὲ λησται διορύττουσιν, οὐδὲ κλέπτουσι». Δῶμεν ἐξουσίαν ὑπερ-
 χειθῆναι βουλομένῳ πρὸς τοὺς δεομένους τῷ πλούτῳ. Μὴ παρα-
 δράμωμεν τοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἔτι καὶ νῦν κειμένους Λαζά-
 20 ρους, μηδὲ τῶν ψυχίων τῆς ἡμετέρας τραπέζης ἀρκούντων αὐ-
 τοῖς εἰς κόρον βασκίρωμεν, μηδὲ τὸν ἀνήμερον ἐκείνον ζηλώ-
 σαντες πλούσιον, πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τῆς γεέννης φλόγα με-
 τέλθωμεν. Ἐπεὶ πολλὰ μὲν τοῦ Ἀβραάμ δεηθησόμεθα τότε,
 πολλὰ δὲ ἐκάστου τῶν βεβιωκότων καλῶς, οὐδὲν δὲ ἔσται κέρ-
 25 δος ἡμῖν τῆς βοῆς. «Ἀδελφός γὰρ οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται
 ἄνθρωπος»; Ἐρεῖ δὲ ἕκαστος ἐκείνων ἡμῖν κεκραγώς· μὴ ζῆτει

16. Ματθ. 6, 20.

17. Λουκ. 16, 20.

πτωχείας. Ἡμεῖς ὁμως ἐφόσον ἀδειάσωμεν τὸ πονηρὸν φορτίον, θὰ ἐπισωρεύσωμεν περισσότερον καὶ καλύτερον πλοῦτον εἰς τὰς ψυχάς. Διότι ἡ πορνεία καὶ τὰ παρόμοια χάνονται, ἀφοῦ ἀποβληθοῦν, καὶ εἶναι ὡσάν νά μὴ ἔγιναν, ἀφοῦ μὲ τὰ δάκρυα λυθοῦν. Εἰς τὸ ἑξῆς ἡ ἀγιότης καὶ ἡ δικαιοσύνη πού εἶναι πράγματα ἑλαφρά καὶ δὲν γνωρίζουν τὸν καταποντισμὸν εἰς τὰ κύματα καταλαμβάνουν τὸν χῶρον ἐκείνων· τὰ χρήματα ὁμως, ὅταν καλῶς ἀποβληθοῦν, δὲν χάνονται δι' αὐτοὺς πού τὰ ἀπέβαλαν καὶ τὰ ἀπέρριψαν. Ἀλλὰ ἀφοῦ μεταφερθοῦν ὡσάν εἰς κάποια ἄλλα πλοῖα πιὸ ἀσφαλῆ, τὰς κοιλίας τῶν πτωχῶν, διασώζονται καὶ φθάνουν εἰς τὰ λιμάνια καὶ φυλάσσονται ὡς κόσμημα καὶ ὄχι ὡς κίνδυνος δι' αὐτοὺς πού τὰ ἀπορρίπτουν.

8. Ἄς σκεφθοῦμεν λοιπὸν, ἀγαπητοί, διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας κάτι τὸ φιλόνητον. Καὶ ἐάν γενικὰ θέλωμεν τὸ βάρος τῆς εὐπορίας νά τὸ κάμωμεν κέρδος μας, ἄς τὸ διαμοιράσωμεν εἰς πολλοὺς, οἱ ὅποιοι καὶ θὰ τὸ βαστάξουν μὲ πολλὴν χαρὰν καὶ θὰ τὸ ἐναποθηκεύσουν εἰς ἀπαραβίαστα ταμεῖα, τοὺς κόλπους τοῦ Δεσπότη, «ὅπου ὁ σκόρος δὲν καταστρέφει, οὔτε οἱ κλέπται κάμνουν διάρρηξιν, οὔτε κλέπτουν»¹⁶. Ἄς ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν πλοῦτον πού θέλει, νά ξεχειλίση πρὸς αὐτοὺς πού τὸν ἔχουν ἀνάγκην. Ἄς μὴ περιφρονήσωμεν τοὺς Λαζάρους¹⁷ πού ἀκόμη καὶ τώρα κοίτονται ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια μας. Μήτε νά στερήσωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ψίχουλα τῆς τραπέζης μας, τὰ ὅποια ἀρκοῦν νά τοὺς χορτάσουν. Μήτε νά μιμηθοῦμεν ἐκεῖνον τὸν ἄγριον πλοῦσιον, διὰ νά μὴ πορευθοῦμεν εἰς τὴν ἰδίαν μὲ ἐκεῖνον φλόγα τῆς κολάσεως. Διότι τότε θὰ παρακαλέσωμεν πολὺ τὸν Ἀβραάμ, πολὺ δὲ τὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔζησαν καλῶς, ἀλλὰ κανένα κέρδος δὲν θὰ προέλθῃ δι' ἡμᾶς ἀπὸ τὴν κραυγὴν. Διότι «ἐάν ὁ ἀδελφὸς δὲν ἠμπορῇ νά σώσῃ, θὰ λυτρώσῃ ἄλλος ἄνθρωπος;»¹⁸. Ὁ καθένας ἀπὸ ἐκείνους θὰ μᾶς εἰπῇ κραυγάζων· μὴ ζητᾷς φιλανθρωπίαν τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος

φιλανθρωπίαν, ἣν αὐτὸς ἐφ' ἐτέρων ἠγγνόησας, μηδὲ βούλου λα-
 βεῖν οὕτω μεγάλα σὺ τῶν ἐλαττόνων φεισάμενος. Ἀπόλαυε
 τούτων, ὧν ἐν τῷ βίῳ συνέλεξας. Δάκρυε νῦν, ἐπειδὴ τότε δα-
 κρύνοντα τὸν ἀδελφὸν ὄρων οὐκ ἠλέησας. Ταῦτα ἐροῦσι καὶ δι-
 5 καίως ἡμῖν. Δέδοικα δὲ ἐγὼ, μὴ καὶ πικροτέροις ἡμᾶς τούτων
 βάλῃσι ῥήμασιν, ἐπειδὴ καὶ νικῶμεν ἐκεῖνον, ὡς ἴστε, τῇ πονη-
 ρίᾳ τὸν πλούσιον. Οὐδὲ γὰρ φειδόμενοι καθάπαξ πλούτου, τοὺς
 ἐρριμμένους χαμαὶ παρατρέχομεν ἀδελφούς, οὐδὲ τοῖς παισὶν
 ἢ τοῖς ἄλλοις οἰκείοις τὴν εὐπορίαν φυλάττοντες, ἀποκλείομεν
 10 τοῖς δεομένοις τὰς ἀκοάς, ἀλλὰ τὴν δαπάνην μετατιθέντες ἐπὶ
 τοῖς χεῖροσι καὶ τὸ φιλότιμον ἀκόνην πονηρίας ποιούμενοι τοῖς
 ταύτην ἐπιτηδεύουσι. Πόσαι γὰρ ἢ πόσοι τῶν ἐνίων περιεστή-
 κασι τράπεζαν; Οἱ μὲν αἰσχροῖς ῥήμασι τὸν ἐστιάτορα θέλγον-
 τες, οἱ δὲ ἀτόποις βλέμμασί τε καὶ σχήμασι τὸ τῆς ἀκρασίας
 15 ἐκκαίοντες πῦρ, οἱ δὲ τοῖς εἰς ἀλλήλους σκώμμασι γέλωτα τῷ
 κεκληκότι κατασκευάζειν ἐθέλοντες, ἄλλοι δὲ ἐψευσμένοις ἐ-
 παίνοις ἀπατῶντες αὐτόν. Καὶ οὐ τὸ μὲν οὕτως ἐστιαθῆναι λαμ-
 πρῶς μόνον κερδαίνουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας πεπληρωμένας
 πολυτελῶν δώρων κατὰγουσι καὶ μανθάνουσι παρ' ἡμῶν ὅτι
 20 λυσιτελεῖ μᾶλλον τῶν ἀρετῶν τὰ τοιαῦτα μετιέναι καὶ πράττειν
 αὐτοῖς. Εἰ δὲ παρασταίῃ πένης ἡμῖν, μόλις ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ
 φθεγγόμενος, ἀποστρεφόμεθα τὸν ὁμοφυῆ, βδελυττόμεθα, με-
 τὰ σπουδῆς ἀποτρέχομεν, ὡσπερ δεδοικότες μὴ καὶ τῆς δυσ-
 πραγίας αὐτῆς ἐκ τοῦ σχολαίτερον βαδίσει μετὰσχωμεν. Καὶ
 25 εἰ μὲν εἰς γῆν νεύσοι, τὴν συμφορὰν αἰσχυρόμενος, ὑποκρίσεως
 εἶναι λέγομεν ἐργάτην αὐτόν, εἰ δὲ μετὰ παρησίας προσβλέψοι
 διὰ τὸ βαρὺ τοῦ λιμοῦ κέντρον ἡμᾶς, ἀναιδῆ πάλιν καλοῦμεν
 καὶ βίαιον. Καὶ εἰ μὲν τύχοι καλυπτόμενος ὑγιέσιν ἐσθήμασιν
 δεδωκότος τινός, ὡς ἀπληστον ἀπελαύνομεν καὶ ὀμνύμεθα προσ-

ἡγνόησες δι' ἄλλους. Μὴ ἐπιθυμῆς νὰ λάβῃς τὸσον μεγάλα πράγματα, ἐνῶ ἐσὺ ἐλυπηθήης τὰ πολὺ μικρά. Νὰ ἀπολαμβάνῃς αὐτὰ ποὺ ἐμάζευσες εἰς τὸν βίον σου. Χῦνε δάκρυα τώρα, διότι τότε ποὺ ἔβλεπες τὸν ἀδελφὸν σου νὰ δακρῦζῃ δὲν τὸν ἐλέησες. Αὐτὰ θὰ μᾶς εἰποῦν, καὶ μὲ τὸ δίκαιόν τους. Ἐγὼ δὲ φοβοῦμαι μήπως μᾶς ἐπιτεθοῦν καὶ μὲ πικρότερα λόγια ἀπὸ αὐτά, διότι ξεπερνοῦμεν, ὅπως ἤξεύρετε, ἐκείνον τὸν πλούσιον εἰς τὴν κακίαν. Ἡμεῖς δηλαδὴ δὲν περιφρονοῦμεν ἀπλῶς τοὺς ἀδελφούς μας ποὺ εἶναι κατάκοιτοι, ἐπειδὴ λυπούμεθα τὸν πλούτον, οὔτε κλείομεν τὰ αὐτιὰ εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν πτωχῶν, ἐπειδὴ φυλάσσομεν τὴν εὐπορίαν μας διὰ τὰ παιδιὰ μας ἢ διὰ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς μας, ἀλλὰ δαπανῶμεν τὰ χρήματα εἰς τὰ φαῦλα καὶ ἐμφανιζόμεθα γενναιόδωροι εἰς τοὺς ἐπιτηδείους καὶ ἐκμεταλλευτὰς. Διότι πόσαι καὶ πόσοι τέτοιοι περικυκλώνουν τὸ τραπέζι μερικῶν πλουσίων; Ἄλλοι μὲν μὲ τὸ νὰ θέλγουν αὐτὸν ποὺ προσφέρει τὸ γεῦμα μὲ αἰσχρὰ λόγια, ἄλλοι δὲ μὲ τὸ νὰ τοῦ ἀνάπτουν τὴν φλόγα τῆς ἀκολασίας μὲ ἄτοπα βλέμματα καὶ σχήματα καὶ ἄλλοι μὲ τὸ νὰ θέλουν μὲ τὰ μεταξὺ των σκωπτικὰ πειράγματα νὰ προκαλοῦν τὸ γέλιο εἰς αὐτὸν ποὺ τοὺς ἐπροσκάλεσε, καὶ ἄλλοι μὲ τὸ νὰ ξεγελοῦν μὲ ψεύτικους ἐπαίνους. Καὶ ἔτσι δὲν κερδίζουν μόνον τὸ καλὸ φαγοπότι, ἀλλὰ καὶ τὰ χέρια κρατοῦν γεμάτα ἀπὸ πολυτελεῖ ἁρῶν καὶ μαθαίνουν ἀπὸ ἡμᾶς ὅτι περισσότερο ἀπὸ τὰς ἀρετὰς τοὺς ὠφελεῖ νὰ ἀσκοῦν καὶ νὰ πράττουν αὐτά. Ἐὰν δὲ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς κάποιος πτωχός, ποὺ μὸλις καὶ μετὰ βίας ὀμιλεῖ ἀπὸ τὴν πείναν, ἀποστρεφόμεθα τὸν ὁμοιον μὲ ἡμᾶς κατὰ τὴν φύσιν, σιχαινόμεθα, γρήγορα προσπερνοῦμεν, ὡσὰν νὰ φοβούμεθα μήπως, μὲ τὸ νὰ βαδίσωμεν σιγά, λάβωμεν καὶ ἡμεῖς μέρος εἰς τὴν ἰδίαν τὴν δυστυχίαν. Καὶ ἔαν μὲν σκύψῃ τὸ κεφάλι του πρὸς τὴν γῆν, ἐντρεπόμενος διὰ τὴν συμφορὰν, τὸν λέγομεν ὑποκριτὴν, ἔαν δὲ μὲ θάρρος μᾶς ἀτενίσῃ ἐξ αἰτίας τοῦ πικροῦ κεντρίσματος τῆς πείνης, τὸν ἀποκαλοῦμεν πάλιν ἀναιδῆ καὶ βίαιον. Καὶ ἔαν μὲν συμβῇ νὰ φορῇ κατὰ ἐνδύματα ποὺ κάποιος τοῦ τὰ ἔχει δώσει, τὸν ἀπομακρύνομεν ὡς ἀπληστον καὶ ἐξορ-

ποιεῖσθαι πενίαν αὐτόν, εἰ δὲ σκεπάζοιτο σεσηπόσι ῥακίοις, ὡς ὀδωδότα πάλιν διώκομεν καὶ οὔτε τὸ τοῦ κτίσαντος ὄνομα ταῖς ἱκετηρίαις ἐκεῖνος ἀναμιγνύς, οὔτε τὸ μὴ τοιοῦτοις πάθει περιπεσεῖν ἡμᾶς ἐξορκῶν συνεχῶς, δύναται τὴν ἀνελεῖ κάμψαι 5 προαίρεσιν. Διὰ ταῦτα ὑφορῶμαι βαρύτερον τῆς γεέννης τὸ πῦρ, ἢπερ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος. Εἰ μὲν οὖν ὁ καιρὸς ἐνεδίδου, δύναμίς τε ἀρκοῦσα ὑπῆν, πάντα ἂν ὑμῖν τὰ κατ' ἐκεῖνον, ὅπως ἔδειξεν ἡ Βίβλος, ἐπεξεληθὼν ἀπέδωκα τὴν ἐργασίαν τῶν λόγων, νῦν δὲ ὥρα διαφεῖναι πεπονηκότας ὑμᾶς. Αὐτοὶ δέ, εἰ καὶ 10 τι παρελελοίπαμεν δι' ἀσθένειαν ἐννοίας ἅμα καὶ γλώττης, ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες, ὥσπερ τινὰ φάρμακα τοῖς τῶν ψυχῶν προσαγάγετε τραύμασι. «Λίδου γὰρ σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται», φησὶν ἡ Γραφή. «Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐ- 15 τάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν».

9. Ἀλλὰ γὰρ ἤδη πρὸς λιμένας ἡμῖν, ὡς ὁρᾶτε, καταχθέντα τὸν λόγον, εἰς τὸν τῆς συμβουλῆς δρόμον αὐθις ἀδελφοί τινες ἐπανάγουσι, μὴ παραδραμεῖν τὰ χθές ὑπὸ τοῦ Δεσπότη θυματουργηθέντα κελεύοντες, μηδὲ σιγῆσαι τὸ τρόπαιον, ὃ κα- 20 τὰ τῆς τοῦ διαβόλου λύττης ἔστησεν ὁ Σωτὴρ, δοῦναι δὲ ἀφορμὴν τῶν τῆς ὑμνωδίας σκιρτημάτων ὑμῖν. Πάλιν μὲν γάρ, ὡς ἴστε, τὴν οἰκειαν ὁ διάβολος καθ' ἡμῶν ἐπεδείξατο λύτταν καὶ φλογὶ πυρὸς ὀπλίσας ἑαυτόν, τοῖς τῆς ἐκκλησίας σηκοῖς ἐπεστράτευσε. Πάλιν δὲ ἡ κοινὴ μήτηρ ἐνίκησε καὶ τῷ πολεμῶ 25 περιέτρεψε τὸ μηχανήμα καὶ οὐδὲν ὑπῆρξεν αὐτῷ πλὴν τοῦ

19. Λουκ. 16, 24.

20. Παροιμ. 9, 9.

κιζόμεθα ὅτι αὐτὸς προσποιεῖται τὸν πτωχόν. Ἐάν δὲ φορῆ ῥάκη πού ἔχουν λυώσει, πάλιν τὸν ἀπομακρύνομεν ὡς βρώμικον. Καὶ ἐκεῖνος δὲν ἤμπορεῖ νὰ λυγίσῃ τὴν ἀνελεῆ διάθεσίν μας οὔτε ὅταν ἀνακατώνῃ εἰς τὰς παρακλήσεις του τὸ ὄνομα τοῦ πλάστου, οὔτε ὅταν συνεχῶς μᾶς εὐχεται νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τέτοια βάσανα. Διὰ τοῦτο ὑποψιάζομαι ὅτι θὰ εἶναι βαρυτέρα ἢ φωτιά τῆς κολάσεως δι' ἡμᾶς παρά δι' ἐκεῖνον τὸν πλούσιον¹⁹. Ἐάν λοιπὸν ὁ καιρὸς τὸ ἐπέτρεπε καὶ ὑπῆρχεν ἀρκετὴ δύναμις, θὰ σᾶς διηγουμένη ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν πού ἀφορᾷ εἰς ἐκεῖνον, ὅπως τὴν παρουσιάζει ἡ Γραφή. Τώρα ὁμως εἶναι ὥρα νὰ σᾶς ἀφήσω, διότι ἔχετε κουρασθῆ. Σεῖς δὲ οἱ ἴδιοι, ἐάν ἡμεῖς ἔχωμεν παραλείπει κάτι ἀπὸ ἀδυναμίαν τῆς διανοίας καὶ τῆς γλώσσης συνάμα, ἀφοῦ τὸ ἀναπλάσσετε εἰς τὸν νοῦν σας, προσφέρατέ το ὡσάν κάποιον φάρμακον εἰς τὰ τραύματα τῶν ψυχῶν. Διότι καὶ ἡ Γραφή λέγει· «δῶσε ἀφορμὴν εἰς τὸν σοφὸν καὶ θὰ γίνῃ σοφώτερος»²⁰. «Καὶ ὁ Θεὸς ἤμπορεῖ νὰ σᾶς χορηγήσῃ κάθε δῶρον μὲ ἀφθονίαν, ὥστε νὰ ἔχετε πάντοτε αὐτάρκειαν εἰς ὅλα καὶ νὰ δίδετε μὲ ἀφθονίαν εἰς κάθε καλὸν ἔργον»²¹.

9. Ἄλλὰ μολονότι ὁ λόγος πλέον, ὅπως βλέπετε, ἔχει φθάσει πρὸς τὸ τέλος, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς μᾶς ἐπαναφέρουν πάλιν εἰς τὸν δρόμον τῆς συμβολῆς, μὲ τὸ νὰ μᾶς προτρέπουν νὰ μὴ παρατρέξωμεν αὐτὰ πού ὁ Δεσπότης ἐθαυματοῦργησε χθές, μήτε νὰ ἀποσιωπήσωμεν τὴν νίκην, πού ὁ Σωτὴρ κατήγαγεν ἐναντίον τῆς λῦσεως τοῦ διαβόλου, καὶ νὰ δώσωμεν εἰς σᾶς ἀφορμὴν διὰ ὑμνολογικὰ σκιρτήματα. Πάλιν λοιπὸν, ὅπως γνωρίζετε, ὁ διάβολος ἐφανέρωσε τὴν μανίαν του ἐναντίον μας καὶ ἀφοῦ ἐξώπλισε τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὴν φλόγα τῆς φωτιᾶς, ἐπετέθη ἐναντίον τῶν περιβόλων τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πάλιν ἡ κοινὴ μας μητέρα ἐνίκησε καὶ ἔστρεψε τὸ σχέδιον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ αὐτὸς δὲν κατάφερε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ

21. Β' Κορ. 9, 8.

δημοσιεῦσαι τὴν ἔχθραν. Ἀντέπνευσεν ἡ χάρις ταῖς τοῦ πο-
 λεμίου ῥοπαῖς, ἔμεινεν ὁ νεὼς ἀπαθήs. Οὐκ ἴσχυσεν ὁ προσαχθεὶς
 ὑπὸ τοῦ πολεμίου χειμῶν τινάξει τὴν πέτραν, ἐφ' ἧς ὁ Χριστὸς
 τὴν τῆς ἑαυτοῦ ποιμνῆς ᾠκοδόμησε μάνδραν. Ἐτάχθη καὶ νῦν
 5 μεθ' ἡμῶν ὁ καὶ πάλαι σβέσας ἐν Βαβυλῶνι τὴν κάμινον. Πῶs
 οἴεσθε στένει σήμερον ὁ διάβολος, οὐκ ἀπολαύσας ἐφ' ᾧπερ
 ἠβουλήθη τῆς ἐγχειρήσεως; Γείτονα μὲν γὰρ τῆς ἐκκλησίας
 ὁ δυσμενῆς ἀνῆψε πυράν, ἵνα ταῖς ἡμετέραις εὐπραγίαις λυμή-
 νηται. Καὶ πανταχόθεν ἡ φλόξ ἀναρριπιζομένη ταῖς βιαίους
 10 ἐκείνου πνοαῖς, ὑπερεχεῖτο τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ, καὶ τὸν
 ἀέρα τὸν ἐγγὺς ἐπενέμετο, ψαῦσαι τῶν ἀνακτόρων ἀναγκαζο-
 μένη, καὶ πρὸς κοινωνίαν ἡμᾶς καθέλκουσα τῆς συμφορᾶς, ὁ
 Σωτὴρ δὲ ἐπὶ τὸν ἀνάπαντα ταύτην ῥυῆναι πεποίηκε, καὶ συ-
 στεῖλε τὴν μανίαν αὐτοῦ εἰς ἑαυτὸν πάλιν προσέταξε. Καὶ τὸ
 15 μὲν τῆς ἐπιβουλῆς τόξον ἠδῦρέπισεν ὁ πολέμιος, ἀφεῖναι δὲ τὸ
 βέλος κεκώλυται, μᾶλλον δὲ ἀφῆκε μὲν, ἀντέστραπται δὲ ἐπὶ
 τὴν ἑαυτοῦ κεφαλῆν. Αὐτὸς ἀπολαύει τῶν πικρῶν ἐκείνων δα-
 κρῶν, ἅπερ ἡμῖν παρεσκεύασεν. Ἀλλὰ ποιήσωμεν, ἀδελφοί,
 τὸ τραῦμα τῷ δυσμενεῖ φορτικώτερον, ἐπιτείνωμεν τὸ πένθος
 20 αὐτοῦ. Τὸ δὲ ὅπως, λέξω μὲν ἐγώ, πράξατε δὲ ὑμεῖς. Εἰσὶ τι-
 νες ἐκ τῆς ἐπικρατείας τοῦ πυρὸς ἀναρπασθέντες ὑπὸ τοῦ κτί-
 σαντος καὶ μηδεμίαν ἔχοντες περιλελειμμένην αὐτοῖς βίου λοι-
 πὸν ἀφορμῆν, ἀλλὰ μόνη τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι διαφυγόντες
 τὸν κίνδυνον. Ἡμεῖς τοίνυν ὅσοι τῆς τῶν δυσχερῶν ἄγευστοι
 25 πείρας ἐμείναμεν, κοινῆν ἐκείνοις προθῶμεν τὴν εὐπορίαν τὴν
 ἑαυτῶν. Ἐναγκαλισώμεθα τοὺς περισωθέντας μόλις τῶν ἀδελ-
 φῶν, εἰπῶμεν πρὸς ἕκαστον ἕκαστος, «Νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν»
 ἀπολωλώς, καὶ εὐρέθη» καὶ τὸ συγγενὲς σῶμα σκεπάσωμεν.

γνωστοποίηση τὴν ἔχθραν του. Ἡ χάρις ἀντεφύσηξεν εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ναὸς ἔμεινεν ἄθικτος. Δὲν κατώρθωσεν ἢ συμφορὰ πού ὁ ἐχθρὸς ἐπροκάλεσε νὰ ἀνατινάξῃ τὴν πέτραν, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ Χριστὸς ἔκτισε τὴν μάνδραν τοῦ ποιμνίου του²². Ἐτάχθη καὶ τώρα μὲ τὸ μέρος μας αὐτὸς πού κάποτε ἔσβησεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα τὸ καμίνι²³. Πόσον, νομίζετε, στενοχωρεῖται σήμερα ὁ διάβολος, διότι δὲν ἐχάρηκεν ὅσον ἤθελεν ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν; Διότι ὁ ἐχθρὸς ἀναψε φωτιὰν γειτονικὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν εὐημερίαν μας. Καὶ ἀπὸ παντοῦ ἡ φλόγα ἐζώήρηψε μὲ τὰ ὀρμητικὰ φύσημά της καὶ ἐξηπλώνετο εἰς τὰ ὑλικά πού ὑπόκεινται εἰς αὐτὴν καὶ κατέτρωγε τὸν γῦρω ἀέρα καὶ ἐβιάζετο νὰ πλησιάσῃ τὸν ναὸν καὶ νὰ μᾶς σύρῃ εἰς τὴν συμφορὰν. Ὁ Σωτὴρ ὁμως ἔκαμεν ὥστε νὰ ξεχυθῇ ἐναντίον αὐτοῦ πού τὴν ἀναψε καὶ ἐπρόσταξε πάλιν νὰ περιμαζεύσῃ τὴν μανίαν του εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ ὁ ἐχθρὸς ἠτοίμασε μὲν τὸ ἐπίβουλον τόξον, ἐμποδίσθη ὁμως νὰ ἀφήσῃ τὸ βέλος. Ἡ καλύτερα τὸ ἀφησε μὲν, ἀλλ' ἐγύρισεν εἰς τὸ κεφάλι του. Ὁ ἴδιος ἀπολαμβάνει τὰ πικρὰ ἐκεῖνα δάκρυα, πού δι' ἡμᾶς εἶχεν ἐτοιμάσει. Ἄλλ' ἄς κάμωμεν, ἀδελφοί, βαρύτερον τὸ τραῦμα εἰς τὸν ἐχθρόν· ἄς μεγαλώσωμεν τὸ πένθος του. Τὸ πῶς δέ, ἐγὼ μὲν θὰ σᾶς τὸ εἶπῶ, σεῖς ὁμως πράξατέ το. Ὑπάρχουν μερικοὶ τοὺς ὁποῖους ὁ κτίστης τοὺς ἄρπαξεν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς φωτιᾶς καὶ εἰς τοὺς ὁποῖους δὲν ἀπομένει καμμία αἰτία διὰ νὰ ζήσουν τοῦ λοιποῦ, ἀφοῦ ἐξέφυγαν τὸν κίνδυνον μὲ μόνην τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Ἡμεῖς λοιπόν, ὅσοι δὲν ἐδοκιμάσαμεν τὴν πείραν τῶν κακῶν, ἄς κάμωμεν κοινήν μὲ ἐκείνους τὴν εὐπορίαν μας. Ἄς ἀγκαλιάσωμεν τοὺς ἀδελφούς μας, πού μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας ἐσώθησαν καὶ ὁ ἓνας ἄς εἶπωμεν πρὸς τὸν ἄλλον· «νεκρὸς ἦταν καὶ ἀνέζησε· ἦταν χαμένος καὶ εὐρέθη»²⁴, καὶ ἄς σκεπάσωμεν τὸ συγγενικὸν σῶμα. Εἰς τὰς ἐπιβουλάς τοῦ ἐχθροῦ ἄς ἀντιτάξωμεν τὴν παρηγορίαν

23. Δαν. 3, 23.

24. Λουκ. 15, 24.

Ἀντιστήσωμεν ταῖς τοῦ δυσμενοῦς ἐπηρειαῖς τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ἵνα καὶ βλάπτων ἐκεῖνος μηδὲν μέγα βλάψαι δοκῇ, καὶ πολεμήσας μηδένα δεῖξαι νενικημένον καὶ περιελών τὴν εὐπορίαν τῶν ἀδελφῶν, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας φανείη
5 νικώμενος.

10. Ὑμεῖς δὲ οἱ διαφυγόντες τὸν κίνδυνον, ἀδελφοί, μὴ σφόδρα ἄχθεσθε τοῖς συμβεβηκόσι κακοῖς, μηδὲ κατασεισθῆτε τὴν ἔννοιαν, ἀλλ' ἀποτινάξασθε τὴν τῆς λύπης ἀχλὺν καὶ τὰς ψυχὰς ἀναρρώσατε λογισμοῖς ἀνδρειοτέροις χρησάμενοι καὶ
10 τὸ συμβεβηκὸς στεφάνων ποιήσασθε πρόφασιν. Ἄν γὰρ ἀκατάσειστοι μείνητε καὶ τῇ πίστει φανήσεσθε δοκιμώτεροι, καθάπερ χρυσὸς εὐγενῆς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀναλάμπαντες, καὶ τῷ δυσμενεῖ τὴν αἰσχύνην ἀδείξετε μᾶλλον, ὡς οὐδὲ δάκρυον ὑμῖν δυνηθέντι κινήσαι, δι' ὧν ἐπεβούλευσεν. Ἀναμνήσατε τῆς τοῦ
15 Ἰώβ ἑαυτοῦς καρτερίας. Εἶπατε πρὸς ἑαυτοῦς ἅπερ ἐκεῖνος: «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο». Καὶ μηδεὶς ἐξ ὧν ἔπαθεν ἀναπεισθῆ λογίσασθαι τε καὶ λέγειν, ὡς ἄρα οὐδεμία πρόνοια τάττει τὰ καθ' ἡμᾶς, μηδὲ κατηγορεῖτω τῆς οἰκονομίας τοῦ Δεσπότου καὶ
20 κοίσεως, ἀλλ' εἰς τὸν ἀθλητὴν ἐκεῖνον ὁράτω, κάκεινον σύμβουλον ποιείσθω τοῦ κρείττονος. Ἀναλογιζέσθω τοὺς ἀγῶνας ἅπαντας ἐφεξῆς, ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἠρίστευσε, καὶ πόσοις βέλεσιν ὑπὸ τοῦ διαβόλου βληθεὶς, οὐκ ἐδέξατο καιρίαν πληγὴν. Περιεῖλε μὲν γὰρ αὐτοῦ τὴν εὐπραγίαν τῶν οἰκείων, καταχῶσαι
25 δὲ αὐτὸς ταῖς ἐπαλλήλοις τῶν κακῶν ἐβουλεύσατο φήμαις. Ἔτι γὰρ τοῦ προτέρου τὴν τοιάνδε συμφορὰν ἐξαγγέλλοντος, ἕτερος ἄγγελος ἤρχετο, χειρόνων πραγμάτων φέρων κατήφειαν, ἀλλήλοις τε ἐπισυνήπτετο τὰ δεινὰ καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπιδρομὴν ἐζήλουν αἱ συμφοραὶ καὶ πρὶν ἢ παυθῆναι τὸ πρότερον
30 δάκρυον, ἐτέρου προσήγετο πρόφασις. Ὁ δίκαιος δέ, ὥσπερ τις πρόβολος εἰστήκει, τὰς τοῦ χειμῶνος ὑποδεχόμενος προσβολὰς

μας, ὥστε καὶ ὅταν ἐκεῖνος βλάβητῃ νὰ μὴ νομίζῃ ὅτι ἔβλαψε πολὺ καὶ ὅταν πολεμῇ κανένα νὰ μὴ βγάζῃ νικημένον καὶ ἐνῶ ἀρπάζει τὴν περιουσίαν τῶν ἀδελφῶν, εἶθε νὰ νικηθῇ ἀπὸ τὴν φιλοτιμίαν μας.

10. Σεῖς δέ, ἀδελφοί, ποὺ ἔχετε διαφύγει τὸν κίνδυνον, ἄς μὴ λυπηθῆτε πολὺ διὰ τὰ κακὰ ποὺ ἔχουν συμβῆ. Μήτε νὰ τα-ραχθῆτε κατὰ τὴν διάνοιάν σας, ἀλλὰ νὰ ἀποτινάξετε τὸν ζόφον τῆς λύπης καὶ νὰ δυναμώσετε τὰς ψυχάς, κάμνοντες σκέψεις πιὸ γενναίας, καὶ νὰ κάμετε τὸ συμβάν πρόφασιν διὰ στεφάνια. Διότι, ἐὰν παραμείνετε ἀσάλευτοι, καὶ θὰ φανῆτε δοκιμώτεροι κατὰ τὴν πίστιν, μὲ τὸ νὰ λάμψετε ὅπως τὸ εὐγενικὸν χρυσάφι ἀπὸ τὴν φωτιάν, καὶ τὴν ἐντροπὴν εἰς τὸν ἐχθρὸν θὰ αὐξήσετε περισσότερον, διότι δὲν ἠμπόρεσε μὲ ὅσα ἐπεβουλεύθη οὔτε τὰ δάκρυά σας νὰ νικήσῃ. Ὑπενθυμῆστε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας τὴν καρτερίαν τοῦ Ἰωβ. Νὰ εἰπῆτε πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς σας, αὐτὰ ποὺ εἶπεν ἐκεῖνος· «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφῆρσεν· ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον, ἔτσι καὶ ἔγινε»²⁵. Καὶ κανεὶς ἄς μὴ μεταπεισθῇ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔπαθεν, ὥστε νὰ συλλογισθῇ καὶ νὰ εἰπῇ, ὅτι καμμία λοιπὸν πρόνοια δὲν κυβερνεῖ τὰ ἰδικὰ μας πράγματα. Ἄς μὴ κατηγορῇ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἄς ἀποβλέπῃ πρὸς τὸν ἀθλητὴν ἐκεῖνον, καὶ αὐτὸν ἄς κάμνῃ σύμβουλον πρὸς τὸ καλύτερον. Ἄς ἀναλογίζεταί τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας εἰς τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος ἠρίστευσε καὶ ἐνῶ ἐβλήθη μὲ τόσα βέλη ἀπὸ τὸν διάβολον, δὲν ἐδέχθη θανάσιμον κτύπημα. Τοῦ ἀφῆρσε δηλαδὴ τὴν εὐτυχίαν ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του καὶ ἐσκέφθη νὰ τὸν παραχῶσῃ μὲ τὰς διαδοχικὰς πληροφορίας τῶν κακῶν. Διότι καθ' ἣν στιγμὴν ὁ προηγούμενος ἀγγελιαφόρος τοῦ ἐξήγγελλε τὴν τόσον μεγάλην συμφοράν, ἄλλος ἦρχετο καὶ τοῦ ἔφερε θλίψιν διὰ χειρότερα πράγματα. Καὶ τὰ κακὰ προσηρτῶντο τὸ ἓνα εἰς τὸ ἄλλο, καὶ αἱ συμφοραὶ ἐμιμοῦντο τὴν ἐπιδρομὴν τῶν κυμάτων καὶ προτοῦ νὰ σταματήσουν τὰ πρῶτα δάκρυα, ἔφθανεν ἡ αἰτία δι' ἄλλα. Ὁ δίκαιος ὁμως ἔστεκεν ὡσάν κάποια προβλήτα, μὲ τὸ νὰ ὑποδέχεται τὰς προσβολὰς τῆς τρικυμίας, καὶ μὲ τὸ νὰ μεταβάλλῃ

καὶ ἀλλοιῶν εἰς ἀφρόν τῶν κυμάτων τὴν βίαν καὶ τὴν εὐγνώ-
 μονα πρὸς τὸν Δεσπότην ἠφίει φωνήν· «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ
 Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο»,
 καὶ οὐδὲν τῶν συμβαινόντων δακρῶν ἠξίωσεν. Ἐπειδὴ δὲ
 5 ἤκέ τις ἀγγέλων ὡς τοῖς παισὶ καὶ ταῖς θυγατρᾶσιν ἐδώχου-
 μένοις ἐπετίναξε πνεῦμά τι βίαιον τὸ τῆς εὐφροσύνης δωμάτιον,
 τότε μόνον τὴν ἐσθῆτα διέρρηξε, τὸ τῆς φύσεως ἐπιδεικνύμενος
 συμπαθὲς καὶ ὅτι πατὴρ εἶη φιλόστοργος οἷς ἔπραττε μαρτυρό-
 10 καὶ ταῖς εὐσεβέσιν ἐκείναις φωναῖς κοσμῶν τὸ γινόμενον, ἔλε-
 γεν· «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδο-
 ξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο», μονονουχὶ τοιαῦτα βοῶν· ἐκλήθη πατὴρ
 ἐφ' ὅσον ὁ τοῦτό με ποιήσας ἐβούλετο χρόνον. Περιελεῖν μου
 τὸν ἐκ τῆς γονῆς στέφανον ἐβουλεύσατο πάλιν, οὐ διαμάχομαι
 15 περὶ τῶν ἰδίων αὐτῷ. Κρατεῖτω τὸ τῷ Δεσπότηι δοκοῦν· αὐ-
 τὸς ἐστὶν ὁ πλάστης τοῦ γένους, ἐγὼ δὲ ὄργανον. Τί με χρεὶ
 δοῦλον ὄντα δυσχεραίνειν ἀνόνητα καὶ μέμφεσθαι ψῆφον, ἣν
 οὐ δύναμαι λύειν; Τοιούτοις τὸν διάβολον ὁ δίκαιος κατηκόν-
 τιζε ῥήμασιν.

20 11. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν νικῶντα εἶδε πάλιν ὁ δυσμενῆς καὶ
 οὐδενὶ τούτων τιναχθῆναι δυνάμενον, αὐτῇ τῇ σαρκὶ τὸ τῆς
 πείρας προσῆγε μηχανήμα, καὶ τὸ σῶμα μαστίξας ἀρρήτοις
 πληγαῖς, σκωλήκων ἀναδίδοσθαι πηγὰς ἐξ αὐτοῦ παρεσκεύασε,
 καὶ τῶν τῆς βασιλείας θρόνων τὸν ἄνδρα καταγαγὼν ἐπὶ κο-
 25 πρίας ἐκάθισεν. Ὁ δὲ καὶ τοιούτοις βαλλόμενος πάθεισιν, ἀκί-
 νητος ἔμεινε, καὶ σπαραττομένου τοῦ σώματος, ἄσυλον ἐφύ-
 λαττε τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς.
 Οὐκ ἔχων τοίνυν ὅ,τι ποιήσει λοιπὸν ὁ πολέμιος, ἐπὶ τὴν τῆς
 ἀρχαίας ἐπιβουλῆς ἔρχεται μνήμην καὶ τὴν τοῦ γυναιίου διά-

εἰς ἀφρόν τὴν ὀρμὴν τῶν κυμάτων, καὶ ἀφῆνε τὸν λόγον τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Δεσπότην· «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἐπῆρεν· ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον, ἔτσι καὶ ἔγινε». Καὶ δὲν ἔκλαυσε διὰ κανένα ἀπὸ τὰ συμβάντα. Ὅταν δὲ κάποιος ἦλθε διὰ νὰ τοῦ ἀναγγεῖλῃ ὅτι, ἐνῶ τὰ παιδιὰ καὶ αἱ κόραι του ἔτρωγαν, ὀρμητικὸς ἄνεμος ἐκρήμνισε τὸ σπίτι τῆς χαρᾶς, τότε μόνον ἐξέσχισε τὸ ἔνδυμα διὰ νὰ δείξη τὴν συμπάθειαν τῆς συγγενείας καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ μ' αὐτὰ πού ἔπραττεν ὅτι ἦταν φιλόστοργος πατέρας. Ἀλλὰ καὶ τότε, ἀφοῦ ἔβαλεν ὄριον καὶ μέτρον εἰς τὰς λύπας καὶ ἐκόσμησε τὸ συμβάν με τοὺς εὐσεβεῖς ἐκείνους λόγους, ἔλεγεν· «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἐπῆρεν· ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον, ἔτσι καὶ ἔγινε». Τέτοια περίπτου λέγων· ὠνομάσθη πατέρας, ἐφόσον χρόνον ἠθέλεν αὐτὸς πού μοῦ ἔκαμεν αὐτό. Ἐσκέφθη πάλιν νὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ τὸ στεφάνι τοῦ γεννήτορος· δὲν τσακῶνομαι διὰ αὐτὰ πού ἀνήκουν εἰς αὐτόν. Ἄς ὑπερισχύσῃ αὐτὸ πού ὁ Κύριος ἀπεφάσισεν. Αὐτὸς εἶναι ὁ πλάστης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐγὼ εἶμαι ὄργανόν του. Διατί πρέπει νὰ δυσανασχετῶ ἀνώφελα, ἐνῶ εἶμαι δοῦλος, καὶ νὰ κατακρίνω ἀπόφασιν, τὴν ὁποῖαν δὲν ἤμπορῶ νὰ διαλευκάνω; Μὲ τέτοια λόγια ὁ δίκαιος κατηκόντιζε τὸν διάβολον.

11. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ ἐχθρὸς τὸν εἶδε πάλιν νὰ νικᾷ καὶ νὰ μὴ ἤμπορῇ νὰ σαλευθῇ με τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἐμηχανεύθη τὴν δοκιμασίαν τῆς σαρκός. Ἀφοῦ ἐμαστίγωσε τὸ σῶμα με ἀνειπώτους πληγὰς τὸ ἔκαμε νὰ ἀναβλύζη πηγὰς σκωλήκων. Καὶ ἀφοῦ κατέβασε τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὰ βασιλικά καθίσματα, τὸν ἐκάθισεν εἰς τὴν κοπριάν. Αὐτὸς δὲ μολονότι ἐπροσβάλλετο με τέτοια βάσανα, παρέμεινε ἀτάραχος. Καὶ μολονότι τὸ σῶμα ἐσπαράσσετο, ἐφύλασσε ἀθικτον τὸν θησαυρὸν τῆς εὐσεβείας εἰς τὰ κρυπτὰ τῆς ψυχῆς. Ὁ ἐχθρὸς λοιπὸν μὴ ἔχοντας τί νὰ πράξῃ εἰς τὸ ἐξῆς, ἐνθυμεῖται τὴν παλαιὰν ἐπιβουλήν. Ἀφοῦ παρέσυρε τὴν διάνοιαν τῆς γυναικὸς εἰς ἀσεβῆ καὶ βλάσφημον ἀπόφασιν, ἐπροσπαθοῦσε με ἐκείνην νὰ

νοιαν ὑποσύρας εἰς ἀσεβῆ γνώμην καὶ βλάβημον, δι' ἐκείνης
 σαλεύειν ἐπειράτο τὸν ἀθλητήν. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸν μακρὸν
 χρόνον ἀπαγορεύσασα, τῷ δικαίῳ παρίστατο, κάτω νενευκυῖα
 καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῖς ὀρωμένοις συγκρούουσα καὶ τοὺς τῆς
 5 εὐσεβείας αὐτῷ καρπούς ὄνειδίζουσα καὶ καταλέγουσα μὲν
 τὴν παλαιὰν εὐθηρίαν τῶν οἰκείων, ὑποδεικνύουσα δὲ τὰ παρ-
 ὄντα κακά, καὶ οἶον ἐξ οἶων ἔλαχε βίον, καὶ τίνα τῶν πολλῶν
 θυσιῶν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Δεσπότητος μισθόν, ἔλεγέ τε αἰεὶ τῆς
 μὲν τῶν γυναικῶν ὀλιγοψυχίας ἄξια ῥήματα, ταράξει δὲ πάν-
 10 τα ἄνδρα δυνάμενα καὶ περιτρέψαι καὶ γενναίαν διάνοιαν· πλα-
 νῆτις γὰρ καὶ λάτρις περιέρχομαι, ἡ βασιλὶς δουλεύω, καὶ πρὸς
 τὰς τῶν ἐμῶν οἰκετῶν χεῖρας ἠνάγκασμαι βλέπειν, καὶ τρέφουσα
 πάλαι πολλούς, ἀγαπητῶς ἐκ τῶν ἄλλοτριῶν παρατρέφομαι
 νῦν· καὶ ὅτι καλὸν εἶη καὶ χρήσιμον ἀσεβέσι χρησάμενον ῥή-
 15 μασιν ἑαυτὸν τῆς γῆς ἐκτεμεῖν, τὸ τῆς τοῦ κτίσαντος ὀργῆς
 ἀκονήσαντα ξίφος, ἡ διακαρτεροῦντα πρὸς τὰ δεινά, τὸν ἐν
 τοῖς ἀγῶσι μόχθον ἑαυτῷ καὶ τῇ συνοικουσίᾳ μηκύνειν. Ὁ δὲ
 ἐπὶ τούτοις τοῖς ῥήμασιν ἀχθεσθεῖς, ὡς ἐπ' οὐδενὶ τῶν προ-
 τέρων κακῶν, καὶ θυμοῦ τὸ βλέμμα πληρώσας, καὶ πρὸς τὴν
 20 γυναιῖκα, καθάπερ πρὸς πολεμίαν ἀποστραφεῖς, τί φησιν; («Ἴνα
 τί ὡς μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐφθέγξω»); Κατάθου, φησὶν,
 ὦ γύναι, τὴν συμβουλήν. Μέχρι τίνος τὴν κοινήν, ἐν οἷς λέγεις,
 ὑβρίζεις ζωήν; Ἐφεύσω καὶ τὴν ἐμήν, ὡς οὐκ ἠθόχομην, ἀνα-
 στροφὴν, διέβαλες ἐν οἷς ἐλάλησας καὶ τὸν ἐμὸν βίον. Ἐξ ἡμι-
 25 σείας ἠσεβηκέναι νενόμικα νῦν, ἐπειδήπερ ἐν μὲν σῶμα ἀμφο-
 τέρους ἡμᾶς ὁ γάμος ἐποίησε, σὺ δὲ εἰς βλασφημίαν κατέπεσες.
 «Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποί-
 σομεν»); Ἀνάμνησον τῶν φθασάντων σεαυτὴν ἀγαθῶν. Ἀντισί-

λυγίση τὸν ἀθλητὴν. Καὶ αὐτὴ κουρασμένη ἀπὸ τὸν πολὺ χρόνον παρουσιάσθη εἰς τὸν δίκαιον. Ἔσκυψε κάτω καὶ ἔκρουσε τὰ χέρια δι' αὐτὰ ποῦ ἔβλεπε· τὸν ἐμάλωνε διὰ τοὺς καρπούς τῆς εὐσεβείας καὶ ἀπαριθμοῦσεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν παλαιὰν ἀφθονίαν τῶν ἰδικῶν των πραγμάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐδείκνυε τὰ τωρινὰ κακὰ καὶ ἀπὸ ποῖαν εἰς ποῖαν ζωὴν κατήντησε καὶ ποῖον μισθὸν ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Δεσπότην διὰ τὰς πολλὰς θυσίας. Καὶ συνεχῶς ἔλεγε λόγια ποῦ εἶναι ἄξια τῆς γυναικείας μικροψυχίας καὶ ποῦ ἠμποροῦσαν νὰ συγκινήσουν κάθε ἄνδρα καὶ νὰ μεταβάλλουν ἀκόμη καὶ γενναῖον φρόνημα. Γυρίζω δηλαδὴ σὰν ἀλήτισσα καὶ ὑπηρέτρια· ἐγὼ ἡ βασίλισσα εἶμαι δούλη. Καὶ εἶμαι ἀναγκασμένη νὰ προσβλέπω εἰς τὰ χέρια τῶν δούλων μου καὶ ἐνῶ κάποτε ἔτρεφα πολλοὺς, τώρα εὐχαρίστως ἀνατρέφομαι ἀπὸ τοὺς ξένους. Καὶ ὅτι θὰ ἦταν καλὸν καὶ χρησιμον ἀφοῦ μεταχειρισθῆς ἀσεβῆ λόγια νὰ βγάλῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὴν γῆν μὲ τὸ νὰ ἀκονίσῃς τὸ ξίφος τῆς ὀργῆς τοῦ πλάστου, παρὰ νὰ μακραίνῃς διὰ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ τὴν σύζυγον σου τὸν κόπον εἰς τοὺς ἀγῶνας μὲ τὸ νὰ ὑπομένῃς εἰς τὰ βάσανα. Αὐτὸς δὲ ἀφοῦ ἔλυπῆθη τόσον πολὺ μὲ τὰ λόγια αὐτά, ὅσον μὲ κανένα ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακὰ, καὶ ἐγέμισε τὸ βλέμμα του ἀπὸ θυμὸν καὶ ἐστράφη πρὸς τὴν γυναῖκά του, ὡσὰν εἰς ἐχθρόν, τί λέγει; «Διατί ὠμίλησες ὡς μία ἀπὸ τὰς ἀνοήτους γυναῖκας;»²⁶. Ἄφησε, λέγει, ὦ γυναῖκα, τὴν συμβουλήν. Ὡς πότε μὲ αὐτὰ ποῦ λέγεις θὰ ὑβρίζῃς τὴν κοινὴν ζωὴν; Παρέστησες, ὅπως δὲν ηὐχόμην, καὶ τὴν ἰδικὴν μου διαγωγὴν ὡς ψευδῆ, καὶ ἐσυκοφάντησες μὲ ὅσα εἶπες καὶ τὴν ζωὴν μου. Τώρα νομίζω ὅτι ἐξ ἡμισείας ἔχομεν ἀσεβήσει, διότι ὁ γάμος μᾶς ἔκαμε καὶ τοὺς δύο ἓνα σῶμα· ἐσὺ ὁμως ἐβλασφήμησες. «Ἐὰν τὰ καλὰ ἔχωμεν λάβει ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Κυρίου, δὲν θὰ ὑποφέρωμεν τὰ κακὰ;»²⁷. Νὰ ἐνθυμηθῆς τὰ ἀγαθὰ ποῦ εἶχες. Νὰ ζυγίσῃς τὰ καλὰ μὲ τὰ κακὰ. Κανενὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους

27. Ἰωβ 2, 10.

κωσον τὰ κρείττω τοῖς χείροσιν. Οὐδενὸς ἀνθρώπων ὁ βίος
 διόλου μακάριος. Τὸ διὰ παντὸς εὐπράττειν, μόνου Θεοῦ. Σὺ
 δὲ εἰ τοῖς παροῦσιν ἀλγεῖς, ἀπὸ τῶν προλαβόντων σαυτὴν παρα-
 μύθησαι. Νῦν δακρῦεις, ἀλλ' ἐγέλασας πρότερον, νῦν πτωχεύεις,
 5 ἀλλ' ἐπλούτησας πρότερον. Ἔπιες τὸ διειδὲς νᾶμα τοῦ βίου,
 καὶ τὸ θολερὸν τοῦτο πίνουσα καρτέρησον. Οὐδὲ τὰ τῶν πο-
 ταμῶν ῥεύματα διόλου φαίνεται καθαρὰ. Ποταμὸς δέ, ὡς οἴσθα
 ὁ βίος ἡμῶν, ῥέων ἐνδελεχῶς καὶ κύμασιν ἀλλεπαλλήλοις πλη-
 ροῦμενος. Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ προέρρευσε ἤδη, τὸ δὲ ἔτι πορεύεται
 10 καὶ τὸ μὲν ἄρτι προέκλυψε τῶν πηγῶν, τὸ δὲ μέλλει καὶ πρὸς
 τὴν κοινὴν ἅπαντες τοῦ θανάτου σπεύδομεν θάλατταν. «Εἰ τὰ
 ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν»;
 Ἄναγκάζομεν τὸν κριτὴν ὁμοία χορηγεῖν πράγματα δι' αἰῶ-
 νος ἡμῖν; Διδάσκομεν τὸν Δεσπότην, ὅπως χρὴ διεξάγειν τὸν
 15 ἡμέτερον βίον; Αὐτὸς τῶν οἰκείων ψήφων ἔχει τὴν ἐξουσίαν.
 Ὅπως βούλεται τᾶττει τὰ καθ' ἡμᾶς. Σοφὸς δὲ ἐστι, καὶ τὸ
 λυσιτελοῦν ἐπιμετροεῖ τοῖς οἰκέταις.

12. Μὴ περιεργάζου τοῦ Δεσπότης τὴν κρίσιν. Ἄγάπα
 μόνον τὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας οἰκονομούμενα. Ὅπερ ἂν
 20 δῶ σοι, τοῦτο δέχου μεθ' ἡδονῆς. Δεῖξον ἐν τοῖς ἀλγεινοῖς,
 ὡς καὶ τῆς εὐφροσύνης ἄξια τῆς πρόσθεν ἐτύγχανες. Ταῦτα
 ὁ Ἰώβ λέγων, ἀπεκρούσατο καὶ ταύτην τοῦ διαβόλου τὴν προσ-
 βολὴν καὶ τελείαν αὐτῷ τῆς ἡττης αἰσχύνην ἐπήγαγε. Τί οὖν
 ἐντεῦθεν συνέβαινεν; Ἐφυγεν αὐθις ἡ νόσος αὐτόν, ὡς εἰκῆ προσ-
 25 ἐλθοῦσα, καὶ μηδὲν ἀνύσασα πλέον. Ἀνέθαλεν εἰς δευτέραν
 ἡβην ἢ σάξ, ἤνθησεν ὁ βίος πάλιν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ διπλα-
 σίων ἐπὶ τὸν οἶκον πανταχόθεν ὁ πλοῦτος συνέρρευσε, ἵνα
 τὸ μὲν ὡς μηδὲν ἀπολωλεκῶς ἔχη, τὸ δὲ ὑπάρξῃ τῆς καρτερίας
 τῷ δικαίῳ μισθός. Διὰ τί δὲ ἵππους μὲν καὶ ἡμιόνους καὶ καμή-

ὁ βίος δὲν εἶναι διαπαντὸς εὐτυχής. Ἡ παντοτινὴ εὐτυχία εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἐσὺ ὅμως ἐὰν θλίβεσαι διὰ τὰ τωρινά, νὰ παρηγορήσης τὸν ἑαυτὸν σου μὲ τὰ περασμένα. Τώρα κλαίεις, ἀλλὰ προηγουμένως ἐγέλασες. Τώρα εἶσαι πτωχή, ἀλλὰ πρῶτα ἦσουν πλουσία. Ἔχεις πιῆ τὸ ὀλοκάθαρον νᾶμα τῆς ζωῆς· νὰ ὑπομείνης, ἐνῶ πίνεις τὸ θολὸν τοῦτο. Οὔτε τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν φαίνονται πάντοτε νὰ εἶναι καθαρὰ. Ὁ βίος μας, ὅπως γνωρίζεις, εἶναι ποτάμι, ποὺ τρέχει συνεχῶς καὶ γεμίζει μὲ διαδοχικὰ κύματα. Διότι τὸ μὲν ἓνα ἔχει κιόλας κυλήσει, τὸ δὲ ἄλλο ἀκόμη τρέχει. Καὶ ἄλλο μὲν μόλις τώρα ἐξεπήδησεν ἀπὸ τὰς πηγὰς, ἄλλο δὲ πρόκειται. Καὶ ὅλοι τρέχομεν πρὸς τὴν κοινὴν θάλασσαν τοῦ θανάτου. «Ἐὰν τὰ καλὰ ἔχωμεν δεχθῆ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Κυρίου, δὲν θὰ ὑποφέρωμεν τὰ κακὰ»; Ἐξαναγκάζομεν τὸν κριτὴν νὰ μᾶς χορηγῆ αἰωνίως ὅμοια πράγματα; Διδάσκομεν τὸν Κύριον πῶς πρέπει νὰ κυβερνᾷ τὴν ζωὴν μας; Αὐτὸς ἐξουσιάζει τὰς ἀποφάσεις του. Ὅπως θέλει, διευθετεῖ τὰ ἰδικὰ μας πράγματα. Εἶναι ὅμως σοφὸς καὶ ἀποδίδει τὸ ὠφέλιμον εἰς τοὺς δούλους.

12. Νὰ μὴ περιεργάζεσαι τὴν κρίσιν τοῦ Δεσπότη. Νὰ ἀγαπᾷς μόνον αὐτὰ ποὺ οἰκονομεῖ ἢ σοφία του. Αὐτὸ ποὺ θὰ σοῦ δώσῃ, αὐτὸ νὰ δέχεσαι μὲ χαρὰν. Νὰ φανῆς ὅτι δέχεσαι τὰ δυσάρεστα, ὅπως ἐδέχεσο καὶ τὰ εὐχάριστα προηγουμένως. Ὁ Ἰώβ μὲ τὸ νὰ λέγῃ αὐτὰ ἀπέκρουσε καὶ αὐτὴν τὴν προσβολὴν τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ ἐπέφερε τελείαν τὴν ἐντροπὴν ἀπὸ τὴν ἦτταν. Τί λοιπὸν συνέβη ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ; Ἡ ἀρρώστια ἔφυγε πάλιν ἀπὸ αὐτόν, ὡσὰν νὰ εἶχε συμβῆ τυχαίως καὶ χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τίποτε πλέον. Ἡ σάρκα ξαναθυρίζει εἰς τὴν δευτέραν νεότητα. Ὁ βίος ἀνθησε πάλιν μὲ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, καὶ διπλάσιος συνέρρευσε ἀπὸ παντοῦ ὁ πλοῦτος εἰς τὸ σπίτι, διὰ νὰ ἔχη τὸ μὲν ἓνα, ὡς νὰ μὴ τὸ ἔχασε, τὸ δὲ ἄλλο νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸν δίκαιον, ὡς μισθὸς τῆς καρτερίας του. Διατί ὅμως ἔλαβεν εἰς τὸ διπλάσιον τὰ ἄλογα καὶ τὰ μουλάρια καὶ τὰς καμήλας καὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰ χωράφια

λους και πρόβατα και γεώργια και πᾶσαν τὴν τῆς περιουσίας
 τροφήν ἐκ τοῦ διπλασίου ὑπεδέξατο, ὁ τῶν παιδῶν δὲ ἀριθμὸς
 ἴσος τοῖς ἀποθανούσιν ἐβλάστησεν; "Ὅτι τὰ μὲν ἄλογα κτήνη
 και πᾶς ὁ πλοῦτος διαφθειρόμενος, εἰς τελείαν ἤλθεν ἀπώλειαν,
 5 οἱ παῖδες δέ, και τεθνεῶτες, ἔζων τῷ καλλίστῳ μέρει τῆς φύσεως.
 Κοσμηθεῖς οὖν αὐθις ἑτέροις υἱοῖς και θυγατράσιν ὑπὸ τοῦ κτί-
 σαντος και τοῦτο εἶχε κτῆμα διπλοῦν. Οἱ μὲν γὰρ παρῆσαν
 τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῖς γεννήμασιν εὐφροσύνην παρέχοντες, οἱ δὲ
 προοδεύσαντες ἀνέμενον τὸν φυτεύσαντα· τότε πάντες περιστη-
 10 σόμενοι τὸν Ἰώβ, ὅταν ὁ κριτῆς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς συν-
 ἀγάγῃ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν πάνδημον, ὅταν ἡ σάλπιγξ, ἡ τὴν τοῦ
 βασιλέως ἐπιδημίαν σημαίνουσα, τοῖς τάφοις σφοδρότερον ἐμ-
 βοήσασα, τὴν τῶν σωμάτων ἀπαιτήσῃ παρακαταθήκην. Τότε
 και οἱ νῦν εἶναι δοκοῦντες νεκροί, θᾶπτον τῶν ζώντων παραστή-
 15 σονται τῷ τῶν ὄλων δημιουργῷ. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, διπλοῦν
 τὸν ἄλλον πλοῦτον ἐπιμετρήσας αὐτῷ, τοῖς παισὶν ἀρκεῖσθαι
 τοῖς ἴσοις αὐτὸν ἐδικαίωσεν. Ὁρᾷς ὅπως ὁ δίκαιος Ἰώβ ἐκ
 τῆς ὑπομονῆς ἑαυτῷ συνέλεξεν ἀγαθά; Και σὺ τοίνυν, εἴ τι
 σοι προσεπέλασε δυσχερὲς ἀπὸ τοῦ χθὲς ἀναφθέντος πυρὸς ἐκ
 20 τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς, τοῦτο καρτέρησον, και τὴν ἐκ
 τοῦ πάθους ἀνίαν κρείττοσι κατεύνασον λογισμοῖς, και, κατὰ
 τὸ γεγραμμένον, («Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, και
 αὐτός σε διαθρέψει»). Αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰῶνων. Ἀμήν.

καὶ ὅλην τὴν τρυφήν τῆς περιουσίας, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν ἐβλάστησεν ἴσος μὲ τὰ πεθαμένα; Διότι τὰ μὲν ἄλογα ζῶα καὶ ὅλος ὁ πλοῦτος ποῦ φθείρεται, εἶχαν ὀλότελα ἀπολεσθῆ. Τὰ παιδιά δέ, μολονότι εἶχαν πεθάνει, ἐζοῦσαν κατὰ τὸ πιὸ καλύτερον μέρος τῆς φύσεως²⁸. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κύριος τὸν ἐκόσμησε πάλιν μὲ ἄλλους υἱοὺς καὶ κόρας, καὶ κατὰ τοῦτο εἶχε διπλὸν ἀπόκτημα. Διότι ἄλλοι μὲν παρίσταντο, προσφέροντες εἰς τοὺς γονεῖς τὴν εἰς τὸν βίον εὐφροσύνην, ἄλλοι δὲ προπορευθέντες ἀνέμεναν τὸν γεννήτορα. Τότε ὅλοι θὰ περικυκλώσουν τὸν Ἰώβ, ὅταν ὁ κριτὴς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς θὰ συνάξῃ πάνδημον τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅταν ἡ σάλπιγγα, ἡ ὁποία ἐξαγγέλλει τὸν ἐρχομὸν τοῦ βασιλέως, θὰ ἀπαιτήσῃ τὴν παρακαταθήκην τῶν σωμάτων, ἀφοῦ ἠχήσῃ δυνατότερα ἐπάνω εἰς τοὺς τάφους. Τότε καὶ αὐτοὶ ποῦ τώρα φαίνονται νὰ εἶναι νεκροί, πιὸ γρήγορα ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων. Διὰ τοῦτο, νομίζω, μὲ τὸ νὰ τοῦ ἀποδώσῃ εἰς τὸ διπλάσιον τὸν ὅλον πλοῦτον, τὸν ἐδικαίωσε νὰ ἀρκεσθῆ εἰς τὰ ἰσᾶριθμα παιδιά. Βλέπεις πόσα ἀγαθὰ συνέκέντρωσεν ὁ δίκαιος Ἰώβ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ λόγῳ τῆς ὑπομονῆς του; Καὶ σὺ λοιπὸν, ἐὰν κάποια δυσκολία σὲ ἐπλησίασεν ἀπὸ τὴν χθεσινὴν πυρκαϊάν λόγῳ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν δαιμόνων, νὰ τὴν ὑπομείνης καὶ νὰ καταπραῦνης τὴν στενοχωρίαν ἀπὸ τὸ βάσανον μὲ τὰς καλυτέρας σκέψεις, καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποῦ ἔχει γραφῆ: «Ρίξε τὴν φροντίδα σου εἰς τὸν Κύριον καὶ αὐτὸς θὰ σὲ θρέψῃ»²⁹. Εἰς αὐτὸν πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

29. Ψαλμ. 54, 23.

Ε'

ΟΜΙΛΙΑΙ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΡΤΥΡΑ ΙΟΥΛΙΤΤΑΝ
ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΠΡΟΛΕΧΘΕΙΣΗΣ
ΟΜΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

1. Ἡ μὲν ὑπόθεσις τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῇ μακαρίᾳ
 μάρτυρι γειόμενον κήρυγμα. Περιηγγείλαμεν γὰρ ὑμῖν τὴν
 ἡμέραν ταύτην, ὡς ὑπόμνημα ἔχουσαν τῆς μεγάλης ἀθλήσεως,
 ἣν ἐν γυναικίῳ σώματι ἀνδρειοτάτην καὶ πᾶσαν ἔκπληξιν ἐμ-
 5 ποιοῦσαν τοῖς τότε παροῦσι τῷ θεάματι καὶ τοῖς εἰς ὕστερον
 ἐκ τῆς τῶν πεπειραμένων διηγήσεως δεχομένοις τὴν ἀκοήν,
 ἣ μακαριωτάτη γυναικῶν Ἰουλίττα ἤθλησεν, εἵπερ δὴ γυναῖκα
 προσαγορεύειν εὐπρεπὲς τὴν τῷ μεγαλοφυεῖ τῆς ψυχῆς τῆς
 γυναικείας φύσεως τὴν ἀσθένειαν ἀποκρούσασαν, ὑφ' ἧς ἡγοῦμαι
 10 μάλιστα πεπληχθαι τὸν κοινὸν ἡμῶν ἀντίπαλον, οὐ φέροντα
 τὴν ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἦτταν. Ὅς τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ὑπερηφα-
 νεύόμενος σείειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ καταλήψεσθαι ὡς
 νοσσιᾶν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ αἰρεῖν, καὶ πόλεις ἐρημώ-
 σειν, ἐφάνη γυναικείας ἀρετῆς ἠττώμενος. Ἦν ἐπιχειρήσας
 15 ἐν καιρῷ πειρασμοῦ διελέγξαι, ὡς οὐ δυναμένην ὑπὸ τῆς κατὰ
 τὴν φύσιν ἀσθενείας μέχρι παντός τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν δια-
 σώσασθαι, εὔρε δια τῆς πείρας ἀνδρειοτέραν τῆς φύσεως, καὶ
 τοσοῦτον αὐτοῦ τῶν φοβερῶν καταγελάσασαν, ὅσον αὐτὸς προσ-

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΡΤΥΡΑ ΙΟΥΛΙΤΤΑΝ
ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ ΠΕΡΙ
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ ΠΟΥ ΕΞΕΦΩΝΗΘΗ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΣ

1. Ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς συναθροίσεως εἶναι ἡ πρόσκλησις, πού σᾶς ἔγινε διὰ νὰ τιμήσωμεν τὴν μακαρίαν μάρτυρα. Διότι παντοῦ σᾶς προانهγγείλαμεν τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὡς ἡμέραν πού ὑπενθυμίζει τὴν μεγάλην ἄθλησιν πού μὲ σῶμα γυναικεῖον ὑπέστη ἡ μακαριωτάτη ἀπὸ τὰς γυναῖκας Ἰουλίττα, ἂν βεβαίως εἶναι εὐλογοφανὲς νὰ ὀνομάζεται γυναῖκα αὐτή, πού ἀπέκρυψε τὴν ἀσθένειαν τῆς γυναικείας φύσεως μὲ τὸ μέγαλον φρόνημα τῆς ψυχῆς. Καθότι ἡ ἄθλησις αὐτὴ ἐπροκάλεσε τὴν μεγαλυτέραν ἔκπληξιν καὶ εἰς αὐτούς, οἱ ὅποιοι παρευρίσκοντο τότε εἰς τὸ θαῦμα καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, οἱ ὅποιοι δέχονται τὴν φήμην ἀπὸ τὰς διηγῆσεις ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶχαν τὴν ἐμπειρίαν. Νομίζω ὅτι ὁ κοινὸς ἀντίπαλός μας, ὁ ὅποιος δὲν ὑποφέρει τὴν ἡτταν ἀπὸ γυναῖκας, ἔχει τόσον πληγωθῆ ἀπὸ αὐτὴν. Διότι αὐτὸς πού ἐκαυχᾶτο καὶ ἔλεγε τὰς μεγάλας ἐκείνας καυχησιολογίας, ὅτι δηλαδὴ θὰ συγκλονίσῃ τὴν οἰκουμένην καὶ ὅτι θὰ τὴν καταλάβῃ ὡσάν φωλιάν καὶ θὰ τὴν ἀφανίσῃ, ὅπως τὰ αὐγά πού εἶχαν ἐγκαταλειφθῆ, καὶ θὰ ἐρημώσῃ πόλεις, ἀπεδείχθη ὅτι νικᾶται ἀπὸ τὴν γυναικείαν ἀρετὴν. Ὅταν εἰς καιρὸν πειρασμοῦ ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς φύσεώς της νὰ διαφυλάξῃ μέχρι τέλους τὴν πίστιν της εἰς τὸν Θεόν, τὴν εὔρε διὰ τῆς δοκιμασίας νὰ εἶναι πιὸ γενναία ἀπὸ ὅσον εἶναι ἡ φύσις της, καὶ νὰ καταφρονῇ τόσον πολὺ τὰς φοβέρας του, ὅσον

ἐδόκα τοῖς δεινοῖς αὐτὴν ὑποπτήξειν. Δίκης γὰρ αὐτῇ πρὸς τινα
 τῶν ἐν τῇ πόλει δυνατῶν συνεστῶσης, πλεονεκτικὸν ἄνδρα καὶ
 βίαιον ἐξ ἀρπαγῆς καὶ λεηλασίας τὸν πλοῦτον ἐαυτῷ ἀθροίσαν-
 τα, ὃς γῆς τε πλῆθος ἀποτεμώμενος καὶ ἀγροὺς καὶ κώμας
 5 καὶ βοσκήματα καὶ οἰκέτας καὶ πᾶσαν τὴν περιοῦσαν τοῦ βίου
 κατασκευὴν ἐκ τῆς γυναικὸς πρὸς ἑαυτὸν μεταστήσας, κατει-
 λήφει τὰ δικαστήρια, συκοφάνταις καὶ ψευδομάρτυσι καὶ δωρο-
 δοκίᾳ τῶν δικαζόντων ἐπερειδόμενος. Ὡς δὲ παρῆν ἡ κυρία,
 καὶ ὁ κῆρυξ ἐκάλει, καὶ οἱ συνήγοροι ἐδτρεπεῖς, ἀρχομένην
 10 διδάσκειν τοῦ ἀνθρώπου τὴν τυραννίδα, καὶ διηγεῖσθαι μέλ-
 λουσαν τὸν τε τρόπον τῆς ἐξ ἀρχῆς κτήσεως καὶ τοῦ χρόνου
 τὸ μῆκος τοῦ βεβαιοῦντος τὴν δεσποτείαν, εἶτα τὴν βίαν τοῦ
 ἀνδρὸς καὶ τὴν πλεονεξίαν ὀδύρεσθαι παρελθῶν, οὐκ ἔφη εἰσα-
 γώγιμον εἶναι τὴν δίκην (μηδὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν τῶν κοινῶν μετ-
 15 ἔχειν τοὺς μὴ λατρεύοντας τοῖς θεοῖς τῶν βασιλέων καὶ μὴ
 ἐξομνυμένους τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν), ἐδόκει δίκαια λέγειν
 τῷ ἄρχοντι καὶ ἀναγκαῖα προτείνεσθαι. Καὶ εὐθύς λιβανωτὸς
 καὶ ἐσχάρα καὶ πρότασις τοῖς δικαζομένοις, ἀρνούμενοις μὲν
 τὸν Χριστὸν, ἀπολαῦειν τῶν νόμων καὶ τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας,
 20 ἀντεχομένοις δὲ τῆς πίστεως, μήτε δικαστηρίων, μήτε νόμων,
 μήτε τῆς λοιπῆς πολιτείας μετέχειν, ὡς ἠτιμωμένοις κατὰ τὸν
 νόμον τῶν τότε κρατούντων.

2. Τί οὖν ἐπὶ τούτοις; ἼΑρα ἐδελεάσθη τῷ πλούτῳ; ἢ
 τῇ πρὸς τὸν ἀδικοῦντα φιλονικίᾳ τὸ συμφέρον παρεῖδεν; ἢ
 25 τὸν ἐκ τῶν δικαστῶν ἐπηρητημένον κίνδυνον ἐξεπλάγη; Οὐμν-
 οῦν· ἀλλ' ἐρρέτω, φησὶν, ὁ βίος, οἰχέσθω χρήματα, μηδὲ τὸ
 σῶμά μοι περιλειφθεῖη, πρὶν τινα φωνὴν ἀφιέναι ἀσεβῆ κατὰ
 τοῦ κτίσαντός με Θεοῦ. Καὶ ὄσω πλέον ἑώρα τὸν ἄρχοντα τοῖς

αὐτὸς ἤλπιζε νὰ τὴν φοβήσῃ μὲ τὰ δεινὰ. Διότι ὅταν αὐτὴ εἶχε κάποιαν δίκην μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς εἰς τὴν πόλιν, ποὺ ἦταν ἄνθρωπος πλεονέκτης καὶ βίαιος καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε συγκεντρώσει πλοῦτον μὲ ἄρπαγὰς καὶ λεηλασίας, αὐτὸς ἀφοῦ ἀπέσπασεν ἀπ' αὐτὴν μέγα μέρος ἀπὸ τὸ καλλιεργήσιμον ἔδαφος καὶ λιβάδια καὶ κώμας καὶ ζῶα καὶ δούλους καὶ ἀφοῦ ἄρπαξεν ἀπὸ τὴν γυναῖκα ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν της, τότε προσῆλθεν εἰς τὰ δικαστήρια μὲ συκοφάντας καὶ ψευδομάρτυρας, στηριζόμενος εἰς τὴν δωροδοκίαν τῶν δικαστῶν. Ὅταν δὲ ἦλθεν ἡ δικάσιμος ἡμέρα καὶ ὁ κῆρυξ ἄρχισε νὰ καλῆ καὶ ἦταν ἔτοιμοι οἱ συνήγοροι καὶ ἐνῶ ἄρχιζε νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν καταπίεσιν αὐτοῦ καὶ ἔμελλε νὰ διηγηθῆ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐξ ἀρχῆς ἀποκτήσεως καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου, ποὺ ἐπεβεβαίωνε τὴν κυριότητά της, καὶ ἔπειτα νὰ διεκτραγωδήσῃ τὴν βίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν τοῦ ἀνδρός, ἐκεῖνος παρουσιασθεὶς εἶπεν ὅτι ἡ δίκη δὲν ἔμπορεῖ νὰ διεξαχθῆ. (Διότι δὲν ἐπιτρέπεται, εἶπε, νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰ δημόσια πράγματα αὐτοί, οἱ ὅποιοι δὲν λατρεύουν τοὺς θεοὺς τῶν βασιλέων καὶ δὲν ἀπαρνοῦνται τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστόν). Εἰς τὸν ἀρχιδικαστὴν ἐφάνη ὅτι λέγει δίκαια καὶ ὅτι προτείνει πράγματα ὑποχρεωτικὰ διὰ τὸν νόμον. Καὶ ἀμέσως ἔφεραν τότε λιβάνι καὶ πύραυνον· καὶ ἐπρότειναν εἰς τοὺς διαδίκους· ἔαν μὲν ἀρνοῦνται τὸν Χριστόν, νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν προστασίαν τῶν νόμων καὶ τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ αὐτοῦ, ἔαν δὲ ἐμμένουν εἰς τὴν πίστιν, νὰ μὴ καταφεύγουν οὔτε εἰς τὰ δικαστήρια, οὔτε εἰς τοὺς νόμους, οὔτε εἰς τὴν λοιπὴν πολιτικὴν ζωὴν, ὡς περιφρονημένοι, συμφῶνως πρὸς τὴν νομοθεσίαν αὐτῶν ποὺ τότε ἐκυβερνοῦσαν.

2. Τί λοιπὸν ἐγένεν ἔπειτα; Ἄραγε ἐσαγηνεύθη μὲ τὸν πλοῦτον ἢ μήπως παρέβλεψε τὸ συμφέρον ἐξ αἰτίας τῆς διαφιλονικίας της πρὸς τὸν ἄδικον ἀντίδικον; Ἡ μήπως ἐφοβήθη τὸν κίνδυνον ποὺ ἠπειλεῖτο ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῶν δικαστῶν; Ὅχι βεβαίως! Ἀλλά, ὡς χαθῆ ἡ περιουσία, εἶπε, καὶ τὰ χρήματα ὡς ἐξαφανισθοῦν. Εἶθε νὰ μὴ μοῦ μείνῃ οὔτε τὸ σῶμα, προτοῦ ἀσεβήσω μὲ λόγον κακὸν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ποὺ μ' ἐπλασε.

λόγοις τούτοις ἀγριαινόμενον καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην κατ' αὐτῆς
 ὀργὴν ἐκκαιόμενον, τοσοῦτω πλέον εὐχαρίσκει τῷ Θεῷ, ὅτι
 χρημάτων φθαρτῶν ἀμφισβητοῦσα ἐφάνη τῶν οὐρανίων ἀγα-
 θῶν ἑαυτῇ βεβαιοῦσα τὴν κτῆσιν, καὶ γῆν μὲν ἀφαιρουμένη,
 5 ἵνα παράδεισον κτήσῃται, ἀτιμίαν δὲ καταδικαζομένη, ἵνα τῶν
 στεφάνων τῆς δόξης καταξιοθῇ, σῶμα δὲ κατακλιζομένη καὶ
 ζωὴν ἀφαιρουμένη τὴν πρόσκαιρον, ἵνα τῶν μακαρίων ἐλπίδων
 λάβῃται, μετὰ πάντων τῶν ἀγίων ἐν τῇ χαρᾷ τῆς βασιλείας εὐ-
 ρισκομένη. Ὡς δὲ πολλάκις ἐρωτωμένη, πολλάκις τὴν αὐτὴν
 10 ἠφίει φωνήν, δούλην ἑαυτὴν τοῦ Χριστοῦ λέγουσα, καὶ κατη-
 ρᾶτο τοῖς πρὸς τὴν ἄρνησιν προκαλουμένοις, τότε δὴ ὁ κριτὴς
 τῆς ἀδικίας οὐ μόνον τὰ κτήματα, ὧν ἀδίκως καὶ παρὰ τοὺς
 νόμους ἀφῆρητο, ἀπεστέρησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν προσ-
 εξημίωσεν, ὡς ἐνόμιζε, πῦρ παραδοῦς αὐτὴν. Ἡ δὲ πρὸς οὐδὲν
 15 οὕτω τῶν κατὰ τὸν βίον τερπνῶν ἠπειγμένως ἔδραμεν, ὡς ἐπὶ
 τὴν φλόγα ἦλθεν ἐκείνην, προσώπῳ καὶ σχήματι καὶ οἷς ἐφθέγγε-
 γετο καὶ τῇ ἐπανθούσῃ φαιδρότητι τῆς ψυχῆς τὸ περιχαρὲς ἐμ-
 φαίνουσα, παρακαλοῦσα τὰς παρεστηκυίας τῶν γυναικῶν μὴ
 καταμαλακίζεσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πόνους, μη-
 20 δὲ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν προφασίζεσθαι, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φν-
 ράματος, λέγουσα, τοῖς ἀνδράσιν ἐσμέν. Κατ' εἰκόνα Θεοῦ γε-
 γόναμεν, ὡς καὶ οὗτοι. Ἀρετῆς δεκτικὸν τὸ θῆλυ, ὁμοτίμως
 τῷ ἄρρενι, παρὰ τοῦ κτίσαντος γέγονε. Καὶ τί γὰρ ἢ συγγενεῖς
 τοῖς ἀνδράσι διὰ πάντων ἐσμέν; Οὐ γὰρ σὰρξ μόνον ἐλήφθη
 25 πρὸς γυναικὸς κατασκευὴν, ἀλλὰ καὶ «ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων».
 Ὡστε τὸ στερρὸν καὶ εὐτονον καὶ ὑπομονητικόν, ἐξ ἴσου τοῖς
 ἀνδράσι, καὶ παρ' ἡμῶν ὀφείλεται τῷ Δεσπότη. Ταῦτα εἰποῦσα,

Καί ὅσον μὲν ἔβλεπε τὸν δικαστὴν νὰ ἀγριεύῃ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ νὰ φλέγεται ἀπὸ τὴν ἄκραν ὀργὴν ἐναντίον της, τόσον περισσότερο εὐχαριστοῦσε τὸν Θεόν, διότι, ἐνῶ ἦταν ἀντίδικος διὰ φθαρτὰ χρήματα, ἀπεδείχθη νὰ ὑποστηρίξῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν της τὴν ἀπόκτησιν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν. Ἔχανε μὲν τὰ χωράφια διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸν παράδεισον, κατεδικάζετο εἰς ἀτίμωσιν διὰ νὰ καταξιωθῇ νὰ λάβῃ τὰ στεφάνια τῆς δόξης, ἔχανε τὴν προσωρινὴν ζωὴν, διὰ νὰ λάβῃ μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀγίους τὰ ἀγαθὰ τῆς μακαρίας ἐλπίδος, εὐρισκομένη εἰς τὴν χαρὰν τῆς βασιλείας. Ἀφοῦ δὲ ἠρωτήθη πολλὰς φορὰς, καθέ φορὰν ἄφηνε νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ στόμα της ὁ ἴδιος λόγος, μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι δούλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀναθεμάτιζε αὐτούς, οἱ ὅποιοι τὴν ἐπροκαλοῦσαν εἰς τὴν ἄρνησιν. Τότε λοιπὸν ὁ ἄδικος κριτὴς δὲν τῆς ἀφήρεσε μόνον τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἀδίκως καὶ παρανόμως τῆς τὰ ἀφήρεσεν, ἀλλ' ἐπὶ πλεον τὴν ἐτιμώρησε καὶ μὲ τὴν ἰδίαν τὴν ζωὴν της, καθὼς ἐνόμιζε, μὲ τὸ νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς τὴν φωτιάν. Αὐτὴ ὅμως δὲν θὰ ἔτρεχε μὲ τόσῃν προθυμίαν πρὸς τὰ τερπνά τοῦ βίου μὲ ὅσῃν προθυμίαν ἦλθεν εἰς τὴν φλόγαν ἐκείνην. Ἐφάνερωνε τὴν μεγάλην χαρὰν τῆς ψυχῆς καὶ μὲ τὸ πρόσωπον καὶ μὲ τὴν ὄλην ἐμφάνισιν, καὶ προέτρεπε τὰς γυναῖκας ποὺ παρευρίσκοντο ἐκεῖ νὰ μὴ εἶναι μαλθακαὶ ἐμπρὸς εἰς τοὺς κόπους, χάριν τῆς εὐσεβείας, μήτε νὰ ἐπικαλοῦνται τὴν ἀδυναμίαν τῆς φύσεως των. Διότι, εἴμεθα, ἔλεγεν, ἀπὸ τὸ ἴδιον φύραμα μὲ τοὺς ἀνδρας. Ἔχομεν πλασθῆ, ὅπως καὶ αὐτοί, σύμφωνα πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ¹. Ἀπὸ τὸν κτίστην ἡ γυναῖκα ἐγίνετο ἔτσι, ὥστε ἐξ ἴσου μὲ τὸν ἀνδρα νὰ δέχεται τὴν ἀρετὴν. Καὶ πράγματι, δὲν εἴμεθα καθ' ὅλα συγγενεῖς μὲ τοὺς ἀνδρας; Διότι διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς γυναικὸς δὲν ἐλήφθη μόνον ἡ σάρκα, ἀλλὰ καὶ «ὄστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων»². Ὡστε ἡ σταθερότης, ἡ δύναμις καὶ ἡ ὑπομονὴ καὶ εἰς ἡμᾶς ἐξ ἴσου μὲ τοὺς ἀνδρας ἐδόθησαν ἀπὸ τὸν Δεσπότην.

2. Γέν. 2, 23.

πρὸς τὴν πυρὰν ἤλατο· ἡ δὲ περισχοῦσα τῆς ἀγίας τὸ σῶμα, ὡσπερ τις θάλαμος φωτεινός, τὴν μὲν ψυχὴν ἐπὶ τὴν οὐρανίον χώραν καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ λῆξιν ἀνέπεμψε, τὸ δὲ τίμιον σῶμα ἀκέραιον διεσώσατο τοῖς προσήκουσιν, ὅπερ ἐν τῷ καλ-
 5 λίστῳ προτεμενίσματι τῆς πόλεως κείμενον ἀγιάζει μὲν τὸν τόπον, ἀγιάζει δὲ τοὺς εἰς αὐτὸν συνιόντας. Γῆ δὲ ἡ κατευλο-
 γηθεῖσα τῇ ἐπιδημίᾳ τῆς μακαρίας, ἐκ τῶν οἰκείων λαγόνων ὕδατος φύσιν χαριεστάτην ἀνῆκεν, ὥστε τὴν μάρτυρα ἀντὶ μητρὸς
 γενομένην, οἷόν τινα γάλακτι κοινῶ τιθηνεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ πό-
 10 λει. Τοῦτο καὶ ὑγιαίνουσι φυλακτήριον, καὶ τρυφῶσι σωφροῶνως ἡδονῆς χορηγία, καὶ ἀρρωστοῦσι παραμυθία· τὴν τοῦ Ἐλισσαίου χάριτι εἰς Ἱεριχουντίους, ταύτην εἰς ἡμᾶς παρασχομένης τῆς μάρτυρος, τὸ ἀλμυρὸν τῆς κοινῆς φύσεως τῶν περὶ τὸν
 τόπον ὑδάτων εἰς γλυκεῖαν καὶ ἀπαλὴν καὶ προσηνῆ πᾶσιν αἰ-
 15 σθησιν διὰ τῆς εὐλογίας μεταβαλοῦσης. Οἱ ἄνδρες μὴ καταδέ-
 ξησθε γυναικῶν ἐλάττους ὀφθῆναι πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Αἱ γυ-
 ναῖκες μὴ ἀπολειφθῆτε τοῦ ὑποδείγματος, ἀλλ' ἀπροφασίστως τῆς εὐσεβείας ἀντέχεσθε, ἔργῳ πείραν λαβοῦσαι ὅτι πρὸς οὐδὲν
 ὑμῖν τῶν ἀγαθῶν τὸ ἐλάττωμα τῆς φύσεως ἐμποδίζει.

20 3. Πολλὰ περὶ τῆς μάρτυρος εἰπεῖν ὠρμημένον, ὃ χθὲς ἡμῖν κινηθεὶς λόγος, ἀτελής καταλειφθεὶς, τὴν ἐπὶ πλεον ἐν τούτοις διατριβὴν οὐκ ἐπιτρέπει. Δυσχερῆς δὲ τις ἐγὼ φύσει πρὸς πᾶν τὸ ἀτέλεστον. Ἄτερπὲς μὲν γὰρ θέαμα καὶ εἰκὼν ἐξ ἡμισείας τὴν μίμησιν ἔχουσα, ἀχρηστος δὲ ὁδοιπορίας πόνος,
 25 μὴ πρὸς τὸ προκείμενον πέρασ, μηδὲ πρὸς τοὺς ὠρισμένους σταθμοὺς ἀποσωθέντος τοῦ ὁδοιπόρου. Καὶ θήρας τὸ παρὰ μικρόν, ἴσον ἐστὶ τοῦ μηδενός, καὶ οἱ τρέχοντες ἐν τοῖς σταδίοις,

Αὐτὰ εἶπε καὶ ἔρριφθη εἰς τὴν φωτιάν. Αὐτὴ δέ, ὡσάν κάποιος φωτεινὸς θάλαμος, ἀφοῦ περιέβαλε τὸ σῶμα τῆς ἁγίας, τὴν μὲν ψυχὴν ἔστειλεν ἐπάνω εἰς τὴν οὐράνιον χώραν καὶ εἰς τὸ τέλος ποῦ ἔπρεπε εἰς αὐτήν, τὸ δὲ τίμιον σῶμά της τὸ διεφύλαξεν ἀκέραιον καὶ σῶον διὰ τὰ ἀναγκαῖα εἰς αὐτό. Ἀποκείμενον τοῦτο εἰς τὸν ὠραιότατον προπύλαιον τοῦ ναοῦ τῆς πόλεως ἁγιάζει τὸν τόπον, ἁγιάζει καὶ αὐτοὺς ποῦ προσέρχονται εἰς αὐτόν. Ἡ δὲ γῆ, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἐκδημίαν τῆς μακαρίας ἐδέχθη τὰς εὐλογίας, ἀνέβλυσεν ἀπὸ τὰ σπλάγχνα της ἁγίασμα, ὥστε ἡ μάρτυς λαβοῦσα τὴν θέσιν μητέρας τρέφει τρόπον τινὰ μὲ τὸ κοινὸν γάλα τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως. Αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς ὑγιεῖς εἶναι φυλακτῆριον καὶ χορηγία τέρψεως εἰς αὐτούς, οἱ ὅποιοι ζοῦν μὲ σωφροσύνην, καὶ παρηγορίαν εἰς τοὺς ἀρρώστους. Τὴν χάριν ποῦ ὁ Ἐλισσαῖος ἐπρόσφερον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἱεριχοῦς³, τὴν ἰδίαν ἐπρόσφερε καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ μάρτυς, διότι μετέβαλε μὲ τὴν εὐλογίαν της εἰς γλυκεῖαν καὶ ἀπαλὴν καὶ κατάλληλον εἰς ὅλους γεῦσιν τὴν ἀλμύραν τῶν ὑδάτων, ποῦ ὑπάρχουν γύρω ἀπὸ τὸν τόπον αὐτὸν καὶ ποῦ ἔχουν ὅλα τὴν ἰδίαν σύστασιν. Οἱ ἄνδρες νὰ μὴ καταδεχθῆτε νὰ φανῆτε κατώτεροι ἀπὸ τὰς γυναῖκας εἰς τὴν εὐσέβειαν. Αἱ γυναῖκες νὰ μὴ φανῆτε κατώτεραι ἀπὸ τὸ παράδειγμα, ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν δικαιολογίαν, κρατήσατε τὴν εὐσέβειαν. Διότι ἐμπράκτως ἐγνωρίσατε ὅτι τὸ μειονέκτημα τῆς φύσεώς σας δὲν σᾶς ἐμποδίζει νὰ ἀποκτήσετε τὰ ἀγαθὰ.

3. Ἐνῶ εἶχα ξεκινήσει νὰ εἶπω πολλὰ διὰ τὴν μάρτυρα, ὁ λόγος ὅμως ποῦ ἤρχισα χθές, καὶ δὲν ἔτελείωσε δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παραμείνωμεν ἀκόμη περισσότερο εἰς αὐτά. Ἄλλωστε ἐγὼ ἐκ φύσεως δὲν ἀρέσκομαι εἰς κάθε τι ποῦ μένει ἀτελείωτον. Διότι εἶναι ἄχαρον θέαμα καὶ εἰκὼν ποῦ ἔχει κατὰ τὸ ἥμισυ τὴν ἀπομίμησιν καὶ κόπος πεζοπορίας ἀχρηστος, ὅταν ὁ πεζοπόρος δὲν φθάνη εἰς τὸ τέρμα ποῦ πρόκειται, οὔτε εἰς τοὺς καθωρισμένους σταθμούς. Καὶ τὸ κυνήγι τὸ παρ' ὀλίγον εἶναι ἴσον μὲ τὸ μηδέν. Ἐπίσης καὶ αὐτοὶ οἱ ὅποιοι τρέχουν εἰς τὰ στάδια, πολλὰς φορὰς χάνουν τὰ βραβεῖα, ἔστω καὶ

ἐνὶ πολλάκις βήματι μόνῳ ἐλαττωθέντες, τῶν βραβείων ἐξέ-
 πεσον. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἐπιμνησθέντες τῶν τοῦ ἀποστόλου
 ῥημάτων χθές, καὶ ἐν βραχέσιν ἐλπίζοντες παραδοραμεῖσθαι
 αὐτῶν τὴν διάνοιαν, εὐρέθημεν πολλαπλάσια τῶν εἰρημένων
 5 παραλιπόντες, διόπερ ἀναγκαίαν ἠγοῦμεθα ὑμῖν τῶν ἐλλειφθέν-
 των τὴν ἔκτισιν. Ἐλέγετο τοίνυν παρὰ τοῦ ἀποστόλου· «Πάν-
 τοτε χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖ-
 τε». Περὶ μὲν οὖν τοῦ πάντοτε χαίρειν χοῖναι, εἰ καὶ μὴ τῇ
 ὑποθέσει ἀρκοῦντως, ἀλλ' ἡμῖν γε ἰκανῶς εἴρηται τῇ προτεροαία.
 10 Εἰ δὲ καὶ δεῖ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι, καὶ δυνατόν ἐστι τὸ
 παράγγελμα, οἳ τε ἀπαιτοῦντες ὑμεῖς ἔτοιμοι, ἐγὼ τε κατὰ
 δύναμιν τὴν συνηγορίαν τοῦ λόγου πληρώσω. Προσευχὴ ἐστὶν
 αἴτησις ἀγαθοῦ παρὰ τῶν εὐσεβῶν εἰς Θεὸν γινομένη. Τὴν δὲ
 αἴτησιν οὐκ ἐν ῥήμασιν ὀριζόμεθα πάντως. Οὐδὲ γὰρ ἠγοῦμεθα
 15 τὸν Θεὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ὑπομνήσεως δεῖσθαι, ἀλλ' εἰδέναι,
 καὶ μὴ αἰτούντων ἡμῶν, τὰ χρήσιμα. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φάμεν;
 "Οτι χρὴ μὴ ἐν συλλαβαῖς ἡμᾶς τὴν προσευχὴν ἀποπληροῦν,
 ἀλλὰ προαιρέσει μᾶλλον ψυχῆς καὶ πράξεσι ταῖς κατ' ἀρε-
 τὴν παντὶ τῷ βίῳ συμπαρακτεινομέναις, τὴν δύναμιν πληροῦ-
 20 σθαι τῆς προσευχῆς. «Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶν, εἴτε πίνετε,
 εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε». Καθεζόμενος
 ἐπὶ τραπέζης, προσεύχων· προσφερόμενος τὸν ἄρτον, τῷ δεδω-
 κότι τὴν χάριν ἀποπλήρου· οἴνω τὸ ἀσθενές τοῦ σώματος ὑπερ-
 είδων, μέμνησο τοῦ παρεχομένου σοι τὸ δῶρον εἰς εὐφροσύνην
 25 καρδίας, καὶ παραμυθίαν ἀρρωστημάτων. Παρῆλθεν ἡ χρεῖα
 τῶν βρωμάτων; Ἡ μέντοι μνήμη τοῦ εὐεργέτου μὴ παρερ-
 χέσθω. Τὸν χιτῶνα ἐνδύόμενος, εὐχαρίστει τῷ δεδωκότι· τὸ

ἂν κατὰ ἓνα βῆμα μείνουν ὀπίσω. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἀφοῦ χθὲς ἀνεφέραμεν τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου καὶ ἐνῶ ἠλπίζαμεν ὅτι ὀλίγον θὰ ἐξεφεύγαμεν ἀπὸ τὸ νόημα τῶν, εὐρέθημεν νὰ ἔχωμεν παραλείψει πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχομεν εἰπεῖ. Διὰ τοῦτο νομίζομεν, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς ἐξοφλήσωμεν αὐτὰ πού ἔχομεν παραλείψει. Ἔλεγε λοιπὸν ὁ ἀπόστολος· «πάντοτε νὰ χαίρετε, ἀδιακόπως νὰ προσεύχεσθε, δι' ὅλα νὰ εὐχαριστῆτε»⁴. Περὶ τοῦ ὅτι λοιπὸν πρέπει «πάντοτε νὰ χαίρωμεν», μολονότι δὲν ἦταν ἀνάλογα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, ἐν τούτοις ἔχομεν εἰπεῖ ἄρκετὰ εἰς τὴν προηγουμένην. Ὅτι δὲ καὶ πρέπει ἀδιακόπως νὰ προσευχώμεθα καὶ ὅτι τὸ παράγγελμα εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ἐφαρμογὴν καὶ ἐσεῖς πού τὸ ἀξιῶντε εἰσθε ἔτοιμοι νὰ ἀκούσετε καὶ ἐγὼ κατὰ δύναμιν θὰ κάμω τὸ χρέος νὰ ὑποστηρίξω τὸν λόγον αὐτόν. Προσευχὴ εἶναι αἵτησις ἀγαθοῦ πού γίνεται ἀπὸ μέρους τῶν εὐσεβῶν πρὸς τὸν Θεόν. Πάντως δὲν περιορίζομεν τὴν αἵτησιν εἰς λόγους. Διότι δὲν πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἀνάγκην νὰ τὸν ὑπενθυμίζωμεν μὲ λόγους, ἀλλὰ γνωρίζει πολὺ καλά τὰ χρήσιμα, χωρὶς νὰ τὰ ζητοῦμεν. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ πού λέγομεν; Ὅτι πρέπει νὰ μὴ κάμνωμεν ἡμεῖς τὴν προσευχὴν μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς καὶ μὲ πράξεις ἀρετῆς πού νὰ συνοδεύουν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν, νὰ δυναμώνωμεν τὴν προσευχὴν. Διότι «εἴτε τρώγετε, λέγει, εἴτε πίνετε, εἴτε κάτι ἄλλο κάμνετε, ὅλα νὰ τὰ κάμνετε διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»⁵. Νὰ προσεύχεσθαι κάθε φοράν πού κάθεσαι εἰς τὸ τραπέζι· ὅταν δέχεσθαι τὸ ψωμί, νὰ ἀποδίδης τὴν εὐχαριστίαν εἰς αὐτόν πού τὸ ἔδωκε· ὅταν μὲ οἶνον στηρίζης τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος, νὰ ἐνθυμῆσαι αὐτόν πού σοῦ παρέχει τὸ δῶρον διὰ νὰ εὐφραίνεται ἡ καρδιά καὶ νὰ καταπραῦνῶνται αἱ ἀσθένειαι. Ἐπέρασεν ἡ ἀνάγκη τῶν βρωμάτων; Ἡ μνήμη ὅμως τοῦ εὐεργέτου νὰ μὴ παρέλθῃ. Κάθε φοράν πού φορεῖς τὸν χιτῶνα νὰ εὐχαριστῆς

5. Α' Κορ. 10, 31.

ἱμάτιον περιβαλλόμενος, αὔξησον τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, ὃς
 καὶ χειμῶνι καὶ θέρει ἐπιτήδεια ἡμῖν σκεπάσματα ἐχαρίσατο,
 τὴν τε ζωὴν ἡμῶν συντηροῦντα, καὶ τὸ ἄσχημον περιστέλλοντα.
 Ἐπληρώθη ἡ ἡμέρα; Εὐχαρίστει τῷ τὸν ἥλιον μὲν εἰς ὑψη-
 5 ρεσίαν τῶν ἡμερινῶν ἔργων χαρισαμένῳ ἡμῖν, πῦρ δὲ παρασχο-
 μένῳ τοῦ φωτίζειν τὴν νύκτα, καὶ ταῖς λοιπαῖς χρείαις ταῖς
 κατὰ τὸν βίον ὑπηρετεῖν. Ἡ νῦξ ἄλλας ὑποθέσεις προσευχῆς
 προξενεῖτω. Ὄταν ἀναβλέψῃς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ πρὸς τὰ
 τῶν ἀστρῶν ἐνατενίσῃς κάλλη, προσεύχου τῷ Δεσπότῃ τῶν
 10 ὄρωμένων, καὶ προσκύνει τὸν ἀριστοτέχνην τῶν ὄλων Θεόν,
 ὃς ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα ἐποίησεν. Ὄταν ἴδῃς πᾶσαν φύσιν ζῶων
 ὑπνῷ κατεχομένην, πάλιν προσκύνει τὸν καὶ ἀκουσίως ἡμᾶς
 διὰ τοῦ ὑπνου τῆς συνεχείας τῶν πόνων λύοντα, καὶ ἐκ μικρᾶς
 ἀναπαύσεως πάλιν πρὸς τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως ἐπανάγοντα.
 15 4. Ἡ οὖν νῦξ μὴ ἔστω ὡσπερ τις ἴδιος καὶ ἐξαιρέτος κλη-
 ρος τοῦ ὑπνου πᾶσα, μηδὲ καταδέξῃ διὰ τῆς κατὰ τὸν ὑπνον
 ἀναισθησίας τὸ ἡμισυ τῆς ζωῆς ἀχρειοῦν, ἀλλὰ μεριζέσθω σοι
 τῆς νυκτὸς ὁ χρόνος εἰς τε ὑπνον καὶ προσευχὴν· ἀλλὰ καὶ οἱ
 ὑπνοι αὐτοὶ μελετήματα ἔστωσαν τῆς εὐσεβείας. Περύκασι
 20 γὰρ πως αἱ καθ' ὑπνον φαντασίαι, ὡς τὰ πολλά, ἀπηχήματα
 εἶναι τῶν μεθήμερινῶν φροντίδων. Ὅποια γὰρ ἂν ᾖ τὰ κατὰ
 τὸν βίον ἡμῶν ἐπιτηδεύματα, τοιαῦτα ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ ἐνύ-
 πνια. Ὅθως ἀδιαλείπτως προσεύξῃ· οὐκ ἐν ῥήμασι πληρῶν
 τὴν προσευχὴν, ἀλλὰ δι' ὅλης τοῦ βίου τῆς διαγωγῆς συνάψας
 25 σεαυτὸν τῷ Θεῷ, ὡς συνεχῆ καὶ ἀδιάλειπτον εἶναι προσευχὴν
 τὴν ζωὴν σου. Ἄλλὰ καὶ «Ἐν παντί, φησίν, εὐχαριστεῖτε». Καὶ πῶς δυνατόν, φασί, τοῦτο γενέσθαι, ψυχὴν κατώδυνον
 συμφοραῖς, καὶ οἶονεὶ περικεντουμένην τῇ αἰσθήσει τῶν ἀλγει-

αὐτὸν ποῦ σοῦ τὸν ἔδωκεν· ὅταν ἐνδύεσαι τὸ ἱμάτιον, νὰ αὐξήσης τὴν ἀγάπην εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐχάρισε κατὰλληλα σκεπάσματα καὶ διὰ τὸν χειμῶνα καὶ διὰ τὸ καλοκαίρι, τὰ ὁποῖα καὶ τὴν ζωὴν μας προφυλάσσουν καὶ τὴν ἀσχήμιαν καλύπτουν. Ἐτελείωσεν ἡ ἡμέρα; Νὰ εὐχαριστῆς αὐτὸν ποῦ μᾶς ἐχάρισε τὸν ἥλιον διὰ νὰ μᾶς ἐξυπηρετῆ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἡμέρας καὶ ποῦ ἔδωκε τὸ φῶς διὰ νὰ φωτίζη τὴν νύκτα καὶ νὰ ἐξυπηρετῆ τὰς λοιπὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Ἡ νύκτα ἄς προξενῆ ἄλλας αἰτίας διὰ προσευχῆν. Ὅταν σηκώσης τὰ βλέμματα καὶ κυττάξης εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ παρατηρήσης τὰ κάλλη τῶν ἀστρῶν, προσευχήσου εἰς τὸν Δεσπότην αὐτῶν ποῦ βλέπεις καὶ προσκύνησε τὸν ἀριστοτέχνην τῶν ὄλων Θεόν, ποῦ με σοφίαν ἔκαμε τὰ πάντα⁶. Ὅταν ἰδῆς ὅλα τὰ ζῶα νὰ ἡσυχάζουν, πάλιν προσκύνησε αὐτὸν ποῦ καὶ ἀκούσια μᾶς ἀναπαύει με τὸν ὕπνον ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῶν κόπων καὶ ποῦ πάλιν ὕστερα ἀπὸ μικρὰν ἀνάπαυσιν μᾶς ἐπαναφέρει εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως.

4. Ἡ νύκτα λοιπὸν ὀλόκληρος ἄς μὴ εἶναι ὡσάν κάποιος ἰδιαιτέρος καὶ ἐξαιρετικὸς κληρὸς τοῦ ὕπνου. Μὴ καταδεχθῆς νὰ ἀχρηστεύσης τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς μετὰ τὴν ἀναισθησίαν ποῦ φέρει ὁ ὕπνος, ἀλλὰ νὰ μοιράξης τὸν χρόνον τῆς νυκτὸς καὶ εἰς τὸν ὕπνον καὶ εἰς τὴν προσευχῆν. Ἀκόμη καὶ ὁ ὕπνος σου νὰ εἶναι μελέτη τῆς εὐσεβείας. Διότι ἐκ φύσεως τὰ ὄνειρα εἰς τὸν ὕπνον εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπηχήματα τῶν φροντίδων τῆς ἡμέρας. Δηλαδή ὅ,τι λογιῆς εἶναι τὰ ἔργα τῆς ζωῆς μας, τέτοια κατ' ἀνάγκην εἶναι καὶ τὰ ὄνειρα. Ἐτσι ἀδιακόπως θὰ προσεύχου, ὅταν δὲν κάμνης τὴν προσευχὴν μετὰ λόγια, ἀλλ' ὅταν μετὰ ὀλόκληρον τὴν διαγωγὴν τῆς ζωῆς σου συνδέσης τὸν ἑαυτὸν σου μετὰ τὸν Θεόν, ὥστε ἡ ζωὴ σου νὰ εἶναι μία συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος προσευχή.

Ἄλλὰ καὶ «δι' ὅλα, λέγει, εὐχαριστεῖτε». Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν, λέγουν, νὰ γίνῃ τοῦτο, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι καταλυπημένη ἀπὸ τὰς συμφορὰς καὶ τρόπον τινὰ περικεντῆται ἀπὸ τὰ αἰσθήματα τῶν πόνων, νὰ μὴ ξεσπᾷ εἰς θρήνους καὶ δάκρυα,

νῶν, μὴ πρὸς θρήνους ἐκφέρεσθαι καὶ δάκρυα, ἀλλ' εὐχαρι-
 στεῖν ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς τοῖς ἀπευκταίοις κατ' ἀλήθειαν; Ἄ γὰρ
 ἂν ἐπαράσαιτό μοι ὁ ἐχθρός, ταῦτα παθῶν, πῶς ἐπ' αὐτοῖς
 εὐχαριστεῖν δυνήσομαι; Ἀνήρπασται τὸ παιδίον ἄωρον, καὶ
 5 ὠδῖνες τῶν πρώτων χαλεπότεραι, ὀδυνωμένην ἐπὶ τῷ ἀγα-
 πητῷ τὴν μητέρα κατατιτρώσκουσι· πῶς καταλιποῦσα τοὺς
 θρήνους, εὐχαριστίας φωνὰς ἀναλάβῃ; Πῶς; Ἐὰν λογίσηται
 ὅτι τῷ παιδί τῷ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντι οἰκειότερος πατήρ ὁ Θε-
 ὅς, καὶ φρονιμώτερος προστάτης, καὶ οἰκονόμος τοῦ βίου. Τί
 10 οὖν οὐκ ἐπιτρέπομεν τὰ αὐτοῦ κτήματα πρὸς τὸ δοκοῦν διατί-
 θεσθαι τῷ φρονίμῳ Δεσπότῃ, ἀλλ' ὡς οἰκείων στερούμενοι
 ἀγανακτοῦμεν, καὶ τοῖς ἀποθνήσκουσιν ὡς ἀδικηθεῖσι συμπά-
 σχομεν; Σὺ δὲ ἐκεῖνο λογίζου ὅτι οὐκ ἀπέθανε τὸ παιδίον,
 ἀλλ' ἀπεδόθη, οὐδὲ ἀπετελεύτησεν ὁ φίλος, ἀλλ' ἀπεδήμησε,
 15 καὶ μικρὸν τι προεἴληφε τῆς ὁδοῦ, ἣν καὶ ἡμᾶς ἀναγκαίως δε-
 ἦσει πορεύεσθαι. Ἔστω σοι ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ σύνοικος, οἷόν τι
 φῶς καὶ διαύγειαν πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων διακρισιν παρ-
 εχομένη ἀδιαλείπτως, ἣτις πόρρωθεν τὴν τῆς ψυχῆς σου ἐπι-
 στασίαν προκατασχοῦσα, καὶ τὰς ἀληθεῖς περὶ ἐκάστου δό-
 20 ξας προεντρεπίζουσα, ὑπ' οὐδενὸς εἰσείσει σε τῶν προσπιπτόντων
 ἀλλοιωθῆναι, ἀλλὰ τῷ προεντρεπισμένῳ τῆς διανοίας, ὥσπερ
 τινὰ σκόπελον θαλάσσης γείτονα, ἀσφαλῶς καὶ ἀσειστώς τῶν
 τε βιαιῶν πνευμάτων καὶ τῶν κυμάτων τὰς ἐπιδρομὰς ὑπο-
 μένειν. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ θνητὰ φρονεῖν περὶ τοῦ θνητοῦ προει-
 25 θίσθης, ἀλλ' ἀπροσδόκητον τοῦ παιδὸς τὸν θάνατον προσεδέξω;
 Ὅτε σοι πρῶτον ἠγγέλθη τοῦ υἱοῦ ἢ γέννησις, εἴ τίς σε ἤρετο,
 ποταπὸν ἐστι τὸ τεχθέν; τί ποτε ἂν ἀπεκρίνω; Ἄρα ἄλλο τι
 ἂν εἶπες, ἢ ὅτι ἄνθρωπός ἐστι τὸ γεννηθέν; Εἰ δὲ ἄνθρωπος,
 καὶ θνητὸς δηλονότι. Τί οὖν παράδοξον, εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός;

ἀλλά νὰ εὐχαριστῆ ὡς δι' ἀγαθὰ, δι' αὐτὰ ποὺ εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι δυσάρεστα; Διότι ἔὰν πάθω αὐτὰ ποὺ θὰ μὲ κατηρᾶτο ὁ ἐχθρὸς, τότε πῶς θὰ ἠμπορέσω νὰ εὐχαριστήσω δι' αὐτὰ; Ὁ θάνατος ἄρπαξεν ἄγνωρον τὸ παιδί καὶ ὠδίνες, χειρότεροι ἀπὸ τὰς πρώτας, καταπληγώνουν τὴν μητέρα ποὺ ὀδύρεται διὰ τὸ ἀγαπημένον της· πῶς νὰ ἀφήσῃ τὰ κλάματα καὶ νὰ εἰπῆ λόγια εὐχαριστίας; Πῶς; Ἐὰν ἀναλογισθῆ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πατέρας οἰκειότερος διὰ τὸ παιδί ποὺ αὐτὴ ἐγέννησε καὶ γνωστικώτερος προστάτης καὶ οἰκονόμος τοῦ βίου. Διατί λοιπὸν δὲν ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν συνετὸν Δεσπότην νὰ διαθέτῃ κατὰ βούλησιν τὰ κτήματά του, ἀλλ' ἀγανακτοῦμεν ὡς νὰ χάνωμεν ἰδικὰ μας καὶ ὑποφέρομεν δι' αὐτοὺς ποὺ ἀπέθαναν ὡς νὰ ἔχουν ἀδικηθῆ; Ἐσὺ ὅμως ἐκεῖνο νὰ συλλογίζεσαι, ὅτι τὸ παιδί δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐπεστράφη εἰς αὐτὸν ποὺ τὸ ἔδωκεν· οὔτε ὁ φίλος ἀπέθανεν, ἀλλ' ἔφυγεν εἰς ταξίδι καὶ προπορεύεται ἐλάχιστα εἰς τὸν δρόμον, ποὺ καὶ ἡμεῖς κατ' ἀνάγκην θὰ χρειασθῆ νὰ πορευθοῦμεν. Ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ νὰ σοῦ εἶναι σύνοικος, ὡσὰν κάποιο φῶς καὶ διαύγεια ποὺ ἀδιακόπως παρέχεται διὰ τὴν διάκρισιν τῶν πραγμάτων. Αὐτὴ, ἀφοῦ ἀπὸ μακρὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ψυχῆς, καὶ προπαρασκευάσῃ τὰς ἀληθινὰς γνώμας διὰ τὸ κάθε πρᾶγμα, δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐπηρεασθῆς ἀπὸ κανένα ἀπ' αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν κατὰ τύχην. Ἀλλὰ μὲ ἔτοιμον τὸν νοῦν νὰ ὑπομένῃς, ὡσὰν κάποιος βράχος πλησίον τῆς θαλάσσης, ἀσφαλῶς καὶ ἀκλονήτως, τὰς ἐπιδρομάς καὶ τῶν ὀρμητικῶν ἀνέμων καὶ τῶν κυμάτων. Διατί λοιπὸν δὲν ἔχεις συνηθίσει ἐκ τῶν προτέρων νὰ μὴ σκέπτεσαι θνητὰ περὶ τοῦ θνητοῦ, ἀλλ' ἐδέχθῃς σὰν κάτι ἀναπάντεχον τὸν θάνατον τοῦ παιδιοῦ; Ὅταν ἀρχικὰ σοῦ ἀνηγγέλθῃ ἡ γέννησις τοῦ υἱοῦ, ἔὰν κάποιος σὲ ἐρωτοῦσε, τί λογῆς εἶναι τὸ νεογέννητον, τί ἀπάντησιν θὰ ἔδιδες; Ἀράγε θὰ ἔλεγες κάτι ἄλλο ἢ ὅτι τὸ νεογέννητον εἶναι ἄνθρωπος; Ἐὰν ὅμως εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι φανερὸν ὅτι εἶναι καὶ θνητός. Καὶ τί τὸ παράξενον λοιπὸν, ἔὰν ὁ θνητός ἀπέθανε; Δὲν βλέπεις τὸν ἥλιον

Οὐχ ὄρας ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ δυόμενον; Οὐχ ὄρας τὴν σελή-
 νην ἀΐξουσιν, εἶτα φθίνουσιν; Οὐδὲ τὴν γῆν θάλλουσιν, εἶτα
 ξηραίνουσιν; Τί τῶν περὶ ἡμᾶς ἔστηκε; τί ἀκίνητον ἔχει τὴν
 φύσιν καὶ ἀμετάπτωτον; Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἴδε
 5 τὴν γῆν. Οὐδὲ ταῦτα διακρινεῖς. «Ὁ γὰρ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρ-
 ελεύσεται», φησὶν, «οἱ ἀστέρες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, ὁ ἥλιος
 σκοτισθήσεται, ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς». Τί οὖν
 θαυμαστόν, εἰ καὶ ἡμεῖς, μέρος ὄντες τοῦ κόσμου, ἀπολαύομεν
 τῶν ἐκ τοῦ κόσμου; Πρὸς ταῦτα ἀποβλέπων, ὅταν καὶ ἐπὶ σέ
 10 ἔλθῃ τῶν κοινῶν τὸ μέρος, ἐνεγκε μύσας, οὐκ ἀπαθῶς, οὐδὲ
 ἀναισθητῶς, (τίς γὰρ μισθὸς ἀναληθείας;) ἀλλ' ἐπιπόνως
 μὲν καὶ σὺν ἀλγηδόσι μυρίαῖς. Πλὴν ὑπένεγκε, ὡσπερ τις γεν-
 ναῖος ἀγωνιστής, τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀνδρίαν οὐ μόνον ἐκ τοῦ
 τύπτειν τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φέρειν στερεῶς τὰς
 15 παρ' αὐτῶν πληγὰς ἐπιδεικνύμενος, καὶ ὡσπερ τις κυβερνήτης
 σοφὸς καὶ ἀτάραχος ὑπὸ τῆς ἄγαν περὶ τὸν πλοῦν ἐμπειρίας,
 ὀρθὴν καὶ ἀβάπτιστον καὶ παντὸς χειμῶνος ὑψηλοτέραν τὴν
 ψυχὴν διασφύζων. Παιδὸς ἀγαπητοῦ, ἢ γυναικὸς καταθυμίας,
 ἢ ἄλλου τινὸς τῶν φιλιτάτων καὶ κατὰ πᾶσαν εὐνοίαν συνημμέ-
 20 νων στέρησις, οὐδὲν δεινὸν τῷ προεσκεμμένῳ καὶ τὸν ὀρθὸν
 λόγον ἠγεμόνα τῆς ζωῆς ἔχοντι, ἀλλὰ μὴ κατὰ συνήθειάν τινα
 πορευομένῳ. Ἔθους γὰρ χωρισμὸς καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶ δυσ-
 φορώτατος. Καί ποτε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης δακρῦοντα,
 τοῦ συννόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. Καὶ τὰ λοιπὰ
 25 τῶν ἀλόγων σφοδρῶς τῆς συνηθείας ἐστὶν ἰδεῖν ἀντεχόμενα.
 Σὺ δὲ οὐχ οὕτως ἔμαθες, οὐδὲ ἐδιδάχθης. Ἀλλ' ἀρχὴν μὲν φι-
 λίας λαμβάνειν ἐκ μακροῦς ὁμιλίας καὶ χρόνιου ἔθους, οὐδὲν

πού ἀνατέλλει καὶ δύνει, δὲν βλέπεις τὴν σελήνην νὰ γειμίζει καὶ νὰ φθίνη; Οὔτε τὴν γῆν νὰ ἀνθίζη καὶ ἔπειτα νὰ ξηραίνεται; Τί ἀπ' αὐτὰ πού εἶναι γύρω μας παραμένει; Ποῖον ἔχει ἀκίνητον καὶ ἀναλλοίωτον τὴν φύσιν; Κύτταξε ὑψηλὰ τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὲ τὴν γῆν. Οὔτε αὐτὰ εἶναι αἰώνια. Διότι «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, λέγει, θὰ παρέλθουν» · «τὰ ἄστρα θὰ πέσουν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὁ ἥλιος θὰ σκοτεινιάσῃ καὶ ἡ σελήνη δὲν θὰ φωτίζη»⁷. Τί τὸ παράδοξον λοιπόν, ἐάν καὶ ἡμεῖς, πού εἴμεθα μέρος τοῦ κόσμου, ἀπολαμβάνωμεν αὐτὰ πού συμβαίνουν εἰς τὸν κόσμον; Ἀποβλέπων πρὸς αὐτά, ὅταν καὶ εἰς σέ ἔλθῃ ὁ κληρὸς τῶν κοινῶν, μὲ ἡσυχίαν νὰ ὑποφέρῃς, ὄχι μὲ ἀπάθειαν, οὔτε μὲ ἀναισθησίαν, (διότι ποία εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἀναισθησίας;), ἀλλ' ἐπίπωνα καὶ μὲ ἀπειρα ἄλγη. Πλήν ὅμως νὰ ὑπομείνῃς, ὡσάν γενναῖος ἀγωνιστής, πού φανερώνει τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀνδρείαν ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ κτυπήματα πού δίδει εἰς τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ὅτι γενναίως δέχεται τὰ κτυπήματα ἐκ μέρους των. Καὶ ὡσάν σοφὸς καὶ ἀτάραχος κυβερνήτης, μὲ τὴν πλουσίαν πείραν εἰς τὰ ταξίδια, νὰ διατηρῆς τὴν ψυχὴν σου ὀρθὴν καὶ ἀκαταπόντιστον καὶ πιὸ ὑψηλὰ ἀπὸ κάθε τρικυμίαν. Ἡ στέρησις ἀγαπητοῦ παιδιοῦ ἢ προσφιλοῦς συζύγου ἢ κάποιου ἄλλου ἀπὸ τὰ πολὺ φιλικὰ καὶ μὲ ὅποιον-δήποτε τρόπον συμπαθείας συνδεδεμένα μαζί μας πρόσωπα, δὲν εἶναι κακὸν δι' αὐτὸν πού ἐκ τῶν προτέρων ἔχει σκεφθῆ σωστά καὶ ἔχει ὁδηγὸν τῆς ζωῆς του τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ δὲν πορεύεται κατὰ συνήθειαν. Διότι ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὰ οἰκεῖα λόγῳ τῆς συνηθείας εἶναι δυσκολοβάστακτος καὶ εἰς τὰ ἄλογα ζῶα. Μάλιστα ἐγὼ εἶδα κάποτε βόδι εἰς τὸ παχνὶ νὰ δακρῦζῃ, διότι εἶχε φοφήσει ὁ σύντροφός του καὶ τὸ ταῖρι του εἰς τὸν ζυγόν. Καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ ἴδωμεν προσκεκολλημένα στενὰ εἰς τὴν συνήθειαν. Ἐσὺ ὅμως δὲν εἶσαι ἔτσι μαθημένος, οὔτε ἔτσι ἐδιδάχθης. Τίποτε τὸ παράδοξον, νὰ ἀρχίζῃ μὲν ἡ φιλία κατόπιν μακρᾶς σχέσεως καὶ μακροχρονίου συναναστροφῆς. Τὸ νὰ θρηνῆ ὅμως κανεῖς

ἀπεικός, οδύρεσθαι δὲ τὸν χωρισμὸν διὰ τὴν ἐπὶ πλεῖστον ἡμῖν γενομένην διατριβήν, παντελῶς ἄλογον.

5. Οἶον, γυνή συνεκληρώθη σοι κατὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ βίου, πᾶσαν ἡδονήν σοι κατὰ τὸν βίον παρεχομένη, εὐθυμίας 5 δημιουργός, θυμηδιῶν πρόξενος, τὰ χρηστὰ συναύξουσα, ἐν ταῖς λύπαις τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνιαρῶν ἀφαιρουμένη, αὐτῇ ἐξαίφνης ἀναρπασθεῖσα οἴχεται. Μὴ ἀγοιάνης τῷ πάθει, μηδὲ αὐτόματόν τινα εἴπης εἶναι συντυχίαν τῶν γινομένων, ὡς μηδενὸς προστάτου τὸν κόσμον οἰκονομοῦντος, μηδὲ κα- 10 κόν τινα δημιουργὸν ὑπόβη, ἐκ τῆς κατὰ τὴν λύπην ἀμετρίας πονηρὰ δόγματα ὑποτιθέμενος σεαυτῷ, ἀλλὰ μηδὲ ἐκπέσης τῶν ὄρων τῆς εὐσεβείας. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως ἐγένεσθε «οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν», πολλὴ συγγνώμη τῷ τὴν διχοτομίαν καὶ τὴν τῆς συναφείας διαίρεσιν μετὰ ἀληγημάτων δεχομένῳ, οὐ μὴν τούτου 15 γε ἔνεκεν ἢ διανοεῖσθαι τι τῶν οὐ προσηκόντων, ἢ φθέγγεσθαι σοι λυσιτελές. Ἐννόησον γὰρ ὅτι ὁ πλάσας ἡμᾶς καὶ ψυχώσας Θεὸς ἰδίαν ἔδωκεν ἐκάστη ψυχῇ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους ὄρους ἔπηξε τῆς ἐξόδου. Τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ πλεῖον παραμεῖναι τῇ παρουσίᾳ τῆς σαρκὸς ὠκονόμησε, τὸν δὲ θᾶπτον 20 ἀπολυθῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος διετάξατο, κατὰ τοὺς ἀρρήτους τῆς σοφίας ἑαυτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης λόγους. Ὅσπερ οὖν οἱ ταῖς εἰρκταῖς ἐμπίπτοντες, οἱ μὲν ἐπὶ πλείονα χρόνον τῇ κακώσει τῶν δεσμοτηρίων ἐναποκλείονται, οἱ δὲ ταχυτέραν εὐρίσκουσι τῆς κακοπαθείας ἀπαλλαγὴν, οὕτω καὶ αἱ 25 ψυχαί, αἱ μὲν ἐπὶ πολὺ προσκατέχονται τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ δὲ ἐπ' ἔλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας ἐκάστου, σοφῶς καὶ βαθέως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφίκοιτο νοῦς ἀνθρώπων, τὰ περὶ ἕκαστον ἡμῶν τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς προβλεπομένου. Οὐκ ἀκούεις

τόν χωρισμόν ἐξ αἰτίας τῆς συναναστροφῆς πού ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς μεγάλη, εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν παράλογον.

5. Παραδείγματος χάριν σου ἔλαχεν εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ γάμου σύζυγος πού σου προσφέρει κάθε εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ζωὴν, πού εἶναι αἰτία χαρᾶς, πρόξενος εὐφροσύνης, πού αὐξάνει τὰ καλὰ καὶ κατὰ τὰς λύπας ἀποδιώκει τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀπὸ τὰ ἀνιαρὰ καὶ αὐτὴ ξαφνικὰ ἀνηρπάγη ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ ἐχάθη. Μὴ ἐξαγριωθῆς μὲ τὸ πάθημα. Μήτε νὰ εἰπῆς ὅτι εἶναι κάποιο τυχαῖον συμβάν ὡσάν νὰ μὴ ὑπάρχη κανεὶς προστάτης πού νὰ κυβερνᾷ τὸν κόσμον. Μήτε νὰ ὑποθέσης ὅτι ὑπάρχει κάποιος κακὸς δημιουργός, βάζοντας εἰς τὸν νοῦν σου πονηρὰς ἰδέας ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς λύπης. Ἄλλὰ μήτε νὰ ξεφύγης ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς εὐσεβείας. Ἐπειδὴ βεβαίως ἐγίνατε «οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν»⁸ χρειάζεται πολλὴ συγγνώμη αὐτὸς πού δέχεται μὲ πόνους τὴν διχοτόμησιν καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτὴν. Βεβαίως ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δὲν εἶναι ὠφέλιμον εἰς σέ νὰ διανοῆσαι ἢ νὰ λέγῃς κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού δὲν ἀρμόζουν. Σκέψου δηλαδὴ ὅτι ὁ Θεὸς πού μᾶς ἔπλασε καὶ μᾶς ἐψύχωσεν, ἔδωσεν εἰς καθεμίαν ψυχὴν ἰδιαίτερον τρόπον ζωῆς καὶ εἰς ἄλλους ἔθεσε διαφορετικούς ὄρους τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὴν ζωὴν. Διότι δι' ἄλλον μὲν οἰκονόμησε νὰ παραμείνῃ σωματικὰ ἐπὶ περισσότερον χρόνον, καὶ δι' ἄλλον διέταξε, συμφώνως μὲ τοὺς ἀπορρήτους λόγους τῆς σοφίας καὶ τῆς δικαιοσύνης του, νὰ ἀπελευθερωθῇ ταχύτατα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος. Ὅπως λοιπὸν αὐτοὶ πού ρίπτονται εἰς τὰς φυλακάς, ἄλλοι μὲν παραμένουν ἐγκλειστοὶ ἐπὶ περισσότερον χρόνον εἰς τὴν ταλαιπωρίαν τῶν φυλακῶν, ἄλλοι δὲ ταχύτερα ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὰς κακοπαθείας, ἔτσι καὶ αἱ ψυχαί, ἄλλαι μὲν κρατοῦνται ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν, ἄλλαι δὲ ὀλιγώτερον, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ καθενός, διότι ὁ Θεὸς πού μᾶς ἔπλασε μὲ σοφίαν καὶ εἰς βάθος καὶ ὡς ἐκεῖ πού δὲν φθάνει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, προβλέπει τὸ κάθε τι πού ἀφορᾷ εἰς τὸν καθένα ἀπὸ ἡμᾶς. Δὲν ἀκούεις τὸν Δαβὶδ

λέγοντος τοῦ Δαβίδ, («Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου»); Οὐκ ἤκουσας περὶ τοῦ ἁγίου ὅτι ἀπελύθη αὐτοῦ ἡ ψυχὴ; Τί δὲ Συμεών, ὅτε ἐνεγκαλίσατο τὸν Κύριον ἡμῶν; ποίαν φωνὴν ἀφήκεν; οὐχ ὅτι «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα»; Τῷ
 5 γὰρ ἐπειγομένῳ πρὸς τὴν ἄνω διαγωγὴν βαρύτερα πάσης κολάσεως καὶ δεσμωτηρίου παντὸς ἢ μετὰ τοῦ σώματός ἐστι διατριβή. Μὴ τοίνυν τῇ ἑαυτοῦ ἀπολαύσει ἐπιζητεῖ τὰς περὶ τῶν ψυχῶν διατάξεις ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ λογίζου περὶ τῶν συναφθέντων κατὰ τὸν βίον, εἶτα θανάτῳ δισταμένων, ὅτι παραπλήσιοί εἰ-
 10 σιν ὁδοιπόροις μίαν ὁδὸν πορευομένοις, καὶ διὰ τὴν συνεχῆ μετ' ἀλλήλων διατριβὴν ἐνωθεῖσιν ὑπὸ τῆς συνηθείας. Οἱ ἐπειδὴν τὴν κοινὴν ὁδὸν διεξεληθόντες καταλάβωσι, λοιπὸν σχιζομένην αὐτὴν, τῆς χρείας ἤδη ἀναγκαίως μεριζούσης ἐκάτερον, οὐ τῇ συνηθείᾳ προσκαθεζόμενοι ἀμελοῦσι τῶν προκειμένων, ἀλ-
 15 λά τῆς ἐξ ἀρχῆς κινήσεως αὐτοῦς αἰτίας ὑπομνησθέντες, πρὸς τὸ οἰκτεῖον ἕκαστος ἀποτρέχουσι πέρασ. Ὡς οὖν ἐκείνοις ἄλλος μὲν ἦν ὁ σκοπὸς τῆς ὁδοῦ, συνέβη δὲ αὐτοῖς ἢ κατὰ τὴν ὁδοπορίαν ἐκ τῆς συνηθείας οἰκείωσις, οὕτω καὶ τοῖς ἐν γάμῳ ἢ ἄλλῃ τινὶ κοινωνίᾳ βίου συνημμένοις ἴδιον προέκειτο δηλονότι
 20 τῆς ζωῆς τὸ πέρασ, συναφθέντας δὲ ἀλλήλοις ἀναγκαίως τὸ προδιατεταγμένον τῆς ζωῆς τέλος ἐχώρισε καὶ διέλυσε.

6. Εὐγνώμονος οὖν διανοίας οὐκ ἐπὶ τῷ χωρισμῷ δυσφόρως ἔχειν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐξ ἀρχῆς συναφείᾳ χάριν ἔχειν τῷ συγκληρώσαντι. Σὺ δὲ καὶ ὅτε περιῆν σοι τὸ γύναιον, ἢ ὁ φίλος,
 25 ἢ τὸ παιδίον, ἢ ὅ τι οὖν ὦν ὁδύρη νῦν, οὐχὶ χάριν εἶχες τῶν παρόντων τῷ δεδωκότι, ἀλλ' ἐνεκάλεις ὑπὲρ τῶν ἐλλειφθέντων.

9. Ψαλμ. 141, 8.

10. Τωβ. 3, 6· 15.

πού λέγει, «βγάλε ἀπὸ τὴν φυλακὴν τὴν ψυχὴν μου»⁹; Δὲν ἄκουσες νὰ γίνεται λόγος διὰ τὸν ἅγιον, ὅτι ἀπελεύθη ἡ ψυχὴ του¹⁰; Τί δὲ εἶπεν ὁ Συμεὼν, ὅταν ἐδέχθη εἰς τὰς ἀγκάλας του τὸν Κύριόν μας; Ποίαν φωνὴν ἔβγαλε; Δὲν εἶπεν ὅτι «νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου, Δέσποτα»¹¹; Διότι εἰς αὐτὸν ὁ ὁποῖος βιάζεται διὰ τὴν οὐράνιον ζωὴν, ἡ παραμονὴ μὲ τὸ σῶμα ἐδῶ, εἶναι βαρυτέρα ἀπὸ κάθε κόλασιν καὶ ἀπὸ κάθε φυλακὴν.

Μὴ λοιπὸν ἐπιδιώκης σύμφωνα μὲ τὰς ἀπολαύσεις σου νὰ ἀκολουθοῦν καὶ οἱ νόμοι τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ σκέψου δι' αὐτὰ πού ἔχουν συνενωθῆ κατὰ τὴν ζωὴν, καὶ ἔπειτα διὰ τοῦ θανάτου χωρίζονται, ὅτι ὁμοιάζουν μὲ ὁδοιπόρους πού βαδίζουν ἕναν δρόμον καὶ πού ἀπὸ τὴν συνήθειαν ἔχουν ἐνωθῆ ἐξ αἰτίας τῆς συνεχοῦς μεταξὺ των συναναστροφῆς. Αὐτοὶ ὅταν ἀντιληφθοῦν ὅτι ἔχουν βαδίσει τὸν κοινὸν δρόμον καὶ ὅτι τοῦ λοιποῦ αὐτὸς διαχωρίζεται, ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη τοὺς ὑποχρεώνει νὰ χωρίσουν, δὲν ἀδιαφοροῦν διὰ τὰ προκειμένα μὲ τὸ νὰ προσκολληθῶνται εἰς τὴν συνήθειαν, ἀλλ' ἀφοῦ ἐνθυμηθοῦν τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν πού τοὺς ἐκίνησεν, ὁ καθένας τοὺς σπεύδει πρὸς τὸ ἰδικόν του τέρμα. Ὅπως λοιπὸν δι' ἐκείνους διάφορος ἦταν ὁ σκοπὸς τοῦ δρόμου, συνέβη δὲ εἰς αὐτοὺς ἡ ἐξοικείωσις κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν λόγῳ τῆς συνηθείας, ἔτσι καὶ εἰς αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἔχουν συνδεθῆ μὲ τὸν δεσμόν τοῦ γάμου ἢ μὲ κάποιαν ἄλλην σχέσιν εἰς τὴν ζωὴν, ἰδιαιτέρον ἔχει ὁ καθένας τὸ τέλος τῆς ζωῆς. Ἀφοῦ κατ' ἀνάγκην συνεδέθησαν μεταξὺ των, τοὺς ἐχώρισε καὶ τοὺς διέλυσε τὸ προκαθωρισμένον τέλος τῆς ζωῆς.

6. Εἶναι λοιπὸν γνῶρισμα εὐγνώμονος ψυχῆς τὸ νὰ μὴ δυσανασχετῆ διὰ τὸν χωρισμόν, ἀλλὰ νὰ εὐχαριστῆ διὰ τὴν ἀρχικὴν σύνδεσιν αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὴν συγκλήρωσιν. Ἐσὺ ὅμως καὶ ὅταν ἐζοῦσεν ἡ γυναῖκα σου ἢ ὁ φίλος ἢ τὸ παιδί ἢ ὁποιοσδήποτε ἀπ' αὐτοὺς πού τὴν ἄρνησις, δὲν εὐχαριστοῦσαι διὰ τὰ παρόντα αὐτόν πού σου τὰ ἔδωσε, ἀλλὰ

11. Λουκ. 2, 29.

Εἰ μὲν γυναικὶ μόνῃ συνώκει, ὅτι μὴ παῖδες ἦσαν οἴους ἐβούλου,
 εἰ δὲ καὶ παῖδες παρήσαν ὅτι μὴ ὑπερεπλούτεις, ἢ καὶ ὅτι τῶν
 ἐχθρῶν τινὰς εὐήμεροῦντας ἐώρας. "Ὅρα τοίνυν μὴ ποτε αὐτοὶ
 ἑαυτοῖς ἀναγκαίᾳ τῶν φιλτάτων τὰς στερήσεις κατασκευάζω-
 5 μεν, παρόντων μὲν οὐκ αἰσθανόμενοι, παρελθόντων δὲ περιεχό-
 μενοι. Ἐπειδὴ γὰρ παρακειμένων τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν οὐκ
 εὐχαριστοῦμεν, ἀναγκαία ἡμῖν ἢ ἀφαίσεις διὰ τὴν αἴσθησιν
 γίνεται. "Ὡσπερ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ ἄγαν προσκείμενον οὐχ
 ὁρῶσιν, ἀλλὰ δέονται συμμέτρον τινὸς ἀποστάσεως, οὕτω καὶ
 10 αἱ ἀχάριστοι ψυχαὶ εἰκόσιν ἐν τῇ ἀλλοτριώσει τῶν ἀγαθῶν
 τῆς παρελθούσης χάριτος ἐπαισθάνεσθαι. "Ὅτε γὰρ ἀπέλανον
 τῶν χρηστοτέρων, οὐδεμίαν χάριν τῷ δεδωκότι γινώσκοντες,
 μετὰ τὴν στέρησιν, τὸ παρελθὸν μακαρίζουσιν. Ἄλλ' οὐδεὶς
 ἡμῶν ἀποκλείεται τοῦ εὐχαριστεῖν ὑπ' οὐδεμιᾶς περιστάσεως
 15 βίου, εἴαν εὐγνωμόνως ἕκαστον ἐπιλογίζεσθαι θέλῃ. Πολλὰς
 γὰρ ἀναθεωρήσεις καὶ οὐκ ἀτερπεῖς ὁ ἕκαστου ἡμῶν βίος κέ-
 κτηται, εἴανπερ ἄρα καταδεξώμεθα πρὸς τὸ ὑποβεβηκὸς ἀπο-
 βλέπειν, καὶ οὕτως ἐκ τῆς πρὸς τὸ χεῖρον συγκρίσεως τὸ ὑπάρ-
 χον ἡμῖν ἀγαθόν, πόσου τινὸς ἄξιόν ἐστιν, ἐκμετρεῖν. Οἰκέτης
 20 εἰ; ἔχεις τὸν σεαυτοῦ ταπεινότερον· εὐχαρίστει ὅτι ἐνὸς ὑπερ-
 ἔχεις, ὅτι μὴ ἐν τῷ μυλῶνι καταδεδίκασαι, ὅτι μὴ πληγὰς λαμβά-
 νεις. Οὐκ ἐπιλείψουσιν οὐδὲ τοῦτον αἱ τοῦ εὐχαριστεῖν ἀφορ-
 μαί. Οὐ γὰρ ἔχει πέδας, οὐ δέδεται ἐν ξύλῳ. Ὁ δεσμώτης ἔχει
 τὸ ζῆν ἀκοῦσαν ἀφορμὴν εἰς εὐχαριστίαν· ἥλιον ὁρᾷ, ἀναπνεῖ
 25 τὸν ἀέρα, ἐπὶ τούτοις εὐχαριστεῖ. Ἄδίκως κολάζῃ; Τῇ τῶν
 μελλόντων ἐλπίδι χαῖρε. Δικαίως κατεδικάσθης; Καὶ οὕτως
 εὐχαρίστει, ἐνταῦθα τὴν δίκην τῶν τετολμημένων ἀποτινύς,
 ἀλλὰ μὴ ἐπ' ἀκεραίοις τοῖς ἁμαρτήμασι τῇ αἰωνία κολάσει

τὸν κατηγοροῦσες δι' αὐτὰ ποῦ σοῦ ἔλλειψαν. Ἐὰν μὲν συγκατοικοῦσες μὲ μόνην τὴν γυναῖκα, παρεπονείσο, διότι δὲν εἶχες παιδιὰ τέτοια ποῦ ἠθελες, ἔὰν δὲ εἶχες καὶ παιδιὰ, διότι δὲν εἶχες πάρα πολλὰ πλούτη ἢ διότι ἔβλεπες νὰ εὐημεροῦν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς σου. Πρόσεχε λοιπὸν μήπως τυχὸν ἡμεῖς διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας κάνομεν ἀναγκαίας τὰς στερήσεις τῶν ἀγαπημένων προσώπων, μὲ τὸ νὰ μὴ τὰ αἰσθανώμεθα μὲν ὅταν εἶναι παρόντα, καὶ νὰ τὰ ἐπιθυμοῦμεν δὲ ὅταν φύγουν ἀπὸ τὴν ζωὴν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εὐχαριστοῦμεν ἐνῶ εἶναι δίπλα μας τὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ, γίνεται ἀναγκαία ἡ ἀφαίρεσίς των διὰ νὰ τὰ αἰσθανθοῦμεν. Διότι ὅπως τὰ μάτια δὲν βλέπουν τὸ πολὺ πλησίον κείμενον, ἀλλ' ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ κάποιαν κανονικὴν ἀπόστασιν, τὸ ἴδιον καὶ αἱ ἀχάρισται ψυχαί, ἔρχονται δηλαδὴ εἰς συναίσθησιν μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀγαθῶν τῆς δωρεᾶς, ποῦ παρῆλθε. Διότι ὅταν ἀπελάμβαναν τὰ ἀγαθὰ, δὲν ἀνεγνώριζαν καμμίαν χάριν εἰς τὸν δοτῆρα. Μετὰ τὴν στέρησιν ὅμως μακαρίζουν τὸ παρελθόν. Ἀλλὰ κανένας ἀπὸ μᾶς δὲν ἀποκλείεται ἀπὸ καμμίαν περίστασιν τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸ νὰ εὐχαριστῆ τὸν Θεόν, ἔὰν μὲ εὐγνωμοσύνην θέλῃ νὰ ἀναλογίζεται κάθε πρᾶγμα. Διότι ἡ ζωὴ τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς ἔχει πολλὰ σημεῖα πρὸς ἐξέτασιν καὶ μάλιστα ὄχι δυσάρεστα, ἔὰν βεβαίως καταδεχθοῦμεν νὰ ἀποβλέπωμεν πρὸς τὸ κατώτερον καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴν σύγκρισιν μὲ τὸ χειρότερον νὰ ὑπολογίζωμεν πόσον ἀξίζει τὸ ἀγαθὸν ποῦ κατέχομεν. Εἶσαι δοῦλος; Ἐχεις τὸν πιὸ κάτω ἀπὸ σέ. Νὰ εὐχαριστῆς διότι εἶσαι ἀνώτερος ἀπὸ ἕνα, διότι δὲν ἔχεις καταδικασθῆ νὰ γυρίζης τὴν μυλόπετραν, διότι δὲν ξυλοκοπᾶσαι. Δὲν θὰ τοῦ λείψουν αἱ ἀφορμαὶ ἀπὸ τὸ νὰ εὐχαριστῆ καὶ αὐτός. Διότι δὲν φέρει χειροπέδες, δὲν ἔχει δεθῆ εἰς τὸ ξύλον. Αὐτὸς ποῦ εἶναι δεμένος ἔχει ἀρκετὴν ἀφορμὴν διὰ νὰ εὐχαριστῆ, τὸ ὅτι ζῆ. Βλέπει τὸν ἥλιον, ἀναπνέει τὸν ἄερα, δι' αὐτὰ εὐχαριστεῖ. Τιμωρεῖσαι ἀδίκαια; Νὰ χαίρης μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων. Δίκαια κατεδικάσθης; Καὶ πάλιν νὰ εὐχαριστῆς, διότι ἐδῶ τιμωρεῖσαι διὰ

ταμειθεῖς. Κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπὶ παντὸς βίου καὶ πάντων ἐπιτηδευμάτων ἕξεσι τῷ εὐγνώμονι μεγάλας τῶν παρόντων ἀποδιδόναί τῷ εὐεργέτῃ τὰς χάριτας. Νῦν δὲ τὸ τῶν δυσχεροστούμενων πεπόνθασιν οἱ πολλοί, τὸ μὲν παρὸν ἀτιμάζοντες, 5 τῶν δὲ ἀπόντων ἐπιθυμοῦντες. Οὐ γὰρ τοὺς ὑποδεεστέρους αὐτῶν ἀπαριθμούμενοι, τὴν ὑπὲρ ὧν ἔχουσι χάριν ἀποπληροῦσι τῷ εὐεργέτῃ, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ ὑπερέχον συγκρίσει, ὅσον ἀπολείπονται λογιζόμενοι, ὡς οἰκείων στερούμενοι τῶν ἑτέροις προσόντων, οὕτως ἀνιῶνται καὶ καταμέμφονται. Ὁ δοῦλος, 10 ὅτι μὴ ἐλεύθερός ἐστι, δυσχεραίνει, ὁ ἐν ἐλευθερίᾳ τραφεῖς, ὅτι μὴ εὐπατριδῆς, μηδὲ τῶν περιβλέπτων ἐπ' εὐγενείᾳ, μηδ' ὅτι ἐπὶ τὰ πάππους ἔχει ἀριθμεῖν εἰς τὸ ἄνω, ἵπποτρόφους λαμπρούς, ἢ μονομάχοις τὸν πλοῦτον ἐξαναλώσαντας. Ὁ κατὰ γένος περιφανῆς σχετλιάζει, ὅτι μὴ ἐπὶ πλούτῳ κομᾶ, ὁ πλούσιος 15 λυπεῖται καὶ δόρυεται, ὅτι μὴ πόλεων καὶ ἔθνων ἐστὶν ἄρχων, ὁ στρατηγός, ὅτι μὴ βασιλεύει, ὁ βασιλεύς, ὅτι μὴ πάσης ὁμοῦ τῆς ὑφ' ἡλίῳ κρατεῖ, ἀλλ' ἐστὶν ἔθνη τοῖς αὐτοῦ σκήπτροις μὴ ὑποκύπτοντα. Ἐκ πάντων δὲ τούτων συνάγεται τὸ ἐπὶ μηδενὶ τὸν εὐεργέτην εὐχαριστεῖσθαι. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀφέντες τὰς ἐπὶ 20 τοῖς ἀποῦσι λύπας διδαχθῶμεν τὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν εὐχαριστίαν ἀποδιδόναί. Εἶπωμεν ἐν μὲν ταῖς σκυθρωποτέραις περιστάσεσι τῶν πραγμάτων τῷ σοφῷ ἰατρῷ, («Ἐν θλίψει μικρᾷ ἢ παιδείᾳ σου ἡμῖν»). Εἶπωμεν, («Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσάς με»). Εἶπωμεν ὅτι «Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, 25 πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς». Εἶπωμεν

12. Ἦσ. 26, 16.

13. Ψαλμ. 118, 71.

14. Ρωμ. 8, 18.

τὰ ὅσα ἔπραξες, ἀλλὰ δὲν ἀπεταμίευσες διὰ τὴν αἰώνιον κόλασιν τὰ ἀμαρτήματά σου.

Κατ' ἀναλογίαν βεβαίως εἶναι δυνατὸν ὁ εὐγνώμων νὰ ἀποδίδῃ μεγάλας τὰς εὐχαριστίας εἰς τὸν εὐεργέτην διὰ τὰ παρόντα καὶ εἰς κάθε περίστασιν τῆς ζωῆς καὶ δι' ὅλα τὰ ἔργα. Τώρα ὁμως οἱ πιὸ πολλοὶ ἔχουν πάθει αὐτὸ πού παθαίνουν οἱ δυσαρεστοῦμενοι, μὲ τὸ νὰ περιφρονοῦν τὰ παρόντα καὶ νὰ ἐπιθυμοῦν τὰ ἀπόντα. Διότι μὲ τὸ νὰ μὴ λογαριάζουν τοὺς κατωτέρους των, δὲν εὐχαριστοῦν τὸν εὐεργέτην διὰ τὰ ἀγαθὰ πού ἔχουν, ἀλλὰ διὰ τῆς συγκρίσεως πρὸς αὐτὸ πού ὑπερέχει, ἀναλογιζόμενοι πόσον ὑπολείπονται, στενοχωροῦνται καὶ δυσαρεστοῦνται, ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι ὅσα ἔχουν οἱ ἄλλοι εἶναι ἰδικὰ των, τὰ ὅποια εἶχαν στερηθῆ. Ὁ δοῦλος ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἐλεύθερος, δυσανασχετεῖ καὶ αὐτὸς πού ἐμεγάλωσεν ἐλεύθερος, διότι δὲν εἶναι εὐγενής, οὔτε ἀνήκει εἰς αὐτοὺς πού εἶναι περίβλεπτοι διὰ τὴν εὐγενικὴν καταγωγὴν, ἢ διότι δὲν ἔχει νὰ ἀπαριθμήσῃ πρὸς τὰ ὀπίσω ἑπτὰ πάππους, πού νὰ ἦταν λαμπροὶ ἀλογοτρόφοι ἢ πού νὰ εἶχαν καταξοδεύσῃ τὸν πλοῦτον εἰς μονομάχους. Αὐτὸς πού ἔχει εὐγενῆ καταγωγὴν μεμψιμοιρεῖ, διότι δὲν εἶναι πλούσιος. Ὁ πλούσιος λυπεῖται καὶ θρηνεῖ, διότι δὲν εἶναι κυβερνήτης πόλεων καὶ ἔθνων. Ὁ στρατηγὸς διότι δὲν εἶναι βασιλεὺς. Ὁ βασιλεὺς διότι δὲν κυβερνᾷ ὀλόκληρον τὴν ὑφήλιον, ἀλλ' ὑπάρχουν ἔθνη πού δὲν ὑποτάσσονται εἰς τὰ σκῆπτρά του. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ τίποτε δὲν ἀποδίδεται εὐχαριστία εἰς τὸν εὐεργέτην. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀφοῦ παραβλέψωμεν τὰς λύπας δι' ἀπόντα πράγματα, ἄς διδασχῶμεν νὰ ἀποδίδωμεν εὐχαριστίαν διὰ τὰ παρόντα. Εἰς τὰς πιὸ σκυθρωπὰς περιστάσεις τῶν πραγμάτων, ἄς εἴπωμεν εἰς τὸν σοφὸν Ἰατρόν· «εἰς μικρὰν θλίψιν ἢ τιμωρία σου εἰς ἡμᾶς»¹². Ἄς εἴπωμεν· «ἦταν καλὸν δι' ἐμέ, διότι μὲ ἔταπεινωσες»¹³. Ἄς εἴπωμεν ὅτι «τὰ παθήματα τοῦ παρόντος καιροῦ δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν συγκρινόμενα πρὸς τὴν δόξαν πού μέλλει νὰ ἀποκαλυφθῆ»¹⁴. Ἄς εἴπωμεν ὅτι «πολύ ὀλίγον ἐτι-

5 ὅτι «Ὀλίγα ὧν ἡμάρτομεν μεμαστιγώμεθα». Παρακαλέσωμεν
 τὸν Κύριον, ὅτι «Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ
 μὴ ἐν θυμῷ». «Ἐλεγχόμενοι γάρ, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα,
 ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Ἐν δὲ τῇ φαιδροτέρᾳ
 5 τοῦ βίου διαγωγῇ ἐκείνην λέγωμεν τοῦ Δαβὶδ τὴν φωνήν· «Τί
 ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι;». Ἐκ
 τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, λόγῳ ἐτίμησε, τέχνας ἡμῖν
 συνεργοὺς τῆς ζωῆς ἐχαρίσατο, τροφὰς ἐκ τῆς γῆς ἀνίησι, βο-
 σκημάτων ἡμῖν ὑπηρεσίαν δέδωκε. Δι' ἡμᾶς ὄμβροι, δι' ἡμᾶς
 10 ἥλιος, ἡ ὄρεινή, ἡ πεδιάσιμος ἡμῶν ἔνεκεν διακεκόσμηται, ἀπο-
 φηγὰς ἡμῖν πρὸς τὰς ἐκ τῶν ὄρων ἀκρότητας εὐτρεπιζουσα.
 Δι' ἡμᾶς ποταμοὶ ῥέουσι, δι' ἡμᾶς βρῦουσιν αἱ πηγαί, ἡ θάλασσα
 ἡμῖν ἀνεῖται πρὸς ἐμπορίαν, οἱ ἐκ μετάλλων πλοῦτοι, αἱ παν-
 ταχόθεν ἀπολαύσεις, πάσης τῆς κτίσεως δωροφορούσης ἡμῖν,
 15 διὰ τὴν πλουσίαν καὶ ἄφθονον εἰς ἡμᾶς χάριν τοῦ εὐεργέτου.

7. Καὶ τί δεῖ τὰ μικρὰ λέγειν; Δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν ἀνθρώ-
 20 ποις· διὰ τὴν καταφθαρεῖσαν σάρκα («Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,
 καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»). Μετὰ τῶν ἀχαρίστων ὁ εὐεργέτης,
 πρὸς τοὺς καθημένους ἐν σκότει, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἐπὶ
 20 τὸν σταυρὸν ὁ ἀπαθής, ἐπὶ τὸν θάνατον ἢ ζωὴ, ἐπὶ τὸν ἄδην
 τὸ φῶς, ἡ ἀνάστασις διὰ τοὺς πεσόντας, πνεῦμα υἰοθεσίας, χα-
 ρισμάτων διανομαί, στεφάνων ἐπαγγελίαι, τὰ ἄλλα, ὅσα οὐδὲ
 ἐξαριθμῆσασθαι ῥᾶδιον, ἐφ' οἷς πᾶσι πρόπονσά ἐστιν ἡ φωνὴ
 τοῦ προφήτου· «Τί ἀνταποδῶμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν
 25 ἀνταπέδωκεν ἡμῖν;». Καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο οὐκ εἴρηται δεδωκέναι

15. Ἰωβ 15, 11.

16. Ἰερεμ. 10, 24.

17. Α' Κορ. 11, 32.

18. Ψαλμ. 115, 3.

μωρήθημεν δι' ὅσα ἐπράξαμεν»¹⁵. Ἄς παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον· «διόρθωσέ μας, Κύριε, ἀλλὰ μὲ δίκαιον μέτρον καὶ ὄχι μὲ τὴν ὀργὴν σου»¹⁶. Διότι ὅταν «κρινώμεθα, παιδαγωγούμεθα ἀπὸ τὸν Κύριον, διὰ νὰ μὴ κατακριθοῦμεν μαζί μὲ τὸν κόσμον»¹⁷. Εἰς τὰ εὐχάριστα γεγονότα τῆς ζωῆς, ἃς λέγωμεν ἐκείνον τὸν λόγον τοῦ Δαβίδ· «Τί νὰ ἀνταποδώσω εἰς τὸν Κύριον δι' ὅλα αὐτὰ ποῦ μοῦ ἀνταπέδωκεν;»¹⁸. Μᾶς ἔφερεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἀπὸ τὸ μηδέν. Μᾶς ἐτίμησε μὲ λογικόν, μᾶς ἐχάρισε τέχνας ὡς συνεργούς εἰς τὴν ζωὴν. Ἐκ τῆς γῆς βγάζει τροφάς. Μᾶς ἔχει δώσει τὴν βοήθειαν τῶν ζώων. Δι' ἡμᾶς βροχαί, δι' ἡμᾶς ἥλιος. Τὰ ὄρεινά καὶ αἱ πεδιάδες ἔχουν διαταχθῆ πρὸς χάριν μας καὶ μᾶς προφυλάσσουν ἀπὸ τὰς κορυφάς τῶν βουνῶν. Πρὸς χάριν μας τρέχουν τὰ ποτάμια. Πρὸς χάριν μας ἀναβλύζουν αἱ πηγαί. Πρὸς χάριν μας ἡ θάλασσα γαληνεύει διὰ τὸ ἐμπόριον. Τὰ πλούτη ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα, αἱ ἀπολαύσεις ἀπὸ κάθε πλευρὰν· ὀλόκληρος ἡ κτίσις μᾶς φέρει δῶρα, λόγῳ τῆς πλουσίας καὶ ἀφθόνου δωρεᾶς τοῦ εὐεργέτου πρὸς ἡμᾶς.

7. Καὶ διατί πρέπει νὰ ἀναφέρω τὰ μικρά; Πρὸς χάριν μας ὁ Θεὸς ἦλθε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἐξ αἰτίας τῆς σαρκὸς ποῦ ἐφθάρη «ὁ Λόγος ἐσαρκώθη καὶ κατώκησεν εἰς ἡμᾶς»¹⁹. Ὁ εὐεργέτης μαζί μὲ τοὺς ἀχαρίστους, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης²⁰ ἦλθε πρὸς αὐτοὺς ποῦ ἐκάθοντο εἰς τὸ σκοτάδι²¹. Ὁ ἀπαθὴς εἰς τὸν σταυρόν, ἡ ζωὴ εἰς τὸν θάνατον, τὸ φῶς εἰς τὸν ἄδην, ἡ ἀνάστασις δι' αὐτοὺς ποῦ εἶχαν πεθάνει. Τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας, αἱ διανομαὶ τῶν χαρισμάτων, αἱ ἐπαγγελίαι τῶν στεφάνων. Τὰ ἄλλα, ὅσα δηλαδὴ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀπαριθμηθοῦν, εἰς ὅλα αὐτὰ ἀρμόζει ὁ λόγος τοῦ προφήτου· «τί νὰ ἀνταποδώσωμεν εἰς τὸν Κύριον δι' ὅλα ποῦ αὐτὸς μᾶς ἔδωκεν ὡς ἀμοιβήν;»²². Καὶ πάλιν καὶ αὐτὸ δὲν ἔχει λεχθῆ ὅτι ἔχει

19. Ἰωάν. 1, 14.

20. Μαλαχ. 4, 2.

21. Ἦσ. 9, 2.

22. Ψαλμ. 115, 3.

ἀλλ' ἀντιδεδωκέναι ὁ μεγαλόδωρος, ὡς οὐχὶ κατάρχων χάριτος,
 ἀλλ' ἀμειβόμενος τοὺς ὑπάρξαντας· τὸ γὰρ τῶν λαμβανόντων εὐ-
 χάριστον εἰς εὐεργεσίαν καταλογίζεται. Ὅς καὶ χρήματα διδοὺς,
 αἰτεῖ παρὰ σοῦ τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τῆς χειρὸς τῶν πενήτων, καὶ
 5 λάβῃ τὰ ἑαυτοῦ, ἀκεραίαν σοι τὴν χάριν, ὡς ὑπὲρ οἰκειῶν, ἀπο-
 πληροῖ. «Τί οὖν ἀνταποδῶμεν τῷ Κυρίῳ, περὶ πάντων ὧν ἀν-
 ταπέδωκεν ἡμῖν»; Οὐ γὰρ ἀφίεμαι τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου,
 καλῶς ἀποροῦντος καὶ περισκοποῦντος ἑαυτοῦ τὴν πενίαν,
 ὅτι οὐδὲν ἔχει πρὸς ἀντίδοσιν ἄξιον. Ὅς ἐφ' οὕτω μεγάλας
 10 καὶ λαμπραῖς εὐεργεσίαις, οὐμενοῦν ἐχούσαις ὑπερβολήν, πολ-
 λαπλασίονα ἡμῖν τὰ εἰς ὕστερον ἐπαγγέλλεται· παραδείσου
 τροφήν καὶ δόξαν ἐν βασιλείᾳ καὶ ἰσαγγέλους τιμὰς καὶ Θεοῦ
 κατανόησιν, ὅπερ τοῖς ἀξιοθεῖσι, τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ τὸ ἀκρότατον,
 οὗ πᾶσα ἐφίεται λογικὴ φύσις, οὗ καὶ ἡμεῖς ἐπιτύχοιμεν, ἐκ
 15 τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἑαυτοὺς ἐκκαθάραντες. Πῶς οὖν, φησί,
 τὸ κοινωνικὸν καὶ φιλόστοργον (δὲ πρῶτόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν
 καὶ τελειότατον, διότι πλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπη) πρὸς τοὺς πλη-
 σίον ἐπιδειξόμεθα; Ἐπειδὴν πρὸς τινὰς ὑπὸ μεγάλων συμφορῶν
 κατεχομένους εἰσελθόντες, μὴ συγκλαίωμεν αὐτοῖς, μῆδὲ συν-
 20 δακρῶμεν, ἀλλ' εὐχαριστῶμεν ἐπὶ τοῖς γενομένοις; Οἰκειὸν
 μὲν γὰρ πάθος μετ' εὐχαριστίας ὑπενεγκεῖν ὑπομονῆς ἔχει
 καὶ καρτερίας ἀπόδειξιν, ἐπ' ἄλλοτρίαις δὲ συμφοραῖς εὐχα-
 ριστεῖν τῷ Θεῷ, ἐπιχαίροντός ἐστι τοῖς κακοῖς καὶ παροξύ-
 νοντος τοὺς λυπούμενους· καὶ ταῦτα τοῦ ἀποστόλου ἐπιτρέ-
 25 ποντος ἡμῖν κλαίειν μετὰ κλαιόντων. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦ-
 τα; Ἡ πάλιν ἀναγκαίως τῶν τοῦ Κυρίου λόγων ὑπομνήσομεν

δώσει ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι ἔχει ἀνταποδώσει ὁ μεγαλόδωρος, ὡσάν νά μὴ ἀρχίζῃ ἀπὸ τὴν δωρεάν, ἀλλὰ νά ἀμείβῃ αὐτοὺς οἱ ὅποιοι ἔκαμαν τὴν ἀρχήν. Διότι ἡ εὐχαριστία αὐτῶν οἱ ὅποιοι λαμβάνουν, λογαριάζεται ὡς εὐεργεσία. Αὐτὸς ποὺ καὶ χρήματα δίδει, ζητεῖ ἀπὸ σὲ τὴν ἐλεημοσύνην μὲ τὰ χέρια τῶν πτωχῶν. Καὶ ὅταν ἀκόμη πάρῃ τὰ ἰδικὰ του, διὰ ἰδικὰ του ξεπληρώνει ἀκεραίαν τὴν χάριν. «Τί λοιπὸν θὰ ἀνταποδώσωμεν εἰς τὸν Κύριον, δι' ὅλα αὐτὰ ποὺ μᾶς ἔχει ἀνταμείψει»; Διότι δὲν ἐπιθυμῶ νά ἐπαναλάβω τὸν λόγον τοῦ προφήτου ποὺ καλῶς ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν καὶ ἐξετάζει τὴν πτώχειάν του, διότι δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἄξιον εἰς ἀνταπόδοσιν. Αὐτὸς κοντὰ εἰς τὰς τόσον μεγάλας καὶ λαμπράς εὐεργεσίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀνώτεραι δὲν ὑπάρχουν, μᾶς ὑπόσχεται πολλαπλάσια διὰ τὸ μέλλον. Δηλαδή παραδεισιακὴν τρυφήν καὶ δόξαν εἰς τὴν βασιλείαν καὶ τιμὰς ἰσαξίους πρὸς τοὺς ἀγγέλους καὶ γυνῶσιν τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα ποὺ εἶναι τὸ ὑψιστον ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ διὰ τοὺς ἀξίους. Κάθε λογικὸν ὄν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν ἐπιθυμεῖ. Μακάρι καὶ ἡμεῖς νά τὸ ἐπιτύχωμεν, ἀφοῦ καθαρῶς τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὰ πάθη.

Πῶς λοιπὸν, λέγουν, θὰ ἐκδηλώσωμεν εἰς τὸν πλησίον τὴν ἐλεημοσύνην καὶ τὴν φιλοστοργίαν, (ποὺ εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τὸ πιὸ τέλειον ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ, διότι ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ πληρωσις τοῦ νόμου²³); Ἐάν, ἀφοῦ προσέλθωμεν εἰς μερικοὺς ποὺ εὐρίσκονται εἰς μεγάλας συμφοράς, δὲν κλαύσωμεν μαζί των, οὔτε δακρύζωμεν, ἀλλ' εὐχαριστοῦμεν διὰ αὐτὰ ποὺ τοὺς συνέβησαν; Διότι τὸ νά ὑπομένωμεν τὰ παθήματά μας μὲ εὐχαριστίαν ἀποδεικνύει ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν, τὸ νά εὐχαριστοῦμεν ὅμως τὸν Θεὸν διὰ ξένας συμφοράς εἶναι γνώρισμα χαιρεκάκου καὶ ἀνθρώπου ποὺ ἐξοργίζει αὐτοὺς ποὺ λυποῦνται, καὶ μάλιστα τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀπόστολος μᾶς προτρέπει νά κλαίωμεν μὲ ἐκείνους οἱ ὅποιοι κλαίουσιν²⁴. Τί λοιπὸν θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτά; Ἡ πάλιν κατ' ἀνάγκην

24. Ρωμ. 12, 15.

ὑμᾶς, ἐπὶ τίσι χαίρειν προσετάχθημεν καὶ ἐπὶ τίσι πενθεῖν; «Χαίρετε, φησί, καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ πάλιν «Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, ἀλλὰ κλαύσατε ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν». Οὐκοῦν δι-
5 καίους μὲν συσκιρτᾶν καὶ συναγάλλεσθαι ὁ θεῖος λόγος ἡμῖν ἐπιτρέπει, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας ἀφιεῖσι δάκρυον συμπενθεῖν καὶ συνοδύρεσθαι, ἣ τὸς ἀναλγήτως διακειμένους ἀποκλαίεσθαι, ὅτι οὐδὲ ἴσασι πῶς ἀπόλλυνται.

8. Οὐχὶ δὲ ἐπὶ θανάτῳ ἀνθρώπων κατακλαύσαντα καὶ
10 συνεκβοήσαντα τοῖς πενθοῦσι, πληρωτὴν προσήκει νομίζειν εἶναι τῆς ἐντολῆς. Οὔτε γὰρ ἰατρὸν ἐπαινῶ, τὸν ἀντὶ τοῦ βοηθεῖν τοῖς κάμνουσιν, αὐτὸν τῶν νοσημάτων ἀναπιμπλάμενον, οὔτε κυβερνήτην, ἀντὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐμπλεόντων καὶ τοῖς πνεύμασι μάχεσθαι καὶ διαφεύγειν τὰ κύματα καὶ παραμυθεῖ-
15 σθαι τοὺς δειλοτέρους, ναυτιῶντα καὶ συναλύοντα τοῖς ἀπειροθαλάττοις. Τοιοῦτος γὰρ ἐστὶν ὁ πρὸς τοὺς πενθοῦντας εἰσιὼν καὶ μὴ τῆς ἐκ τοῦ οἰκείου λόγου ὠφελείας μεταδιδούς, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῶν ἄλλοτριῶν παθῶν ἀσχημοσύνης μεταλαμβάνων. Ἐπιστυγνάζει μὲν οὖν ταῖς συμφοραῖς τῶν πενθούντων ἀκόλουθον.
20 Οὕτω γὰρ ἑαυτὸν οἰκειώσῃ τοῖς πάσχουσι, μὴ καθιλαρευόμενος τῶν συμφορῶν, μηδὲ ἐναδιαφορῶν τοῖς ἄλλοτρίοις ἀλγίμασιν. Οὐ μὴν περαιτέρω γε συνεκφέρεσθαι τοῖς λυπουμένοις προσήκεν, ὥστε ἢ συνεκβοᾶν, ἢ συνθρηγεῖν τῷ πεπονθότι, ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις μιμεῖσθαι καὶ ζηλοῦν τὸν ἐσκοτωμένον ὑπὸ τοῦ πάθους,
25 οἷον συγκαθειργνῶναι ἑαυτόν, καὶ συμμελανειμονεῖν, καὶ χαμαὶ

25. Ματθ. 5, 12.

26. Λουκ. 23, 28.

27. Ἡ μὴ κουρά τῶν μαλλιῶν ἦτο ἐκδήλωσις πένθους ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων· ἀλλ' ἐνίστοε καὶ ἡ κουρά αὐτῶν συγχρόνως μὲ τὴν ἐκδήλωσιν πένθους ἦτο καὶ εἶδος θυσίας, ποῦ προσεφέρετο εἰς τὸν νεκρόν. Αἱ ἐκδηλώσεις

θά σᾶς ὑπενθυμήσωμεν διὰ ποῖα πράγματα διετάχθημεν νὰ χαίρωμεν καὶ διὰ ποῖα νὰ πενθοῦμεν; «Νὰ χαίρετε, λέγει, καὶ νὰ ἀγαλλιᾶσθε, διότι ἡ ἀνταμοιβή σας θὰ εἶναι μεγάλη εἰς τοὺς οὐρανοὺς»²⁵. Καὶ πάλιν· «Θυγατέρες τῆς Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαῖτε δι' ἐμέ, ἀλλὰ κλαύσατε διὰ τὰ τέκνα σας»²⁶. Λοιπὸν ὁ θεῖος λόγος μᾶς ἐπιτρέπει ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ χορεύωμεν καὶ νὰ ἀγαλλώμεθα μαζί με τοὺς δικαίους, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ νὰ πενθοῦμεν καὶ νὰ κλαίωμεν μαζί μ' αὐτοὺς ποὺ χύνουν δάκρυα μετανόιας ἢ νὰ κλαίωμεν γοερά δι' αὐτοὺς ποὺ παραμένουν ἀναίσθητοι, διότι οὔτε κἂν γνωρίζουν ὅτι χάνονται.

8. Δὲν ἀρμύζει νὰ νομίζωμεν ὅτι κάποιος ἐκπληρῶνει τὴν ἐντολὴν, ἐὰν δὲν ἔκλαυσε διὰ τὸν θάνατον ἀνθρώπων καὶ δὲν ἔβγαλε κραυγὴν μαζί με τοὺς πενθοῦντας. Διότι οὔτε τὸν ἱατρὸν ἐπαινῶ, ποὺ ἀντὶ νὰ βοηθῆ τοὺς ἀρρώστους ὁ ἴδιος εἶναι γεμάτος ἀπὸ νοσήματα, οὔτε τὸν πλοίαρχον, ποὺ ἀντὶ νὰ ἐπιβάλλεται εἰς αὐτοὺς ποὺ ταξιδεύουν καὶ νὰ ἀγωνίζεται ἐναντίον τῶν ἀνέμων νὰ ἀποφεύγῃ τὰ κύματα καὶ νὰ παρηγορῆ τοὺς πιὸ δειλοὺς, ὁ ἴδιος παθαίνει ναυτίαν καὶ παραπαίει με αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἄπειροι ἀπὸ θάλασσαν. Τέτοιος εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ποὺ προσέρχεται εἰς τοὺς πενθοῦντας καὶ δὲν μεταδίδει ὠφέλειαν διὰ τοῦ λόγου του, ἀλλὰ συμμετέχει εἰς τὴν ἀσχημοσύνην τῶν ξένων συμφορῶν. Εἶναι ἐπόμενον λοιπὸν νὰ θλιβώμεθα με τὰς συμφορὰς τῶν πενθούντων. Διότι ἔτσι θὰ γίνῃς συμπαθὴς με τοὺς πάσχοντας, ἐὰν δὲν ἐπιχαίρῃς διὰ τὰς συμφορὰς καὶ δὲν ἀδιαφορῇς διὰ τοὺς ξένους πόνους. Ἄλλ' ὅμως δὲν θὰ ἤρμυζε περισσότερον βεβαίως νὰ συγκινησῇ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θλίβονται, ὥστε ἢ νὰ ἐκβάλλῃς κραυγὰς ἢ νὰ θρηνῇς μαζί με αὐτὸν ποὺ πάσχει ἢ κατὰ τὰ ἄλλα νὰ μιμῆσαι καὶ νὰ ζηλεύῃς αὐτὸν ποὺ ἔχει τυφλωθῆ ἀπὸ τὸ πάθος, παραδείγματος χάριν νὰ κλείνεσαι εἰς τὸ σπίτι, νὰ φορῇς μαῦρα ἐνδύματα, καὶ νὰ κάθεσαι κάτω καὶ νὰ μὴ κουρεύεσαι²⁷ μαζί με τὸν πενθοῦντα.

Ὅμως αὐταὶ φαίνεται δὲν ἦσαν παντοῦ καὶ πάντοτε αἱ αὐταί. Συνήθως ἀλλάσσουν. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ πενθοῦντες «λεροφοροῦν» καὶ παραμένουν ἀκούρευτοι καὶ ἀξύριστοι ἐπὶ τι διάστημα.

συγκαθησθαι, καὶ κουρᾶς ἀμελεῖν. Ἐκ τούτων γὰρ ἐστὶ μᾶλλον ἐπιτείνειν τὴν συμφορὰν, ἢ καταπραΰνειν. Οὐχ ὄρᾳς ὅτι βουβῶνες μὲν καὶ σπλῆνες, οἱ μὲν τραύμασιν, οἱ δὲ πυρετοῖς ἐπιτιθέμενοι, τὰς ὀδύνας συνεπιτείνουνσι; Χεῖρες δὲ τὸ ἀλγοῦν τῇ
 5 πρᾶξι ἐαυτῶν ἐπαφῇ καταστέλλουσι; Καὶ αὐτὸς δὴ οὖν μὴ ἐξαργιάνῃς τὸ πάθος τῇ παρουσίᾳ, μηδὲ συγκαταπέσης τῷ πεπτωκότι. Ὁ γὰρ τὸν κείμενον ἀνιστῶν ὑψηλότερος εἶναι τοῦ πεπτωκότος πάντως ὀφείλει, ὃ δὲ ἐξ ἴσου καταπεσὼν, ἑτέρου καὶ αὐτὸς τοῦ ἀναστήσοντος ἐπιδεῖται. Ἄλλὰ δάκνεσθαι μὲν
 10 ὑπὸ τῶν γινομένων, καὶ ἡσυχῇ τοῖς λυπηροῖς ἐπιστυγνάζειν προσῆκεν, ἐν συννοίᾳ προσώπου καὶ σεμνότητι βάρους ἐχούση, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος διασημαίνοντα, φθεγγόμενον δέ, οὐκ εὐθὺς ἐπιπηδᾶν ταῖς ἐπιτιμήσεσι προσῆκεν, ὥσπερ ἐναλλόμενον καὶ ἐπεμβαίνοντα τοῖς κειμένοις (φορτικὸν γὰρ τοῖς ὑπὸ λύπης
 15 τὴν ψυχὴν κεκακωμένοις αἱ ἐπιτιμήσεις, καὶ ἅμα δυσπαράδεκτοί εἰσι τοῖς κάμνουσι, καὶ πρὸς παρηγορίαν ἀπίθανοι τῶν ἀπαθῶς παντάπασι διακειμένων οἱ λόγοι), ἀλλὰ συγχωρήσαντα κενὰ καὶ ἄπρακτα ἐκβοῆσαι καὶ ὀλοφύρεσθαι, ἤδη τοῦ κακοῦ ὑπανέντος τι χαλάσαντος, τότε ἐμμελῶς καὶ πράως τῆς παρακλή-
 20 σεως ἄπτεσθαι. Ἐπεὶ καὶ οἱ πωλοδάμναι τοὺς δυσηπίους τῶν πώλων οὐκ εὐθὺς καταγχουσι τοῖς χαλινοῖς, οὐδὲ ἀνακρούουσιν (ἀναχαιτίζειν γὰρ οὕτω καὶ ἀποσεῖσθαι τοὺς ἐπιβάτας διδάσκουσιν), ἀλλὰ συνενδιδόντες τὴν πρώτην, καὶ συνεξορμῶντες αὐτοῖς, ἐπειδὴν ἴδωσιν ὑπὸ τῆς οἰκείας ὀρμῆς καὶ βίας τὸν θυ-
 25 μὸν ἀναλώσαντας, τότε παραλαβόντες δεδαμασμένους, εὐπειθεστέρους ἤδη ποιούσι διὰ τῆς τέχνης. Οὕτως ἔσται κατὰ τὸν τοῦ Σολομῶντος λόγον· «Ἄγαθὸν εἰσελθεῖν εἰς οἶκον πένθους μᾶλλον, ἢ εἰς οἶκον πότου»· εἰ μέλλοι τις, ἐπιστημόνως καὶ πράως

Διότι ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ μεγαλώσῃς τὴν συμφορὰν παρὰ νὰ τὴν καταπραῦνης. Δὲν βλέπεις ὅτι ἐπιτείνονται οἱ πόνοι, ὅταν εἰς τὰ τραύματα προστίθεται τὸ πρήξιμον τῶν βουβωνικῶν ἀδένων καὶ εἰς τὸν πυρετὸν τὸ πρήξιμον τῆς σπληνός, καὶ τὰ χέρια μὲ τὸ ἀπαλὸ χᾶδι νὰ καταπραῦνουν τὸ μέρος ποῦ πονᾷ; Μὴ λοιπὸν καὶ ὁ ἴδιος ἐξερεθίζῃς τὸ πάθος μὲ τὴν παρουσίαν, μῆτε νὰ πέσῃς μ' αὐτὸν ποῦ ἔχει πέσει. Διότι αὐτὸς ποῦ σηκώνει τὸν πεσμένον, ὀφείλει νὰ εἶναι ἐξάπαντος πιὸ ὑψηλὰ ἀπὸ τὸν πεσμένον. Αὐτὸς ὁμως ποῦ ἐξ ἴσου ἔπεσε, καὶ ὁ ἴδιος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἄλλον ποῦ θὰ τὸν σηκώσῃ. Ἄλλὰ ἡ δυσἀρέσκεια ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ ἡ ἥρεμος θλίψις διὰ τὰ δυσἀρέστα θὰ ἤρμοζαν νὰ ἐκφράζουν τὸ πάθος τῆς ψυχῆς εἰς πρόσωπον γεμάτον περίσκεψιν καὶ ἀξιοπρέπειαν ποῦ ἔχει σοβαρότητα. Ὅταν πάλιν ὁμιλῆς, ἀρμόζει νὰ μὴ ἐπιτίθεσαι ἀμέσως μὲ τὰς ἐπιπλήξεις, ὅπως αὐτὸς ποῦ ὀρμᾷ καὶ καρβαλλικεῦει τοὺς κατακοίτους. (Διότι εἶναι βαρὺ πρᾶγμα αἱ ἐπιτιμήσεις εἰς αὐτοὺς ποῦ ἡ ψυχὴ των ἔχει ταλαιπωρηθῆ ἀπὸ τὴν λύπην καὶ συνάμα οἱ λόγοι αὐτῶν ποῦ μὲ ἀπάθειαν συμπεριφέρονται δύσκολα γίνονται παραδεκτοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ὑποφέρουν καὶ εἶναι ἀπρόσφοροι διὰ παρηγορίαν). Ἄλλ' ἀφοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ φωνάξῃ καὶ νὰ θρηνησῇ μάταια καὶ χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα, τότε μὲ προσοχὴν καὶ πραότητα νὰ καταπιασθῆς μὲ τὴν παρηγορίαν, ὁπότε τὸ κακὸν θὰ ἔχη κίβλας χαλαρώσει καὶ ὑποχωρήσει κατὰ τι.

Ἄλλωστε καὶ οἱ πουλαροδαμασταὶ τὰ ἀνυπότακτα ἀπὸ τὰ πουλάρια δὲν τὰ στενοχωροῦν ἀμέσως μὲ τὰ χαλινὰ, οὔτε τὰ τραβοῦν πρὸς τὰ πίσω (διότι ἔτσι τὰ μαθαίνουν νὰ ἀνασηκῶνουν τὴν χαίτην καὶ νὰ ρίπτουν κάτω τοὺς ἀναβάτας), ἀλλ' ἀφοῦ τὴν πρώτην φορὰν ὑποχωρήσουν καὶ ὀρμήσουν μαζὶ μ' αὐτά, ὅταν ἴδουν ὅτι μὲ τὴν ἰδικὴν τους ὀρμὴν καὶ βίαν ἔχουν ἐξασθενήσει τὸν θυμόν, τότε ἀφοῦ τὰ παραλάβουν δαμασμένα, τὰ καθιστοῦν πλέον ὑπάκουα διὰ τῆς τέχνης. Ἔτσι θὰ γίνῃ σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τοῦ Σολομῶντος. «Εἶναι καλὸν νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς εἰς οἰκίαν πένθους μᾶλλον παρὰ εἰς οἰκίαν

τῷ λόγῳ χρώμενος, μεταδιδόναι τῆς οικείας ὑγείας τῷ κάμνοντι, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀλλοτρίας λύπης, ὡς ὀφθαλμίας, μεταλαμβάνειν.

9. «Κλαίειν οὖν μετὰ κλαιόντων». Ὅταν ἴδῃς ἐπὶ μετα-
 5 νοία τῶν ἡμαρτημένων τὸν ἀδελφὸν ὀδυρόμενον, σύγκλαυσον
 τῷ τοιούτῳ καὶ συμπάθει. Οὕτω γὰρ σοι ὑπάρξει ἐν ἀλλοτρίοις
 πάθεισι τὸ οικεῖον ἐπανορθοῦσθαι. Ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον
 ἁμαρτίας θερμὸν ἀποστάξας δάκρυον, ἑαυτὸν ἐξιάσατο, δι' ὧν
 τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύρατο. Τοιοῦτος ἦν ὁ λέγων· «Ἐθυμία κατ-
 10 ἔσχε με ἀπὸ ἁμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον
 σου». Ὑπὲρ ἁμαρτίας κλαῖε. Αὕτη ἀρρωστία ψυχῆς, αὕτη θά-
 νατός ἐστι τῆς ἀθανάτου, αὕτη πένθους ἀξία καὶ ὀδυρμῶν ἀσι-
 γήτων. Ἐπὶ ταύτῃ πᾶν δάκρυον ῥέει, καὶ μὴ διαλείποι στε-
 ναγμὸς ἐκ βάθους καρδίας ἀναπεμπόμενος. Ἐκλαιε Παῦλος
 15 τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἰερεμίας ἐκλαίει ἐπὶ
 τοῖς ἀπολλυμένοις τοῦ λαοῦ, ὅς γε ἐπειδὴ οὐκ ἤρκει τὸ ἐκ φύ-
 σεως δάκρυον, πηγὴν ἐπεζήτει δακρῶν καὶ σταθμὸν ἔσχατον.
 «Καὶ καθήσομαι, φησί, καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν τοῦτον ἡμέρας
 πολλάς, τοὺς ἀπολλυμένους». Τὸ τοιοῦτο δάκρυον καὶ τὸ τει-
 20 οῦτο πένθος ὁ λόγος μακαρίζει, οὐ τὸ πρὸς πᾶσαν λύπην εὐά-
 γωγον καὶ ἐκ πάσης προφάσεως εὐκατάφορον πρὸς τοὺς θρήνους.
 Ἦδη δέ τινες εἶδον τῶν φιληδόνων δι' ὑπερβολὴν ἡδυπαθείας
 ἐπὶ προφάσει τῆς λύπης πρὸς κραιπάλην καὶ μέθην ἐκτρεπο-
 μένους, καὶ τὸ ἀκρατὲς αὐτῶν ἐκ τῶν τοῦ Σολομῶντος λόγων
 25 παραμυθεῖσθαι πειρωμένους, λέγοντος· «Δότε οἶνον τοῖς ἐν

28. Ἐκκλησι. 7, 2.

29. Ψαλμ. 118, 53.

30. Φιλιππ. 3, 18.

31. Ἰερεμ. 9, 1.

μεθύσου»²⁸, ἔὰν κάποιος μέλλη, ἀφοῦ μέ ἐπιστημοσύνην καὶ πραότητα χρησιμοποίησῃ τὸν λόγον, νὰ μεταδώσῃ ἀπὸ τὴν υἱείαν του εἰς τὸν ἀσθενῆ, ἀλλ' ὄχι νὰ προσβληθῆ ἀπὸ τὴν ξένην λύπην, ὅπως παίρνουν τὸν πονόματον, αὐτοὶ ποὺ πλησιάζουν τοὺς πάσχοντας.

9. Νὰ κλαίης λοιπὸν μέ αὐτοὺς ποὺ κλαίου. Ὅταν ἰδῆς τὸν ἀδελφὸν νὰ ὀδυρεται λόγῳ μετανοίας δι' αὐτὰ ποὺ ἡμάρτησε, κλαῖσε μ' αὐτὸν καὶ συμπόνα τον. Ἔτσι θὰ συμβῆ νὰ διορθώσης μέ τὰ ξένα παθήματα τὸ ἰδικόν σου. Διότι αὐτὸς ποὺ ἔχυσε θερμὰ δάκρυα διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πλησίον, ἐθεράπευσε τὸν ἑαυτὸν του δι' αὐτῶν ποὺ ἐθρήνησε τὸν ἀδελφόν. Τέτοιος ἦταν αὐτὸς ποὺ λέγει· «μέ κατέλαβε θλίψις ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτωλῶν ποὺ ἐγκαταλείπουν τὸν νόμον σου»²⁹. Νὰ κλαίης διὰ τὴν ἁμαρτίαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀρρώστια τῆς ψυχῆς, αὕτῃ εἶναι ὁ θάνατος τῆς ἀθανάτου ψυχῆς, αὕτῃ εἶναι ἀξία πένθους καὶ ἀκαταπαύστων ὀδυρμῶν. Μακάρι δι' αὐτὴν νὰ χύνεται κάθε δάκρυ καὶ νὰ μὴ σταματᾷ νὰ ἀνεβαίνῃ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδίας ὁ στεναγμός. Ὁ Παῦλος ἔκλαιε διὰ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ³⁰. Ὁ Ἰερεμίας ἔκλαιε δι' αὐτοὺς ποὺ ἐχάνοντο ἀπὸ τὸν λαόν. Αὐτὸς βεβαίως ἐπειδὴ δὲν ἀρκοῦσαν τὰ φυσικὰ δάκρυα, ἐπιζητοῦσε πηγὴν δακρῶν καὶ τελευταῖον σταθμόν. «Καὶ θὰ καθήσω, λέγει, καὶ θὰ κλαύσω τὸν λαόν αὐτὸν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, θὰ κλαύσω αὐτοὺς ποὺ χάνονται»³¹. Αὐτὸ τὸ δάκρυ καὶ αὐτὸ τὸ πένθος μακαρίζει ὁ λόγος³², καὶ ὄχι αὐτὸ ποὺ πολὺ εὐκόλα χύνεται διὰ κάθε λύπην καὶ πολὺ εὐκόλα ἔρχεται εἰς τὰ μάτια ἐξ αἰτίας κάθε ἀφορμῆς.

Εἶδα κιόλας μερικοὺς ἀπὸ τοὺς φιληδόνους, λόγῳ ὑπερβολικῆς τρυφηλότητος μέ τὴν πρόφασιν τῆς λύπης, νὰ ἐκτρέπωνται πρὸς τὸν ἀκόλαστον βίον καὶ τὴν μέθην καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἀκράτειάν των μέ τοὺς λόγους τοῦ Σολομῶντος ποὺ λέγει· «νὰ δίδετε οἶνον κατὰ τὰς λύπας»³³.

32. Ματθ. 5, 4.

33. Παροιμ. 31, 6.

λύπαις». Ἔστι δὲ ὁ παροιμιακὸς λόγος οὐχὶ μέθης ἄδειαν παρεχόμενος, ἀλλὰ συνέχων τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἴνα γὰρ τὸ αἰνιγματῶδες αὐτοῦ παραλείπω, οἶνον λέγοντος τὴν λογικὴν εὐφροσύνην, οὐδὲ ὁ πρόχειρος νοῦς μικρὰν ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν, 5 ἵνα μὴ τῷ σφοδρῷ τοῦ πένθους καταποθέντες τῶν τροφῶν ἀμελῶσιν οἱ δυσπαρηγόρητοι καὶ βαρυνεθεῖς, ἀλλ' ἄρτω μὲν στηρίζεται ἡ καρδία τοῦ φιλολύπου, οἴνῳ δὲ τὸ συμπεπτωκὸς τῆς δυνάμεως ὑπερείδεται. Οἱ δὲ φίλοινοι καὶ οἰνόφλυγες, οὐ τὴν λύπην καταπραῖνοντες, ἀλλὰ κακὰ κακῶν διαμεμβόμενοι, 10 καὶ πονηροὶ τινες γινόμενοι συναλλάτται, νοσήματα ψυχῶν διαμεΐβουσι νοσημάτων, οἳ τοὺς ἐπὶ τῆς τρυτάνης τὰς ῥοπὰς ἐπανισοῦντας μιμούμενοι, τοσοῦτον ὑφαιροῦσι τῆς λύπης, ὅσον ἀΰσουσι τὸ φιλήδονον. Ἄλλ' οἶμαι χρῆναι βοήθειαν τῇ φύσει παρέχειν τὸν οἶνον, καὶ μὴ τοσοῦτον ἐπιτρέπειν ἐγχεῖσθαι τὸν 15 ἄκρατον, ὥστε σκότωσιν τοῖς λογισμοῖς ἐμποιεῖν. Οὐτε γὰρ συνεκρυσταίνεται τῷ οἴνῳ τὸ λυπηρόν, καὶ τὸ τῆς μέθης κακὸν τῇ ψυχῇ προσγενήσεται. Εἰ δὲ λύπης ἰατρός ἐστὶν ὁ λογισμὸς, ἔσχατον ἂν εἴη τῶν κακῶν ἡ μέθη, τῇ ἰατρείᾳ τῆς ψυχῆς ἐμποδίζουσα. Ἄλλ' ἀνάλαβε τῷ λόγῳ τῶν εἰρημένων ἕκαστον καὶ 20 εὐρήσεις τό τε δυνατὸν τῆς ἀποστολικῆς νομοθεσίας καὶ τὸ ὀφείλιμον· πῶς μὲν πάντοτε χαρῆσῃ τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἐπόμενος, πῶς δὲ προσεύξῃ ἀδιαλείπτως, πῶς δὲ ἐν παντὶ εὐχαριστήσεις, τίνι δὲ τρόπῳ παρακαλέσεις τοὺς λυπουμένους, ἵνα ἐκ πάντων ἄρτιος ᾖ καὶ κατηρητισμένος, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, 25 καὶ τῇ ἐπισκηνώσει τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐπιφέρει δὲ ὁ παροιμιᾶκος λόγος ὄχι διὰ νὰ παρέχη ἄδειαν μέθης, ἀλλὰ διὰ νὰ συγκρατῇ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Διότι διὰ νὰ παραλείψω τὴν ἀλληγορικὴν σημασίαν του, κατὰ τὴν ὁποίαν οἶνον ἐννοεῖ τὴν λογικὴν εὐφροσύνην, οὔτε τὸ κατὰ γράμμα νόημα ἔχει μικρὰν τὴν φροντίδα· ὥστε αὐτοὶ ποῦ δυσκόλως παρηγοροῦνται καὶ βαρυπενθοῦν νὰ μὴ ἀμελοῦν διὰ τὰς τροφάς, ἀπορροφημένοι ἀπὸ τὴν σφοδρότητα τοῦ πένθους. Ἡ καρδιά ὁμως τοῦ φιλολύπου στηρίζεται μὲ ἄρτον, καὶ ἡ ἐξασθένησις τῆς δυνάμεως ἀνορθώνεται μὲ οἶνον. Αὐτοὶ δὲ ποῦ ἀγαποῦν τὸν οἶνον καὶ οἱ μέθυσοι δὲν καταπραΰνουν τὴν λύπην, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἀνταλλάσσουν τὰ κακὰ ἀντὶ τῶν κακῶν καὶ νὰ γίνωνται πονηροὶ συναλλάκται, ἀνταλλάσσουν τὰ νοσήματα τῶν σωμάτων μὲ τὰ νοσήματα τῶν ψυχῶν. Αὐτοὶ μὲ τὸ νὰ μιμοῦνται τοὺς ἐξισωτάς τῶν φορῶν τῆς ζυγαριᾶς, ἀφαιροῦν τόσον ἀπὸ τὴν λύπην, ὅσον αὐξάνουν τὴν φιληδονίαν. Ἄλλὰ νομίζω ὅτι πρέπει ὁ οἶνος νὰ παρέχη βοήθειαν εἰς τὴν φύσιν, καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιῆται τόσος πολὺς οἶνος, ὥστε νὰ προκαλῆ σκοτοδίνην εἰς τὴν λογικὴν. Διότι μαζὶ μὲ τὸν οἶνον οὔτε ἡ λύπη θὰ περάσῃ καὶ τὸ κακὸν τῆς μέθης θὰ προστεθῇ εἰς τὴν ψυχὴν. Ἐὰν δὲ ὁ λογισμὸς εἶναι ὁ ἰατρὸς τῆς λύπης, ἡ μέθη θὰ ἦταν τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ τὰ κακὰ, ποῦ θὰ ἠμπόδιζε τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς. Ἄλλὰ νὰ θυμηθῆς τὸ καθένα ἀπὸ τὰ λεχθέντα καὶ θὰ εὕρῃς καὶ τὸ δυνατὸν τῆς ἀποστολικῆς νομοθεσίας καὶ τὸ ὠφέλιμον. Πῶς μὲν πάντοτε θὰ εἶσαι χαρούμενος, ὅταν ἀκολουθῆς τὸν ὀρθὸν λόγον, πῶς δὲ ἀδιακόπως θὰ προσεύχεσαι, πῶς διὰ τὸ κάθε τι θὰ εὐχαριστῆς, μὲ ποῖον δὲ τρόπον θὰ παρηγορῆς αὐτοὺς ποῦ λυποῦνται, ὥστε καθ' ὅλα νὰ εἶσαι ἀκέραιος καὶ τέλειος μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ μὲ τὴν ἐνοίκησιν τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΒΑΡΛΑΑΜ ΤΟΝ ΜΑΡΤΥΡΑ

1. Πρότερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι κοπετοῖς ἐκο-
 σμοῦντο καὶ δάκρυσιν. Ἐκλαυσε σφοδρῶς Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ
 τεθνεῶτα, ἐκόφαντο καὶ τὴν Μωυσέως τελευτὴν οὐ μικρῶς
 Ἰουδαῖοι, πολλοῖς καὶ τὸν Σαμονὴλ τετιμῆκασιν δάκρυσιν, νῦν δὲ
 5 ταῖς τῶν δόσιων τελευταῖς ἐνσκιρτῶμεν. Ἡ γὰρ τῶν λυπηρῶν
 μετὰ τὸν σταυρὸν μεταβέβληται φύσις. Οὐδέτι θρήνοις τοὺς
 τῶν ἁγίων δορυφοροῦμεν θανάτους, ἀλλ' ἐνθέοις χορείαις τοῖς
 ἐκείνων ἐπορχοῦμεθα τάφοις. Ὑπνος γὰρ τοῖς δικαίοις ὁ θά-
 νατος. Μᾶλλον δὲ πρὸς κρείττονα ζωὴν ἐκδημία. Ἐντεῦθεν
 10 σκιρτῶσι σφαττόμενοι μάρτυρες. Ὁ γὰρ τῆς μακαριωτέρας
 ζωῆς πῶθος τὴν τῆς σφαγῆς ὀδύνην νεκρὰν ἀπεργάζεται. Οὐ
 βλέπει τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ τοὺς στεφάνους ὁ μάρτυς, οὐ φοί-
 τει τὰς πληγὰς, ἀλλ' ἀριθμεῖ τὰ βραβεῖα, οὐχ ὄρα τοὺς κάτω
 μαστιγοῦντας δημίους, ἀλλὰ τοὺς ἄνωθεν εὐφημοῦντας ἁγ-
 15 γέλους φαντάζεται, οὐ σκοπεῖ τῶν κινδύνων τὸ πρόσκαιρον,
 ἀλλὰ τὸ τῶν ἐπάθλων αἰώνιον. Λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη
 τὸν ἀραβῶνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφη-
 μίαις κροτούμενοι καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δήμους.

2. Τοῦτο δὴ τὸ τῷ γενναίῳ τήμερον Βαρλαάμ πεπραγμέ-
 20 νον. Ἠχῆσε γὰρ ἡ πολεμικὴ τοῦ μάρτυρος σάλπιγξ καὶ τοὺς

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΡΤΥΡΑ ΒΑΡΛΑΑΜ

1. Παλαιότερα οί θάνατοι τῶν ἁγίων ἐτιμῶντο μέ κοπε-
τούς καί δάκρυα. Ὁ Ἰωσήφ ἔκλαυσε πικρά τόν Ἰακώβ, ὅταν
ἀπέθανεν ¹. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐθρήνησαν πολὺ καί τόν θάνατον τοῦ
Μωυσέως ² καί μέ πολλὰ δάκρυα ἐτίμησαν καί τόν Σαμουήλ ³.
Τώρα ὅμως κατὰ τοὺς θανάτους τῶν ἁγίων σκιρτῶμεν. Διότι
μετὰ τόν σταυρὸν τοῦ Κυρίου ἡ φύσις τῶν λυπηρῶν πραγμά-
των ἔχει μεταβληθῆ. Δέν συνοδεύομεν πλέον τοὺς θανάτους
τῶν ἁγίων μέ θρήνους, ἀλλὰ μέ θείους χορούς χορεύομεν γύρω
εἰς τοὺς τάφους των. Διότι ὁ θάνατος διὰ τοὺς δικαίους εἶναι
ὑπνος. Ἡ καλύτερα ταξίδι διὰ καλύτεραν ζωὴν. Ἄπ' ἐδῶ
σκιρτοῦν οἱ μάρτυρες, ὅταν σφάζονται. Διότι ὁ πόθος διὰ τὴν
μακαριωτέραν ζωὴν καθιστᾷ νεκρὸν τὸν πόνον τῆς σφαγῆς.
Ὁ μάρτυς δέν βλέπει τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ τὰ στεφάνια. Δέν φο-
βεῖται τὰς πληγὰς, ἀλλὰ μετρᾷ τὰ βραβεῖα. Δέν βλέπει τοὺς
δημίους ποὺ μαστιγώνουν ἐδῶ κάτω, ἀλλὰ φαντάζεται τοὺς
ἀγγέλους ποὺ ἐπευφημοῦν ἐπάνω. Δέν ἐξετάζει τοὺς προσωρι-
νοὺς κινδύνους, ἀλλὰ τὰ αἰώνια βραβεῖα. Καί εἰς ἡμᾶς ἐδῶ ἀπο-
λαμβάνουν κιόλας τὸν ἄρραβῶνα, μέ τὸ νὰ χειροκροτοῦνται
ἀπὸ ὅλους μέ θείους ἐπαίνους καί μέ τὸ νὰ σαγηνεύουν ἀπὸ τοὺς
τάφους των πλήθη λαοῦ.

2. Αὐτὸ μάλιστα ἔπραξε σήμερα ὁ γενναῖος Βαρλαάμ.
Ἦχησε δηλαδὴ ἡ πολεμικὴ σάλπιγγα τοῦ μάρτυρος καί, κα-

2. Δευτ. 34, 8.

3. Α' Βασιλ. 25, 1.

τῆς εὐσεβείας ὀπλίτας, ὡς ὄρατε, συνήγαγεν. Ὁ τοῦ Χριστοῦ
 κείμενος ἀθλητῆς ἐκηρύχθη καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεπτέρωσε
 θέατρον. Καὶ ὡς ἔλεγε τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης: «Ὁ πιστευθὼν
 εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται». Τέθνηκεν ὁ γενναῖος Βαβλαὰμ
 5 καὶ συγκροτεῖ πανηγύρεις, κατανάλωται τάφῳ καὶ συγκαλεῖ
 πρὸς ἐστίασιν. Νῦν ἡμῖν ἀναβοῆσαι καιρός: «Ποῦ σοφός; ποῦ
 γραμματεὺς; ποῦ συζητητῆς τοῦ αἰῶνος τούτου»; Ἄγροικος
 ἡμῖν σήμερον ὁ ἀήττητος τῆς εὐσεβείας διδάσκαλος, ὃν εἶλκε
 μὲν τύραννος ὡς εὐάλωτον θήραμα, ἔγνω δὲ μετὰ τὴν πείραν
 10 ὀπλίτην ἀχείρωτον· ὃν ἐγέλα μὲν παρακεκομμένα φθεγγόμενον,
 ἔφριξε δὲ ἀγγελικὰ νεανιευόμενον. Οὐ γὰρ συνεβαρβάριζεν
 ὁ τρόπος τῷ τῆς γλώττης ὀργάνῳ, οὐδὲ ταῖς συλλαβαῖς συγχω-
 λεῶν ὁ λογισμὸς ἔωρᾶτο, ἀλλ' ἦν δεύτερος Παῦλος, μετὰ τοῦ
 Παύλου φθεγγόμενος: «Εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ
 15 γνώσει». Ἐνάρκησαν μαστίζοντες δῆμιοι, ἀλλ' ἀκμαιότερος
 ὁ μάρτυς εὐρίσκετο· αἱ τῶν ξεόντων ἐξενευρίζοντο χεῖρες, ἀλλ'
 ὁ τοῦ ξεομένου λογισμὸς οὐκ ἐκάμπτετο. Τὰς τῶν νεύρων αἱ
 μάστιγες ἀρμονίας παρέλυσαν, ἀλλ' ὁ τῆς πίστεως ἀκριβέστε-
 ρον ἐπεσφίγγετο τόνος. Διασκαπτόμεναι πλευραὶ δεδαπάνητο,
 20 ἀλλ' ἢ τοῦ φρονήματος ἦνθει φιλοσοφία. Τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὸ
 πλεόν νενέκρωτο, ἀλλ' ὡς μήπω τῶν ἀγώνων ἀρξάμενος ἤκμα-
 ζεν. Ὅταν γὰρ ὁ τῆς εὐσεβείας ἔρωσ τὴν ψυχὴν προκατάσχη,
 ἅπαν αὐτῇ πολέμων καταγέλαστον εἶδος καὶ πάντες αὐτὴν ὑπὲρ
 τοῦ ποθομένου καταξέοντες τέρπουσι μᾶλλον ἢ πλήττουσι.
 25 Μαρτυρεῖ μοι τῶν ἀποστόλων ὁ πόθος, τερπνὰς αὐτοῖς ποτε
 τὰς παρὰ Ἰουδαίων ἐργαζόμενος μάστιγας. «Ἐπορεύοντο γάρ,

4. Ἰωάν. 11, 26.

5. Α' Κορ. 1, 20.

θῶς βλέπετε, συνεκέντρωσε τοὺς ὀπλίτας τῆς εὐσεβείας. Ἐγκωμιάσθη ὁ προκειμένος ἀθλητῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνεπτέρωσε τοὺς θεατὰς τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὅπως ἔλεγεν ὁ Δεσπότης τῶν πιστῶν· «Αὐτὸς ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καὶ ἂν πεθάνῃ, θὰ ζήσῃ»⁴. Ὁ γενναῖος Βαρλαάμ ἔχει πεθάνει καὶ ὀργανώνει πανηγύρεις. Ἐλυωσεν εἰς τὸν τάφον καὶ προσκαλεῖ εἰς συμπόσιον. Τώρα εἶναι καιρὸς ἡμεῖς νὰ κραυγάζωμεν· «Ποῦ εἶναι ὁ σοφὸς; Ποῦ ὁ γραμματεὺς; Ποῦ ὁ συζητητῆς τοῦ κόσμου τούτου;»⁵. Ἄνδρας ἀγράμματος ὑπῆρξεν σήμερον ὁ ἀνίκητος διδάσκαλος τῆς πίστεως. Αὐτὸν ὁ τύραννος τὸν ἔσερνε σάν εὐκολον θήραμα, ἀλλὰ τὸν ἐγνώρισε κατόπιεν τῆς δοκιμασίας ὀπλίτην ἀνίκητον. Αὐτὸν τὸν ὁποῖον ἐπεριγελοῦσε, διότι ὠμιλοῦσε τραυλά, τὸν ἐφοβήθη ὅταν συμπεριεφέρετο ἀγγελικά. Διότι ἡ συμπεριφορά του δὲν ἐβαρβάριζε συγχρόνως μὲ τὸ ὄργανον τῆς γλώσσης· οὔτε ὁ νοῦς του ἐφαίνετο νὰ χωλαίνῃ μαζί μὲ τὰς συλλαβάς. Ἄλλ' ἦταν δεύτερος Παῦλος καὶ ὠμιλοῦσε μὲ τὴν γλῶσσαν τοῦ Παύλου· «Καὶ ἂν σάν ὀμιλητῆς εἶμαι ἄπειρος, δὲν εἶμαι ὁμοῦ ὡς πρὸς τὴν γνώσιν»⁶. Οἱ βασανισταὶ ἐμουδίασαν μὲ τὸ νὰ τὸν μαστιγώνουν, ἀλλ' ὁ μάρτυς ἐφαίνετο πιὸ ἀκμαῖος. Τὰ χέρια τῶν γρατζουνιζόντων ἔχαναν τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τὸ φρόνημα αὐτοῦ ποὺ ἐγρατζουνιζέτο δὲν ἐλύγιζε. Τὰ κτυπήματα διέλυαν τὰς ἀρθρώσεις τῶν νεύρων, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς πίστεως ἀκριβέστερα καὶ πιὸ δυνατὰ ἐσφίγγετο. Τὰ πλευρά του σακατευμένα εἶχαν καταφαγωθῆ, ἀλλὰ ἡ φιλοσοφία τοῦ φρονήματος ἀνθοῦσε. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σώματος εἶχε ἀπνεκρωθῆ, ἀλλ' αὐτὸς ὡσάν νὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἀγώνων διετῆρει ἀκμαίας τὰς δυνάμεις. Διότι, ὅταν ὁ ἔρωσ τῆς πίστεως καταλάβῃ τὴν ψυχὴν, αὐτὴ περιφρονεῖ κάθε εἶδος πολέμου καὶ ὄλοι αὐτοὶ τὴν βασανίζουν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ποθεῖ, μᾶλλον τὴν εὐχαριστοῦν παρὰ τὴν πληγώνουν. Ὁ πόθος τῶν ἀποστόλων ποὺ ἔκαμνεν εἰς αὐτοὺς εὐχάριστα τὰ κτυπήματα ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων μᾶς τὸ ἐπιβεβαι-

6. Β' Κορ. 11,6.

φησί, χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ
 ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι». Τοιοῦτος καὶ ὁ
 σήμερον ἡμῖν ὀπλίτης ὑμνούμενος· εὐφροσύνην τὰς κολάσεις
 ἡγούμενος, ῥόδοις τισὶ βάλλεσθαι νομίζων ταῖς μάστιξι, τὰς
 5 τῆς ἀσεβείας αἰκίας δραπετεύων ὡς βέλη, καπνοῦ σκιάν τὸν
 δικαστικὸν θυμὸν λογιζόμενος, τάγματα δορυφόρων ἀπηγριω-
 μένα γελῶν, ὡς ἐπὶ στεφάνοις τοῖς κινδύνοις χορεύων, ταῖς πλη-
 γαῖς ὡς τιμαῖς εὐφραινόμενος, ταῖς σφοδροτέραις τιμωραῖς
 ὡς βραβεῖοις ἐνσκιοτῶν λαμπροτέροις, ξίφη διαπτύων γυμνού-
 10 μενα, χεῖρας δημίων ὡς κηροῦ μαλακωτέρας δεχόμενος, κο-
 λαστήριον ξύλον ὡς σωτήριον ἀσπαζόμενος, κλείσμασι δεσμο-
 τηρίων ὡς λειμῶσι τερόμενος, βασάνων ἐπινοίαις ὡς ἀνθέων
 ποικιλίαις ἠδόμενος, πυρὸς εὐτονωτέραν δεξιὰν κεκτημένος·
 δὲ δὴ τελευταῖον αὐτῷ παρὰ τῶν πολεμούντων προσῆκτο μηχά-
 15 νημα. Βωμὸν γὰρ πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων σπονδὴν ἀνακαύσαν-
 τες, ἰστᾶσι παρ' αὐτῷ ἀγαγόντες τὸν μάρτυρα, καὶ τῷ βωμῷ
 τὴν δεξιὰν ὑπτίαν ἐπαιωρῆσαι κελεύσαντες, ὡς χαλκῷ θυσια-
 στηρίῳ τῇ χειρὶ κατεχρήσαντο, λιβανωτὸν αὐτῇ κακοῦργως
 ἐνθέντες φλεγόμενον. Ἦλπιζον γὰρ τῇ τοῦ πυρὸς βία τὴν χεῖ-
 20 ρα καταπαλαισθεῖσαν, ἀνάγκη τῷ βωμῷ ταχέως λιβανωτὸν
 ἐπαφήσειν. Φεῦ τῆς πολυπλόκου τῶν ἀσεβῶν μαγγανείας. Ἐπει-
 δὴ μυρίοις, φησί, τὴν γνώμην οὐκ ἐκάμψαμεν τραύμασι, κάμψω-
 μεν ἐν φλογὶ τοῦ φιλονίκου παλαιστοῦ κἂν τὴν χεῖρα. Ἐπειδὴ
 ποικίλαις μηχαναῖς τὴν ψυχὴν οὐκ ἐσείσαμεν, τὴν δεξιὰν γοῦν
 25 πυρὶ προσαγαγόντες σαλεύσωμεν. Ἄλλ' οὐδὲ ταύτης οἱ δείλαιοι

ώνει. Διότι «ἔφευγαν, λέγει, ἀπὸ τὸ συνέδριον χαρούμενοι, διότι ἐκρίθησαν ἄξιοι νὰ κακοποιηθοῦν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός του»⁷.

Τέτοιος ὑπῆρξε καὶ ὁ στρατιώτης, ὁ ὁποῖος σήμερα ἐξυμνεῖται ἀπὸ ἡμᾶς. Ἐθεώρει τοὺς βασανισμοὺς εὐφροσύνην. Ἐνόμιζε τὰ μαστίγια νὰ τὸν κτυποῦν ὡσάν ρόδα. Ὡσάν βέλη ἀπέκρουε τὰς κακοποιήσεις τῆς ἀσεβείας, καὶ ὡς σκιάν καπνοῦ ἐλογάριαζε τὴν ὄργην τῶν δικαστῶν. Περιφρονοῦσε τὰ ἐξαγριωμένα τάγματα τῶν δορυφόρων. Ἐχόρευεν εἰς τοὺς κινδύνους, ὡσάν νὰ ἐπρόκειτο διὰ στεφάνωμα. Εὐφραίνετο διὰ τὰ κτυπήματα, ὡσάν διὰ τὰς τιμὰς. Ἐσκιρτοῦσεν ἀπὸ χαρὰν διὰ τὰς φοβερωτέρας τιμωρίας, ὡσάν διὰ τὰ λαμπρότερα βραβεῖα. Ἐπεριφρονοῦσε τὰ ξίφη πού ἔβγαιναν ἀπὸ τὰς θήκας. Ἐδέχετο τὰ χέρια τῶν βασανιστῶν, ὡσάν νὰ ἦταν μαλακώτερα ἀπὸ κηρί. Ἐδέχετο τὸν βασανισμὸν εἰς τὸ ξύλον, ὡσάν σωτηρίαν. Εὐχαριστεῖτο μὲ τὸ κλείσιμον εἰς τὴν φυλακὴν, ὡσάν νὰ ἐκλείετο εἰς λιβάδια. Εὐχαριστεῖτο μὲ τὰ βασανιστικὰ ἐπινοήματα, ὡσάν μὲ ποικιλίαν ἀπὸ ἄνθη. Κατεῖχε δεξιὰν πού ἦταν ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὴν φωτιάν. Μάλιστα δὲ τὸ ἐφεύρεμα αὐτὸ τοῦ τὸ ἐκράτησαν τελευταῖον οἱ διῶκται. Ἀφοῦ λοιπὸν ἄναψαν φωτιάν εἰς τὸν βωμὸν διὰ τὴν προσφορὰν θυσίας εἰς τοὺς δαίμονας, καὶ ὠδήγησαν κοντὰ τοῦ τὸν μάρτυρα καὶ τὸν διέταξαν νὰ κρατήσῃ μετέωρον ἐπάνω ἀπὸ τὸν βωμὸν ἀνεστραμμένον τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι, ἐχρησιμοποίησαν ὡσάν χάλκινον θυσιαστήριον τὸ χέρι μὲ τὸ νὰ βάλουν εἰς αὐτὸ κατὰ τρόπον κακοῦργον ἀναμμένον λιβάδι. Ἦλπιζαν δηλαδὴ ὅτι μὲ τὸ νὰ βασανίζεται τὸ χέρι εἰς τὴν δύναμιν τῆς φωτιᾶς, κατ' ἀνάγκην γρήγορα θὰ ἄφηνε νὰ πέσῃ εἰς τὸν βωμὸν λιβάδι. Ἄχ! τί δόλιον τέχνασμα τῶν ἀσεβῶν! Ἐπειδὴ μὲ μύρια, εἶπαν, τραύματα δὲν ἐκάμψαμεν τὸ φρόνημα, θὰ λυγίσωμεν ἔστω καὶ τὸ χέρι τοῦ πεισματάρη ἀγωνιστοῦ ἐπάνω εἰς τὴν φωτιάν. Ἐπειδὴ μὲ ποικίλα μέσα δὲν ἐκλονίσσαμεν τὴν ψυχὴν του, θὰ σαλεύσωμεν τὴν δεξιὰν του λοιπὸν μὲ τὸ νὰ τὴν βάλωμεν εἰς τὴν φωτιάν. Ἄλλ' οἱ ταλαίπωροι δὲν ἐχάρησαν οὔτε μὲ τὴν ἐλπίδα

τῆς ἐλπίδος ἀπώναντο. Ἡ μὲν γὰρ φλόξ τὴν χεῖρα διέτρωγεν. ἔμενε δὲ ἡ χεῖρ, ὡς τέφραν τὴν φλόγα βαστάζουσα. Οὐκ ἔδωκε τῷ πολεμοῦντι πυρὶ κατὰ τοὺς φυγάδας τὰ νῶτα, ἀλλὰ ἀτρεπτος εἰστήκει κατὰ φλογὸς ἀριστεύουσα, καὶ τὰς τοῦ προφήτου
 5 λέγειν τῷ μάρτυρι διδοῦσα φωνάς· «Ἐδλόγητός Κύριος ὁ Θεός μου, ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν, καὶ τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον». Πῦρ γὰρ χειρὶ συνεπλέκετο, καὶ τοῦ πυρὸς τὰ τῆς ἥττης εὐρίσκετο. Φλογὶ καὶ μάρτυρος δεξιᾷ συνεκροτεῖτο πάλῃ, ἀλλ' ἦν τῆς δεξιᾶς καινὴ τις τῶν παλαισμάτων
 10 ἢ νίκη, τῆς μὲν φλογὸς διὰ μέσου τῆς χειρὸς ἐκπιπτούσης, τῆς χειρὸς δὲ ἔτι τεταμένης πρὸς πάλῃν. Ὡ χειρὸς φιλονικωτέρας πυρός! ὦ χειρὸς, κάμπτεσθαι πυρὶ μὴ μαθούσης! ὦ πυρός, ἠττᾶσθαι χειρὶ διδαχθέντος! Σίδηρος τῇ τοῦ πυρὸς εἶκει τυραννίδι χαννούμενος, χαλκὸς τῇ τοῦ πυρὸς παραχωρεῖ δυναστείᾳ,
 15 οἶδε τούτῳ καὶ λίθων ἀντιτυπία νικᾶσθαι. Ἄλλ' ὁ πάντα τοῦ πυρὸς βιαζόμενος τόνος, μάρτυρος τὴν δεξιὰν τεταμένην οὐκ ἔκαμψε κατακαίων.

3. Εἰκότως ἂν ὁ μάρτυς ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Δεσπότην βοήσειεν· «Ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐν τῇ
 20 βουλῇ σου ὠδήγησάς με καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με». Τί σε, ὦ γενναῖε τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα, προσεῖπω; Ἄνδριάντα καλέσω; Πολύ σε τῆς καρτερίας ἠλάττωσα. Τὸν μὲν γὰρ πῦρ μαλάττει δεξάμενον, σοῦ δὲ τὴν δεξιὰν ὀφθῆναι μόνον κινουμένην οὐκ ἔπεισεν. Ἄν σιδηροῦν ὀνομάσω καὶ τὴν τοιαύτην τῆς
 25 σῆς ἀνδρίας εὐρίσκω λειπομένην εἰκόνα. Σὺ γὰρ μόνος ἔπεισας φλόγα μὴ βιάζεσθαι χεῖρα, σὺ μόνος ἐκτήσω θυσιαστήριον δεξιάν, σὺ μόνος δεξιᾷ φλεγομένην τὰ τῶν δαιμόνων ἐρράπισας

αυτήν. Διότι ἡ μὲν φλόγα κατέτρωγε τὸ χέρι, ἀλλὰ τὸ χέρι ἐπέμενε νὰ βαστάζη σὰν στακτήν τὴν φλόγα. Δὲν ἔδωσε τὰ νῶτα εἰς τὴν φωτιάν πού τὴν ἔκαιε, ὅπως κάμνουν οἱ φυγάδες, ἀλλ' ἔστάθη ἀμετάβλητος. Ἀφοῦ ἐνίκησε τὴν φλόγα ἔδωσε τὴν δύναμιν εἰς τὸν μάρτυρα νὰ λέγη τὰ λόγια τοῦ προφήτου· «Εὐλόγητός νὰ εἶναι ὁ Κύριος, ὁ Θεός μου, ὁ ὁποῖος ἐκπαιδεύει τὰ χέρια μου διὰ τὸν πόλεμον καὶ τὰ δάκτυλά μου διὰ τὴν μάχην»⁸. Ἡ φωτιὰ ἀγκάλιαζε τὸ χέρι καὶ ἡ φωτιὰ ἐνικᾶτο. Πάλῃ ἐγένετο μεταξύ τῆς φωτιᾶς καὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ μάρτυρος. Ἀλλὰ παράδοξος ὑπῆρξεν ἡ νίκη τῆς δεξιᾶς εἰς τὰ ἀγωνίσματα. Διότι ἡ μὲν φλόγα ἐξέφευγε μέσα ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ τὸ χέρι ἦταν ἀκόμη ἀπλωμένον διὰ πάλῃν. Ὡ χέρι δυνατώτερον ἀπὸ τὴν φωτιάν! Ὡ χέρι πού δὲν ἔμαθες νὰ λυγίσης εἰς τὴν φωτιάν! Ὡ φωτιὰ, πού ἐδιδάχθης νὰ νικᾶσαι ἀπὸ τὸ χέρι! Ὁ σίδηρος εἰς τὴν δοκιμασίαν τῆς φωτιᾶς ὑποχωρεῖ μὲ τὸ νὰ γίνεται ἐλαφρός. Ὁ χαλκὸς παραχωρεῖ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν φωτιάν. Μὲ αὐτὴν γνωρίζει καὶ ἡ σκληρότης τῶν λίθων νὰ νικᾶται. Ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς φωτιᾶς πού τὰ πάντα καταβάλλει, δὲν ἐλύγισε μὲ τὸ κάψιμον τὸ ἀπλωμένον χέρι τοῦ μάρτυρος.

3. Εὐλόγως ὁ μάρτυς δι' αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσε νὰ βοήσῃ πρὸς τὸν Δεσπότην· «μὲ ἐκράτησες ἀπὸ τὸ δεξιὸ χέρι καὶ μὲ τὴν συμβουλήν σου μὲ ὠδήγησες καὶ μὲ δόξαν μὲ παρέλαβες»⁹. Πῶς νὰ σὲ ἀποκαλέσω, ὦ γενναῖε στρατιῶτα τοῦ Χριστοῦ; Νὰ σὲ ὀνομάσω ἀνδριάντα; Θὰ ἐλαττώσω πολὺ ἀπὸ τὴν καρτερικότητά σου. Διότι αὐτὸν μὲν, ὅταν τὸν δεχθῆ ἡ φωτιὰ, τὸν μαλακώνει, τὴν δεξιάν σου ὅμως δὲν τὴν ἔπεισε νὰ φανῆ ὅτι κινεῖται μόνον. Ἄν σὲ ὀνομάσω σιδηρένιον, ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν παρομοίωσιν τὴν εὐρίσκω κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἀνδρείαν σου. Διότι ἐσὺ μόνος κατώρθωσες νὰ πείσης τὸ χέρι σου νὰ μὴ νικᾶται ἀπὸ τὴν φλόγα. Ἐσὺ μόνος ἔκαμες θυσιαστήριον τὴν δεξιάν. Ἐσὺ μόνος ἔρράπισες τὰ πρόσωπα τῶν δαιμόνων

9. Ψαλμ. 72, 23-24.

πρόσωπα καὶ τότε μὲν ἀπηνθηρακωμένη χειρὶ τὰς ἐκείνων κε-
 φαλὰς συγκατέτηξας· νῦν δὲ τεφρωθείση ταύτη τὰς αὐτῶν στρα-
 τιάς ἀποτυφλοῖς καταπατῶν. Ἄλλὰ τί παιδικοῖς ἐλαττῶ τὸν
 ἀριστεὰ πελλίσμασι; Ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις τοίνυν τὸν εἰς
 5 αὐτὸν ὕμνον παραχωρήσωμεν γλώτταις, τὰς μεγαλοφωνοτέρας
 τῶν διδασκάλων ἐπ' αὐτῷ καλέσωμεν σάλπιγγας. Ἀνάστητέ
 μοι νῦν, ὧ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι,
 τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμετέραις με-
 γαλύνετε τέχναις. Ἀμανρότερον παρ' ἑμοῦ τὸν στεφανίτην γρα-
 10 φέντα τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμπσατε χρώμασιν. Ἀπέλ-
 θω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος
 γραφῇ, χαίρω τὴν τοιαύτην τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον νίκη-
 ῆπτῶμενος. Ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ'
 ὑμῶν γραφομένην τὴν πάλιν, ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέ-
 15 ρας τὸν παλαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνας. Κλαυσάτωσαν δαίμο-
 νες, καὶ νῦν ταῖς τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστείαις πληττόμενοι.
 Φλεγομένη πάλιν αὐτοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. Ἐγγρα-
 φέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός,
 ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μέ τὸ χέρι ποῦ ἐκαίετο. Καὶ τότε μὲν μέ ἀπανθρακωμένον χέρι συνέτριψες τὰ κεφάλια των, τώρα δὲ μ' αὐτὸ τὸ ἀποτεφρωμένον χέρι κατανικᾷς καὶ ἀποτυφλώνεις τὰς στρατιᾶς των. Ἄλλὰ διατί μέ παιδικὰ ψελλίσματα νὰ μειώνω τὸν θριαμβευτήν; Ἄς παραχωρήσωμεν λοιπὸν τὴν ἐξύμνησίν του εἰς τὰς πιὸ μεγαλοπρεπεῖς γλώσσας. Ἄς καλέσωμεν δι' αὐτὸν τὰς πιὸ μεγαλοφῶνους σάλπιγγας τῶν διδασκάλων. Σηκωθῆτε, παρακαλῶ, ὦ λαμπροὶ ζωγράφοι τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων, νὰ μεγαλύνετε μέ τὴν τέχνην σας τὴν κολοβωμένην εἰκόνα τοῦ στρατηγοῦ· μέ τὰ χρώματα τῆς σοφίας σας νὰ λαμπρύνετε τὸν στεφανωμένον νικητήν, τὸν ὁποῖον ἐγὼ ἀμαυρότερον περιέγραψα. Θέλω νὰ φύγω νικημένος ἀπὸ τὴν δικὴν σας περιγραφὴν τῶν κατορθωμάτων τοῦ μάρτυρος. Θὰ χαρῶ νὰ ὑποστῶ τὴν ἥτταν αὐτὴν σήμερον ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴν σας. Θέλω νὰ ἰδῶ νὰ περιγράφεται ἀκριβέστερα ἀπὸ σᾶς ἡ πάλῃ τῆς δεξιᾶς πρὸς τὴν φωτιάν. Θέλω νὰ ἰδῶ ἐπάνω εἰς τὸν πίνακά σας λαμπρότερον τὸν παλαιστὴν ζωγραφισμένον. Ἄς κλαύσουν τὰ δαιμόνια, μέ τὸ νὰ κτυπῶνται καὶ τώρα ἀπὸ σᾶς μέ τὰ κατορθώματα τοῦ μάρτυρος. Ἄς δεικνύεται καὶ πάλιν εἰς αὐτούς τὸ χέρι νὰ καίεται καὶ νὰ νικᾷ. Ἄς ζωγραφισθῆ εἰς τὸν πίνακα καὶ ὁ ἀγωνοθέτης τῶν ἀγωνισμάτων Χριστός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΓΟΡΔΑΙΟΝ ΤΟΝ ΜΑΡΤΥΡΑ

1. Νόμος ἐστὶ φύσεως ταῖς μελίσσαις μὴ ἀπαίρειν τῶν
 σίμβλων πρὶν ἂν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τῆς πτήσεως ἀφηγήσῃται.
 Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸν λαὸν Κυρίου εἶδον νῦν πρῶτον ἐπὶ τὰ οὐράνια
 ἄνθη, τοὺς μάρτυρας, ἐξιόντα, ζητῶ τὸν ἡγεμόνα. Τίς ὁ κι-
 5 νήσας τὸν πολλὸν τοῦτον ἔσμον; τίς ὁ τὴν χειμερινὴν κατήφειαν
 εἰς ἔαρινὴν φαιδρότητα μεταστήσας; Νῦν γὰρ δὴ πρῶτον ὁ
 λαός, οἷονεὶ σίμβλων τινῶν, τῆς πόλεως προχυθέντες, τὸν προ-
 πόλεον κόσμον, τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ πάγκαλον τῶν μαρτύρων
 στάδιον, πανδημεὶ κατελήφασιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμᾶς ἀναστή-
 10 σαν ἡγάγε τὸ θαῦμα τοῦ μάρτυρος, ἐκλαθομένους τῆς ἀσθενείας,
 δεῦρο δὴ καὶ αὐτοὶ τῇ κατὰ δύναμιν φωνῇ, οἷόν τι ἀνθεὶ τῶν
 τοῦ ἀνδρὸς ἔργων περιβομβήσωμεν, ὅσιν τε ποιοῦντες καὶ τοῖς
 παροῦσιν ἅμα κεχαρισμένα· «Ἐγκωμιαζομένον γὰρ δικαίου,
 εὐφρανθήσονται λαοί», ὁ σοφὸς ἡμῖν ἀρτίως ἔλεγε Σολομών.
 15 Καίτοιγε ἠπόρουσιν κατ' ἑμαυτὸν, τί ποτε ἄρα βούλεται τῷ παρ-
 οϊμαστῇ τὸ αἰνίγμα. Ἄρα, ὅτι, ῥήτορός τις ἢ λογογράφου
 δεινοῦ συνθέντος λόγον πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ἐκπληξιν,
 ἤχῳ τινὶ κεκομφευμένῳ κατακτυποῦντι τὰς ἀκοάς, εὐφραίν-
 20 σιν καὶ τὸ τῆς λέξεως πομπικὸν καὶ πρὸς ἁρμονίαν κεκροτη-
 μένον ἀποδεχόμενοι; Ἡ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἶπέ ποτε ὁ μηδαμοῦ

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΡΤΥΡΑ ΓΟΡΔΙΟΝ

1. Είναι φυσικός νόμος διὰ τὰς μελίσσας νὰ μὴ σηκώνωνται καὶ φεύγουν ἀπὸ τὰς κυψέλας προτοῦ ἢ βασίλισσα πετάξῃ πρώτη. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶδα καὶ τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου τῶρα νὰ ἐξέρχεται πρῶτος πρὸς τὰ οὐράνια ἄνθη, δηλαδὴ τοὺς μάρτυρας, ἀναζητῶ τὸν ἀρχηγόν. Ποῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐξεσήκωσε τὸ πολὺ αὐτὸ πλῆθος; Ποῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ μετέβαλε τὴν χειμωνιάτικην σκοτεινίαν εἰς ἀνοιξιάτικην λαμπρότητα; Διότι τῶρα πρῶτα ὁ λαὸς, ἀφοῦ ἐξεχύθη ἀπὸ τὴν πόλιν, ὡσὰν ἀπὸ κάποιας κυψέλας, ἔχει καταλάβει τὸν προάστειον χῶρον, αὐτὸ τὸ σεμνὸν καὶ πανέμορφον στάδιον τῶν μαρτύρων. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ θαῦμα τοῦ μάρτυρος καὶ ἡμᾶς ἐξεσήκωσε καὶ μᾶς ἔφερεν ἐδῶ, ἀφοῦ ἐλησμονήσαμεν τὴν ἀρρώστιαν, ἔμπρὸς λοιπὸν καὶ ἡμεῖς μὲ ὄσην φωνὴν ἠμποροῦμεν, θὰ περιβουβήσωμεν ὡσὰν ἄνθος εἰς κάποιο ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρός, ἐπιτελοῦντες ἱερὸν χρέος καὶ συγχρόνως εὐάρεστον διὰ τὴν παροῦσαν στιγμήν. Διότι ὁ σοφὸς Σολομὼν μᾶς λέγει ἐπικαίρως «ὅταν ἐγκωμιάζεται ὁ δίκαιος, ὁ λαὸς εὐφραίνεται»¹. Καὶ ὁμως ἀποροῦσα μέσα μου, τί τέλος πάντων θέλει νὰ εἰπῇ εἰς τὸν παροιμιαστὴν ὁ αἰνιγματικὸς αὐτὸς λόγος. Ἄραγε ὅτι οἱ λαοὶ εὐφραίνονται μὲ τὸ νὰ δέχωνται καὶ τὴν εὕρεσιν τῶν νοημάτων καὶ τὴν διάταξιν καὶ τὸ στομφῶδες ὕφος τῶν λέξεων καὶ τὸ ἀρμονικῶς συγκροτημένον, ὅταν κάποιος ρήτωρ ἢ δεινὸς λογογράφος συνθέτει λόγον διὰ νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς ἀκροατάς, κτυπῶν τὰς ἀκοὰς μὲ κάποιον κομψὸν ἦχον; Ἀλήθεια, αὐτὸ μὲν δὲν θὰ τὸ ἔλεγε ποτὲ αὐτὸς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐχρησιμοποίησε πουθενὰ

τῷ τοιούτῳ εἶδει τῶν λόγων χρησάμενος, οὐδ' ἂν προέτρεψεν ἡμᾶς πανηγυρικῶς ἐμπομπεύειν τοῖς ἐγκωμίοις τῶν μακαρίων ὁ τὸ πεζὸν τῆς λέξεως καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἀκατάσκευον πανταχοῦ προτιμήσας. Τί οὖν ὁ ἔστιν, φησίν; Ὅτι εὐφραίνονται 5 λαοὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν ἐπὶ μόνη τῇ ὑπομνήσει τῶν τοῖς δικαίοις κατωρθωμένων, εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὧν ἀκούουσιν, ἐναγόμενοι. Ἡ γὰρ τῶν εὐπολιτεῦτων ἀνδρῶν ἱστορία οἷόν τι φῶς τοῖς σωζομένοις πρὸς τὴν τοῦ βίου ὁδὸν ἐμποιεῖ. Διότι ὁμοῦ τε ἠκούσαμεν διηγούμενον τοῦ Πνεύματος 10 τὸν Μωυσέως βίον, καὶ εὐθὺς ἡμᾶς ζῆλος εἰσῆλθε τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός, καὶ τὸ πρᾶον τοῦ τρόπου ζηλωτὸν ἐκάστῳ καὶ μακαριστὸν κατεφάνη. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἀνθρώποις ἐκ τῆς τῶν λόγων ἀυξήσεως συνίσταται τὰ ἐγκώμια, τοῖς δικαίοις δὲ ἀρκεῖ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἢ ἀλήθεια πρὸς τὸ δεῖξαι 15 αὐτῶν τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀρετῆς. Ὡστε, ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν Δεσπότην διὰ τῶν δούλων, ἐγκωμιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας ὧν ἴσμεν, εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν. Προτροπὴ γὰρ πρὸς σωφροσύνην ὁ βί- 20 ος τοῦ Ἰωσήφ, καὶ πρὸς ἀνδρίαν παράκλησις τὰ τοῦ Σαμφῶν διηγήματα.

2. Οὐκ οἶδεν οὖν ἐγκωμίων νόμον τὸ θεῖον διδασκαλεῖον, ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πεπραγμένων ἀντ' ἐγκωμίων λογίζεται, ὡς καὶ τοῖς ἀγίοις ἐξαρκουῶσαν πρὸς ἔπαινον καὶ τοῖς 25 ὠρημημένοις πρὸς ἀρετὴν αὐτάρκη οὔσαν εἰς ὠφέλειαν. Ἐγκωμίων μὲν γὰρ νόμος πατρίδα διερευνᾶσθαι καὶ γένος ἀναζητεῖν καὶ ἀγωγὴν διηγεῖσθαι, ὁ δὲ ἡμέτερος νόμος, τοὺς τῶν γειτόνων λόγους κατασιγάσας, ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐκάστου τὴν μαρτυ-

αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν λόγων, οὔτε θὰ μᾶς εἶχε προτρέψει πανηγυρικῶς νὰ κομπάζωμεν μὲ τὰ ἐγκώμια τῶν μακαρίων αὐτὸς ποὺ πάντοτε ἐπροτίμησε τὴν πεζότητα τῶν λέξεων καὶ τὸν ἀπερίτεχνον λόγον. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει; Ὅτι οἱ λαοὶ εὐφραίνονται πνευματικὴν εὐφροσύνην μὲ μόνην τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατορθωμάτων τῶν δικαίων, ὀδηγούμενοι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀκούουν εἰς τὸν ζῆλον καὶ τὴν μίμησιν τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἱστορία δηλαδὴ τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐπολιτεύθησαν καλῶς, ὡσάν κάποιος φῶς φωτίζει τοὺς σωζομένους εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς. Διότι συνάμα ἀκούσαμεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα νὰ διηγῆται τὸν βίον τοῦ Μωυσέως καὶ εὐθύς ἐποθήσαμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, καὶ ἡ πραότης τοῦ χαρακτήρος² ἐφάνη εἰς τὸν καθένα ἀξιοζήλευτος καὶ ἀξιομακάριστος. Διότι διὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὰ ἐγκώμια συνίστανται εἰς τὴν αὔξησιν τῶν λόγων, διὰ τοὺς δικαίους ὁμως ἡ ἀλήθεια τῶν πράξεων των εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ δείξη τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς των. Ὡστε, ὅταν διηγούμεθα τὴν ζωὴν αὐτῶν ποὺ διέπρεψαν εἰς τὴν εὐσέβειαν, δοξάζομεν κατὰ πρῶτον τὸν Δεσπότην διὰ τῶν δούλων, καὶ ἐγκωμιάζομεν τοὺς δικαίους μὲ τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν ποὺ γνωρίζομεν καὶ εὐφραίνομεν τοὺς λαοὺς μὲ τὴν ἀκοὴν τῶν καλῶν ἔργων. Ὁ βίος τοῦ Ἰωσήφ δηλαδὴ εἶναι προτροπὴ δι' ἐγκράτειαν³ καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Σαμψὼν εἶναι παρακλήσεις πρὸς ἀνδραγαθίαν⁴.

2. Τὸ σχολεῖον τοῦ Θεοῦ δὲν γνωρίζει λοιπὸν τὴν συνήθειαν τῶν ἐγκωμίων, ἀλλὰ ἀντὶ τῶν ἐγκωμίων λογαριάζει τὴν μαρτυρίαν τῶν πράξεων, ποὺ εἶναι ἀρκετὴ εἰς τοὺς ἁγίους δι' ἔπαινον καὶ αὐτάρκης εἰς ὠφέλειαν αὐτῶν ποὺ ἔχουν ὀρμήσει πρὸς τὴν ἀρετὴν. Διότι νόμος τῶν ἐγκωμίων εἶναι νὰ ἐξετάζη λεπτομερῶς τὴν πατρίδα, νὰ ἀποζητᾷ τὴν γενεάν καὶ νὰ διηγῆται τὴν παιδείαν. Ὁ ἰδικὸς μας ὁμως νόμος, ἀφοῦ κατασιγάσῃ τοὺς λόγους τῶν γειτόνων πλέκει τὸν ἔπαινον ἀπὸ τὰ

3. Γέν. 39, 8.

4. Κριτ. 14, 5 κ.ἐξ.

ρίαν πληροί. Τί γάρ ἐγὼ παρὰ τοῦτο σεμνότερος, εἰ ἢ πόλις
 ποτὲ χαλεποὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας διενεγκοῦσα λαμπρὰ
 κατὰ τῶν πολεμίων ἀνέστησε τρόπαια; τί δέ, εἰ θέσεως εὐκαι-
 ρος ἔχει ὡς πρὸς χειμῶνά τε εἶναι καὶ θέρος ἐπιτηδεῖαν; Εἰ
 5 δὲ καὶ ἡ αὐτὴ ἀνδρῶν τέ ἐστιν εὐφορος καὶ βοσκήματα τρέφειν
 αὐτάρκης, τί μοι ἐκ τούτων ὄφελος; Ἄλλα καὶ ταῖς τῶν ἵππων
 ἀγέλαις τῆς ὑφ' ἡλίῳ κρατεῖ. Τί οὖν ἡμᾶς δύναται ταῦτα τὴν
 ἀνθρωπείαν ἀρετὴν βελτίους ποιῆσαι; Ἡ ποῦ καὶ τὰς τοῦ γεί-
 τονος ὄρους κορυφὰς διηγοῦμενοι, ὡς ὑπερνεφεῖς τέ εἰσι καὶ
 10 ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος διανεστήκασιν, ἑαυτοὺς ἀπατήσομεν ὡς
 τοῖς ἀνδράσι διὰ τούτων ἐκπληροῦντες τὸν ἔπαινον; Πάντων
 ἐστὶ καταγελαστότατον, ὄλου τοῦ κόσμου παρὰ τῶν δικαίων
 ὑπεροφθέντος, ἡμᾶς ἐξ ὀλίγων τῶν ἀτιμασθέντων πληροῦν ἀν-
 τοῖς τὰ ἐγκώμια. Ἀρκεῖ τοίνυν ἡ μνήμη πρὸς ὠφέλειαν διη-
 15 νεκῆ. Οὐ γὰρ δὴ ἐκείνοις χρεῖα προσθήκης εἰς εὐδοκίμησιν,
 ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ βίῳ ἀναγκαῖα ἡ μνήμη διὰ τὴν μίμησιν.
 Ὡσπερ γὰρ τῷ πυρὶ ἀτομάτως ἔπεται τὸ φωτίζειν καὶ τῷ
 μύρῳ τὸ εὐωδεῖν, οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀναγκαίως
 ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμον. Καίτοι οὐδὲ τοῦτο μικρόν, ἀκριβῶς
 20 τυχεῖν τῆς ἀληθείας τῶν τότε. Ἀμυδρὰ γὰρ τις φήμη πρὸς ἡμᾶς
 διεδόθη, τὰς ἐπὶ τῶν ἀγῶνων ἀνδραγαθίας τοῦ ἀνδρὸς διασώ-
 ζουσα. Καὶ πως δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ τῶν ζωγράφων προσ-
 εοικέναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴν ἐξ εἰκόνων μεταγράφωσι
 τὰς εἰκόνας, πλεῖστον, ὡς εἰκός, τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνον-
 25 ται, καὶ ἡμᾶς αὐτῆς τῆς θεᾶς τῶν πραγμάτων ἀπολειφθέντας,
 κίνδυνος οὐ μικρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐλαττώσαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν-
 ἑστήκεν ἡ ἡμέρα ὑπόμνησιν φέρουσα μάρτυρος, ἐπιφανῶς τοῖς
 ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίοις ἐναθλήσαντος, εἴπωμεν ὅσα οἴδαμεν.
 Οὗτος ἔφν μὲν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, ὅθεν καὶ μᾶλλον αὐτὸν

ἴδια τοῦ καθενὸς πράγματα. Διότι κατὰ τί ἐγὼ εἶμαι πιὸ σεβαστός, ἐάν κάποτε ἡ πατρίδα πού διεξήγαγε δυσκόλους καὶ μεγάλους ἀγῶνας, ἔστησε λαμπρὰ τρόπαια ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν; Τί δὲ ἐάν ἔχη κατάλληλον τοποθεσίαν καὶ εἶναι εὐνοϊκὴ καὶ ὡς πρὸς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ καλοκαίρι; Ἐάν δὲ ἡ ἴδια γεννᾶ ἄνδρας καὶ εἶναι αὐτάρκης εἰς τὸ νὰ τρέφῃ βοσκήματα, ποῖα εἶναι δι' ἐμὲ ἡ ὠφέλεια ἀπὸ αὐτά; Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ κοπᾶδια τῶν ἀλόγων ὑπερτερεῖ ἀπὸ ὅλην τὴν ὑφήλιον. Τί λοιπὸν; Αὐτὰ ἡμποροῦν νὰ κάμουν ἡμᾶς καλυτέρους κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν; Ἀλήθεια μὲ τὸ νὰ διηγούμεθα τὰς κορυφὰς τοῦ γειτονικοῦ βουνοῦ, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα καὶ ἔχουν ὑψωθῆ πολὺ ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀέρα, θὰ ἐξαπατήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ὅτι ἐκπληρώνομεν τὸν ἔπαινον μὲ αὐτὰ πρὸς τοὺς ἄνδρας; Εἶναι ἀπὸ ὅλους καταγέλαστον, ἐνῶ ὀλόκληρος ὁ κόσμος ἔχει περιφρονηθῆ ἀπὸ τοὺς δικαίους, ἡμεῖς νὰ τοὺς ἐγκωμιάζωμεν ἀπ' αὐτὰ τὰ ὀλίγα πού ἔχουν περιφρονηθῆ. Ἡ ἐνθύμησις λοιπὸν εἶναι ἀρκετὴ πρὸς διαρκῆ ὠφέλειαν. Διότι ἐκεῖνοι δὲν ἔχουν ἀνάγκην προσθήκης διὰ νὰ εὐδοκιμήσουν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς πού εἴμεθα εἰς τὴν ζωὴν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐνθύμησις διὰ τὴν μίμησιν. Διότι ὅπως κατὰ τρόπον αὐτόματον ὁ φωτισμὸς ἀκολουθεῖ τὴν φωτιάν καὶ ἡ εὐωδία τὸ μύρον, ἔτσι καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις, κατ' ἀνάγκην ἀκολουθεῖ ἡ ὠφέλεια. Καὶ ὅμως οὔτε αὐτὸ εἶναι μικρόν· τὸ νὰ ἐπιτύχῃς ἐπακριβῶς τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν πού ἔχουν πραχθῆ τότε. Διότι κάποια ἀμυδρὰ φήμη ἔφθασεν ὡς ἡμᾶς, ἡ ὁποία διασώζει τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἀγῶνων τοῦ ἀνδρός. Καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ἰδικὸν μας ἔργον ὁμοιάζει κάπως μὲ τὸ ἔργον τῶν ζωγράφων. Διότι καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἀπὸ εἰκόνας ἀντιγράφουν τὰς εἰκόνας, ὅπως εἶναι φυσικόν, ὑστεροῦν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὰ πρωτότυπα. Καὶ δι' ἡμᾶς πού δὲν ἤμεθα μάρτυρες τῶν πραγμάτων, δὲν εἶναι μικρὸς ὁ κίνδυνος νὰ ζημιώσωμεν τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν ἡ ἡμέρα πού μᾶς φέρει τὴν μνήμην τοῦ μάρτυρος, ὁ ὁποῖος λαμπρὰ ὑπέμεινε τὰ μαρτύρια χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἃς εἴπωμεν ὅσα γνωρίζομεν. Αὐτὸς κατήγετο ἀπὸ αὐτὴν

ἀγαπῶμεν, διότι οἰκειὸς ἡμῖν ὁ κόσμος ἐστίν. Ὡσπερ γὰρ τὰ
 εἴκαρπα τῶν φυτῶν, οὓς ἂν ἐκθρέψη καρπούς, τῇ οἰκείᾳ γῆ
 παρατίθεται, οὕτω καὶ οὗτος ἐκ τῶν λαγόνων τῆς ἡμετέρας
 ἀναδραμῶν καὶ πρὸς μήκιστον ὕψος τῆς δόξης διαναστάς, τῇ
 5 ἐνεγκούσῃ καὶ θρεφαιμένη τῶν οἰκείων τῆς εὐσεβείας καρπῶν
 τὴν ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο. Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ ἐκ τῆς ὑπερ-
 ορίας καρποί, ὅταν ἡδεῖς τε ὧσι καὶ τρόφιμοι, πολλῶ μέντοι
 ἡδίους τῶν ἐπηλύδων οἱ ἡμεδαποὶ καὶ ἐγχώριοι, πρὸς τῇ ἀπο-
 λαύσει ἔτι καὶ καλλωπισμὸν τινα ἡμῖν διὰ τῆς οἰκειότητος χα-
 10 ριζόμενοι. Ἐγκατελεγμένος δὲ στρατεία ἐπιφανεῖ, ὡς ἑκατὸν
 στρατιωτῶν ἀρχὴν πιστευθῆναι, καὶ σώματος ῥώμῃ καὶ ψυχῆς
 ἀνδρίᾳ τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων. Ἐπεὶ δὲ
 ὁ τότε τύραννος τὸ πικρὸν καὶ ἀνήμερον τῆς ψυχῆς μέχρι τοῦ
 πολέμου τῆς Ἐκκλησίας ἐξέτεινε καὶ ἤρε χεῖρα θεομάχον κα-
 15 τὰ τῆς εὐσεβείας, κηρύγματα δὲ ἦν πανταχοῦ, καὶ διαγράμ-
 ματα ἠπλωτο κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν καὶ πάντα τόπον ἐπίσημον,
 μὴ προσκυνεῖσθαι Χριστόν, ἢ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν τοῖς
 προσκυνούσι· καὶ πρόσταγμα ἦν ὑποκύπτειν εἰδώλοις ἅπαντας
 καὶ λίθους καὶ ξύλα χαράγματι τέχνης μεμορφωμένα θεοὺς
 20 ἠγεῖσθαι, ἢ τοὺς μὴ πειθομένους πάσχειν ἀνήκεστα, σύγχυσις
 δὲ ἦν καὶ ταραχὴ διὰ πάσης τῆς πόλεως, καὶ λεηλασίαι κατὰ
 τῶν εὐσεβούντων· χρήματα διηρηπάζετο, πληγαῖς τὰ τῶν φιλο-
 χρίστων σώματα κατεξαινετο, γυναῖκες εἰλκοντο διὰ μέσης
 τῆς πόλεως· οὐ νεότης ἔλλεινή, οὐ γῆρας αἰδέσιμον ἦν, ἀλλ'
 25 οἱ μηδὲν ἀδικοῦντες τὰ τῶν κακούργων ὑπέμενον, ἐστενοχω-
 ρεῖτο τὰ δεσμωτήρια, ἔρημοι ἦσαν οἱ εὐθηνούμενοι τῶν οἴκων,
 αἱ δὲ ἔρημίαι πλήρεις τῶν φυγαδευομένων· ἐγκλημα δὲ ἦν τοῖς
 ταῦτα πάσχουσιν ἢ εὐσέβεια καὶ πατήρ παρεδίδου παῖδα καὶ
 πατέρα υἱὸς κατεμήνυεν, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων ἐμαίνοντο καὶ

ἔδω τὴν πόλιν. Δι' αὐτὸ καὶ περισσότερο τὸν ἀγαπῶμεν, διότι τὸ κόσμημα εἶναι ἰδικὸν μας. Διότι ὅπως τὰ καλόκαρπα ἀπὸ τὰ φυτὰ, τοὺς καρποὺς ποὺ θὰ ἐκθρέψουν τοὺς ἀποθέτουν εἰς τὴν γῆν των, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ἀνεπήδησεν ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας σπλάγχνα καὶ ἐξυψώθη εἰς πολὺ μέγαλον ὕψος δόξης, ἐχάρισε τὴν ἀπόλαυσιν τῶν οἰκείων καρπῶν τῆς εὐσεβείας εἰς τὴν γῆν ποὺ τὸν ἐγέννησε καὶ τὸν ἀνέθρεψε. Καλοὶ βεβαίως εἶναι καὶ οἱ καρποὶ ποὺ ἔρχονται ἀπ' ἔξω, ὅταν εἶναι γλυκεῖς καὶ φαγώσιμοι, ἀλλὰ ὅμως πολὺ πιὸ γλυκεῖς ἀπὸ τοὺς ξένους εἶναι οἱ ἰδικοὶ μας καὶ ἐγχώριοι, ποὺ κοντὰ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν μᾶς χαρίζουν καὶ κάποιον καλλωπισμὸν μὲ τὴν οἰκειότητά των. Ὅταν κάποτε ἔλαβε μέρος εἰς ἔνδοξον ἐκστρατείαν, ὡς ἑκατόνταρχος, διέπρεπεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τὴν σωματικὴν ρώμην καὶ διὰ τὸ ψυχικὸν σθένος. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως ποὺ ἐκυβερνοῦσε τότε ἐπεξέτεινε τὴν πικρίαν καὶ τὴν ἀγριότητα τῆς ψυχῆς μέχρι τοῦ σημείου νὰ διώξῃ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐσήκωσε θεομάχον χέρι ἐναντίον τῆς πίστεως καὶ διελαλεῖτο παντοῦ καὶ ἐτοιχοκολλοῦντο διατάγματα εἰς ὅλας τὰς ἀγοράς καὶ εἰς κάθε ἐπίσημον τόπον νὰ μὴ προσκυνῆται ὁ Χριστός, ἢ αὐτοὶ ποὺ τὸν προσκυνοῦν νὰ τιμωροῦνται μὲ θάνατον. Καὶ ἦταν προσταγὴ ὅλοι νὰ θυσιάζουν εἰς τὰ εἰδωλα καὶ νὰ πιστεῦουν ὡς θεοὺς λίθους καὶ ξύλα διαμορφωμένα μὲ τὴν τέχνην τῆς γλυπτικῆς, ἢ αὐτοὶ οἱ ὅποιοι δὲν πείθονται νὰ τιμωροῦνται ἀθεράπευτα. Σύγχυσις δὲ καὶ ταραχὴ ἐπικρατοῦσεν εἰς ὁλόκληρον τὴν πόλιν καὶ λεηλασίαι ἐγίνοντο εἰς βάρος τῶν πιστῶν. Αἱ περιουσίαι διηρπάζοντο καὶ τὰ σώματα τῶν ἀγαπώντων τὸν Χριστὸν κατεξεσχίζοντο μὲ κτυπήματα· αἱ γυναῖκες διεσύροντο διὰ μέσου τῆς πόλεως. Δὲν ὑπῆρχε λύπη διὰ τὰ νειᾶτα καὶ σεβασμὸς διὰ τὰ γερατεία. Ἄλλ' αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶχαν διαπράξει καμμίαν ἀδικίαν ὑπέμεναν τὰ βασανιστήρια τῶν κακούργων. Αἱ φυλακαὶ ἐγέμιζαν ἀσφυκτικά. Ἐρημώθησαν τὰ εὐπορα σπίτια καὶ αἱ ἐρημίαι ἐγέμισαν ἀπὸ τοὺς φυγάδας. Τὸ ἔγκλημα αὐτῶν ποὺ ἔπασχαν αὐτὰ ἦταν ἡ εὐσέβεια. Ὁ πατέρας παρέδιδε τὸ παιδί καὶ ὁ υἱὸς ἐμήνυε τὸν πατέρα.

δοῦλοι δεσπόταις ἑαυτῶν ἐπανίσταντο· δεινὴ δέ τις νύξ κατελήφει τὸν βίον, πάντων ἀγνοησάντων ἀλλήλους ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου φρενοβλαβείας· κατεβάλλοντο μὲν οἴκοι προσευχῆς ὑπὸ χειρῶν ἀνοσιῶν, ἀνετρέπετο δὲ θυσιαστήρια καὶ οὐκ ἦν προσφορὰ οὐδὲ θυμίαμα, οὐ τόπος τοῦ καρπῶσαι, ἀλλὰ κατήφεια δεινὴ, ὥσπερ τις νεφέλη, τὰ πάντα κατεῖχεν· ἀπελήλαντο μὲν οἱ τοῦ θεοῦ θεραπευταί, διεπτόητο δὲ πᾶς τῆς εὐσεβείας θίασος, δαίμονες δὲ κατεχόρευον, κνίσσαις καὶ αἵμασι τὰ πάντα καταμυαίνοντες· τότε ὁ γενναῖος οὗτος προλαβὼν τὴν ἐκ τῶν
 10 δικαστηρίων ἀνάγκην, ῥίψας τὴν ζῶνην, ὑπερόριος ἦν, ὑπεριδὼν δυναστείας, ὑπεριδὼν δόξης, πλούτου παντοδαποῦ, συγγενείας, φίλων, οἰκετῶν, ἀπολαύσεως βίου, πάντων ὅσα ἀνθρώποις ἐστὶ περισπούδαστα, πρὸς τὰς βαθυτάτας καὶ ἀνθρώποις ἀβάτους ἐρημίας ἀπέδραμε, τὸν μετὰ τῶν θηρίων βίον
 15 τῆς πρὸς τοὺς εἰδωλολατροῦντας κοινωνίας ἡμερωτέρου ἠγησάμενος, κατὰ τὸν ζηλωτὴν Ἡλίαν, ὃς, ὅτε εἶδεν ἐπικρατούσαν τὴν εἰδωλολατρίαν τῆς Σιδωνίας, ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέδραμε τὸ Χωρῆβ καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ διῆγεν, ἐκζητῶν τὸν Θεόν, ἕως εἶδε τὸν περιπόθητον, ὡς ἰδεῖν ἀνθρώπῳ Θεὸν δυνατόν.

20 3. Τοιοῦτος οὖν ἦν καὶ ὁ Γόρδιος, ἀποφυγὼν θορυβους πολιτικούς, ὄχλον ἀγοραῖον, ἀρχοντικούς τύφους, τὰ δικαστήρια, τοὺς συκοφάντας, τοὺς πωλοῦντας, τοὺς ὠνούμενους, τοὺς ὀμνύοντας, τοὺς ψευδομένους, τὴν αἰσχρολογίαν, τὴν ἐδτραπελίαν, τὰλλα ὅσα, ὥσπερ ἐφόλκια, αἱ πολυάνθρωποι τῶν πό-
 25 λεων ἐπισύρονται. Καθαρεύων τὰ ὄψα, καθαρεύων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ πρὸ γε πάντων τὴν καρδίαν κεκαθαυμένος, ἵνα Θεὸν ἰδεῖν δυνηθῆ, καὶ μακάριος γένηται· εἶδε δι' ἀποκαλύψεων, ἐδιδάχθη τὰ μυστήρια, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων,

Τὰ ἀδέλφια ὠργίζοντο τὸ ἓνα κατὰ τοῦ ἄλλου καὶ οἱ δοῦλοι ἐξεγείροντο ἐναντίον τῶν κυρίων των. Κάποια νύκτα φοβερὰ ἔχει καταλάβει τὸν βίον· ὅλοι ἀπὸ διαβολικὴν φρενοβλάβειαν ἀγνοοῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Κατεκρημνίζοντο οἱ ναοὶ ἀπὸ ἀνόσια χέρια, ἀνετρέποντο τὰ θυσιαστήρια καὶ δὲν ἐτελεῖτο προσφορά οὔτε θυμίαμα· δὲν ὑπῆρχε τόπος διὰ προσφορὰν θυσίας, ἀλλὰ φοβερὰ κατήφεια ὡσάν κάποια νεφέλη, ἐκάλυπτε τὰ πάντα. Εἶχαν καταδιωχθῆ οἱ προσφέροντες λατρείαν εἰς τὸν Θεόν, εἶχαν ζαρῶσει ἀπὸ φόβον ὅλοι οἱ χοροὶ τῆς εὐσεβείας, τὰ δαιμόνια ἐχόρευαν θριαμβευτικῶς, διότι ἐλέρωναν τὰ πάντα μὲ τὴν κνίσσαν καὶ τὰ αἵματα. Τότε ὁ γενναῖος αὐτὸς ἐπρόλαβε τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπόφασιν τῶν δικαστηρίων καὶ ἔριψε τὸν ζωστήρα καὶ ἐξωρίσθη, ἀφοῦ περιεφρόνησε τὸ ἀξίωμα, περιεφρόνησε τὴν δόξαν, τὸν ποικίλον πλοῦτον, τὴν συγγένειαν, τοὺς φίλους, τοὺς ὑπηρέτας, τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ βίου, ὅλα ὅσα εἶναι περιζήτητα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔτρεξε πρὸς τὰς πιὸ βαθείας καὶ δυσβάτους διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐρημίας. Ἐθεώρησεν ἡμερωτέραν τὴν ζωὴν μὲ τὰ ἄγρια θηρία ἀπὸ τὴν κοινωνίαν μὲ τοὺς εἰδωλολάτρας, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ζηλωτοῦ Ἡλίου. Αὐτὸς, ὅταν εἶδε νὰ ἐπικρατῇ ἡ εἰδωλολατρία τῆς Σιδωνίας, ἔφυγεν εἰς τὸ ὄρος Χωρῆβ καὶ ἐξοῦσεν εἰς τὴν σπηλαιάν, ἀναζητῶν τὸν Θεόν, ὡς τὴν στιγμὴν ποῦ εἶδε τὸν περιπόθητον, ὅσον εἶναι δυνατόν εἰς τὸν ἀνθρωπον νὰ ἰδῇ τὸν Θεόν⁵.

3. Τέτοιος λοιπὸν ὑπῆρξε καὶ ὁ Γόρδιος. Ἀπέφυγε τοὺς θορύβους τῆς πόλεως, τὴν ταραχὴν τῆς ἀγορᾶς, τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἀρχόντων, τὰ δικαστήρια, τοὺς συκοφάντας, τοὺς πωλητάς, τοὺς ἀγοραστάς, αὐτοὺς ποῦ ὀρκίζονται, αὐτοὺς ποῦ ψεύδονται, τὴν αἰσχρολογία, τοὺς ἀστεϊσμούς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποῦ ὡσάν ἐξαρτήματα κουβαλοῦν οἱ ἄνθρωποι τῶν πόλεων. Διετηροῦσε καθαρὰ τὰ αὐτιά του καὶ τὰ μάτια του καὶ πρῶτα ἀπὸ ὅλα ἦταν καθαρὸς κατὰ τὴν καρδίαν, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἰδῇ τὸν Θεόν καὶ διὰ νὰ γίνῃ μακάριος. Εἶδε μὲ ἀποκαλύψεις· ἐδιδάχθη τὰ μυστήρια ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε

ἀλλ' ἔχων τὸν μέγαν διδάσκαλον τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. "Ο-
 θεν ἐλθὼν εἰς ἔννοιαν τοῦ βίου, ὡς ἀνωφελής, ὡς μάταιος, ὡς
 ὄνειρον παντὸς καὶ σκιᾶς ἀδρανέστερος, ἤρεθίσθη σφοδρότε-
 ρον πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἄνω κλήσεως. Καὶ οἷον ἀθλητῆς,
 5 αἰσθόμενος ἑαυτοῦ ἱκανῶς γυμνασθέντος καὶ ἀλειψαμένου πρὸς
 τὸν ἀγῶνα, ταῖς νηστείαις, ταῖς ἀγρυπνίαις, ταῖς προσευχαῖς,
 τῇ διηρηκεῖ καὶ ἀπαύστῳ μελέτῃ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος,
 τηρήσας τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐν ἣ πανδημεὶ πᾶσα ἡ πόλις ἐορ-
 τὴν ἄγουσα φιλοπολέμῳ δαίμονι κατειλήφει θέατρον, ἀγῶνα
 10 ἵππικὸν θεωμένην. Ἐπεὶ οὖν πᾶς ὁ δῆμος ἄνω συνείλεκτο, οὐκ
 Ἰουδαῖος ἀπῆν, οὐχ Ἑλληνας, καὶ Χριστιανῶν δὲ πλῆθος οὐκ
 ὀλίγον αὐτοῖς συνανεφύρετο, οἱ ἀφυλάκτως βιοῦντες, καὶ καθη-
 μένοι μὲν μετὰ συνεδρίου ματαιότητος, μὴ ἐκκλίνοντες δὲ συ-
 στροφᾶς πονηρευόμενων, οἱ καὶ τότε παρῆσαν θεαταὶ τοῦ τᾶ-
 15 χους τῶν ἵππων καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν ἠνιόχων· ἀλλὰ καὶ δού-
 λους ἀνῆκαν δεσπόται, καὶ παῖδες ἐκ διδασκαλείων πρὸς τὴν
 θέαν ἔτρεχον, παρῆν δὲ καὶ γυναικῶν ὅσον δημῶδες καὶ ἄση-
 μον, πλῆρες δὲ ἦν τὸ στάδιον, καὶ πάντες ἤδη πρὸς τὴν θέαν
 τῆς τῶν ἵππων ἀμίλλης ἦσαν συντεταμμένοι· τότε δὴ ὁ γεν-
 20 ναῖος ἐκεῖνος καὶ μέγας τὴν ψυχὴν, μέγας τὸ φρόνημα, ἀνωθεν
 ἐκ τῶν ὀρέων ἐπικαταβάς τῷ θεάτρῳ, οὐ κατεπλάγη τὸν δῆ-
 μον, οὐκ ἐλογίσαστο πόσαις χερσὶ πολεμίαις ἑαυτὸν παραδί-
 δωσιν, ἀλλ' ἀτρόμῳ τῇ καρδίᾳ καὶ γαύρῳ τῷ φρονήματι, οἴο-
 νει πέτρας συνεχεῖς, ἢ δένδρα πολλά, τοὺς τὸ στάδιον περικα-
 25 θημένους παραδραμών, εἰς τὸ μέσον κατέστη, βεβαιῶν τὸν λό-
 γον, ὅτι «Δίκαιος ὡς λέων πέποιθε». Καὶ οὕτως ἀπτότητος ἦν
 τὴν ψυχὴν, ὥστε, ἐν περιφερεῖ τοῦ θεάτρου γενόμενος, ἀτρέ-

διὰ μέσου ἀνθρώπων, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἔχη μαζί του τὸν μέγαν διδάσκαλον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἀπέκτησε γνῶσιν τοῦ βίου, πόσον ἀνωφελὴς εἶναι, πόσον μάταιος, πόσον πιὸ ἀδρανὴς ἀπὸ τὰ ὄνειρα καὶ τὴν σκιάν εἶναι, ἔλαβεν ἰσχυρότερα ἐρεθίσματα πρὸς τὸν πόθον τῆς ἄνω κλήσεως.. Καὶ ὡσὰν ἀθλητὴς ποῦ ἔχει αἰσθανθῆ τὸν ἑαυτὸν του νὰ εἶναι καλὰ γυμνασμένος καὶ προετοιμασμένος διὰ τὸν ἀγῶνα, μὲ τὰς νηστείας, μὲ τὰς ἀγρυπνίας, μὲ τὰς προσευχάς, μὲ τὴν συνεχῆ καὶ ἀκατάπαυστον μελέτην τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, ἐφύλαξε τὴν ἡμέραν αὐτὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὀλόκληρος ἡ πόλις μὲ ὄλον τὸν λαόν, ἐορτάζουσα πρὸς τιμὴν τοῦ φιλοπολέμου δαίμονος, εἶχε καταλάβει τὸ στάδιον διὰ νὰ παρακολουθήσῃ ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνας. Εἶχε λοιπὸν συγκεντρωθῆ ἐπάνω εἰς τὰ θεωρεῖα ὅλος ὁ λαὸς καὶ δὲν ἀπουσίαζαν οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι οὔτε οἱ Ἕλληνες. Καὶ ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς πλῆθος μέγαν ἦταν ἀνακατωμένον μαζί μ' αὐτούς, αὐτοὶ δηλαδὴ ποῦ ζοῦν χωρὶς προφύλαξιν καὶ ποῦ ἐνῶ κάθονται μὲ τὰ συνέδρια τῆς ματαιότητος δὲν ἀποφεύγουν τὰ συναθροίσεις τῶν πονηρῶν, οἱ ὅποιοι καὶ τότε παρίσταντο ὡς θεαταὶ τῆς ταχύτητος τῶν ἀλόγων καὶ τῆς ἐπιδεξιότητος τῶν ἵππέων. Ἀκόμη καὶ οἱ κύριοι ὠδηγοῦσαν ἐδῶ τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὰ σχολεῖα ἔτρεχαν πρὸς τὸ θέαμα καὶ ἀπὸ τὰς γυναῖκας παρευρίσκετο ὅλη ἡ λαϊκὴ τάξις καὶ ἡ ἀσημότης. Εἶχε γεμίσει δὲ τὸ στάδιον καὶ ὅλοι ἦταν κιόλας εἰς ἕντασιν διὰ νὰ ἴδουν τὴν ἀμιλλαν τῶν ἀλόγων. Τότε λοιπὸν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος καὶ γενναῖοκαρδος, ὁ μέγαν εἰς τὸ φρόνημα, ἀφοῦ κατέβη εἰς τὸ στάδιον ἀπὸ τὰ βουνά, δὲν ἐφοβήθη τὸν λαόν, δὲν ἐλογάριασεν εἰς πόσα ἐχθρικὰ χέρια παραδίδεται, ἀλλὰ μὲ ἀτρόμητον καρδίαν καὶ μὲ ὑπερήφανον τὸ φρόνημα, ἀφοῦ ἐπροσπέρασεν, ὡσὰν ἀραδιασμένας πέτρας ἢ πολλὰ δένδρα, αὐτοὺς ποῦ ἐκάθοντο γύρω εἰς τὸ στάδιον, ἐστάθη εἰς τὸ κέντρον, ἐπιβεβαιώνοντας ἔτσι τὸν λόγον ὅτι «ὁ δίκαιος ὡσὰν λεοντάρει εἶναι θαρραλέος»⁶. Καὶ τόσον ἀφοβος ὑπῆρξε κατὰ τὴν ψυχὴν, ὥστε ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὸ ἐμφανὲς μέρος τοῦ σταδίου, μὲ ἀδιάπτωτον τὸ θάρρος

πτω τῇ παρησίᾳ ἐξεβόησε τὴν φωνὴν ἐκείνην, ἧς μέχρη τοῦ
 νῦν εἰσὶ τινες οἱ ἀκούσαντες· «Εὐρέθη τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν,
 ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν», δηλῶν διὰ τού-
 των ὅτι οὐ πρὸς ἀνάγκην ἤχθη πρὸς τοὺς κινδύνους, ἀλλ' ἐ-
 5 κουσίως ἐπέδωκεν ἑαυτὸν τῷ ἀγῶνι, μιμησάμενος τὸν Δεσπό-
 την, ὃς ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἀγνοούμενος τοῖς Ἰουδαίοις
 ἑαυτὸν κατεμήνυσεν.

4. Εὐθὺς μὲν οὖν ἐπέστρεφε τὸ θέατρον τῷ παραδόξῳ τῆς
 θέας, ἀνῆρ ἀπηγγιωμένος τὴν ὄψιν, διὰ τὴν χρονίαν ἐν τοῖς ὄρε-
 10 σι δίαιταν αὐχμηρᾶν ἔχων τὴν κεφαλὴν, βαθὺς τὴν ὑπὲρ τὴν
 τὴν ἐσθῆτα ῥυπῶν, κατεσκληκῶς ἅπαν τὸ σῶμα, βακτηρίαν
 φέρων, καὶ πῆραν ἐνημμένος, οἷς πᾶσιν ἐπέπρεπέ τις χάρις,
 ἐκ τοῦ ἀφανοῦς αὐτὸν περιλάμπουσα. Ὡς δ' οὖν ἐγνώσθη ὅστις
 ἐστίν, εὐθὺς βοῆ συμμιγῆς παρὰ πάντων ἤρθη, τῶν μὲν οἰκείων
 15 τῆς πίστεως ὑπὸ περιχαρείας κροτούντων, τῶν δὲ πολεμούντων
 τῇ ἀληθείᾳ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον τὸν δικαστὴν παρορμώντων,
 καὶ προκαταδικαζόντων εἰς θάνατον. Πάντα δ' οὖν βοῆς καὶ
 θορύβου πεπλήρωτο, παρώφθησαν μὲν ἵπποι, παρώφθησαν δὲ
 ἡνίοχοι, ἧ δὲ τῶν ἀρμάτων ἐπίδειξις ψόφος μάταιος ἦν. Οὐ-
 20 δενὸς γὰρ ἐσχόλαζεν ὀφθαλμὸς ἄλλο τι βλέπειν ἢ Γόρδιον, οὔτε
 τις ἀκοῆ ἄλλο τι ἠνείχετο ἀκούειν ἢ τὰ ἐκείνου ῥήματα. Καὶ
 θροῦς τις ἄσημος, οἷον αὔρα, διὰ παντὸς τοῦ θεάτρου διεξιὼν,
 τὸν ἵπποδρομον ὑπερῆχει. Ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν κηρύκων σιωπὴ τῷ
 δήμῳ ὑπεσημάνθη, ἐκοιμήθησαν μὲν αὐλοί, κατεσιγάσθησαν
 25 δὲ ὄργανα πολυαρμόνια· ἠκούετο Γόρδιος, ἔθεωρεῖτο Γόρδιος.
 Καὶ εὐθὺς ἀνάρπαστος ἦν πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ που καθή-
 μενον καὶ τὸν ἀγῶνα διατιθέντα. Τέως μὲν οὖν πρᾶεῖα καὶ ἡμέ-
 ρω φωνῇ, τίς καὶ πόθεν εἶη διεπνυθάνετο. Ὡς δὲ εἶπε τὴν πατρί-

ἐκράυγασε τὸν λόγον ἐκείνον, ποῦ καὶ μέχρι τῶρα ὑπάρχουν μερικοὶ ποῦ τὸν ἄκουσαν· «ἔτοιμος ἤμουν νὰ με εὔρουν αὐτοὶ ποῦ δὲν με ἀνεζήτησαν, ἔτοιμος ἤμουν νὰ ἀπαντήσω εἰς αὐτοὺς ποῦ δὲν με ἐρώτησαν»⁷. Διὰ νὰ δηλώσῃ με αὐτὰ ὅτι δὲν ὠδηγήθη εἰς τοὺς κινδύνους κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ με τὴν θέλησίν του ἐρρίφθη εἰς τὸν ἀγῶνα, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος μέσα εἰς τὸ σκοτάδι τῆς νύκτας ἀγνοούμενος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ἐφάνερωσε τὸν ἑαυτὸν του.

4. Ἀμέσως λοιπὸν ὁ ἄνδρας ποῦ εἶχε ἀγριωπὴν ὄψιν καὶ λόγῳ τῆς πολυχρονίου διαβιώσεως εἰς τὰ βουνὰ εἶχε ἀκαλαίσθητον τὴν κεφαλὴν, πλουσίαν τὴν γενειάδα, ρυπαρὰ τὰ ἐνδύματα, σκελετωμένον ὀλόκληρον τὸ σῶμα, καὶ ἐκρατοῦσε ραβδί καὶ ἔφερε κρεμασμένον σακκίδιον, ἐτράβηξε με τὸ παράδοξον θέαμα τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου. Εἰς ὅλα αὐτὰ ἤρμοζε κάποια χάρις, ἡ ὁποία κατὰ τρόπον ἀφανῆ τὸν περιέλαμπε. Μόλις λοιπὸν ἐμαθεύθη ποῖος εἶναι, ἀμέσως ἀνάμικτος κραυγὴ ἀφέθη ἀπὸ ὅλους. Διότι οἱ μὲν οἰκεῖοι τῆς πίστεως λόγῳ τῆς μεγάλης χαρᾶς ἐχειροκροτοῦσαν, οἱ δὲ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας παρωροῦσαν τὸν δικαστὴν νὰ τὸν φονεῦσῃ καὶ τὸν κατεδίκαζαν ἐκ τῶν προτέρων εἰς θάνατον. Τὰ πάντα λοιπὸν ἐγέμισαν ἀπὸ βοῆν καὶ θόρυβον. Παρεμελήθησαν τὰ ἄλογα, παρεμελήθησαν καὶ οἱ ἵππεις. Ἡ ἐπίδειξις τῶν ἀρμάτων ἦταν μάταιος θόρυβος. Διότι κανεὶς δὲν εἶχε καιρὸν νὰ βλέπῃ τίποτε ἄλλο παρὰ τὸν Γόρδιον, οὔτε τὰ αὐτιά ἠνείχοντο νὰ ἀκούσουν τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ λόγια ἐκείνου. Καὶ κάποιο ἀκαθόριστον θρόϊσμα, ὡσάν αὖρα, ποῦ ἐπερνοῦσεν ἀπὸ ὄλον τὸ θέατρον, ἤχοῦσεν ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἵππόδρομον. Ὅταν δὲ διὰ τῶν κηρύκων ἐξηγγέλθη σιωπὴ εἰς τὸν λαόν, ἐβουβάθησαν οἱ τρομπέττες καὶ ἐσίγησαν τὰ πολυφωνικὰ ὄργανα. Ὁ Γόρδιος ἤκούετο, ὁ Γόρδιος ἐκυττάζετο! Καὶ ἀμέσως ἀνηρπάγη καὶ ὠδηγήθη εἰς τὸν ἄρχοντα ποῦ ἐκάθητο κάπου ἐκεῖ καὶ διηύθυνε τὸν ἀγῶνα. Ἐν πρώτοις λοιπὸν με γλυκεῖαν καὶ ἡμερον φωνὴν ἐρωτοῦσε νὰ μάθῃ ποῖος ἦταν καὶ ἀπὸ ποῦ κατήγετο. Ἀφοῦ δὲ ἀνέφερε

5 δα, τὸ γένος, τὸ εἶδος τοῦ ἀξιώματος ἐν ᾧ ἦν, τὴν αἰτίαν τῆς
 φυγῆς, τὴν ἐπάνοδον, ὅτι πάρειμι, ἔργω καὶ τὴν τῶν ὑμετέρων
 προσταγμάτων καταφρόνησιν καὶ τὴν εἰς Θεόν, ἐφ' ὃν ἤλπισα,
 πίστιν ἐπιδειξόμενος. Καὶ γὰρ ἤκουσά σε, φησί, πολλῶν διαφέ-
 10 ρειν τῇ ἀγριότητι, ὡς οὖν ἐπιτήδειόν μοι τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς
 τὸ πληρωθῆναί μου τὴν ἐπιθυμίαν ἐξελεξάμην. Τούτοις τοῖς
 λόγοις τὸν θυμὸν τοῦ ἄρχοντος ὡς πῦρ ἀναφλέξας, ὄλην ἤγει-
 ρεν ἐφ' ἑαυτὸν τοῦ ἀνδρὸς τὴν μανίαν. Καί, κάλει, φησί, δημί-
 ους. Ποῦ δὲ αἱ μολυβίδες; ποῦ δὲ αἱ μάστιγες; Ἐπὶ τροχοῦ
 15 κατατεινέσθω, ἐπὶ τοῦ ξύλου στρεβλούσθω, φερέσθω τὰ κο-
 λαστήρια· τὰ θηρία, τὸ πῦρ, τὸ ξίφος, ὁ σταυρός, ὁ βόθρος εὐ-
 τρεπιζέσθω. Ἄλλὰ γὰρ οἶα κερδαίνει, φησίν, ἅπαξ μόνον ἀπο-
 θνήσκων ὁ ἀλιτήριος; Οἶα μὲν οὖν ζημιοῦμαι, ὑποφθάσας εἶπεν
 ὁ Γόρδιος, μὴ δυνάμενος ὑπὲρ Χριστοῦ πολλάκις ἀποθανεῖν.
 20 Ὁ δέ, πρὸς τῇ ἐκ φύσεως ἀγριότητι, ἔτι χαλεπώτερος ἦν πρὸς
 τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνδρὸς ἀποβλέπων, οἰκείαν ἀτιμίαν ἠγούμενος
 τὸ νεανικὸν τῆς διανοίας ἀνάστημα. Καὶ ὄσῳ μᾶλλον ἑώρα τὴν
 καρδίαν ἀπτόητον, τοσοῦτω μειζόνως ἐξηγριούτο καὶ φιλονι-
 κώτερος ἦν νικῆσαι τὴν ἔνστασιν τοῦ ἀνδρὸς τῇ ἐπινοίᾳ τῶν ἀλ-
 20 γεινῶν.

5. Ὁ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέπων, ἐκ τῶν ἱερῶν ψαλμῶν
 κατεπῆδεν ἑαυτοῦ τῇ ψυχῇ, λέγων· «Κύριος ἐμοὶ βοηθὸς καὶ οὐ
 φοβηθήσομαι, τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος»· καὶ τό· «Οὐ φοβηθή-
 σομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ», καὶ ὅσα συγγενῇ τούτοις,
 25 πρὸς ἀνδρίαν παρακαλοῦντα, ἐκ τῶν θείων λογίων δεδιδραγμένος
 ἦν· ὅς γε τοσοῦτον ἀπεῖχεν εἶξαι τοῖς ἀπειλουμένοις καὶ ὑποπτῆ-
 ξαι, ὥστε καὶ προεκαλεῖτο ἐφ' ἑαυτὸν τὰ δεινά. Τί μέλλετε;

τὴν πατρίδα, τὴν γενεάν, τὸ ἀξίωμα ποῦ κατεῖχε, τὴν αἰτίαν τῆς φυγῆς, τὴν ἐπιστροφήν, ὅτι νὰ «εἶμαι παρῶν» διὰ νὰ ἀποδείξω ἐμπράκτως καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν προσταγμάτων σας καὶ τὴν πίστιν μου εἰς τὸν Θεὸν ποῦ ἤλπισα, εἶπε· πράγματι ἔχω ἀκούσει ἀπὸ πολλοὺς ὅτι διαφέρεις ὡς πρὸς τὴν ἀγριότητα· λοιπὸν ἐδιάλεξα τὴν στιγμήν αὐτὴν ὡς κατάλληλον δι' ἐμέ διὰ νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν μου. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἀφοῦ ἄναψε τὸν θυμὸν τοῦ ἄρχοντος ὡσάν φωτιάν, ἐξήγειρεν ἐναντίον του ὄλην τὴν μανίαν τοῦ ἀνδρός. Καὶ κάλεσε, εἶπε, τοὺς δημίους. Ποῦ εἶναι τὰ μολυβδένια μαστίγια; Ποῦ εἶναι τὰ μαστίγια; Νὰ τενωθῆ ἑπάνω εἰς τὸν τροχόν, νὰ στρεβλωθῆ ἑπάνω εἰς τὸ ξύλον· νὰ κουβαληθοῦν τὰ βασανιστήρια ὄργανα· τὰ θηρία, ἡ φωτιά, τὸ ξίφος, ὁ σταυρὸς καὶ νὰ ἐτοιμασθῆ ὁ λάκκος. Ἄλλ' ὅμως πόσα κερδίζει ὁ ἀλιτήριος, λέγει, μὲ τὸ νὰ πεθαίνῃ μονάχα μίαν φοράν; Καὶ ὁ Γόρδιος ἐπρόφθασε καὶ εἶπε· πόσα ζημιούμαι μὲ τὸ νὰ μὴ ἤμπορῶ νὰ πεθάνω πολλὰς φορές διὰ τὸν Χριστόν! Αὐτὸς δέ, κοντὰ εἰς τὴν φυσικὴν ἀγριότητα, ὅταν ἀπέβλεπε πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνδρός, ἐγένετο ἀκόμη πιὸ σκληρὸς, διότι ἔθεωροῦσε προσωπικὴν ἀτίμωσιν τὸ νεανικὸν ἀνάστημα τοῦ φρονήματος. Καὶ ὅσον μὲν ἔβλεπε περισσότερον ἀπτόητον τὴν καρδίαν, τόσον περισσότερον ἐξηγριώνετο καὶ ἐφιλοδοξοῦσε νὰ κάμψῃ τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἀνδρός μὲ τὴν ἐπιπόνησιν τῶν φοβερῶν. Καὶ αὐτὸς μὲν αὐτὰ ἔπραττεν.

5. Ὁ Γόρδιος δὲ ἀποβλέπων πρὸς τὸν Θεὸν κατεπραῦνε τὴν ψυχὴν του μὲ τοὺς ἱεροὺς ψαλμοὺς λέγων· «Ὁ Κύριος εἶναι βοηθός μου καὶ δὲν φοβοῦμαι· Τί κακὸν ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ εἰς ἐμέ ἄνθρωπος;»⁸. Καὶ τὸ· «δὲν φοβοῦμαι τὰ κακά, διότι σὺ εἶσαι μαζί μου»⁹, καὶ ὅσα εἶναι παρόμοια μ' αὐτὰ ποῦ εἶχε διδαχθῆ ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφήν καὶ προτρέπουν πρὸς τὴν ἀνδρείαν. Αὐτὸς βεβαίως ἀπεῖχε τόσον πολὺ εἰς τὸ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὰς ἀπειλὰς καὶ νὰ τρομάξῃ, ὥστε καὶ ἐπροκαλοῦσε

9. Ψαλμ. 22, 4.

φησί· τί ἐστήκατε; Ξαινέσθω σῶμα, στρεβλούσθω μέλη, βασανιζέσθω ὡς ἂν ἐθέλητε. Μή μοι βασκήνητε τῆς μακαρίας ἐλπίδος. Ὅσῳ γάρ ἂν ἐπιτείνητε τὰ δεινά, τοσοῦτῳ μείζονά μοι τὴν ἀντίδοσιν προξενεῖτε. Συναλλάγματα ἡμῖν ἐστι ταῦτα πρὸς τὸν
 5 Δεσπότην. Ἐντὶ τῶν μωλώπων, τῶν ἐπανισταμένων τῷ σώματι, φωτεινὸν ἔνδυμα ἡμῖν ἐν τῇ ἀναστάσει ἐπανθήσει, ἀντὶ τῆς ἀτιμίας στέφανοι, ἀντὶ δεσμοτηρίου παραδείσος, ἀντὶ τῆς μετὰ τῶν κακούργων καταδίκης ἢ μετ' ἀγγέλων διαγωγῆ. Σπείρατε πολλὰ ἐν ἐμοί, ἵνα θερίσω πολλαπλασίονα. Ὡς δὲ τοῖς φοβεροῖς
 10 ἐλεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδύναντο, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀμήχανον ἦν, μεταβαλόντες ἐθώπευον. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου μεθοδεία· τὸν δειλὸν ἐκπλήσσει, τὸν ἀνδρεῖον μαλάσσει. Ὅποια ἦν καὶ τὰ τότε τεχνάσματα τοῦ κακούργου. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὸν οὐκ ἐνδίδοντα ταῖς ἀπειλαῖς, ἀπάταις αὐτὸν καὶ δελεάσμασι
 15 περιελθεῖν ἐπειρᾶτο. Καὶ δωρεὰς καθυπισχνεῖτο, τὰς δὲ ἐδίδου καὶ ἄλλας παρὰ βασιλέως ἤξειν δ' ἠγγυᾶτο, τὴν ἐν στρατείᾳ περιοφάνειαν, χρημάτων πόρους, πᾶν δ,τι ἂν βούλοιο.

6. Ἐπειδὴ δὲ ἀπετύγχανε τῆς πείρας (ἀκούσας γὰρ τῶν ὑποσχέσεων ὁ μακάριος, κατεγέλασεν αὐτοῦ τῆς ἀνοίας, εἶ
 20 τι νομίζοι βασιλείας οὐρανῶν ἀντάξιον δώσειν), τότε δὴ ἀφόρητος ἦν τῷ θυμῷ, καὶ ξίφος ἐγύμνου καὶ τὸν δῆμιον παρεστήσατο, καὶ χειρὶ καὶ γλώσση μαιφονῶν θανάτῳ κατεδίκαζε τὸν μακάριον. Μετέβαινε δὲ πᾶν τὸ θέατρον ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ὅσον λειπόμενον ἦν τῶν οἰκητόρων, ἐκχυθὲν πρὸ τοῦ
 25 τείχους, ἑώρα τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ ἐναγώνιον θέαμα, τὸ θανμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ πάσῃ τῇ κτίσει, ὀδυνηρὸν τῷ διαβόλῳ καὶ φοβερὸν δαίμοσιν. Ἐκενώθη τῶν οἰκητόρων ἡ πόλις, ὥσπερ τινὸς ρεύματος, τοῦ πλήθους ἀθρόως ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον με-

τὰ δεινὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Διατί βραδύνετε; λέγει. Διατί στέκεσθε; Ἄς ξεσχισθῆ τὸ σῶμα, ἄς στρεβλωθοῦν τὰ μέλη. Ἄς βασανισθῶ ὅπως θέλετε. Μὴ μοῦ ζημιώσετε ἀπὸ τὴν μακαρίαν ἐλπίδα. Διότι ὅσον περισσότερο ἐπιτείνετε τὰ βάσανα, τόσον μεγαλυτέραν μοῦ κάμνετε τὴν ἀνταμοιβήν. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀνταλλάγματα δι' ἡμᾶς πρὸς τὸν Κύριον. Ἐντὶ τῶν πρηξιμάτων ποῦ προκαλοῦνται εἰς τὸ σῶμα, φωτεινὸν ἔνδυμα θὰ ἀνθήσῃ πρὸς χάριν μας κατὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἐντὶ τῶν ἀτιμώσεων στεφάνια, ἐντὶ τῶν φυλακῶν παράδεισος, ἐντὶ τῆς καταδίκης μαζί μὲ τοὺς κακούργους, ἢ συμβίωσις μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους. Σπείρατε πολλὰ εἰς ἐμέ διὰ νὰ θερίσω πολλαπλάσια. Ἐφοῦ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὸν ὑποτάξουν μὲ τὰ φοβερά καὶ τὸ πρᾶγμα ἦταν ἀδύνατον, ἄλλαξαν τακτικὴν καὶ τὸν ἐκαλόπιαναν. Διότι τέτοια εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ διαβόλου· φοβερίζει τὸν δειλὸν καὶ μαλακώνει τὸν γενναῖον. Τέτοια ὑπῆρξαν τότε καὶ τὰ τεχνάσματα τοῦ κακούργου. Δηλαδή ὅταν τὸν εἶδε νὰ μὴ ὑποχωρῆ εἰς τὰς ἀπειλὰς ἐπροσπάθησε νὰ τὸν δαμάσῃ μὲ ἀπάτας καὶ δολώματα. Ἐπέσχετο δῶρα· ἄλλα μὲν ἔδιδε καὶ ἄλλα ἐβεβαίωνε μὲ ἐγγυήσεις ὅτι θὰ ἔλθουν ἀπὸ τὸν βασιλέα, δηλαδή ἡ στρατιωτικὴ δόξα, οἱ πόροι τῶν χρημάτων καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο θὰ ἤθελεν.

6. Ὅταν ὁμως ἀπετύγχανεν εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν (διότι ὁ μακάριος ὅταν ἤκουσε τὰς ὑποσχέσεις ἐγέλασε διὰ τὴν μωρίαν του, νὰ νομίζῃ δηλαδή ὅτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ προσφέρῃ κάτι ἀντάξιον τῆς οὐρανοῦ βασιλείας), τότε ἐγένετο ἀβάστακτος εἰς τὸν θυμὸν του. Ἐξεγύμνωνε τὸ ξίφος καὶ ἐπαρουσίαζε τὸν δῆμιον καὶ διαπράττων τὸν φόνον καὶ μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὴν γλῶσσαν κατεδίκαζε τὸν μακάριον εἰς θάνατον. Ὁλος ὁ κόσμος τοῦ σταδίου μετέβαινεν εἰς τὸν τόπον αὐτόν. Καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀπουσίαζαν, ἀφοῦ ἐξεχύνοντο ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ τεῖχος, παρηκολούθουν τὸ μεγάλο καὶ ἀγωνιῶδες ἐκεῖνο θέαμα, ποῦ ἦταν θαυμαστόν καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν κτίσιν καὶ ὀδυνηρὸν εἰς τὸν διάβολον καὶ φοβερὸν εἰς τοὺς δαίμονας. Ἡ πόλις ἄδειασεν ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ἀφοῦ

ταρρύντος. Οὐ γυνή κατεδέξατο τῆς θέας ἀπολειφθῆναι, οὐκ ἀνήρ ἀφανῆς ἢ ἐπίσημος. Ἐξέλειπον τὰς φυλακὰς τῶν οἰκῶν οἱ φύλακες, ἀκλειστα μὲν ἦν τῶν ἐμπόρων τὰ ἐργαστήρια, διέριπτο δὲ κατὰ τὴν ἀγορὰν τὰ ὄνια, μία δὲ πάντων φυλακὴ καὶ 5 ἀσφάλεια, τὸ πάντας ὁμοίως ὑπέξελθειν, καὶ μηδὲ κακοῦργον ἐναπομεῖναι τῇ πόλει. Κατέλειπον δοῦλοι δεσποτῶν θεραπείας, καὶ ὅσον ξένον τοῦ δήμου, καὶ ὅσον ἐγχώριον, ὧδε παρῆν πρὸς τὸν ἄνδρα. Τότε καὶ παρθένος ὄψεως ἀρρένων κατατολμήσασα καὶ πρεσβύτης καὶ ἄρρωστος τὴν ἀσθένειαν βιασάμενοι, ἔξω 10 τοῦ τείχους ἦσαν. Ἡδὴ δὲ ὀρμῶντα πρὸς τὴν διὰ τοῦ θανάτου ζωὴν τὸν μακάριον περιστάντες οἱ ἐπιτήδειοι, περιεπτύσσοντο, ποτινῶμενοι καὶ τὰ τελευταῖα κατασπαζόμενοι καὶ θερμὸν ἐπ' αὐτῷ δάκρυον ἀφιέντες, ἰκέτευον μὴ παραδοῦναι ἑαυτὸν τῷ πυρὶ, μὴ παραναλῶσαι ἑαυτοῦ τὴν νεότητα, μὴ καταλιπεῖν 15 τὸν γλυκὸν τοῦτον ἥλιον. Ἄλλοι δὲ συμβουλαῖς πιθαναῖς ἐπειρῶντο παραλογίζεσθαι· ῥήματι μόνῳ εἶπέ τὴν ἄρησιν, ψυχῇ δὲ ἔχε τὴν πίστιν, ὡς ἂν ἐθέλης. Πάντως οὐχὶ τῇ γλώσση προσέχει Θεός, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ τοῦ φθεγγομένου. Οὕτω γὰρ ὑπάρξει σοι καὶ τὸν κριτὴν ἐκμειλίξασθαι, καὶ τὸν Θεὸν ἐξιλιέωσα- 20 σθαι.

7. Ὁ δὲ ἄκαμπτος ἦν καὶ ἀδάμαστος καὶ πάσῃ προσβολῇ πειρατηρίων ἄτρωτος. Εἰκάσαις ἂν αὐτοῦ τῆς διανοίας τὸ ἄσειστον τῇ οἰκίᾳ τοῦ φρονίμου, ἦν οὔτε ἀνέμων ἀφόρητοι βίαι, οὔτε λάβρον ὕδωρ ἐκ νεφῶν καταρρηγνύμενον, οὔτε χαράδραι 25 περιορηγνύμεναι, διὰ τὴν ἐκ τῆς πέτρας ἀσφάλειαν, διασαλεῦσαι δύνανται. Τοιοῦτος ἦν ὁ ἀνὴρ, ἀσάλευτον τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διασφῶζων. Βλέπων τοῖς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς περιτρέχοντα τὸν διάβολον καὶ τὸν μὲν κινουῦντα

τὸ πλῆθος ὅλον μαζί, ὡσάν κάποιον ποτάμι, μετέρρευσε εἰς τὸν τόπον αὐτόν. Οὔτε γυναῖκα δὲν κατεδέχθη νὰ χάσῃ τὸ θέαμα, οὔτε ἄνδρας ἀσήμαντος ἢ ἐπίσημος. Οἱ φύλακες ἐγκατέλειψαν τὴν φρούρησιν τῶν σπιτιῶν. Τὰ ἐμπορικά καταστήματα ἔμειναν ἀνοικτά. Τὰ ψώνια ἐρρίπτοντο εἰς τὴν ἀγοράν. Μία δὲ φρούρησις καὶ ἀσφάλεια δι' ὅλους ὑπῆρχε· τὸ νὰ ἐξέλθουν ὅλοι ὁμοίως καὶ νὰ μὴ ἀπομείνῃ οὔτε κακοῦργος εἰς τὴν πόλιν. Οἱ δοῦλοι ἐγκατέλειψαν τὰς ὑπηρεσίας τῶν κυρίων· καὶ ὅσοι ἀπὸ τὸν λαὸν ἦταν ξένοι καὶ ὅσοι ἦταν ἐντόπιοι, ὅλοι παρευρίσκοντο ἐδῶ εἰς τὸν ἄνδρα. Τότε καὶ ἡ παρθένος κόρη, ἀφοῦ διέπραξεν ἀσχημίας ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῶν ἀνδρῶν καὶ ὁ γέρος καὶ ὁ ἄρρωστος ἐξεπέρασαν τὴν ἀσθένειαν, εὐρέθησαν ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη. Οἱ δὲ φίλοι περικυκλώσαντες τὸν μακάριον, ὁ ὅποῖος ὠρμοῦσε κιόλας πρὸς τὴν ζωὴν μέσῳ τοῦ θανάτου, τὸν ἐνηγκαλίζοντο θρηνοῦντες μεγαλοφώνως καὶ δίδοντες τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. Καὶ χύνοντες ἐπάνω του θερμὰ δάκρυα τὸν ἰκέτευαν νὰ μὴ παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν φωτιάν, νὰ μὴ καταστρέψῃ τὰ νειᾶτά του, νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τὸν γλυκὸν αὐτὸν ἥλιον. Ἄλλοι δὲ μὲ πειστικὰς συμβουλὰς ἐπροσπαθοῦσαν νὰ παραλογίζωνται· Εἶπέ τὴν ἄρνησιν μόνον μὲ τὸν λόγον καὶ κράτα τὴν πίστιν μὲ τὴν ψυχὴν, ὅπως θέλεις. Πάντως ὁ Θεὸς δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὁμιλοῦντος. Διότι ἔστι θὰ ἠμπορέσῃς καὶ τὸν δικαστὴν νὰ καταπραῦνης καὶ τὸν Θεὸν νὰ ἐξιλεώσῃς.

7. Ὁ Γόρδιος ὅμως ἦταν ἄκαμπτος καὶ ἀδάμαστος καὶ παρέμεινε ἄτρωτος εἰς κάθε προσβολὴν τῶν βασιανιστικῶν μέσων. Θὰ ἠμποροῦσες νὰ παρομοιάσῃς τὸ ἀκλόνητον φρόνημά του μὲ τὴν οἰκίαν τοῦ φρονίμου, τὴν ὁποίαν δὲν ἠμποροῦν νὰ διασαλεύσουν οὔτε αἱ ἀβάστακτοι δυνάμεις τῶν ἀνέμων, οὔτε ἡ ὀρμητικὴ καὶ καταρρακτώδης βροχὴ οὔτε αἱ χαράδραι ποῦ ἀνοίγονται τριγύρω, λόγῳ τῆς στερεότητος τοῦ βράχου¹⁰. Τέτοιος ὑπῆρξεν ὁ ἄνδρας, διαφυλάσων ἀσάλευτον τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν. Βλέπων μὲ τὰ πνευματικὰ μάτια τὸν διάβολον νὰ περιτριγυρίζῃ καὶ ἄλλον μὲν νὰ παρορ-

πρὸς δάκρυον, τῷ δὲ συνεργοῦντα πρὸς πιθανότητα, τοῖς μὲν
 κλαίουσιν εἶπε τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα· «Μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί»,
 ἀλλὰ κλάυσατε ἐπὶ τοὺς θεομάχους, τοὺς τὰ τοιαῦτα τολ-
 μῶντας κατὰ τῶν εὐσεβούντων, τοὺς διὰ τῆς φλογὸς ταύτης,
 5 ἦν καθ' ἡμῶν καίουσιν, ἑαυτοῖς τῆς γεέννης τὸ πῦρ θησαυρί-
 ζοντας. Παύσασθε κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρ-
 δίαν. Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον ἅπαξ ἀποθανεῖν ἐτοίμως ἔχω ὑπὲρ
 τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ μυριάκις, ἐὰν οἴ-
 ὄν τε ᾗ. Τοῖς δὲ τὴν διὰ τῆς γλώσσης ἄρνησιν συμβουλευούσι
 10 τοσοῦτον ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐκ ἀνέχεται ἡ γλῶσσα κτισθεῖσα
 παρὰ Χριστοῦ φθέγξασθαι τι κατὰ τοῦ κτίσαντος. «Καρδία
 γὰρ πιστεύομεν εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογοῦμεν εἰς
 σωτηρίαν». Μὴ γὰρ ἀπεγνωσμένον ἐστὶ πρὸς σωτηρίαν τὸ στρα-
 τιωτικὸν τάγμα; μὴ γὰρ οὐδεὶς ἑκατόνταρχος εὐσεβής; Μέμνη-
 15 μαι τοῦ πρώτου ἑκατοντάρχου, ὃς, παρεστῶς τῷ σταυρῷ τοῦ
 Χριστοῦ, ἐκ τῶν θαυμάτων τὴν δύναμιν ἐπιγνούς, ἔτι θερμοῦ
 τοῦ τολμήματος ὄντος τῶν Ἰουδαίων, οὐκ ἐφοβήθη τὸν θυμὸν
 αὐτῶν, οὐδὲ μὴν ὑπεστάλη ἀναγγεῖλαι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὡμο-
 λόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο, ὅτι «ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν». Οἶδα
 20 καὶ ἄλλον ἑκατόνταρχον, ἐν σαρκὶ ἔτι τὸν Κύριον ἐπιγνόντα,
 ὅτι Θεὸς ἐστὶ καὶ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων, καὶ προστάγματι
 μόνῳ διὰ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ἱκανὸς ἐξαποστέλλειν
 τὰς βοηθείας τοῖς δεομένοις, οὗ καὶ τὴν πίστιν ὁ Κύριος μεί-
 ζονα εἶναι παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπεφήνατο. Κορνήλιος δὲ οὐχὶ
 25 ἑκατόνταρχος ὢν, τῆς ὀπτασίας ἤξιώθη τῆς τοῦ ἀγγέλου, καὶ
 τὸ τελευταῖον διὰ τοῦ Πέτρου τῆς σωτηρίας ἔτυχεν; Αἱ γὰρ

11. Λουκ. 23, 28.

12. Πράξ. 21, 13.

13. Ρωμ. 10, 10.

μᾶ εἰς κλάματα, ἄλλον δὲ νὰ συνεργῆ εἰς τὸ νὰ τὸν μεταπέιση, πρὸς αὐτοὺς μὲν ποὺ ἔκλαιον εἶπε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου· «Νὰ μὴ κλαίετε δι' ἐμέ»¹¹, ἀλλὰ νὰ κλαύσετε αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι θεομαχοῦν, αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἀποτολμοῦν τέτοια πράγματα ἐναντίον τῶν πιστῶν, αὐτοὺς ποὺ μὲ τὴν φλόγα αὐτὴν, τὴν ὁποῖαν ἀνάπτουν δι' ἡμᾶς, ἐπισωρεύουν τὴν φωτιὰν τῆς κολάσεως διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των. Σταματήσατε νὰ κλαίετε καὶ νὰ ραγίζετε τὴν καρδίαν μου. Διότι ἐγὼ εἶμαι προετοιμασμένος νὰ πεθάνω διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ¹² ὄχι μόνον μίαν φοράν, ἀλλὰ καὶ μυρίας, ἐὰν ἦταν δυνατόν. Εἰς αὐτοὺς δὲ ποὺ μὲ λόγια συμβούλευαν τὴν ἄρνησιν τόσον μόνον ἀπεκρίθη· ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ ὁποία ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν Χριστὸν δὲν ἀνέχεται νὰ εἰπῆ κάτι ἐναντίον τοῦ κτίστου. «Διότι μὲ τὴν καρδίαν πιστεύομεν εἰς τὴν δικαίωσιν, μὲ τὸ στόμα δὲ ὁμολογοῦμεν ὅ,τι ὁδηγεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν»¹³. Μήπως λοιπὸν ἡ στρατιωτικὴ τάξις ἔχει χάσει τὴν ἐλπίδα νὰ σωθῆ; Μήπως δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἑκατόνταρχος πιστός; Ὑπενθυμίζω τὸν πρῶτον ἑκατόνταρχον, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ νὰ παραστῆ εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου, καὶ νὰ γνωρίσῃ τὴν δύναμιν ἀπὸ τὰ θαύματα, καὶ ἐνῶ ἦταν ἀκόμη νωπὸν τὸ ἐγχείρημα τῶν Ἰουδαίων, δὲν ἐφοβήθη τὸν θυμὸν τους, οὔτε ὁμως ἀπὸ φόβον ἀπεσιώπησε νὰ διακηρύξῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὠμολόγησε καὶ δὲν ἠρνήθη ὅτι «ἦταν πράγματι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»¹⁴. Γνωρίζω καὶ ἄλλον ἑκατόνταρχον, ὁ ὁποῖος ἐγνώρισε τὸν Κύριον ὅταν ἀκόμη ἐξοῦσεν ὡς ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι Θεὸς καὶ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων καὶ μὲ μόνον τὸ πρόσταγμα του εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποστέλλῃ τὴν βοήθειαν μὲ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Διὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ ἐκείνην ὀλοκλήρου τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ¹⁵. Ὁ δὲ Κορνήλιος, ἐνῶ ἦταν ἑκατόνταρχος, δὲν κατηξιώθη νὰ ἰδῆ τὴν ὀπτασίαν τοῦ ἀγγέλου καὶ τέλος ἐπέτυχε τὴν σωτηρίαν διὰ μέσου τοῦ Πέτρου; Διότι αἱ πράξεις

14. Ματθ. 28, 54.

15. Ματθ. 8, 8-10.

ἐλεημοσύναι αὐτοῦ καὶ αἱ δεήσεις εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ Θεῷ.
 Ἐκείνων εἶναι βούλομαι μαθητής. Πῶς οὖν ἀρνήσομαι τὸν
 Θεόν μου, ὃν ἐκ παιδὸς προσεκύνησα; Οὐχὶ δὲ φοίξει ὁ οὐ-
 ρανὸς ἄνωθεν; οὐ συσκοτάσει δὲ ἐπ' ἐμοὶ τὰ ἄστρα, ἢ γῆ δέ
 5 με ὑποστήσεται ὅλως; «Μὴ πλαναῖσθε· Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται».
 Ἐκ τοῦ στόματος ἡμᾶς τοῦ ἡμετέρου κρίνει, ἐκ τῶν λόγων δι-
 καιοῖ, καὶ ἐκ τῶν λόγων καταδικάζει. Οὐκ ἀνέγνωτε τὴν φοβε-
 ρὰν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου, ὅτι «Ὁς ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν
 τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι καγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς
 10 μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς»;

8. Ἀντὶ τίνος δέ με καὶ ταῦτα σοφίζεσθαι συμβουλευέ-
 τε; Ἴνα τι ἐμαυτῷ ἐκ τῆς τοιαύτης καταπράξωμαι τέχνης;
 ἵνα μικρὰς ἡμέρας κερδήσω; Ἄλλ' αἰῶνα ὄλον ζημιωθήσομαι.
 Ἴνα φύγω τῆς σαρκὸς τὰ ἐπίπονα; Ἄλλ' οὐκ ὄψομαι τὰ ἀγαθὰ
 15 τῶν δικαίων. Μανία σαφῆς μετὰ τέχνης ἀπόλλυσθαι, μετὰ
 πανουργίας καὶ δόλου τὴν αἰωνίαν κόλασιν ἐαυτῷ πραγματεύε-
 σθαι. Ἄλλὰ καὶ ὑμῖν συμβουλεύω. Εἰ μὲν κακῶς φρονεῖτε,
 μεταμάθετε τὴν εὐσέβειαν, εἰ δὲ καθυποκρίνεσθε τὸν καιρὸν,
 «Ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν», εἶπατε· «Ὅτι Κύ-
 20 ριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς». Ταύτην γὰρ τὴν
 φωνὴν πᾶσα ἀφήσει γλῶσσα, ὅταν «Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν
 γόνυ κάμψη, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων».
 Ὄνητοὶ πάντες ἄνθρωποι, μάρτυρες δὲ ὀλίγοι. Μὴ ἀναμείνωμεν
 γενέσθαι νεκροί, ἀλλ' ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν μεταβῶμεν. Τί τὸν
 25 αὐτόματον ἐκδέχεσθε θάνατον; Ἄκαρπός ἐστιν, ἀκερδής, κοι-

16. Πράξ. 10, 3 κ.εξ.

17. Γαλάτ. 6, 7.

18. Λουκ. 19, 22.

19. Ματθ. 12, 37.

τῆς ἐλεημοσύνης καὶ αἱ δεήσεις του ἐγένοντο δεκταὶ ἀπὸ τὸν Θεόν ¹⁶. Ἐπιθυμῶ νὰ εἶμαι μαθητῆς ἐκείνων. Πῶς λοιπὸν νὰ ἀρνηθῶ τὸν Θεόν μου, τὸν ὅποιον ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν προσκυνῶ; Δὲν θὰ φρίξη ὁ οὐρανὸς ἀπὸ ὑψηλά; Δὲν θὰ σκοτεινιάσουν δὲ ἐξ αἰτίας μου τὰ ἄστρα, καὶ γενικῶς θὰ μὲ ὑποφέρῃ ἡ γῆ; «Ἄς μὴ πλανᾶσθε· ὁ Θεὸς δὲν ἐμπαίζεται» ¹⁷. Ἀπὸ τὰ λόγια μας κρίνει ἡμᾶς ¹⁸. Ἀπὸ τὰ λόγια μας δικαιώνει ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τὰ λόγια μας καταδικάζει ἡμᾶς ¹⁹. Δὲν ἔχετε ἀναγνώσει τὴν φοβερὰν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου; Ὅτι δηλαδὴ «ὅποιος θὰ μὲ ἀρνηθῆ ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐγὼ θὰ ἀρνηθῶ αὐτὸν ἔμπρὸς εἰς τὸν Πατέρα μου τὸν οὐράνιον» ²⁰.

8. Ἄντι ποίου πράγματος μὲ συμβουλευέτε νὰ ἐπινοῶ καὶ αὐτὰ τὰ σοφίσματα; Τί θὰ κερδίσω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου ἀπὸ αὐτὴν τὴν τέχνην; Διὰ νὰ κερδίσω ὀλίγας ἡμέρας; Ἄλλὰ θὰ ζημιωθῶ ὀλόκληρον τὴν ζωὴν. Διὰ νὰ ἀποφύγω αὐτὰ πού εἶναι ἐπίπονα εἰς τὴν σάρκα; Ἄλλὰ δὲν θὰ ἰδῶ τὰ ἀγαθὰ τῶν δικαίων. Εἶναι καθαρὴ τρέλλα νὰ χαθῶ μὲ τεχνάσματα, νὰ διαπραγματευθῶ μὲ πανουργίαν καὶ δόλον τὴν αἰωνίαν κόλασιν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. Ἄλλὰ καὶ σᾶς συμβουλεύω. Ἐὰν μὲν κακῶς φρονεῖτε, νὰ γνωρίσετε καλὰ τὴν πίστιν, ἐὰν δὲ ὑποκρίνεσθε διὰ τὴν περίστασιν, «νὰ ὀμιλῆτε τὴν ἀλήθειαν, ἀφοῦ ἀποβάλλετε τὸ ψεῦδος» ²¹. Νὰ εἰπῆτε «ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς» ²². Διότι αὐτὸν τὸν λόγον θὰ προφέρῃ κάθε γλῶσσα, ὅταν «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ θὰ κάμψῃ κάθε γόνυ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων» ²³. Θνητοὶ εἴμεθα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, μάρτυρες ὅμως εἶναι ὀλίγοι. Ἄς μὴ ἀναμείνωμεν νὰ πεθάνωμεν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ζωὴν ἄς μεταβῶμεν εἰς τὴν ζωὴν. Διατί περιμένετε τὸν φυσικὸν θάνατον; Εἶναι ἄκαρπος, ἀνωφελὴς καὶ κοινὸς εἰς τὰ

20. Ματθ. 10, 33.

21. Ἐφεσ. 4, 25.

22. Φιλιππ. 2, 11.

23. Φιλιππ. 2, 10.

νός κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων. Τὸν γὰρ διὰ γενέσεως εἰς τὸν βίον
 ἐλθόντα ἢ χρόνος ἀνάλωσεν, ἢ νόσος διέλυσεν, ἢ βιαιότεραι
 συμπτωμάτων ἀνάγκαι διέφθειραν. Ἐπεὶ οὖν δεῖ πάντως ἀπο-
 θανεῖν τὴν ζωὴν ἑαυτοῖς διὰ τοῦ θανάτου πραγματευσώμεθα.
 5 Ἐκούσιον ποιήσατε τὸ κατηγαγκασμένον. Μὴ φείδεσθε ζωῆς,
 ἣς ἀναγκαία ἢ στέρησις. Καίτοι, εἰ καὶ τὸ διαρκὲς ὁμοιον εἶχε
 τὰ γήινα, σπουδάζειν ἐχρῆν διαμείβειν αὐτὰ πρὸς τὰ οὐράνια,
 εἰ δὲ καὶ ὀλιγοχρόνια καὶ τῇ ἀξίᾳ τοσοῦτον ἀπολειπόμενα, πα-
 ραπληξία δεινὴ τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῶν ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀπο-
 10 κειμένων μακαρισμῶν ἐκπίπτειν. Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἑαυτῷ τὸν
 τύπον τοῦ σταυροῦ περιγράψας ἐχώρει πρὸς τὴν πληγὴν, οὐδὲν
 παρατρέψας τοῦ χρώματος, οὐδ' ἄλλοιώσας τι τῆς τοῦ προσώ-
 που φαιδρότητας. Διέκειτο γὰρ οὐχ ὡς δημίῳ ἐντεῦξεσθαι μέλ-
 λων, ἀλλ' ὡς ἀγγέλων χερσὶν ἑαυτὸν παραθήσεσθαι, οὕς εὐθὺς
 15 αὐτὸν νεοσφαγῇ παραλαβόντας πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν με-
 ταθήσειν, ὡσπερ τὸν Λάζαρον. Τίς ἐκείνου τοῦ δήμου τὴν βο-
 ῆν διηγῆσεται; Ποία βροντὴ τοσοῦτον ἐκ νεφῶν ἤχον ἐπαφῆκε
 τῇ γῆ, ὅσος ἐκ τῶν κάτω τότε πρὸς οὐρανὸν ἀνεδῶθη; Τοῦτό
 ἐστι τὸ στάδιον ἐκείνου τοῦ στεφανίτου. Αὕτη ἐπεΐδεν ἡ ἡμέρα
 20 τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο θέαμα, δ' οὐκ ἠμαύρωσεν ὁ χρόνος, οὐδὲ
 ἐξέλυσεν ἡ συνήθεια, οὐκ ἐνίκησεν ἡ τῶν ἐπιγινομένων ὑπερ-
 βολή. Ὡσπερ γὰρ τὸν ἥλιον ἀεὶ καθορῶντες, ἀεὶ θαυμάζομεν,
 οὕτω καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀεὶ νεαρὰν τὴν μνήμην ἔχομεν.
 «Εἰς μνημόσυνον γὰρ αἰώνιον ἔσται δίκαιος», καὶ παρὰ τοῖς
 25 ἐπὶ γῆς, ἕως ἐστὶν ἡ γῆ, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ παρὰ τῷ δι-
 καίῳ κριτῇ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

κτῆνη καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι αὐτὸν ποὺ ἔρχεται εἰς τὴν ζωὴν διὰ τῆς γεννήσεως ἢ ὁ χρόνος τὸν κατατρώγει ἢ ἡ ἀρρώστια τὸν διαλύει ἢ ἀνάγκαι σφοδρότεραι ἀπὸ τὰ συμβάντα τὸν φθείρουν. Ἄφοῦ λοιπὸν ἐξάπαντος πρέπει νὰ πεθαίνωμεν, ὡς διαπραγματευθοῦμεν πρὸς χάριν μας τὴν ζωὴν μὲ τὸν θάνατον. Νὰ κάμετε ἐκούσιον αὐτὸ ποὺ γίνεται κατ' ἀνάγκην. Μὴ λυπησθε τὴν ζωὴν, τῆς ὁποίας ἡ στέρησις εἶναι ἀναγκαία. Πράγματι καὶ ἂν ἀκόμη τὸ αἰώνιον ἦταν παρόμοιον μὲ τὰ γήινα, θὰ ἔπρεπε νὰ φροντίζωμεν νὰ τὰ ἀνταλλάσσωμεν μὲ τὰ οὐράνια. Ἄλλ' ἐνῶ εἶναι πρόσκαιρα καὶ ὑπολείπονται πολὺ κατὰ τὴν ἀξίαν, εἶναι φοβερὰ τρέλλα νὰ ξεπέφτωμεν ἀπὸ τοὺς ἀποκειμένους εἰς τὰς ἐλπίδας μακαρισμοὺς ἐξ αἰτίας τῆς φροντίδος γύρω ἀπὸ τὰ γήινα. Αὐτὰ ἀφοῦ εἶπε καὶ ἔκαμε τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, ἐπροχωροῦσε πρὸς τὸ κτύπημα, χωρὶς νὰ παραλλάξῃ τὸ χρῶμα, οὔτε νὰ ἀλλοιώσῃ κατὰ τι τὴν λαμπρότητα τοῦ προσώπου. Συμπεριεφέρετο δηλαδὴ ὄχι σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ συναντήσῃ τὸν δῆμιον, ἀλλ' ὡσὰν νὰ παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὰ χέρια τῶν ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι, εὐθύς ἀφοῦ τὸν παραλάβουν νεόσφακτον, θὰ τὸν μεταθέσουν, ὅπως τὸν Λάζαρον, εἰς τὴν μακαριστὴν ζωὴν. Ποῖος θὰ διηγηθῇ τὰς κραυγὰς ἐκείνου τοῦ λαοῦ; Ποία βροντὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα ἄφησε τόσον μεγάλον ἤχον εἰς τὴν γῆν, ὅσος ἀνυψώθη τότε ἀπὸ κάτω πρὸς τὸν οὐρανόν; Αὐτὸ εἶναι τὸ στάδιον ἐκείνου ποὺ ἔλαβε τὸ στεφάνι τῆς νίκης. Ἡ ἡμέρα αὕτῃ ἀντίκρουσε τὸ ἀξιοθαύμαστον ἐκεῖνο θέαμα, ποὺ ὁ χρόνος δὲν τὸ ἀμαύρωσε καὶ ἡ συνήθεια δὲν τὸ ἐξηφάνισε. Δὲν τὸ ἐξεπέρασεν ἡ ὑπεροχὴ αὐτῶν ποὺ ἠκολούθησαν. Διότι ὅπως τὸν ἥλιον, ἐνῶ πάντοτε τὸν βλέπομεν, πάντοτε τὸν θαυμάζομεν, ἔτσι καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου διατηροῦμεν πάντοτε νωπὴν τὴν μνήμην. Διότι «ὁ δίκαιος θὰ μνημονεύεται αἰωνίως»²⁴ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶναι εἰς τὴν γῆν, ὅσον ὑπάρχει ἡ γῆ, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἀπὸ τὸν δίκαιον κριτὴν. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΜΑΡΤΥΡΑ ΜΑΜΑΝΤΑ

1. Οὐκ ἀγνοῶ τὸ μέγεθος τῶν ὑπὸ τῆς πανηγύρεως ἐγκωμίων, ἀλλ' ὡσπερ τοῦτο ἐπίσταμαι, οὕτω καὶ τῆς ἀσθενείας τῆς ἔμαντοῦ ἐπαισθάνομαι. Ἡ μὲν γὰρ ὑπόθεσις ἀπαιτεῖ ἄξι-
 ὄν τι ῥηθῆναι τῶν συνελθόντων καὶ τῆς ἐλπίδος ἧς ἔχουσιν
 5 ἐφ' ἡμῖν καὶ τῆς ὑποθέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν
 μαρτύρων ἄγομεν τὴν μνήμην σήμερον, ὀρθὴ πᾶσα διάνοια
 καὶ ἔμπαρᾶσκευος ἀκοή, εἰπεῖν τι ἄξιον τοῦ μάρτυρος προσδοκῶ-
 σα, καὶ πόθῳ τῷ περὶ αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν ἐπάγει. Καὶ γὰρ
 εὐγνώμονες παῖδες μεγάλα ἀπαιτοῦσι τὰ τῶν πατέρων ἐγκώμια
 10 καὶ οὐκ ἂν καταδέξαιντο ἐν μικρότητι τοῦ λέγοντος κινδυνεῦειν
 τῶν ἐγκωμιαζομένων τὸ μέγεθος. Ὡστε ὅσῳ μείζων ἢ προθυ-
 μία, τοσοῦτῳ μέγας ὁ κίνδυνος. Τί οὖν ποιήσομεν; Πῶς δὲ
 καὶ τὰς ὑμετέρας ἐπιθυμίας ἀποπληρώσωμεν καὶ αὐτοὶ μὴ ἀπ-
 ἔλθωμεν ἀσυντελεῖς τῶν παρόντων; Παρακαλέσομεν ἐκάστην
 15 ψυχὴν, ἃ ἔχουσα ἦλθεν ἐν τῇ μνήμῃ, ταῦτα ἀνακαινήσασαν
 τῇ διανοίᾳ, οἴκοθεν ἐπισιτισαμένην, τοῖς οἰκείοις ἐφοδίοις ἐαν-
 τὴν εὐφράνασαν ἀπελθεῖν. Μνήσθητέ μοι τοῦ μάρτυρος, ὅσοι
 δι' ὀνείρων αὐτοῦ ἀπηλαύσατε, ὅσοι περιτυχόντες τῷ τόπῳ
 τοῦτῳ ἐσχίκεσαν αὐτὸν συνεργὸν εἰς προσευχὴν, ὅσοις, ὀνό-
 20 ματι κληθεῖς, ἐπὶ τῶν ἔργων παρέστη, ὅσους ὁδοιπόρους ἐπα-
 νήγαγεν, ὅσους ἐξ ἀρρωστίας ἀνέστησεν, ὅσοις παῖδας ἀπέδω-

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΜΑΡΤΥΡΑ ΜΑΜΑΝΤΑ

1. Δὲν ἀγνοῶ τὸ μέγεθος τῶν ἐγκωμίων πού ἐπιβάλλει ἡ περίπτωσις τῆς πανηγύρεως. Ἄλλ' ὅπως γνωρίζω αὐτό, ἔτσι συναισθάνομαι καὶ τὴν ἰδικήν μου ἀδυναμίαν. Διότι ἡ περίπτωσις ἀπαιτεῖ νὰ εἰπωθῆῖ κάτι πού νὰ ἀξίζη εἰς αὐτοὺς πού ἔχουν συγκεντρωθῆ καὶ εἰς τὰς προσδοκίας πού ἔχουν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν σήμερον ἑορτάζομεν τὴν πιὸ μεγάλην ἀπὸ τὰς μνήμας τῶν μαρτύρων κάθε διάνοια εἶναι ἀγρυπνος καὶ ἐτοίμη, ἀναμένουσα νὰ εἴπωμεν κάτι ἀξίον τοῦ μάρτυρος καὶ μὲ τὸν πόθον πρὸς αὐτὸν προκαλεῖ τὴν συνάθροισιν. Καὶ πράγματι τὰ εὐγνώμονα παιδιὰ ἀπαιτοῦν νὰ εἶναι μεγάλα τὰ ἐγκώμια τῶν πατέρων καὶ δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ καταδεχθοῦν νὰ διακινδυνεύσουν τὴν μεγαλωσύνην τῶν ἐγκωμιαζομένων εἰς τὴν ἀσημότητα τοῦ ρήτορος. Ὡστε ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ προθυμία τόσον μεγαλύτερος εἶναι καὶ ὁ κίνδυνος. Τί θὰ πράξωμεν λοιπὸν; Πῶς δὲ θὰ ἀνταποκριθοῦμεν καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας σας καὶ οἱ ἴδιοι δὲν θὰ φύγωμεν ἀζημίωτοι ἀπὸ τὰ παρόντα. Θὰ παρακαλέσω ὅλους σας, αὐτὰ πού εἶχατε εἰς τὴν μνήμην σας, ὅταν ἤλθατε, αὐτὰ ἀφοῦ τὰ ἀνανεώσετε εἰς τὴν διάνοιάν σας, πού ἀπὸ μόνῃ τῆς ἔχει τραφῆ, νὰ ἀπέλθῃτε ἀφοῦ εὐφρανθῆτε μὲ τὰ ἰδικὰ σας ἐφόδια. Νὰ ἐνθυμηθῆτε, παρακαλῶ, τὸν μάρτυρα, ὅσοι τὸν ἀπελάσσετε εἰς τὰ ὄνειρα, ὅσοι εὐρεθέντες εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἐδῶ τὸν εἶχατε συνεργὸν εἰς τὴν προσευχήν, εἰς ὅσους συμπαραεστάθη εἰς τὰ ἔργα κατόπιν ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος, ὅσους ταξιδιώτας ἐπανέφερον εἰς τὰς οἰκίας, ὅσους ἔκαμε καλὰ ἀπὸ τὴν ἀρ-

κεν ἤδη τετελενηκότας, ὅσοις προθεσμίας βίου μακροτέρας ἐποίησε. Πάντα μοι συναγαγόντες ἐγκώμιον ἐκ κοινοῦ ἐράνου ποιήσατε. Ἄλλήλοις διάδοτε, ἃ οἶδεν ἕκαστος, τῷ μὴ εἰδοτί· ἃ μὴ οἶδεν, λαμβανέτω παρὰ τοῦ εἰδότος καὶ οὕτως ἐκ 5 συνεισφορᾶς ἀλλήλους συνεστιᾶσαντες, ἡμῶν τῇ ἀσθενείᾳ σύγγνωστε.

2. Ταῦτα γὰρ ἐγκώμια μάρτυρος, ὁ πλοῦτος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Οὐ γὰρ ἔχομεν αὐτὸν κατὰ τὸν νόμον τῶν ἔξωθεν ἐγκωμίων ἀποσεμνύνειν, οὐκ ἔχομεν λέγειν πατέ- 10 ρας καὶ προγόνους περιφανεῖς. Αἰσχρὸν γὰρ ἀλλοτρίοις κόσμοις κοσμεῖσθαι τὸν τῇ οἰκείᾳ ἀρετῇ διαφανῆ. Συνηθείας γὰρ νόμοις τὰ τοιαῦτα ἐν τοῖς ἐγκωμίοις παραλαμβάνουσιν. Ἐπεὶ ὁ γε τῆς ἀληθείας, ἴδια ἐκάστου ἀπαιτεῖ τὰ ἐγκώμια. Οὕτε γὰρ ἵππον ταχὴν ποιεῖ ἢ τοῦ πατρὸς περὶ τὸν δρόμον εὐμοιρία, οὐ- 15 τε κυνὸς ἐγκώμιον τὸ ἐκ ταχυτάτων φῦναι. Ἄλλ' ὥσπερ ἄλλων ζώων ἢ ἀρετῇ ἐν αὐτῷ θεωρεῖται ἐκάστῳ, οὕτω καὶ ἀνδρὸς ἴδιος ἔπαινος, ὁ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ κατορθωμάτων μαρτυρούμενος. Τί πρὸς τὸν παῖδα ἢ τοῦ πατρὸς περιφάνεια; Οὕτως οὐκ ἔλαβεν ἐτέρωθεν τὸ περιφανές ὁ μάρτυς, ἀλλ' αὐτὸς τῷ 20 ἐφεξῆς βίῳ λαμπτήρα εὐκλείας ἀνήψεν. Ἀπὸ Μᾶμαντος οἱ λοιποί, οὐκ ἄφ' ἐτέρων Μᾶμας. Παῖδες οἱ παρὰ τούτου τὴν εὐσέβειαν διδαχθέντες τούτῳ σεμνυνέσθωσαν. Αὐτὸς γὰρ οἴκοθεν βρῦει τὴν ἀρετὴν. Οὐκ ἔστιν ὥσπερ χεῖμαρρος ἀλλοτρίᾳ συρροίᾳ σεμνυνόμενος, ἀλλὰ πηγὴ ἐστὶν ἀπὸ τῶν οἰκείων λαγόνων 25 προχέουσα τὸ κάλλος. Θανμάσωμεν τὸν ἄνδρα μὴ ἀλλοτρίῳ κόσμῳ κοσμούμενον, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ ἀποσεμνυνόμενον. Ὅρᾳς

ρώστιαν, εἰς ὅσους ἐπανάφερε τὰ παιδιὰ πού εὐρίσκοντο ἤδη εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, εἰς ὅσους ἔκαμε μακροτέραν τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς. Ὅλα, παρακαλῶ, ἀφοῦ τὰ συγκεντρώσετε, συνθέσατε ἐγκώμιον ἀπὸ τὸν κοινὸν ἔρανον. Ὁ ἕνας νὰ διαδίδῃ εἰς τὸν ἄλλον, αὐτὰ πού ὁ καθένας γνωρίζει εἰς αὐτὸν πού δὲν τὰ ἤξεύρει. Αὐτὰ πού δὲν γνωρίζει, ἅς τὰ παίρνη ἀπὸ αὐτὸν πού τὰ γνωρίζει, καὶ ἔτσι μὲ τὴν συνεισφορὰν, ἀφοῦ θρέψετε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, συγχωρήσατέ μου τὴν ἀδυναμίαν.

2. Διότι αὐτὰ εἶναι τὰ ἐγκώμια τοῦ μάρτυρος· ὁ πλοῦτος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὸν ἐγκωμιάζωμεν σύμφωνα μὲ τὴν συνήθειαν τῶν ἐγκωμίων πού κάμνουν οἱ ἐξωτερικοί. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ κάμνωμεν λόγον διὰ πατέρας καὶ ἐνδόξους προγόνους. Εἶναι αἰσχρὸν πρᾶγμα νὰ στολιζώμεν μὲ ξένα κοσμήματα αὐτὸν πού εἶναι ἐπιφανῆς μὲ τὴν ἰδικὴν του ἀρετὴν. Διότι συνήθως κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ἐγκωμίων περιλαμβάνουν κάτι τέτοια εἰς τοὺς ἐγκωμιασμούς. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ τὰ ἐγκώμια νὰ εἶναι ἴδια τοῦ καθενός. Διότι οὔτε τὸ ἄλογον τὸ κάμνει ταχὺ ἢ προκοπὴ τοῦ πατρὸς εἰς τὴν γρηγοράδα, οὔτε ὁ ἔπαινος τοῦ σκύλου προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ ταχυτάτους γονεῖς. Ἄλλ' ὅπως ἡ ἀρετὴ τῶν ἄλλων ζώων θεωρεῖται μέσα εἰς τὸ καθένα, ἔτσι καὶ ὁ ἴδιος ἔπαινος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι αὐτὸς πού ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὰ κατορθώματα πού ὑπάρχουν εἰς αὐτόν. Τί ὠφελεῖ εἰς τὸν υἱὸν ἢ δόξα τοῦ πατρὸς; Ἔτσι ὁ μάρτυς δὲν ἔχει λάβει ἀπὸ ἄλλοῦ τὴν δόξαν, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἀναφε διὰ τὴν μετέπειτα ζωὴν τὸν σπινθῆρα τῆς καλῆς φήμης. Ἀπὸ τὸν Μάμαντα ἔχουν πάρει οἱ ὑπόλοιποι καὶ ὄχι ὁ Μάμας ἀπὸ ἄλλους. Τὰ παιδιὰ πού ἔχουν διδαχθῆ ἀπὸ αὐτὸν τὴν εὐσέβειαν, ἅς σεμνύνωνται μὲ αὐτόν. Διότι αὐτὸς ἀπὸ μόνος του ἀναβλύζει τὴν ἀρετὴν. Δὲν εἶναι ὡσάν χεῖμαρρος πού σεμνύνεται διὰ ξένην συρροήν, ἀλλ' εἶναι πηγὴ πού ἀναβλύζει τὴν ὁμορφίαν ἀπὸ τὰ ἰδικὰ της σπλάγχχνα. Ἄς θαυμάσωμεν τὸν ἄνδρα πού δὲν κοσμεῖται μὲ ξένα στολίδια, ἀλλὰ πού καμαρώνει μὲ τὰ ἰδικὰ του. Βλέπεις τοὺς λαμπροὺς ἀλογοτρόφους;

τοὺς λαμπροὺς ἵπποτροφούς; ὄρας τὰ λευκὰ αὐτῶν μνήματα; πῶς λίθοι εἰσὶ παρατρεχόμενοι; Μνήμη δὲ μάρτυρος καὶ πᾶσα μὲν χώρα κεκίνηται, πᾶσα δὲ πόλις πρὸς ἑορτὴν μεταπεποιή-
 5 ται. Οὐδὲ οἱ συγγενεῖς τῶν πρὸς τοὺς τῶν πατέρων ἀποτρέ-
 5 χουσι τάφους, ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τὸν τόπον τῆς εὐσεβείας. Πατέ-
 ρα τοῦτον τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐχὶ πατέρας καὶ
 σωμάτων ἀρχηγὸς ὀνομάζουσιν. Ὅρας πῶς ἀρετὴ τιμᾶται,
 καὶ οὐχὶ πλοῦτος; Οὕτως ἡ Ἐκκλησία, δι' ὧν τιμᾶ τοὺς προ-
 λαβόντας, προτρέπεται τοὺς παρόντας. Μὴ μοι, φησί, σπού-
 10 δαζε περὶ πλοῦτον, μὴ περὶ σοφίαν τοῦ κόσμου τὴν καταργου-
 μένην, μὴ περὶ δόξαν τὴν ἀπαθοῦσαν, ταῦτα τῷ βίῳ συναφανί-
 ζεται, ἀλλ' εὐσεβείας ἐργάτης ἔσο. Αὕτη γὰρ καὶ εἰς οὐρανὸν
 σε ἀνοίσει, αὕτη καὶ ἀθάνατόν σου τὴν μνήμην καὶ διαρκῆ τὴν
 εὐκλειαν παρὰ ἀνθρώποις παρασκευάσει.

15 3. Ὡστε εἴ τις μέμνηται τοῦ ποιμένου, μὴ θαυμάζετω
 τὸν πλοῦτον. Συνήλθομεν γὰρ ἐπαινέσαι οὐχὶ πλούσιον ὄντα
 μὴ ἀπέλθης πλούσιον θαυμάζων, ἀλλὰ πενίαν μετ' εὐσεβείας.
 Ποιμὴν οὐδὲν μέγα, οὐδὲ σοφὸν ἐπιτήδευμα. Οὐκ ἂν ὀργισθεῖς,
 ἀντὶ ὀνειδούς, εἶπες τῷ παροξύναντί σε ποιμὴν εἰ; Ποιμὴν
 20 οὐδὲν πλεον τῆς ἐφημέρου τροφῆς κεκτημένος, πῆραν ἀνημμέ-
 νος καὶ κορύνην φέρων καὶ τὰ πρὸς ἡμέραν ἐφόδια, οὐδεμίαν
 μέριμναν περὶ τῆς αἰῶνος ἔχων. Θηρίοις πολέμιος, ἡμερωτάτων
 ζῶων σύννομος, φεύγων ἀγορᾶν, φεύγων δικαστήρια, οὐ γνω-
 ρίζων συκοφάντας, οὐ γνωρίζων ἐμπορίαν, οὐκ εἰδὼς πλοῦτον,
 25 οὐκ ἔχων ἰδίαν σκέπην, ὑπὸ τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου διαιτώμενος,
 ἐν νυκτὶ πρὸς οὐρανὸν ἀναβλέπων καὶ διὰ τῶν ἀστέρων ἀνα-
 γινώσκων τὸ θαῦμα τοῦ πεποιηκότος. Ποιμὴν. Μὴ ἐπαισχυνώ-
 μεθα τὴν ἀλήθειαν. Μὴ τοὺς ἐξωθεν μυθοποιούς μιμώμεθα,

Βλέπεις τὰ λευκά τους μνήματα; Πῶς εἶναι λίθοι περιφρονημένοι; Εἰς τὴν μνήμην ὁμως τοῦ μάρτυρος καὶ δλόκληρος ἡ περιοχὴ ἔχει ἐξεγερθῆ καὶ ὅλη ἡ πόλις ἔχει λάβει ἑορταστικὴν μορφήν. Οὔτε οἱ συγγενεῖς δὲν προστρέχουν εἰς τοὺς τάφους τῶν πατέρων των, ἀλλ' ὅλοι σπεύδουν εἰς τὸν τόπον τῆς εὐσεβείας. Ὀνομάζουν πατέρα αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὄχι πατέρας καὶ ἀρχηγούς τῶν σωμάτων. Βλέπεις πῶς ἡ ἀρετὴ τιμᾶται καὶ ὄχι ὁ πλοῦτος; Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία προτρέπει αὐτοὺς πού ζοῦν μὲ αὐτὰ πού τιμᾶ ὅσους ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ζωὴν. Παρακαλῶ, νὰ μὴ φροντίζης, λέγει, διὰ τὸν πλοῦτον· οὔτε διὰ τὴν κοσμικὴν σοφίαν¹ πού ἀχρηστεύεται· οὔτε διὰ τὴν δόξαν χωρὶς παθήματα. Αὐτὰ μαζὶ μὲ τὸν βίον ἐξαφανίζονται. Νὰ εἶσαι ὁμως ἐργάτης τῆς εὐσεβείας. Διότι αὐτὴ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν θὰ σὲ ἀνεβάσῃ· αὐτὴ θὰ σοῦ προετοιμάσῃ καὶ ἀθάνατον τὴν μνήμην καὶ διαρκῆ τὴν δόξαν ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

3. Ὡστε ὅποιος θυμᾶται τὸν βοσκόν, ἄς μὴ θαυμάζῃ τὸν πλοῦτον. Διότι ἔχομεν συγκεντρωθῆ νὰ ἐπαινέσωμεν αὐτὸν πού δὲν ἦταν πλούσιος. Νὰ μὴ φύγῃς ἀπ' ἐδῶ θαυμάζοντας τὸν πλούσιον, ἀλλὰ τὴν πτωχείαν, πού συνοδεύεται ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν. Ὁ βοσκὸς δὲν εἶναι μεγάλο, οὔτε σοφὸν ἐπάγγελμα. Ἐὰν ὀργισθῆς δὲν θὰ εἰπῆς, ἀντὶ ὕβρεως, εἰς αὐτὸν πού σὲ ἐξώργισε· βοσκὸς εἶσαι; Ὁ βοσκὸς δὲν κατέχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν καθημερινὴν τροφήν. Ἐχει κρεμασμένον τὸ σακκίδιον, κρατᾷ τὴν ἀγκλίτσαν καὶ τὰ καθημερινὰ ἐφόδια, χωρὶς νὰ ἔχη καμμίαν μέριμναν διὰ τὴν ἐπαύριον. Εἶναι ἐχθρὸς τῶν ἀγρίων θηρίων, σύντροφος τῶν ἡμερωτάτων ζώων. Ἀποφεύγει τὴν ἀγοράν. Ἀποφεύγει τὰ δικαστήρια. Δὲν ἔχει συκοφάντας, δὲν γνωρίζει τὸ ἐμπόριον, δὲν ἠξεύρει τὸν πλοῦτον, δὲν ἔχει ἀτομικὴν στέγην. Ζῆ κάτω ἀπὸ τὴν κοινὴν στέγην τοῦ κόσμου καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νύκτας ἀτενίζων τὸν οὐρανόν, ἀναγνωρίζει τὸ θαῦμα τοῦ δημιουργοῦ ἀπὸ τὰ ἄστρα. Βοσκός! Ἄς μὴ ἐντρεπώμεθα τὴν ἀλήθειαν. Ἄς μὴ μιμούμεθα τοὺς ἐξωτερικοὺς μυθοπλάστας, ἄς μὴ μειώνωμεν τὴν ἀλήθειαν μὲ τὴν καλολο-

μη περιστέλλωμεν τὴν ἀλήθειαν εὐπρεπείᾳ θημάτων. Γυμνή
 ἢ ἀλήθεια, ἀσυνηγόρητος, αὐτὴ ἑαυτὴν δεικνῦσα. Πλείονι λό-
 γῳ τὸ ταπεινόν, ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάσεις τῷ ἐγκωμίῳ. Ποιμὴν
 καὶ πένης, ταῦτα τῷ Χριστιανῷ τὰ σεμνολογήματα. Ἐὰν τοὺς
 5 ἀρχηγούς τοῦ διδασκαλείου τοῦ κατὰ εὐσέβειαν ζητήσης, ἀλι-
 εῖς τε καὶ τελῶναι· ἐὰν τοὺς μαθητάς, σκυτοτόμοι πένητες.
 Οὐδεὶς πλούσιος, οὐδαμοῦ περιφάνεια. Ταῦτα πάντα μετὰ τοῦ
 κόσμου κατήρηται. Ἴδου τοίνυν τίνος ἡμέραν ἐορτάζομεν,
 ἐπὶ τίνι φαιδροὶ πάντες ἐσμέν, ἐπὶ τίνι βίος μεταπεποιήται.
 10 Ἐπειδὴ ὑπεμνήσθημεν τοῦ ποιμένου, μὴ καταφρόνει τῆς προση-
 γορίας. Ἦκουσας ὅτι ὁ πρῶτος εὐαρεστήσας Ἄβελ ποιμὴν ὑπῆρ-
 ξε. Τίς ἐκείνου μιμητής; Μωυσῆς ὁ μέγας νομοθέτης, ὁ τὴν
 πείραν φαραῶ ἀποδράσας, ὁ μισήσας τῶν συννόμων τὸ ἐπί-
 βουλον, οὗτος ἐν τῷ ὄρει τῷ Χωρηῆβ ἐποίμαινε, δι' ὧν ἐποίμαι-
 15 νε, Θεῷ προσωμίλει. Οὐ δικαζόμενος εἶδεν ἐπὶ βάτου ἄγγε-
 λον, ἀλλὰ ποιμαίνων ἐκείνης τῆς ὁμιλίας τῆς οὐρανίου ἠξιώθη.
 Τίς μετὰ Μωυσέα; Ἰακώβ ὁ πατριάρχης, ἐν τῷ ποιμαίνειν
 ὑπομονὴν τὴν περὶ τῆς ἀληθείας ἐπιδεικνόμενος, μικρᾷ εἰκόνι
 τὸν ὄλον ἑαυτοῦ χαρακτηρίσας βίον. Τίνι παρέδωκε τὸν ζῆλον;
 20 Τῷ Δαβίδ. Δαβὶδ ἐκ ποιμαντικῆς παρῆλθεν εἰς βασιλείαν. Ἀ-
 δελφαὶ γὰρ ποιμαντικὴ καὶ βασιλική· παρ' ὅσον ἡ μὲν τῶν ἀλό-
 γων, ἡ δὲ τῶν λογικῶν τὴν ἐπιστάσιαν ἐπεπίστευτο. Οὕτως ὑπο-
 βάθρα τῆς μελίζονος ἐπιστήμης ἐστὶν αὕτη. Διὰ τοῦτο ἀμφοτέρω
 συλλαμβάνων ὁ Κύριός ἐστι καὶ ποιμὴν καὶ βασιλεύς, τοὺς ἀλό-
 25 γους ποιμαίνων, τοὺς λογικωτέρους ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τῆς
 βασιλείας ἄγων. Βούλει μαθεῖν πηλίκον ἐστὶ ποιμὴν; «Κύριος

2. Γέν. 4, 2.

3. Ἐξοδ. 3, 1· 4.

γίαν. Γυμνή ἢ ἀλήθεια, ἀσυνηγόρητος, αὐταπόδεικτος. Τὰ πολ-
 λά λόγια τὴν μειώνουν. Ἄλλὰ περισσότερον θὰ τὴν ἀποθαυ-
 μάσης εἰς τὸ ἐγκώμιον. Βοσκός καὶ πτωχός· αὐτὰ εἶναι τὰ καυ-
 χήματα διὰ τὸν Χριστιανόν. Ἐὰν ἐξετάσης τοὺς ἀρχηγούς
 τοῦ σχολείου τῆς εὐσεβείας, εἶναι ψαράδες καὶ τελῶναι· ἐὰν τοὺς
 μαθητάς, εἶναι πτωχοὶ μπαλωματῆδες. Κανεὶς πλούσιος. Που-
 θενὰ ὑπερηφάνεια. Ὅλα αὐτὰ ἔχουν καταργηθῆ μαζί με τὸν
 κόσμον. Νὰ λοιπὸν ποίου τὴν ἡμέραν ἐορτάζομεν, διὰ ποῖον
 ὅλοι χαιρόμεθα, διὰ ποῖον ἡ ζωὴ ἔχει μεταμορφωθῆ. Ἐπειδὴ
 ἐνεθυμήθημεν τὸν βοσκόν, ἃς μὴ περιφρονῆς τὸ ὄνομα. Ἐχεις ἀ-
 κούσει ὅτι ὁ Ἄβελ πρῶτος εὐηρέστησε εἰς τὸν Θεὸν ὑπῆρξε
 βοσκός². Ποῖος ὑπῆρξε μιμητὴς του; Ὁ Μωυσῆς ὁ μέγας
 νομοθέτης. Αὐτὸς πρῶτος ἀπέδρασε ἀπὸ τὴν φρούρησιν τοῦ φα-
 ραῶ, πρῶτος ἐμίσησε τὸν ἐπίβουλον ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας,
 αὐτὸς ἔβοσκε τὰ ποίμνια εἰς τὸ ὄρος Χωρήβ. Ἐνῶ ἐποίμαινε,
 συνωμιλοῦσε μετὰ τὸν Θεόν³. Δὲν εἶδε τὸν ἄγγελον εἰς τὴν βάλαντον,
 ὅταν διεξεδίκει τὰ δικαιώματά του, ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἦταν
 βοσκὸς κατηξιώθη νὰ συνομιλήσῃ. Ποῖος ὕστερα ἀπὸ τὸν Μω-
 υσῆν; Ὁ πατριάρχης Ἰακώβ⁴, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ νὰ ποιμαίνῃ
 ὑπέδειξε ὑπομονὴν διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ μετὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν
 εἰκόνα ἐχαρακτήρισεν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν. Εἰς ποῖον παρέ-
 δωκε τὸν ζῆλόν του; Εἰς τὸν Δαβίδ. Ὁ Δαβίδ ἀπὸ τὴν ποιμαντι-
 κὴν ἐπέρασε εἰς τὴν βασιλείαν⁵. Διότι εἶναι ἀδελφαὶ ἡ ποιμαν-
 τικὴ καὶ ἡ βασιλικὴ τέχνη. Καθ' ὅσον εἰς τὴν μὲν ἔχει ἐμπιστευ-
 θῆ ἡ φροντίδα τῶν ἀλόγων ζώων, εἰς τὴν δὲ τῶν λογικῶν.
 Ἔτσι αὐτὴ εἶναι τὸ ὑπόβαθρον τῆς ἀνωτέρας ἐπιστήμης. Διὰ
 τοῦτο ὁ Κύριος συμπεριλαμβάνων καὶ τὰς δύο εἶναι καὶ ποιμὴν
 καὶ βασιλεύς, διὰ νὰ ποιμαίνῃ τοὺς ἀλόγους καὶ διὰ νὰ ὀδηγῆ
 ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τῆς βασιλείας τοὺς λογικωτέρους. Θέλεις
 νὰ μάθῃς πόσον μέγαν πρᾶγμα εἶναι ὁ ποιμὴν; «Ὁ Κύριος

4. Γέν. 31, 38.

5. Α' Βασιλ. 16, 11 - 12.

ποιμαίνει με). Πῶς δὲ ἀδελφῆ βασιλείας ποιμαντικῆ; «Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»; Ὁ ἐνταῦθα ποιμὴν, ἐκεῖ βασιλεὺς. Καὶ μὴ νομίσης παρ' ἄλλων μὲν μαρτυρεῖσθαι, αὐτὸν δὲ ἐπισχύνεσθαι τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ. Ἀλλὰ κατασιωπήσας τοὺς
 5 νόθους ποιμένας, ἐφ' ἑαυτὸν περιύστησι τὴν ἀληθῆ τῆς ποιμαντικῆς μαρτυρίαν. «Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός». «Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι». Πῶς ὅταν τὰ μεγάλα λέγῃ; «Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὴν γῆν, ἐγὼ ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος», ὡς ὅταν τᾶλλα λέγῃ τὰ ἀξιοπρεπεῖα καὶ ἀξια περὶ Θεοῦ λέγεσθαι,
 10 οὕτως λέγει «Ὁ ποιμὴν ὁ καλός»; Ἀποδιώκει τοὺς νόθους καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰς ἑαυτὸν περιύστησιν. «Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός». Μάθε τίς ἐστὶν ὁ ποιμὴν καὶ τίς ἐστὶν ὁ καλός. Αὐτὸς ἐρμηνεύει. Ὁ ἀληθινὸς «ποιμὴν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὁ δὲ μισθωτός, καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὗ
 15 οὐκ ἔστι τὰ πρόβατα ἴδια, οὐ μέλει αὐτῷ, ὅταν ἴδη λύκον ἐρχόμενον».

4. Ἐνταῦθα ζητεῖ ἡ Ἐκκλησία, εἰ ποιμὴν ὁ Κύριος, τίς μισθωτός ποιμὴν; Μὴ ὁ διάβολος; Καὶ εἰ ὁ διάβολος μισθωτός ποιμὴν, τίς ὁ λύκος; Ἀλλὰ λύκος μὲν ὁ διάβολος, τὸ ἀνήμερον
 20 θηρίον, τὸ ἀρπακτικόν, τὸ ἐπίβουλον, ὁ κοινὸς πάντων ἐχθρός. Ἐχέτω τοίνυν ἰδίαν προσηγορίαν μισθωτός ποιμὴν. Μισθωτοὺς ποιμένας τότε μὲν πρὸς τοὺς τότε ἀποστρεφόμενος ὁ Κύριος ἔλεγεν. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ νῦν, ὡς οὐκ ὄφελον, οἱ τὴν προσηγορίαν τῶν μισθωτῶν οἰκειούμενοι. Τότε ἀρχιερεῖς ἐνεδείκνυντο, καὶ
 25 φαρισαῖοι, καὶ πᾶν ἐκεῖνο τὸ κόμμα τὸ ἰουδαϊκόν. Ἐκείνους μισθωτοὺς ἔλεγε ποιμένας, τοὺς οὐ διὰ τὸ ἀληθές, ἀλλὰ διὰ

6. Ψαλμ. 22, 1.

7. Ψαλμ. 23, 8· 10.

μέ ποιμαίνει»⁸. Πῶς ὁμως ἡ ποιμαντική εἶναι ἀδελφή τῆς βασιλείας; «Ποῖος εἶναι αὐτός ὁ βασιλεύς τῆς δόξης»⁹; Αὐτός πού ἐδῶ εἶναι βοσκὸς καὶ ἐκεῖ βασιλεύς. Καὶ μὴ νομίσης ὅτι ἄλλοι μὲν μαρτυροῦνται, ὁ ἴδιος δὲ ἐντρέπεται τὴν ὀνομασίαν αὐτῆν. Ἄλλὰ μέ τὸ νὰ παρασιωπήσῃ τοὺς ψευδοποιμένας ἀποδίδει εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν ἀληθινὴν μαρτυρίαν τῆς ποιμαντικῆς. «Ἐγὼ εἶμαι ὁ καλὸς ποιμὴν»⁸. «Ἐγὼ ὑπάρχω καὶ δὲν ἔχω ἀλλοιωθῆ»⁹. Πῶς, ὅταν ἀναφέρῃ τὰ μεγάλα «ἐγὼ μέ τὸ χέρι μου ἐθεμελίωσα τὴν γῆν, ἐγὼ ἀπλωσα τὸν οὐρανὸν μόνος»¹⁰, ὅπως ὅταν λέγῃ τὰ ἄλλα τὰ ἀξιοπρεπῆ καὶ περὶ Θεοῦ ἀξιόλογα, ἔτσι λέγει «ὁ ποιμὴν ὁ καλός»; Ἀπομακρύνει τοὺς νόθους καὶ μεταθέτει εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν ἀλήθειαν. «Ἐγὼ εἶμαι ὁ καλὸς ποιμὴν». Νὰ μάθῃς ποῖος εἶναι ὁ ποιμὴν καὶ ποῖος ὁ καλὸς ποιμὴν. Ὁ ἴδιος τὸ ἐρμηνεύει. «Ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν προσφέρει τὴν ζωὴν του χάριν τῶν προβάτων, ἐνῶ ὁ μισθωτὸς καὶ αὐτὸς πού δὲν εἶναι ποιμὴν καὶ αὐτὸς τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι ἰδικά του τὰ πρόβατα δὲν ἐνδιαφέρεται, ὅταν ἰδῆ τὸν λύκον νὰ ἔρχεται»¹¹.

4. Ἐδῶ ἡ Ἐκκλησία ζητεῖ νὰ μάθῃ, ἐὰν ὁ Κύριος εἶναι ποιμὴν, ποῖος εἶναι ὁ μισθωτὸς ποιμὴν; Μήπως εἶναι ὁ διάβολος; Καὶ ἐὰν ὁ διάβολος εἶναι μισθωτὸς ποιμὴν, ποῖος εἶναι ὁ λύκος; Ἀλλὰ λύκος εἶναι ὁ διάβολος, τὸ ἀνημέρωτον θηρίον, τὸ ἀρπακτικόν, τὸ ἐπίβουλον, ὁ κοινὸς ἐχθρὸς ὅλων. Ἄς ἔχη λοιπὸν τὴν ἰδικὴν του ὀνομασίαν ὁ μισθωτὸς ποιμὴν. Ὁ Κύριος ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς συγχρόνους του ποιμένας, τοὺς ἀποκαλοῦσε μισθωτούς. Ὑπάρχουν δὲ καὶ οἱ τωρινοί, οἱ ὁποῖοι ὡς μὴ ὤφειλεν, οἰκειοποιοῦνται τὴν ὀνομασίαν τῶν μισθωτῶν. Τότε ἀνεδεικνυον ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι καὶ ὄλον ἐκεῖνο τὸ ἰουδαϊκὸν κόμμα. Ἐκείνους ἀποκαλοῦσε μισθωτούς ποιμένας, τοὺς μὴ πραγματικούς, ἀλλ' αὐτούς πού διὰ τὰς ἀνάγκας

8. Ἰωάν. 10, 11.

9. Μαλαχ. 3, 6.

10. Ἡσ. 44, 24.

11. Ἰωάν. 10, 11 - 13.

τὸ αὐτῶν χρεῖῳδες τὴν τοῦ ποιμαίνειν ἐξουσίαν λαβόντας. Οἱ ἐπὶ προφάσει ματαίᾳ προσευχόμενοι, ἵνα κατεσθίωσι τὸν ἄρτον τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, οὗτοι μισθωτοί. Οἱ τὴν χρεῖαν θεραπεύοντες, οἱ τὸ παρὸν διώκοντες, οὐ πρὸς τὸ μέλλον ἀτε-
 5 νίζοντες, μισθωτοὶ καὶ οὐ ποιμένες εἰσὶν. Καὶ νῦν μισθωτοὶ πολλοὶ δοξαρίου δυστήνου τὴν ἑαυτῶν ζωὴν ἀποδιδόντες, οἱ καὶ νῦν ἐπὶ τοῖς ὑγιαίνουσι τοῦ Κυρίου ῥήμασι σχίσμα ποιῶντες. Εἰπόντος γὰρ ταῦτα τοῦ Κυρίου, «σχίσμα ἐν αὐτοῖς ἐγένετο». Οἱ μὲν ἔλεγον, δαιμόνιον ἔχει, ἄλλοι, δαίμων ὀφθαλμοῦς τυ-
 10 φλοῦς βλέπειν ποιεῖν οὐ δύναται. Ὁρᾷς πῶς παλαιὸν τὸ πάθος τοῦ σχίσματος; Εὐθὺς γὰρ τὸ πτύον διακρίνει μὲν τὸ ἄχυρον ἀπὸ τοῦ σίτου, καὶ τὸ μὲν κοῦφον καὶ ἄστατον ἀποσχίζεται τοῦ τροφίμου, τὸ δὲ πρὸς τροφὴν πνευματικὴν ἐπιτήδειον παρα-
 μένει τῶν γεωργούντων. Διὰ τοῦτο σχίσμα ἐγένετο, καὶ οἱ μὲν
 15 οὕτω διεφέροντο, οἱ δὲ οὕτως. Ἰουδαίοις πρόπει τὸ σχιζέσθαι, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον, τὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δεξαμένη, τὸν ἄσχιστον ὑπὸ στρατιωτῶν δια-
 φυλαχθέντα, ἡ Χριστὸν ἐνδυσάμενη, μὴ σχιζέτω τὸ ἱμάτιον. «Καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκουσί με τὰ ἐμὰ». Ἦρπασεν ὁ
 20 αἰρετικὸς πρὸς τὴν ἰδίαν κατασκευὴν τῆς βλασφημίας. Ἰδοῦ, φη-
 σίν, εἰρηται, ὅτι «Γινώσκουσί με τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ». Γινώσκειν ἄρα τί λέγει; τὴν οὐσίαν νοεῖν; τὸ μέγεθος ἐκμετρεῖν; Ἐκεῖνα κατανοεῖσθαι τῆς θεότητος, ἃ σὺ τῇ σεαυτοῦ θρασυ-
 στομίᾳ κατεπαγγέλλῃ; Ἡ ἐκ τῶν κατόπιν οὐ νοεῖς τὸ μέτρον
 25 τῆς γνώσεως; Τί γινώσκουμεν Θεοῦ; «Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς φω-
 νῆς μου ἀκούει». Ἴδε πῶς νοεῖται Θεός· ἐκ τοῦ ἀκούειν ἡμᾶς

12. Ἰωάν. 9, 16.

13. Ἰωάν. 10, 20 - 21.

14. Ματθ. 3, 12.

των ανέλαβαναν τὴν ἐξουσίαν. Αὐτοὶ εἶναι μισθωτοί, οἱ ὅποιοι προσήνχαι το διὰ ματαίους λόγους, διὰ νὰ κατατρώγουν τὸ ψωμὶ τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν. Μισθωτοὶ εἶναι, καὶ μάλις τὰ ὄχι ποιμένες, αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἱκανοποιοῦσαν τὰς ἀνάγκας, οἱ καιροσκόποι καὶ αὐτοὶ οἱ ὅποιοι δὲν ἀτενίζουσι εἰς τὸ μέλλον. Καὶ τώρα εἶναι πολλοὶ μισθωτοὶ. Αὐτοὶ πού πωλοῦν τὴν ζωὴν των διὰ χαμένην καὶ ἀσήμαντον δόξαν, αὐτοὶ πού καὶ τώρα προκαλοῦν σχίσμα εἰς τοὺς καθαρούς καὶ σαφεῖς λόγους τοῦ Κυρίου. Διότι ὅταν ὁ Κύριος εἶπεν αὐτὰ, «ἐγένετο σχίσμα ἀνάμεσά των»¹². Ἄλλοι μὲν ἔλεγαν· δαιμόνιον ἔχει, ἄλλοι δὲ· ὁ δαίμων δὲν ἔμπορεῖ νὰ κάμη τὰ τυφλὰ μάτια νὰ βλέπουν¹³. Βλέπεις πῶς τὸ πάθος τοῦ σχίσματος εἶναι παλαιόν; Διότι ἀμέσως τὸ φτυᾶρι ξεκαθαρίζει τὸ ἄχυρον ἀπὸ τὸ σιτάρι¹⁴. Καὶ αὐτὸ μὲν πού εἶναι ἐλαφρὸν καὶ ἄστατον ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸ φαγώσιμον, αὐτὸ δὲ πού εἶναι κατάλληλον διὰ πνευματικὴν τροφήν παραμένει εἰς τοὺς γεωργοὺς. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη σχίσμα καὶ ἄλλοι μὲν εἶχαν αὐτὴν τὴν γνώμην, ἄλλοι δὲ ἄλλην. Εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀρμόζει τὸ σχίσμα. Ἡ Ἐκκλησία ὁμως τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐδέχθη τὸν ἄρραφον χιτῶνα, αὐτὸν πού ὑφάνθη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, πού διεφυλάχθη ἀσχιστος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, ἡ Ἐκκλησία ἡ ὁποία ἐφόρεσε τὸν Χριστόν, ἃς μὴ σχίζη τὸ ἱμάτιον¹⁵. «Καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὰ ἰδικά μου καὶ τὰ ἰδικά μου μὲ γνωρίζουν»¹⁶. Ὁ αἰρετικὸς τὸ ἄρπαξε διὰ νὰ κατασκεπάσῃ τὴν ἰδικὴν του βλασφημίαν. Νὰ, λέγει, ἔχει λεχθῆ ὅτι «τὰ ἰδικά μου μὲ γνωρίζουν καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὰ ἰδικά μου». Ἄραγε νὰ γνωρίζῃ τί λέγει; Νὰ ἐνοῆ τὴν οὐσίαν; Νὰ ὑπολογίζῃ τὸ βάρος; Νὰ κατανοοῦνται ἐκεῖνα ἀπὸ τὴν θεότητα, πού σὺ μὲ τὴν ἀλαζονεῖαν διακηρύσσεις; Ἡ ἀπὸ τὰ κατοπιναὶ δὲν ἀντιλαμβάνεσαι τὴν μετριότητα τῆς γνώσεως; Τί ἀπὸ τὸν Θεὸν γνωρίζομεν; «Τὰ πρόβατά μου γνωρίζουν τὴν φωνὴν μου». Ἴδὲς πῶς κατανοεῖται ὁ Θεός·

15. Ἰωάν. 19, 23 - 24.

16. Ἰωάν. 10, 14.

τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἀκούοντας ποιεῖν. Τοῦτο γινῶσις Θεοῦ, τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. Πῶς οὐ πολυπραγμοσύνη περὶ οὐσίας Θεοῦ; οὐ ζήτησις τῶν ὑπερκοσμίων; οὐκ ἐπίνοια τῶν ἀοράτων; «Γινώσκει με τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ». Ἄρκει
 5 σοι εἰδέναι, ὅτι ποιμὴν καλός, ὅτι ἔθθηκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων. Οὗτος ὄρος τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιγνώσεως. Πόσος δὲ Θεός, καὶ τί τὸ μέτρον αὐτοῦ, καὶ ποταπὸς τὴν οὐσίαν, τὰ τοιαῦτα ἐπικίνδυνα μὲν τῷ ἐρωτῶντι, ἄπορα δὲ τῷ ἐρωτωμένῳ, σιωπὴ δὲ θεραπεία τῶν τοιούτων ἐστίν. «Τὰ ἐμὰ πρόβατα
 10 τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει», εἶπεν, οὐ συζητεῖ. Τουτέστιν οὐ παρ-
 ἀκούει, οὐ φιλονικεῖ. Ἦκουσας Υἱόν, μή μοι τρόπους γεννή-
 σεως μήτε αὐτὸς τεχνολόγει, μήτε ὑπὸ αἰτίαν ἀνάγαγε τὰ μὴ αἰτιολογήματα, μὴ διὰ σχίσματος διόριζε τὸ συνημμένον. Διὰ τοῦτο προλαβὼν ἠσφαλίσατό σε ὁ εὐαγγελιστής. Ἦκουσας
 15 πρῶην καὶ δὴ ἀκούεις· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν γέννημα ἀνθρώπινον νομίσης ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρεληλυθέναι. Λόγον σοι εἶπεν, διὰ τὸ ἀπαθές. «Ἦν», σοι εἶπεν, διὰ τὸ ἄχρο-
 νον. «Ἀρχήν», σοι εἶπεν, ἵνα συνάψῃ τὸν γεννηθέντα τῷ Πα-
 τρί. Εἶδες πρόβατον εὐπειθές πῶς ἀκούει φωνὴν Δεσπότου.
 20 «Ἐν ἀρχῇ», καὶ «ἦν», καὶ «Λόγος». Μηδὲ λέγε τό, πῶς ἦν; καί, εἰ ἦν, οὐκ ἐγεννήθη, καὶ εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν. Οὐκ ἔστι πρό-
 βατον τὸ τὰ τοιαῦτα λέγον. Προβάτου δέρμα· ἔσθθεν δὲ λύκος ἐστὶν ὁ φθεγγόμενος. Ἐπίβουλος γνωρίζεσθω. «Τὰ ἐμὰ πρό-
 βατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει». Ἦκουσας Υἱόν; Νόησον τὴν
 25 πρὸς Πατέρα ὁμοιότητα. Ὅμοιότητα λέγω, δι' ἀσθένειαν τῶν δυνατωτέρων σωμάτων. Ἐπεὶ τό γε ἀληθές (οὐ φοβοῦμαι γὰρ

17. Ἰωάν. 10, 27.

18. Ἡ ὁμιλία φαίνεται ὅτι ἐξεφωνήθη μετὰ τὴν ὁμιλίαν εἰς τό· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος».

μέ τὸ νὰ ἀκούωμεν ἡμεῖς τὰς ἐντολὰς καὶ μέ τὸ νὰ τηροῦν τὰς ἐντολὰς αὐτοὶ ποὺ τὰς ἀκούουν. Τοῦτο σημαίνει γνῶσις τοῦ Θεοῦ· ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Πῶς, δὲν εἶναι γνῶσις ἡ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Δὲν εἶναι ἡ ζήτησις τῶν ὑπερκοσμίων; Δὲν εἶναι ἡ νόησις τῶν οὐρανίων; «Τὰ ἰδικὰ μου με γνωρίζουν καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὰ ἰδικὰ μου». Σοῦ εἶναι ἀρκετὸν ὅτι εἶναι ποιμὴν καλός, ὅτι προσέφερε τὴν ζωὴν του χάριν τῶν προβάτων. Αὐτὸ εἶναι τὸ ὄριον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Πόσον μεγάλος εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ποῖα τὰ μέτρα του καὶ τί λογιῆς κατὰ τὴν οὐσίαν. Αὐτὰ εἶναι ἐπικίνδυνα δι' αὐτὸν ποὺ ἐρωτᾷ καὶ ἀδύνατα νὰ ἐννοηθοῦν καὶ ἐξηγηθοῦν ἀπ' αὐτὸν ποὺ ἐρωτᾶται. Ἡ σιωπὴ εἶναι τὸ φάρμακον δι' αὐτά. «Τὰ πρόβατά μου γνωρίζουν τὴν φωνὴν μου»¹⁷ εἶπεν ὁ Χριστός. Δὲν συζητοῦν τὸ πρᾶγμα. Δηλαδή δὲν παρακούουν, δὲν λογομαχοῦν. Ἄκουσες Υἱόν; Μὴ, παρακαλῶ, ἐφευρίσκησ ὁ ἴδιος τρόπους γεννήσεως καὶ μὴ ὀδηγῆς κάτω ἀπὸ αἰτίαν αὐτὰ ποὺ δὲν αἰτιολογοῦνται καὶ μὴ με σχίσμα χωρίζης αὐτὸ ποὺ εἶναι ἠνωμένον. Διὰ τοῦτο ἐκ τῶν προτέρων ὁ εὐαγγελιστὴς σὲ ἠσφάλισεν. Ἔχεις ἀκούσει προσφάτως¹⁸ ἀλλὰ καὶ τώρα ἀκούεις· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»¹⁹, διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀνθρώπινον γέννημα, ὅτι ἔχει προέλθει ἀπὸ τὸ μηδέν. Σοῦ λέγει «Λόγον», διότι εἶναι ἀπαθής. Σοῦ λέγει «ἦν», διότι εἶναι ἄχρονος. Σοῦ λέγει «ἀρχήν», διὰ νὰ συνδέσης αὐτὸν ποὺ ἐγεννήθη με τὸν Πατέρα. Εἶδες πῶς τὸ ὑπάκουον πρόβατον ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου. «Ἐν ἀρχῇ», καὶ «ἦν», καὶ «Λόγος». Νὰ μὴ ἐρωτήσης τὸ πῶς ἦταν. Καὶ ἔαν ὑπῆρχε δὲν ἐγεννήθη, καὶ ἔαν ἐγεννήθη δὲν ὑπῆρχε. Δὲν ὑπάρχει πρόβατον ποὺ νὰ λέγη τέτοια πράγματα. Αὐτὸς ποὺ τὰ λέγει εἶναι λύκος ἐσωτερικά, με ἔνδυμα προβάτου. Αὐτὸς ἄς θεωρῆται ἐπικίνδυνος. «Τὰ πρόβατά μου γνωρίζουν τὴν φωνὴν μου». Ἄκουεις Υἱόν; Νὰ ἐνοῆς τὴν ὁμοιότητα με τὸν Πατέρα. Λέγω «ὁμοιότητα» λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῶν δυνατωτέρων σωμάτων. Ἐπειδὴ εἰς τ'

19. Ἰωάν. 1, 1.

προσβαίνειν τὴν ἀλήθειαν), οὐκ εἰμι ἔτοιμος συκοφάντης. Ταυ-
 τότητα λέγω, φυλάσσων Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ιδιότητα. Ἐν ὑπο-
 στάσει Υἱοῦ, μορφὴν νόησον πατρικὴν, ἵνα μοι τὸν ἀκριβῆ τῆς
 εἰκόνος διασώσης λόγον, ἵνα μοι νοήσης θεοσεβῶς: «Ἐγὼ ἐν
 5 τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί» οὐκ οὐσιῶν σύγχυσις, ἀλλὰ
 χαρακτήρων ταυτότητα. Ἀλλὰ γὰρ ἔοικεν ἐναντιώτατον εἶναι
 τῶν πραγμάτων, ἀγαπητοί, ὅπου γε καὶ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν
 ἐξεβιάσατο τὸ εὐπειθές τῆς ὑμετέρας ἀκοῆς, εἰπεῖν τι ἐν μέσοις
 καὶ φθέγξασθαι, ἵνα ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ τοῦ ὄργανου
 10 ἀσθενείᾳ μάλιστα διαφανῇ. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ὑπερεπερίσ-
 σευσεν ἡμῶν τὸ ἀσθενές, ἵνα ἐπὶ πλεῖον δοξασθῇ ὁ τὸ ἀσθενές
 ἐνισχύων. Ὁ δὲ περιαγαγὼν ἡμῶν τὴν πανήγυριν ταύτην καὶ
 πέρας δοῦς ταῖς περυσίαις εὐχαῖς καὶ κεφαλὴν δοῦς τῷ ἐπι-
 15 κλονι χρόνῳ (ἢ γὰρ αὐτὴ ἡμέρα ὀρίζει ἡμῖν τὸν παρελθόντα κύ-
 κλον καὶ κεφαλὴ γίνεται πάλιν τῷ ἐπερχομένῳ), ὁ τοίνυν ἐπι-
 σνάξας καὶ χαρισάμενος τοῦ μέλλοντος τὴν ἐνέργειαν, διαφυ-
 λάξειεν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ἀβλαβεῖς, ἀνεπηρεάστους, ὑπὸ τοῦ λύκου
 ἀδιαρπάκτους, ἄσειστον τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, φρουρουμένην
 20 τοῖς μεγάλοις πύργοις τῶν μαρτύρων διατηρήσειε. Πᾶσαν ἐπι-
 βουλὴν καὶ προσβολὴν αἱρετικῶν μηνιαμάτων ἀποστρέψειεν,
 ἐν ἡσυχίᾳ δὲ παράσχοι ἡμῖν διδάσκεσθαι τὰ θεῖα λόγια καὶ δι-
 δάσκειν τὴν ἐπιχορηγουμένην χάριν τοῦ Πνεύματος· ὅτι αὐτῷ
 ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀλήθεια (δὲν φοβοῦμαι νὰ παρασιωπήσω τὴν ἀλήθειαν) δὲν εἶμαι πρόθυμος συκοφάντης. Λέγω «ταυτότητα», διὰ νὰ διασώσω τὴν ἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρός. Εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ νὰ ἐννοήσης τὴν μορφήν τοῦ Πατρός, διὰ νὰ διαφυλάξης, παρακαλῶ, τὸν ἀκριβῆ λόγον τῆς εἰκόνος, διὰ νὰ ἐννοήσης θεοσεβῶς· «Ἐγὼ εἶμαι εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατήρ εἶναι εἰς ἐμέ»²⁰. Ὅχι σύγχυσιν οὐσιῶν, ἀλλὰ ταυτότητα χαρακτηρῶν. Ἄλλὰ, ἀγαπητοί μου, φαίνεται νὰ εἶναι τὸ πιὸ ἀντίθετον ἀπὸ τὰ πράγματα, νὰ εἰπῶ κάτι καὶ νὰ ὁμιλήσω ἐνδιαμέσως, ἐκεῖ βέβαια ὅπου ἡ εὐπειθεια τῆς ἀκοῆς σας ἐξηνάγκασε καὶ τὴν ἰδικὴν μου ἀσθένειαν, διὰ νὰ διαφανῇ περισσότερον ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ὄργανου. Ἴσως διὰ τοῦτο δηλαδὴ καὶ μὲ τὸ παραπάνω ἐπερίσσευσεν ἡ ἀσθενεία μου, διὰ νὰ δοξασθῇ πιὸ πολὺ αὐτὸς ποὺ ἐνισχύει τὴν ἀσθένειαν. Αὐτὸς δὲ ποὺ μᾶς ἔφερε τὴν πανήγυριν αὐτὴν καὶ ποὺ ἔδωκε πέρασ εἰς τὰς περυσινὰς εὐχὰς καὶ ἔδωκεν ἀρχὴν εἰς τὸν ἐπερχόμενον χρόνον (διότι ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι τὸ ὄριον δι' ἡμᾶς τοῦ κύκλου ποὺ ἐπέρασε καὶ ἀρχὴ πάλιν διὰ τὸν ἐπερχόμενον), αὐτὸς λοιπόν, ποὺ συνήθροισε καὶ ἐχάρισε τὴν ἐνέργειαν τοῦ μέλλοντος, μακάρι νὰ μᾶς διατηρήσῃ κοντὰ του ἀβλαβεῖς, ἀμεταβλήτους καὶ ἀδιαρπάκτους ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λύκου. Μακάρι νὰ διαφυλάξῃ ἀκλόνητον τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν ποὺ φρουρεῖται μὲ τοὺς μεγάλους πύργους τῶν μαρτύρων. Μακάρι νὰ ἀπομακρύνῃ κάθε ἐπιβουλήν καὶ προσβολὴν ἀπὸ τὰ αἰρετικά φρυάγματα καὶ νὰ δώσῃ μὲ εἰρήνην νὰ διδασκώμεθα τὰ θεῖα λόγια καὶ νὰ διδάσκῃ ἡ χάρις ποὺ ἐπιχορηγεῖ τὸ Πνεῦμα. Διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις μαζί μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΑΣ

1. Μαρτύρων μνήμης τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομάρ-
 τυρι; διότι ἢ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδει-
 ξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐνοίας. Δῆλον γάρ ὅτι
 ὁ τοὺς γενναίους ἄνδρας ἀποδεχόμενος, ἐν τοῖς ὁμοίοις καιροῖς
 5 οὐκ ἀπολειφθήσεται τῆς μιμήσεως. Μακάρισον γνησίως τὸν
 μαρτυρήσαντα, ἵνα γένη μάρτυς τῇ προαιρέσει καὶ ἐκβῆς χω-
 ρὸς διωγμοῦ, χωρὶς πυρός, χωρὶς μαστίγων, τῶν αὐτῶν ἐκεί-
 νοις μισθῶν ἠξιωμένος. Ἡμῖν δὲ οὐχ ἓνα πρόκειται θαυμά-
 ζειν, οὐδὲ δύο μόνους, οὐδὲ μέχρι δεκάδος ὁ ἀριθμὸς πρόεισι
 10 τῶν μακαριζομένων, ἀλλὰ τεσσαράκοντα ἄνδρες, ὡς μίαν ψυ-
 χὴν ἐν διηρημένοις σώμασιν ἔχοντες, ἐν μιᾷ συμπνοίᾳ καὶ ὁμο-
 νοίᾳ τῆς πίστεως, μίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ δεινὰ καρτερίαν καὶ τὴν
 ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἔνστασιν ἐπεδείξαντο. Πάντες παραπλή-
 σιοι ἀλλήλοις, ἴσοι τὴν γνώμην, ἴσοι τὴν ἄθλησιν. Διὸ καὶ ὁμο-
 15 τίμων τῶν στεφάνων τῆς δόξης κατηξιώθησαν. Τίς ἂν οὖν ἐφί-
 κοιτο λόγος τῆς τούτων ἀξίας; Οὐδὲ τεσσαράκοντα γλῶσσαι
 ἐξήρκεσαν ἂν τοσοῦτων ἀνδρῶν ἀρετὴν ἀνυμῆσαι. Καίτοι εἰ
 καὶ εἷς ἦν ὁ θαυμαζόμενος, τὴν γε τῶν ἡμετέρων λόγων δύναμιν
 ἐξήρκει καταπαλαῖσαι, μὴ ὅτι πλῆθος τοσοῦτον, φάλαγξ στρα-
 20 τιωτικὴ, σύστημα δυσκαταγώνιστον, ὁμοίως ἐν τε πολέμοις
 ἀήττητον καὶ ἐν ἐπαίνοις ἀπρόσιτον.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΑΣ

1. Ποῖος κορεσμός θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξη ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν μαρτύρων δι' αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ τοὺς μάρτυρας; Διότι ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς ἀνδρείους ἀπὸ μέρους τῶν συνδούλων των ἀποδεικνύει τὴν εὐνοίαν πρὸς τὸν κοινὸν Κύριον. Εἶναι ἄλλωστε ὀλοφάνερον ὅτι αὐτὸς ὁ ὁποῖος παραδέχεται τοὺς γενναίους ἀνδρας δὲν θὰ ὑστερήσῃ κατὰ τὴν μίμησιν, ὅταν εὐρεθῇ εἰς παρομοίας περιστάσεις. Νὰ μακαρίσῃς ἀληθινὰ αὐτὸν ποῦ ἐμαρτύρησε, διὰ νὰ γίνῃς μάρτυς κατὰ τὴν διάθεσιν καὶ θὰ καταλήξῃς νὰ ἀξιωθῇς τοὺς ἰδίους μισθοὺς με ἐκείνους, χωρὶς νὰ διωχθῇς, χωρὶς νὰ καῖς εἰς τὴν φωτιάν, χωρὶς νὰ μαστιγωθῇς. Ἡμεῖς δὲ δὲν πρόκειται νὰ θαυμάσωμεν ἕνα, οὔτε μόνον δύο, οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν μακαριζομένων φθάνει μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δέκα. Ἄλλὰ σαράντα ἀνδρες, ποῦ ὡσὰν νὰ εἶχαν μίαν ψυχὴν εἰς ξεχωριστὰ σώματα, με μίαν σύμπνοιαν καὶ ὁμόνοιαν τῆς πίστεως, μίαν ἐπέδειξαν καὶ τὴν καρτερίαν εἰς τὰ βάσανα καὶ τὴν ἀντίστασιν χάριν τῆς ἀληθείας. Ὅλοι ὑπῆρξαν ἕνας καὶ ἕνας· ἴσοι εἰς τὴν διάθεσιν καὶ ἴσοι εἰς τὸν ἀγῶνα. Διὰ τοῦτο καὶ με τὴν ἰδίαν τιμὴν κατηξιώθησαν νὰ λάβουν τὰ στεφάνια τῆς δόξης. Ποῖος λόγος θὰ ἠμποροῦσε νὰ περιγράψῃ τὴν ἀξίαν των; Δὲν θὰ ἐπαρκοῦσαν οὔτε σαράντα γλῶσσαι νὰ ἐξυμνήσουν τὴν ἀρετὴν τόσων μεγάλων ἀνδρῶν. Καὶ ὁμως, καὶ ἂν ἀκόμη ἦταν ἕνας ὁ τιμώμενος, θὰ ἐξαρκοῦσε νὰ νικήσῃ τὴν δύναμιν τῶν λόγων μου, πολὺ δὲ περισσότερον τῶρα ποῦ εἶναι τόσον μεγάλο πλῆθος, στρατιωτικὴ φάλαγγα, παράταξις δυσκολοκαταγώνιστος, ἐξ ἴσου ἀνίκητος εἰς τοὺς πολέμους καὶ ἄφθαστος εἰς τοὺς ἐπαίνους.

2. Δεῦρο δὴ οὖν εἰς μέσον αὐτοὺς ἀγαγόντες διὰ τῆς ὑπο-
 μνήσεως, κοινὴν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι καταστη-
 σώμεθα, προδειξάντες πᾶσιν, ὡσπερ ἐν γραφῇ, τὰς τῶν ἀνδρῶν
 ἀριστείας. Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογρά-
 5 φοι πολλᾶκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ
 διακοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς
 ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρίαν ἐκάτεροι. Ἄ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας
 διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικῆ σιωπῶσα διὰ μιμή-
 σεως δείκνυσιν. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ἀναμνήσωμεν τῆς ἀρετῆς
 10 τῶν ἀνδρῶν τοὺς παρόντας καὶ οἴονεὶ ὑπ' ὄψιν αὐτῶν ἀγαγόντες
 τὰς πράξεις, κινήσωμεν πρὸς τὴν μίμησιν τοὺς γενναιότερους
 καὶ οἰκειότερους αὐτοῖς τὴν προαίρεσιν. Τοῦτο γὰρ ἔστι μαρ-
 τύρων ἐγκώμιον, ἢ πρὸς ἀρετὴν παράκλησις τῶν συνειλεγμένων.
 Οὐδὲ γὰρ καταδέχονται νόμοις ἐγκωμίων δουλεῦειν οἱ περὶ
 15 τῶν ἁγίων λόγοι. Διότι οἱ εὐφημοῦντες, ἐκ τῶν τοῦ κόσμου
 ἀφορμῶν τὰς ἀρχὰς τῶν εὐφημιῶν λαμβάνουσιν, οἷς δὲ ὁ κόσμος
 ἐσταύρωται, πῶς δύναται τι τῶν ἐν αὐτῷ ἀφορμὴν παρέχειν
 εἰς περιφάνειαν; Οὐκ ἦν μία πατρὶς τοῖς ἁγίοις, ἄλλος γὰρ
 ἀλλαχόθεν ὄρωμητο. Τί οὖν; ἀπόλιδας αὐτοὺς εἴπωμεν, ἢ τῆς οἰ-
 20 κουμένης πολίτας; Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἐράνων συνεισφο-
 ραῖς τὰ παρ' ἐκάστου καταβληθέντα κοινὰ τῶν εἰσενεγκάντων
 γίνεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μακαρίων τούτων ἢ ἐκάστου πατρὶς
 κοινὴ πάντων ἔστι καὶ πάντες εἰσὶ πανταχόθεν ἀντιδιδόντες
 ἀλλήλοις τὰς ἐνεγκούσας. Μᾶλλον δὲ τί δεῖ τὰς χαμαὶ κειμένας
 25 περιζητεῖν, ἐξὸν τὴν νῦν αὐτῶν πόλιν, ἣτις ἐστίν, ἐννοεῖν; Πόλις
 τοῖνυν μαρτύρων, ἢ πόλις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἧς τεχνίτης καὶ δημι-

2. Ἐμπρὸς λοιπὸν τώρα, ἀφοῦ τοὺς φέρομεν ἐνώπιον μας διὰ τῆς ἐνθυμήσεως, ἃς καταστήσωμεν κοινὴν τὴν ὠφέλειαν εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶναι παρόντες, ἀφοῦ δείξωμεν πρῶτα εἰς ὅλους ὡσάν εἰς ζωγραφιάν, τὰ κατορθώματα τῶν ἀνδρῶν. Ἄλλωστε καὶ τὰ πολεμικὰ ἀνδραγαθήματα πολλὰς φορὰς καὶ οἱ λογογράφοι καὶ οἱ ζωγράφοι ἐξιστοροῦν. Οἱ μὲν μὲ τὸ νὰ τὰ ἐγκωμιάζουν μὲ τὸν λόγον, οἱ δὲ μὲ τὸ νὰ τὰ ζωγραφίζουσιν εἰς τοὺς πίνακας, διεγείρουσιν πολλοὺς πρὸς τὴν ἀνδραγαθίαν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ. Διότι αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἡ ἱστοριογραφία παρουσιάζει διὰ τῆς ἀκοῆς, αὐτὰ τὰ ἴδια ἡ ζωγραφικὴ σιωπηλῶς τὰ παριστάνει διὰ τῆς μιμήσεως. Ἔτσι τώρα καὶ ἡμεῖς θὰ ὑπενθυμίσωμεν εἰς τοὺς παρόντας τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν. Καὶ ἀφοῦ κατὰ κάποιον τρόπον φέρωμεν κάτω ἀπὸ τὰ μάτια σας τὰς πράξεις των, θὰ παρακινήσωμεν πρὸς μίμησιν αὐτοὺς ποὺ εἶναι γενναιότεροι καὶ οἰκειότεροι κατὰ τὴν διάθεσιν πρὸς αὐτοὺς. Διότι αὐτὸ σημαίνει ἐγκωμισμὸς μαρτύρων· προτροπὴ πρὸς ἀρετὴν αὐτῶν ποὺ εἶναι συγκεντρωμένοι. Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ἀγίους δὲν καταδέχονται νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς κανόνας τῶν ἐγκωμίων. Διότι οἱ ἐγκωμισταὶ παίρνουν τὰς ἀρχὰς τῶν εὐφημιῶν ἀπὸ τὰς ἀφορμὰς τοῦ κόσμου. Δι' αὐτοὺς ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σταυρώσει τὸν κόσμον, πῶς ἔμπορεῖ, κάτι ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, νὰ δώσῃ ἀφορμὴν δι' ὑπερηφάνειαν; Οἱ ἅγιοι δὲν εἶχαν μίαν πατρίδα. Διότι ὁ καθένας κατήγετο ἀπὸ διαφορετικὴν πατρίδα. Τί λοιπὸν; Θὰ τοὺς εἴπωμεν ἀπατρίδας, ἢ οἰκουμενικοὺς πολίτας; Διότι ὅπως εἰς τὰς συνεισφορὰς ἀπὸ τοὺς ἑράνους, αὐτὰ ποὺ ἔχουν προσφερθῆ ἀπὸ τὸν καθένα γίνονται κοινὰ εἰς αὐτοὺς ποὺ τὰ προσέφεραν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μακαρίων τούτων ἀνδρῶν τοῦ καθενὸς ἡ πατρίδα εἶναι κοινὴ δι' ὅλους. Καὶ ὅλοι προερχόμενοι ἀπὸ παντοῦ ἀνταποδίδουν ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον τὴν πατρίδα ποὺ τοὺς προσέφερεν. Ἄλλωστε διατί πρέπει νὰ ἀναζητοῦμεν τὰς εὕρισκομένας εἰς τὴν ὕλην πατρίδας, ἐνῶ εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν ποῖα εἶναι ἡ τωρινὴ πατρίδα τους; Πόλις λοιπὸν μαρτύρων εἶναι ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ¹. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ τεχνίτης

ουργός ὁ Θεός, ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐλευθέρα, ἡ μήτηρ Παύ-
 λου καὶ τῶν ἐκείνῳ παραπλησίων. Γένος δέ, τὸ μὲν ἀνθρώπι-
 νον, ἄλλο ἄλλον, τὸ δὲ πνευματικόν, ἐν ἀπάντων. Κοινὸς γὰρ
 αὐτῶν πατήρ ὁ Θεός, καὶ ἀδελφοὶ πάντες, οὐκ ἀπὸ ἐνὸς καὶ
 5 μιᾶς γεννηθέντες, ἀλλ' ἐκ τῆς υἰοθεσίας τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν
 διὰ τῆς ἀγάπης ὁμόνοιαν ἀλλήλοις συναρμοσθέντες. Χορὸς ἔτοι-
 μος, προσθήκη μεγάλη τῶν ἀπ' αἰῶνος δοξαζόντων τὸν Κύριον,
 οὐ καθ' ἓνα συναθροισθέντες, ἀλλ' ἀθρόως μετατεθέντες. Τίς
 δὲ ὁ τρόπος τῆς μεταθέσεως; Οὗτοι μεγέθει σώματος καὶ ἡλι-
 10 κίας ἀκμῇ καὶ δυνάμει τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀπάντων διενεγκόντες,
 εἰς τοὺς στρατιωτικὸς τελεῖν ἐτάχθησαν καταλόγους, καὶ
 δι' ἐμπειρίαν πολεμικὴν καὶ ἀνδρῖαν ψυχῆς, ἤδη τὺς πρώτας
 εἶχον παρὰ βασιλέως τιμᾶς, ὀνομαστοὶ παρὰ πᾶσιν ὄντες δι'
 ἀρετήν.

15 3. Ἐπειδὴ δὲ περιηγγέλη τὸ ἄθεον ἐκεῖνο καὶ ἀσεβὲς
 κήρυγμα, μὴ ὁμολογεῖν τὸν Χριστόν, ἢ κινδύνους ἐκδέχεσθαι,
 ἠπειλεῖτο δὲ πᾶν εἶδος κολάσεως, καὶ πολλὸς ὁ θυμὸς καὶ θηριώ-
 δης παρὰ τῶν κριτῶν τῆς ἀδικίας κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων κεκί-
 νητο, ἐπιβουλαὶ δὲ καὶ δόλοι κατ' αὐτῶν συνερράπτοντο καὶ
 20 ποικίλα εἶδη βασάνων ἐπετηδεύετο καὶ οἱ οἰκίζόμενοι ἀπαραί-
 τητοὶ τὸ πῦρ ἔτοιμον, τὸ ξίφος ἠκόνητο, ὁ σταυρὸς ἐπεπίγει,
 ὁ βόθρος, ὁ τροχός, αἱ μάστιγες, οἱ μὲν ἔφευγον, οἱ δὲ ὑπέκυ-
 πτον, οἱ δὲ ἐσαλεύοντο, τινὲς δὲ πρὸ τῆς πείρας μόνην τὴν ἀπει-
 λὴν κατεπλάγησαν, ἕτεροι δέ, ἐγγὺς γενόμενοι τῶν δεινῶν,
 25 ἰλιγγίασαν, ἄλλοι δέ, τοῖς ἀγῶσιν ἐμβάντες, εἴτα διαρκέσαι
 πρὸς τὸ πέρασ τῶν πόνων ἀδυνατήσαντες, περὶ τὰ μέσα που

2. Ἑβρ. 11, 10.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ διωγμοῦ, τὸν ὅποιον ὑπεκίνησεν ὁ Λικίνιος κατὰ
 τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος.

καὶ ὁ δημιουργὸς αὐτῆς ². Εἶναι ἡ ἀνω Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐλευθέρ-
ρα, ἡ μητέρα τοῦ Παύλου καὶ ὄλων ἐκείνων ποὺ εἶναι ὅμοιοι
μὲ αὐτόν. Τὸ ἔθνος, αὐτὸ μὲν ποὺ εἶναι ἀνθρώπινον, εἶναι διά-
φορον διὰ τὸν καθένα, τὸ πνευματικὸν ὅμως ἔθνος εἶναι ἓνα δι'
ὄλους. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι κοινὸς πατέρας αὐτῶν καὶ ὅλοι εἶναι
ἀδελφοί, ἂν καὶ δὲν ἔχουν γεννηθῆ ἀπὸ ἓνα πατέρα καὶ μίαν
μάνναν, ἀλλ' ἔχουν συναρμοσθῆ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον εἰς τὴν ὁμό-
νοιαν διὰ τῆς ἀγάπης μὲ τὴν υἰοθεσίαν τοῦ ἀγίου Πνεύματος.
Ἔτοιμος χορὸς! Μεγάλῃ συνδρομῇ αὐτῶν ποὺ ἀνὰ τοὺς αἰ-
ῶνας δοξάζουν τὸν Κύριον· δὲν ἔχουν μαζευθῆ ἓνας-ἓνας, ἀλ-
λὰ ὅλοι μαζί ἔχουν μετατεθῆ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Ποῖος ὅμως
εἶναι ὁ τρόπος αὐτῆς τῆς μεταθέσεως; Αὐτοὶ ἐπειδὴ ὑπερεῖχαν
καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλι-
κίας καὶ κατὰ τὴν δύναμιν ἀπὸ ὄλους τοὺς συνομήλικάς των
ἐτάχθησαν νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὰς στρατιωτικὰς τάξεις· λόγῳ δὲ
τῆς πολεμικῆς πείρας καὶ τῆς ψυχικῆς γενναιότητος εἶχαν λάβει
κιόλας τὰς πρῶτας τιμὰς ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἦταν
ζακουστοὶ εἰς ὄλους διὰ τὴν ἀνδρείαν των.

3. Ὅταν δὲ ἐξηγγέλθη ἐκεῖνο τὸ ἄθεον καὶ ἀσεβὲς διά-
ταγμα ³ νὰ μὴ ὁμολογοῦν πίστιν εἰς τὸν Χριστὸν ἢ διαφορετικὰ
νὰ τιμωροῦνται, ἠπειλείτο δὲ κάθε εἶδος τιμωρίας καὶ εἶχε ξε-
σηκωθῆ πολὺς καὶ ἄγριος ὁ θυμὸς ἀπὸ μέρους τῶν ἀδίκων δι-
καστῶν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ἐμηχανορραφοῦντο δὲ
ἐπιβουλαὶ καὶ δολοπλοκίαι ἐναντίον τους, καὶ ἐπενοοῦντο ποι-
κίλα εἶδη βασανισμοῦ καὶ οἱ βασανισταὶ ἦταν ἀπολύτως ἀναγ-
καῖοι, ἢ φωτιὰ ἦταν ἐτοιμασμένα, τὸ ξίφος ἀκονισμένον, ὁ
σταυρὸς εἶχε στηθῆ, ὁ λάκκος, ὁ τροχός, τὰ μαστίγια ἐτοιμα
καὶ ἄλλοι μὲν ἔφευγαν εἰς τὴν ἐρημίαν, ἄλλοι δὲ ὑπέκυπταν
καὶ ἐπροσκυνοῦσαν τὰ εἶδωλα, ἄλλοι δὲ ἐκλονίζοντο, μερικοὶ
δὲ κατετρόμαζαν καὶ μὲ μόνην τὴν δοκιμασίαν τῆς ἀπειλῆς,
ἄλλοι δὲ ἀφοῦ ἤρχοντο κοντὰ εἰς τὰ δεινὰ ἐτρελλαίνοντο, ἄλ-
λοι δὲ μόλις ἔμβαιναν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἔπειτα ἀδυνατοῦσαν νὰ
ὑπομείνουν ὡς τὸ τέλος τὰ βασανιστήρια, διότι ἐλύγιζαν εἰς
τὸ μέσον περίπου τῆς ἀθλήσεως, ὅπως αὐτοὶ ποὺ κλυδωνί-

τῆς ἀθλήσεως ἀπειπόντες, ὥσπερ οἱ ἐν πελάγει χειμαζόμενοι, καὶ ἃ εἶχον ἤδη ἀγώγιμα τῆς ὑπομονῆς ἐνανάγησαν, τότε δι' οὗτοι οἱ ἀήττητοι καὶ γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, παρελθόντες εἰς μέσους, ἐπιδεικνόντος τοῦ ἄρχοντος τὰ βασιλέως
 5 γράμματα καὶ τὴν ὑπακοὴν ἀπαιτοῦντος, ἐλευθέρῃ τῇ φωνῇ, εὐ-
 θαρσῶς καὶ ἀνδρῶς, οὐδὲν ὑποπήξαντες τῶν ὀρωμένων, οὐδὲ καταπλαγέντες τὰ ἀπειλούμενα, Χριστιανούς ἑαυτοὺς ἀνε-
 κήρυσαν. Ὡ μακάριαι γλῶσσαι, ὅσαι τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἀφῆκαν
 φωνήν, ἣν ἤρῃ μὲν δεξάμενος ἠγιάσθη, ἄγγελοι δὲ ἀκούσαντες
 10 ἐπεκρότησαν, διάβολος δὲ μετὰ δαιμόνων ἐτραυματίσθη, Κύριος
 δὲ ἐν οὐρανοῖς ἀπεγράψατο.

4. Εἶπον τοίνυν ἕκαστος εἰς τὸ μέσον παριῶν, Χριστιανός
 εἰμι. Καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς σταδίοις οἱ ἐπ' ἄθλησιν παροδεύοντες,
 ὁμοῦ τε λέγουσιν ἑαυτῶν τὰ ὀνόματα, καὶ ἐπὶ τὸν τόπον τῆς
 15 ἀγωνίας μεθίστανται, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι τότε ῥίψαντες τὰς ἀπὸ
 γενέσεως αὐτοῖς ἐπιφημισθείσας προσηγορίας, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ
 Σωτῆρος ἕκαστος ἑαυτὸν ἀνηγόρευον. Καὶ τοῦτο ἐποίουν ἅπαν-
 τες, τῷ προλαβόντι ἑαυτὸν συνάπτων ὁ ἐφεξῆς. Ὡστε ἐγένετο
 πάντων προσηγορία μία· οὐκέτι γὰρ ὁ δεῖνα, ἢ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ
 20 Χριστιανοὶ πάντες ἀνεκηρύττοντο. Τί οὖν ὁ κρατῶν τότε; Δει-
 νὸς γὰρ ἦν καὶ ποικίλος, τὰ μὲν θωπείαις ὑπελθεῖν, τὰ δὲ ἀπει-
 λαῖς παρατρέψαι. Πρῶτον μὲν αὐτοὺς κατεγοήτενε ταῖς θω-
 πείαις, τὸν τόνον τῆς εὐσεβείας παραλύειν πειρώμενος. Μὴ
 προδῶτε ὑμῶν τὴν νεότητα, μηδὲ θάνατον ἄωρον τῆς ἡδείας
 25 ταύτης ζωῆς διαμείψητε. Ἄτοπον γὰρ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις
 ἀριστεύειν συνειθισμένους τὸν τῶν κακούργων θάνατον ἀπο-
 θνήσκειν. Πρὸς τούτοις χρήματα ὑπισχεῖτο. Τὰ δὲ ἐδίδου,
 τιμὰς ἐκ βασιλέως καὶ ἀξιωματῶν διανομὰς καὶ μυρίαὶς αὐ-

4. Ἡ ὁμολογία συνίστατο εἰς τὴν φράσιν· «Χριστιανός εἰμι».

ζονται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ καταποντίζουσι ἀκόμη καὶ αὐτὰ τὰ ἔμπορεύματα τοῦ μόχθου των. Τότε λοιπὸν οἱ ἀνίκητοι καὶ γενναῖοι στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ παρουσιασθέντες εἰς τὸ μέσον ἐνῶ ὁ ἄρχων τοὺς ἐπεδείκνυε τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως καὶ ἀπαιτοῦσε τὴν ὑπακοήν, μὲ θαρρητὴν τὴν φωνήν, μὲ θάρρος καὶ γενναιότητα, χωρὶς νὰ φοβηθοῦν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔβλεπαν, χωρὶς νὰ τρομάξουν ἀπὸ τὰς ἀπειλάς, ὡμολόγησαν ὅτι εἶναι Χριστιανοί. Ὡ μακάριαι γλῶσσαι, ποὺ ἀφήκατε ἐκείνην τὴν ἱερὰν ὁμολογίαν τὴν ὁποίαν ὁ ἀέρας μὲν ποὺ τὴν ἐδέχθη ἠγιάσθη, οἱ ἄγγελοι δὲ ποὺ τὴν ἤκουσαν τὴν ἐπεκρότησαν, ὁ διάβολος μαζί μὲ τὰ δαιμόνια ἐπληγώθη, ὁ δὲ Κύριος τὴν κατέγραψεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς!

4. Ὁ καθένας λοιπὸν παρουσιασθεὶς εἰς τὸ μέσον εἶπεν· εἶμαι Χριστιανός⁴. Καὶ ὅπως εἰς τὰ στάδια αὐτοὶ ποὺ προσέρχονται εἰς τὴν ἀθλησιν, λέγουσι συγχρόνως καὶ τὰ ὀνόματά τους καὶ μεταβαίνουν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀγωνίσματος, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ τότε ἀφοῦ περιεφρόνησαν τὰ ὀνόματα μὲ τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχαν ὀνομάσει ἀπὸ τὴν γέννησίν των, ὁ καθένας ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος. Καὶ ὅλοι ἔκαμναν τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ συνδέῃ ὁ ἐπόμενος τὸν ἑαυτὸν τοῦ μὲ τὸν προηγούμενον. Ὡστε ὅλοι εἶχαν ἓνα ὄνομα, διότι δὲν ἦταν πιά ὁ δεῖνα ἢ ὁ τάδε, ἀλλ' ὅλοι ὠνομάζοντο Χριστιανοί. Τί λοιπὸν ἔπραττεν ὁ τότε κυρίαρχος; Διότι ἦταν φοβερός καὶ πολυμήχανος εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζεται τὰς κολακείας καὶ νὰ μεταπίθῃ μὲ τὰς ἀπειλάς. Κατ' ἀρχὴν τοὺς ἐδεδέλεξε μὲ τὰς κολακείας, προσπαθῶντας νὰ παραλύσῃ τὸν τόνον τῆς πίστεως. Μὴ χαρμιζετε τὰ νειᾶτά σας καὶ ἀνταλλάσσετε τὴν γλυκεῖαν αὐτὴν ζωὴν μὲ τὸν ἄγωρον θάνατον. Διότι εἶναι πρᾶγμα ἀνάρμοστον αὐτοὶ ποὺ ἔχουν συνηθίσει νὰ ἀριστεύουν εἰς τοὺς πολέμους νὰ πεθαίνουν τὸν θάνατον τῶν κακούργων. Κοντὰ εἰς αὐτὰ ὑπέσχετο καὶ χρήματα. Ἀλλὰ δὲ προσέφερε, δηλαδὴ τὰς βασιλικὰς τιμὰς καὶ τὰς ἀπονομὰς τῶν ἀξιωμάτων καὶ μὲ μυρίας ἐπινοήσεις τοὺς ἐδεδέλεζεν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἐκάμ-

τοὺς ἐπινοίαις κατεστρατήγει. Ὡς δὲ οὐκ ἐνεδίδοσαν πρὸς τὴν
 πεῖραν ταύτην, ἐπὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς μηχανῆς μετήει. Πληγὰς
 αὐτοῖς καὶ θανάτους καὶ κολάσεων ἀνηκέστων πεῖραν ἐπανε-
 τείνεται. Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα, τὰ δὲ τῶν μαρτύρων ὅποια; Τί,
 5 φησί, δελεάζεις ἡμᾶς, ὦ θεομάχε, ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος
 καὶ δουλεύειν δαίμοσιν ὀλεθρίοις, προτεινόμενος ἡμῖν τὰ σὰ
 ἀγαθὰ; Τί τοσοῦτον δίδως, ὅσον ἀφελέσθαι σπονδάξεις; Μισῶ
 δωρεὰν ζημίας πρόξενον, οὐ δέχομαι τιμὴν ἀτιμίας μητέρα.
 Χρήματα δίδως, τὰ ἀπομένοντα, δόξαν, τὴν ἀπανθοῦσαν. Γνώ-
 10 ριμον ποιεῖς βασιλεῖ, ἀλλὰ τοῦ ὄντος βασιλέως ἀλλοτριοῖς.
 Τί μικρολόγως ὀλίγα τῶν ἐκ τοῦ κόσμου προτείνεις; Ὅλος
 ἡμῖν ὁ κόσμος καταπεφρόνηται. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν τῆς ἐπιθυμου-
 μένης ἐλπίδος ἀντάξια τὰ ὀρώμενα. Ὁρᾶς τὸν οὐρανὸν τοῦτον,
 ὡς καλὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ μέγας; καὶ τὴν γῆν, ἡλίκη; καὶ τὰ ἐν αὐ-
 15 τῇ θαύματα; Οὐδὲν τούτων ἐξισοῦται τῇ μακαριότητι τῶν δικαί-
 ων. Ταῦτα μὲν γὰρ παρέρχεται, τὰ δὲ ἡμέτερα μένει. Μιᾶς
 ἐπιθυμῶ δωρεᾶς, τοῦ στεφάνου τῆς δικαιοσύνης, περὶ μίαν
 δόξαν ἐπτόχημαι, τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Φιλότιμός
 εἰμι πρὸς τὴν ἄνω τιμὴν, κόλασιν δέδοικα, τὴν ἐν τῇ γεέννῃ.
 20 Πῦρ ἐκεῖνό μοι φοβερόν, τὸ δὲ παρ' ὑμῶν ἀπειλούμενον ὁμό-
 δουλόν ἐστιν. Οἶδεν αἰδεῖσθαι τοὺς εἰδώλων καταφρονοῦντας.
 Βέλη νηπίων λογίζομαι τὰς πληγὰς ὑμῶν. Σῶμα γὰρ τύπτεις,
 ὅπερ, ἐὰν μὲν ἐπὶ πλείον ἀντίσχη, λαμπρότερον στεφανοῦται,
 ἐὰν δὲ θάττον ἀπαγορεύσῃ, οἴχεται ἀπαλλαγὴν δικαστῶν οὕτω
 25 βιαίων, οἳ σωματῶν ὑπηρεσίαν παραλαβόντες, ἔτι καὶ τῶν
 ψυχῶν κατάρχειν φιλονικεῖτε, οἳ γε, εἰ μὴ καὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
 προτιμηθεῖητε, ὡς τὰ ἔσχατα ὑβρισμένοι παρ' ἡμῶν, χαλεπαί-
 νετε καὶ τὰς φοβερὰς ταύτας κολάσεις ἐπανατείνεσθε, ἔγκλημα
 ἡμῖν ἐπάγοντες τὴν εὐσέβειαν. Ἀλλὰ γὰρ οὐ δειλοῖς, οὐδὲ φι-

πτοντο με την δοκιμασίαν αυτήν, ἐχρησιμοποίει τὸ ἄλλο εἶδος τῶν τεχνασμάτων. Τοὺς ἀπειλοῦσε με πληγὰς καὶ θανάτους καὶ με δοκιμασίαν ἀθεραπεύτων κακῶν. Καὶ αὐτὰ μὲν ἔπραττεν αὐτός. Ποῖα ὅμως ἦταν τὰ ἔργα τῶν μαρτύρων; Διατί, λέγουν, μᾶς δελεάζεις, ὦ θεομάχε, νὰ ἀποστατήσωμεν ἀπὸ τὸν ζωντανὸν Θεὸν καὶ νὰ δουλεύωμεν εἰς τοὺς καταστρεπτικούς δαίμονας, με τὸ νὰ μᾶς προτείνης τὰ ἀγαθὰ σου; Τί, προσφέρεις τόσα πολλὰ, ὅσα φροντίζεις νὰ ἀφαιρέσης; Μισῶ τὴν δωρεάν πού προξενεῖ ζημίαν. Δὲν δέχομαι τὴν τιμὴν πού εἶναι μητέρα τῆς ἀτιμίας. Προσφέρεις χρήματα πού παραμένουν ἐδῶ καὶ δόξαν πού μαραίνεται. Μὲ κάμνεις γνωστὸν εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλὰ με ἀποξενώνεις ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν βασιλέα. Διατί με τσιγκουνιὰν προτείνεις ὀλίγα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου; Ἡμεῖς ὀλόκληρον τὸν κόσμον περιεφρονήσαμεν. Αὐτὰ πού βλέπομεν δὲν εἶναι ἀντάξια τῆς ποθητῆς ἐλπίδος μας. Βλέπεις τὸν οὐρανὸν αὐτόν, πόσον καλὸς εἶναι εἰς τὸ νὰ τὸν βλέπεις, καὶ πόσον μέγας; Καὶ τὴν γῆν πόσον μεγάλη εἶναι; Καὶ τὰ ἀξιοθαύμαστα ἐπάνω εἰς αὐτήν; Τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἐξισώνεται με τὴν μακαριότητα τῶν δικαίων. Διότι ὅλα αὐτὰ παρέρχονται. Τὰ ἰδικὰ μας ὅμως παραμένουν αἰώνια. Μίαν χάριν ποθῶ· τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης. Μίαν δόξαν λαχταρῶ· αὐτήν τῆς οὐρανίου βασιλείας. Εἶμαι φιλόδοξος διὰ τὴν οὐράνιαν τιμὴν. Μίαν δὲ τιμωρίαν φοβοῦμαι· αὐτήν τῆς κολάσεως. Ἐκεῖνο τὸ πῦρ εἶναι δι' ἐμέ φοβερόν. Αὐτὸ δὲ πού ἀπειλεῖται ἀπὸ σᾶς εἶναι ὁμόδουλον. Γνωρίζει νὰ σέβεται αὐτοὺς πού περιφρονοῦν τὰ εἶδωλα. Τὰ κτυπήματά σας τὰ λογαριάζω σάν παιδικὰ βέλη. Διότι κτυπᾶς τὸ σῶμα, πού, ἐὰν ἀνθέξη περισσότερον, στεφάνωνεται λαμπρότερα. Ἐὰν δὲ γρηγορώτερα ὑποκύψῃ, φεύγει ἀπαλλαγμένον ἀπὸ δικαστὰς τόσον σκληροῦς, οἱ ὅποιοι ἐνῶ ἔχετε ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσίαν τῶν σωμάτων, φιλοδοξεῖτε νὰ κυριαρχήσετε καὶ ἐπάνω εἰς τὰς ψυχὰς. Σεῖς οἱ ὅποιοι βεβαίως, ἐὰν δὲν τιμηθῆτε περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν μας, με τὴν ἰδέαν ὅτι ὑβρίζεσθε ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὸ ἔπακρον, δυσανασχετεῖτε, καὶ ἀπειλεῖτε τὰς φοβερὰς αὐτὰς τιμωρίας με τὸ νὰ κατηγορῆτε

λοζώοις, οὐδ' εὐκαταπλήκτοις ἐντεύξεσθε, ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης. Οἱοί ἡμεῖς καὶ τροχίζεσθαι καὶ στρεβλοῦσθαι καὶ καταλίμπρασθαι καὶ πᾶν εἶδος βασανιστηρίων ἔτοιμοι καταδέχεσθαι.

5 5. Ἐπεὶ δὲ τούτων ἤκουσεν ὁ ἀλαζῶν ἐκεῖνος καὶ βάρβαρος, οὐκ ἐνεγκῶν τῶν ἀνδρῶν τὴν παρρησίαν, ὑπερζέσας τῷ θυμῷ ἐσκόπει, τίνα ἂν ἐξεύροι μηχανήν, ὥστε μακρόν τε αὐτοῖς καὶ πικρὸν ὁμοῦ κατασκευάσαι τὸν θάνατον. Εὗρε δὴ οὖν ἐπινοίαν, καὶ σκοπεῖτε ὡς χαλεπήν. Περισκεψάμενος γὰρ τὴν φύ-
 10 σιν τῆς χώρας ὅτι κρυμώδης, καὶ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους ὅτι χειμῆριος, νύκτα ἐπιτηρήσας ἐν ἧ μάλιστα τὸ δεινὸν ἐπιτείνεται, ἄλλως δὲ καὶ τότε βορέου αὐτὴν ἐπιπνέοντος, ἐκέλευσε πάντας γυμνωθέντας ὑπὸ τὸ αἶθριον ἐν μέσῃ τῇ πόλει πηγνυμένους ἀποθανεῖν. Πάντως δὲ ἴστε, οἱ πεπειραμένοι χειμῶνος, ὡς
 15 ἀφόρητόν ἐστι τῆς βασάνου τὸ εἶδος. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἄλλοις ἐνδείξασθαι, ἢ τοῖς προαποκείμενα ἔχουσιν ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς τῶν λεγομένων τὰ ὑποδείγματα. Σῶμα γὰρ κρύει παραπεσόν, πρῶτον μὲν, ὄλον ἐστὶ πελιδνόν, πηγνυμένου τοῦ αἵματος· ἔπειτα κλονεῖται καὶ ἀναβράσσεται, ὀδόντων ἀρασσομένων, σπω-
 20 μένων δὲ τῶν ἰνῶν, καὶ παντὸς τοῦ ὄγκου ἀπροαιρέτως συνελκομένου. Ὀδύνη δὲ τις δριμεῖα, καὶ πόνος ἄρρητος αὐτῶν καθικνούμενος τῶν μυελῶν, δυσφορωτάτην ποιεῖται τοῖς πηγνυμένοις τὴν αἴσθησιν. Ἐπειτα ἀκρωτηριάζεται, ὥσπερ ἀπὸ πυρός, καιομένων τῶν ἄκρων. Ἀποδιωκόμενον γὰρ τὸ θερμὸν ἀπὸ τῶν
 25 περάτων τοῦ σώματος καὶ συμφεῦγον ἐπὶ τὸ βάθος, τὰ μὲν, ὄθεν ἀπέστη, νεκρὰ καταλίπει, τὰ δὲ, ἐφ' ἃ συνωθεῖται, ὀδύνας δίδωσι, κατὰ μικρὸν τοῦ θανάτου διὰ τῆς πήξεως προσιόντος. Τότε τοίνυν αἶθριοι διανυκτερεῦειν κατεδικάσθησαν, ὅτε λίμνη

τήν πίστιν μας ὡς ἔγκλημα. Ἄλλ' ὁμως δὲν θὰ εὔρετε δειλοὺς, οὔτε φιλοτομαριστὰς, οὔτε εὐκολοτρομάκτους, λόγῳ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν. Νά, ἡμεῖς εἴμεθα ἔτοιμοι καὶ νὰ τροχισθοῦμεν καὶ νὰ στρεβλωθοῦμεν καὶ νὰ κατακαοῦμεν καὶ νὰ δεχθοῦμεν κάθε εἶδος ἀπὸ τὰ βασανιστήρια.

5. Ὅταν δὲ ἐκεῖνος ὁ ἀλαζὼν καὶ βάρβαρος ἤκουσεν αὐτὰ, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὸ θάρρος τῶν ἀνδρῶν καὶ βράζων ἀπὸ τὸν θυμὸν του ἐσκέπτετο, τί τρόπον θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐξεύρῃ, ὥστε νὰ κάμῃ δι' αὐτοὺς καὶ διαρκῆ καὶ πικρὸν τὸν θάνατον. Εὐρῆκε λοιπὸν τὸν τρόπον. Καὶ κυττάξετε πόσον εἶναι φοβερός! Ἀφοῦ δηλαδὴ παρετήρησε προσεκτικὰ τὸ κληῖμα τῆς χώρας, ὅτι ἦταν ψυχρὸν καὶ ὅτι ἡ ἐποχὴ τοῦ ἔτους ἦταν χειμῶνας, καὶ παρεφύλαξε νὰ εἶναι νύκτα κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ ψῦχος ἐπιτείνεται πολὺ, ἄλλωστε δὲ τότε κατ' αὐτὴν ἐφυσούσε καὶ βοριάς, τοὺς διέταξεν ὅλους, ἀφοῦ ξεγυμνωθοῦν εἰς τὸ ὑπαιθρον νὰ πεθάνουν εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ἀπὸ τὴν παγωνιάν. Ἐξάπαντος δὲ γνωρίζετε, ὅσοι ἔχετε πείραν ἀπὸ τὸν χειμῶνα, πόσον ἀνυπόφορον εἶναι τὸ βασανιστικὸν αὐτὸ εἶδος. Διότι εἰς τοὺς ἄλλους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δειχθῇ παρὰ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὰ παραδείγματα αὐτῶν ποὺ λέγομεν ἐκ τῶν προτέρων ἀποκείμενα μέσα των ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν πείραν. Διότι, τὸ σῶμα ποὺ θὰ ἐκτεθῇ εἰς τὸ ψῦχος, κατ' ἀρχὴν μὲν, ἐνῶ τὸ αἷμα πῆζει, γίνεται ὀλόκληρον μαυροκίτρινον, ἔπειτα δὲ χοροπηδᾷ καὶ ἀνατινάσσεται πρὸς τὰ ἐπάνω, ἐνῶ τὰ δόντια κτυποῦν, αἱ ἴνες συσπῶνται καὶ ὅλον τὸ σῶμα χωρὶς νὰ θέλῃ συσπᾶται. Κάποιος δὲ τσουχτερὸς πόνος, καὶ πόνος ἀνείπωτος, ποὺ φθάνει ὡς τὸ μεδούλι τῶν κοκκάλων, κάμνει δυσκολοβάστακτον τὸ αἶσθημα εἰς αὐτοὺς ποὺ παγώνουν. Ἐπειτα ἀκρωτηριάζεται, ἐνῶ τὰ ἄκρα καίονται, ὡσάν ἀπὸ φωτιάν. Διότι μὲ τὸ νὰ ἀπομακρύνεται ἡ θερμότης ἀπὸ τὰ ἄκρα τοῦ σώματος καὶ νὰ φεύγῃ συγχρόνως εἰς τὸ βάθος, ἀφήνει νεκρὰ μὲν τὰ μέρη ἀπ' ὅπου ἀπεμακρύνθη, παραδίδει δὲ εἰς δυνατοὺς πόνους αὐτὰ πρὸς τὰ ὁποῖα ὑποχωρεῖ, ἐνῶ ὁ θάνατος πλησιάζει ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὸ πάγωμα. Τό-

μέν, περὶ ἣν ἡ πόλις κατώκισται, ἐν ἣ ταῦτα διήθλον οἱ ἄγιοι, οἶόν τι πεδίον ἐπιήλατον ἦν, μεταποιήσαντος αὐτὴν τοῦ κρυστάλλου, καὶ ἠπειρωθεῖσα τῷ κρῦει, ἀσφαλῶς ὑπὲρ νῶτον πεζεύειν παρείχετο τοῖς περιοίκιοις, ποταμοὶ δὲ ἀέναα ῥέοντες, 5 τῷ κρυστάλλῳ δεθέντες, τῶν ῥείθρων ἔστησαν, ἣ τε ἀπαλὴ τοῦ ὕδατος φύσις πρὸς τὴν τῶν λίθων ἀντιτυπίαν μετεποιήθη, βορέου δὲ δριμεῖαι πνοαὶ τὸ ἔμφυχον ἅπαν ἐπὶ τὸν θάνατον ἠπειγον.

6. Τότε τοίνυν ἀκούσαντες τοῦ προστάγματος (καὶ σκόπει μοι ἐνταῦθα τῶν ἀνδρῶν τὸ ἀήττητον), μετὰ χαρᾶς ἀπορ-
10 ρίψαντες ἕκαστος καὶ τὸν τελευταῖον χιτῶνα, πρὸς τὸν διὰ τοῦ κρῦους ἐχώρον θάνατον, ὥσπερ ἐν σκύλων διαρπαγῇ ἀλλήλοις ἐγκελευόμενοι. Μὴ γὰρ ἱμάτιον, φησίν, ἀποδυόμεθα, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποτιθέμεθα, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε, τῷ ἱματίῳ τού-
15 τῳ τὴν ἁμαρτίαν συναποβάλλοντες. Ἐπειδὴ διὰ τὸν ὄφιν ἐνεδυσάμεθα, διὰ τὸν Χριστὸν ἐκδυσώμεθα. Μὴ ἀντισχάμεθα ἱματίων, διὰ τὸν παράδεισον δν ἀπωλέσαμεν. Τί ἀνταποδῶμεν τῷ Κυρίῳ; Ἐξεδύθη ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος. Τί μέγα δούλω τὰ τοῦ Δεσπότητος παθεῖν; Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμεῖς ἐσμεν
20 οἱ ἐκδύσαντες. Στρατιωτῶν γὰρ ἐκεῖνο τὸ τόλμημα, ἐκεῖνοι ἐξέδυσαν καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια. Ἀνάγραπτον οὖν ἡμῶν κατηγορίαν δι' ἐαυτῶν ἀπαλείφωμεν. Δριμὺς δ' χειμῶν, ἀλλὰ

5. Ἐφεσ. 4, 22.

6. Γέν. 3, 21.

7. Ψαλμ. 115, 3.

8. Ματθ. 27, 28.

τε λοιπόν κατεδικάσθησαν νά διανυκτερεύουν ὑπαίθριοι, ὅταν ἡ μὲν λίμνη, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ πόλις εἶναι κτισμένη, καὶ μέσα εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἅγιοι ἠγωνίζοντο τὰ ἀγωνίσματα αὐτά, ἦταν ἵπποδρόμιον εἰς τὸ ὁποῖον τὴν εἶχε μεταβάλλει ἡ παγωνιά καὶ πού ἀπὸ τὸ κρύον εἶχε μεταβληθῆ εἰς ξηράν, μὲ ἀσφάλειαν προσεφέρετο εἰς τοὺς περιοίκους νά περιπατοῦν εἰς τὴν ἐπιφάνειάν της. Τὰ δὲ ποτάμια πού συνεχῶς ἔρρεαν, ἀφοῦ ἐπάγωσαν, ἔσταμάτησαν τὴν ροὴν των, καὶ ἡ ἀπαλή φύσις τοῦ νεροῦ μετεβλήθη εἰς τὴν σκληρότητα τῶν λίθων. Σφοδρὰ δὲ φυσήματα τοῦ βοριᾶ ἔσπρωχναν κάθε τι τὸ ἔμψυχον εἰς τὸν θάνατον.

6. Τότε λοιπόν ἀφοῦ ἤκουσαν τὴν προσταγὴν (καὶ νά παρατηρήσης ἐδῶ, παρακαλῶ, τὸ ἀνίκητον φρόνημα τῶν ἀνδρῶν), εὐχαρίστως ὁ καθένας ἔβγαλεν ἀπὸ ἐπάνω του καὶ τὸν τελευταῖον χιτῶνα καὶ ἐβάδιζαν διὰ νά πεθάνουν τὸν θάνατον τοῦ ψύχους, προτρέποντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ὡσάν εἰς διαρπαγὴν λαφύρων. "Ἄς μὴ βγάλωμεν, ἔλεγαν, τὸ ἔνδυμα, ἀλλὰ νά ἀποβάλλωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν πού φθίρεται σύμφωνα μὲ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης⁵. Σὲ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, διότι μαζί μὲ τὸ ἱμάτιον τοῦτο ἀποβάλλομεν καὶ τὴν ἁμαρτίαν. Ἄφοῦ ἐξ αἰτίας τοῦ φιδιοῦ τὸ ἐφορέσαμεν⁶, ὡς τὸ βγάλωμεν διὰ τὸν Χριστόν. "Ἄς μὴ κρατήσωμεν τὰ ἱμάτια, πρὸς χάριν τοῦ παραδείσου πού ἐχάσαμεν. Τί θὰ ἀνταποδώσωμεν εἰς τὸν Κύριον⁷; Καὶ ὁ Κύριός μας ἐξεγυμνώθη. Τί εἶναι πῶς μεγάλη τιμὴ διὰ τὸν δούλον ἀπὸ τὸ νά πάθῃ αὐτὰ πού ἔπαθεν ὁ Κύριός του; Καὶ μάλιστα ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι, πού ἐξεγυμνώσαμεν καὶ τὸν ἴδιον τὸν Κύριον⁸. Διότι τὸ ἐγχείρημα ἐκεῖνο ἦταν ἔργον τῶν στρατιωτῶν· ἐκεῖνοι ἐξεγύμνωσαν τὸν Κύριον καὶ ἐμοίρασαν τὰ ἱμάτιά του⁹. Θὰ ἐξαλειψωμεν λοιπόν ἀπὸ μόνου μας τὴν κατηγορίαν πού ἔχει καταγραφῆ εἰς βάρους μας. Ὁ χειμῶν εἶναι τσουχτερός, ἀλλὰ γλυκὺς

γλυκὸς ὁ παράδεισος· ἀλγεινὴ ἢ πῆξις, ἀλλ' ἡδεΐα ἢ ἀνάπανσις.
 Μικρὸν ἀναμείνωμεν, καὶ ὁ κόλπος ἡμᾶς θάλπει τοῦ πατριάρχου.
 Μιᾶς νυκτὸς ὄλον αἰῶνα ἀνταλλαξόμεθα. Καυθήτω ὁ ποῦς,
 ἵνα διηνεκῶς μετ' ἀγγέλων χορευή, ἀπορρῦθω ἡ χεὶρ, ἵνα ἔχη
 5 παρρησίαν πρὸς τὸν Δεσπότην ἐπαίρεσθαι. Πόσοι τῶν στρα-
 τιωτῶν τῶν ἡμετέρων ἐπὶ παρατάξεως ἔπεσον, βασιλεῖ φθαρτῶ
 τὴν πίστιν φυλάττοντες; ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν
 βασιλέα πίστεως τὴν ζωὴν ταύτην οὐ προησόμεθα; Πόσοι τὸν
 τῶν κακούργων ὑπέστησαν θάνατον, ἀλόντες ἐπ' ἀδικήμασιν;
 10 ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ δικαιοσύνης τὸν θάνατον οὐχ ὑποίσομεν; Μὴ ἐκ-
 κλίνωμεν, ὧ συστρατιῶται, μὴ δῶμεν νῶτα τῷ διαβόλῳ. Σάρ-
 κες εἰσί, μὴ φεισώμεθα· ἐπειδὴ δεῖ πάντως ἀποθανεῖν, ἀποθά-
 νωμεν, ἵνα ζήσωμεν. «Γενέσθω ἡ θυσία ἡμῶν ἐνώπιόν σου, Κύ-
 ριε»· καὶ προσδεχθείημεν, «ὡς θυσία ζῶσα», εὐάρεστός σοι, τῷ
 15 κρῦει τούτῳ ὀλοκαυτούμενοι, καλὴ ἢ προσφορὰ, καινὸν τὸ ὀλο-
 καύτωμα, οὐ διὰ πυρός, ἀλλὰ διὰ κρύους ὀλοκαυτούμενον. Τού-
 τους τοὺς παρακλητικοὺς ἐνδιδόντες ἀλλήλοις καὶ ἄλλος ἄλλῳ
 ἐγκελευόμενοι, ὥσπερ τινὰ προφυλακὴν ἐν πολέμῳ πληροῦντες,
 τὴν νύκτα παρέπεμπον, φέροντες τὰ παρόντα γενναίως, χαί-
 20 ροντες τοῖς ἐλπίζομένοις, καταγελῶντες τοῦ ἀντιπάλου. Μία
 δὲ ἦν πάντων εὐχὴ. Τεσσαράκοντα εἰσῆλθομεν εἰς τὸ στάδιον,
 οἱ τεσσαράκοντα στεφανωθείημεν, Δέσποτα. Μὴ λείψῃ τῷ ἀρι-
 θμῷ μηδὲ εἷς. Τίμιός ἐστιν, ὃν ἐτίμησας τῇ νηστείᾳ τῶν τεσ-
 σαράκοντα ἡμερῶν, δι' οὗ νομοθεσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.
 25 Τεσσαράκοντα ἡμέραις ἐν νηστείᾳ Ἡλίας ἐκζητήσας τὸν Κύ-

10. Δαν., Προσ. Ἀζαρίου, 16.

11. Ρωμ. 12, 1.

12. Ματθ. 4, 2.

13. Ἔξοδ. 34, 28.

ὁ παράδεισος. Τὸ πάγωμα ὀδυνηρόν, ἀλλὰ γλυκεῖα ἡ ἀνά-
 παυσις. Ἐὰν ἀναμείνωμεν λιγάκι καὶ ὁ κόλπος τοῦ πατριάρ-
 χου θὰ μᾶς περιθάλη. Θὰ ἀνταλλάξωμεν μίαν νύκτα μὲ ὀ-
 λόκληρον τὴν αἰωνιότητα. Ἐὰν κατακαοῦν τὰ πόδια διὰ τὰ
 χορεύουσα διαρκῶς μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους. Ἐὰν ἀποκοποῦν τὰ
 χέρια διὰ τὰ ἔχουσα παρρησίαν τὰ ὑψώνωνται πρὸς τὸν Δε-
 σπότην. Πόσοι ἀπὸ τοὺς στρατιῶταί μας δὲν ἔπεσαν εἰς τὴν μά-
 χην, μὲ τὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν φθαρτὸν βασιλέα;
 Ἡμεῖς δὲ διὰ τὴν πίστιν εἰς τὸν ἀληθινὸν βασιλέα δὲν θὰ χα-
 ρίσωμεν τὴν ζωὴν αὐτὴν; Πόσοι ἀπὸ τοὺς κακοῦργους ἔθα-
 νατώθησαν, ἀφοῦ συνελήφθησαν δ' ἀδικήματα; Ἡμεῖς δὲ δὲν
 θὰ ὑποφέρωμεν τὸν θάνατον χάριν τῆς δικαιοσύνης; Ἐὰν μὴ
 ξεστρατήσωμεν, ὡς στρατιῶται, ἄς μὴ δώσωμεν τὰ νῶτά μας
 εἰς τὸν διάβολον. Σάρκες εἶναι, ἄς μὴ λυπηθοῦμεν. Ἐπειδὴ πρέ-
 πει ἐξάπαντος τὰ πεθάνωμεν, ἄς πεθάνωμεν διὰ τὰ ζήσωμεν.
 «Ἐὰν γίνῃ, Κύριε, ἡ θυσία μας ἐνώπιόν σου»¹⁰. Καὶ μακάρι τὰ γί-
 νωμεν δεκτοὶ «ὡς ζωντανὴ θυσία»¹¹, εὐάρεστος εἰς σέ, μὲ τὸ τὰ
 γίνωμεν ὀλοκαυτώματα διὰ μέσου τοῦ ψυχῶς τούτου, καλὴ
 προσφορά, καινούργια θυσία, ποὺ προσφέρεται ὄχι ἔπάνω
 εἰς τὴν φωτιὰν ἀλλὰ μὲ τὸ ψῦχος. Αὐτὰ τὰ παρακλητικὰ λό-
 για μειωθεῖσθαι ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον καὶ προτρέποντες ὁ
 ἕνας τὸν ἄλλον, ὡσάν τὰ ἐκτελοῦν κάποιαν προφυλακὴν εἰς
 τὸν πόλεμον, περιεφρονοῦσαν τὴν νύκτα. Ὑπέμεναν τὰ παρόν-
 τα μὲ γενναιότητα, ἔχαιραν διὰ τὰ ἐλπιζόμενα ἀγαθὰ καὶ πε-
 ριεφρονοῦσαν τοὺς ἐχθρούς. Ὀλων δὲ μία ἦταν ἡ εὐχή. Σαράν-
 τα ἐμβήκαμεν εἰς τὸ στάδιον, μακάρι, Δέσποτα, σαράντα τὰ
 στεφανωθῶμεν. Ἐὰν μὴ λείψῃ οὔτε ἕνας ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν. Εἶ-
 ναι τίμιος αὐτός, τὸν ὁποῖον ἐτίμησες μὲ τὴν νηστείαν τῶν σα-
 ράντα ἡμερῶν¹², διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ νομοθεσία εἰσηλθεν εἰς τὸν
 κόσμον¹³. Μὲ νηστείαν ἐπὶ σαράντα ἡμέρας ὁ Ἡλίας ἀφοῦ
 παρεκάλεσε τὸν Κύριον, ἐπέτυχεν τὰ τὸν ἰδεῖν¹⁴. Καὶ τέτοια μὲν

14. Γ' Βασιλ. 19, 8.

- ριον, τῆς θεᾶς ἔτυχε. Καὶ ἡ μὲν ἐκείνων εὐχὴ τοιαύτη. Εἰς δὲ τοῦ ἀριθμοῦ ὀκλάσας πρὸς τὰ δεινὰ, λιποτακτίσας ὄχητο, πένθος ἀμύθητον τοῖς ἀγίοις καταλιπών. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀφῆκεν αὐτῶν ἀτελεῖς γενέσθαι τὰς δεήσεις ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ τὴν φυλακὴν 5 τῶν μαρτύρων πεπιστευμένος, ἐγγύθεν ἀπὸ τινος γυμνασίου διαθαλπόμενος, ἀπεσκόπει τὸ μέλλον, ἔτοιμος προσδέχεσθαι τῶν στρατιωτῶν τοὺς προσφεύγοντας. Καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο ἐγγύθεν εἶναι λουτρόν, ἐπενοήθη, ὄξειαν τὴν βοήθειαν τοῖς μεταβαλλομένοις ἐπαγγελλόμενον. Ὅπερ μέντοι τοῖς ἐναντίοις 10 κακούργως ἐπενοήθη, τοιοῦτον ἐξευρεῖν τῆς ἀθλήσεως τόπον, ἐν ᾧ τὸ ἔτοιμον τῆς παραμυθίας ἐκλύειν ἔμελλε τῶν ἀγωνιζομένων τὴν ἔνστασιν, τοῦτο λαμπροτέραν ἐδείκνυε τὴν ὑπομονὴν τῶν μαρτύρων. Οὐ γὰρ ὁ ἀπορῶν τῶν ἀναγκαίων καρτερικός, ἀλλ' ὁ ἐν ἀφθονίᾳ τῆς ἀπολαύσεως ἐγκαρτερῶν τοῖς δεινοῖς.
- 15 7. Ὡς δὲ οἱ μὲν ἠγωνίζοντο, ὁ δὲ ἐπετήρει τὸ ἐκβησόμενον, εἶδε θέαμα ξένον, δυνάμεις τινὰς ἐξ οὐρανῶν κατιούσας, καὶ οἷον παρὰ βασιλέως δωρεὰς μεγάλας διανεμούσας τοῖς στρατιώταις, αἱ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι διήρουν τὰ δῶρα, ἓνα δὲ μόνον ἀφῆκαν ἀγέραστον, ἀνάξιον κρίνασαι τῶν οὐρανίων τιμῶν, ὃς 20 εὐθὺς πρὸς τοὺς πόρους ἀπαγορεύσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπητομόλησεν. Ἐλεεινὸν θέαμα τοῖς δικαίοις, ὁ στρατιώτης φυγὰς, ὁ ἀριστεὺς αἰχμάλωτος, τὸ Χριστοῦ πρόβατον θηριάλωτον, καὶ τό γε ἐλεεινότερον ὅτι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διήμαρτε καὶ οὐδὲ ταύτης ἀπήλαυσεν, εὐθὺς αὐτῷ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ προσβολῇ τῆς 25 θέρμης διαλυθείσης. Καὶ ὁ μὲν φιλόζωως ἔπεσεν ἀνομήσας διακενῆς, ὁ δὲ δῆμιος, ὡς εἶδεν αὐτὸν ἐκκλίναντα, καὶ πρὸς τὸ βαλανεῖον ἀποδραμόντα, ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ λιποτακτίσαντος χώραν ἀντικατέστησε, καὶ ῥίψας τὰ περιβόλαια, τοῖς γυμνοῖς

ἦταν ἡ εὐχή ἐκείνων. Ἐνας δὲ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν ἀφοῦ ἐλύγισεν εἰς τὰ δεινὰ, ἔφυγεν ὡς λιποτάκτης καὶ ἄφησεν ἀπαρηγόρητον πένθος εἰς τοὺς ἀγίους. Ὁ Κύριος ὁμως δὲν ἐπέτρεψε νὰ γίνουν ἀτελεσφόρητοι αἱ παρακλήσεις των. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶχεν ἀναλάβει τὴν φρούρησιν τῶν μαρτύρων, θερμαινόμενος πλησίον εἰς κάποιον φυλάκιον παρετήρει αὐτὸ ποὺ ἐμελλε νὰ γίνῃ, ἔτοιμος διὰ νὰ δεχθῆ αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ποὺ θὰ κατέφευγαν. Πράγματι καὶ τοῦτο πάλιν ἐπενοήθη, νὰ εἶναι δηλαδὴ κοντὰ ἐκεῖ λουτρόν, διὰ νὰ ὑπόσχηται ταχεῖαν τὴν βοήθειαν εἰς αὐτοὺς ποὺ θὰ μετανοοῦσαν. Αὐτὸ ὁμως κατὰ τρόπον κακοῦργον ἐπενοήθη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς. Νὰ ἐξεύρουν δηλαδὴ τέτοιον τόπον κοντὰ εἰς τὸ μαρτύριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἔτοιμος περιποίησις ἐμελλε νὰ ἐξουδετερώνη τὴν ἀντίστασιν τῶν ἀγωνιζομένων. Αὐτὸ ἀνεδείκνυε λαμπροτέραν τὴν ὑπομονὴν τῶν μαρτύρων. Διότι ὑπομονητικὸς δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει τὰ ἀναγκάια, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ ἔχει ἄφθονα τὰ ἀγαθὰ καὶ ὑπομένει τὰ δεινὰ!

7. Καθ' ὃν χρόνον δὲ οἱ μὲν ἠγωνίζοντο, αὐτὸς δὲ παρατηροῦσε τὴν ἔκβασιν, εἶδε παράδοξον θέαμα· δυνάμεις νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ τρόπον τινὰ νὰ διανέμουν εἰς τοὺς στρατιώτας μεγάλα δῶρα ἀπὸ τὸν βασιλέα. Αὐταὶ εἰς ὅλους μὲν τοὺς ἄλλους ἐμοίραζαν τὰ δῶρα, ἕνα δὲ μονάχα ἄφησαν ἀβράβευτον, διότι τὸν ἔκριναν ἀνάξιον διὰ τὰς οὐρανίους τιμὰς. Αὐτὸς ἀμέσως ἀφοῦ ἐλύγισεν εἰς τὰ βασανιστήρια, ἐλιποτάκτησε πρὸς τοὺς ἀντιπάλους. Ἦταν ἐλεεινὸν θέαμα διὰ τοὺς δικαίους· ὁ στρατιώτης νὰ γίνῃ φυγὰς, ὁ ὑποψήφιος διὰ τὸ βραβεῖον νὰ γίνῃ αἰχμάλωτος, τὸ πρόβατον τοῦ Χριστοῦ νὰ ἀρπαγῆ ἀπὸ τὰ θηρία. Καὶ τὸ πιὸ θλιβερόν βέβαια ἦταν ὅτι καὶ ἠστόχησεν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ δὲν ἀπήλαυσε τὴν παροῦσαν, διότι ἀμέσως ἡ σὰρκα μὲ τὴν ἐπαφὴν τοῦ θερμοῦ διελύθη. Καὶ αὐτὸς μὲν ποὺ ἠγάπησε τὴν ζωὴν ἔπεσεν· ἠμάρτησε χωρὶς κανένα κέρδος. Ὁ δήμιος ὁμως, μόλις τὸν εἶδε νὰ ξεπέφτη ἀπὸ τὴν θέσιν του καὶ νὰ τρέχῃ πρὸς τὸ λουτρόν, ἔλαβεν ὁ ἴδιος τὴν θέσιν τοῦ λιποτάκτου καὶ ἀφοῦ ἀπέβαλε τὰ ροῦχά

ἑαυτὸν ἐγκατέμιξε, κράζων τὴν αὐτὴν βοήν τοῖς ἀγίοις, Χριστιανός εἰμι. Καὶ τῷ ἀθρώπῳ τῆς μεταβολῆς ἐκπλήξας τοὺς συμπαρόντας, τὸν τε ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσε καὶ τὴν ἐπὶ τῷ καταμαλακισθέντι λύπην τῇ παρ' ἑαυτοῦ προσθήκη παρεμυθήσατο, μιμη-
 5 σάμενος τοὺς ἐπὶ παρατάξεως, οἳ, τοῦ κατὰ τὴν πρώτην ἀσπίδα πεσόντος, εὐθὺς ἀναπληροῦσι τὴν φάλαγγα, ὡς μὴ τὸν συνασπισμὸν αὐτοῖς διακοπῆναι τῷ λείποντι. Τοιοῦτον δὴ τι καὶ αὐτὸς ἐποίησεν. Εἶδε τὰ οὐράνια θαύματα, ἐπέγνω τὴν ἀλήθειαν, προσέφυγε τῷ Δεσπότη, συνηριθμήθη τοῖς μάρτυσι. Τὰ τῶν
 10 μαθητῶν ἀνενεώσατο. Ἀπῆλθεν Ἰούδας καὶ ἀντεισῆχθη Μαθθίας. Μιμητῆς ἐγένετο Παύλου, ὁ χθὲς διώκτης, σήμερον εὐαγγελιζόμενος. Ἐνωθεν ἔσχε καὶ αὐτὸς τὴν κλήσιν, «Οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου». Ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐβαπτίσθη εἰς αὐτόν, οὐχ ὑπὸ
 15 ἄλλου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς οἰκειᾶς πίστεως, οὐκ ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι.

8. Καὶ οὕτως, ἡμέρας ἀρχομένης, ἔτι ἐμπνέοντες, τῷ πυρὶ παρεδόθησαν, καὶ τὰ τοῦ πυρὸς λείψανα ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπερρίφη, ὥστε διὰ πάσης τῆς κτίσεως διεξελεῖν τῶν μακαρίων
 20 τὴν ἄθλησιν. Ἐπὶ τῆς γῆς ἠγωνίσαντο, τῷ ἀέρι ἐνεκαρτέρησαν, τῷ πυρὶ παρεδόθησαν, τὸ ὕδωρ αὐτοὺς ὑπεδέξατο. Ἐκείνων ἐστὶν ἡ φωνή· «Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναφυχήν». Οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν καθ' ἡμᾶς χώραν διαλαβόντες, οἷονεὶ πύργοι τινὲς συνεχεῖς, ἀσφάλειαν ἐκ τῆς τῶν
 25 ἐναντίων καταδρομῆς παρεχόμενοι, οὐχ ἐνὶ τόπῳ ἑαυτοὺς κατακλείσαντες, ἀλλὰ πολλοῖς ἤδη ἐπιξενωθέντες χωρίοις, καὶ

15. Πράξ. 1, 26.

16. Πράξ. 9, 20.

του ἀνεμίχθη με τοὺς γυμνοὺς, κραυγάζοντας τὴν ἴδιαν φωνὴν με τοὺς ἀγίους· εἶμαι Χριστιανός! Καί με τὴν ἀπότομον μεταβολὴν ἐξέπληξε αὐτοὺς ποὺ παρίσταντο καὶ ἀνεπλήρωσε τὸν ἀριθμὸν καὶ με τὴν πρόσθεσιν τοῦ ἑαυτοῦ του ἐπαρηγόρησε τὴν λύπην των δι' ἐκείνον ποὺ ἀπὸ ἀδυναμίαν ἐκάμφθη. Ἔτσι ἐμιμήθη τοὺς στρατιώτας ποὺ ἀγωνίζονται εἰς τὴν στρατιωτικὴν παράταξιν καὶ οἱ ὅποιοι ἀμέσως συμπληρώνουν τὴν θέσιν αὐτοῦ ποὺ ἔπεσεν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, ὥστε νὰ μὴ διαρραγῇ ὁ συνασπισμὸς τους με αὐτὸν ποὺ ἔλειψε. Τέτοιαν λοιπὸν πράξιν ἔκαμε καὶ αὐτός! Εἶδε τὰ οὐράνια θαύματα, ἐγνώρισε τὴν ἀλήθειαν, προσέφυγεν εἰς τὸν Δεσπότην καὶ συνηριθμήθη με τοὺς μάρτυρας. Ἐπανέλαβε τὴν πράξιν τῶν μαθητῶν. Ἀπεχώρησεν ὁ Ἰούδας καὶ εἰς τὴν θέσιν του ἦλθεν ὁ Ματθίας¹⁵. Ἐγινε μιμητὴς τοῦ Παύλου. Αὐτὸς ποὺ χθὲς ἦταν διώκτης, σήμερα γίνεται κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου¹⁶. Καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τὴν κλήσιν καὶ «ὄχι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε διὰ μέσου ἀνθρώπου»¹⁷. Ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐβαπτίσθη εἰς αὐτὸν, ὄχι ἀπὸ ἄλλον, ἀλλὰ με τὴν πίστιν του· ὄχι εἰς τὸ νερόν, ἀλλὰ εἰς τὸ αἷμά του.

8. Καὶ ἔτσι ὅταν ἐξημέρωσε, ἐνῶ ἐζοῦσαν ἀκόμη ἐρρίφθησαν εἰς τὴν φωτιάν καὶ τὰ λείψανα ἀπὸ τὴν φωτιάν τὰ ἔρριψαν εἰς τὸ ποτάμι, ὥστε ἡ ἄθλησις τῶν μακαρίων ἐπέρασεν ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν κτίσιν. Ἠγωνίσθησαν εἰς τὴν γῆν, ὑπέμειναν εἰς τὸν ἀέρα, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν φωτιάν καὶ τέλος τοὺς ἐδέχθη τὸ νερόν. Ἴδικός των εἶναι ὁ λόγος· «ἐπεράσαμεν ἀπὸ τὴν φωτιάν καὶ τὸ νερόν καὶ μᾶς ἔβγαλεν εἰς ἀνάπαυσιν»¹⁸. Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ περιέβαλαν τὴν χώραν μας, ὡσάν κάποιοι συνεχεῖς πύργοι, προσφέροντες ἀσφάλειαν ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ἐχθρῶν. Δὲν περιώρισαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς ἓνα τόπον, ἀλλ' ἔχουν γίνει κιόλας φίλοι εἰς πολλὰς περιοχὰς καὶ κοσμοῦν

17. Γαλάτ. 1, 1.

18. Ψαλμ. 65, 12.

πολλὰς πατρίδας κατακοσμήσαντες. Καὶ τὸ παράδοξον, οὐ καθ' ἓνα διαμερισθέντες τοῖς δεχομένοις ἐπιφοιτῶσιν, ἀλλ' ἀναμιχθέντες ἀλλήλοις, ἠνωμένως χορεύουσιν. ὦ τοῦ θαύματος! Οὔτε ἐλλείπουνσι τῷ ἀριθμῷ, οὔτε πλεονασμὸν ἐπιδέχονται. Ἐὰν εἰς ἑκατὸν αὐτοὺς διέλης, τὸν οἰκτεῖον ἀριθμὸν οὐκ ἐκβαίνουσιν, ἐὰν εἰς ἓν συναγάγῃς, τεσσαράκοντα καὶ οὕτω μένουσι, κατὰ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο καὶ πρὸς τὸν ἐξάπτοντα μεταβαίνει καὶ ὄλον ἐστὶ παρὰ τῷ ἔχοντι· καὶ οἱ τεσσαράκοντα, καὶ πάντες εἰσὶν ὁμοῦ, καὶ πάντες εἰσὶ παρ' ἑκάστῳ. Ἡ ἄφθονος εὐεργεσία, ἢ μὴ δαπανωμένη χάρις· ἐτόιμη βοήθεια Χριστιανοῖς, ἐκκλησία μαρτύρων, στρατὸς τροπαιοφόρων, χορὸς δοξολογούντων. Πόσα ἂν ἔκαμες, ἵνα ἓνα που εὐρῆς ὑπὲρ σοῦ δυσωποῦντα τὸν Κύριον; Τεσσαράκοντά εἰσι, σύμφωνον ἀναπέμποντες προσευχήν. («Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν»). Ὅπου δὲ τεσσαράκοντα, τίς ἀμφιβάλλει Θεοῦ παρουσίαν; Ὁ θλιβόμενος ἐπὶ τοὺς τεσσαράκοντα καταφεύγει, ὁ εὐφραινόμενος ἐπ' αὐτοὺς ἀποτρέχει· ὁ μὲν, ἵνα λύσιν εὐρῆ τῶν δυσχερῶν, ὁ δὲ, ἵνα φυλαχθῇ αὐτῷ τὰ χρηστότερα. Ἐνταῦθα γυνὴ εὐσεβῆς ὑπὲρ τέκνων εὐχομένη καταλαμβάνεται, ἀποδημοῦντι ἀνδρὶ τὴν ἐπάνοδον αἰτουμένη, ἀρρωστοῦντι τὴν σωτηρίαν. Μετὰ μαρτύρων γενέσθω τὰ αἰτήματα ὑμῶν. Οἱ νεανίσκοι τοὺς ἡλικιώτας μιμείσθωσαν, οἱ πατέρες τοιούτων εἶναι παίδων πατέρες εὐχέσθωσαν, αἱ μητέρες καλῆς μητρὸς διήγημα διδαχθήτωσαν. Μήτηρ ἐνὸς τῶν μακαρίων ἐκείνων, θεασαμένη τοὺς ἄλλους ἤδη τῷ κρῦει τελειωθέντας, τὸν δὲ ἑαυτῆς υἱὸν ἔτι ἐμπνέοντα ὑπὸ τε ῥώμης καὶ τῆς πρὸς τὰ δεινὰ καρτερίας, καταλιμπανόντων αὐτὸν τῶν δημίων ὡς δυνάμενόν μεταβουλεύσασθαι, αὐτὴ ταῖς οἰκείαις χερσὶν ἀραμένη, ἐπέθηκε τῇ ἀμάξῃ, ἐφ' ἧς οἱ λοιποὶ συγκείμενοι πρὸς τὴν πυρὰν ἤ-

πολλὰς πατρίδας. Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι δὲν ἐπισκέπτονται ὁ καθένας χωριστὰ αὐτοὺς ποὺ τοὺς δέχονται, ἀλλ' ὅλοι μαζί ὡς χορὸς, ἠνωμένοι μεταξύ των. Ὡ τί θαῦμα! Οὔτε εἶναι ἔλλιπεις εἰς τὸν ἀριθμὸν, οὔτε ἐπιδέχονται προσθήκην. Ἐὰν τοὺς διαιρέσης εἰς ἑκατὸν, δὲν βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τους, ἔὰν εἰς ἓνα τοὺς μαζεύσης καὶ ἔτσι σαράντα παραμένουν, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὴν φύσιν τοῦ πυρός. Διότι καὶ ἐκείνη προχωρεῖ πρὸς αὐτὸν ποὺ τὸ ἀνάπτει καὶ ὅλον μένει εἰς αὐτὸν ποὺ τὸ ἔχει. Καὶ οἱ σαράντα μάρτυρες καὶ ὅλοι μαζί εἶναι καὶ εὐρίσκονται ὅλοι εἰς τὸν καθένα. Αὐτοὶ εἶναι ἡ πλουσία εὐεργεσία, ἡ χάρις ποὺ δὲν ἐξοδεύεται, εἶναι ἐτοίμη βοήθεια τῶν Χριστιανῶν, ἐκκλησία μαρτύρων, στρατὸς τροπαιοφόρων, χορὸς ἀπὸ δοξολογοῦντας. Τί δὲν θὰ ἔπραττες διὰ τὴν εὐρῆς ἓνα πο' νὰ παρακαλῆ διὰ σέ τὸν Κύριον; Σαράντα εἶναι, ποὺ ἀναπέμπουν σύμφωνον προσευχήν. «Ὅπου εἶναι μαζευμένοι δύο ἢ τρεῖς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ὑπάρχει ὁ Κύριος ἀνάμεσα εἰς αὐτούς»¹⁹. Ὅπου ὅμως εἶναι σαράντα, ποῖος ἀμφιβάλλει διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ; Αὐτὸς ποὺ θλίβεται καταφεύγει εἰς τοὺς σαράντα, αὐτὸς ποὺ εὐφραίνεται πρὸς αὐτούς σπεύδει. Ὁ ἓνας μὲν διὰ τὴν εὐρῆς λύσιν εἰς τὰς δυσκολίας, ὁ ἄλλος δὲ διὰ τὴν διαφυλάξιν εἰς τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ τὰ πῖο καλὰ τὰ ἀγαθὰ. Ἐδῶ ἡ εὐσεβὴς γυναῖκα συναντᾶται νὰ προσεύχεται διὰ τὰ τέκνα της, νὰ ζητῆ τὴν ἐπιστροφήν τοῦ ἀνδρὸς της ἀπὸ τὴν ξενητείαν, τὴν ὑγείαν διὰ τὸν ἄρρωστον. Τὰ αἰτήματά σας ἄς γίνουν μαζί μὲ τοὺς μάρτυρας. Οἱ νεαροὶ ἄς μιμηθοῦν τοὺς συνομήλικάς των, οἱ πατέρες ἄς εὐχηθοῦν νὰ εἶναι πατέρες τέτοιων παιδιῶν. Αἱ μητέρες ἄς διδαχθοῦν τὸ παράδειγμα τῆς καλῆς μητρός. Ἡ μητέρα κάποιου ἀπὸ τοὺς μακαρίους ἐκείνους, ὅταν ἀντίκρουσε τοὺς ἄλλους νὰ ἔχουν κιόλας πεθάνει ἀπὸ τὸ ψῦχος, τὸ παιδί της δὲ ἀκόμη νὰ ἀναπνέη λόγῳ καὶ τῆς ρωμαλεότητος καὶ τῆς καρτερίας εἰς τὰ δεινὰ, καὶ ἐνῶ οἱ δῆμιοι τὸ ἀφηναν μὲ τὴν ιδέαν ὅτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀλλάξῃ γνώμην, αὐτὴ ἀφοῦ τὸ ἐσήκωσε μὲ τὰ χέρια της, τὸ ἔβαλεν ἐπάνω εἰς τὸ ἀμάξι, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρισκόμενοι καὶ οἱ

γοντο, μάρτυρος ὄντως μήτηρ. Οὐ γὰρ δάκρυον ἀφῆκεν ἀγεννές, οὐδ' ἐφθέγγετο ταπεινόν τι καὶ ἀνάξιον τοῦ καιροῦ. Ἄλλ', ἄπιθι, φησίν, ὦ παῖ, τὴν ἀγαθὴν πορείαν, μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν, μετὰ τῶν συσκήνων, μὴ ἀπολειφθῆς τῆς χορείας, μὴ δεύτερος 5 τῶν ἄλλων ἐμφανισθῆς τῷ Δεσπότῃ. Ὀντως ἀγαθῆς ῥίψης ἀγαθὸν βλάστημα. Ἐδειξεν ἡ γενναία μήτηρ ὅτι δόγμασιν εὐσεβείας ἐξέθρεψεν αὐτὸν μᾶλλον ἢ γάλακτι. Καὶ ὁ μὲν οὕτω τραφεῖς, οὕτω προεπέμφθη παρὰ μητρὸς εὐσεβοῦς, ὁ δὲ διάβολος ἀπῆλθε κατησχυμμένος. Ἀπασαν γὰρ ἐπ' αὐτοὺς κινήσας τὴν κτί- 10 σιν, πάντα εὗρεν ἠττώμενα τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀρετῆς, νύκτα δυσήνεμον, πατρίδα χειμέριον, τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, τῶν σωματῶν τὴν γύμνωσιν. ὦ χορὸς ἅγιος! ὦ σύνταγμα ἱερόν! ὦ συνασπισμὸς ἀρραγῆς! ὦ κοινοὶ φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων! Ἄγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων, δεήσεως συνεργοί, πρε- 15 σβευταὶ δυνατώτατοι, ἀστέρες τῆς οἰκουμένης, ἄνθη τῶν ἐκκλησιῶν. Ὑμᾶς οὐχ ἡ γῆ κατέκρυψεν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο, ἠνοιγῆσαν ὑμῖν παραδείσου πύλαι. Ἄξιον θέαμα τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγέλων, ἄξιον πατριάρχαις, προφήταις, δικαίοις ἄνδρες ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς νεότητος τοῦ βίου καταφρονήσαντες, 20 ὑπὲρ γονεῖς, ὑπὲρ τέκνα, τὸν Κύριον ἀγαπήσαντες. Αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγοντες τὸ βιώσιμον, ὑπερεῖδον τῆς προσκαιροῦ ζωῆς, ἵνα δοξάσωσι τὸν Θεὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἑαυτῶν «θέατρον γενόμενοι τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις», τοὺς πεπτωκότας ἤγειραν, τοὺς ἀμφιβόλους ἐβεβαιώσαντο, τοῖς εὐσεβέσι τὴν 25 ἐπιθυμίαν ἐδιπλασίασαν. Ἐν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἅπαντες ἀναστήσαντες τρόπαιον, ἐνὶ καὶ τῷ στεφάνῳ τῆς δικαιοσύνης κατεκοσμήθησαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὑπόλοιποι, ὠδηγοῦντο εἰς τὴν φωτιάν, φανεῖσα πράγματι
 μητέρα μάρτυρος. Δὲν ἄφησε δάκρυα ἀπρεπῆ, δὲν ἔξεστόμισε
 κάτι τι τὸ ταπεινὸν καὶ ἀνάξιον πρὸς τὴν περίστασιν. Ἄλλ'
 εἶπε· βιάδιζε, παιδί μου, τὸν καλὸν δρόμον, μαζί μὲ τοὺς συνο-
 μήλικάς σου, μαζί μὲ τοὺς ὁμοσκήνους· μὴ ἀπουσιάσης ἀπὸ
 τὴν χορείαν, μὴ ἐμφανισθῆς δεύτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἰς τὸν
 Κύριον. Πράγματι ὑπῆρξε βλαστάρι καλὸν ἀπὸ καλὴν ρίζαν.
 Ἔδειξεν ἡ γενναία μητέρα ὅτι τὸν εἶχεν ἀναθρέψει μὲ τὰ δόγμα-
 τα τῆς πίστεως μᾶλλον παρά μὲ τὸ γάλα τῆς. Καὶ αὐτὸς μὲν
 ἔτσι ἀφοῦ ἀνετράφη, ἔτσι κατεωδῶθη ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ μητέ-
 ρα του, ὃ δὲ διάβολος ἔφυγεν ἐντροπιασμένος. Διότι ἀφοῦ ἔξε-
 σήκωσεν ἐναντίον αὐτῶν ὀλόκληρον τὴν κτίσιν, ὅλα τὰ εὐ-
 ρῆκε νὰ νικῶνται ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν· δηλαδὴ τὴν
 ἀνεμοτάρακτον νύκτα, τὴν πατρίδα μὲ τὸν βαρὺν χειμῶνα,
 τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, τὴν γύμνιαν τῶν σωμάτων. Ὡ τί ἅγιος
 χορός! Ὡ τί σύνταγμα ἱερόν! Ὡ τί ἀδιάσπαστος συνασπι-
 σμός! Ὡ τί κοινοὶ φρουροὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους! Ἄγαθοὶ
 συμμετοχοὶ εἰς τὰς φροντίδας, συνεργοὶ εἰς τὴν προσευχὴν,
 πρεσβευταὶ δυνατώτατοι, ἀστρα τῆς οἰκουμένης, ἄνθη τῶν
 Ἐκκλησιῶν. Δὲν σᾶς ἐκάλυψε τὸ χῶμα, ἀλλὰ ὃ οὐρανὸς σᾶς
 ὑπεδέχθη. Ἀνοίχθησαν εἰς σᾶς αἱ πύλαι τοῦ παραδείσου.
 Ἄξιον θέαμα εἰς τὴν ἀγγελικὴν στρατιάν, ἀντάξιον τῶν πα-
 τριαρχῶν, τῶν προφητῶν, τῶν δικαίων· ἄνδρες ἐπάνω εἰς τὸ
 ἄνθος τῆς νεότητος ποὺ κατεφρόνησαν τὴν ζωὴν, ποὺ περισ-
 σότερον ἀπὸ τοὺς γονεῖς καὶ ἀπὸ τὰ τέκνα τοὺς ἠγάπησαν τὸν
 Κύριον. Ἐνῶ διῆγον αὐτὸ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας, περιεφρόνη-
 σαν τὴν πρόσκαιρον ζωὴν διὰ νὰ δοξάσουν μὲ τὰ μέλη των
 τὸν Θεόν, «μὲ τὸ νὰ γίνουν θέαμα εἰς τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀγ-
 γέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους»²⁰, ἐσήκωσαν αὐτοὺς ποὺ εἶχαν πέσει,
 ἔστερέωσαν τοὺς ἀμφιβόλους, ἐδιπλασίασαν τὸν πόθον εἰς τοὺς
 εὐσεβεῖς. Ὅλοι, ἀφοῦ ὑψωσαν ἓνα τρόπαιον ὑπὲρ τῆς πίστεως,
 μὲ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης ἔστεφανώθησαν ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ, ποὺ εἶναι ὁ Κύριος μας, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει
 ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΣΤ'

ΟΜΙΛΙΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ,
ΟΠΩΣ ΑΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΩΦΕΛΟΙΝΤΟ ΛΟΓΩΝ

1. Πολλὰ με τὰ παρακαλοῦντά ἐστι ξυμβουλευσαι ὑμῖν, ὧ παῖδες, ἃ βέλτιστα εἶναι κρίνω, καὶ ἃ ξυνοίσειν ὑμῖν ἐλο-
 μένοις πεπίστευκα. Τό τε γάρ ἡλικίας οὕτως ἔχειν, καὶ τὸ διὰ
 πολλῶν ἤδη γεγυμνάσθαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς πᾶν-
 5 τα παιδευούσης ἐπ' ἄμφω μεταβολῆς ἱκανῶς μετασχεῖν, ἔμ-
 πειρόν με εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πεποίηκεν, ὥστε τοῖς ἄρτι
 καθισταμένοις τὸν βίον, ἔχειν ὡσπερ ὁδοῦ τὴν ἀσφαλεστάτην
 ὑποδεικνύναι. Τῇ τε παρὰ τῆς φύσεως οἰκειότητι εὐθύς μετὰ
 τοὺς γονέας ὑμῖν τυγχάνω, ὥστε μήτε αὐτὸς ἔλαττόν τι πα-
 10 τέρων εὐνοίας νέμειν ὑμῖν, ὑμᾶς δὲ νομίζω, εἰ μὴ τι ὑμῶν δια-
 μαρτάνω τῆς γνώμης, μὴ ποθεῖν τοὺς τεκόντας, πρὸς ἐμὲ βλέ-
 ποντας. Εἰ μὲν οὖν προθύμως δέχοισθε τὰ λεγόμενα, τῆς δευ-
 τέρας τῶν ἐπαινουμένων ἔσεσθε παρ' Ἡσιόδῳ τάξεως, εἰ δὲ
 μὴ, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν εἴποιμι δυσχερές, αὐτοὶ δὲ μέμνησθε τῶν
 15 ἐπῶν δηλονότι, ἐν οἷς ἐκεῖνός φησι ἄριστον μὲν εἶναι τὸν παρ'
 ἑαυτοῦ τὰ δέοντα ξυνορῶντα, ἐσθλὸν δὲ κάκεινον τὸν τοῖς παρ'

1. Βλ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 293-296. Ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος ἐζησε τὸ 800 περίπου π.Χ. Τὸ σχετικὸν χωρίον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οὗτος μὲν μακαριστός, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ· ἐσθλὸς δ' αὐτὸν κάκεινος, ὃς εὖ εἰπόντι πέ-

ΟΜΙΛΙΑ
 ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ
 ΠΩΣ ΗΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΩΦΕΛΗΘΟΥΝ ΑΠΟ ΤΑ
 ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Είναι πολλά αυτά που με παρακινούν, παιδιά μου, να σας συμβουλευσω, όσα θεωρώ ότι είναι άριστα και όσα έχω την πεποίθησιν ότι σας συμφέρουν, εάν τα προτιμήσετε. Διότι και η ηλικία που έχω τώρα και η εκγύμνασίς μου με πολλά πράγματα, αλλά κυρίως διότι έζησα αρκετά και την μίαν και την άλλην μεταβολήν του βίου, η όποία διδάσκει τόν καθένα, με έκαμαν να γνωρίσω τὰ ανθρώπινα πράγματα, ώστε να ήμπορώ να ύποδεικνύω τόν πιό ασφαλέςτερον δρόμον εις αυτούς που μόλις τώρα εισέρχονται εις τήν ζωήν. Άλλωστε και κατά τήν φυσικήν οικειότητα έρχομαι άμέσως ύστερα από τους γονείς σας, ώστε ό ίδιος να μη τρέφω προς σας όλιγωτέραν από τήν αγάπην τών πατέρων σας. Νομίζω δέ, εάν δέν σφάλω ως προς τήν διάθεσίν σας, ότι σεις δέν ποθεíte τους γονείς σας, όταν άποβλέπετε προς έμέ. Έάν λοιπόν με προθυμίαν ήμπορήτε να δέχεσθε αυτά που λέγω, θα άνήκετε εις τήν δευτέραν θέσιν αυτών που έπαινει ό 'Ησίοδος¹. Άλλοιώς, έγώ μόν δέν θα είπω τίποτε τό δυσάρεστον, σεις δέ να ένθυμησθε με ένάργειαν τὰ ποιήματα, όπου εκείνος λέγει ότι άριστος μόν είναι αυτός που ξεχωρίζει από μόνος του αυτά που πρέπει, καλός δέ και εκείνος που άκολουθει αυτά που οί άλλοι έχουν ύπο-

πηται: ός δέ κε μήτ' αυτός νοέη μήτ' άλλου άκούω έν θυμῷ βάληται, ό δ' αυτ' άχρήσιος άνήρ».

ἐτέρων ὑποδειχθεῖσιν ἐπόμενον· τὸν δὲ πρὸς οὐδέτερον ἐπιτήδειον, ἀχρεῖον εἶναι πρὸς ἅπαντα.

2. Μὴ θαυμάζετε δέ, εἰ καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν εἰς διδασκάλους φοιτῶσι, καὶ τοῖς ἐλλογίμοις τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, 5 δι' ὧν καταλελοίπασι λόγων, συγγινομένοις ὑμῖν, αὐτός τι παρ' ἑμαυτοῦ λυσιτελέστερον ἐξευρηκέναι φημί. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ ξυμβουλευσῶν ἦκω, τὸ μὴ δεῖν εἰς ἅπαξ τοῖς ἀνδράσι τούτοις, ὡσπερ πλοίου τὰ πηδάλια τῆς διανοίας ὑμῶν παραδόντας, ἥπερ ἂν ἄγωσι, ταύτη συνέπεσθαι, ἀλλ' ὅσον ἐστὶ χρήσιμον 10 αὐτῶν δεχομένους, εἰδέναι τί χρῆ καὶ παριδεῖν. Τίνα οὖν ἐστὶ ταῦτα, καὶ ὅπως διακρινοῦμεν, τοῦτο δὴ καὶ διδάξω ἔνθεν ἐλών. Ἡμεῖς, ὦ παῖδες, οὐδὲν εἶναι χρῆμα παντάπασιν τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦτον ὑπολαμβάνομεν, οὐτ' ἀγαθόν τι νομίζομεν ὅλως, οὐτ' ὀνομάζομεν, ὃ τὴν συντέλειαν ἡμῖν ἄχρι τούτου παρέχεται. 15 Οὐκ οὖν προγόνων περιφάνειαν, οὐκ ἰσχὺν σώματος, οὐ κάλλος, οὐ μέγεθος, οὐ τὰς παρὰ πάντων ἀνθρώπων τιμάς, οὐ βασιλείαν αὐτήν, οὐχ ὃ τι ἂν εἴποι τις τῶν ἀνθρωπίνων μέγα, ἀλλ' οὐδέ εὐχῆς ἄξιον κρίνομεν, ἢ τοὺς ἔχοντας ἀποβλέπομεν, ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον πρόιμεν ταῖς ἐλπίσι καὶ πρὸς ἕτερον βίου πα- 20 ρασκευὴν ἅπαντα πράττομεν. Ἄ μὲν οὖν ἂν συντελῆ πρὸς τοῦτον ἡμῖν, ἀγαπᾶν τε καὶ διώκειν παντὶ σθένει χρῆναί φαμεν, τὰ δὲ οὐκ ἐξικνούμενα πρὸς ἐκείνον, ὡς οὐδενὸς ἄξια παρορᾶν. Τίς δὴ οὖν οὗτος ὁ βίος, καὶ ὅπη καὶ ὅπως αὐτὸν βιωσόμεθα, μακρότερον μὲν ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὁρμὴν ἐφικέσθαι, μειζό- 25 νων δὲ ἢ καθ' ὑμᾶς ἀκροατῶν ἀκοῦσαι. Τοσοῦτόν γε μὴν εἰπὼν, ἱκανῶς ἂν ἴσως ὑμῖν ἐνδειξαίμην, ὅτι πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἀνθρώποι τῷ λόγῳ τις συλλαβὴν καὶ εἰς ἔν

δείξει. Ἐκεῖνος δὲ πού δὲν εἶναι κατάλληλος οὔτε διὰ τὸ ἓνα οὔτε διὰ τὸ ἄλλο ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἄχρηστος εἰς ὅλα.

2. Μὴ ἀπορῆτε δὲ ἂν λέγω ὅτι ἀπὸ μόνος μου ἐγὼ ὁ ἴδιος ἔχω εὖρει κάτι πιὸ ὠφέλιμον, ἐνῶ σεῖς καθημερινῶς φοιτᾶτε εἰς διδασκάλους καὶ συναναστρέφεσθε τοὺς λογίους ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἄνδρας μὲ τὸ νὰ μελετᾶτε τὰ ἔργα πού ἔχουν ἀφήσει. Ἦλθα λοιπὸν νὰ σᾶς συμβουλεύσω τοῦτο ἐδῶ ὅτι δὲν πρέπει διὰ μιᾶς νὰ παραδώσετε, ὡσάν τοῦ πλοίου, τὰ πηδάλια τῆς διανοίας σας εἰς αὐτοὺς τοὺς ἄνδρας καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθῆτε ὅπου καὶ ἂν σᾶς ὀδηγήσουν, ἀλλὰ νὰ δέχεσθε ἀπὸ αὐτοὺς ὅ,τι εἶναι χρήσιμον καὶ νὰ γνωρίζετε τί πρέπει νὰ παραβλέπετε. Ποῖα λοιπὸν εἶναι αὐτὰ καὶ πῶς θὰ τὰ ξεχωρίσωμεν, αὐτὸ τώρα θὰ σᾶς διδάξω ἀφοῦ ἀπ' ἐδῶ πάρω τὴν συνέχειαν.

Ἡμεῖς, παιδιὰ μου, παραδεχόμεθα ὅτι αὐτὴ ἐδῶ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν καὶ γενικὰ δὲν θεωροῦμεν οὔτε ὀνομάζομεν ἀγαθὸν κάθε τι πού μᾶς εἶναι ὠφέλιμον μόνον εἰς αὐτήν. Δὲν θεωροῦμεν λοιπὸν μεγάλο πρᾶγμα, ἀλλ' οὔτε κρίνομεν ἀξιὸν δι' εὐχὴν τὴν προγονικὴν περιφάνειαν, οὔτε τὴν σωματικὴν δύναμιν, οὔτε τὴν ὁμορφίαν, οὔτε τὸ μεγαλεῖον, οὔτε τὰς τιμὰς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε αὐτὴν τὴν βασιλείαν, οὔτε ὅ,τι δὴποτε ἄλλο σπουδαῖον ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα θὰ ἤμποροῦσε κάποιος νὰ ἀναφέρῃ· οὔτε θαυμάζομεν αὐτοὺς πού τὰ ἔχουν, ἀλλὰ μὲ τὰς ἐλπίδας προχωροῦμεν πιὸ μακριὰ καὶ πράττομεν τὸ κάθε τι διὰ νὰ παρασκευασθοῦμεν δι' ἄλλην ζωὴν². Αὐτὰ λοιπὸν πού μᾶς βοηθοῦν πρὸς αὐτὴν τὴν ζωὴν λέγομεν ὅτι πρέπει καὶ νὰ τὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ τὰ ἐπιδιώκωμεν μὲ ὅλην μας τὴν δύναμιν· αὐτὰ ὁμῶς πού δὲν φθάνουν πρὸς ἐκείνην τὴν ζωὴν, νὰ τὰ περιφρονοῦμεν ὡς ἀνάξια λόγου. Ποῖα λοιπὸν τώρα εἶναι αὐτὴ ἡ ζωὴ καὶ ποῦ καὶ πῶς θὰ τὴν ζήσωμεν, χρειάζεται περισσότερος καιρὸς ἀπὸ αὐτὸν πού διαθέτομεν τώρα διὰ νὰ τὴν περιγράψωμεν καὶ μεγαλυτέρους ἀκροατὰς ἀπὸ σᾶς διὰ νὰ ἀκούσουν. Ἀλλὰ τόσον μόνον ἀφοῦ εἶπῶ, ἴσως ἀρκετὰ θὰ ἤμποροῦσα νὰ σᾶς δείξω ὅτι ἂν κάποιος, ἀφοῦ συλλάβῃ μὲ τὸν νοῦν του, ὅλην μαζί τὴν εὐ-

ἄθροίσας εὐδαιμονίαν οὐδὲ πολλοστῶ μέρει τῶν ἀγαθῶν ἐκεί-
 νων εὐρήσει παρισουμένην, ἀλλὰ πλεῖον τοῦ ἐν ἐκείνοις ἐλαχί-
 στον τὰ σύμπαντα τῶν τῆδε καλῶν κατὰ τὴν ἀξίαν ἀφεστη-
 κότα, ἢ καθ' ὅσον σκιά καὶ ὄναρ τῶν ἀληθῶν ἀπολείπεται. Μᾶλ-
 5 λον δέ, ἴν' οἰκειοτέρῳ χρήσωμαι παραδείγματι, ὅσῳ ψυχῇ τοῖς
 πᾶσι τιμιωτέρα σώματος, τοσοῦτῳ καὶ τῶν βίων ἐκατέρων
 ἐστὶ τὸ διάφορον. Εἰς δὴ τοῦτον ἄγουσι μὲν ἱεροὶ λόγοι, δι' ἀ-
 πορρήτων ἡμᾶς ἐκπαιδεύοντες. "Ἐως γε μὴν ὑπὸ τῆς ἡλικίας
 ἐπακούειν τοῦ βᾶθους τῆς διανοίας αὐτῶν οὐχ οἶόν τε, ἐν ἐτέ-
 10 ροις οὐ πάντῃ διεστηκόσιν, ὥσπερ ἐν σκιαίσι τισὶ καὶ κατόπτροις,
 τῶ τῆς ψυχῆς ὄμματι τέως προγυμναζόμεθα, τοὺς ἐν τοῖς τα-
 κτικοῖς τὰς μελέτας ποιουμένους μιμούμενοι, οἳ γε ἐν χειρονο-
 μίαις καὶ ὀρχήσεσι τὴν ἐμπειρίαν κτησάμενοι, ἐπὶ τῶν ἀγώνων
 τοῦ ἐκ τῆς παιδιᾶς ἀπολαύουσι κέρδους. Καὶ ἡμῖν δὴ οὖν ἀγῶνα
 15 προκειῖσθαι πάντων ἀγώνων μέγιστον νομίζειν χρεῶν, ὑπὲρ οὗ
 πάντα ποιητέον ἡμῖν καὶ πονητέον εἰς δύναμιν ἐπὶ τὴν τούτου
 παρασκευήν, καὶ ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖς καὶ ῥήτορσι καὶ πᾶ-
 σιν ἀνθρώποις ὀμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς
 ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσσεσθαι. "Ὡσπερ οὖν οἱ δευσοποιοί,
 20 παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισὶν ὃ τι ποτ' ἂν ᾗ τὸ
 δεξιόμενον τὴν βαφήν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἂν τε ἀλουργόν,
 ἂν τέ τι ἕτερον ᾗ, τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἰ μέλλοι ἀν-
 ἐκπλυτος ἡμῖν ἅπαντα τὸν χρόνον ἢ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα,
 τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηρικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ

τυχίαν ἀπὸ τότε ποὺ ἐδημιουργήθησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὴν ἀθροίση εἰς ἓνα ἄθροισμα, θὰ εὕρη ὅτι δὲν ἐξισώνεται οὔτε μὲ τὸ πιὸ μικρότερον μέρος ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ἀλλ' ὅτι ὅλα τὰ ἐδῶ καλὰ ἀπέχουν τόσον πολὺ κατὰ τὴν ἀξίαν συγκριτικῶς πρὸς τὸ πιὸ μικρότερον ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ὅσον ὑποπολείπεται ἡ σκιά καὶ τὸ ὄνειρον ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἡ καλύτερα, διὰ νὰ χρησιμοποιοῦμαι γνωστότερον παράδειγμα, ὅσον ἡ ψυχὴ θεωρεῖται ἀπὸ ὅλους πολυτιμότερα ἀπὸ τὸ σῶμα, τόσον διαφέρει ἡ μία ζωὴν ἀπὸ τὴν ἄλλην.

Εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν λοιπὸν ὀδηγοῦν αἱ ἅγιοι Γραφαί, μὲ τὸ νὰ μῶς παιδαγωγοῦν μὲ ἀπορρήτους ἀληθείας. Ὅσον ὁμως χρόνον δὲν εἶναι δυνατὸν, ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας, νὰ καταλαβαίνωμεν τὸ βαθύτερον νόημά τους, προγυμναζόμεθα μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, ὡσὰν εἰς κάποιας σκιάς καὶ καθρέπτας, εἰς ἄλλα πράγματα ποὺ δὲν διαφέρουν καθ' ὀλοκληρίαν μὲ τὸ νὰ μιμούμεθα αὐτοὺς ποὺ ἀσκοῦνται εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα. Αὐτοὶ βέβαια ἀφοῦ ἐξασκηθοῦν εἰς τὰς χειρονομίας καὶ τὰς κινήσεις τῶν ποδιῶν, καρποῦνται τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν ἀσκησιν κατὰ τὸν καιρὸν τῶν ἀγώνων. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι εὐρίσκεται ἐμπρὸς μας ὁ πιὸ μεγαλύτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀγῶνας³, χάριν τοῦ ὁποῦ προέχει νὰ πράττωμεν τὸ κάθε τι καὶ νὰ κοπιᾶζωμεν μὲ ὅσην δύναμιν ἔχομεν, διὰ νὰ προετοιμασθοῦμεν δι' αὐτόν. Καὶ νὰ συναναστρεφώμεθα μὲ ποιητὰς καὶ λογογράφους καὶ ρήτορας καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους πρόκειται νὰ προέλθῃ κάποια ὠφέλεια διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς. Ὅπως λοιπὸν οἱ βαφεῖς⁴, ἀφοῦ προηγουμένως ἐτοιμάσουν μὲ μερικὰς προεργασίας αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ βάψουν, τότε δίδουν τὸ χρῶμα, εἴτε αὐτὸ εἶναι κόκκινον, εἴτε ὁποιοδήποτε ἄλλο, κατὰ τὸν ἴδιον λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τρόπον, ἐὰν πρόκηται νὰ παραμείνῃ ἀναφαίρετος εἰς ἡμᾶς ἡ δόξα διὰ τὸ καλόν, ἀφοῦ προπαρασκευασθοῦμεν μὲ αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς ἐξωτερικοὺς διδασκάλους, τότε

4. Βλ. Πλάτωνος, Πολιτεία 429 DE.

ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων· καὶ οἶον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὄρᾱν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις. Ἐἰ μὲν οὖν ἐστὶ τις οἰκειότης πρὸς ἀλλήλους τοῖς λόγοις, προῦρου ἂν ἡμῖν αὐτῶν ἢ γνῶσις γένοιτο· εἰ δὲ μή, ἀλλὰ τό
 5 γε παρᾶλληλα θέντας καταμαθεῖν τὸ διάφορον, οὐ μικρὸν εἰς βεβαίωσιν τοῦ βελτίονος. Τίνι μέντοι καὶ παρεικάσας τῶν παιδύσεων ἑκατέραν, τῆς εἰκόνοσ ἂν τύχοις; Ἦπου καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετῇ, τῷ καρπῷ βρούειν ὠραῖω, φέρει δὲ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα, οὕτω δὴ καὶ ψυ-
 10 χῆ, προηγουμένως μὲν καρπὸς ἢ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρὶ γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλήσθαι, οἶόν τινα φύλλα σκέπην τε τῷ καρπῷ καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα. Λέγεται τοίνυν καὶ Μωυσῆσ ἐκεῖνοσ ὁ πᾶν, οὗ μέγιστόν ἐστιν ἐπὶ σοφία παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποισ ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασιν ἐγ-
 15 γυμνασάμενοσ τὴν διάνοιαν, οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντοσ. Παραπλησίωσ δὲ τούτω, κᾶν τοῖς κᾶτω χρόνοισ, τὸν σοφὸν Δανιῆλ ἐπὶ Βαβυλῶνόσ φασὶ τὴν σοφίαν Χαλδαίων καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἄφασθαι παιδευμάτων. Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἄχρηστον ψυχαῖσ μαθήματα τὰ ἐξωθεν δὴ ταῦτα, ἱκανῶσ
 20 εἴρηται· ὅπωσ γε μὴν αὐτῶν μεθεκτέον ὑμῖν, ἐξῆσ ἂν εἴη λέγειν. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖσ παρὰ τῶν ποιητῶν, ἴν' ἐντεῦθεν ἀρξώμαι, ἐπεὶ παντοδαποὶ τινὲσ εἰσὶ κατὰ τοὺσ λόγουσ, μὴ πᾶσιν ἐφεξῆσ προσέχειν τὸν νοῦν, ἀλλ' ὅταν μὲν τὰσ τῶν ἀγαθῶν ἀν-

5. Βλ. Πλάτωνοσ, Πολιτεία 516 Β.

6. Πράξ. 7, 22.

θά γίνωμεν ἀκροαταὶ τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων μαθημάτων. Καὶ κατὰ κάποιον τρόπον ἀφοῦ συνηθίσωμεν νὰ βλέπωμεν τὸν ἥλιον μέσα εἰς τὸ νερόν⁵, ἔτσι τότε θὰ ρίψωμεν τὰ βλέμματὰ μας εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ φῶς.

Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχη κάποια συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο διδασκαλιῶν, ἡ γνῶσις αὐτῶν ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ὠφέλιμος εἰς ἡμᾶς. Ἐὰν ὄχι, τότε τὸ νὰ γνωρίσωμεν τὴν διαφορὰν, ἀφοῦ τὰς συγκρίνωμεν, δὲν εἶναι μικρὸν πρᾶγμα εἰς τὸ νὰ βεβαιωθοῦμεν ποία εἶναι ἡ καλυτέρα. Μὲ τί λοιπὸν ἀφοῦ παρομοιάσης τὴν κάθε μίαν ἀπὸ τὰς διδασκαλίας, θὰ ἡμπορέσης νὰ λάβῃς μίαν εἰκόνα; Νά, ἀλήθεια, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀξία ἑνὸς φυτοῦ εἶναι τὸ νὰ φέρῃ ὠραῖον καρπὸν, ἀλλὰ καὶ φύλλα πού κινούμενα εἰς τοὺς κλάδους φέρουν κάποιον στολισμὸν, ἔτσι λοιπὸν εἰς τὴν ψυχὴν πρῶτος μὲν καρπὸς εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀταίριαστον πρᾶγμα τὸ νὰ ἔχη ἐνδυθῆ καὶ τὴν ἔξω σοφίαν, πού ὁμοιάζει μὲ φύλλα, τὰ ὁποῖα παρέχουν εἰς τὸν καρπὸν σκέπην καὶ ὠραίαν ὄψιν. Λέγεται λοιπὸν ὅτι καὶ ἑκεῖνος ὁ μεγάλος Μωυσῆς, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου εἶναι τὸ πιὸ μεγαλύτερον μεταξὺ ὄλων τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν σοφίαν, ἀφοῦ ἐγύμνασε τὴν διάνοιάν του μὲ τὰ μαθήματα τῶν Αἴγυπτίων⁶, τότε προσῆλθεν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Θεοῦ. Παρομοίως πρὸς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς κατοπινούς χρόνους λέγουν ὅτι ὁ σοφὸς Δανιήλ⁷, ἀφοῦ ἐδιδάχθη καλὰ τὴν σοφίαν τῶν Χαλδαίων εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τότε κατέγινεν εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων διδασμάτων. Ἄλλὰ διὰ τὸ ὅτι τὰ ἐξωτερικὰ μαθήματα δὲν εἶναι ἄχρηστα εἰς τὰς ψυχάς, ἔχουν εἰπωθῆ ἀρκετά. Πῶς ὁμως πρέπει νὰ τὰ διδασκώμεθα, θὰ τὸ εἰπῶ εἰς τὰ ἔξης. Πρῶτον λοιπὸν, ὡς πρὸς αὐτὰ πού λέγουν οἱ ποιηταί, διὰ νὰ ἀρχίσω ἀπὸ αὐτοῦς, ἐπειδὴ διαφέρουν εἰς τὰς διδασκαλίας, δὲν πρέπει εἰς ὅλα νὰ δίδετε προσοχὴν· ἀλλ' ὅταν διηγοῦνται τὰς πράξεις ἢ τοὺς λόγους τῶν καλῶν ἀνδρῶν, αὐτοῦς πρέπει καὶ νὰ τοὺς

7. Δαν. 1, 4-5.

δρῶν πράξεις ἢ λόγους ὑμῖν διεξίωσιν, ἀγαπᾶν τε καὶ ζηλοῦν, καὶ ὅτι μάλιστα πειραῖσθαι τοιοῦτοις εἶναι, ὅταν δὲ ἐπὶ μοχθηροῦς ἀνδρας ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην δεῖ φεύγειν, ἐπιφρασσομένους τὰ ὦτα, οὐχ ἦττον ἢ τὸν Ὀδυσσεά φασὶν ἐκείνοι τὰ
 5 τῶν Σειρήνων μέλη. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδὸς τίς ἐστὶν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ δὴ πάση φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοί τι λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος προσιέμενοι. Οὐ τοίνυν ἐν πᾶσιν ἐπαινεσόμεθα τοὺς
 10 ποιητάς, οὐ λοιδορομένους, οὐ σκώπτοντας, οὐκ ἐρῶντας ἢ μεθύοντας μιμουμένους, οὐκ ὅταν τραπέζῃ πληθούσῃ καὶ ὠδαῖς ἀνειμέναις τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζονται. Πάντων δὲ ἥκιστα περὶ θεῶν τι διαλεγόμενοι προσέξομεν, καὶ μάλισθ' ὅταν ὡς περὶ πολλῶν τε αὐτῶν διεξίωσι καὶ τούτων οὐδ' ὁμοιοῦντων. Ἀδελφός γὰρ δὴ παρ' ἐκείνοις διαστασιάζει πρὸς ἀδελφόν, καὶ γονεὺς πρὸς παῖδας, καὶ τούτοις ἀθῆς πρὸς τοὺς τεκόντας πόλεμὸς ἐστὶν ἀκήρυκτος. Μοιχείας δὲ θεῶν καὶ ἔρωτας καὶ μίξεις ἀναφανδόν, καὶ τὰς γε μάλιστα τοῦ κορυφαίου πάντων καὶ ὑπάτου Διός, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἃ κἂν περὶ βοσκημάτων τις λέ-
 20 γων ἐρυθριάσειε, τοῖς ἐπὶ σκηνῆς καταλείψομεν.

3. Ταῦτά δὴ ταῦτα λέγειν καὶ περὶ συγγραφέων ἔχω, καὶ μάλισθ' ὅταν ψυχαγωγίας ἔνεκα τῶν ἀκουόντων λογοποιῶσι. Καὶ ῥητόρων δὲ τὴν περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην οὐ μιμησόμεθα. Οὐτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὐτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν
 25 ἐπιτήδειον ἡμῖν τὸ ψεῦδος, τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προ-

8. Βλ. Ὀδύσεια ιβ', 39 κ.έξ.· 154 κ.έξ.

9. Παροιμ. 4, 23· «πάση φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν».

ἀγαπᾶτε καὶ νὰ τοὺς μιμῆσθε καὶ μάλιστα νὰ προσπαθῆτε, ὅσον ἠμπορεῖτε, νὰ τοὺς ὁμοιάσετε. "Ὅταν ὁμως διηγοῦνται πράξεις πονηρῶν ἀνδρῶν, πρέπει νὰ ἀποφεύγετε τὴν μίμησίν των, μὲ τὸ νὰ βουλώνετε τὰ αὐτιά σας, ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅσον λέγουν ἐκεῖνοι ὅτι ἔκαμνεν ὁ Ὅδυσσεύς, διὰ νὰ μὴ ἀκούση τὰ τραγούδια τῶν Σειρήνων⁸. Διότι ἡ συνήθεια νὰ ἀκούη κανεὶς τοὺς κακοὺς ἀπὸ τοὺς λόγους, εἶναι κάποιος δρόμος διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν πρέπει μὲ κάθε προσοχὴν νὰ προφυλάσσωμεν τὴν ψυχὴν⁹, μὴ τυχόν μὲ τὴν γλυκύτητα τῶν λόγων, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμεν δεχθῶμεν καὶ κάτι κακόν, ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ποὺ παίρνουν μαζί μὲ τὸ μέλι καὶ τὸ δηλητήριον¹⁰. Λοιπὸν δὲν θὰ ἐπαινέσωμεν καθ' ὅλα τοὺς ποιητάς· οὔτε ὅταν ὑβρίζουν, οὔτε ὅταν ἐμπαίζουν, οὔτε ὅταν περιγράφουν τοὺς ἔραστὰς καὶ τοὺς μεθύσους, οὔτε ὅταν περιορίζουν τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸ πλούσιον τραπέζι καὶ τὰ ἄσεμνα τραγούδια. Πολὺ δὲ περισσότερο δὲν θὰ τοὺς προσέξωμεν, ὅταν ὁμιλοῦν διὰ τοὺς θεοὺς καὶ μάλιστα ὅταν διηγοῦνται ὅτι εἶναι πολλοὶ καὶ ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουν ὁμόνοιαν. Διότι μεταξὺ των ὁ ἀδελφὸς συγκρούεται πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ ὁ πατέρας πρὸς τὰ παιδιά καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν ὑπάρχει ἀκήρυκτος πόλεμος πρὸς τοὺς γονεῖς. Τὰς μοιχείας δὲ τῶν θεῶν καὶ τοὺς ἔρωτας καὶ τὰς φανεράς συνουσιάσεις καὶ μάλιστα αὐτάς ποὺ κάμνει ὁ κορυφαῖος καὶ ὑπάτος ἀπὸ ὅλους Ζεὺς - ὅπως λέγουν αὐτοὶ - αὐτὰ ποὺ καὶ διὰ τὰ ζῶα ἂν τὰ ἔλεγε κανεὶς θὰ ἐκκοκίνιζε, θὰ τὰ ἀφήσωμεν διὰ τοὺς ἠθοποιούς.

3. Τὰ ἴδια λοιπὸν αὐτὰ ἠμπορῶ νὰ εἰπῶ καὶ διὰ τοὺς συγγραφεῖς καὶ μάλιστα ὅταν συνθέτουν λόγους διὰ νὰ ψυχαγωγήσουν τοὺς ἀκροατάς. Δὲν θὰ μιμηθῶμεν οὔτε τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν ρητόρων εἰς τὸ νὰ λέγουν ψέματα. Διότι τὸ ψέμα δὲν ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς οὔτε εἰς τὰ δικαστήρια οὔτε εἰς ἄλ-

10. Βλ. Πλάτωνος, Νόμοι 2, 659 Β. Τὴν ἴδιαν εἰκόνα μεταχειρίζονται καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς, θύραθεν καὶ ἐκκλησιαστικοί.

ελομένοις τοῦ βίου, οἷς τὸ μὴ δικάζεσθαι νόμῳ προστεταγμένον ἐστίν. Ἄλλ' ἐκεῖνα αὐτῶν μᾶλλον ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν, ἢ πονηρίαν διέβαλον. Ὡς γὰρ τῶν ἀνθέων τοῖς μὲν λοιποῖς ἄχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χροῆας ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, 5 ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει, οὕτω δὴ κἀνταῦθα τοῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπίχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἔστι τινὰ καὶ ὠφέλειαν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Κατὰ πᾶσαν δὴ οὖν τῶν μελιττῶν τὴν εἰκόνα, τῶν λόγων ὑμῖν μεθεκτέον. Ἐκεῖναί τε γὰρ οὔτε ἅπασι 10 τοῖς ἄνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἂν ἐπιπτῶσιν ὄλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφήκαν. Ἡμεῖς τε, ἦν σωφρονῶμεν, ὅσον οἰκειῖον ἡμῖν καὶ συγγενὲς τῇ ἀληθείᾳ παρ' αὐτῶν κομισάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λειπόμενον. Καὶ καθάπερ 15 τῆς ῥοδωνιάς τοῦ ἄνθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα. Εὐθύς οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐπισκοπεῖν ἕκαστον τῶν μαθημάτων, καὶ συναρμόζειν τῷ τέλει προσῆκε, κατὰ τὴν δωρικὴν παροιμίαν, τὸν λίθον ποτὶ τὸν σπάρτον ἄγον- 20 τας. Καὶ ἐπειδήπερ δι' ἀρετῆς ἡμᾶς ἐπὶ τὸν βίον καθεῖναι δεῖ τὸν ἡμέτερον, εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποιηταῖς, πολλὰ δὲ συγγραφεῦσι, πολλῶν δὲ ἔτι πλείων φιλοσόφοις ἀνδράσιν ἔμνηται, τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων μάλιστα προσεκτέον. Οὐ μικρὸν γὰρ 25 χαῖς τῆς ἀρετῆς ἐγγενέσθαι, ἐπεὶπερ ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων μαθήματα, δι' ἀπαλότητα τῶν ψυχῶν

11. Πλὴν τοῦ Βασιλείου χρησιμοποιοῦν τὴν ἰδίαν παροιμίαν καὶ ὁ Γρηγόριος Θεολόγος, Ἐπιστολὴ 38, PG 37, 80 A καὶ Ἰω. Χρυσόστομος, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλία 35, 3, PG 60, 300.

λας πράξεις· εἰς ἡμᾶς πού ἔχομεν προτιμήσει τὸν σωστὸν δρόμον καὶ τὴν ἀληθινὴν ζωὴν καὶ πού ἔχομεν νόμον νὰ μὴ καταφεύγωμεν εἰς τὰ δικαστήρια. Ἀλλὰ θὰ δεχθοῦμεν ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖνα μάλιστα μὲ τὰ ὁποῖα ἐπήνεσαν τὴν ἀρετὴν ἢ ἐστιγματίσαν τὴν κακίαν. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τὰ ἄνθη ἄλλοι μὲν ἀπολαμβάνουν μόνον τὴν εὐωδίαν καὶ τὸ χρῶμα, αἱ δὲ μέλισσαι ἠμποροῦν νὰ παίρνουν καὶ τὸ μέλι ἀπ' αὐτά, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ εἶναι δυνατὸν, αὐτοὶ πού δὲν ἐπιδιώκουν μόνον τὸ τερπνὸν καὶ τὸ εὐχάριστον ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς νὰ ἀποθησαυρίσουν καὶ κάποια ὠφέλειαν εἰς τὴν ψυχὴν των. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ ὄλην τὴν εἰκόνα τῶν μελισσῶν πρέπει νὰ χρησιμοποιῆτε τὰ βιβλία. Διότι καὶ ἐκεῖναι οὔτε πηγαίνουν ὁμοίως εἰς ὅλα τὰ λουλούδια, οὔτε πάλιν προσπαθοῦν νὰ τὰ κουβαλήσουν ὀλόκληρα αὐτά, εἰς τὰ ὁποῖα πετοῦν, ἀλλ' ἀφοῦ πάρουν ἀπὸ αὐτά ὅσον εἶναι κατάλληλον εἰς τὴν ἐργασίαν, τὸ ὑπόλοιπον τὸ ἀφήνουν καὶ φεύγουν. Καὶ ἡμεῖς ἐὰν εἴμεθα σώφρονες, ἀφοῦ ἀποκομίσωμεν ἀπ' αὐτά ὅσον μᾶς εἶναι οἰκεῖον καὶ συγγενεῦει πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ παρατρέξωμεν. Καὶ ὅπως, ὅταν κόπτωμεν ἀπὸ τὴν τριανταφυλλιὰν τὸ ἄνθος, παραμερίζωμεν τὰ ἀγκάθια, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ἀφοῦ καρπωθοῦμεν ἀπὸ αὐτὰ ὅσον εἶναι χρήσιμον, ἄς προφυλαχθοῦμεν ἀπὸ τὸ βλαβερὸν. Εὐθύς λοιπὸν ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μαθήματα καὶ νὰ τὸ προσαρμόζωμεν πρὸς τὸν σκοπὸν, φέροντες, σύμφωνα μὲ τὴν δωρικὴν παροιμίαν¹¹, τὴν πέτραν πρὸς τὸ ἀλφάδι.

Καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν πρέπει μὲ τὴν ἀρετὴν νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, αὕτη δὲ ἡ ἀρετὴ ἔχει ὑμνηθῆ πολὺ ἀπὸ τοὺς ποιητὰς καὶ ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, ἀκόμη δὲ περισσότερον ἀπὸ ἄνδρας φιλοσόφους, πρέπει πάρα πολὺ νὰ προσέχωμεν εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς. Διότι ἡ ὠφέλεια δὲν εἶναι μικρά, τὸ νὰ γεννηθῆ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων κάποια οἰκειότης καὶ συνήθεια διὰ τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὰ τέτοια μαθήματα ἀπὸ τὴν φύσιν τους εἶναι ἀνεξάλειπτα καὶ ἐντυπώνονται

εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. Ἡ τί ποτε ἄλλο διανοηθέντα τὸν Ἡσίοδον ὑπολάβωμεν ταυτὶ ποιῆσαι τὰ ἔπη, ἃ πάντες ἄδουσιν, ἢ οὐχὶ προτρέποντα τοὺς νέους ἐπ' ἀρετῆν; Ὅτι τραχεῖα μὲν πρῶτον καὶ δύσβατος, καὶ ἰδρωτὸς συχνοῦ καὶ πόνου πλήρης, 5 ἢ πρὸς ἀρετῆν φέρουσα καὶ ἀνάντης ὁδός. Διόπερ οὐ παντός, οὔτε προσβῆναι αὐτῇ διὰ τὸ ὄρθιον, οὔτε προσβάντι ῥαδίως ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐλθεῖν. Ἄνω δὲ γενομένῳ ὄραν ὑπάρχει ὡς μὲν λεία τε καὶ καλή, ὡς δὲ ῥαδία τε καὶ εὐπορος, καὶ τῆς ἐτέρας ἠδίων τῆς ἐπὶ τὴν κακίαν ἀγούσης, ἣν ἀθρόον εἶναι λαβεῖν ἐκ 10 τοῦ σύνεγγυς ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητῆς ἔφησεν. Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ οὐδὲν ἕτερον, ἢ προτρέπων ἡμᾶς ἐπ' ἀρετῆν, καὶ προκαλούμενος ἅπαντας ἀγαθοὺς εἶναι, ταῦτα διελθεῖν, καὶ ὥστε μὴ καταμαλακισθέντας πρὸς τοὺς πόνους προαποσιῆναι τοῦ τέλους. Καὶ μέντοι, καὶ εἴ τις ἕτερος εἰκότα τούτοις τὴν ἀρετῆν ὕμνη- 15 σεν, ὡς εἰς ταῦτόν ἡμῖν φέροντας τοὺς λόγους ἀποδεχώμεθα.

4. Ὡς δὲ ἐγὼ τινος ἤκουσα δεινοῦ καταμαθεῖν ἀνδρὸς ποιητοῦ διάνοιαν, πᾶσα μὲν ἢ ποιήσις τῷ Ὀμήρῳ ἀρετῆς ἐστὶν ἔπαινος, καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς τοῦτο φέρει ὃ τι μὴ πάροργον οὐχ ἥμιστα δὲ ἐν οἷς τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων πεποίηκε 20 γυμνὸν ἐκ τοῦ ναυαγίου περισωθέντα, πρῶτον μὲν αἰδέσθαι τὴν βασιλίδα φανέντα μόνον, τοσοῦτου δεῖν αἰσχύνῃν ὀφλῆσαι γυμνὸν ὀφθέντα μόνον, ἐπειδήπερ αὐτὸν ἀρετῇ ἀντὶ ἰματίων κεκοσμημένον ἐποίησεν ἔπειτα μέντοι καὶ τοῖς λοιποῖς Φαίαξι το-

12. Βλ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 285 - 290. «Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωτὰ θεοὶ προπάροισεν ἔθηκον ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος εἰς αὐτὴν καὶ τραχὺς τὸ πρῶτον». Τὸ χωρίον τοῦτο κατέστη περίφημον εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ παραπέμπουν εἰς αὐτὸ ὁ Πλάτων, Πολιτεία 364 CD, καὶ ὁ Ξενοφών, Ἀπομνημονεύματα 2, 1· 20. Πρβλ. καὶ Ματθ. 7, 13 κ.έξ.

13. Πιθανὸν εἶναι ὁ Λιβάνιος, τοῦ ὁποῦ μαθήματα παρηκολούθησεν

βαθειά ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαλότητος τῶν ψυχῶν. Ἡ διατί ἄλλο ἄραγε θὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἡσίοδος¹² ἐσκέφθη νὰ συνθέσῃ αὐτὰ ἐδῶ τὰ ποιήματα πού ὅλοι τραγουδοῦν, ἐάν ὄχι διὰ νὰ προτρέπη τοὺς νέους εἰς τὴν ἀρετὴν; Διότι ὁ δρόμος πού ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀρετὴν εἶναι ἐν πρῶτοις τραχὺς καὶ δυσκολοπερπάτητος καὶ ἀνηφορικός καὶ γεμάτος ἀπὸ πολὺν ἰδρῶτα καὶ κόπον. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι εὐκόλον εἰς τὸν καθένα νὰ ἀρχίσῃ νὰ τὸν βαδίζῃ, διότι εἶναι ἀνηφορικός, οὔτε ἀφοῦ ἀρχίσῃ νὰ τὸν βαδίζῃ νὰ φθάσῃ εὐκολα εἰς τὸ τέλος. Ὅταν ὁμως φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ πόσον ὀμαλὸς καὶ καλὸς εἶναι, πόσον δὲ εὐκόλος καὶ εὐκολοπερπάτητος καὶ περισσότερον εὐχάριστος ἀπὸ ἐκεῖνον πού ὀδηγεῖ εἰς τὴν κακίαν, καὶ πού ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς εἶπεν ὅτι εἶναι εὐκόλον διὰ μιᾶς νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ κανεὶς. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ὅτι διὰ κανένα ἄλλον λόγον δὲν τὰ εἶπεν αὐτὰ παρὰ διὰ νὰ μᾶς προτρέπη εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ μᾶς παρακινήσῃ ὅλους νὰ γινώμεθα καλοὶ καὶ ἀκόμη διὰ νὰ μὴ ὑποχωρήσωμεν πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος, ἀφοῦ χαλαρώσωμεν ἀπὸ τοὺς κόπους. Καὶ φυσικά, ἐάν καὶ κάποιος ἄλλος ἐξύμνησε τὴν ἀρετὴν παρομοίως μὲ αὐτὰ, ἃς δεχθοῦμεν τοὺς λόγους, διότι μᾶς φέρουν εἰς τὸν ἴδιον σκοπὸν.

4. Ὅπως δὲ ἐγὼ ἔχω ἀκούσει ἀπὸ κάποιον ἄνθρωπον¹³, ἱκανὸν νὰ κατανοήσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ, ὀλόκληρος ἠποίησις εἰς τὸν Ὅμηρον εἶναι ἔπαινος τῆς ἀρετῆς καὶ ὅλα εἰς αὐτόν, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πού εἶναι ἐπουσιώδη, ὀδηγοῦν πρὸς τὴν ἀρετὴν. Μάλιστα δὲ εἰς ἐκεῖνα, ὅπου παρουσιάζει τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων, ὅταν ἐσώθῃ γυμνὸς ἀπὸ τὸ ναυάγιον, πρῶτον μὲν καὶ μὲ μόνην τὴν ἐμφάνισίν του νὰ προκαλέσῃ τὸν σεβασμὸν εἰς τὴν βασιλοπούλαν, χωρὶς καθόλου νὰ τὰ χάσῃ ἀπὸ ἐντροπὴν, πού παρουσιάσθη γυμνός, διότι πράγματι τὸν ἐνεφάνισε στολισμένον μὲ ἀρετὴν, ἀντὶ μὲ ἐνδύματα. Ἐπειτα λοιπὸν καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους Φαίακας ἐ-

ὁ Βασίλειος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τοῦ ὁποίου ἠ ἐκτίμησις διὰ τὰ Ὅμηρικά ἔπη ἦτο μεγάλη.

σούτου ἄξιον νομισθῆναι, ὥστε ἀφέντας τὴν τρυφήν ἢ συνέζων, ἐκείνον ἀποβλέπειν καὶ ζηλοῦν ἅπαντας, καὶ μηδένα Φαιάκων ἐν τῷ τότε εἶναι ἄλλο τι ἢ εὖξασθαι μᾶλλον, ἢ Ὀδυσσεά γε-
 5 νέσθαι, καὶ ταῦτα ἐκ ναυαγίου περισωθέντα. Ἐν τούτοις γὰρ ἔλεγεν ὁ τοῦ ποιητοῦ τῆς διανοίας ἐξηγητῆς, μονονουχί βο-
 ὦντα λέγειν τὸν Ὀμηρον ὅτι ἀρετῆς ὑμῖν ἐπιμελητέον, ὧ ἄν-
 θρωποι, ἢ καὶ ναυαγήσαντι συνεκνήχεται καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου
 γενόμενον γυμνὸν τιμιώτερον ἀποδείξει τῶν εὐδαιμόνων Φαιά-
 κων. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Τὰ μὲν ἄλλα τῶν κτημάτων, οὐ μᾶλ-
 10 λον τῶν ἐχόντων ἢ καὶ οὐτινοσοῦν τῶν ἐπιτυχόντων ἐστίν,
 ὥσπερ ἐν παιδιᾷ κύβων τῆδε κάκεισε μεταβαλλόμενα· μόνη
 δὲ κτημάτων ἢ ἀρετῆ ἀναφαίρετον, καὶ ζῶντι καὶ τελευτήσαντι
 παραμένουσα. Ὅθεν δὴ καὶ Σόλων μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς εὐ-
 πόρους εἰπεῖν τό·

15 «Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα
 τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,
 χοήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει».

Παραπλήσια δὲ τούτοις καὶ τὰ Θεόγνιδος, ἐν οἷς φησι τὸν Θεόν,
 ὄν τινα δὴ καὶ φησι, τοῖς ἀνθρώποις τὸ τάλαντον ἐπιρρέπειν
 20 ἄλλοτε ἄλλως, «ἄλλοτε μὲν πλουτεῖν, ἄλλοτε δὲ μηδὲν ἔχειν».
 Καὶ μῆν καὶ ὁ Κεῖός που σοφιστῆς Πρόδικος τῶν ἑαυτοῦ συγ-
 γραμμάτων, ἀδελφὰ τούτοις εἰς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐφιλοσό-
 φησεν· ὧ δὴ καὶ αὐτῷ τὴν διάνοιαν προσεκτέον· οὐ γὰρ ἀπό-
 βλητος ὁ ἀνὴρ. Ἐχει δὲ οὕτω πως ὁ λόγος αὐτῷ, ὅσα ἐγὼ τοῦ
 25 ἀνδρὸς τῆς διανοίας μέμνημαι, ἐπεὶ τὰ γε ῥήματα οὐκ ἐπίστα-
 μαι, πλὴν γε δὴ ὅτι ἀπλῶς οὕτως εἶρηκεν ἄνευ μέτρου. Ὅτι
 νέφ ὄντι τῷ Ἡρακλεῖ κομιδῆ, καὶ σχεδὸν ταύτην ἄγοντι τὴν

14. Βλ. Πλουτάρχου, Βίος Σόλωνος 3.

15. Βλ. Θεόγνις, Ἐλεγεία 157.

θεωρήθη τόσο σπουδαῖος, ὥστε ὅλοι ἀφοῦ ἄφησαν τὴν πολυτέλειαν εἰς τὴν ὁποῖαν ἐζοῦσαν, ἐθαύμαζαν καὶ ἐζήλευαν ἐκεῖνον καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς Φαίακας κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην δὲν ἠύχето νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο περισσότερο, παρὰ νὰ γίνῃ Ὀδυσσεύς· καὶ αὐτὰ τὴν στιγμὴν ποὺ εἶχε σωθῆ ἀπὸ τὸ ναυάγιον. Μὲ αὐτὰ δηλαδὴ - ἔλεγεν ὁ ἐρμηνευτὴς τοῦ πνεύματος τοῦ ποιητοῦ - εἶναι ὡσάν ὁ Ὅμηρος νὰ λέγῃ μὲ δυνατὴν φωνὴν ὅτι· πρέπει, ὦ ἄνθρωποι, νὰ φροντίζετε διὰ τὴν ἀρετὴν, ἢ ὁποῖα καὶ μὲ τὸν ναυαγὸν συγκολυμβᾷ, καὶ ὅταν φθάσῃ γυμνὸς εἰς τὴν ξηρὰν, θὰ τὸν κάμῃ τιμιώτερον ἀπὸ τοὺς εὐτυχισμένους Φαίακας. Καὶ πράγματι αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια. Τὰ μὲν ἄλλα ἀπὸ τὰ ἀποκτήματα δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτοὺς ποὺ τὰ κατέχουν, παρὰ εἰς ἐκεῖνους ποὺ τὰ ἀποκτοῦν ὁπωσδήποτε, διότι μεταβάλλουν θέσιν πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸ παιχίδι τῶν κύβων. Ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ μόνον ἀναφαίρετον ἀπὸ τὰ κτήματα, διότι παραμένει εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐφόσον ζῆ καὶ ὅταν πεθάνῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σόλων λοιπὸν μοῦ φαίνεται ὅτι εἶπε πρὸς τοὺς πλουσίους αὐτὸ ἐδῶ·

«Ἄλλ' ἡμεῖς δὲν θὰ ἀνταλλάξωμεν μαζί τους/τὴν ἀρετὴν μὲ τὸν πλοῦτον· διότι ἢ μὲν ἀρετὴ εἶναι πάντοτε σταθερά, / ἐνῶ τὰ χρήματα τὰ ἔχει πότε ὁ ἕνας καὶ πότε ὁ ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους»¹⁴.

Παρόμοια μ' αὐτὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνα τοῦ Θεόγνιδος, ὅπου λέγει ὅτι ὁ Θεὸς - ὁποῖονδήποτε καὶ ἂν λέγῃ - εἰς τοὺς ἀνθρώπους κλίνει τὴν ζυγαριὰν ἄλλοτε πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν καὶ ἄλλοτε πρὸς τὴν ἄλλην, ὥστε «ἄλλοτε μὲν νὰ εἶναι κάποιος πλούσιος καὶ ἄλλοτε νὰ μὴν ἔχη τίποτε»¹⁵. Ἄλλὰ καὶ ὁ σοφιστὴς Πρόδικος ἀπὸ τὴν Κέα, κάπου εἰς τὰ συγγράμματά του ἔχει φιλοσοφήσει συγγενῆ μ' αὐτὰ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέξωμεν καὶ αὐτόν, διότι ὁ ἄνδρας δὲν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητος. Κάπως ἔτσι λέγει αὐτὸς - καθόσον ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι τὰ νοήματα τοῦ ἀνδρός, διότι δὲν γνωρίζω τὰ λόγια, πλὴν ὁμως γνωρ' ἔστι ἔχει ὁμιλήσει ἔτσι ἀπλᾶ, χωρὶς μέτρον -, ὅτι ὁ Ἑρππολιτεία ἦν ἦταν νέος καὶ εἶχε σχεδὸν τὴν

ηλικίαν, ἣν καὶ ὑμεῖς νῦν, βουλευομένῳ ποτέραν τράπηται τῶν
 ὁδῶν, τὴν διὰ τῶν πόνων ἄγουσαν πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὴν ῥᾶστην,
 προσελθεῖν δύο γυναῖκας, ταύτας δὲ εἶναι Ἀρετὴν καὶ Κακίαν.
 Εὐθὺς μὲν οὖν καὶ σιωπῶσας ἐμφαίνειν ἀπὸ τοῦ σχήματος τὸ
 5 διάφορον. Εἶναι γὰρ τὴν μὲν ὑπὸ κομμωτικῆς διεσκευασμένην
 εἰς κάλλος, καὶ ὑπὸ τροφῆς διαρρεῖν, καὶ πάντα ἐσμὸν ἡδονῆς
 ἐξηρητημένην ἄγειν ταῦτά τε οὖν δεικνύναι, καὶ ἔτι πλείω τού-
 των ὑπισχνουμένην, ἔλκειν ἐπιχειρεῖν τὸν Ἡρακλέα πρὸς ἑαυ-
 τὴν· τὴν δ' ἑτέραν κατεσκληκέναι, καὶ αὐχμεῖν, καὶ σύντονον
 10 βλέπειν, καὶ λέγειν τοιαῦτα ἕτερα· ὑπισχνεῖσθαι γὰρ οὐδὲν
 ἀνειμένον, οὐδὲ ἡδὴ, ἀλλ' ἰδρῶτας μυρσίους καὶ πόνους καὶ κιν-
 δύνους, διὰ πάσης ἡπείρου τε καὶ θαλάσσης. Ἄθλον δὲ τούτων
 εἶναι, θεὸν γενέσθαι, ὡς ὁ ἐκείνου λόγος· ἤπερ δὴ καὶ τελευτῶντα
 τὸν Ἡρακλέα ξυνέπεσθαι. Καὶ σχεδὸν ἅπαντες, ὧν δὴ καὶ λό-
 15 γος τίς ἐστὶν ἐπὶ σοφία, ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον, εἰς δύναμιν ἕκαστος
 ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασιν, ἀρετῆς ἔπαινον διεξῆλθον, οἷς
 πειστέον καὶ πειρατέον ἐπὶ τοῦ βίου δεικνύναι τοὺς λόγους.
 Ὡς ὁ γε τὴν ἄκρι ῥημάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις φιλοσοφίαν ἐρ-
 γῶ βεβαιῶν,

20 «Οἷος πέπνυται· τοὶ δέ, σκιαὶ αἴσσουσι».

Καί μοι δοκεῖ τὸ τοιοῦτον παραπλήσιον εἶναι, ὡσπερ ἂν εἰ
 ζωγράφου θαυμαστόν τι οἷον κάλλος ἀνθρώπου μιμησαμένου,
 ὁ δὲ αὐτὸς εἶη τοιοῦτος ἐπὶ τῆς ἀληθείας, οἷον ἐπὶ τῶν πινάκων
 ἐκεῖνος ἔδειξεν. Ἐπεὶ τό γε λαμπρῶς μὲν ἐπαινέσαι τὴν ἀρετὴν
 25 εἰς τὸ μέσον, καὶ μακροῦς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτείνειν λόγους, ἰδίᾳ
 δὲ τὸ ἡδὴ πρὸ τῆς σωφροσύνης, καὶ τὸ πλέον ἔχειν πρὸ τοῦ

ίδιαν ηλικίαν, πού ἔχετε καί σεῖς τώρα, ἐνῶ ἐσυλλογίζετο ποῖον ἀπό τοὺς δύο δρόμους νὰ ἀκολουθήσῃ, αὐτὸν πού μὲ κόπους ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀρετὴν, ἢ τὸν εὐκόλον, προσῆλθαν δύο γυναῖκες. Ἦσαν δὲ αὐταὶ ἡ Ἀρετὴ καὶ ἡ Κακία. Ἀμέσως λοιπὸν, μολονότι ἐσιωποῦσαν, ἐφανέρωναν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τὴν διαφορὰν των. Διότι ἡ μὲν ἦταν καλλωπισμένην μὲ τὴν κομμωτικὴν τέχνην καὶ ἔπλεεν εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ ἔφερε κάθε εἶδος ἀπολαύσεως. Αὐτὰ λοιπὸν ἐπεδείκνυε καὶ μὲ τὸ νὰ ὑπόσχεται ἀκόμη περισσότερα ἀπὸ αὐτά, ἐπροσπαθοῦσε νὰ τραβήξῃ κοντὰ τῆς τὸν Ἡρακλῆν. Ἡ ἄλλη δὲ ἦταν ἐξησθενημένη καὶ ἰσχνή· ἔβλεπεν αὐστηρὰ καὶ ὠμιλοῦσε διαφορετικά, διότι δὲν ὑπέσχετο τίποτε τὸ ἀνετον, οὔτε τὸ εὐχάριστον, ἀλλ' ἰδρῶτας πολλοὺς καὶ κόπους καὶ κινδύνους καθ' ὅλην τὴν ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Βραβεῖον δὲ δι' ὅλα αὐτά, ὅπως ἔλεγεν ἐκεῖνος, ἦταν τὸ νὰ γίνῃ θεός. Αὐτὴν λοιπὸν τελικὰ ἠκολούθησεν ὁ Ἡρακλῆς.

Καὶ σχεδὸν ὅλοι αὐτοὶ πού φημίζονται διὰ τὴν σοφίαν των, ὁ καθένας, ἄλλος ὀλιγώτερον καὶ ἄλλος περισσότερο, ἀνάλογα μὲ τὴν δύναμίν του, ἐξύμνησαν τὴν ἀρετὴν εἰς τὰ συγγράμματά των. Εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ δώσωμεν ἐμπιστοσύνην καὶ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν τοὺς λόγους των εἰς τὴν ζωὴν μας. Διότι αὐτὸς πού στηρίζει ἐμπράκτως τὴν ἀρετὴν πού ἀπὸ τοὺς ἄλλους φθάνει μόνον ὡς τὰ λόγια·

«αὐτὸς μόνος εἶναι μυαλωμένος, οἱ ἄλλοι δὲ ὡσάν σκιαὶ πετοῦν»¹⁶.

Καὶ αὐτὸ μοῦ φαίνεται ὅτι ὁμοιάζει ἀκριβῶς μὲ τὸ παράδειγμα ζωγράφου, ὁ ὁποῖος ἀπεμιμήθη κάποιον ἀνθρώπου ἐξόχου ὁμορφιάς καὶ πού ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος εἰς τὴν πραγματικότητα ἦταν, ὅπως ἐκεῖνος τὸν ἐζωγράφισεν εἰς τὸν πίνακά του¹⁷. Διότι τὸ νὰ ἐπαινῆ κανεὶς ἐμφανῶς τὴν ἀρετὴν δημοσίως καὶ νὰ ἐκφωνῆ δι' αὐτὴν ἐκτενεῖς λόγους, ἐνῶ κατ' ἰδίαν προτιμᾷ τὴν ἡδονὴν ἀντὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ τὴν πλεο-

17. Βλ. Πλάτωνος, Πολιτεία 472 D.

δικαίου τιμᾶν, εἰκέναι φαίην ἂν ἔγωγε τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρινομένοις τὰ δράματα, οἷ ὡς βασιλεῖς καὶ δυνάσται πολλάκις εἰσέρχονται, οὔτε βασιλεῖς ὄντες, οὔτε δυνάσται, οὐδὲ μὲν οὖν τυχόν ἐλεύθεροι τὸ παράπαν. *Εἶτα μουσικὸς μὲν οὐκ ἂν ἐκὼν*
5 *δέξαιτο ἀνάρμοστον αὐτῷ τὴν λύραν εἶναι, καὶ χοροῦ κορυφαῖος, μὴ ὅτι μάλιστα συνάδοντα τὸν χορὸν ἔχειν, αὐτὸς δέ τις ἕκαστος διαστασιάσει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ οὐχὶ τοῖς λόγοις ὁμολογοῦντα τὸν βίον παρέξεται, ἀλλ' «ἢ γλῶττα μὲν ὁμώμοκεν, ἢ δὲ φρὴν ἀνώμοτος», κατ' Εὐριπίδην ἐρεῖ, καὶ τὸ δοκεῖν ἀγα-*

10 *θὸς πρὸ τοῦ εἶναι διώξεται; Ἄλλ' οὗτός ἐστιν ὁ ἔσχατος τῆς ἀδικίας ὄρος, εἴ τι δεῖ Πλάτωνι πείθεσθαι, τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα. Τοὺς μὲν οὖν τῶν λόγων, οἷ τὰς τῶν καλῶν ἔχουσιν ὑποθήκας, οὔτως ἀποδεχώμεθα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πράξεις σπουδαῖαι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἢ μνήμης ἀκολουθία πρὸς*

15 *ἡμᾶς διασώζονται, ἢ ποιητῶν ἢ συγγραφέων φυλαττόμεναι λόγοις, μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἀπολειπώμεθα. Οἷον, ἐλοιδόρει τὸν Περικλέα τῶν ἐξ ἀγορᾶς τις ἀνθρώπων, ὁ δὲ οὐ προσεῖχε· καὶ εἰς πᾶσαν διήρκεσε τὴν ἡμέραν, ὁ μὲν ἀφειδῶς πλύνων αὐτὸν τοῖς ὄνειδεσιν, ὁ δὲ οὐ μέλων αὐτῷ. *Εἶτα, ἐσπέρας**

20 *ἤδη καὶ σκότους ἀπαλλαττόμενον μόλις ὑπὸ φωτὶ παρέπεμψε Περικλῆς, ὅπως αὐτῷ μὴ διαφθαρεῖ τὸ πρὸς φιλοσοφίαν γυμνάσιον. Πάλιν τις Εὐκλείδῃ τῷ Μεγαρόθεν παροξυνθεὶς θάνατον ἠπειλήσε καὶ ἐπώμοσεν· ὁ δὲ ἀντώμοσεν, ἢ μὴν ἰλεώ-*

18. Εὐριπίδης, Ἰππόλυτος 612.

19. Βλ. Αἰσχύλου, Οἱ ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 592. Πρβλ. Πλάτωνος, Πολιτεία

νεξίαν ἀντὶ τῆς δικαιοσύνης, αὐτός, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁμοιάζει μὲ τοὺς ἠθοποιούς πού εἰς τὰ θέατρα ὑποκρίνονται διάφορα πρόσωπα τῶν δραμάτων. Αὐτοὶ πολλὰς φορὰς ἐμφανίζονται ὡσάν βασιλεῖς καὶ δυνάσται, ἐνῶ δὲν εἶναι οὔτε βασιλεῖς, οὔτε δυνάσται, ἀλλ' ἴσως οὔτε κἀν ἐλεύθεροι. Ἐξ ἄλλου ὁ μουσικὸς μὲν δὲν θὰ ἠμποροῦσε μὲ τὴν θέλησίν του νὰ δεχθῆ νὰ τοῦ εἶναι ἀνάρμοστος ἢ λύρα, καὶ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ νὰ μὴ ἔχη τὸν χορὸν πάρα πολὺ σύμφωνον πρὸς αὐτόν. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος θὰ συγκρουσθῆ πρὸς τὸν ἑαυτόν του καὶ δὲν θὰ παρουσιάσῃ βίον πού νὰ συμφωνῆ μὲ τὰ λόγια του; Ἄλλὰ, θὰ εἶπη κατὰ τὸν Εὐριπίδην· «ἢ μὲν γλῶσσα ὠρκίσθη, ὁ δὲ νοῦς δὲν ὠρκίσθη»¹⁸. Καὶ θὰ ἐπιδιώξῃ νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι ἐνάρετος, ἀντὶ νὰ εἶναι¹⁹; Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖον ὄριον τῆς ἀδικίας, ἐὰν πρέπη νὰ πιστεῦσωμεν τὸν Πλάτωνα· τὸ νὰ φαίνεται κανεὶς δίκαιος, ἐνῶ δὲν εἶναι²⁰.

Ἔτσι λοιπὸν ἄς ἀποδεχώμεθα αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς λόγους πού περιέχουν τὰς συμβουλὰς διὰ τὰ καλὰ. Ἐπειδὴ ὁμως καὶ κατορθώματα σπουδαῖα τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν διασώζονται ὡς ἡμᾶς, μὲ τὸ νὰ φυλάσσωνται ἢ εἰς τὴν παράδοσιν τῆς μνήμης ἢ εἰς τὰ ἔργα τῶν ποιητῶν ἢ τῶν συγγραφέων, ἄς μὴ παραλείψωμεν νὰ ὠφεληθοῦμεν καὶ ἀπ' ἐδῶ. Παραδείγματος χάριν, κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀγορᾶς ὕβριζε τὸν Περικλῆ· ἐκεῖνος ὁμως δὲν τὸν ἐπρόσεχε. Καὶ αὐτὸ διήρκεσεν ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐκεῖνος μὲν τὸν περιέλουζεν ἀφθόνως μὲ τὰς ὕβρεις, αὐτὸς δὲ δὲν ἐνοιάζετο. Ἐπειτα, ὅταν πλέον ἐβράδυσσε καὶ ἔσκοτείνιασε καὶ ἐκεῖνος ἔφευγεν, ὁ Περικλῆς τὸν συνώδευσε μὲ φανάρι, διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν ἐξάσκησιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἀρετῆς. Κάποιος ἄλλος πάλιν πού ὠργίσθη ἐναντίον τοῦ Εὐκλείδου ἀπὸ τὰ Μέγαρα, τὸν ἠπείλησε μὲ θάνατον καὶ μάλιστα ὠρκίσθη. Αὐτὸς δὲ ἀντίθετα ὠρκίσθη

361 B. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπιτάφιος εἰς Καισάρειον 6 καὶ Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 60.

20. Βλ. Πλάτωνος, Πολιτεία 361 A καὶ 335 A. Πρβλ. Ξενοφώντος Ἀπομνημονεύματα 1, 7, 1.

σασθαι αὐτόν, καὶ παύσειν χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντα. Πόσου ἄξιον τῶν τοιοῦτων τι παραδειγμάτων εἰσελθεῖν τὴν μνήμην, ἀνδρὸς ὑπὸ ὀργῆς ἤδη κατεχομένου; Τῇ τραγωδίᾳ γὰρ οὐ πιστευτέον «ἀπλῶς» λεγοῦση, («ἐπ' ἐχθροὺς θυμὸς ὀπλίξει χεῖρα»), 5 ἀλλὰ μάλιστα μὲν μηδὲ διανίστασθαι πρὸς θυμὸν τὸ παράπαν, εἰ δὲ μὴ ῥάδιον τοῦτο, ἀλλ' ὥσπερ χαλινὸν αὐτῷ τὸν λογισμὸν ἐμβάλλοντας, μὴ ἔαν ἐκφέρεσθαι περαιτέρω.

5. Ἐπαναγάγωμεν δὲ τὸν λόγον αὖθις πρὸς τὰ τῶν σπουδαίων πράξεων παραδείγματα. Ἐτυπτέ τις τὸν Σωφρονίσκου 10 Σωκράτην εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἐμπεσὼν ἀφειδῶς, ὃ δὲ οὐκ ἀντήρην, ἀλλὰ παρεῖχε τῷ παρονοῦντι τῆς ὀργῆς ἐμφορεῖσθαι, ὥστε ἐξοιδεῖν ἤδη καὶ ὕπουλον αὐτῷ τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῶν πληγῶν εἶναι. Ὡς δ' οὐκ ἐπαύσατο τύπτων, ἄλλο μὲν οὐδὲν ὁ Σωκράτης ποιῆσαι, ἐπιγράψαι δὲ τῷ μετώπῳ λέγεται, ὥσ- 15 περ ἀνδριάντι, τὸν δημιουργόν, ὃ δεῖνὰ ἐποίει· καὶ τοσοῦτον ἀμύνασθαι. Ταῦτα σχεδὸν εἰς ταῦτόν τοις ἡμετέροις φέροντα πολλοῦ ἄξιον εἶναι μιμήσασθαι τοὺς τηλικούτους φημί. Τοῦτι μὲν γὰρ τὸ τοῦ Σωκράτους ἀδελφὸν ἐκείνῳ τῷ παραγγέλματι, ὅτι τῷ τύπτοντι κατὰ τῆς σιαγόνος καὶ τὴν ἑτέραν παρέχειν 20 προσῆκε, τοσοῦτου δεῖν ἀπαμύνασθαι. Τὸ δὲ τοῦ Περικλέους ἢ τὸ Εὐκλείδου τῷ τοὺς διώκοντας ὑπομένειν καὶ πρῶως αὐτῶν τῆς ὀργῆς ἀνέχεσθαι, καὶ τῷ τοῖς ἐχθροῖς εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ μὴ ἐπαρᾶσθαι. Ὡς δ' γε ἐν τοῦτοις προπαιδευθεῖς,

21. Βλ. Πλουτάρχου, Βίος Περικλέους 5. Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἔπη ἠθικά, Κατὰ Θυμοῦ 25, PG 37, 833 κ.έξ.

22. Ὑπαινίσσεται τὴν ἐπιγραφήν τοῦ περιφήμου ἀγάλματος τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς· «Φειδίας Χαρμίδου υἱὸς Ἀθηναῖος μ' ἐποίησεν».

23. Ματθ. 5, 39.

24. Ματθ. 5, 44.

ὅπωςδήποτε νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ καὶ νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ὠργισμένος μαζί του. Πόσον ἀξίζει, ὅταν ὁ ἄνθρωπος κατέχεται ἀπὸ τὴν ὀργήν, νὰ ἐνθυμῆται κάποιο ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτά; Διότι δὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς τὴν τραγωδίαν ποὺ λέγει· «ἀπλῶς ὁ θυμὸς ὀπλιζεῖ τὸ χερί ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν»²¹, ἀλλ' ἀντιθέτως μάλιστα νὰ μὴ ἐξεγειρώμεθα καθόλου πρὸς θυμόν. Ἐὰν δὲ αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλον, ἀφοῦ βάλωμεν ὡσὰν χαλινάρι εἰς τὸν θυμόν τὴν λογικὴν νὰ μὴ τὸν ἀφήνωμεν νὰ προχωρῇ παραπάνω.

5. Ἄς ἐπαναφέρωμεν πάλιν τὴν συζήτησιν εἰς τὰ παραδείγματα τῶν σπουδαίων πράξεων. Κάποιος ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ Σωκράτους, τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωφρονίσκου, καὶ τὸν ἐκτυποῦσεν ἀλύπητα εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἀντιδρουῖσεν, ἀλλ' ἄφηνε τὸν μεθυσμένον νὰ ἱκανοποιῇ τὴν ὀργὴν του εἰς τρόπον ὥστε τὸ πρόσωπόν του νὰ πρήζεται κιόλας καὶ νὰ φλογίζεται ἀπὸ τὰ κτυπήματα. Ὅταν λοιπὸν ἐσταμάτησε νὰ τὸν κτυπᾷ, ὁ Σωκράτης, ὅπως λέγεται, δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ γράψῃ εἰς τὸ μέτωπον, ὅπως εἰς τὰ ἀγάλματα τὸ ὄνομα τοῦ γλύπτου, τὴν ἐπιγραφὴν· ὁ τάδε μοῦ τὸ ἔκαμε²². Καὶ αὕτη ἦταν ἡ ἐκδίκησις. Ἐπειδὴ αὐτὰ τὰ παραδείγματα ὀδηγοῦν σχεδὸν εἰς τὸν ἴδιον σκοπὸν μὲ τὰ ἰδικά μας τῶν Γραφῶν, λέγω ὅτι ἀξίζει πολὺ νὰ τὰ μιμηθῆτε καὶ σεῖς εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτήν. Διότι αὐτὸ ἐδῶ ποὺ ἔπραξεν ὁ Σωκράτης εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ παράγγελμα ἐκεῖνο ποὺ λέγει ὅτι· εἰς αὐτὸν ποὺ σὲ κτυπᾷ εἰς τὴν μίαν σιαγόνα, πρέπει νὰ τοῦ προσφέρῃς καὶ τὴν ἄλλην²³. Ἔτσι πρέπει νὰ ὑπερασπιζώμεν τὸν ἑαυτὸν μας. Αὐτὸ δὲ ποὺ ἔπραξεν ὁ Περικλῆς ἢ ὁ Εὐκλείδης συμφωνεῖ πρὸς αὐτὸ ποὺ λέγει· νὰ ὑπομένωμεν τοὺς διώκτας καὶ νὰ ἀνεχώμεθα μὲ πραότητα τὴν ὀργὴν των²⁴, καθὼς καὶ πρὸς τὸ ἄλλο· τὸ νὰ εὐχώμεθα τὰ καλὰ εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ μὴ καταρώμεθα²⁵. Διότι αὐτὸς

25. Ματθ. 5, 44.

οὐκ ἔτ' ἂν ἐκείνοις ὡς ἀδυνάτοις διαπιστήσειεν. Οὐκ ἂν παρελθοίμι τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δς τὰς θυγατέρας Δαρείου αἰχμαλώτους λαβὼν, θαυμαστόν τι οἶον τὸ κάλλος παρέχειν μαρτυρουμένας, οὐδὲ προσιδεῖν ἠξίωσεν, αἰσχροὺς εἶναι κρίνων τὸν
 5 ἄνδρας ἐλόντα γυναικῶν ἠττηθῆναι. Τουτί γὰρ εἰς ταῦτόν ἐκείνω φέρει ὅτι ὁ ἐμβλέψας πρὸς ἡδονὴν γυναικί, κἂν μὴ τῷ ἔργῳ τὴν μοιχείαν ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ τῷ γε τὴν ἐπιθυμίαν τῇ ψυχῇ παραδέξασθαι, οὐκ ἀφίεται τοῦ ἐγκλήματος. Τὸ δὲ τοῦ Κλεινίου, τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων ἐνός, χαλεπὸν πιστεῦσαι ἀπὸ
 10 ταυτομάτου συμβῆναι τοῖς ἡμετέροις, ἀλλ' οὐχὶ μιμησαμένου σπουδῆ. Τί δὲ ἦν ὃ ἐποίησεν ἐκεῖνος; Ἐξὸν δι' ὄρκου τριῶν ταλάντων ζημίαν ἀποφυγεῖν, ὃ δὲ ἀπέτισε μᾶλλον ἢ ὤμοσε, καὶ ταῦτα εὐδοκεῖν μέλλων, ἀκούσας ἐμοὶ δοκεῖν τοῦ προστάγματος τὸν ὄρκον ἡμῖν ἀπαγορευόντος. Ἄλλ', ὅπερ ἐξ ἀρχῆς
 15 ἔλεγον, πάλιν εἰς ταῦτόν ἐπανίωμεν, οὐ πάντα ἐξῆς παραδεκτέον ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα χρήσιμα. Καὶ γὰρ αἰσχροὺς τῶν μὲν σιτίων τὰ βλαβερά διωθεῖσθαι, τῶν δὲ μαθημάτων, ἃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν τρέφει, μηδένα λόγον ἔχειν, ἀλλ' ὥσπερ χειμάρρον παρασύροντας ἅπαν τὸ προστυχὸν ἐμβάλλεσθαι. Καίτοι τίνα ἔχει λόγον, κυ-
 20 βερνήτην μὲν οὐκ εἰκῆ τοῖς πνεύμασιν ἐφίεναι, ἀλλὰ πρὸς ὄρους εὐθύνειν τὸ σκάφος, καὶ τοξότην κατὰ σκοποῦ βάλλειν, καὶ μὲν δὴ καὶ χαλκευτικὸν τίνα ἢ τεκτονικὸν ὄντα τοῦ κατὰ

26. Ἀρριανού, Ἀνάβασις 4, 19, 7. Πρβλ. Πλουτάρχου, Περί τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης 6, 338 DE καὶ Βίος Ἀλεξάνδρου 21 κ.εξ.

27. Ματθ. 5, 28.

28. Ἰαμβλίου, Βίος Πυθαγόρου 28.

πού ἔχει προγυμνασθῆ εἰς αὐτὰ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ δυσπιστήσῃ πλέον εἰς ἐκεῖνα τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι ἀνεφάρμοστα. Δὲν ἠμπορῶ νὰ παραβλέψω τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀλεξάνδρου²⁶. Αὐτὸς ὅταν συνέλαβεν αἰχμαλώτους τὰς θυγατέρας τοῦ Δαρείου, αἱ ὁποῖαι ἐφημίζοντο διὰ τὴν θαυμαστήν ὁμορφίαν, δὲν κατεδέχθη οὔτε κἄν νὰ τὰς κυττάξῃ, διότι ἐθεώρησεν ὅτι εἶναι αἰσχρὸν πρᾶγμα, αὐτὸς πού ἐνίκησε τοὺς ἄνδρας, νὰ νικηθῆ ἀπὸ τὰς γυναῖκας. Αὐτὸ ἐδῶ λοιπὸν εἶναι τὸ ἴδιον μὲ ἐκεῖνο· ὅτι ἐκεῖνος πού θὰ κυττάξῃ γυναῖκα μὲ σκοπὸν τὴν ἡδονήν, καὶ ἂν ἐμπράκτως δὲν διαπράξῃ τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι παρεδέχθη εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἐπιθυμίαν,²⁷ δὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ ἔγκλημα. Τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ Κλεινίου, πού ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Πυθαγόρου²⁸, εἶναι δύσκολον νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι κατὰ τύχην συνέπεσε πρὸς τὰ ἰδικὰ μας καὶ ὅτι δὲν ἐμιμήθη μὲ ἐπιμέλειαν. Τί ἦταν αὐτὸ πού ἔπραξεν ἐκεῖνος; Ἐνῶ ἦταν δυνατὸν ὀρκιζόμενος νὰ γλυτώσῃ τὸ πρόστιμον τριῶν ταλάντων, ἐκεῖνος ἐπροτίμησε νὰ πληρώσῃ παρὰ νὰ ὀρκισθῆ· καὶ αὐτό, καθ' ἣν στιγμὴν ἐνῶ ἐπρόκειτο μὲ τὸν ὄρκον νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν. Μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ἔκαμε αὐτὸ ἐπειδὴ ἄκουσε τὸ παράγγελμα πού εἰς ἡμᾶς ἀπαγορεύει τὸν ὄρκον²⁹.

Ἄλλ' ὡς ξαναγυρίσωμεν πάλιν εἰς αὐτό, πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔλεγα, ὅτι δὲν πρέπει δηλαδὴ νὰ παραδεχώμεθα ὅλα ἀνεξαιρέτως, ἀλλ' ὅσα εἶναι χρήσιμα. Πράγματι εἶναι ἀπρεπὲς νὰ ἀπομακρύνωμεν τὰ βλαβερὰ ἀπὸ τὰ τρόφιμα καὶ νὰ μὴ ἐξετάζωμεν καθόλου αὐτὰ ἀπὸ τὰ μαθήματα πού τρέφουν τὴν ψυχὴν μας, ἀλλὰ ὡσὰν χεῖμαρρος παρασύροντες κάθε τι πού εὐρίσκεται ἐμπρὸς μας νὰ τὸ καταπίνομεν. Καὶ ὁμως ποῖα δικαιολογία ὑπάρχει, ὃ μὲν κυβερνήτης νὰ μὴ ἀφήνῃ τὸ πλοῖον νὰ παρασύρεται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, ἀλλὰ νὰ τὸ κατευθύνῃ εἰς τὰ λιμάνια, καὶ ὃ τοξότης νὰ ρίπτῃ τὰ βέλη εἰς τὸν στόχον, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὸς πού εἶναι σιδηρᾶς

29. Ἔξοδ. 20, 7· Δευτερ. 5, 11.

τὴν τέχνην ἐφίεσθαι τέλους, ἡμᾶς δὲ καὶ τῶν τοιούτων δημιουργῶν ἀπολείπεσθαι, πρὸς γε τὸ συνορᾶν δύνασθαι τὰ ἡμέτερα; Οὐ γὰρ δὴ τῶν μὲν χειρωνακτῶν ἐστὶ τι πέρας τῆς ἐργασίας, τοῦ δὲ ἀνθρωπίνου βίου σκοπὸς οὐκ ἔστι, πρὸς δὲ ἀφορῶντα πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν χρὴ τὸν γε μὴ τοῖς ἀλόγοις παντάπασι προσεικέναι μέλλοντα; Ἡ οὕτως ἂν εἶημεν ἀτεχνῶς κατὰ τῶν πλοίων τὰ ἀνερμάτιστα, οὐδενὸς ἡμῖν νοῦ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς οἰάκων καθεζομένου, εἰκῆ κατὰ τὸν βίον ἄνω καὶ κάτω περιφερόμενοι, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν, εἰ δὲ βούλει, τοῖς μουσικοῖς, ἐκείνων εἰσὶ τῶν ἀγῶνων αἱ μελέται, ὧνπερ οἱ στέφανοι πρόκεινται, καὶ οὐδεὶς γε πάλην ἀσκῶν ἢ παγκράτιον, εἴτα κιθαρίζειν ἢ ἀυλεῖν μελετᾷ. Οὐκ οὖν ὁ Πολυδάμας γε, ἀλλ' ἐκεῖνος πρὸ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ὀλυμπιάσι τὰ ἄρματα ἴσθη τρέχοντα, καὶ διὰ τούτων τὴν ἰσχὺν ἐκράτνε. Καὶ ὁ γε Μίλων ἀπὸ τῆς ἀληθειμμένης ἀσπίδος οὐκ ἐξῶθεῖτο, ἀλλ' ἀντείχετο ὠθούμενος οὐκ ἦττον, ἢ οἱ ἀνδριάντες οἱ τῷ μολύβδῳ συνδεδεμένοι. Καὶ ἀπαξιαπλῶς αἱ μελέται αὐτοῖς παρασκευαί τῶν ἀθλῶν ἦσαν. Εἰ δὲ τὰ Μαρσίου ἢ τὰ Ὀλύμπου τῶν Φρυγῶν περιεργάζοντο κρούματα, καταλιπόντες τὴν κόνιν καὶ τὰ γυμνάσια, ταχὺ γ' ἂν στεφάνων ἢ δόξης ἔτυχον, ἢ διέφυγον τὸ μὴ καταγέλαστοι εἶναι κατὰ τὸ σῶμα; Ἄλλ' οὐ μέντοι οὐδὲ ὁ Τιμόθεος τὴν μελωδίαν ἀφείς, ἐν ταῖς παλαιστραῖς διῆγεν. Οὐ γὰρ ἂν τοσοῦτον ὑπῆρξεν αὐτῷ διενεγκεῖν ἀπάντων

30. Πολυδάμας· Ὑπῆρξε περίφημος ἀθλητής. Βλ. Παισανίας 6, 5. Πρβλ. Πλάτωνος, Πολιτεία 338 C.

31. Μίλων· περίφημος παλαιστής καταγόμενος ἀπὸ τὸν Κρότωνα τῆς νοτίου Ἰταλίας (6ος αἰὼν π.χ.)· κατήγαγε πολλὰς νίκας εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ λοιποὺς ἀγῶνας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

32. Ὁ Μαρσίος καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ὀλύμπος κατήγοντο ἀπὸ τὴν

ἢ μαραγκὸς νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἐπιτύχη τὸν σκοπὸν τῆς τέχνης του, ἔμεῖς δὲ νὰ εἴμεθα κατώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς τεχνίτας αὐτοὺς ὡς πρὸς τὸ νὰ ἠμποροῦμεν νὰ ἀντιλαμβανώμεθα τὰ ἰδικὰ μας πράγματα; Διότι δὲν ἠμπορεῖ ἢ μὲν ἐργασία τῶν χειρωνακτῶν νὰ ἔχη κάποιον σκοπὸν, ὁ δὲ ἀνθρώπινος βίος νὰ μὴ ἔχη σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπων αὐτὸς ποὺ δὲν θέλει νὰ ἐξομοιωθῇ καθ' ὀλοκληρίαν πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, πρέπει νὰ κάμνη τὸ κάθε τι καὶ νὰ λέγη. Διαφορετικά, ἠμπορεῖ νὰ γίνωμεν ὅπως τὰ ἀνερμάτιστα ἀπὸ τὰ πλοῖα, μὲ τὸ νὰ περιφερώμεθα εἰς τὴν ζωὴν μας ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὡσὰν νὰ μὴ ὑπάρχη εἰς τὸ πηδάλιον τῆς ψυχῆς καμμία λογικὴ. Ἄλλ' ὅπως εἰς τοὺς γυμναστικούς ἀγῶνας, ἐὰν δὲ θέλῃς, καὶ εἰς τοὺς μουσικούς, αἱ ἀσκήσεις γίνονται διὰ τὰ ἀγωνίσματα ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ δοθοῦν στεφάνια, κανένας δὲ ποὺ ἀσκεῖται εἰς τὴν πάλην ἢ τὸ παγκράτιον δὲν ἀσκεῖται εἰς τὴν κιθάραν καὶ τὴν φλογέραν. Οὔτε ὁ Πολυδάμας³⁰ λοιπὸν ἠσκεῖτο εἰς αὐτά. Ἄλλ' αὐτὸς πρὶν γίνουσι οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἔσταματοῦσε τὰ ἄρματα ποὺ ἔτρεχαν καὶ μὲ τὰ ἀγωνίσματα αὐτὰ ἐδυνάμωνε. Καὶ ὁ Μίλων³¹ δὲν ἀπώθειτο ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλειμμένην ἀσπίδα, ἀλλ' ἐνῶ ἐσπρώχνετο, ἀντεῖχεν ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰ ἀγάλματα ποὺ εἶναι στερεωμένα μὲ μολύβι. Καὶ γενικὰ αἱ ἀσκήσεις ἦσαν δι' αὐτοὺς αἱ προετοιμασίαι διὰ τὰ ἔπαθλα. Ἐὰν ὁμως ἐγκατέλειπαν τὴν σκόνην καὶ τὰ γυμναστήρια καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ Μαρσίου³² ἢ τοῦ Ὀλύμπου ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, θὰ ἐπετύγχαναν νὰ λάβουν ἀμέσως τὰ στεφάνια καὶ τὴν δόξαν ἢ μὲ δυσκολίαν θὰ ἐξέφευγαν ἀπὸ τὸ νὰ γίνουσι καταγέλαστοι διὰ τὴν σωματικὴν ἀντοχήν; Ἄλλ' ὁμως οὔτε ὁ Τιμόθεος θὰ ἄφηνε τὴν μελωδίαν διὰ νὰ χαζεύῃ εἰς τὰς παλαιίστρας. Διότι δὲν θὰ κατῴρωνε νὰ γίνῃ τόσο ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους εἰς τὴν

Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας φέρονται δὲ ὡς μυθικὰ πρόσωπα (βλ. Ἡροδότου 7, 26· Ξενοφῶντος, Ἀνάβασις 1, 2, 8).

τῇ μουσικῇ, ᾧ γε τοσοῦτον περιῆν τῆς τέχνης, ὥστε καὶ θυμὸν ἐγείρειν διὰ τῆς συντόνου καὶ ἀσθηρᾶς ἁρμονίας, καὶ μέντοι καὶ χαλᾶν καὶ μαλάττειν πάλιν διὰ τῆς ἀνειμένης, ὁπότε βούλοιο. Ταύτη τοι καὶ Ἀλεξάνδρῳ ποτὲ τὸ Φρύγιον ἐπαυλήσαντα, 5 ἐξαναπτήσαι αὐτὸν ἐπὶ τὰ ὄπλα λέγεται μεταξὺ δειπνοῦντα, καὶ ἐπαναγαγεῖν πάλιν πρὸς τοὺς συμπότας, τὴν ἁρμονίαν χαλάσαντα. Τοσαύτην ἰσχὺν ἔν τε μουσικῇ καὶ τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πρὸς τὴν τοῦ τέλους κτῆσιν ἢ μελέτη παρέχεται.

6. Ἐπεὶ δὲ στεφάνων καὶ ἀθλητῶν ἐμνήσθη, ἐκεῖνοι 10 μυρία παθόντες ἐπὶ μυρίοις, καὶ πολλαχόθεν τὴν ῥώμην ἑαυτοῖς συναυξήσαντες, πολλὰ μὲν γυμναστικοῖς ἐνιδρώσαντες πόνοις, πολλὰς δὲ πληγὰς ἐν παιδοτρίβου λαβόντες, δίαιταν δὲ οὐ τὴν ἡδίστην, ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν γυμναστῶν αἰρούμενοι, καὶ τᾶλλα, ἵνα μὴ διατρίβω λέγων, οὕτω διάγοντες ὡς τὸν πρὸ τῆς ἀγω- 15 νίας βίον μελέτην εἶναι τῆς ἀγωνίας, τηρικαῦτα ἀποδύονται πρὸς τὸ στάδιον, καὶ πάντα πονοῦσι καὶ κινδυνεύουσιν, ὥστε κοτίνου λαβεῖν στέφανον, ἢ σελίνου, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων, καὶ νικῶντες ἀναρρηθῆναι παρὰ τοῦ κήρυκος. Ἡμῖν δέ, οἷς ἄθλα τοῦ βίου πρόκειται οὕτω θαυμαστά πλήθει τε καὶ με- 20 γέθει, ὥστε ἀδύνατα εἶναι ῥηθῆναι λόγῳ, ἐπ' ἄμφω καθεύδουσι καὶ κατὰ πολλὴν διαιτωμένοις ἄδειαν, τῇ ἐτέρῳ λαβεῖν τῶν χειρῶν ὑπάρξει; Πολλοῦ μὲντ' ἂν ἄξιον ἦν ἢ ῥαθυμία τῷ βίῳ, καὶ ὃ γε Σαρδανάπαλος τὰ πρῶτα πάντων εἰς εὐδαιμονίαν ἐφέρετο, ἢ καὶ ὁ Μαργίτης, εἰ βούλει, ὃν οὕτ' ἀροτῆρα, οὔτε σκα-

33. Μαργίτης· πρόσωπον ἀρχαιοτάτου κωμικοῦ ποιήματος, ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ὅμηρον· Ὁ Βασίλειος ἐδῶ φαίνεται νὰ ἔχη ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσίν του εἰς τὸν Ὅμηρον. Οἱ σχετικοὶ στίχοι τοῦ ποιήματος ἔχουν οὕτω·

«Πολλ' ἠπίστατο ἔργα, κακῶς δ' ἠπίστατο πάντα·

μουσικήν· αὐτὸς ὑπερεῖχε βέβαια τόσον πολὺ κατὰ τὴν τέχνην, ὥστε μὲ τὴν ὀρμητικὴν καὶ αὐστηρὰν ἀρμονίαν νὰ διεγείρῃ καὶ τὸν θυμὸν καὶ μὲ τὴν ἀπαλὴν πάλιν, ὅταν ἤθελε, νὰ τὸν χαλαρώῃ καὶ νὰ τὸν καταπραῦνῃ. Μὲ τὴν τέχνην αὐτὴν καὶ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅταν κάποτε ἔπαιξε φρυγικὸν μέλος, λέγεται ὅτι ἐνῶ ἐδειπνοῦσε τὸν ἐξεσήκωσεν εἰς τὰ ὄπλα καὶ ὅτι πάλιν τὸν ἐπανέφερον εἰς τοὺς συμπτώτας του, ἀφοῦ ἐχαλάρωσε τὴν ἀρμονίαν. Τόσην μεγάλην δύναμιν καὶ εἰς τὴν μουσικὴν τέχνην καὶ εἰς τοὺς γυμναστικοὺς ἀγῶνας παρέχει ἡ ἀσκησις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ.

6. Ἐπειδὴ δὲ ἐμνημόνευσα στεφάνια καὶ ἀθλητὰς πρέπει νὰ εἰπῶ ὅτι αὐτοὶ τότε ἀναλαμβάνουν τὰ ἀγωνίσματα εἰς τὸ στάδιον, ἀφοῦ ὑποφέρουν ἀπείρους κόπους καὶ αὐξήσουν ἀπὸ παντοῦ τὴν δύναμίν των καὶ ἀφοῦ χύσουν πολὺν ἰδρῶτα εἰς τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις καὶ τιμωρηθοῦν πολὺ ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτὴν καὶ ἀκολουθήσουν ὄχι τὴν πολὺ εὐχάριστον δίαιταν, ἀλλ' ἐκείνην ποὺ τοὺς ἐπιβάλλουν οἱ γυμνασταὶ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, διὰ νὰ μὴ χρονοτριβῶ μὲ τὸ νὰ τὰ ἀναφέρω, ἔτσι περνοῦν ὥστε ἡ ζωὴ των πρὶν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα νὰ εἶναι ἐξάσκησις διὰ τὸν ἀγῶνα. Καὶ ὑφίστανται τὰ πάντα καὶ κινδυνεύουν διὰ νὰ λάβουν ἓνα στεφάνι ἀπὸ κότινον ἢ ἀπὸ σέλινον ἢ ἀπὸ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια· καὶ ἀφοῦ νικήσουν νὰ διακηρυχθῇ τὸ ὄνομα των ἀπὸ τὸν κήρυκα. Ἡμεῖς δέ, εἰς τοὺς ὁποίους πρόκεινται ἔπαθλα τόσον θαυμαστά καὶ κατὰ τὸ πλῆθος καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφοῦν μὲ λόγια, μὲ τὸ νὰ κοιμούμεθα καὶ ἀπὸ τὰ δύο πλευρὰ καὶ νὰ διαιτώμεθα μὲ πολλὴν ἀνεσιν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ πάρωμεν μὲ τὸ ἓνα χέρι μας; Ἀλλ' ὅμως ἔτσι ἡ τεμπελιά θὰ ἄξιζε πολλὰ εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ ὁ Σαρδανάπαλος θὰ ἐθεωρεῖτο ὁ πιὸ εὐτυχὴς ἀπὸ ὄλους, ἢ καὶ ὁ Μαργίτης³³.

τὸν δ' οὐτ' ὄφ' σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτε ἀροτῆρα, οὐτ' ἄλλως τι σοφόν· πάσης δ' ἡμάρτανε τέχνης».

(Βλ. καὶ Κλήμεντος Ἀλεξ., Στρωμ. 4, 2).

πτῆρα, οὔτε ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιτηδείων εἶναι Ὅμηρος ἔφησεν, εἰ δὴ Ὅμηρον ταῦτα. Ἀλλὰ μὴ ἀληθῆς μᾶλλον ὁ τοῦ Πιπτακοῦ λόγος, ὃς χαλεπὸν ἔφησεν ἐσθλὸν ἔμμεναι; Διὰ πολλῶν γὰρ δὴ τῷ ὄντι πόνων διεξελθοῦσι μόλις ἂν τῶν ἀγα-
 5 θῶν ἐκείνων τυχεῖν ἡμῖν περιγένοιτο, ὧν ἐν τοῖς ἄνω λόγοις οὐδὲν εἶναι παράδειγμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐλέγομεν. Οὐ δὴ οὖν θραθυμητέον ἡμῖν, οὐδὲ τῆς ἐν βραχεῖ θραστώνης μεγάλας ἐλπίδας ἀνταλλακτέον, εἴπερ μὴ μέλλοιμεν ὄνειδη τε ἔξειν καὶ τιμωρίας ὑφέξειν, οὐ τι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐνθάδε (καί-
 10 τοι καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν τῷ γε νοῦν ἔχοντι), ἀλλ' ἐν τοῖς, εἴτε ὑπὸ γῆν, εἴτε καὶ ὄπου δὴ τοῦ παντὸς ὄντα τυγχάνει, δικαιοτηρίοις. Ὡς τῷ μὲν ἀκουσίως τοῦ προσήκοντος ἀμαρτόντι κἂν συγγνώμη τις ἴσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο, τῷ δὲ ἐξεπίτηδες τὰ χεῖρω προελομένῳ οὐδεμία παραίτησις τὸ μὴ οὐχὶ πολλαπλα-
 15 σίω τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. Τί οὖν ποιῶμεν; φαίη τίς ἂν. Τί ἄλλο γε, ἢ τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ἔχειν, πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγοντας;

7. Οὐ δὴ οὖν τῷ σώματι δουλευτέον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὰ βέλτιστα ποριστέον, ὥσπερ ἐκ δεσμοτηρίου,
 20 τῆς πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη κοινωνίας αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας λύοντας, ἅμα δὲ καὶ τὸ σῶμα τῶν παθῶν κρεῖττον ἀπεργαζομένους, γαστρὶ μὲν γε τὰ ἀναγκαῖα ὑπηρετοῦντας, οὐχὶ τὰ ἥδιστα προσῆκεν, ὡς οἷ γε τραπεζοποιούς τινας καὶ μαγείρους περινοοῦντες, καὶ πᾶσαν διερευνώμενοι γῆν τε καὶ θάλασσαν,
 25 οἷόν τινα χαλεπῷ δεσπότη φόρους ἀπάγοντες, ἔλεινοι τῆς ἀσχο-

ἐὰν θέλης, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ὅμηρος εἶπεν - ἐὰν βέβαια εἶναι τοῦ Ὁμήρου λόγια αὐτὰ - δὲν ἦταν ἱκανὸς οὔτε νὰ ὀργώσῃ οὔτε νὰ σκάψῃ οὔτε νὰ κάμῃ κάποια ἀλλήν ἐργασίαν ἀπὸ τὰς χρήσιμους εἰς τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ μήπως ὁ λόγος τοῦ Πιπτακοῦ, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ εἶναι κανεὶς ἐνάρετος, δὲν εἶναι περισσότερον ἀληθινός; Διότι ἀλήθεια, ἀφοῦ κοπιᾶσθωμεν πολὺ, τότε μόλις καὶ μετὰ βίας θὰ καταφέρωμεν νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα παραπάνω ἐλέγαμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα παράδειγμα εἰς τὰ ἀνθρώπινα. Δὲν πρέπει λοιπὸν ἡμεῖς νὰ ραθυμοῦμεν, οὔτε νὰ ἀνταλλάσσωμεν τὰς μεγάλας ἐλπίδας μὲ τὴν βραχυχρόνιον ἄνεσιν, ἐὰν δὲν θέλωμεν βέβαια νὰ χλευασθοῦμεν καὶ νὰ τιμωρηθοῦμεν, ὄχι ἐδῶ φυσικὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους (ἂν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι μικρὸν διὰ τὸν μυαλωμένον), ἀλλὰ εἰς τὰ δικαστήρια, πού τυχαίνει νὰ εἶναι εἴτε κάτω ἀπὸ τὴν γῆν εἴτε καὶ ὅπουδήποτε εἰς τὸ σύμπαν. Διότι δι' ἐκεῖνον πού ἔχει ἀμαρτήσῃ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἴσως ὑπάρξῃ κάποια συγχώρησις ἀπὸ τὸν Θεόν, δι' ἐκεῖνον ὅμως πού σκοπίμως ἐδιάλεξε τὸ κακὸν δὲν θὰ ὑπάρξῃ καμμία παράκλησις, ὥστε νὰ μὴ τιμωρηθῇ πολλαπλάσια. Τί νὰ κάμωμεν λοιπὸν; Θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπῇ κάποιος. Τί ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ψυχὴν μας, ἀφοῦ ἐντελῶς σχολάζομεν ἀπὸ τὰς ἄλλας φροντίδας;

7. Δὲν πρέπει λοιπὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας νὰ ὑπηρετοῦμεν δουλικῶς τὸ σῶμα. Ἀλλ' εἰς τὴν ψυχὴν πρέπει νὰ παρέχωμεν τὰ περισσότερα ὠφέλιμα, μὲ τὸ νὰ τὴν ἐλευθερώνωμεν μὲ τὴν φιλοσοφίαν, ὡσὰν ἀπὸ φυλακὴν, ἀπὸ κάθε ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰ σωματικὰ πάθη καὶ μὲ τὸ νὰ κάμνωμεν συνάμα τὸ σῶμα ἀνώτερον ἀπὸ τὰ πάθη. Εἰς τὴν κοιλίαν νὰ προσφέρωμεν τὰ ἀπαραίτητα καὶ ὄχι τὰ εὐχάριστα, ὅπως κάμνουν αὐτοὶ πού ἐφευρίσκουν τραπεζοκόμους καὶ μαγείρους καὶ διερευνοῦν ὄλην τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν διὰ νὰ εὑρουν φαγητά, ὡσὰν νὰ πληρώνουν φόρους εἰς κάποιον σκληρὸν κύριον. Αὐτοὶ εἶναι ἀξιολύπητοι διὰ τὴν ἀσχολίαν, διότι βασανιζόμενοι ὄχι ἐλαφρότερα ἀπὸ αὐτοὺς

λίας, τῶν ἐν ἄδου κολαζομένων οὐδὲν πάσχοντες ἀνεκτότερον,
 ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσκίνῳ φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς
 τετρημένον ἀντλοῦντες πίθον, οὐδὲν πέρας τῶν πόνων ἔχοντες.
 Κουρὰς δὲ καὶ ἀμπεχόνας ἔξω τῶν ἀναγκαίων περιεργάζεσθαι,
 5 ἢ δυστυχοῦντων ἐστί, κατὰ τὸν Διογένους λόγον, ἢ ἀδικούντων.
 Ὡστε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι ὁμοίως αἰσχρὸν
 ἠγεῖσθαι φημί δεῖν τοὺς τοιούτους, ὡς τὸ ἔταιρειν ἢ ἄλλοτριούς
 γάμοις ἐπιβουλεύειν. Τί γὰρ ἂν διαφέρει, τῷ γε νοῦν ἔχοντι, ξυ-
 στίδα ἀναβεβληθῆσθαι, ἢ τι τῶν φούλων ἱμάτιον φέρειν, ἕως ἂν
 10 μηδὲν ἐνδέη τοῦ πρὸς χειμῶνά τε εἶναι καὶ θάλπος ἀλεξητήριον;
 Καὶ τἄλλα δὴ τὸν αὐτὸν τρόπον μὴ περιττότερον τῆς χρείας
 κατεσκευάσθαι, μηδὲ περιέπειν τὸ σῶμα πλέον, ἢ ὡς ἄμεινον
 τῇ ψυχῇ. Οὐχ ἦττον γὰρ ὄνειδος ἀνδρὶ, τῷ γε ὡς ἀληθῶς τῆς
 προσηγορίας ταύτης ἀξίῳ, καλλωπιστὴν καὶ φιλοσώματον εἶναι,
 15 ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν παθῶν ἀγεννῶς διακεῖσθαι. Τὸ γὰρ τὴν
 πᾶσαν σπουδὴν εἰσφέρεισθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα αὐτῷ τὸ σῶμα
 ἔξοι, οὐ διαγινώσκοντός ἐστιν ἑαυτόν, οὐδὲ συνιέντος τοῦ σοφοῦ
 παραγγέλματος, ὅτι οὐ τὸ ὀρώμενόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ
 τινος δεῖται περιττοτέρας σοφίας, δι' ἧς ἕκαστος ἡμῶν, ὅστις
 20 ποτέ ἐστιν, ἑαυτόν ἐπιγνώσεται. Τοῦτο δὲ μὴ καθηραμένοις
 τὸν νοῦν ἀδυνατώτερον, ἢ λημῶντι πρὸς τὸν ἥλιον ἀναβλέψαι.
 Κάθαρσις δὲ ψυχῆς, ὡς ἀθρόως τε εἰπεῖν καὶ ὑμῖν ἰκανῶς, τὰς
 διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς ἀτιμάζειν· μὴ ὀφθαλμοὺς ἐστιᾶν ταῖς

34. Διογένους Λαερτίου 6, 2, 54: «Διογένης μεῖράκιον ἰδὼν καλλωπιζόμενον ἔφη· εἰ μὲν πρὸς ἄνδρας, ἀτυχεῖς· εἰ δὲ πρὸς γυναῖκας, ἀδικεῖς».

πού τιμωροῦνται εἰς τὸν ἄδην, οἱ ὁποῖοι ἀσκόπως ὑποδαυλίζουν τὴν φωτιὰν καὶ κουβαλοῦν νερόν με τὸ κόσκινον καὶ τὸ ρίπτουν εἰς τρυπημένον πιθάρι, δὲν ἠσυχάζουν ποτέ ἀπὸ τοὺς κόπους αὐτοῦς. Τὸ νὰ ἀσχολῆται κανεὶς με τὰ μαλλιά καὶ τὰ ἐνδύματα περισσότερον ἀπὸ ὅσον χρειάζεται, αὐτό, σύμφωνα με τὸν λόγον τοῦ Διογένοῦς³⁴, εἶναι μία φροντίδα ἢ τῶν ταλαιπώρων ἢ τῶν ἀδίκων. Ὡστε τὸ νὰ εἶναι κάποιος καὶ νὰ ὀνομάζεται καλλωπιστῆς ἐξ ἴσου νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρῆται ἀπὸ σᾶς αἰσχρὸν πρᾶγμα, ὅπως ἡ πορνεία καὶ ἡ ἐπιβουλή τῶν ξένων γάμων. Διότι κατὰ τί ἠμπορεῖ νὰ διαφέρῃ, τουλάχιστον διὰ τὸν μυαλωμένον, τὸ νὰ ἔχη φορέσει κανεὶς πολυτελὲς ἔνδυμα ἢ τὸ νὰ φορῆ κάπιο ἀπὸ τὰ εὐτελῆ ἐνδύματα, ἐφόσον κατὰ τίποτε δὲν ὑστερεῖ τοῦτο εἰς τὸ νὰ ἀπομακρύνῃ τὸ κρῦον καὶ τὴν ζέστην; Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον λοιπὸν καὶ τὰ ἄλλα πρέπει νὰ ἐτοιμάζωνται, ὥστε νὰ μὴ εἶναι περισσότερα ἀπὸ τὴν ἀνάγκην καὶ νὰ μὴ περιποιούμεθα τὸ σῶμα περισσότερον παρὰ τόσον, ὅσον εἶναι συμφερότερον εἰς τὴν ψυχὴν. Διότι δὲν εἶναι μικροτέρα ἐντροπὴ διὰ τὸν ἄνδρα, δι' αὐτὸν βέβαια πού πράγματι ἀξίζει νὰ φέρῃ τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν, τὸ νὰ εἶναι καλλωπιστῆς καὶ φιλοσώματος, ὅσον καὶ τὸ νὰ κυριαρχῆται ἀπὸ ἕνα ἄλλο ἀπὸ τὰ πάθη. Διότι τὸ νὰ καταβάλλῃ κάθε φροντίδα διὰ νὰ ἔχη τὸ σῶμά του ὅσον ἠμπορεῖ πιὸ καλά, αὐτὸ δὲν εἶναι δουλειὰ ἀνθρώπου πού γνωρίζει τὸν ἑαυτὸν του· οὔτε ἀνθρώπου πού γνωρίζει τὸ σοφὸν παράγγελμα, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι αὐτὸ πού φαίνεται, ἀλλ' ὅτι χρειάζεται περισσοτέραν σοφίαν, με τὴν ὁποίαν ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς θὰ γνωρίσῃ ποῖος τέλος πάντων εἶναι. Αὐτὸ ὅμως, ἐὰν δὲν καθαρίσωμεν τὸν νοῦν, εἶναι πρᾶγμα πολὺ πιὸ δύσκολον ἀπὸ ὅσον εἶναι τὸ νὰ ἰδῆ τὸν ἥλιον αὐτὸς πού ἔχει χαλασμένα τὰ μάτια. Τὸ καθάρισμα ὅμως τῆς ψυχῆς, διὰ νὰ ὁμιλήσω καὶ γενικὰ καὶ ἱκανοποιητικὰ διὰ σᾶς, εἶναι ἡ περιφρόνησις τῶν ἡδονῶν πού προέρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις. Δηλαδὴ τὰ μάτια δὲν πρέπει νὰ ψυχαγωγοῦνται με τὰς ἀτόπους ἐπιδείξεις τῶν ἀγυρτῶν ἢ νὰ βλέπουν σώματα πού

ἀτόποις τῶν θαυματοποιῶν ἐπιδείξεισιν, ἢ σωματῶν θείαις ἡδο-
 νῆς κέντρον ἐναφιέντων, μὴ διὰ τῶν ὠτων διεφθαρμένην μελω-
 δίαν τῶν ψυχῶν καταχεῖν. Ἀνελευθερίας γὰρ δὴ καὶ ταπεινό-
 τητος ἔκγονα πάθη ἐκ τοῦ τοιοῦτου δὲ τῆς μουσικῆς εἵδους
 5 ἐγγίνεσθαι πέφυκεν. Ἀλλὰ τὴν ἐτέραν μεταδιωκτέον ἡμῖν,
 τὴν ἀμείνω τε καὶ εἰς ἀμεινον φέρουσαν, ἣ καὶ Δαβὶδ χρώμενος,
 ὁ ποιητῆς τῶν ἱερῶν ᾠσμάτων, ἐκ τῆς μανίας, ὡς φασι, τὸν
 βασιλέα καθίστη. Λέγεται δὲ καὶ Πυθαγόραν, κωμασταῖς περι-
 τυχόντα μεθύουσι, κελεύσαι τὸν ἀθλητὴν τὸν τοῦ κόμου κατάρ-
 10 χοντα, μεταβαλόντα τὴν ἁρμονίαν, ἐπαυλῆσαί σφισι τὸ Δώριον,
 τοὺς δὲ οὕτως ἀναφρονῆσαι ὑπὸ τοῦ μέλους, ὥστε τοὺς στεφά-
 νους ῥίψαντας, αἰσχυνομένους ἐπανελθεῖν. Ἔτεροι δὲ πρὸς ἀθ-
 λὸν κορυβαντιῶσι καὶ ἐκβακχεύονται. Τοσοῦτόν ἐστι τὸ διά-
 φορον ὑγιοῦς ἢ μοχθηρᾶς μελωδίας ἀναπλησθῆναι. Ὡστε τῆς
 15 νῦν δὴ κρατούσης ταύτης ἦττον ὑμῖν μεθεκτέον, ἢ οὐτινοσοῦν τῶν
 προδήλως αἰσχίστων. Ἀτμούς γε μὴν παντοδαπούς ἡδονὴν ὀσφρή-
 σει φέροντας τῷ ἀέρι καταμιγνύναι, ἢ μύροις ἑαυτοὺς ἀναχρώννυ-
 σθαι, καὶ ἀπαγορεύειν αἰσχύνομαι. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ
 μὴ χρῆναι τὰς ἐν ἀφῆ καὶ γεύσει διώκειν ἡδονάς, ἢ ὅτι κατα-
 20 ναγκάζουσιν αὐταὶ τοὺς περὶ τὴν ἑαυτῶν θήραν ἐσχολακότας,
 ὥσπερ τὰ θρέμματα, πρὸς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν συν-
 νευκότας ζῆν. Ἐνὶ δὲ λόγῳ παντὸς ὑπεροπτεόν τοῦ σώματος
 τῷ μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ κατορωρῆσθαι μέλλον-
 τι, ἢ τοσοῦτον ἀνθεκτέον αὐτοῦ ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὑπηρεσίαν
 25 φιλοσοφία κτωμένον, εἰκότα πον λέγων τῷ Παύλῳ, δς παρ-
 αινεῖ μηδεμίαν χρῆναι τοῦ σώματος πρόνοιαν ἔχειν εἰς ἐπιθυμιῶν
 ἀφορμὴν. Ἡ τί διαφέρουσιν οἱ τοῦ μὲν σώματος, ὡς ἂν κάλ-

35. Πλάτωνος, Πολιτεία 411 Α.

36. Ρωμ. 13, 14· Γαλάτ. 5, 16.

ἔξακοντίζουν τὸ κεντρὶ τῆς ἡδονῆς· οὔτε νὰ γεμίζουν αἱ ψυχὰ ἀπὸ διεφθαρμένην μελωδίαν ποὺ φέρουν τὰ αὐτιά. Διότι εἶναι φυσικὸν ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς μουσικῆς νὰ γεννῶνται πάθη ποὺ ὑποδουλώνουν καὶ ἔξευτελίζουν τὴν ψυχὴν. Ἄλλ' ἡμεῖς πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν ἄλλην, ποὺ εἶναι ἀνωτέρα καὶ ποὺ ὀδηγεῖ ὑψηλότερα. Αὐτὴν ἐχρησιμοποίησε καὶ ὁ Δαβίδ, ὁ ποιητῆς τῶν ἱερῶν ψαλμῶν, καὶ ἐθεράπευσε, καθὼς λέγουν, τὸν βασιλέα ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς μελαγχολίας. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Πυθαγόρας, ὅταν συνήνητησε παρέαν μεθυσμένων, παρήγγειλε εἰς τὸν ὄργανοπαίκτην, ποὺ ἦταν ἀρχηγὸς τῆς διασκεδάσεως, νὰ ἀλλάξη τὴν ἀρμονίαν καὶ νὰ παίξη εἰς αὐτοὺς τὸ δωρικὸν μέλος. Ἐκεῖνοι δὲ τόσον ἤλθαν εἰς τὰ σύγκαλά των ἀπὸ τὸ μέλος, ὥστε ἐπέταξαν τὰ στεφάνια καὶ ἐντροπιασμένοι ἐγύρισαν εἰς τὰ σπίτια των. Ἄλλοι δὲ μὲ τὴν αὐλησιν γίνονται ἔξαλλοι ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν καὶ ἔξεγείρονται εἰς βακχικὴν μανίαν. Τόσον πολὺ διαφέρει τὸ νὰ χορτάση κανεὶς ἀπὸ καλὴν ἢ κακὴν μελωδίαν! Ὡστε πρέπει νὰ ἀπέχωμεν τόσον πολὺ ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερα, ὅσον καὶ ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἀπὸ τὰ ὀλοφάνερα αἰσχρὰ πράγματα. Ἄλλ' ὁμως τὰ διάφορα ἀρώματα ποὺ προκαλοῦν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ὄσφρησιν μὲ τὸ νὰ ἀνακατεύωνται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ τὸ ἀρωμάτισμα τοῦ ἑαυτοῦ μας μὲ μυρωδικά, ἐντρέπομαι καὶ νὰ τὰ ἀπαγορεύω. Τί δὲ θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς διὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν τὰς ἡδονὰς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀφὴν καὶ τὴν γεῦσιν, παρὰ ὅτι αὐταὶ ἔξαναγκάζουν αὐτοὺς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ κυνήγι αὐτῶν νὰ ζοῦν, ὅπως τὰ κτήνη τοῦ ἀποβλέπουν εἰς τὴν κοιλίαν καὶ τὰ ὑποκοιλία; Μὲ μίαν δὲ λέξιν, αὐτὸς ποὺ δὲν θέλει νὰ παραχωθῆ ὡσὰν εἰς τὸν βόρβορον μέσα εἰς τὰς ἡδονὰς, πρέπει νὰ περιφρονῆ παντελῶς τὸ σῶμα, ἢ τόσον μόνον πρέπει νὰ τὸ φροντίζη, ὅσον λέγει ὁ Πλάτων³⁵, νὰ τὸ ἔχωμεν βοηθὸν εἰς τὴν φιλοσοφημένην ζωὴν· λέγων σχεδὸν παρόμοια μὲ τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος συμβουλεύει ὅτι δὲν πρέπει νὰ φροντίζωμεν καθόλου διὰ τὸ σῶμα εἰς ἀφορμὴν πρὸς ἐπιθυμίας³⁶. Ἡ εἰς τί διαφέρουν αὐτοὶ ποὺ φροντίζουν διὰ τὸ σῶ-

λιστα ἔχοι, φροντίζουσι, τὴν δὲ χρησομένην αὐτῷ ψυχὴν ὡς
 οὐδενὸς ἀξίαν περιορῶσι, τῶν περὶ τὰ ὄργανα σπουδαζόντων,
 τῆς δὲ δι' αὐτῶν ἐνεργούσης τέχνης καταμελούντων; Πᾶν μὲν
 οὖν τοῦναντίον κολάζειν αὐτὸ καὶ κατέχειν, ὥσπερ θηρίου τὰς
 5 ὀρμάς, προσῆκε, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ θορυβούς ἐγγνωμένους
 τῇ ψυχῇ οἴονεὶ μάλιστα τῷ λογισμῷ καθικνουμένους κοιμίζειν,
 ἀλλὰ μὴ πάντα χαλινὸν ἡδονῆς ἀνέντας περιορᾶν τὸν νοῦν, ὥσ-
 περ ἡνίοχον ὑπὸ δυσηρίων ἵππων ὕβρει φερομένων παρασυρό-
 μενον ἄγεσθαι· καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμῆσθαι, δς τῶν συνόντων
 10 τινὰ καταμαθῶν γυμνασίοις τε καὶ σιτίοις ἑαυτὸν εἰς μάλα κα-
 τασκευάζων· «οὗτος ἔφη· οὐδὲ παύσῃ χαλεπώτερον σεαυτῷ κα-
 τασκευάζων τὸ δεσμοκτήριον;». Διὸ δὴ καὶ Πλάτωνά φασι τὴν
 ἐκ σώματος βλάβην προειδόμενον, τὸ νοσῶδες χωρίον τῆς Ἀτ-
 τικῆς τὴν Ἀκαδημίαν καταλαβεῖν ἐξεπίτηδες, ἵνα τὴν ἄγαν
 15 εὐπάθειαν τοῦ σώματος, οἷον ἀμπέλου τὴν εἰς τὰ περιττὰ φορὰν
 περικόπτει. Ἐγὼ δὲ καὶ σφαλερὰν εἶναι τὴν ἐπ' ἄκρον εὐεξίαν
 ἱατρῶν ἤκουσα.

8. Ὅτε τοίνυν ἡ ἄγαν αὕτη τοῦ σώματος ἐπιμέλεια αὐ-
 τῷ τε ἀλυσιτελῆς τῷ σώματι, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμπόδιόν
 20 ἔστι, τό γε ὑποπεπτωκέναι τούτῳ καὶ θεραπεύειν, μανία σαφῆς.
 Ἄλλὰ μὴν εἰ τούτου γε ὑπερορᾶν μελετήσασμεν, σχολῆ γ' ἄλλο
 τι τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάσασμεν. Τί γὰρ ἔτι χρησόμεθα πλού-
 τῳ, τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονὰς ἀτιμάζοντες; Ἐγὼ μὲν οὐχ

37. Ὑπαινίσσεται ἐνταῦθα ὁ Βασίλειος, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ἔργων
 του (βλ. ὁμιλία Περὶ νηστείας α' 9 καὶ β' 7) τὸν Ἱπποκράτειον ἀφορισμὸν

μα, πῶς θὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον γερὸν, καὶ περιφρονοῦν τὴν ψυχὴν ποὺ θὰ χρησιμοποίησῃ, ὡσὰν νὰ ἔχη καμμίαν ἀξίαν, αὐτοὺς ποὺ φροντίζουν διὰ τὰ ὄργανα καὶ παραμελοῦν τὴν τέχνην ποὺ μὲ αὐτὰ ἀσκεῖται; Ὅλως διόλου λοιπὸν τὸ ἀντίθετον πρέπει· νὰ τὸ περιορίζωμεν καὶ νὰ συγκρατῶμεν, ὡσὰν θηρίον, τὰς ὀρμάς, καὶ νὰ ἀποκοιμίζωμεν τοὺς θορύβους ποὺ αὐτὸ ἐμβάλλει εἰς τὴν ψυχὴν μὲ τὸ νὰ πλήττωμεν αὐτὸ μὲ τὴν λογικὴν, ὡσὰν μὲ μαστίγιον, ἀλλὰ νὰ μὴ, μὲ τὸ νὰ χαλαρώνωμεν κάθε χαλινάρι τῆς ἡδονῆς, παραμελοῦμεν τὸν νοῦν, ὥστε νὰ ὀδηγῆται ὅπως ὁ ἀμαξηλάτης ποὺ παρασύρεται ἀπὸ τὰ ἀφηνιασμένα καὶ ἀσυγκράτητα ἄλογα. Πρέπει νὰ ἐνθυμηθοῦμεν καὶ τὸν Πυθαγόραν, ὁ ὅποιος, ὅταν ἐπληροφόρηθη ὅτι κάποιος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του ἐπάχυνε πάρα πολὺ τὸν ἑαυτὸν του καὶ μὲ τὰς ἀσκήσεις καὶ μὲ τὰς τροφάς, εἶπε: «Σὺ δὲν θὰ παύσης νὰ κατασκευάζῃς βαρύτερον διὰ τὸν ἑαυτὸν σου τὸ δεσμωτήριον;». Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Πλάτων, λέγουν, ἐπειδὴ προεῖδε τὴν βλάβην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ σῶμα, ἐξεπίτηδες ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, νοσηρὸν μέρος τῆς Ἀττικῆς, διὰ νὰ περικόπτῃ τὴν ὑπερβολικὴν καλοπέρασιν τοῦ σώματος, ὅπως κλαδεύουν τὰ περιττὰ ἀπὸ τὴν ἀμπελον. Ἐγὼ δὲ ἔχω ἀκούσει ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς ὅτι ἡ ἄκρα εὐρωστία εἶναι μάλιστα ἐπιβλαβής³⁷.

8. Ὅταν λοιπὸν αὐτὴ ἡ ὑπερβολικὴ φροντίδα εἶναι καὶ ἀσύμμετρος διὰ τὸ ἴδιον τὸ σῶμα καὶ γίνεται ἐμπόδιον εἰς τὴν ψυχὴν, τότε ἀσφαλῶς καὶ ἡ ὑποδούλωσις εἰς αὐτὸ καὶ ἡ περιποίησης εἶναι ξεκάθαρη τρέλλα. Ἄλλ' ὅμως, ἐὰν πράγματι ἐφροντίζαμεν νὰ τὸ περιφρονοῦμεν, δὲν θὰ εἶχαμεν καιρὸν νὰ θαυμάζωμεν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. Διότι εἰς τί θὰ χρησιμοποίησωμεν πλέον τὸν πλοῦτον, ἐὰν περιφρονοῦμεν τὰς σωματικὰς ἡδονάς; Ἐγὼ μὲν δὲν βλέπω τὴν χρησιμότητά, ἐκτὸς ἐὰν προκαλῆ κάποιαν εὐχαρίστησιν τὸ νὰ ξενυχτῶ

1, 3· «ἐν τοῖς γυμναστικοῖσιν αἱ ἐπ' ἄκρον εὐεξίαί σφαλεραί, ἦν ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἔωσιν».

ὄρω, πλὴν εἰ μὴ, κατὰ τοὺς ἐν τοῖς μύθοις δράκοντας, ἡδονὴν
 τινὰ φέροι θησαυροῖς κατορωρυγμένοις ἐπαγρυπνεῖν. Ὁ γε
 μὴν ἐλευθερίως πρὸς τὰ τοιαῦτα διακειῖσθαι πεπαιδευμένος,
 πολλοῦ ἂν δέοι ταπεινόν τι καὶ αἰσχρὸν ἔργω ἢ λόγῳ ποτὲ προ-
 5 ἐλθεῖν. Τὸ γὰρ τῆς χρείας περιττότερον, κἂν Λύδιον ἢ ψῆγμα,
 κἂν τῶν μυρμήγκων ἔργον τῶν χρυσοφόρων, τοσοῦτῳ πλεον
 ἀτιμάσει, ὅσῳπερ ἂν ἦττον προσδέηται· αὐτὴν δὲ δῆπου τὴν
 χρείαν τοῖς τῆς φύσεως ἀναγκαίοις, ἀλλ' οὐ ταῖς ἡδοναῖς ὀρι-
 εῖται. Ὡς οἱ γε τῶν ἀναγκαίων ὄρων ἔξω γενόμενοι, παραπλη-
 10 σίως τοῖς κατὰ τοῦ πρᾶνοῦς φερομένοις, πρὸς οὐδὲν στάσιμον
 ἔχοντες ἀποβῆναι, οὐδαμοῦ τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἴστανται,
 ἀλλ' ὅσῳπερ ἂν πλείω προσπεριβάλονται, τοῦ ἴσου δέονται
 ἢ καὶ πλείονος πρὸς τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, κατὰ τὸν
 Ἐξηκεστίδου Σόλωνα, ὃς φησι·

15 «Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται.»

Τῷ δὲ Θεόγνιδι πρὸς ταῦτα διδασκάλῳ χρηστέον λέγοντι·

«Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν, οὐτ' εὔχομαι, ἀλλὰ μοι εἶη
 ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων, μηδὲν ἔχοντι κακόν.»

Ἐγὼ δὲ καὶ Διογένους ἄγαμαι τὴν πάντων ὁμοῦ τῶν ἀνθρωπί-
 20 νων ὑπεροψίαν, ὃς γε καὶ βασιλέως τοῦ μεγάλου ἑαυτὸν ἀπέ-
 φηγε πλουσιώτερον, τῷ ἐλαττόνων ἢ ἐκείνος κατὰ τὸν βίον
 προσδεῖσθαι. Ἡμῖν δὲ ἄρα εἰ μὴ τὰ Πυθίου τοῦ Μυσοῦ προσεῖη
 τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ βοσκημάτων ἔσμοι
 πλείους ἢ ἀριθμῆσαι, οὐδὲν ἔξαρκέσει. Ἄλλ' οἶμαι, προσήκει
 25 ἀπόντα τε μὴ ποθεῖν τὸν πλοῦτον, καὶ παρόντος, μὴ τῷ κεκτῆ-

38. Περὶ τῷ χρυσοφόρων μυρμήγκων ὁμιλεῖ ὁ Ἡρόδοτος Γ' 102 κ.εξ.

39. Βλ. εἰς Σόλωνα, ἀπόσπ. 1, 5, 7 Diehl, καὶ Θεόγνις 227.

κάνεις ἐπάνω εἰς τοὺς παραχωμένους θησαυρούς, ὅπως ἔκαμαν οἱ δρᾶκοι τῶν παραμυθιῶν. Αὐτὸς βέβαια ποὺ ἔχει μορφωθῆ νὰ εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τέτοια πράγματα θὰ δυσκολευθῆ πολὺ νὰ προτιμήσῃ ποτὲ ἐμπράκτως ἢ μὲ τὸν λόγον κάτι τι τὸ ταπεινὸν καὶ ἀνάρμοστον. Διότι τὸ παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, εἴτε αὐτὸ εἶναι σκόνη χρυσοῦ ἀπὸ τὸν Λυδικὸν ποταμόν, εἴτε προῖον τῶν χρυσοφόρων μυρμηγκῶν³⁸, τόσον πιὸ πολὺ θὰ τὸ περιφρονήσῃ, ὅσον πιὸ ὀλιγώτερον θὰ τὸ χρειάζεται. Αὐτὴν δὲ τὴν ἀνάγκην θὰ τὴν καθορίζουν βέβαια ὄχι αἱ τέρψεις, ἀλλ' αἱ φυσικαὶ ἀνάγκαι. Διότι αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ξεπερνοῦν τὰ φυσικὰ ὄρια, ὁμοιάζοντες πρὸς τοὺς κατρακυλοῦντας τὸν κατήφορον καὶ μὴ ἔχοντας ποῦ νὰ πατήσουν, δὲν σταματοῦν πουθενὰ εἰς τὴν ὁρμὴν των πρὸς τὰ ἐμπρός. 'Αλλ' ὅσον περισσότερα ἀποκτοῦν τόσον περισσότερα χρειάζονται ἢ καὶ περισσότερα διὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἐπιθυμίαν, σύμφωνα πρὸς τὸν Σόλωνα, τὸν υἱὸν τοῦ Ἐξηκεστίδου, ὁ ὅποιος λέγει·

«τοῦ ἀνθρωπίνου πλοῦτου δὲν ὑπάρχει κανένα φανερόν τέρμα»³⁹. Πρέπει δὲ νὰ ἔχωμεν ὡς διδάσκαλον δι' αὐτὰ καὶ τὸν Θεόγνιν, ὁ ὅποιος λέγει·

«Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ πλουτήσω, οὔτε τὸ εὐχομαι· ἀλλὰ μακάρι νὰ ζῶ μὲ τὰ ὀλίγα καὶ νὰ μὴ ἔχω κανένα κᾶκόν»⁴⁰.

Ἐγὼ δὲ θαυμάζω καὶ τὸν Διογένη διὰ τὴν περιφρόνησίν του πρὸς κάθε τι τὸ ἀνθρώπινον. Αὐτὸς ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι πλουσιώτερος ἀπὸ τὸν μεγάλον βασιλέα, διότι ἐχρειάζετο ὀλιγώτερα διὰ τὴν ζωὴν του πράγματα ἀπὸ ἐκείνον. Δι' ἡμᾶς λοιπὸν δὲν θὰ ἦταν ἀρκετὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἶχαμεν τὰ τάλαντα τοῦ Πυθίου ἀπὸ τὴν Μυσίαν καὶ τόσα καὶ ἄλλα τόσα στρέμματα γῆς, ἢ ἀριθμούσαμεν πολὺ περισσότερα πλήθη ἀπὸ ζῶα. Ἀλλὰ, νομίζω, ἀρμόζει καὶ ὅταν ἀπουσιάζῃ ὁ πλου-

40. Βλ. Θεόγνις, 1155 - 1156.

σθαι μᾶλλον φρονεῖν, ἢ τῷ εἰδέναι αὐτὸν διατίθεσθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Σωκράτους εὖ ἔχει, ὃς μέγα φρονοῦντος πλουσίου ἀνδρὸς ἐπὶ τοῖς χρήμασιν, οὐ πρότερον αὐτὸν θαυμάσειν ἔφη, πρὶν ἂν καὶ ὅτι κεχρησθῆται τούτοις ἐπίσταται πειραθῆναι. Ἡ Φειδίας 5 μὲν καὶ Πολύκλειτος, εἰ τῷ χρυσίῳ μέγα ἐφρόνονν καὶ τῷ ἐλέφαντι, ὧν ὁ μὲν Ἑλλείους τὸν Δία, ὁ δὲ τὴν Ἥραν Ἀργείοις ἐποησάτην, καταγελάστω ἂν ἦσθην ἀλλοτρίῳ πλούτῳ καλλωπιζόμενοι, ἀφέντες τὴν τέχνην, ὑφ' ἧς καὶ ὁ χρυσὸς ἠδίων καὶ τιμιώτερος ἀπεδείχθη, ἡμεῖς δὲ τὴν ἀνθρωπείαν ἀρετὴν οὐκ 10 ἐξαρκεῖν ἑαυτῇ πρὸς κόσμον ὑπολαμβάνοντες, ἐλάττονος αἰσχύνης ἄξια ποιεῖν οἴομεθα; Ἀλλὰ δῆτα πλούτου μὲν ὑπεροφόμεθα καὶ τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς ἀτιμάσομεν, κολακείας δὲ καὶ θωπείας διωξόμεθα, καὶ τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώπεκος τὸ κερδαλέον τε καὶ ποικίλον ζηλώσομεν; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὁ μᾶλ- 15 λον φευκτέον τῷ σωφρονοῦντι τοῦ πρὸς δόξαν ζῆν, καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα προσκοπεῖν, καὶ μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τοῦ βίου, ὥστε κἂν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀντιλέγειν, κἂν ἀδοξεῖν καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δέη, μηδὲν αἰρεῖσθαι τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων παρακινεῖν. Ἡ τὸν μὴ οὕτως ἔχοντα 20 τί τοῦ Αἰγυπτίου σοφιστοῦ φήσομεν ἀπολείπειν, ὃς φυτὸν ἐγίγνετο καὶ θηρίον, ὅποτε βούλοιο, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ πάντα χρήματα; Εἴπερ δὴ καὶ αὐτὸς νῦν μὲν τὸ δίκαιον ἐπαινέσεται

41. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται ἐδῶ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Δαρεῖον (βλ. Δίων Χρυσόστομος, Περὶ βασιλείας, λόγος 3, 102).

42. Ἀρχιλόχος Πάριος· λυρικός ποιητής, ζήσας περὶ τὸ 708 - 628 π.Χ. Συνέταξε σατίρας, ἀλλ' ὁ μῦθος του περὶ τῆς ἀλώπεκος, ὁ ὅποιος κατέστη περίφημος εἰς τὴν ἀρχαιότητα, δὲν διεσώθη. Τὸ χωρίον μνημονεύει ὁ Πλάτων, Πολιτεία 365 C.

43. Πρόκειται περὶ τοῦ Πρωτέως, τοῦ μυθικοῦ «θαλασσίου γέροντος».

τος, νά μή τόν ποθοῦμεν, καί ὅταν ὑπάρχη, νά μή μεγαλοφρονοῦμεν διὰ τήν κατοχήν του, ἀλλά, διὰ τὸ ὅτι γνωρίζομεν νά τόν διαχειριζόμεθα. Διότι τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Σωκράτους εἶναι σωστόν⁴¹. Αὐτός, ὅταν κάποιος πλούσιος ἄνθρωπος ἔκαυχᾶτο διὰ τὰ χρήματα, εἶπεν ὅτι δὲν θὰ τὸν θαυμάσῃ πρὶν μάθῃ ὅτι γνωρίζει καὶ νά τὰ χρησιμοποιοῖ. Ἡ ὁ Φειδίας μὲν καὶ ὁ Πολύκλειτος, ἐὰν ὑπερηφανεύοντο διὰ τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἔλεφαντοστοῦν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ μὲν Φειδίας κατεσκεύασε τὸν Δία εἰς τοὺς Ἥλειους, ὁ δὲ τὴν Ἥραν εἰς τοὺς Ἀργεῖους, θὰ ἦταν καταγέλαστοι, διότι θὰ ἐκαμάρωναν μὲ ξένον πλοῦτον καὶ θὰ ἄφηναν τὴν τέχνην των, μὲ τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ χρυσὸς ἀπεδείχθη πιὸ γλυκὸς καὶ πιὸ πολύτιμος. Ἡμεῖς δὲ μὲ τὸ νά θεωροῦμεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ δὲν ἀρκεῖ μόνη τῆς πρὸς στολισμόν, νομίζομεν ὅτι κάμνομεν πράγματα ποῦ εἶναι ἄξια διὰ μικρότεραν ἐντροπήν;

Ἄλλ' ἔστω, θὰ περιφρονήσωμεν λοιπὸν τὸν πλοῦτον καὶ θὰ ὑποτιμήσωμεν τὰς αἰσθησιακὰς τέρψεις· θὰ ἐπιδιώξωμεν ὅμως τὰς κολακείας καὶ τὰ θωπεύματα καὶ θὰ ζηλέψωμεν τὴν πανουργίαν καὶ τὴν δολιότητα τῆς ἀλεπούς τοῦ Ἀρχιλόχου⁴²; Ὁχι! Διότι διὰ τὸν μυαλωμένον δὲν ὑπάρχει κάτι ἄλλο ποῦ πρέπει νά ἀποφεύγῃ περισσότερο ἀπὸ τὸ νά ζῆ διὰ τὴν δόξαν καὶ νά ἐξετάζῃ αὐτὰ ποῦ οἱ πολλοὶ ἐπικροτοῦν καὶ νά μή κάμνῃ τὸν ὀρθὸν λόγον ὁδηγὸν τοῦ βίου, ὥστε, καὶ ἐὰν χρειασθῇ νά ἀντιλέγῃ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐὰν περιφρονηθῇ καὶ διατρέχῃ τὸν κίνδυνον χάριν τοῦ καλοῦ, νά μή προτιμήσῃ νά μετακινήσῃ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποῦ εἶναι ἀποδεδειγμένως σωστά. Ἡ αὐτὸς ποῦ δὲν συμπεριφέρεται ἔτσι, κατὰ τί θὰ εἴπωμεν ὑστερεῖ ἀπὸ τὸν Αἰγύπτιον σοφιστὴν⁴³, ὁ ὁποῖος ἐγένετο φυτὸν καὶ θηρίον, ὅταν ἤθελε, καὶ φωτιά καὶ νερὸν καὶ ὄλα τὰ πράγματα; Ἐὰν λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἄλλοτε μὲν θὰ ἐ-

(Βλ. Ὀδύσσεια δ' 384 κ.ἑξ. 455 κ.ἑξ). Ὁ Βασίλειος φαίνεται ὅτι δανεῖζεται τὴν ἔκφρασιν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, Εὐθύδημος, 288 Β· «ἀλλά τὸν Πρωτέα μιμείσθον, τὸν αἰγύπτιον σοφιστὴν», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ θαυματοποιοῦ.

παρὰ τοῖς τοῦτο τιμῶσι, νῦν δὲ τοὺς ἐναντίους ἀφήσει λόγους, ὅταν τὴν ἀδικίαν εὐδοκιμοῦσαν αἰσθηται, ὅπερ δίκης ἐστὶ κο-
λάκων. Καὶ ὡς περ φασὶ τὸν πολὺποδα τὴν χρόαν πρὸς τὴν ὑπο-
κειμένην γῆν, οὕτως αὐτὸς τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς τῶν συνόν-
5 των γνώμας μεταβαλεῖται. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν πού κἂν τοῖς ἡμε-
τέροις λόγοις τελειότερον μαθησόμεθα, ὅσον δὲ σκιαγραφίαν
τινὰ τῆς ἀρετῆς, τό γε νῦν εἶναι, ἐκ τῶν ἐξωθεν παιδευμάτων
περιγραφώμεθα. Τοῖς γὰρ ἐπιμελῶς ἐξ ἐκάστου τὴν ὠφέλειαν
ἀθροίζουσιν, ὡς περ τοῖς μεγάλοις τῶν ποταμῶν, πολλαὶ γί-
10 νεσθαι πολλαχόθεν αἱ προσθήκαι πεφύκασι. Τὸ γὰρ καὶ σμικρὸν
ἐπὶ σμικρῷ κατατίθεσθαι, οὐ μᾶλλον εἰς ἀργυρίου προσθήκην,
ἢ καὶ εἰς ἡντιναοῦν ἐπιστήμην ὀρθῶς ἠγεῖσθαι ἔχειν τῷ ποιητῇ
προσῆκεν. Ὁ μὲν οὖν Βίας, τῷ υἱεῖ πρὸς Αἰγυπτίους ἀπαίροντι,
καὶ πυρθανομένῳ τί ἂν ποιῶν αὐτῷ μάλιστα κεχαρισμένα πρᾶτ-
15 τοι, «ἐφόδιον, ἔφη, πρὸς γῆρας κτησάμενος» τὴν ἀρετὴν δὴ τὸ
ἐφόδιον λέγων, μικροῖς ὄροις αὐτὴν περιγράφων, ὅς γε ἀνθρω-
πίνῳ βίῳ τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφέλειαν ὠρίζετο. Ἐγὼ δὲ κἂν τὸ
Τιθωνοῦ τις γῆρας, κἂν τὸ Ἀργανθωνίου λέγη, κἂν τὸ τοῦ
μακροβιωτάτου παρ' ἡμῖν Μαθουσάλα, ὅς χίλια ἔτη, τριάκοντα
20 δεόντων, βιῶναι λέγεται, κἂν σύμπαντα τὸν ἀφ' οὗ γεγόνασιν
ἄνθρωποι χρόνον ἀναμετρήῃ, ὡς ἐπὶ παίδων διανοίας γελάσομαι,
εἰς τὸν μακρὸν ἀποσκοπῶν καὶ ἀγῆρω αἰῶνα, οὗ πέρας οὐδέν

44. Βλ. Ἡσιόδου, Ἔργα καὶ Ἡμέραι 359. Ἀντίστοιχος πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ παροιμία «φασοῦλι τὸ φασοῦλι γεμίζει τὸ σακοῦλι».

45. Βλ. Διογένους Λαερτίου 1, 5, 88 Β.

46. Τιθωνός· μυθικὸν πρόσωπον· ἡ σύζυγός του Ἡὼ ἐζήτησε ἀπὸ

παινέση τὴν δικαιοσύνην ἔμπρός εἰς ἐκείνους ποὺ τὴν τιμοῦν, ἄλλοτε δὲ θὰ εἴπη τὰ ἀντίθετα λόγια, ὅταν ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ ἀδικία προκόπτει, αὐτὸ εἶναι πρᾶγμα ποὺ συνηθίζουν οἱ κόλακες. Καὶ ὅπως διὰ τὴν σαρανταποδαροῦσαν λέγουν ὅτι προσαρμόζεται ἀνάλογα πρὸς τὸ χρῶμα τοῦ ὑποκειμένου χῶματος, ἔτσι καὶ αὐτὸς μεταβάλλει τὴν γνώμην του πρὸς τὰς γνώμας τῶν συντρόφων του.

Ἄλλ' αὐτὰ θὰ τὰ μάθωμεν τελειότερα καὶ ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας Γραφὰς. Πρὸς τὸ παρὸν ὁμως θὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ μαθήματα. Διότι δι' αὐτοὺς δὲ ποὺ με φροντίδα συλλέγουν ἀπὸ κάθε πρᾶγμα τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ παντοῦ φυσικὰ προστίθενται πολλά, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ μεγάλα ἀπὸ τὰ ποτάμια. Αὐτὸ δὲ ποὺ ἐπίστευεν ὁ ποιητῆς ⁴⁴ ἦταν σωστό· ὅτι δηλαδὴ τὸ νὰ προσθέτη κανεὶς τὸ ὀλίγον ἐπάνω εἰς τὸ ὀλίγον, ἔχει σημασίαν ὄχι μόνον διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸ ἀργύριον, ἀλλὰ καὶ ὅποιανδήποτε γνῶσιν. Ὁ Βίας λοιπὸν εἰς τὸ παιδί του ποὺ ἀναχωροῦσε διὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸν ἐρωτοῦσε τί πρέπει νὰ κάμνη διὰ νὰ τὸν εὐχαριστῆ πάρα πολὺ, τοῦ εἶπεν· «ἐὰν ἀποκτήσῃς ἐφόδιον διὰ τὰ γηρατεῖα» ⁴⁵, ἐννοῶν βέβαια τὴν ἀρετὴν ὡς τὸ ἐφόδιον, καὶ περιγράφων αὐτὴν με ὀλίγας λέξεις. Αὐτὸς βέβαια καθώριζε τὴν ὠφέλειαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Ἐγὼ δὲ καὶ ἂν κάποιος ὁμιλῆ διὰ τὰ γηρατεῖα τοῦ Τιθωνοῦ ⁴⁶ ἢ τοῦ Ἀργανθωνίου ἢ καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας Μαθουσαλά ⁴⁷ ποὺ ὑπῆρξε μακροβιώτατος, ὁ ὅποιος λέγεται ὅτι ἔζησε ἐννεακόσια ἑβδομήντα χρόνια, καὶ ἂν λογαριάζῃ ὅλον τὸν χρόνον ἀπὸ τότε ποὺ ἐδημιουργήθησαν οἱ ἄνθρωποι, θὰ γελάσω σὰν νὰ εἶναι παιδικὴ σκέψις, με τὸ νὰ ἀποβλέπω εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἀγήραστον αἰωνιότητα, τῆς ὁποίας δὲν ἠμποροῦμεν νὰ συλ-

τὸν Δίαν νὰ τὸν κάμῃ ἀθάνατον, ἀλλ' ἔλησμόνησε νὰ ζητήσῃ νὰ τοῦ δώσῃ καὶ τὴν αἰωνίαν νεότητα. Ἐζησε μέχρι βαθυτάτου γήρατος καὶ μόνον ἡ φωνὴ του παρέμεινε νεανικὴ.

47. Γέν. 5, 25 κ.εξ.

ἐστι τῇ ἐπινοίᾳ λαβεῖν, οὐ μᾶλλον γε, ἢ τελευτὴν ὑποθέσθαι τῆς
 ἀθανάτου ψυχῆς. Πρὸς ὄνπερ κτᾶσθαι παραινέσαιμ' ἂν τὰ ἐφό-
 δια, πάντα λίθον, κατὰ τὴν παροιμίαν, κινουντας, ὅθεν ἂν μέλ-
 λη τις ὑμῖν ἐπ' αὐτὸν ὠφέλεια γενήσεσθαι. Μηδ' ὅτι χαλεπὰ
 5 ταῦτα καὶ πόνον δεόμενα, διὰ τοῦτ' ἀποκνήσωμεν, ἀλλ' ἀνα-
 μνησθέντας τοῦ παραινέσαντος ὅτι δέοι βίον μὲν ἄριστον αὐ-
 τὸν ἕκαστον προαιρεῖσθαι, ἡδὺν δὲ προσδοκᾶν τῇ συνηθείᾳ γε-
 νήσεσθαι, ἐγχειρεῖν τοῖς βελτίστοις. Αἰσχρὸν γὰρ τὸν παρόντα
 καιρὸν προεμένους, ὕστερόν ποτ' ἀνακαλεῖσθαι τὸ παρελθόν,
 10 ὅτε οὐδὲν ἔσται πλέον ἀνιωμένοις. Ἐγὼ μὲν οὖν ἃ κράτιστα
 εἶναι κρίνω, τὰ μὲν νῦν εἴρηκα, τὰ δὲ παρὰ πάντα τὸν βίον ὑμῖν
 συμβουλεύσω, ὑμεῖς δέ, τριῶν ἀρρωστημάτων ὄντων, μὴ τῶ
 ἀνιάτῳ προσεοικέναι δόξητε, μηδὲ τὴν τῆς γνώμης νόσον παρα-
 πλησίαν τῇ τῶν εἰς τὰ σώματα δυστυχησάντων δείξητε. Οἱ
 15 μὲν γὰρ τὰ μικρὰ τῶν παθῶν κάμνοντες, αὐτοὶ παρὰ τοὺς ἰα-
 τροὺς ἔρχονται, οἱ δὲ ὑπὸ μειζόνων καταληφθέντες ἀρρωστη-
 μάτων, ἐφ' ἑαυτοὺς καλοῦσι τοὺς θεραπεύσοντας, οἱ δὲ εἰς ἀνή-
 κεστον παντελῶς μελαγχολίας παρενεχθέντες, οὐδὲ προσιόντας
 προσίενται. Ὁ μὴ πάθητε νῦν ὑμεῖς, τοὺς ὀρθῶς ἔχοντας τῶν
 20 λογισμῶν ἀποφεύγοντες.

48. Πρόκειται περὶ τοῦ Πυθαγόρου (Βλ. Πλουτάρχου, Περὶ Ἐξορίας 8).

λάβωμεν με τὴν σκέψιν μας κανένα τέρμα, ἢ πολὺ δὲ περισσότερον νὰ ὑποθέσωμεν τέλος τῆς ἀθανάτου ψυχῆς. Δι' αὐτὴν τὴν αἰωνιότητα θὰ ἐσυμβούλευα νὰ ἀποκτᾶτε τὰ ἐφόδια, κινουῦντες, σύμφωνα με τὴν παροιμίαν, κάθε λίθον, ἀπὸ ὅπου ἡμπορεῖ νὰ προέλθῃ εἰς σᾶς κάποια ὠφέλεια δι' αὐτὴν. Δὲν πρέπει νὰ διστάσωμεν, ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι δύσκολα καὶ χρειάζονται κόπον. Ἄλλ' ἀφοῦ ἐνθυμηθοῦμεν αὐτὸν ποῦ μᾶς ἐσυμβούλευσεν ⁴⁸, ὅτι ὁ καθένας μόνος του πρέπει νὰ διαλέγῃ τὸν ἄριστον βίον, νὰ περιμένῃ δὲ ὅτι με τὴν συνήθειαν θὰ γίνῃ εὐχάριστος, νὰ ἐπιχειροῦμεν τὰ ἄριστα. Διότι εἶναι ἀπρεπὲς νὰ ἀφήνωμεν τὸν παρόντα καιρὸν νὰ χάνεται, ὕστερα δὲ νὰ ἀναπολοῦμεν τὰ περασμένα, ὅποτε καμμία ὠφέλεια πλέον δὲν θὰ ὑπάρξῃ με τὸ νὰ στενοχωροῦμεθα.

Ἐγὼ λοιπὸν αὐτὰ ποῦ κρίνω ὅτι εἶναι ἄριστα, ἄλλα μὲν τώρα εἶπα, ἄλλα δὲ θὰ σᾶς συμβουλεύσω καθ' ὅλην τὴν ζωὴν. Σεῖς δὲ ἀπὸ τὰς τρεῖς ἀσθενείας, μὴ φανῆτε ὅτι πάσχετε ἀπὸ τὴν ἀθεράπευτον, μήτε νὰ δείξετε ὅτι ἡ ἀρρώστια τῆς διανοίας εἶναι παρομοία πρὸς ἐκείνην ποῦ ἔχουν αὐτοί, οἱ ὅποιοι εἶναι ἄρρωστοι εἰς τὰ σώματα. Διότι αὐτοὶ μὲν ποῦ ὑποφέρουν τὰς μικρὰς ἀπὸ τὰς ἀσθενείας, αὐτοὶ ἐπισκέπτονται τοὺς ἰατροὺς. Αὐτοὶ δὲ ποῦ ἔχουν καταληφθῆ ἀπὸ βαρυτέρας ἀσθενείας, καλοῦν κοντὰ τοὺς αὐτοὺς ποῦ θὰ τοὺς θεραπεύσουν. Αὐτοὶ δὲ ποῦ ἔχουν φθάσει ὀλότελα εἰς ἀθεράπευτον μελαγχολίαν, αὐτοί, καὶ ὅταν οἱ ἰατροὶ ἔρχωνται, δὲν τοὺς πλησιάζουν. Αὐτὸ μακάρι νὰ μὴ τὸ πάθετε τώρα σεῖς, με τὸ νὰ ἀποφεύγετε αὐτοὺς ποῦ ἔχουν σωστὰς σκέψεις.

ΟΜΙΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ

1. Ἄγαθός ὁ τῆς εὐπειθείας μισθός. Ὑπακούσωμεν τοίνυν χρηστῷ πατρὶ, προβάλλοντι ἡμῖν ἀγωνίσματα ἐκ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος· ὅς κατὰ τοὺς ἐμπείρους τῶν θηρευτῶν, ἐν δυσβάτοις χωρίοις, οἷον σκύλακός τις, τὴν πείραν τοῦ δρόμου λαμβάνειν βούλεται. Προέβαλε δὲ ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν τὸ προοίμιον τῶν Παροιμιῶν. Ὅπως δὲ δυσθήρατος τῆς λέξεως ταύτης ὁ νοῦς, παντὶ γνώριμον τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι. Πλὴν οὐκ ἀποκητέον πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, τὴν ἐλπίδα θεμένουσ ἐπὶ τὸν Κύριον, ὅς διὰ τῶν προσευχῶν τοῦ ποιμένου, δώσει λόγον ἡμῖν («Ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν»). Τρεῖς τὰς πάσας ἔγνωμεν πραγματείας τοῦ σοφωτάτου Σολομῶντος· τὴν τε τῶν Παροιμιῶν τούτων καὶ τὴν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ καὶ τὴν τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων· ἐκάστην πρὸς ἴδιον σκοπὸν συντεταγμένην, πᾶσαι μέντοι ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐγράφησαν. Ἡ μὲν γὰρ Παροιμία παιδευσίς ἐστιν ἠθῶν, καὶ παθῶν ἐπανόρθωσις καὶ ὄλως διδασκαλία βίου, πικρὰς τὰς ὑποθήκας περιέχουσα τῶν πρακτέων. Ὁ δὲ Ἐκκλησιαστής φυσιολογίας ἀπτεται, καὶ ἀποκαλύπτει ἡμῖν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ματαιότητα, ὥστε μὴ ἠγεῖσθαι περισπούδαστα εἶναι τὰ παρερχόμενα, μηδὲ τοῖς ματαίοις προσαναλίσκειν τῆς ψυχῆς τὰς φροντίδας. Τὸ δὲ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων τὸν τρόπον ὑποδεικνύει τῆς τελειώσεως τῶν ψυχῶν. Περιέχει γὰρ συμφωνίαν νύμ-

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ

1. Ὁ μισθὸς τῆς ὑπακοῆς εἶναι καλός. Ἄς ὑπακούσωμεν καὶ ἡμεῖς λοιπὸν εἰς τὸν ἀγαθὸν πατέρα, ποῦ προβάλλει ἀγωνίσματα ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αὐτὸς ὅπως οἱ πεπειραμένοι ἀπὸ τοὺς κυνηγούς, ἐπιθυμεῖ εἰς τὰ δύσβατα τοπία, ὡσὰν σκυλάκι, νὰ γνωρίσῃ τὸν δρόμον. Μᾶς ἐπρότεινε νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν. Πόσον δὲ δυσκολοκατανόητον εἶναι τὸ νόημα αὐτῆς τῆς λέξεως τὸ γνωρίζει ὁ καθένας ποῦ ἔστω καὶ ὀλίγον τὴν ἐπρόσεξε. Παρὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ διστάσωμεν νὰ ἐπιχειρήσωμεν, ἀφοῦ ἐναποθέσωμεν τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς προσευχὰς τοῦ ἐπισκόπου θὰ μᾶς δώσῃ λόγον, ὅταν ἀνοιξώμεν τὸ στόμα μας¹. Ἐχομεν γνωρίσει ὄλα - ὄλα τρία συγγράμματα τοῦ σοφωτάτου Σολομῶντος· τὰς Παροιμίας, τὸν Ἐκκλησιαστήν καὶ τὸ Ἔσσμα τῶν ἔσμάτων. Τὸ καθένα συνετάγη διὰ ξεχωριστὸν σκοπὸν, ἀλλ' ὄλα ἐγράφησαν διὰ νὰ ὠφεληθοῦν οἱ ἄνθρωποι. Αἱ Παροιμιαὶ εἶναι ἀγωγή τῶν ἡθῶν καὶ διόρθωσις τῶν παθῶν καὶ γενικὰ διδασκαλία περὶ τοῦ βίου, ἡ ὁποία περιέχει πολλὰς συμβουλὰς δι' αὐτὰ ποῦ πρέπει νὰ πράττωμεν. Ὁ Ἐκκλησιαστής διερευνᾷ τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν ματαιότητα τῶν πραγμάτων εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν, ὥστε νὰ μὴ νομίζωμεν ὅτι εἶναι περιζήτητα αὐτὰ ποῦ παρέρχονται, μήτε νὰ ἐξοδεύωμεν τὰς φροντίδας τῆς ψυχῆς εἰς τὰ μάταια πράγματα. Καὶ τὸ Ἔσσμα τῶν ἔσμάτων ὑποδεικνύει τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τελειοποιοῦνται αἱ ψυχαί. Περιέχει δηλαδὴ τὴν ὁμοφωνίαν τῆς νύμ-

φης καὶ νυμφίου, τουτέστι, ψυχῆς οἰκείωσιν πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

2. «Παροιμίας Σολομῶντος υἱοῦ Δαβίδ, ὃς ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραήλ». Τὸ τῶν παροιμιῶν ὄνομα ἐπὶ τῶν δημοδεστέρων 5 λόγων παρὰ τοῖς ἔξωθεν τέτακται καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων, ὡς τὰ πολλὰ, οἶμος γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ ὁδὸς ὀνομάζεται, ὅθεν καὶ τὴν παροιμίαν ὠρίζοντο· ῥῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον. Παρὰ δὲ ἡμῖν παροιμία 10 ἐστὶ λόγος ὠφέλιμος, μετ' ἐπικρύψεως μετρίας ἐκδεδομένος, πολὺ μὲν τὸ αὐτόθεν χρήσιμον περιέχων, πολλὴν δὲ καὶ ἐν τῷ βάθει τὴν διάνοιαν συγκαλύπτων. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος, «Ταῦτα, φησὶν, ἐν παροιμίαις ὑμῖν λελάληκα. Ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις, ἀλλὰ παρηρησίᾳ λαλήσω ὑμῖν», ὡς τοῦ παροιμι- 15 ακοῦ λόγου τὸ πεπαρηρησιασμένον καὶ δεδημοσιευμένον τῆς διανοίας μὴ ἔχοντος, ἀλλὰ πλαγίως ἑαυτοῦ τὸ βούλημα τοῖς ἐντρεχεστέροις παραδηλοῦντος. Παροιμίας τοίνυν Σολομῶντος· τουτέστι, λόγοι προτρεπτικοί, παρὰ πᾶσαν τοῦ βίου τὴν ὁδὸν χρησιμεύοντες. Προσέθηκε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, 20 ἵνα τῇ τοῦ προσώπου περιφανείᾳ τὸν ἀκροατὴν ἐφελκύσῃται. Ἄξιопιστία γὰρ τοῦ διδάσκοντος εὐπαράδεκτον μὲν τὸν λόγον καθίστησι, προσεχεστέρους δὲ τοὺς διδασκομένους παρασκευάζει. Παροιμίας οὖν Σολομῶντος· Σολομῶντος ἐκείνου, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Κύριος· «Ἴδου δέδωκά σοι καρδίαν φρονίμην 25 καὶ σοφὴν, ὡς σύ, οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν σου, καὶ μετὰ σέ οὐκ ἀναστήσεται ὁμοίός σοι». Καὶ πάλιν· «Ἐδωκεν ὁ Κύριος σοφίαν

2. Παροιμ. 1, 1.

3. Ἐννοεῖ τοὺς ἔκτος τῆς Ἐκκλησίας λογίους.

4. Ἰωάν. 16, 25.

φης καὶ τοῦ γαμβροῦ, δηλαδή τὴν ἐξοικείωσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Λόγον ποῦ εἶναι Θεός. Ἄλλὰ ἅς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον θέμα.

2. «Αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαβίδ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ»². Τὸ ὄνομα τῶν Παροιμιῶν ἔχει ἀποδοθῆ ἀπὸ τοὺς ἔξω³ εἰς λόγους ποῦ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ποῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμιλοῦνται εἰς τοὺς δρόμους. Διότι αὐτοὶ «οἶμον» ὀνομάζουσι τὸν δρόμον, ἀπ' ὅπου ὀρίζουσι καὶ τὴν λέξιν παροιμία. Εἶναι λόγος τοῦ δρόμου ποῦ χρησιμοποιεῖται συχνὰ ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ ποῦ ἠμπορεῖ ἀπὸ τὰ ὀλίγα νὰ μεταφερθῆ εἰς πολλὰ ὅμοια πράγματα. Εἰς ἡμᾶς δὲ παροιμία εἶναι λόγος ὠφέλιμος ποῦ ἔχει ἐκφρασθῆ μὲ μετρίαν ἀπόκρυψιν τοῦ νοήματος, καὶ ποῦ περιέχει μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ πολλὴν χρησιμότητα, ἀλλὰ καὶ ποῦ εἰς τὸ βᾶθος ἀποκρύπτει πολὺ νόημα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος λέγει· «αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα μὲ παροιμίας. Ἄλλὰ ἔρχεται ὥρα ποῦ δὲν θὰ σᾶς ὁμιλήσω πλέον παραβολικῶς, ἀλλὰ θὰ σᾶς ὁμιλήσω φανερά»⁴. Διότι ὁ παροιμιῶν λόγος δὲν ἐκφράζει τὴν παρησίαν καὶ αὐτὸ ποῦ ἔχει ἀνακοινῶσει ὁ νοῦς, ἀλλὰ κατὰ τρόπον πλάγιον ὑπαινίσσεται τὸ νόημα εἰς τοὺς ἱκανοὺς νὰ τὸ καταλάβουν. Παροιμίαι λοιπὸν τοῦ Σολομῶντος. Δηλαδή λόγοι προτρεπτικοὶ ποῦ χρησιμεύουσι εἰς ὀλόκληρον τὸν δρόμον τῆς ζωῆς. Ἐπρόσθεσε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, διὰ νὰ προσελκυσθῆ ὁ ἀκροατὴς μὲ τὴν λαμπρότητα τῆς προσωπικότητος. Διότι ἡ ἀξιοπιστία τοῦ διδασκάλου καθιστᾷ εὐπρόσδεκτον τὸν λόγον καὶ παρασκευάζει πιὸ προσεκτικούς τοὺς μαθητάς. Παροιμίαι λοιπὸν τοῦ Σολομῶντος. Ἐκείνου τοῦ Σολομῶντος πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος εἶπε· «Δές, σοῦ δίδω σοφὴν καὶ ὀξυδερκῆ διάνοιαν, ἔτσι ὥστε κανεὶς πρὶν ἀπὸ σὲ δὲν ὑπῆρξεν ὅμοιός σου. Καὶ κανεὶς ὅμοιός σου δὲν θὰ φανῆ μετὰ ἀπὸ σέ»⁵. Καὶ πάλιν· «Καὶ ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Σολομῶντα

5. Γ' Βασιλ. 3, 12.

καὶ φρόνησιν τῷ Σαλωμών πολλὴν σφόδρα, καὶ χύμα καρδίας
ὡς ἢ ἄμμος ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν. Καὶ ἐπληθύνθη ἡ σοφία Σα-
λωμών ὑπὲρ τὴν φρόνησιν πάντων ἀρχαίων ἀνθρώπων, καὶ
ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου». Οὕτως ἀναγκαία ἡ τοῦ ὀνό-
5 ματος προσθήκη: «Παροιμίαι Σολομώντος υἱοῦ Δαβὶδ». Πρόσ-
κεῖται καὶ ὁ πατήρ, ὥστε σε γνῶναι ὅτι σοφὸς ἦν ὁ Σολομών,
ἐκ σοφοῦ καὶ προφήτου πατρὸς, ἐκ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα
πεπαιδευμένος, καὶ οὐχὶ κλήρω τὴν ἀρχὴν λαχὼν, οὐδ' εἰς οὐ-
δὲν αὐτῷ προσήκουσαν τὴν βασιλείαν εἰσβιασάμενος, ἀλλὰ
10 κρίσει δικαίᾳ πατρὸς καὶ ψήφῳ Θεοῦ τὰ πατρῶα σκῆπτρα πα-
ραλαβὼν. «Οὗτος βασιλεὺς ἐγένετο τῆς Ἱερουσαλήμ». Οὐδὲ
τοῦτο ἀργόν, μάλιστα μὲν πρὸς τὴν τῶν ὁμωνυμιῶν διάκρισιν,
ἐπειτα δὲ καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πολυθρυλήτου ναοῦ,
ἵνα γνωρίσῃς αὐτοῦ τὸν δημιουργὸν καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν
15 πόλιν οἰκονομίας καὶ τῶν θεσμῶν καὶ τῆς εὐταξίας τὸν αἴτιον.
Μέγα δὲ συμβάλλεται πρὸς τὴν τῶν παραινέσεων παραδοχὴν
καὶ τὸ βασιλέα εἶναι τὸν συγγραφέα τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ βασιλεία
ἐστὶν ἔννομος ἐπιστασία, δῆλον ὅτι αἱ παρὰ βασιλέως διδόμεναι
ὑπόθηκαι, τοῦ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγορίας ταύτης ἀξίου,
20 πολὺ τὸ νόμιμον ἔχουσι, τὸ κοινῇ πᾶσι λυσιτελὲς σκοποῦσαι
καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἰδίας ὠφελείας συντεταγμένα.
Τοῦτο γὰρ διαφέρει τύραννος βασιλέως, ὅτι ὁ μὲν τὸ ἑαυτοῦ
πανταχόθεν σκοπεῖ, ὁ δὲ τὸ τοῖς ἀρχομένοις ὠφέλιμον ἐκπορί-
ζει. Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς βίβλου χρήσιμα, τίνα καὶ
25 πόσα τοῖς διδασκομένοις προσγίνεται.

3. Καὶ πρῶτον ἐκ τῶν Παροιμιῶν ἐστὶ γνῶναι σοφίαν
καὶ παιδείαν. Ἔστι δὲ σοφία ἐπιστήμη θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων

σοφίαν καὶ φρόνησιν εἰς ἐξάϊρετον βαθμὸν καὶ εὐρύτητα πνεύματος, ὅπως ἡ ἄμμος ποῦ ὑπάρχει εἰς τὴν παραθαλασσίαν ἀκτὴν. Ἔτσι ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος ἐξεπέρασε τὴν σοφίαν ὄλων τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων καὶ ὅλην τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν τῆς Αἰγύπτου»⁶. Διὰ τοῦτο ἦταν ἀναγκαῖον νὰ προστεθῆ τὸ ὄνομα· «Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος, υἱοῦ τοῦ Δαβίδ». Παρατίθεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, διὰ νὰ γνωρίσης ἐσὺ ὅτι ὁ Σολομῶν ὑπῆρξε σοφὸς καὶ ὅτι εἶχε πατέρα σοφὸν καὶ προφήτην καὶ ὅτι ἀπὸ παιδὶ ἐσπούδασε τὰ ἱερὰ γράμματα καὶ δὲν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν κληρονομικῶς, οὔτε διὰ τῆς βίας κατέλαβε τὴν βασιλείαν ποῦ τοῦ ἤρμοζεν, ἀλλὰ μὲ τὴν ὀρθὴν κρίσιν τοῦ πατρὸς καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ παρέλαβε τὰ σκῆπτρα τῆς πατρικῆς ἐξουσίας. «Αὐτὸς ἐγινε βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ». Οὔτε αὐτὸ εἶναι τυχαῖον. Ἐτέθη κυρίως διὰ νὰ ξεχωρίζουν τὰ ὅμοια ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ περιφήμου ναοῦ. Διὰ νὰ γνωρίσης τὸν δημιουργὸν του καὶ τὸν αἴτιον ὀλοκλήρου τῆς διακυβερνήσεως τῆς πόλεως, τῶν θεσμῶν καὶ τῆς εὐταξίας. Συμβάλλει δὲ πάρα πολὺ εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν παραινέσεων καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ λόγου ὑπῆρξε βασιλεὺς. Διότι ἐὰν ἡ βασιλεία εἶναι νόμιμος ἐπιστασία, εἶναι ὀλοφάνερρον ὅτι αἱ ὑποθῆκαι ποῦ δίδονται ἀπὸ τὸν βασιλέα, ποῦ πράγματι ἀξίζει νὰ φέρῃ τὴν ὀνομασίαν αὐτήν, περιέχουν πολλὰς νομικὰς διατάξεις ποῦ ἀποβλέπουν εἰς τὴν κοινὴν δι' ὅλους ὀφέλειαν καὶ δὲν ἔχουν συνταχθῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀτομικῆς ὀφελείας. Ὡς πρὸς αὐτὸ διαφέρει ὁ τύραννος ἀπὸ τὸν βασιλέα. Διότι ὁ μὲν ἀπὸ παντοῦ ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ προσωπικὸν συμφέρον, ὁ δὲ παρέχει τὸ ὀφέλιμον εἰς τοὺς ὑπηκόους. Ἀπαριθμοῦνται δὲ καὶ τὰ χρήσιμα ἀπὸ τὸ βιβλίον· ποῖα καὶ πόσα εἶναι αὐτὰ μὲ τὰ ὀποῖα ὀφελοῦνται οἱ διδασκόμενοι.

3. Καὶ πρῶτα ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μάθῃ ἀπὸ τὰς Παροιμίας τί εἶναι σοφία καὶ παιδεία⁷. Σοφία εἶναι γνῶσις τῶν θείων

7. Παροιμ. 1, 2.

πραγμάτων και τῶν τούτοις αἰτιῶν. Ὁ οὖν ἐπιτετευγμένως θεολογῶν, ἔγνω σοφίαν, ὡς και ὁ μακάριος Παῦλος λέγει «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δέ, οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προὐρίσεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰῶνων». Καὶ ὁ ἐκ τῆς τοῦ κόσμου δὲ κατασκευῆς τὸν δημιουργὸν ἐννοῶν, ἔγνω και αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας τὸν Θεόν. «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται». Προσβιβάζει δὲ ἡμᾶς τῇ περὶ Θεοῦ ἐννοίᾳ, δι' ὧν φησιν «Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν». Καὶ τὸ, «Ἦνίκα ἠτοίμαζε τὸν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ». Καὶ τό, «Ἦμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα· καὶ γὰρ ἤμην, ἣ προσέχαιρε». Ταῦτα γὰρ πάντα προσωποποιήσας ἡμῖν τὴν σοφίαν, ὑπὲρ τοῦ ἐναργῶς αὐτῆς παραστήσαι τὴν γνῶσιν, ἀπ' αὐτῆς διαλέγεται. Καὶ ὅλως τό, «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», περὶ τῆς ἐμφαινόμενης σοφίας τῷ κόσμῳ φησί, μονονουχὶ φωνῆν ἀφείσης διὰ τῶν ὁρωμένων ὅτι παρὰ Θεοῦ γέγονε και οὐκ αὐτομάτως ἢ τοσαύτη σοφία τοῖς ἀποτελεσθεῖσιν ἐμπρέπει. Ὡς γὰρ «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ και ποίησιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα» (διηγοῦνται δὲ ἄνευ φωνῆς), οὐ γὰρ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν, οὕτως εἰσὶ τινες και σοφίας λόγοι τῆς ἀρχηγόνου, τῆς πρὸ τῶν

8. Α' Κορ. 2, 6-7.

9. Ὁ Βασίλειος, ὅπως και εἰς ἄλλα ἔργα αὐτοῦ ἔτσι και ἐδῶ ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἦτοι εἰς τὴν κοσμικὴν σοφίαν, διὰ τῆς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἀχθῆ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ.

10. Ρωμ. 1, 20.

καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τῶν αἰτιῶν τους. Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ μὲ ἐπιτυχίαν θεολογεῖ ἐγνώρισε τὴν σοφίαν, ὅπως καὶ ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· «εἰς τοὺς ὠρίμους ὅμως κηρύττομεν σοφίαν, ἀλλὰ σοφίαν ὄχι τοῦ κόσμου τούτου, οὐτε τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι βαδίζουν πρὸς τὸ τέλος των, ἀλλὰ κηρύττομεν τὴν μυστικὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἦταν κρυμμένη καὶ τὴν ὁποίαν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων»⁸. Καὶ αὐτὸς ποῦ ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου κατανοεῖ τὸν δημιουργόν, ἐγνώρισε καὶ αὐτὸς τὸν Θεὸν μὲ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου⁹. Διότι «αἱ ἀόρατοι ἰδιότητές του, δηλαδὴ ἡ αἰωνία δύναμις του καὶ ἡ θεότης του, βλέπονται καθαρὰ, ἀφ' ὅτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, γινόμεναι νοηταὶ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων». ¹⁰ Μ' αὐτὰ τὰ ὅποια λέγει μᾶς πλησιάζει εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ· «ὁ Θεὸς διὰ τῆς σοφίας του ἐθεμελίωσε τὴν γῆν». Καὶ «ὅταν ἐθεμελίωνε τὸν οὐρανὸν ἐγὼ ἤμουν ἐκεῖ πλησίον του»¹¹ καὶ «ἐγὼ ἤμουν πλησίον του ὡς παραστάτης καὶ ἐγὼ ἤμουν αὐτῇ μὲ τὴν ὁποίαν ηὐφραίνετο»¹². Ὅλα αὐτὰ τὰ λέγει ἐκ μέρους της, ἀφοῦ ἐπροσωποποίησε τὴν σοφίαν πρὸς χάριν μας διὰ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ὀλοκάθαρα τὴν γνῶσιν περὶ αὐτῆς. Καὶ γενικὰ τό· «ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ὡς τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ ἔργα του»¹³, τὸ λέγει διὰ τὴν σοφίαν ποῦ ἐμφαίνεται εἰς τὸν κόσμον καὶ ποῦ σχεδὸν κραυγάζει διὰ μέσου τῶν βλεπομένων, ὅτι ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔχει δημιουργηθῆ καὶ ὅτι δὲν ἀρμόζει εἰς τὰ ἔργα τυχαίως ἢ τόσον μεγάλη σοφία. Διότι ὅπως «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ στερέωμα ἐξαγγέλλει τὸ ἔργον τῶν χειρῶν του»¹⁴ (διηγοῦνται βέβαια χωρὶς φωνήν), διότι δὲν εἶναι λαλιαί, οὔτε λόγοι, τῶν ὁποίων αἱ λέξεις των δὲν ἀκούονται, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ ὠρι-

11. Παροιμ. 3, 19.

12. Παροιμ. 8, 27.

13. Παροιμ. 8, 22.

14. Ψαλμ. 18, 2· 4.

ἄλλων ἐν τῇ δημιουργίᾳ συγκαταβληθείσης τῇ κτίσει. Αὕτη σιωπῶσα βοᾷ τὸν ἑαυτῆς κτίστην καὶ Κύριον, ἵνα δι' αὐτῆς ἀναδράμῃς ἐπὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ μόνου σοφοῦ.

4. Ἔστι δέ τις καὶ ἀνθρωπίνη σοφία· ἡ ἐμπειρία τῶν κατὰ
5 τὸν βίον πραγμάτων, καθ' ἣν σοφοὺς λέγομεν τοὺς καθ' ἑκάστην
τῶν ὠφελίμων τεχνῶν ἐπιστήμονας. Διόπερ καὶ τὸ πολὺ τῆς
βίβλου ἐν τῇ περὶ τῆς σοφίας προτροπῇ τῷ συγγραφεῖ κατηνά-
λωται. «Σοφία ἐν ἐξόδοις ὑμνεῖτε, ἐν δὲ πλατεῖαις παρρησίαν
ἄγει· ἐπ' ἄκρων δὲ τειχέων κηρῦσσεται». Ὅρῶν γὰρ τὸ φιλό-
10 τιμον τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτι πάντες φυσικῶς τὸ περιφανὲς
αὐτῆς ἀσπαζόμεθα, διὰ τῶν ἐπαίνων τῆς σοφίας ἐπεγείρει τὰς
ψυχὰς πρὸς τὸ μὴ νωθρῶς μηδὲ παρέργως αὐτῆς ἀντιποιεῖ-
σθαι. Πανταχοῦ αὐτῆς πολὺν εἶναι τὸν λόγον φησίν, ἐν ὁδοῖς,
ἐν ἀγοραῖς, ἐν τοῖς ὄχυρῶμασι τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο πύλας
15 λέγει καὶ πλατείας καὶ τείχη, διὰ μὲν τῶν ἐξόδων καὶ τῶν πλα-
τειῶν τὸ περιφανὲς αὐτῆς ὑποφαίνων, διὰ δὲ τῶν τειχῶν τὸ
ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀσφάλειαν τοῦ βίου αὐ-
ταρκες. Καὶ βουλόμενος ἡμᾶς αὐτῇ προσοικειῶσαι «Εἶπον,
φησί, τὴν σοφίαν σὴν ἀδελφὴν εἶναι». Καὶ πάλιν «Ἐρᾶσθητι
20 αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε». Εἶτα τὸ κοινωφελὲς αὐτῆς ἐνδεικνύ-
μενος καὶ ὅτι πᾶσιν ὁμοίως ἀνεῖται τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον·
«Ἐσφαξε, φησί, τὰ ἑαυτῆς θύματα), τουτέστι, στερεὰν τρο-
φήν ἠτοίμασε τοῖς διὰ τὴν ἔξιν γεγυμνασμένοις τὰ αἰσθητήρια
τῆς ψυχῆς. «Ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον», τὸν
25 εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. Κρατῆρα δὲ λέγει τὴν κοινὴν

15. Παροιμ. 1, 20.

16. Παροιμ. 7, 4.

17. Παροιμ. 4, 6.

σμένοι λόγοι τῆς πρωταρχικῆς σοφίας ποῦ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα κατετέθη εἰς τὴν δημιουργίαν κατὰ τὴν κτίσιν. Αὐτὴ μὲ τὴν σιωπὴν τῆς φωνάζει τὸν κτίστην καὶ τὸν Κύριόν τῆς, διὰ νὰ ἀνατρέξῃς διὰ μέσου αὐτῆς εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ μοναδικοῦ σοφοῦ.

4. Ὑπάρχει ὁμως καὶ ἀνθρωπίνη σοφία. Εἶναι ἡ ἐμπειρική γνῶσις τῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν ἀποκαλοῦμεν σοφούς τοὺς γνώστας καθεμιᾶς ἀπὸ τὰς ὠφελίμους τέχνας. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ βιβλίου ἔχει ἀφιερωθῆ ἀπὸ τὸν συγγραφέα εἰς τὴν προτροπὴν περὶ τῆς σοφίας. «Ἡ σοφία κρᾶζει μεγαλόφωνα εἰς τοὺς δρόμους, ὑψώνει τὴν φωνὴν τῆς εἰς τὰς πλατείας καὶ διακηρύσσεται εἰς τὰς κορυφὰς τῶν τειχῶν»¹⁵. Διότι βλέπων τὴν φιλοδοξίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτι ὅλοι ἀπὸ τὴν φύσιν ἀγαπῶμεν τὴν ὑπεροχὴν τῆς διεγείρει τὰς ψυχὰς μας μὲ τοὺς ἐπαίνους τῆς σοφίας διὰ νὰ μὴ ἐπιδιώκωμεν αὐτὴν μὲ νωθρότητα καὶ ἀμέλειαν. Παντοῦ, λέγει, γίνεται λόγος δι' αὐτὴν εἰς τοὺς δρόμους, εἰς τὰς ἀγορὰς εἰς τὰ ὄχυρά τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο ἀναφέρει πύλας, πλατείας καὶ τείχη, διὰ νὰ ὑποδηλώσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν περιοπὴν τῆς μὲ τοὺς δρόμους καὶ τὰς πλατείας καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὰ τείχη τὴν ὠφέλειάν τῆς καὶ τὴν ἐπάρκειάν τῆς νὰ ἀσφάλισῃ ὀλόκληρον τὴν ζωὴν. Καὶ ἐπειδὴ ἠθέλε νὰ μᾶς ἐξοικειώσῃ μ' αὐτὴν· «εἶπα, λέγει, ὅτι ἡ σοφία εἶναι ἀδελφὴ σου»¹⁶. Καὶ πάλιν· «νὰ τὴν ἀγαπᾶς καὶ αὐτὴ θὰ σὲ φυλάσῃ»¹⁷. Ἐπειτα διὰ νὰ δείξῃ τὴν κοινὴν ὠφέλειάν τῆς καὶ ὅτι εἰς ὅλους ὁμοίως προσφέρεται ἡ ὠφέλεια ἀπ' αὐτὴν «ἔσφαξε, λέγει, τὰ ζῶα τῆς»¹⁸. Δηλαδὴ ἠτοίμασε στερεὰν τροφήν δι' αὐτοὺς ποῦ ἀπὸ συνήθειαν ἔχουν ἀσκήσει τὰς αἰσθήσεις τῆς ψυχῆς¹⁹. «Ἀνέμιξε τὸν οἶνόν τῆς εἰς τὸν κρατῆρα»²⁰, ὁ ὁποῖος εὐφραίνει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου²¹. Κρατῆρα

18. Παροιμ. 9, 2.

19. Ἐβρ. 5, 14.

20. Παροιμ. 9, 2.

21. Ψαλμ. 103, 15.

καὶ πάνδημον τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν, ὅθεν ὁμοτίμως πᾶσιν
 ἔξεστι τὸ ἐκάστῳ δυνατὸν καὶ σύμμετρον ἀπαρῦεσθαι. «Καὶ
 ἠτοιμάσατο τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν». Πάντα δι' ἐμφάσεως λέγει,
 διὰ τῶν σωματικῶν τὰ πνευματικὰ ἡμῖν παραδεικνύς. Τὴν
 5 γὰρ λογικὴν τροφὴν τῆς ψυχῆς τράπεζαν ὀνομάζει, πρὸς ἣν
 συγκαλεῖ μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος, τουτέστι, μετὰ δογμάτων
 οὐδὲν ταπεινὸν οὐδὲ καταβεβλημένον ἔχόντων. «Ὅς ἐστὶν ἄ-
 φρων, ἐκκλινάτω πρὸς με». Ὡς γὰρ οἱ ἀσθενοῦντες χρῆζουσιν
 ἰατρικῆς, οὕτω σοφίας οἱ ἄφρονες ἐπιδέονται. Καὶ τό· «Κρεῖσ-
 10 σον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι, ἢ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου θησαυ-
 ρούς». Καὶ τό· «Τιμιωτέρα δέ ἐστι λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ
 τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστι». Καὶ τό· «Υἱέ, ἐὰν σοφὸς γένη
 σεαυτῷ, σοφὸς ἔση καὶ τοῖς πλησίον σου». Καὶ τό· «Υἱῷ δὲ σοφῷ
 εὖοδοι ἔσονται πράξεις». Καὶ ὅλως ἔξεστί σοι γινῶναι τοῦ λό-
 15 γου τὴν ἀλήθειαν, ἀναλεξαμένῳ κατὰ σχολὴν τὰ περὶ τῆς σοφίας
 εἰρημένα τῷ Σολομῶντι. Ἐπειδὴ δὲ «Εἰς κακότεχνον ψυχὴν
 οὐκ εἰσελεύσεται σοφία», καθαίρει πρότερον διὰ τοῦ θεοῦ φό-
 βου τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων τῇ σοφίᾳ προσομιλεῖν. Τὸ γὰρ
 εἰς τοὺς τυχόντας ῥίπτειν τὰ τῆς σωτηρίας μυστήρια, καὶ πάν-
 20 τας ὁμοίως παραδέχεσθαι, τοὺς μήτε βίῳ καθαρῷ, μήτε λόγῳ
 ἐξητασμένῳ καὶ ἀκριβεῖ κεχρημένους, ὁμοίον ἐστὶν ὥσπερ ἂν
 εἰ καὶ ἐν ἀγγελίῳ τις ῥυπαρῷ τὸ πολυτίμητον μύρον ἐμβάλλοι.
 Διὰ τοῦτο, «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου». Φόβος δέ, καθάρ-
 σιον ψυχῆς κατὰ τὴν εὐχὴν τοῦ προφήτου λέγοντος· «Καθή-

22. Παροιμ. 9, 2.

23. Παροιμ. 9, 4.

24. Παροιμ. 3, 14.

25. Παροιμ. 3, 15.

δὲ ἐννοεῖ τὴν κοινὴν καὶ παλαικὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ ἀγαθὰ, ἀπὸ ὅπου εἰς ὅλους ἐπιτρέπεται νὰ ἀντλοῦν ὅσον εἶναι δυνατὸν καὶ σύμμετρον εἰς τὸν καθένα. «Καὶ ἔστρωσε τὴν τράπεζαν της»²². Ὅλα τὰ λέγει μὲ ἔμφασιν, διὰ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὰ πνευματικὰ διὰ μέσου τῶν σωματικῶν. Ὀνομάζει δηλαδὴ τράπεζαν τὴν λογικὴν τροφὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ὁποῖαν συγκαλεῖ μὲ ὑψηλὸν κήρυγμα, δηλαδὴ μὲ δόγματα ποῦ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ταπεινὸν καὶ εὐτελές. «Αὐτὸς ποῦ εἶναι ἀσύνητος, ὡς στραφῆ πρὸς ἐμέ»²³. Διότι ὅπως οἱ ἄρρωστοὶ χρειάζονται τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην, ἔτσι οἱ ἀπερίσκεπτοι ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τὴν σοφίαν. Ἐπίσης καὶ τὸ χωρίον· «διότι τὸ κέρδος ἀπ' αὐτὴν εἶναι καλύτερον ἀπὸ τὸ κέρδος τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου»²⁴. Καὶ τό· «αὕτῃ εἶναι πολυτιμότερα ἀπὸ τοὺς πολυτίμους λίθους· Κάθε πολῦτιμον πρᾶγμα δὲν ἔχει τὴν ἀξίαν της»²⁵. Καὶ τό· «υἱέ μου, ἐὰν γίνῃς σοφὸς πρὸς ὄφελός σου, θὰ ἀποβῆς ὠφέλιμος καὶ εἰς τοὺς πλησίον σου»²⁶. Καὶ «εἰς τὸν σοφὸν υἱὸν θὰ εὐδοῦνται ὅλα τὰ ἔργα»²⁷. Καὶ γενικὰ ἡμπορεῖς νὰ γνωρίσῃς τὴν ἀλήθειαν τοῦ λόγου, ἀφοῦ διεξέλθῃς εἰς ὦραν ἀναπαύσεως τὰ ὅσα ἔχει εἰπεῖ διὰ τὴν σοφίαν ὁ Σολομών. Ἐπειδὴ ὁμως «εἰς κακοφτειαγμένην ψυχὴν δὲν εἰσέρχεται ἡ σοφία»²⁸, καθαρίζει πρῶτα μὲ τὸν φόβον του τὰς ψυχὰς αὐτῶν ποῦ μέλλουν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν σοφίαν. Διότι τὸ νὰ ρίπτῃ κανεὶς εἰς τοὺς τυχόντας τὰ μυστήρια τῆς σωτηρίας καὶ ἐξ ἴσου νὰ παραδέχεται ὅλους, καὶ αὐτοὺς δηλαδὴ ποῦ δὲν ἔχουν καθαρὸν βίον καὶ αὐτοὺς ποῦ δὲν διαθέτουν ραφιναρισμένην καὶ ὀρθὴν λογικὴν, εἶναι ὡσάν νὰ βάλῃ κάποιος τὸ πολῦτιμον μύρον εἰς ἀκάθαρτον δοχεῖον. Διὰ τοῦτο «ἡ σοφία ἀρχίζει μὲ τὸν φόβον τοῦ Κυρίου»²⁹. Ὁ φόβος καθαρίζει τὴν ψυχὴν σύμφωνα μὲ τὴν εὐχὴν τοῦ προφήτου, ὁ ὁποῖος λέγει· «νὰ καθηλώ-

26. Παροιμ. 9, 12.

27. Παροιμ. 13, 13α.

28. Σοφ. 1, 4.

29. Παροιμ. 1, 7.

λωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου». Ὡς ὅπου φόβος ἐνοικεῖ, ἐκεῖ ψυχῆς ἅπασα καθαρότης ἐνίδρυσται, πάσης πονηρίας καὶ ἀνοσίου πράξεως ὑποφευγούσης, τῶν τοῦ σώματος μελῶν κινήθῃναι πρὸς ἀτόπους ἐνεργείας, διὰ τὸ τῷ φόβῳ καθηλῶ-
 5 σθαι, μὴ δυναμένων. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἐμπεπηγότας ἔχων ἐν ἑαυτῷ τοὺς σωματικούς ἦλους, ἀνερέργητός ἐστιν ὑπὸ τῶν ὀδυνῶν κατεχόμενος, οὕτως ὁ τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ κατειλημμένος, οὐκ ὀφθαλμῷ χρῆσασθαι πρὸς ἅ μὴ δεῖ, οὐ χεῖρας κινήσαι πρὸς ἀπηγορευμένας πράξεις, οὐχ ὅλως μικρὸν ἢ μείζον ἐνεργῆσαι παρὰ
 10 τὸ καθῆκον δύναται, οἷον ὀδύνη τινὶ τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἀπειληθέντων συμπεπαρμένος.

5. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ συρφετώδεις ἀποπέμπεται τῶν θείων διδασκαλιῶν, λέγων· «Ἄφοβοι δὲ ἐν πύλαις ἀβλισθήσονται». Καὶ τό· «Ζητήσετε παρὰ κακοῖς σοφίαν, καὶ οὐχ εὐ-
 15 ρήσετε». Καὶ πάλιν· «Ζητήσουσί με κακοὶ καὶ οὐχ εὐρήσουσι», διὰ τὸ μὴ ἐκκαθαρθῆναι τῷ θείῳ φόβῳ. Ὡστε μέλλον προσιέναι τῇ ἀναλήφει τῆς σοφίας τῷ σωτηρίῳ φόβῳ τὰ ἀπὸ κακίας αἴσχη καθηράμενος προσερχέσθω. Ἄνεφάνη οὖν ἡμῖν καὶ ἕτερον ἀγαθὸν ἐκ τῆς τῶν Παροιμιῶν διδασκαλίας, ἢ τοῦ
 20 φόβου ἀνάληψις, διὰ τῆς σοφίας ἡμῖν ἐπεισαχθεῖσα. Λεύτερον ἦν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασι, γινῶναι παιδεῖαν. Ἔστι δὲ ἡ παιδεῖα ἀγωγή τις ὠφέλιμος τῇ ψυχῇ, ἐπιπόνως πολλάκις τῶν ἀπὸ κακίας κηλίδων αὐτὴν ἐκκαθαίρουσα, ἣτις «Πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰ-
 25 ρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν εἰς σωτηρίαν».

30. Ψαλμ. 118, 120.

31. Παροιμ. 19, 23.

32. Παροιμ. 14, 6.

σης τὴν σάρκα μου μετὸν φόβον σου»³⁰. Διότι ἐκεῖ ὅπου κατοικεῖ ὁ φόβος, ἐκεῖ ἐγκαθίσταται ὅλη ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς. Καὶ κάθε πονηρία καὶ ἀνίερος πράξις ἀπομακρύνεται, ἀφοῦ τὰ μέλη τοῦ σώματος δὲν ἔμποροῦν, λόγῳ τοῦ φόβου, νὰ κινήθωσιν πρὸς ἀναρμόστους πράξεις. Διότι, ὅπως αὐτὸς ποῦ ἔχει καρφωθῆ μετὰ ὑλικά καρφιά καὶ κατέχεται ἀπὸ τὰς ὀδύνας, παραμένει ἀδρανής, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποῦ ἔχει κυριαρχηθῆ ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχει τρόπον τινὰ συνδεθῆ ὡσάν μετὰ ὀδύνην μετὰ τὴν ἀναμονὴν αὐτῶν ποῦ τοῦ ἔχουν ἀπειληθῆ, δὲν ἔμπορεῖ οὔτε τὰ μάτια νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ πράγματα ποῦ δὲν πρέπει, οὔτε τὰ χέρια νὰ κινήσῃ πρὸς πράξεις ποῦ εἶναι ἀπηγορευμένοι, οὔτε νὰ πράξῃ γενικὰ παρὰ τὸ καθῆκον κάτι μικρὸν ἢ καὶ μέγαλον.

5. Τοὺς βεβήλους ὁμως καὶ τοὺς χυδαίους τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰς θείας διδασκαλίας μετὰ τὸ νὰ λέγῃ· «αὐτοὶ ποῦ δὲν φοβοῦνται θὰ κατασκηνώσωσιν εἰς τὰς πύλας»³¹. Καὶ τότε «θὰ ζητήσετε κοντὰ εἰς τοὺς κακοὺς τὴν σοφίαν καὶ δὲν θὰ τὴν εὔρετε». ³² Καὶ πάλιν· «θὰ μετὰ ἀναζητήσωσιν οἱ κακοί, ἀλλὰ δὲν θὰ μετὰ εὔρουσιν»³³, διότι δὲν ἔχουν καθαρισθῆ μετὰ τὸν θεῖον φόβον. Ὡστε, ὅταν πρόκηται νὰ προσέλθῃς νὰ ἀποκτήσῃς τὴν σοφίαν, νὰ προσέλθῃς, ἀφοῦ καθαρίσῃς μετὰ τὸν σωτήριον φόβον τὰ αἴσχη τῆς κακίας. Μᾶς ἐφανερώθη λοιπὸν καὶ ἄλλον καλὸν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Παροιμιῶν, ἡ ἐπίτευξις τοῦ φόβου, ποῦ ἡ σοφία μᾶς τὴν εἰσάγει ἐπιπροσθέτως. Δεύτερον ὑπῆρξεν ἡ γνωσις τῆς παιδείας εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς τέχνας³⁴. Ἡ παιδεία εἶναι ὠφέλιμος ἀγωγή τῆς ψυχῆς, ποῦ πολλὰς φορὰς μετὰ κόπους τὴν καθαρίζει ἀπὸ τὰς κηλίδας τῆς κακίας. Αὐτὴ «δὲν φαίνεται νὰ προσενῆ εἰς τὴν ἀρχὴν χαρὰν ἀλλὰ λύπην· ἀργότερα ὁμως ἀποφέρει καρπὸν εἰρηνικὸν πρὸς σωτηρίαν εἰς αὐτοὺς ποῦ ἐγυμνάσθησαν δι' αὐτῆς»³⁵. Τὸ νὰ γνωρίσῃ λοιπὸν

33. Παροιμ. 1, 28.

34. Παροιμ. 1, 2.

35. Ἐβρ. 12, 11.

Ταύτην τοίνυν τὴν παιδεῖαν γνῶναι οὐ τῆς τυχοῦσης ἐστὶ δια-
 νοίας· διότι πολλοὶ πρὸς τὸ τῶν γινομένων ἐπίπονον ἀπαγορεύον-
 τες τὸ τῆς ἐκβάσεως ὠφέλιμον ὑπὸ ἀμαθίας οὐκ ἀναμένουσιν,
 ἀλλὰ δυσανασχετοῦντες πρὸς τὸ τῆς ἐπιμελείας αὐστηρόν, τοῖς
 5 τῆς ἀμαθίας ἀρρωστήμασιν ἐναπέμειναν. Διὰ τοῦτο θαύματος
 ἄξια τῶν δικαίων αἱ φωναί, τῶν λεγόντων· «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ
 σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με». Οὐ γὰρ τὴν
 παιδεῖαν παραιτοῦνται, ἀλλὰ τὴν ὀργήν. Τούτῳ παραπλήσιόν
 ἐστὶ καὶ τό· «Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ
 10 ἐν θυμῷ». Καὶ τό· «Ἡ παιδεῖα Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα).
 Ὡσπερ γὰρ τῶν παίδων οἱ νήπιοι, κατολιγωροῦντες τῶν μαθη-
 μάτων, μετὰ τὰς μᾶστιγας, ἃς οἱ διδάσκαλοι αὐτοῖς ἢ παιδα-
 γωγοὶ προσάγουσι, προσεχέστεροι γενόμενοι, δέχονται τὰ δι-
 δάγματα, καὶ ὁ αὐτὸς λόγος πρὸ μὲν τῶν πληγῶν οὐκ ἠκούετο,
 15 μετὰ δὲ τὰς ἐκ τῶν μαστίγων ὀδύνας, ὡς ἄρτι τῶν ὠτων δια-
 νοιγόντων, καὶ παρεδέχθη τῇ ἀκοῇ καὶ διεφνύλαχθη τῇ μνήμῃ,
 οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν παρακουόντων τῆς θείας διδασκαλίας καὶ
 καταφρονητικῶς πρὸς τὰς ἐντολὰς διακειμένων συμβαίνει. Ἐπει-
 δὴν γὰρ ἐπαχθῆ αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ παιδεῖα, τότε δὴ μάλι-
 20 στα τὰ αἰεὶ λαλούμενα καὶ αἰεὶ παρακουόμενα τῶν τοῦ Θεοῦ προσ-
 ταγμάτων, ὡς πρῶτον ἐμπεσόντα αὐτῶν ταῖς ἀκοαῖς, παρεδέχθη.
 Διὰ τοῦτο «ἡ παιδεῖα Κυρίου, φησὶν, ἀνοίγει μου τὰ ὦτα). Ἐπεὶ
 οὖν ἡ παιδεῖα νουθετεῖ τὸν ἄτακτον, ὡς ἐποίει ὁ Παῦλος παρα-
 διδοὺς τῷ σατανᾷ, οἷον δημίῳ τινὶ στρεβλοῦντι καὶ μαστί-
 25 ζονται, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν, τὸν δὲ ἀφηγιαστὴν ἐπ-
 ανάγει, ὡς περὶ οὗ εἴρηται, ὅτι «Ὑστερον αἰχμαλωσίας αὐτοῦ

36. Ψαλμ. 6, 2.

37. Ἱερεμ. 10, 24.

38. Ἱσ. 50, 5.

κανείς τὴν σοφίαν αὐτὴν δὲν εἶναι ὑπόθεσις ὅποιασδήποτε διανοίας. Διότι οἱ περισσότεροι ἀποκείμενοι ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τῶν πραγμάτων, δὲν ἀναμένουν λόγῳ ἀμαθίας τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν ἔκβασιν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ δυσανασχετοῦν ἐμπρὸς εἰς τὴν δυσχέρειαν τῆς μαθήσεως, παραμένουν εἰς τὴν ἀρρώστιαν τῆς ἀμαθίας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀξιοθαύμαστα τὰ λόγια αὐτῶν ποῦ λέγουν. «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με»³⁶. Δηλαδή δὲν παρακαλοῦν διὰ τὴν παιδευσιν ἀλλὰ διὰ τὴν ὀργὴν. Παραπλήσιον μ' αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ χωρίον. «Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει καὶ μὴ ἐν θυμῷ»³⁷. Καὶ τό· «ἡ παιδεία τοῦ Κυρίου μου ἀνοίγει τὰς ἀκοάς»³⁸. Διότι καὶ τὰ μικρὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ, ποῦ παραμελοῦν τὰ μαθήματα, ἀφοῦ γίνουν προσεκτικώτερα μετὰ ἀπὸ τὸ ξύλον ποῦ τοὺς δίδουν οἱ διδάσκαλοι ἢ οἱ παιδαγωγοί, δέχονται τὴν διδασκαλίαν. Ἡ ἴδια διδασκαλία ἠκούετο καὶ προτοῦ δαροῦν, ὕστερα ὁμως ἀπὸ τὸ μαστίγωμα καὶ τοὺς πόνους, ὡσάν ἀμέσως νὰ ἤνοιξαν τὰ αὐτιά, ἔγινε δεκτὴ εἰς τὴν ἀκοὴν καὶ διετηρήθη εἰς τὴν μνήμην. Ἐτσι συμβαίνει καὶ μὲ αὐτοὺς ποῦ παρακούουν τὴν θεῖαν διδασκαλίαν καὶ συμπεριφέρονται περιφρονητικὰ πρὸς τὰς ἐντολάς. Δηλαδή ὅταν ἡ τιμωρία τοῦ Θεοῦ πῆσῃ ἐπάνω τους, τότε λοιπὸν ἰδιαιτέρως αὐτὰ ἀπὸ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ ποῦ πάντοτε ἐλέγοντο καὶ πάντοτε παρεβιάζοντο γίνονται παραδεκτά, ὡσάν διὰ πρώτην φοράν νὰ ἔχουν φθάσει εἰς τὰς ἀκοάς των. Διὰ τοῦτο λέγει· «ἡ τιμωρία τοῦ Θεοῦ μου ἀνοίγει τὰς ἀκοάς». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ τιμωρία νουθετεῖ τὸν ἄτακτον, ὅπως ἐνεργοῦσεν ὁ Παῦλος μὲ τὸ νὰ παραδίδη εἰς τὸν σατανᾶν, ὡσάν εἰς κάποιον δῆμιον ποῦ στραγγαλίζει καὶ μαστιγώνει, διὰ νὰ μάθουν νὰ μὴ βλασφημοῦν³⁹, ἐπαναφέρει ὁμως αὐτὸν ποῦ παρεκτρέπεται, ὅπως προείπομεν περὶ αὐτοῦ, διότι «μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν του μετενόησεν»⁴⁰, εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρί-

39. Α' Τιμ. 1, 20.

40. Ἱερεμ. 38, 19.

μετενόησεν»· ἀναγκαῖον γινῶναι τῆς παιδείας τὴν δύναμιν πρὸς
 ὅσα ἐστὶ λυσιτελής. Εἰδῶς οὖν τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον ὁ Σολομών,
 παραινεῖ· «Μὴ ἀπόσχη νήπιον παιδεύειν, ὅτι ἐὰν πατάξης αὐ-
 τὸν ῥάβδῳ, οὐκ ἀποθανεῖται. Σὺ μὲν γὰρ ῥάβδῳ πατάξεις αὐ-
 5 τόν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ῥύση ἐκ θανάτου». «Τίς γὰρ υἱός, δι-
 οῦ παιδεύει πατῆρα»; Αἴτη ἡ παιδεία πολλῶν χρημάτων ἐστὶ
 τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις τιμιωτέρα. Διό φησιν ὁ Σολομών·
 «Λάβετε παιδείαν, καὶ μὴ ἀργύριον», ἵνα ἐν καιρῷ περιστάσεων,
 ἢ τοῦ σώματος κάμνοντος, ἢ τῶν κατὰ τὸν οἶκον πεπονηκό-
 10 των, μὴ ποτε πονηρὰν ἔννοιαν λάβῃς περὶ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν ὑπομονῇ
 πολλῇ δέχη αὐτοῦ τὰς πληγὰς, παιδευόμενος ἐφ' οἷς ἡμερτες,
 καὶ λέγῃς καὶ σὺ διὰ τὸ γινῶναι παιδείαν, τό· «Ὁργὴν Κυρίου
 ὑποίσω, ὅτι ἡμαρτον αὐτῷ». Καὶ τό· «Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐτα-
 πείνωσάς με». Οἷος ἦν ὁ Παῦλος λέγων· «Παιδευόμενοι, καὶ
 15 μὴ θανατούμενοι». Καὶ τό· «Ἐλεγχόμενοι ὑπὸ Κυρίου παιδευό-
 μεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν».

6. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ τῶν μαθημάτων ἀνάληψις παιδεία
 λέγεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Μωυσέως ὅτι «Ἐπαι-
 δεύθη ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων», τὸ μὴ τοῖς τυχοῦσιν ἑαυτὸν
 20 μαθήμασιν ἐπιβάλλειν, ἀλλὰ γινῶναι τὴν χρησιμωτάτην παι-
 δείαν, οὗ μικρὸν πρὸς σωτηρίαν. Ἦδη γάρ τινες ἢ γεωμετρίαν
 σχολάζοντες, ἢ ἐξευθρον Αἰγύπτιοι, ἢ ἀστρολογία τῇ παρὰ τῶν
 Χαλδαίων τετιμημένη, ἢ ὄλως περὶ σχήματα καὶ σκιάς τὴν
 μετεωρολογίαν ἔχοντες, τῆς ἐκ τῶν θείων λογίων παιδεύσεως

41. Παροιμ. 23, 13 - 14.

42. Ἐβρ. 12, 7.

43. Παροιμ. 8, 10.

44. Μιχ. 7, 9.

σωμεν εἰς τί ὠφελεῖ ἡ δύναμις τῆς παιδείας. Ὁ Σολομών πού ἐγνώριζε πολὺ καλὰ τὴν ὠφέλειάν της μᾶς συμβουλεύει· «μὴ ἀναστείλης τὴν τιμωρίαν τοῦ παιδιοῦ, διότι ἐὰν θὰ τὸ κτυπήσης μὲ τὸ ραβδί δὲν θὰ πεθάνῃ. Διότι θὰ τὸ κτυπήσης μὲ τὸ ραβδί, θὰ σώσης ὁμως τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὸν θάνατον»⁴¹. «Διότι ποῖον παιδί δὲν τὸ παιδαγωγεῖ ὁ πατέρας του;»⁴². Ἡ παιδευσίς αὐτὴ δι' αὐτοὺς πού σκέπτονται σωστὰ εἶναι πολυτιμότερα ἀπὸ πολλὰ χρήματα. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Σολομών· «λάβετε παιδείαν καὶ μὴ ἀργύριον»⁴³. Διὰ νὰ μὴ σκεφθῆς κάποτε πονηρὰ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ὅταν εὐρεθῆς εἰς δυσκόλους περιστάσεις ἢ ἀσθενήσῃ τὸ σῶμα ἢ τὰ οἰκιακὰ πράγματα θὰ ἔχουν ὑποστῆ ζημίαν, ἀλλὰ νὰ δεχθῆς μὲ πολλὴν ὑπομονὴν τὰ πλήγματα, διότι τιμωρεῖσαι δι' αὐτὰ πού ἡμάρτησες, καὶ νὰ λέγῃς καὶ σὺ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς παιδείας τὸν λόγον· «καὶ ὑποφέρω τὴν ὀργὴν τοῦ Κυρίου, διότι ἡμάρτησα εἰς αὐτόν»⁴⁴. Καὶ τὸν λόγον· «ἦταν καλὸν δι' ἐμέ, διότι μὲ ἔταλαιπώρησες»⁴⁵. Τέτοιος ἦταν ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγε· «τιμωρούμενοι καὶ ὁμως μὴ θανατούμενοι»⁴⁶, καὶ τό· «μὲ τὸ νὰ κρινώμεθα ἀπὸ τὸν Κύριον παιδαγωγούμεθα, διὰ νὰ μὴ κατακριθῶμεν μαζὶ μὲ τὸν κόσμον»⁴⁷.

6. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὅτι παίρνομεν μαθήματα ὀνομάζεται καὶ αὐτὸ παιδεία, σύμφωνα μ' αὐτὸ πού ἔχει γραφῆ διὰ τὸν Μωυσῆ, ὅτι «ἐπαιδεύθη ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων»⁴⁸, διὰ νὰ μὴ ἐπιβάλλῃ κανεὶς εἰς τὸν ἑαυτὸν του μαθήματα τυχαῖα, ἀλλὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν πιὸ χρησίμην παιδείαν, δὲν εἶναι πρᾶγμα μικρὸν διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Διότι μερικοὶ κιόλας μὲ τὸ νὰ σπουδάζουν ἢ γεωμετρίαν, τὴν ὁποῖαν ἐπενόησαν οἱ Αἰγύπτιοι, ἢ ἀστρολογίαν, ἢ ὁποῖα ἔχει καλλιεργηθῆ ἀπὸ τοὺς Χαλδαίους, ἢ γενικὰ τὰ σχήματα καὶ τὰς σκιάς μὲ τὸ νὰ

45. Ψαλμ. 118, 71.

46. Β' Κορ. 6, 9.

47. Α' Κορ. 11, 32.

48. Πράξ. 7, 22.

ὑπερεΐδον. Ἄλλὰ καὶ ποιητικὴ καὶ ῥητορικὴ καὶ ἡ τῶν σο-
 φισμάτων εὗρεσις πολλοὺς ἀπησχόλησεν, ὧν ὕλη τὸ ψεῦδος ἐστίν.
 Οὔτε γὰρ ποιητικὴ συστήναι δύναται ἄνευ τοῦ μύθου, οὔτε
 ῥητορικὴ ἄνευ τῆς ἐν τῷ λέγειν τέχνης, οὔτε σοφιστικὴ ἄνευ
 5 τῶν παραλογισμῶν. Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ
 τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως κατημέλησαν, ἐν τῇ τῶν ματαίων ἐρεύ-
 νῃ καταγεράσαντες, ἀναγκαῖα ἢ τῆς παιδείας ἐπίγνωσις, πρὸς
 τε τὴν αἴρεσιν τῆς ὠφελίμου παιδείας καὶ πρὸς τὴν ἀποφυγὴν
 τῆς ἀνοήτου καὶ βλαβεραῖς. Ἔστι καὶ νοῆσαι λόγους φρονήσε-
 10 ως τῷ προσέχοντι ταῖς Παροιμίαις, καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέ-
 λιμον μὴ ἀργῶς δεχομένῳ. Τὴν φρόνησιν τοίνυν ἐπιστάμεθα
 οὖσαν μίαν τῶν γενικῶν ἀρετῶν, καθ' ἣν ἐπιστήμονες γινόμεθα
 ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδτετέρων οἱ ἄνθρωποι. Ὁ δὲ φρόνιμος
 δηλονότι παρωνύμως ἐκ τῆς φρονήσεως προσηγόρευται. Πῶς
 15 οὖν φρονιμώτατος ὁ ὄφρις πάντων τῶν θηρίων μεμαρτύρηται
 γεγενῆσθαι; Καὶ πάλιν ὁ Κύριος: «Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ
 ὄφεις». Καί: «φρόνιμος ὁ οἰκονόμος τῆς ἀδικίας». Ἡ δὲ ῥητορική, ὅτι
 διπλοῦν ἐστὶ τὸ τῆς φρονήσεως ὄνομα; Ἡ μὲν γὰρ τίς ἐστὶ
 φυλακὴ τοῦ οἰκείου συμφέροντος μετὰ τῆς τοῦ πλησίον ἐπιβου-
 20 λῆς, οἷα ἡ τοῦ ὄφειος, τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ συντηροῦντος. Ἦδε
 τις ἔοικεν εἶναι κακεντρέχεια τρόπων, ὁξέως τὸ ἴδιον λυσιτε-
 λές ἐξευρίσκουσα καὶ συναρπάζουσα τοὺς ἀκεραιότερους, ὁ-
 ποία ἢ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Ἡ δὲ ἀληθὴς φρόνησις διά-
 γνωσίς ἐστι τῶν ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων, ἧ ὁ κατακολουθῶν

49. Ἐνταῦθα ὁ Βασίλειος μνημονεύει μερικὰς ἀπὸ τὰς φυσικὰς καὶ θεω-
 ρητικὰς ἐπιστήμας, πού ἐσπούδαζον οἱ νέοι τῆς ἐποχῆς του καὶ πού ὁ
 ἴδιος εἶχε σπουδάσει ἢ μελετήσει κατὰ τὸν καιρὸν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ.
 Περὶ αὐτῶν βλ. ΕΠΕ, Μ. Βασίλειος, τ. 4, σ. 18.

ἀσχολοῦνται μέ τὴν μετεωρολογίαν⁴⁸, περιεφρόνησαν τὴν παιδείαν τῶν θείων λόγων. Ἄλλὰ πολλοὺς ἔχει ἀπασχολήσει καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ ρητορική καὶ ἡ σοφιστικὴ τέχνη, τῶν ὁποίων περιεχόμενον εἶναι τὸ ψεῦδος. Διότι οὔτε ἡ ποιητικὴ τέχνη ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωριστὰ ἀπὸ τὸν μῦθον, οὔτε ἡ ρητορική χωριστὰ ἀπὸ τὴν τέχνην τοῦ λόγου, οὔτε ἡ σοφιστικὴ χωρὶς τοὺς παραλογισμοὺς. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἐξ αἰτίας τῆς μελέτης γύρω ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν παραμελήσει τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἐγήρασαν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ματαίων πραγμάτων, εἶναι ἀναγκαῖα ἡ εὐσυνείδητος κατανόησις τῆς παιδείας καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὠφελίμου παιδείας καὶ διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἀνωφελοῦς καὶ ἐπιζημίας. Μάλιστα ἠμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ λόγους συνέσεως αὐτὸς ποὺ δίδει προσοχὴν εἰς τὰς Παροιμίας καὶ δὲν λαμβάνει ἀσκοπα τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ αὐτάς. Γνωρίζομεν λοιπὸν ὅτι ἡ φρόνησις εἶναι μία ἀπὸ τὰς γενικὰς ἀρετάς, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι γινόμεθα γνῶσται τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν καὶ τῶν οὐδετέρων πραγμάτων. Ὁ φρόνιμος δηλαδὴ ἔχει ἀποκληθῆ ἔτσι ἀπὸ τὴν φρόνησιν, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶναι συνώνυμος. Πῶς λοιπὸν μαρτυρεῖται ὅτι τὸ φίδι ἐδημιουργήθη ὡς τὸ πιὸ φρόνιμον ἀπὸ ὅλα τὰ θηρία⁵⁰; Καὶ ὁ Κύριος λέγει πάλιν· «νὰ εἴσθε φρόνιμοι, ὡσάν τὰ φίδια»⁵¹, καὶ «φρόνιμος ἦταν ὁ οἰκονόμος τῆς ἀδικίας»⁵². Πῶς ἀλλοιῶς παρὰ ὅτι εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λέξις φρόνησις ἔχει δύο σημασίας; Ἡ μία δηλαδὴ σημαίνει τὴν φρούρησιν τοῦ οἰκείου συμφέροντος ἀπὸ τὴν ἐπιβουλήν τοῦ πλησίον, ὅπως εἶναι αὐτὴ τοῦ φιδιοῦ, τὸ ὁποῖον προστατεύει τὴν κεφαλὴν του. Αὐτὴ ἐδῶ φαίνεται νὰ σημαίνῃ κάποιαν μοχθηρίαν συμπεριφορᾶς, διότι ταχέως ἔξευρίσκει τὴν ἀτομικὴν ὠφέλειαν καὶ ἐξαπατᾷ τοὺς ἀφελεστέρους. Τέτοια εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Ἡ ἀληθινὴ ὁμως φρόνησις εἶναι ἡ διάγνωσις τοῦ τί πρέπει νὰ πράττω-

50. Γέν. 3, 1.

51. Ματθ. 10, 16.

52. Λουκ. 16, 8.

οὐδέποτε μὲν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐκστήσεται, οὐδέποτε δὲ τῷ ὀλέθρῳ τῆς κακίας περιπαρήσεται. Ὁ τοίνυν νοῶν λόγους φρονησεως, οἶδε μὲν τίνες σοφισματώδεις καὶ ἀπατηλοὶ, τίνες δὲ οἱ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον πρακτέων τὰ βέλτιστα ἡμῖν
 5 ὑποτιθέμενοι, καὶ ὡς δόκιμος τραπεζίτης, τὸ μὲν δόκιμον καθ-
 ἔξει ἀπὸ δὲ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀφέξεται. Αὕτη ἡ φρόνησις
 χαρίζεται τῷ οἰκοδομοῦντι τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, τὸν θεμέλιον
 αὐτοῦ τιθεῖν ἐπὶ τὴν πέτραν, τουτέστι, τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν
 ἐπερείδασθαι, ὥστε ἄσειστον διαμένειν ἐν βροχαῖς καὶ ἀνέμοις
 10 καὶ ποταμῶν προσβολαῖς. Τὸ γὰρ ἐν πειρασμοῖς ἀσάλευτον,
 τοῖς τε ἀνθρωπίνους καὶ τοῖς ἄνωθεν ἡμῖν ἐπαγομένοις, διὰ τῶν
 τοιούτων τῆς παραβολῆς λόγων ὁ Κύριος ἡμῖν ἐνεδείξατο. Δι-
 δάσκει δὲ καὶ μὴ καταμελεῖν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ πρὸ καιροῦ
 παρεσκευασμένους τῆς ζωῆς τὰ ἐφόδια, ἐν τῇ ἐτοιμασίᾳ τῆς
 15 καρδίας ἀναμένειν τοῦ νυμφίου τὴν παρουσίαν. Αἱ φρόνιμοι
 γάρ, φησί, παρθένοι, διὰ τὸ ἔχειν ἐν ταῖς λαμπάσι τὸ ἔλαιον,
 συνεισηλθον τῷ νυμφίῳ, αἱ δὲ μωραὶ διὰ τὸ ἀνέτοιμον ἑαυτῶν
 τῆς χαρᾶς τοῦ νυμφῶνος ἀπηλλοτριώθησαν.

7. Μετὰ τοῦτο, ἴδωμεν τί ἐστι δέξασθαι «στροφᾶς λό-
 20 γων». Ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος καὶ ἀπὸ ὕγιους διανοίας προῖών,
 ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ μονότροπος, τὰ αὐτὰ λέγων πάντοτε περὶ τῶν
 αὐτῶν, ὁ δὲ ποικίλος καὶ ἐντεχνος πολὺ τὸ ἐπίπλοκον καὶ ἐγ-
 κατάσκευον ἔχων, μυρία κατασχηματίζεται καὶ στρέφεται
 στροφᾶς ἀμυθῆτους, πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἀρέσκον μετα-
 25 μορφούμενος. Πρὸς οὖν τὸ δύνασθαι ἡμᾶς ἰσχυρῶς ἀντέχειν
 τῇ ἀπὸ τῶν τεχνικῶν λόγων προσβολῇ, μέγα ὄφελος αἱ Παρ-

53. Α' Θεσσ. 5, 22.

54. Ματθ. 7, 25.

μεν καὶ τοῦ τί δὲν πρέπει. Αὐτὸς ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν φρόνησιν αὐτὴν, οὐδέποτε θὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, οὐδέποτε θὰ ἐμπλακῆ εἰς τὸν ὄλεθρον τῆς κακίας. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ κατανοεῖ λόγους συνέσεως γνωρίζει καλὰ ποῖοι μὲν εἶναι σοφιστικοὶ καὶ ἀπατηλοὶ, ποῖοι δὲ αὐτοὶ ποὺ μᾶς ὑποβάλλουν τὰ περισσότερα ὠφέλιμα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πράξωμεν εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ ὡσὰν πεπειραμένος τραπεζίτης θὰ κρατήσῃ τὸν χρήσιμον καὶ θὰ ἀποφύγῃ κάθε πονηρὸν εἶδος⁵³. Αὐτὴ ἡ φρόνησις χαρίζεται εἰς αὐτὸν ποὺ κτίζει τὸ σπίτι του, διὰ νὰ θεμελιώσῃ ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν⁵⁴, δηλαδὴ νὰ στηρίζεται εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ὥστε νὰ μένῃ ἀσάλευτον εἰς τὰς βροχὰς καὶ εἰς τὰ κτυπήματα τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ποταμῶν. Διότι τὴν σταθερότητα εἰς τοὺς πειρασμοὺς καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ στέλλονται ἀπὸ ἐπάνω, μᾶς τὴν ἔδειξεν ὁ Κύριος μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους τῆς παραβολῆς. Μᾶς διδάσκει ἀκόμη νὰ μὴ ἀμελοῦμεν διὰ τὰ ἀναγκαῖα, ἀλλ' ἐγκαίρως νὰ παρασκευάζωμεν τὰ ἐφόδια διὰ τὴν ζωὴν καὶ μὲ τὴν προετοιμασίαν τῆς καρδίας νὰ ἀναμένωμεν τὴν παρουσίαν τοῦ νυμφίου. Διότι αἱ φρόνιμοι παρθένοι, λέγει, ἐπειδὴ εἶχαν τὸ λάδι εἰς τὰς λαμπάδας, ἐμβῆκαν μαζί μὲ τὸν νυμφίον, αἱ δὲ μωραὶ, διότι δὲν ἦταν ἔτοιμοι, ἀπεξενώθησαν ἀπὸ τὴν χαρὰν τοῦ νυμφῶνος⁵⁵.

7. Ὑστερα ἀπὸ τοῦτο, ὡς ἴδωμεν τί σημαίνει τὸ «δέξασθαι στροφὰς λόγων»⁵⁶. Ὁ λόγος ποὺ εἶναι ἀληθινὸς καὶ προέρχεται ἀπὸ ὑγιᾶ διάνοιαν εἶναι ἀπλὸς καὶ μονότροπος, διότι πάντοτε λέγει τὰ ἴδια διὰ τὰ αὐτὰ πράγματα. Ὁ λόγος ὁμῶς ποὺ εἶναι πολύμορφος καὶ ἔντεχνος εἶναι περίπλοκος καὶ φτειαχτός. Συμμορφώνεται πρὸς χίλια δύο πράγματα καὶ πλέκεται εἰς ἀπεριόριστους στροφὰς διὰ νὰ ἀρέσῃ μὲ τὴν ἐναλλαγὴν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἢ τοὺς ἀκροατάς. Αἱ Παροιμίαι μᾶς παρέχουν πολλὴν ὠφέλειαν διὰ νὰ ἡμποροῦμεν νὰ μένωμεν

55. Ματθ. 25, 10 κ.εξ.

56. Παροιμ. 1, 3.

οιμῖαι χαρίζονται. Διότι ὁ προσέχων αὐταῖς καὶ τὰς ἀπ' αὐτῶν παραινήσεις μὴ ἀργῶς προσιέμενος, οἷονεὶ καθωπλισμένος τῇ ἐμπειρίᾳ, δέχεται ἀβλαβῶς τὰς στροφὰς τῶν λόγων, μῆτε περιτρεπόμενος ὑπ' αὐτῶν, μῆτε ἐξανιστάμενός που τῆς ἀληθείας.

5 Ὅταν γὰρ ἄλλως μὲν φύσεως ἔχη τὰ πράγματα, ἄλλως δὲ οἱ λόγοι περὶ αὐτῶν ἀναπειθῶσι, στροφή τις ἐστὶ, μᾶλλον δὲ διαστροφή, ὑπὸ τοῦ λόγου περὶ τὴν ἀλήθειαν γινομένη. Καὶ ἄλλος μὲν φαινόμενος, ἄλλος δὲ ὢν κατὰ ἀλήθειαν, στροφαῖς κέχρηται λόγων, ἀπατῶν τοὺς συνόντας, ὥσπερ τοὺς κύνας λαγωοὶ καὶ

10 ἀλώπεκες, ἑτέραν δεικνύντες καὶ ἑτέραν τρεπόμενοι. Ἡ στροφαὶ τινές εἰσι λόγων αἱ ἐκ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἀντιθέσεις. Οὐ καταδεχόμενοι γὰρ τὸ ἀπλοῦν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἠκονημένοι, περιτρέπουσι πολλάκις τὴν ἰσχὺν τῆς ἀληθείας τῇ πιθανολογίᾳ τῶν

15 σοφισμάτων. Δέχεται οὖν ταύτας τὰς στροφὰς τῶν λόγων ὁ ταῖς Παροιμίαις ὠχυρωμένος. Κἂν εὖρη ποτὲ προβλήματα, ἰσοπαλεῖς τὰς ἐφ' ἐκάτερον ἐπιχειρήσεις ἔχοντα, ἐν οἷς δυσδιάκριτος τοῦ πιθανωτέρου ἢ εὖρεσις, ὅμως διὰ τὸ ἐγγεγυμᾶσθαι ταῖς Παροιμίαις, οὐ συγχυθῆσεται τὸν νοῦν, κἂν ὅτι μά-

20 λιστα δοκῶσιν οἱ προσδιαλεγόμενοι ἐξ ἴσου τὰς ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων πληγὰς ἀλλήλοις ἀντεπιφέρειν.

8. Χαρίζεται ἡ Παροιμία καὶ τὸ νοῆσαι δικαιοσύνην ἀληθῆ. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ δικαιοσύνη ἐξὶς ἀπονεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν, δυσθῆρατον δὲ τοῦτο, τῶν μὲν διὰ τὸ περὶ τὴν φρόνη-

25 σιν ἐλλειπὲς οὐκ ἐξευρισκόντων ἐκάστῳ διανεῖμαι τὸ ἴσον, τῶν δὲ διὰ τὸ προκατέχεσθαι ὑπὸ παθῶν ἀνθρωπίνων ἀφανι-

ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ τὰς προσβολὰς τοῦ περιτέχνου λόγου. Διότι αὐτὸς ποὺ τὰς μελετᾷ προσεκτικὰ καὶ μὲ ἐπιμέλειαν δέχεται τὰς παραινέσεις των, ὡσὰν νὰ εἶναι ὠπλισμένος μετὴν πείραν τῶν πραγμάτων, δέχεται χωρὶς καμμίαν ζημίαν τὸν ἐντεχνον λόγον. Δὲν μεταβάλλεται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ εἰς κανένα σημεῖον δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Διότι ὅταν ἄλλη μὲν εἶναι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, διαφορετικὰ δὲ οἱ λόγοι μᾶς πείθουν δι' αὐτὰ· αὐτὸ εἶναι κάποια στροφή ἢ καλύτερα διαστροφή τῆς ἀληθείας ποὺ γίνεται ἀπὸ τὸν λόγον. Καὶ ἐνῶ ἄλλος μὲν φαίνεται, ἄλλος δὲ εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι, χρησιμοποιεῖ τὰς στροφὰς τοῦ λόγου διὰ νὰ ἐξασπατᾷ τοὺς συνομιλητάς, ὅπως οἱ λαγοὶ καὶ οἱ ἀλεπούδες τοὺς σκύλους, μὲ τὸ νὰ δεικνύουν ἄλλον δρόμον, ἐνῶ τρέπονται πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. Αἱ ἀντιφάσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως δὲν εἶναι παρὰ στροφαὶ (διαστροφαὶ) λόγων. Διότι αὐτοὶ ποὺ δὲν παραδέχονται τὴν ἀπλότητα τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, δηλαδὴ αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἐξασκηθῆ μετὴν δύναμιν τῆς διαλεκτικῆς εἰς τὰς ἀντιλογίας, πολλὰς φορὰς διαστρέφουν τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας μετὴν πιθανολογίαν τῆς σοφιστικῆς ἐπιχειρηματολογίας. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ εἶναι ὠχυρωμένος μετὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν ἀποδέχεται αὐτὰς τὰς στροφὰς τῶν λόγων. Καὶ ἂν κάποτε ἀντιμετωπίσῃ προβλήματα ποὺ ἔχουν ἰσοδύναμα ἐπιχειρήματα καὶ ἀπὸ τὴν μίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἀνεύρεσις τοῦ πλέον πιθανοῦ εἶναι δυσδιάκριτος, δὲν θὰ ταραχθῆ ἢ σκέψῃ του. Διότι ἔχει ἐκγυμνασθῆ μετὰς Παροιμίας, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη οἱ συζητηταὶ φανοῦν ὅτι ἐξ ἴσου ἀνταποδίδουν ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον τὰ κτυπήματα τῆς ἐπιχειρηματολογίας.

8. Αἱ Παροιμίαι δωρίζουν καὶ τὴν γνώσιν τῆς ἀληθινῆς δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἰκανότης τοῦ νὰ διανέμῃ κανεὶς σύμφωνα πρὸς τὴν ἀξίαν, καὶ εἶναι πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δύσκολα θηρεῦεται, διότι ἄλλοι μὲν λόγῳ ἐλλείψεως τῆς συνέσεως δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀπονεύμουν αὐτὸ ποὺ ἀξίζει εἰς τὸν καθένα, ἄλλοι δὲ λόγῳ τοῦ ὅτι κυριαρχοῦνται ἀπὸ ἀν-

ζόντων τὸ δίκαιον, ὅταν πενήτων μὲν καταφρονῶσι, δυνάστας δὲ ἀδικοῦντας μὴ διελέγχωσι, δώσειν ὑπισχρεῖται τοῖς ἑαυτῆς μαθηταῖς ἢ βίβλος τῶν Παροιμιῶν τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης τὴν γνῶσιν. Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ τὸν παρὰ τῶν πολλῶν ἔπαινον
5 θηρώμενοι, ἔργῳ μὲν τὴν ἀδικίαν καὶ τὸ πλεονεκτικὸν ὡς ὠφέλιμον προτιμῶσι, σχήματι δὲ καὶ λόγῳ τὴν ἰσότητα καὶ τὴν δικαιοσύνην ὑπερθουμάζουσιν, οὐδὲ τούτους ἀγνοήσει ὁ τὰς Παροιμίας πεπαιδευμένος, ἀλλὰ γνώσεται τίς ἢ κίβδηλος καὶ νενοθευμένη καὶ τίς ἢ ἀληθινή καὶ ἄδολος δικαιοσύνη. Ἐπει
10 μέντοι πολλοὺς καὶ οἱ ἔξωθεν σοφοὶ κατεβάλοντο λόγους περὶ δικαιοσύνης, καὶ πιθανῶς παρακρούονται τοὺς μὴ δυναμένους τῷ ἀληθεῖ λόγῳ περὶ τοῦ σκέμματος τούτου ἐπακολουθῆσαι, ἐπαγγέλλεται γνωρίσειν ἢ βίβλος τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, ὥστε τὸ ἐκ τῶν σοφισμάτων ἡμᾶς βλαβερὸν διαδραῖναι. Ἦδη
15 δὲ καὶ τὰ νόμιμα τῶν ἔθνῶν, πολλὴν πρὸς ἄλληλα ἔχοντα τὴν διαφορὰν, σύγχυσιν ἐμποιεῖ ταῖς διανοίαις τῶν μὴ τὸν ἀκριβῆ τῆς δικαιοσύνης λόγον κατειληφότων. Ἐνια μὲν γὰρ τῶν ἔθνῶν τὴν πατροφονίαν δικαίαν τίθενται, ἄλλα δὲ τῶν ἔθνῶν πάντα φόνον ὡς ἀνόσιον ἀποτρέπεται. Καὶ τὰ μὲν σωφροσύνην ὑπερ-
20 τιμᾶ, τὰ δὲ μητρᾶσι καὶ θυγατρᾶσι καὶ ἀδελφαῖς ἐπιμαίνεται. Καὶ ὅλως πολλοὶ ἀρχαίῳ ἔθει κεκρατημένοι, τὸ μυσαρὸν τῶν γινομένων οὐ διακρίνουσιν. Ἡ δὲ βίβλος αὕτη, διδάσκουσα τὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης, ῥύεται τῶν ἐξ ἀλογίας παθῶν τοὺς ἀνθρώπους. Ἔστι δὲ δικαιοσύνη, ἢ μὲν τις ἐν ἡμῖν στρε-
25 φομένη, ἢ τοῦ ἴσου διανομή. Ἐὰν γὰρ καὶ μὴ τυγχάνωμεν αὐτοῦ κατὰ ἀκριβείαν, ἀλλὰ γνώμη τῇ δικαιοτάτῃ ποιοῦντες, οὐκ ἀπο-

θρώπινα πάθη ἐξαφανίζουσι τὸ δίκαιον, ὅταν καταφρουοῦν τοὺς πτωχοὺς καὶ δὲν ἐλέγχουσι τοὺς ἰσχυροὺς ποὺ καταδυναστεύουσι. Τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν ὑπόσχεται ὅτι θὰ δώσῃ εἰς τοὺς σπουδαστὰς αὐτοὺς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθινῆς δικαιοσύνης. Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ μὲ τὸ νὰ κυνηγοῦν τὸν ἔπαινον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ἐμπράκτως μὲν τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν σὰν ὠφέλειαν προτιμοῦν, ἐξωτερικῶς δὲ καὶ διὰ τοῦ λόγου ἐκθειάζουσι τὴν ἰσότητά καὶ τὴν δικαιοσύνην, οὔτε αὐτοὺς θὰ ἀγνοήσῃ, αὐτὸς ποὺ ἐξεπαιδεύθη μὲ τὰς Παροιμίας, ἀλλὰ θὰ γνωρίσῃ ποία εἶναι ἡ κίβδηλος καὶ νοθευμένη καὶ ποία ἡ ἀληθινὴ καὶ γνησίαι δικαιοσύνη. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ οἱ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν σοφοὶ ἀφιέρωσαν πολλὰς συζητήσεις περὶ δικαιοσύνης καὶ πιθανὸν νὰ παραπλανοῦν αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι δὲν ἤμποροῦν νὰ παρακολουθήσουσι τὸν ἀληθινὸν λόγον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν ὑπόσχεται νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀληθινὴν δικαιοσύνην, ὥστε ἡμεῖς νὰ ξεφύγωμεν τὴν βλάβην τῶν σοφισμάτων. Ἡδη ὅμως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰ ἔθνη ποὺ διαθέτουσι νόμους, διότι διαφέρουσι πολὺ τὸ ἕνα πρὸς τὸ ἄλλον, προκαλοῦν σύγχυσιν εἰς τὰς διανοίας αὐτῶν ποὺ δὲν ἔχουσι καταλάβει τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς δικαιοσύνης. Μάλιστα μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔθνη θεωροῦν δικαίαν τὴν πατροκτονίαν καὶ ἄλλα ἀπὸ τὰ ἔθνη ἀπαγορεύουσι κάθε φόνον ὡς ἀνόσιον πρᾶγμα. Καὶ ἄλλα μὲν ὑπερεκτιμοῦσι τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἄλλα περιπαθῶς ἐρωτεύονται τὰς μητέρας καὶ τὰς θυγατέρας καὶ τὰς ἀδελφάς. Καὶ γενικὰ πολλοὶ οἱ ὁποῖοι διέπονται ἀπὸ τὸ παλαιὸν αὐτὸ ἔθιμον δὲν ξεχωρίζουσι τὸ σιχαμερὸν τῶν πράξεων. Τὸ βιβλίον ὅμως αὐτὸ μὲ τὸ νὰ διδάσκῃ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀληθινὴν δικαιοσύνην, σώζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν παραλογισμὸν τῶν παθῶν. Ὑπάρχει δὲ δικαιοσύνη· ἡ μὲν μία εἶναι αὕτη ἡ ὁποία ἀφορᾷ εἰς ἡμᾶς καὶ εἶναι ἡ ἀπονομή τοῦ Ἰσοῦ. Καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν τὸ ἐπιτυγχάνωμεν αὐτὸ μὲ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν, ἀλλὰ τὸ ἀσκοῦμεν μὲ πολὺ δικαίαν κρίσιν, δὲν ἀποτυγχάνομεν ἀπὸ τὸν σκο-

πίπτομεν τοῦ σκοποῦ. Ἡ δέ τις οὐρανόθεν ἐπαγομένη παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, ἢ τε ἐπανορθωτικὴ καὶ ἢ ἀνταποδοτικὴ, ἥς πολὺ τὸ δυσθεώρητον, διὰ τὸ ὕψος τῶν ἐναποκειμένων αὐτῇ δογμάτων. Τοῦτο γὰρ οἶμαι λέγειν τὸν ψαλμωδόν· («Ἡ δικαιο-
5 σὺνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ»). Ἐπαγγέλλεται οὖν ταύτην τὴν ὄντως ἀληθῆ καὶ θείαν δικαιοσύνην φανερὰν καταστήσειν τοῖς ἐγγε-
γυμνασμένοις τῇ παροιμιώδει διδασκαλίᾳ.

9. Πάλιν ἐπειδὴ τῶν ἁμαρτανομένων τὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, τὰ δὲ ἀπὸ γνώμης πονηρᾶς ἁμαρτάνεται, καὶ ὁ τοῦ δικαίου
10 ὄρος οὐχ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τούτοις. Ὑποθώμεθα γὰρ πορνείαν εἶναι τὸ κρινόμενον, καὶ πόρνας δύο. Ἄλλ' ἢ μὲν πορνοβοσκῶ πρα-
θεῖσα, πρὸς ἀνάγκην ἐστὶν ἐν τῷ κακῷ, τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐργασίαν τῷ πονηρῷ δεσπότη παρεχομένη, ἢ δὲ διὰ τὴν ἡδο-
νὴν ἐκουσίως ἑαυτὴν ἐπιδοῦσα τῇ ἁμαρτίᾳ. Ἄλλως οὖν τὰ ἀκού-
15 σιά τυγχάνει συγγνώμης καὶ ἄλλως τὰ ἐκ μοχθηρᾶς προαιρέ-
σεως κατακρίνεται. Πάλιν ὁ μὲν τις ἤμαρτε, πονηρῶς τὸ ἐξ ἀρχῆς θετραμμένος· καὶ γὰρ καὶ ὑπὸ γονέων ἀδίκων εἰς τὸν βί-
ον παρήχθη καὶ συνεστράφη καὶ ῥήμασι καὶ πράξεσι παρανόμοις, ἄλλος δὲ πολλὰ ἔχων τὰ προκαλούμενα αὐτὸν εἰς ἀρετὴν, ἀνα-
20 τροφὴν σεμνοτάτην, νουθέτησιν γονέων, διδασκάλων ἀκρίβειαν, ἀκρόασιν λόγων θειοτέρων, δίαιταν κατεσταλμένην, τὰ ἄλλα οἷς ψυχὴ παιδαγωγεῖται πρὸς ἀρετὴν, εἶτα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὁμοίαν ἁμαρτίαν ὑπόλισθε, πῶς οὐχὶ βαρυτέρας δικαίως ὁ τοιοῦτος τῆς τιμωρίας ἀξιωθήσεται; Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ μόναίς
25 ταῖς κατεσπαρμέναις ἐν ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν σωτηρίοις ἀφορμαῖς ἐγκληθήσεται, ὡς οὐ χρησάμενος αὐταῖς ὑγιῶς, ὁ δὲ πρὸς τού-
τω, καὶ ὡς προοδεδωκῶς πᾶσαν τὴν δεδομένην αὐτῷ συνέργειαν καὶ δι' ἀπροσεξίαν εἰς τὸν πονηρὸν βίον κατασυρεῖς. Τὸ οὖν νοῆσαι τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, μεγάλης ὄντως διανοίας καὶ
30 φρενὸς τελειοτάτης. Μήποτε δὲ καὶ ἐπαγγελίαν ἔχει, τὸν τὰ παροιμιακὰ παιδευθέντα δυνήσεσθαι λοιπὸν ἐπιβαλεῖν τῇ ἀκρι-

πόν. Αὐτὴ ὅμως ἢ ὁποῖα ἀπονέμεται εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τὸν δίκαιον κριτὴν καὶ ποὺ εἶναι διορθωτικὴ καὶ ἀνταποδοτικὴ, αὐτῆς ἢ θεώρησις εἶναι πολὺ δύσκολος, λόγῳ τοῦ μεγέθους τῶν δογμάτων ποὺ ἐνυπάρχουν εἰς αὐτήν. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸ λέγει ὁ ψαλμωδός· «ἡ δικαιοσύνη σου εἶναι ὡς τὰ ὑψηλότατα ὄρη»⁵⁷. Ὑπόσχεται λοιπὸν τὴν ἀληθινὴν πράγματι καὶ θεῖαν δικαιοσύνην νὰ τὴν φανερώσῃ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἐγκυμνασθῆ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Παροιμιῶν.

9. Ἐπίσης ἐπειδὴ ἀπὸ τὰς ἀμαρτωλὰς πράξεις ἄλλαι μὲν εἶναι ἀκούσαι, ἄλλαι δὲ ἐπιτελοῦνται λόγῳ πονηρᾶς διαθέσεως, καὶ δι' αὐτὰς δὲν ἰσχύει ὁ ἴδιος κανὼν τοῦ δικαίου. Ἄς ὑποθέσωμεν δηλαδὴ ὅτι δικάζεται κάποιος διὰ πορνείαν καὶ ὅτι αἱ πόρνοι εἶναι δύο. Ἄλλ' ἢ μὲν μία, ἀφοῦ ἐπωλήθη εἰς μαστροπὸν ἀπ' ἀνάγκην, εὐρίσκεται εἰς τὸ κακὸν καὶ προσφέρει εἰς τὸν πονηρὸν κύριον τὴν σωματεμπορίαν, ἢ δὲ ἄλλη ἐξ αἰτίας τῆς ἡδονῆς μὲ τὴν θέλησίν της ἐπιδίδεται εἰς τὴν ἀμαρτίαν. Ἄλλοιῶς λοιπὸν συγχωροῦνται τὰ ἀκούσια καὶ ἄλλοιῶς καταδικάζονται τὰ ἀμαρτήματα τῆς μοχθηρᾶς θελήσεως. Ἐπίσης κάποιος ἄλλος ἠμάρτησε, διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀνετράφη πονηρά. Πράγματι ἐγεννήθη εἰς τὴν ζωὴν ἀπὸ γονεῖς κακοὺς καὶ ἐμεγάλωσε μὲ λόγια καὶ πράξεις ἀδίκους. Ἄλλος δὲ μολονότι εἶχε πολλὰς ἀφορμὰς διὰ τὴν ἀρετὴν, δηλαδὴ σεμνὴν ἀνατροφὴν, νοθεσίαν γονέων, αὐστηρότητα διδασκάλων, ἀκρόασιν θειοτέρων λόγων, αὐστηρὰν δίκαιαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα παιδαγωγεῖται ἢ ψυχὴ πρὸς τὴν ἀρετὴν, παρὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς ἐγλύστρησεν ἔπειτα εἰς τὸ ἴδιον ἀμάρτημα. Πῶς αὐτὸς δὲν θὰ κριθῆ δικάως ὅτι εἶναι ἄξιος διὰ βαρυτέραν τιμωρίαν; Διότι ὁ μὲν θὰ κατηγορηθῆ διὰ τὰς μόνας σωτηρίους ἀφορμὰς ποὺ ἔχουν σπαρῆ εἰς τὰς διανοίας μας, διότι δὲν τὰς ἐχρησιμοποίησε καλῶς, ὁ δὲ ἄλλος κοντὰ εἰς αὐτὸ καὶ διότι ἐπρόδωσεν ὅλην τὴν βοήθειαν ποὺ τοῦ ἔχει δοθῆ καὶ διότι ἀπὸ ἀπροσεξίαν κατρεκύλησεν εἰς τὸν πονηρὸν βίον. Τὸ νὰ κατανόησῃ λοιπὸν κανεῖς τὴν ἀληθινὴν δικαιοσύνην ἀπαιτεῖται πράγματι μεγάλη διάνοια καὶ τελειότατος νοῦς. Ἴσως δὲν ἔχει

βεία τῆς θεολογίας. Ἡ γὰρ ἀληθῆς δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ Χριστός, «Ὁς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις». Συνέξενκται τῷ γνῶναι δικαιοσύνην ἀληθῆ τὸ κριμα κατευθῆναι. Ἀμήχανον γὰρ τὸν μὴ
 5 προπαιδευθέντα περὶ τοῦ δικαίου δύνασθαι τὰς ἀμφισβητήσεις ὀρθῶς διακριῖναι. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς Σολομών, εἰ μὴ εἶχε τοὺς περὶ τοῦ δικαίου λόγους ἀκριβεῖς ἐν ἑαυτῷ, ἠδύνατο τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην κρίσιν οὕτως ὀρθῶς καὶ εὐθυβόλως ἐξενεγκεῖν, ἣν ἔκρινε ταῖς πόρναις περὶ τοῦ παιδίου. Ἐπειδὴ γὰρ
 10 ἁμάρτυρα ἦν τὰ παρ' ἐκατέρας λεγόμενα, ἐπὶ τὴν φύσιν ἐχώρησε, καὶ δι' αὐτῆς εὔρε τὰ ἀγνοούμενα, τῆς μὲν ἄλλοτρίας ἀπαθῶς καταδεξαμένης τοῦ παιδίου τὴν ἀναίρεσιν, τῆς δὲ ἀληθοῦς μητρὸς διὰ τὴν φυσικὴν φιλοστοργίαν οὐδὲ τὴν ἀκοὴν ἀνασχομένης τοῦ πάθους. Ὁ οὖν εἰδὼς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην
 15 καὶ δι' αὐτῆς διδαχθεὶς τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν ἐκάστω, οὗτος δύναται κατευθύνειν τὸ κριμα. Ὡσπερ γὰρ ὁ τοξότης πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπευθύνει τὸ βέλος, οὔτε ὑπερβολαῖς, οὔτε ἑλλείψεσιν, οὔτε ταῖς ἐφ' ἐκάτερα παρατροπαῖς ἀποπλανῶν τὴν τοξείαν, οὕτως ὁ κριτῆς τοῦ δικαίου καταστοχάζεται, οὔτε πρόσωπα
 20 λαμβάνων (γνωρίζειν γὰρ πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν), οὔτε ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν, ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρόφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις. Καὶ δύο κρινόμενων παρ' αὐτῷ, τοῦ τε πλεονεκτοῦντος καὶ τοῦ τὸ ἔλαττον ἔχοντος, ἔστηκεν ὁ κριτῆς ἐπανισῶν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους καὶ τοσοῦτον ἀφαιρῶν τοῦ ὑπερ-

58. Α' Κορ. 1, 30.

59. Ἐδῶ ὁ Βασίλειος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν Ὠριγένη, Εἰς Παροιμίας Σολομώντος ἐξηγήσεις, κεφ. α'. «τουτέστιν ὀρθὸν καὶ ἀδιάστροφον εἶναι τὸ κριτήριον· ἀνεπιστήμων γάρ τις ὢν δικαιοσύνης, οὐκ ἂν διέλοι τὰς ἀμφισβητήσεις ὀρθῶς· οὐδὲ Σολομών γὰρ ἔκρινεν ὀρθῶς ταῖς πόρναις μὴ σφῶζων ἀκριβῶς τοῦ δικαίου τοὺς λόγους...».

καὶ παραγγελίαν αὐτὸς ποῦ ἔχει μαθητεύσει εἰς τὰς Παροιμίας νὰ ἡμπορέσῃ τοῦ λοιποῦ νὰ ἀσχοληθῇ μετὴν ὀρθότητά τῆς θεολογίας. Διότι ἀληθινὴ δικαιοσύνη εἶναι ὁ Χριστός, «ὁ ὅποιος ἔγινε δι' ἡμᾶς σοφία ἀπὸ τὸν Θεόν, δικαίωσις καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις»⁶⁰. Ἐχει συνδεθῆ δὲ ἡ γνῶσις τῆς ἀληθινῆς δικαιοσύνης μετὴν εὐθύτητα τῆς κρίσεως. Δηλαδή εἶναι ἀδύνατον αὐτὸς ὁ ὅποιος δὲν ἔχει προπαιδευθῆ εἰς τὸ δίκαιον νὰ ἡμπορῇ σωστά νὰ διακρίνῃ τὰ ἀμφίβολα πράγματα⁶¹. Διότι οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Σολομών, ἐὰν δὲν εἶχεν ἐν τὸς του ὀρθὴν γνῶσιν περὶ τοῦ δικαίου, θὰ ἡμποροῦσε τόσον ὀρθὰ καὶ εὐστοχα νὰ ἐκφέρῃ τὴν περίφημον ἐκείνην κρίσιν, τὴν ὁποίαν ἐξέφερον εἰς τὰς δύο πόρνας σχετικὰ μετὸ παιδί. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ λεγόμενα τῆς καθεμιᾶς ἦταν χωρὶς μαρτυρίαν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν φύσιν καὶ μέσῳ αὐτῆς εὔρεν αὐτὰ ποῦ ἦταν ἄγνωστα· δηλαδή ἡ ξένη μετὰ ἀπάθειαν ἐδέχθη τὸν φόνον τοῦ παιδιοῦ, ἐνῶ ἡ πραγματικὴ μητέρα λόγῳ τῆς φυσικῆς φιλοστοργίας δὲν ἄνθεξεν οὔτε εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ φόνου⁶⁰. Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ γνωρίζει καλὰ τὴν ἀληθινὴν δικαιοσύνην καὶ ἐδιδάχθη διὰ μέσου αὐτῆς νὰ ἀπονέμῃ εἰς τὸν καθένα τὸ οἰκεῖον, αὐτὸς ἡμπορεῖ νὰ ἀπονέμῃ τὴν δικαιοσύνην. Ὅπως δηλαδή ὁ τοξότης κατευθύνει τὸ βέλος πρὸς τὸν σκοπὸν του χωρὶς νὰ ἐκτρέπη ἀπ' αὐτὸν τὸ τόξευμα οὔτε μετὰ δυνατὰς βολὰς, οὔτε μετὰ ἀδυνάτους, οὔτε μετὰ παρεκκλίσεις ἀπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην πλευρὰν, ἔτσι καὶ ὁ δικαστὴς ποῦ ἀπομένει τὸ δίκαιον στοχάζεται. Δὲν προσωποληπτεῖ (διότι δὲν εἶναι καλὸν πρᾶγμα κατὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου νὰ προσωποληπτῇ⁶¹), οὔτε ἐνεργεῖ κατὰ τὰς διαθέσεις του, ἀλλ' ἐκφέρει τὰς κρίσεις του ὀρθὰς καὶ ἀδιαστρεβλώτους. Καὶ ὅταν ἐνώπιόν του δικάζονται δύο, δηλαδή αὐτὸς ποῦ ἠδίκησε καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐζημιώθη, ὁ δικαστὴς ζυγίζει αὐτούς, τὸν ἓνα πρὸς τὸν ἄλλον, καὶ ἀφαιρεῖ τόσον ἀπὸ τὸν ἄ-

60. Γ' Βασιλ. 3, 25 κ.εξ.

61. Παροιμ. 24, 23.

έχοντος, ὅσον ἐλαττούμενον εὐρίσκει τὸν ἀδικούμενον. Ὁ δὲ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην μὴ ἔχων προεναποκειμένην αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, ἀλλ' ἢ χρήμασι διεφθαρμένος, ἢ φιλία χαριζόμενος, ἢ ἔχθραν ἀμυνόμενος, ἢ δυναστείαν δυσωπούμενος, τὸ κριμα
 5 κατευθύνειν οὐ δύναται. Πρὸς δὲ ἔρει ὁ ψαλμὸς τό: «Εἰ ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθείας κρίνατε, υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων».
 Ἐλεγχος γὰρ τῆς τοῦ δικαίου διαθέσεως ἢ περὶ τὸ κρίνειν ὀρθότης. Ὅθεν καὶ αὐτὸς προῖὼν ἀπαγορεύει λέγων: «Στάθμιον μέγα καὶ μικρόν, βδελυκτὰ παρὰ Κυρίου», τὸ περὶ τὴν κρί-
 10 σιν ἄνισον τῇ τῶν σταθμίων προσηγορία παροιμιακῶς αἰνισ-
 σόμενος. Οὐ μόνον δὲ τοῖς δικάζουσι τοῦτο χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ ταῖς περὶ ἐκάστου τῶν κατὰ τὸν βίον ἐκλογαῖς. Ἐπειδὴ τι ἔχομεν παρ' ἑαυτοῖς κριτήριον φυσικόν, δι' οὗ τὰ καλὰ τῶν πονηρῶν διακρίνομεν, ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν πρα-
 15 κτέων ὀρθὰς ποιεῖσθαι τῶν πραγμάτων τὰς διακρίσεις, καί, οἷόν τινα δικαστήν, ἴση καὶ δικαιοσύνη γνώμη τοῖς ἐναντίοις βραβεύοντα, πείθεσθαι μὲν τῇ ἀρετῇ, καταδικάζειν δὲ τὴν κακίαν. Οἷον πορνεία καὶ σωφροσύνη παρὰ σοὶ κρίνεται, καὶ ὑψηλὸς προκαθεζέται σου ὁ νοῦς πεπιστευμένος τὸ δικαστήριον,
 20 καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ συνηγορεῖ τῇ πορνείᾳ, ὁ δὲ φόβος τοῦ Θεοῦ τῇ σωφροσύνῃ συνίσταται. Ἐὰν μὲν οὖν καταδικάσῃς τὴν ἁμαρτίαν, δῶς δὲ νικῆσαι τὴν σωφροσύνην, εὐθείαν ἐποιήσω τὴν κρίσιν τοῦ πράγματος, ἐὰν δὲ τῇ ἡδονῇ δοῦς τὴν ἔσπην, προτιμότεραν ἀποφάνῃς τὴν ἁμαρτίαν, σκολιὸν ἐποιήσω τὸ κριμα,

δικον, ὅσον εὐρίσκει ὅτι ἔχει ζημιωθῆ ὁ ἀδικούμενος. Αὐτὸς ὁμῶς ὁ ὁποῖος δὲν διαθέτει ἀληθινὴν δικαιοσύνην ὡς προϋπόθεσιν ἐντὸς του, ἀλλ' ἢ δωροδοκεῖται μὲ χρήματα ἢ χαρίζεται εἰς τὴν φιλίαν ἢ ἐκδικεῖται τὴν ἔχθραν ἢ φοβεῖται τὴν ἐξουσίαν, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι εὐθύς εἰς τὴν κρίσιν του. Πρὸς αὐτὸν ὁ ψαλμωδὸς θὰ εἴπῃ· «ἐὰν ἀληθῶς, λοιπὸν, ὁμιλήτε δικαιοσύνην, κρίνατε ἀμερολήπτως, ὡ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων»⁶². Διότι ἀπόδειξις τῆς διαθέσεως τοῦ δικαίου εἶναι ἡ ὀρθὴ κρίσις. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ ἴδιος παρακάτω ἀπαγορεύει μὲ τὸ νὰ λέγῃ· «διαφορετικὰ σταθμὰ, διαφορετικὰ μέτρα εἶναι μισητὰ εἰς τὸν Κύριον»⁶³. Μὲ τὴν διαφορετικὴν ὀνομασίαν τῶν σταθμῶν ὑπαινίσσεται παραβολικῶς τὴν ἀνισότητά κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Αὐτὸ δὲν εἶναι χρήσιμον εἰς τοὺς δικαστὰς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς προτιμήσεις τοῦ καθενὸς εἰς τὴν ζωὴν. Ἐπειδὴ ἔχομεν ἐντὸς μας κάποιον κριτήριον φυσικόν, μὲ τὸ ὁποῖον ξεχωρίζομεν τὰ καλὰ ἀπὸ τὰ κακὰ, εἶναι ἀνάγκη κατὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν ποὺ πρέπει νὰ πράξωμεν νὰ κάμνωμεν σωστάς τὰς διακρίσεις τῶν πραγμάτων, καί, ὡσὰν κάποιος δικαστῆς ποὺ μὲ ἴσην καὶ δικαίαν διάθεσιν ἐπιβραβεύει τοὺς ἀντιδίκους, νὰ πειθώμεθα εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ καταδικάζωμεν τὴν κακίαν. Παραδείγματος χάριν δικάζεται ἐνώπιόν σου ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ πορνεία καὶ ὁ νοῦς σου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀναλάβει τὴν εὐθύνην τοῦ δικαστηρίου, ὀρθίος προεδρεύει, καὶ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν ἡ ἡδονὴ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς πορνείας καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην παραστέκεται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς ἐγκρατείας. Ἐὰν λοιπὸν καταδικάσῃς τὴν ἀμαρτίαν καὶ συντελέσῃς ὥστε νὰ νικήσῃ ἡ ἐγκράτεια, ἔκαμες σωστὴν κρίσιν τοῦ πράγματος. Ἐὰν ὁμως μὲ τὸ νὰ δώσῃς τὸ βᾶρος εἰς τὴν ἡδονὴν, ἀποφανθῆς ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας, ἔκαμες στραβὴν κρίσιν καὶ ἔγινες ὑπόδικος εἰς τὴν κατάραν αὐτοῦ ὁ ὁποῖος εἶπεν· «Ἄλλοίμονον εἰς αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι λέγουν τὸ πικρὸν γλυκὺ καὶ τὸ

63. Παροιμ. 20, 10.

ὑπόδικος γενόμενος τῇ ἀρᾷ τοῦ εἰπόντος· «Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν· οἱ λέγοντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς»).

10. Ἐπεὶ οὖν, κατ' αὐτὸν τὸν Σολομῶντα, «Λογισμοὶ
5 δικαίων κρίματα», ἔνδον ἐν τῷ κεκρυμμένῳ τῶν λογισμῶν
κριτηρίῳ σπουδάζειν χρὴ τὰς περὶ τοῦ πράγματος κρίσεις ἀπα-
ρατρέπτους ποιῆσθαι, καὶ τὸν νοῦν τρυτάνῃ ἔχειν προσεικότα,
ἀκλινῶς ἕκαστον τῶν πρακτέων ζυγοστατοῦντα. "Ὅταν ἐκάστη
ἐντολὴ παρὰ σοὶ πρὸς τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ κακίαν διαδικά-
10 ζηται, δὸς τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῆς ἁμαρτίας τὰ νικητήρια.
Πλεονασμὸς καὶ ἰσότης κρίνονται; Ἀπόφηνε κατὰ τῆς τῶν
ἄλλοτρίων ἐπιθυμίας, δὸς τὴν βελτίονα ψῆφον τῇ ἀρετῇ. Λοι-
δορία καὶ μακροθυμία ἀλλήλαις ἀντικαθίστανται; Καταίσχυ-
νον τὴν λοιδορίαν καὶ προτίμησον τὸ μακρόθυμον. "Ἐχθρα
15 καὶ ἀγάπη; Τὴν μὲν ἄτιμον ποιήσας ὑπερόρισον ὡς πορρωτά-
τω, τὴν δὲ ἀγάπην σεμνύνας οἰκείαν ποιήσον σεαυτῷ. Ὑπό-
κρισις καὶ ἀπλότης, ἀνδρεία καὶ δειλία, φρόνησις καὶ ἀφροσύνη,
δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, σωφροσύνη καὶ ἀκολασία, καὶ συνελόντι
φῆσαι, πᾶσα ἀρετὴ πρὸς πᾶσαν κακίαν διαδικάζεται; Τότε δὴ
20 οὖν ἐπίδειξαι τὴν εὐθύτητα τῶν κριμάτων, ἐν τῷ κρυπτῷ σου
τῆς ψυχῆς κριτηρίῳ, καὶ οἶονεὶ πάρεδρον σεαυτῷ τὴν ἐντολὴν
ποιησάμενος, δεῖξον τὸ μισοπόνηρον, ἀποστρεφόμενος μὲν
τὰς ἁμαρτίας, ὑπερτιμῶν δὲ τὰς ἀρετάς. Ἐὰν γὰρ ἐφ' ἐκάστης
πράξεως νικᾷν ποιήσης παρὰ σοὶ τὰ βελτίονα, μακάριος ἔση
25 «Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώ-
πων κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λο-
γισμῶν κατηγοροῦντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων»), οὐκ ἀπέρχη

γλυκὺ πικρὸν· εἰς αὐτοὺς οἱ ὅποιοι λέγουν τὸ φῶς σκοτάδι καὶ τὸ σκοτάδι φῶς»⁶⁴.

10. Ἐπειδὴ λοιπὸν, σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιον τὸν Σολομῶντα, «οἱ σκέψεις τῶν δικαίων εἶναι κρίματα»⁶⁵, πρέπει νὰ φροντίζωμεν μὲ τὸ κρυμμένον ἐντὸς τῶν λογισμῶν κριτήριοι νὰ κάμνωμεν ὀρθὰς τὰς κρίσεις μας διὰ τὰ πράγματα καὶ νὰ ἔχωμεν τὸν νοῦν ὁμοιον μὲ ζυγαριάν, πού νὰ ζυγίζη μὲ ἀκρίβειαν τὸ καθένα ἀπὸ τὰ πρακτέα. Ὅταν κάθε ἐντολὴ προσφεύγη εἰς τὴν κρίσιν ἐναντίον τῆς κακίας πού ἀντιτίθεται εἰς αὐτήν, δῶσε τὴν νίκην εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ κατὰ τῆς ἀμαρτίας. Κρίνονται ὁ πλεονασμὸς καὶ ἡ ἰσότης; Ἀποφάσισε ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας πού ἐπιθυμεῖ τὰ ξένα, δῶσε τὴν καλὴν ἀπόφασιν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς. Εἶναι ἀντίδικοι μεταξύ των ἡ ὕβρις καὶ ἡ μακροθυμία; Νὰ καταντροπιάσῃς τὴν ὕβριν καὶ νὰ προκρίνῃς τὴν μακροθυμίαν. Εἶναι ἡ ἔχθρα καὶ ἡ ἀγάπη; Νὰ στιγματίσῃς τὴν ἔχθραν καὶ νὰ τὴν ἐξορίσῃς πέρα πολὺ μακρὰ, νὰ ἐπαιέσῃς δὲ τὴν ἀγάπην καὶ νὰ τὴν κάμῃς ἰδικὴν σου. Ἡ ὑποκρισία καὶ ἡ ἀπλότης, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ δειλία, ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἀφροσύνη, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀκολασία, καὶ διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν γενικὰ, κάθε ἀρετὴ εἶναι ἀντίδικος πρὸς κάθε κακίαν; Τότε λοιπὸν ἰδιαιτέρως νὰ ἐπιδείξῃς τὴν εὐθυκρισίαν, εἰς τὸ κρυφόν τῆς ψυχῆς σου κριτήριοι καὶ ἀφοῦ κάμῃς τρόπον τινὰ πάρεδρον σου τὴν ἐντολήν, νὰ φανερώσῃς τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ πονηροῦ, μὲ τὸ νὰ ἀποστρέφῃς τὰς ἀμαρτίας καὶ μὲ τὸ νὰ ὑπερεκτιμᾷς τὰς ἀρετάς. Ἐάν δηλαδὴ εἰς κάθε πρᾶξιν κάμῃς ὥστε νὰ ἐπικρατοῦν εἰς σὲ τὰ καλὰ θὰ εἶσαι μακάριος «κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, πού ὁ Θεὸς θὰ κρίνῃ τὰς κρυφὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιόν μας. Καὶ ὅταν οἱ λογισμοὶ θὰ κατηγορηθῇ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ἢ καὶ θὰ ἀπολογοῦνται»⁶⁶, δὲν θὰ ἀπέλ-

65. Παροιμ. 12, 5.

66. Ρωμ. 2, 16· 15.

καταδεδικασμένος διὰ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα ῥοπὴν, ἀλλὰ τοῖς τῆς δικαιοσύνης τιμηθήσῃ στεφάνοις, οἷς παρὰ πάντα σου τὸν βίον τὴν ἀρετὴν ἐστεφάνωσας. Πηλίκων σοι πρόξενος ἀγαθῶν γενήσεται ἢ βίβλος τῶν Παροιμιῶν, διδάσκουσα τὴν τε ἀληθῆ 5 δικαιοσύνην καὶ κρῖμα κατευθύνειν;

11. Τί οὖν πρὸς τούτοις ἔτι; «Ἴνα δῶ, φησὶν, ἀκάκοις πανουργίαν, παιδί δὲ νέω αἰσθησὶν τε καὶ ἔννοιαν». Διττῶς νοοῦμεν τὴν ἀκακίαν. Ἡ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀλλοτριώσιν λογισμῶ κατορθομένην, καὶ διὰ μακρᾶς προσοχῆς καὶ με- 10 λέτης τῶν ἀγαθῶν οἷόν τινα ῥίζαν τῆς κακίας ἐκτεμόντες, κατὰ στέρησιν ἀδτήης παντελεῆ, τὴν τοῦ ἀκάκου προσηγορίαν δεχόμεθα, ἣ ἀκακία ἐστὶν ἢ μήπω τοῦ κακοῦ ἐμπειρία, διὰ νεότητα πολλάκις ἢ βίου τινὸς ἐπιτήδευσις, ἀπείρως τινῶν πρὸς τινὰς κακίας διακειμένων. Οἷον ὁ παῖς οὐκ οἶδεν ὑπερηφανίαν, 15 οὐκ οἶδε δόλον καὶ ῥαδιουργίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες τῶν τὴν ἀγροικίαν οἰκούντων, οὐκ εἰδότες τὰς ἐμπορικὰς κακουργίας, οὐδὲ τὰς ἐν δικαστηρίῳ διαπλοκάς. Τοὺς τοιούτους ἀκάκους λέγομεν, οὐχ ὡς ἐκ προαιρέσεως τῆς κακίας κεχωρισμένους, ἀλλ' ὡς μήπω εἰς πείραν τῆς πονηρᾶς ἕξεως ἀφιγμένους. Ἀκακος δὲ 20 κυρίως, ὁποῖος ἦν Δαβὶδ, λέγων· «Ἐγὼ δὲ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην»· ὁ πᾶσαν πονηρίαν, διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀσκήσεως, τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀποστήσας, δεῖ καὶ τῆς κληρονομίας τῶν ἀγαθῶν ἀξιοῦται. Διότι «Κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοὺς πορευομένους ἐν ἀκακίᾳ». Ὁ τοιοῦτος πεποισθῶς ἔρεϊ, «Κρῖνόν με, Κύ- 55 ριε, ὅτι ἐγὼ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην». Καὶ πάλιν· «Κρῖνόν

67. Παροιμ. 1, 4.

68. Ψαλμ. 25, 1.

69. Ψαλμ. 83, 12.

θης καταδικασμένος λόγω τῆς ροπῆς πρὸς τὰ κακά, ἀλλὰ θὰ τιμηθῆς μετὰ τὰ στεφάνια τῆς δικαιοσύνης, μετὰ τὰ ὁποῖα ἐστεφάνωσες τὴν ἀρετὴν εἰς ὄλοκληρον τὴν ζωὴν σου. Πόσον μενᾶλα ἀγαθὰ θὰ σέ προξενήσῃ τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν μετὰ τὸ νὰ διδάσκῃ καὶ τὴν ἀληθινὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐθύτητα τῶν κρίσεων;

11. Κοντὰ εἰς αὐτὰ λοιπὸν τί ἐπὶ πλέον; «Ἴνα δῶ, λέγει, ἀκάκοις πανουργίαν, παιδὶ δὲ νέφῳ αἰσθησὶν τε καὶ ἔννοιαν»⁶⁷. Ἐννοοῦμεν τὴν ἀκακίαν κατὰ δύο τρόπους. Δηλαδή ἢ κάποιον ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἢ ὁποῖα ἐπιτυχῶνεται διὰ τοῦ λογισμοῦ καὶ, ὡσάν νὰ ἐξερριζώσαμεν κάποιον ρίζαν τῆς κακίας κατόπιν μακρᾶς φροντίδος καὶ μελέτης τῶν καλῶν, κατὰ τὴν ὀλοτελῆ ἔλλειψίν της, δεχόμεθα τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἀκάκου. Ἡ ἀκακία εἶναι ἀπειρία ἀκόμη τοῦ κακοῦ, λόγω νεότητος πολλὰς φορὰς ἢ κάποιας ἐπιμελείας τῆς ζωῆς, ὅταν μερικοὶ δὲν γνωρίζουν μερικὰς κακίας. Παραδείγματος χάριν τὸ παιδὶ δὲν γνωρίζει τὴν ὑπερηφάνειαν, δὲν γνωρίζει τὸν δόλον καὶ τὴν ραδιουργίαν. Ἐπίσης ὑπάρχουν μερικοὶ οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν εἰς ἀγροτικὰς περιοχὰς ποῦ δὲν γνωρίζουν τὰς ἐμπορικὰς κακουργίας, οὔτε τὰς εἰς τὰ δικαστήρια διαφορὰς. Αὐτοὺς τοὺς ὀνομάζομεν ἀκάκους, ὄχι διότι ἔχουν ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὴν κακίαν κατόπιν ἐκλογῆς, ἀλλὰ διότι δὲν ἔχουν φθάσει ἀκόμη εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῆς πονηρᾶς ἔξεως. Ἄκακος ἦταν κυρίως ὁ Δαβὶδ τὴν στιγμὴν ποῦ ἔλεγε· «ἐγὼ δὲ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην»⁶⁸. Αὐτὸς ποῦ μετὰ τὴν ἄσκησιν εἰς τὴν ἀρετὴν ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν του ὅλην τὴν κακίαν, αὐτὸς καταξιώνεται νὰ κληρονομήσῃ καὶ τὰ ἀγαθὰ. Διότι «ὁ Κύριος δὲν θὰ ἀποστερήσῃ τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι βαδίζουν ἐν ἀκακίᾳ»⁶⁹. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει γίνεи τέτοιος, μετὰ ἐμπιστοσύνην θὰ εἴπῃ· «δίκασέ με, Κύριε, διότι ἐγὼ ἐβάδισα κατὰ τὴν ἀκεραιότητά μου»⁷⁰. Καὶ πάλιν· «δίκασέ με, Κύριε,

70. Ψαλμ. 25, 1.

με κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου καὶ κατὰ τὴν ἀκακίαν μου ἐπ' ἐμοί». Χαρακτηρίζει δὲ τὸν ἄκακον ἢ ἀπλότης τοῦ ἤθους, τὸ γενναῖον, τὸ ἀκατάσκευον. Ὅποιος ἦν Ἰακώβ· «Ἄπλαστος, φησὶν, οἰκῶν οἰκίαν»· τουτέστι, τῇ ἐκ τῆς φύσεως ἀπλότητι
 5 κεκρημένος, οὐδὲν ἐκ τέχνης ἐπίπλαστον σχῆμα, οἷον προσω-
 πειον, ἑαυτῷ πρὸς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων ἀπάτην περιτιθείς.
 Ἐνταῦθα μέντοι ἄκακον ἔοικε λέγειν τὸν ἀπειροκάκον, ὃν καὶ
 χρεῖαν ἔχειν φησὶ τῆς ἐπαινετῆς πανουργίας, ἵνα πρὸς τῇ ἐκ
 φύσεως ἀκεραιότητι καὶ τὸ ἐξ ἐμπειρίας συνετὸν ἐπικτησῆται,
 10 καὶ οἷον ὄπλω τινὶ τῇ καλῇ πανουργίᾳ πεφραγμένος, δυσά-
 λωτος ἢ ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν ὑπεναντίων. Δεῖ γάρ, οἶμαι, τὸν
 τέλειον φρόνιμον μὲν εἶναι πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἀκέραιον δὲ πρὸς
 τὸ κακόν. Ἐντεῦθεν ὡσπερ ἐκ πηγῆς τινος ἀρρέσθωσαν οἱ ἄκα-
 κοὶ τὴν σώζουσαν πανουργίαν. «Ἄνηρ γάρ πανούργος, θρόνος
 15 αἰσθήσεως». Καί, «Πανούργος δέ, κακῶν ἐπερχομένων, ἀπε-
 κρύβη». Καί, «Ὁ δὲ φυλάσσων ἐλέγχους, πανουργότερος». Ἔστιν οὖν ἡ
 πανουργία ἐνέργεια πάντων κατ' ἐπιτήδευσιν τε-
 χνικῆν, ὡσπερ ἡ κακουργία ἢ μόνου ἐστὶ τοῦ κακοῦ ἐργασία.
 Ἐπεὶ οὖν πᾶσαν ἐργασίαν παραδέχεται ὁ πανούργος, ἐν τοῖς
 20 πᾶσι δὲ καὶ τὰ φαῦλά ἐστι, δύο σημαίνει ἢ τοῦ πανούργου προσ-
 ηγορία. Καὶ ὁ μὲν ἐπὶ βλάβῃ ἐτέρων τῇ ἐπινοίᾳ χρώμενος τῶν
 ἔργων πονηρός, ὁ δὲ ἐπαινετός πανούργος, ὁ ὀξέως καὶ συνετῶς
 τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐξευρίσκων, καὶ τὰς δολίως καὶ ἐπιβοθλως
 παρ' ἐτέρων αὐτῷ βλάβας σκευωρουμένας ἀποδιδράσκων. Πρόσ-
 25 εχε οὖν ἀκριβῶς τῷ τῆς πανουργίας ὀνόματι, καὶ γίνωσκε ὅτι
 μέση τις ἕξις ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ μὲν ἐκ προθέσεως ὑγιουῖς, ἐπ' ὠφε-

71. Ψαλμ. 7, 9.

72. Γέν. 25, 27.

73. Παροιμ. 12, 23.

κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου καὶ κατὰ τὴν ἀκεραιότητά μου»⁷¹. Τὸν ἄκακον χαρακτηρίζει ἡ ἀπλότης τοῦ χαρακτήρος, ἡ γενναιότης, τὸ ἀνεπιτήδευτον. Ὅποῖος ὑπῆρξεν ὁ Ἰακώβ· «ἀπροσποίητος, λέγει, κατοικοῦσεν εἰς σκηνάς»⁷². Δηλαδή ἐχρησιμοποιοῦσε τὴν ἀπλότητα τῆς φύσεως καὶ τίποτε τὸ πλαστὸν ἀπὸ τὴν τέχνην· παραδείγματος χάριν, δὲν περιεβάλλετο προσωπεῖον, διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐπεσκέπτοντο. Ἐδῶ ὅμως ἄκακον φαίνεται νὰ λέγῃ τὸν ἄπειρον κακοῦ, ὁ ὁποῖος, λέγει, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐπαινετὴν πανουργίαν, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὴν φυσικὴν καλοκαγαθίαν καὶ τὴν σύνεσιν διὰ τῆς ἐμπειρίας, καὶ μὲ τὴν πανουργίαν ὡσὰν μὲ κάποιον ὄπλον, ἀφοῦ ἀσφάλισῃ τὴν κεφαλὴν, νὰ εἶναι δυσκολοπόρθητος εἰς τὰ ἐπίβουλα σχέδια τῶν ἐχθρῶν. Διότι πρέπει, νομίζω, ὁ τέλειος νὰ εἶναι φρόνιμος ὡς πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀκέραιος ὡς πρὸς τὸ κακόν. Ἄπ' ἐδῶ ὡσὰν ἀπὸ κάποιαν πηγὴν ἄς ἀντλήσουν οἱ ἄκακοι τὴν σωτήριον πανουργίαν. Διότι «ὁ συνετὸς ἄνδρας εἶναι θρόνος τῶν αἰσθήσεων»⁷³ καὶ «ὁ συνετὸς ποὺ βλέπει τὸν κίνδυνον ποὺ ἐπέρχεται καὶ τὸν ἀποφεύγει»⁷⁴. Καὶ «αὐτὸς ὁ ὁποῖος τηρεῖ τὰς ἐντολὰς εἶναι φρονιμώτερος»⁷⁵. Εἶναι λοιπὸν ἡ πανουργία τὸ νὰ πράττῃ κανεὶς ὅλα μὲ τεχνητὴ ἐπιδεξιότητα, ὅπως ἡ κακουργία εἶναι ἡ διάπραξις μόνον τοῦ κακοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ πανοῦργος κάμνει ὅλας τὰς ἐργασίας, εἰς τὰ ὅλα ὅμως συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ κακὰ, ἡ ὀνομασία τοῦ πανοῦργου σημαίνει δύο πράγματα. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ὁποῖος χρησιμοποιοεῖ τὴν τέχνην διὰ νὰ βλάβῃ τοὺς ἄλλους εἶναι κακός, ὁ δὲ ἀξίεπαινος πανοῦργος εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος γρήγορα καὶ συνετὰ ἐξευρίσκει τὸ καλὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἀποφεύγει τὰς βλάβας ποὺ ἄλλοι σκευωροῦν δόλια καὶ ἐπίβουλα ἐναντίον του. Δῶσε λοιπὸν ἰδιαιτέραν προσοχὴν εἰς τὸ ὄνομα τῆς πανουργίας. Καὶ νὰ γνωρίζῃς ὅτι εἶναι κάποια μέση κατάστασις, κατὰ τὴν ὁποῖαν αὐτὸς μὲν

74. Παροιμ. 27, 12.

75. Παροιμ. 15, 5.

λεία ἑαυτοῦ καὶ τῶν πλησίον αὐτῇ κεκρημένος, ἀποδεκτός, ὁ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πέλας μεταχειριζόμενος αὐτὴν κατεγνωσμένος, ἀφορμῇ πρὸς ἀπώλειαν τῷ ἐπιτηδεύματι χρώμενος.

12. Πλήρης δὲ ἡ ἱστορία τῆς ἐφ' ἑκάτερα χρήσεως τοῦ ἐπι-
 5 τηδεύματος. Καλὴ πανουργία τῶν Ἑβραίων κατασοφισαμένων
 τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ τὸν τε μισθὸν τῆς ἐργασίας τῶν πόλεων
 ἀπολαβόντων, καὶ ὕλας ἑαυτοῖς πρὸς τὴν σκηνὴν συμπορισα-
 μένων. Ἐπαινετῶς ἐπανουργεύσαντο αἱ μαῖαι περιποιούμε-
 ναι τὰ ἄρρενα τῶν Ἑβραίων. Καλὴ πανουργία Ῥεβέκκας τὴν
 10 μεγάλῃ ἐδλογίαν τῷ υἱῷ προξενούσης. Καλῶς ἐπανουργεύσατο
 Ῥαάβ, καλῶς Ῥαχὴλ· ἡ μὲν τοὺς κατασκόπους περισωσαμένη,
 ἡ δὲ τὸν πατέρα κατασοφισαμένη καὶ τῆς εἰδωλολατρίας ἐλευ-
 θερώσασα. Πονηρῶς κατεπανουργεύσαντο τοὺς Ἰσραηλίτας
 οἱ Γαβαωνῖται. Πονηρὰ πανουργία τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἐν σχή-
 15 ματι ἐπιεικειᾶς ὑπαγομένου τοὺς ὑπηκόους, καὶ πλῆθος ἀπο-
 στατῶν συναθροίσαντος εἰς ἐπιβουλὴν τοῦ πατρὸς. Ἐγκαλοῦν-
 ται δέ τινες, ὡς καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καταπανουργευσά-
 μενοι γνώμην. Ἐνταῦθα μέντοι τὴν ἐπ' ὠφελείᾳ παραλαμβανο-
 μένην πανουργίαν ὁ λόγος ἐγκρίνει, οἷονεὶ ὄπλον οὔσαν πρὸς τὰ
 20 τοῦ βίου πράγματα καὶ ὄχυροῦσαν δι' ἑαυτῆς τὰς ψυχὰς τῶν
 ἀπλουστέρων. Εἰ γὰρ εἶχε τὴν πανουργίαν ταύτην ἡ Εὔα, οὐκ
 ἂν εὐδάλωτος ἐγεγόνει ταῖς ἀπάταις τοῦ ὄφους. Τὸν οὖν ἄκακον,
 τὸν διὰ τὸ πιστεῦειν παντὶ λόγῳ εἰς τὸ φθαρῆναι τὰ
 νοήματα, ὄχυροὶ ἢ προκειμένη διδασκαλία, οἷον συμμαχίαν

76. *Ἐξοδ. 12, 35.

77. *Ἐξοδ. 1, 17.

78. Γέν. 27, 15.

79. Ἰησ. Να. 2, 1 κ.έξ.

80. Γέν. 31, 34 κ.έξ.

πού ἀπὸ καλὴν διάθεσιν χρησιμοποιεῖ τὴν πανουργίαν πρὸς ὄφελος τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ πλησίον εἶναι παραδεκτός, αὐτὸς δὲ πού τὴν χρησιμοποιεῖ διὰ νὰ βλάψῃ τοὺς πλησίον, εἶναι καταδικασμένος, διότι μεταχειρίζεται τὴν ἐπιδεξιότητα ὡς ἀφορμὴν πρὸς καταστροφὴν.

12. Ἡ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς δεξιοτεχνίας αὐτῆς καὶ πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν καὶ πρὸς τὴν ἄλλην. Ἡ πανουργία τῶν Ἑβραίων μὲ τὴν ὁποίαν ἐνίκησαν τοὺς Αἰγυπτίους ὑπῆρξε καλὴ, διότι ἀπέλαβαν καὶ τὸν μισθόν⁷⁶ διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν πόλεων καὶ ὑλικὸν ἐξηῦραν διὰ τὴν σκηνὴν τους. Αἱ μαῖαι αἱ ὁποῖαι ἐπεριποιήθησαν τὰ ἀρσενικὰ παιδιὰ τῶν Ἑβραίων διέπραξαν ἀξιέπαινον πανουργίαν⁷⁷. Καλὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ πανουργία τῆς Ρεβέκκας ἡ ὁποία ἐπροξένησε τὴν μεγάλην εὐλογίαν διὰ τὸν υἱὸν της⁷⁸. Καλὴ ἡ πανουργία τῆς Ραάβ⁷⁹, καλὴ καὶ τῆς Ραχήλ⁸⁰. Διότι ἡ μίᾳ ἔσωσε τοὺς κατασκόπους καὶ ἡ ἄλλη ἐξηπάτησε τὸν πατέρα της καὶ τὸν ἀπελευθέρωσε ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν. Οἱ Γαβωνῖται ὁμως κακῶς ἐξηπάτησαν τοὺς Ἰσραηλίτας⁸¹. Κακὴ ὑπῆρξεν ἡ πανουργία τοῦ Ἀβεσσαλώμ, διότι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιεικειᾶς ἐξεγέλασε τοὺς ὑπηκόους καὶ συνεκέντρωσε πλῆθος ἀποστατῶν διὰ νὰ ἐπιβουλευθῇ τὸν πατέρα του⁸². Μερικοὶ κατηγοροῦνται ὅτι ἐχρησιμοποίησαν δολιότητος καὶ ἐναντίον τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ⁸³. Ἐδῶ ὁμως ἡ Γραφὴ ἐγκρίνει τὴν πανουργίαν πού γίνεται πρὸς ὠφέλειαν, διότι εἶναι τρόπον τινὰ ὄπλον εἰς τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς καὶ ἀσφαλίζει μ' αὐτὴν τὴν ζωὴν τῶν ἀπλοϊκωτέρων. Διότι ἐὰν ἡ Εὐὰ εἶχεν αὐτὴν τὴν πανουργίαν δὲν θὰ εἶχε αἰχμαλωτισθῆ μὲ τὰς ἀπάτας τοῦ φιδιοῦ. Τὸν ἄκακον λοιπόν, αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἐπειδὴ δίδει ἐμπιστοσύνην εἰς κάθε λόγον εἶναι εὐκόλος εἰς τὸ νὰ ἐξαπατηθῆ, κατοχυρῶνει ἡ διδασκαλία αὐτῆ, μὲ τὸ νὰ παρέχῃ ὡσὰν

81. Β' Βασ. 21, 1 κ.έξ.

82. Β' Βασιλ. 15, 4 κ.έξ.

83. Ψαλμ. 82, 4.

αὐτῷ πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα τὴν ἐκ τῆς πανουργίας ὠφέλειαν παρεχομένη.

13. Ἐξῆς ἐστὶν ἐπισκέψασθαι, «Πῶς παιδὶ νέω δίδωσιν αἴσθησιν καὶ ἔννοιαν». Ἐπειδὴ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος· ὁ μὲν τις ἐξωθεν ὢν, ὁ δὲ ἐνδοθεν, κατὰ τε τὸν ὁρώμενον, καὶ κατὰ τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ νοούμενον, ἀνάγκη ἡμᾶς καὶ τὰ τῆς ἡλικίας ἐφ' ἑκατέρων παραπλησίως λαμβάνειν. Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὸν ἀρτιγενῆ παῖδα αἴσθησιν λαμβάνειν σωματικὴν οὐ πόρρω ἐστὶ τοῦ γελοίου. Ποίαν γὰρ τῶν αἰσθήσεων ἡ βίβλος χαρίσασθαι δύναται, καὶ ὄψεως καὶ ἀκοῆς καὶ ὁσφρήσεως καὶ γεύσεως καὶ ἀφῆς εὐθὺς συναπογεννωμένων ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐκ διδασκαλίας προσγινομένων, ἀλλὰ τῆς φύσεως διὰ τούτων ἀπαρτιζούσης τὸ ζῶον; Οὐτε οὖν παῖδα σωματικῶς νοητέον, οὐτε αἴσθησιν μίαν τούτων τῶν ἀπηριθμημένων, ἀλλ' 15 ἐπὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον τὰς ἡλικίας μεταληπτέον. Ἐδιδάχθημεν γὰρ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς καὶ παιδικὴν κατὰστασιν τῆς ψυχῆς καὶ ἄλλην ἀκμαστικὴν καὶ ἄλλην ἤδη πρεσβύτου. Οἶον, ὡς παρὰ Παύλου μεμαθήκαμεν, οἱ ἐν Κορίνθῳ νήπιοι ἦσαν, διόπερ καὶ γάλακτος ἔτι ἐδέοντο, τῆς εἰσαγωγικῆς καὶ ἀπλουστερας 20 τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας, μήπω δυνάμενοι περικρατεῖν στερεᾶς τροφῆς τῆς ἐν δόγμασι. Νεανίσκος δὲ κατὰ ψυχὴν ἐστὶν ὁ πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς κατηρτισμένος πρὸς τὸ τέλειον, ὁ τῷ πνεύματι ζέων, ὁ σφριγῶν πρὸς τὰς πράξεις τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀκμάζων πρὸς πᾶσαν ἐντονίαν ἀγαθῶν ἔργων, ὃν καὶ βια- 25 στήν τὸ Εὐαγγέλιον λέγει, δυνάμενον διαρπάσαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὃν καὶ εἰς τοὺς ὕμνους, ὡς ἐπιτήδειον, τὸ ἅγιον

84. Παροιμ. 1, 4.

85. Β' Κορ. 4, 16.

86. Α' Κορ. 3, 1-2.

σύμμαχον εἰς τὰς περιστάσεις τοῦ βίου τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν πανουργίαν.

13. Κατὰ συνέπειαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν πῶς τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν «δίδει αἴσθησιν καὶ ἔννοιαν εἰς τὸν νέον»⁸⁴. Ἐπειδὴ, ὅπως λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος⁸⁵, ὁ ἄνθρωπος εἶναι διπλοῦς, ὁ μὲν ἐξωτερικός, ὁ δὲ ἐσωτερικός, σύμφωνα μ' αὐτὸν ποῦ βλέπεται καὶ μ' αὐτὸν ποῦ νοεῖται εἰς τὸ κρυπτόν, μᾶς ἐξαναγκάζει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ παραπλήσια πρὸς τὴν ἡλικίαν τοῦ καθενός. Τὸ νὰ λέγωμεν λοιπὸν ὅτι τὸ παιδί ποῦ μόλις ἐγεννήθη ἀντιλαμβάνεται, διαθέτει σωματικὴν αἴσθησιν, δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ γελοῖον. Διότι ποῖαν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις αὐτὰς ἔμπορεῖ τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν νὰ χαρίσῃ; Τὴν ὄρασιν, τὴν ἀκοήν, τὴν ὄσφρησιν, τὴν γεῦσιν καὶ τὴν ἀφήν ποῦ γεννῶνται συγχρόνως μὲ ἡμᾶς, καὶ δὲν προστίθενται κατόπιν διδασκαλίας, ἀλλ' ἡ φύσις μ' αὐτὰς καθιστᾷ τέλειον τὸ ζῶον; Λοιπὸν δὲν πρέπει οὔτε τὸ παιδί νὰ ἐννοηθῇ σωματικῶς, οὔτε κάποια αἴσθησις ἀπὸ αὐτὰς ποῦ ἀπηριθμήσαμεν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὰς ἡλικίας εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Διότι εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Γραφῆς ἔχομεν διδαχθῆ καὶ παιδικὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς καὶ ἄλλην ποῦ εἶναι ὠριμος καὶ ἄλλην ποῦ εἶναι κιόλας γεροντικὴ. Παραδείγματος χάριν, ὅπως ἔχομεν μάθει ἀπὸ τὸν Παῦλον⁸⁶, οἱ εἰς τὴν Κόρινθον πιστοὶ ἦταν νήπιοι, διότι εἶχαν ἀκόμη ἀνάγκην ἀπὸ γάλα, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν εἰσαγωγικὴν καὶ πιὸ ἀπλήν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ δὲν ἔμπορουσαν ἀκόμη νὰ κρατήσουν τὴν στερεὰν τροφήν, ποῦ περιέχεται εἰς τὰ δόγματα. Νεαρὸς δὲ ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν εἶναι αὐτὸς ποῦ ἔχει καταρτισθῆ πρὸς τὴν τελειότητα μὲ τὴν πολυμέρειαν τῆς ἀρετῆς. Αὐτὸς ποῦ εἰς τὸ πνεῦμά του βράζει, ποῦ εἶναι σφριγηλὸς εἰς τὰς πράξεις τῆς εὐσεβείας καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀκμὴν ὄλων τῶν δυνάμεων του δι' ἔργα ἀγαθὰ. Αὐτὸν τὸ Εὐαγγέλιον ἀποκαλεῖ βιαστήν⁸⁷, διότι ἔμπορεῖ νὰ ἀρπάξῃ τὴν

87. Ματθ. 11, 12.

Πνεῦμα παραλαμβάνει· «Νεανίσκοι γάρ, φησί, καὶ παρθένοι, αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου». Καὶ ἐν τῷ Ἰωήλ ἐπαγγελίας ἔχουσι οἱ νεανίσκοι ὁράσεις ὄψεσθαι. Πρεσβύτερος δὲ κατὰ ψυχὴν, ὁ τετελειωμένος κατὰ τὴν φρόνησιν· ὁποῖος ἦν Δανιήλ, 5 ἐν νεαρῷ τῷ σώματι τὸ ἐκ τῆς συνέσεως σεμνὸν πολιᾶς πάσης αἰδεσιμώτερον ὑποφαίνων. Διὸ φασὶ πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνοι οἱ πλήρεις ἡμερῶν πονηρῶν· «Δεῦρο, κάθισον ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ ἀπάγγειλον ἡμῖν, ὅτι σοὶ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸ πρεσβυτέριον». Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα παῖδα νέον φησὶ τὸν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς 10 παλιγγενεσίας ἀναγεννηθέντα καὶ τραφέντα καὶ γενόμενον ὡς παιδίον καὶ διὰ τῆς τοιαύτης καταστάσεως εἴθετον ὄντα τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Τῷ δὴ οὕτως ἀρτιγενεῖ βρέφει τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα ἐπιποθήσαντι, δίδωσιν ἢ βίβλος τῶν Παροιμιῶν δι' αὐτῆς γεγυμνασμένῳ αἴσθησιν καὶ ἔννοιαν· αἴσθη- 15 σιν μὲν τῶν παρόντων, ἔννοιαν δὲ τῶν μελλόντων. Παιδεύει μὲν γὰρ τὰ ἀνθρώπινα καὶ αἰσθητικὸς ποιεῖ τῶν πραγμάτων, ὡς μήτε ἀτόποις ἡδοναῖς δουλεύειν, μήτε περὶ τὰς ματαίας τοῦ κόσμου τούτου δόξας διεπτοῆσθαι. Ἐμποιεῖ δὲ καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἔννοιαν καὶ προσβιβάζει δι' ὧν λέγει τῇ πίστει 20 τῶν ἐπηγγελμένων.

14. Ἐπειδὴ δὲ τὰς τῶν ἡλικιῶν διαφορὰς ἐπὶ τὸν ἕσω ἄνθρωπον μετελάβομεν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τὰ τῶν αἰσθήσεων ὀνόματα ἐπὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς μεταφέρειν. Ὡστε, ὅταν λέγῃ ὅτι «Ἐμοῖς λόγοις παράβαλε σὸν οὖς», εἰδέναι ἡμᾶς χρῆ 25 ὅτι τὸ εὐήκοον τῆς ψυχῆς ἐπιζητεῖ, ὡς ὁ Κύριος· «Ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν, ἀκουέτω». Καὶ τό, «Λόγος σοφὸς εἰς οὖς εὐή-

88. Ψαλμ. 148, 12-13.

89. Ἰωήλ 3,1.

οὐράνιον βασιλείαν. Αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς Ψαλμοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀναφέρει ὡς κατάλληλον, διότι λέγει· «νεανίσκοι καὶ παρθένοι ἅς αἰνοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»⁸⁸. Καὶ εἰς τὸν Ἰωήλ οἱ νεαροὶ ἔχουν ὑποσχέσεις ὅτι θὰ ἴδουν ὀράματα⁸⁹. Πρεσβύτερος δὲ ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν εἶναι αὐτὸς πού εἶναι τέλειος εἰς τὴν φρόνησιν. Ὅποιος ὑπῆρξεν ὁ Δανιήλ, πού εἰς νεαρὸν σῶμα ἐφάνερωσε τὸ σεβαστὸν τῆς συνέσεως, σεβαστότερον ἀπὸ ὅποιον-δήποτε γέροντα. Διὰ τοῦτο λέγουν πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνοι πού ἐγήρασαν εἰς τὰς ἀμαρτίας· «ἔλα, κάθισε ἀνάμεσά μας καὶ εἰπέ εἰς ἡμᾶς ὅτι ὁ Θεὸς σοῦ ἔδωκε τὰ πρεσβεῖα»⁹⁰. Λοιπὸν καὶ ἔδῳ νέον παιδί ὀνομάζει αὐτὸν πού ἔχει ἀναγεννηθῆ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας καὶ ἀνετράφη καὶ ἔγινε σὰν παιδί καὶ λόγῳ αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Εἰς τὸ βρέφος λοιπὸν, πού μόλις τώρα ἔτσι ἐγεννήθη καὶ ἐπόθησε τὸ λογικὸν καὶ ἄγνόν γάλα, δίδει τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν μὲ τὸ ὅποιον ἔχει ἐκγυμνασθῆ τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἔννοιαν, τὴν μὲν αἴσθησιν διὰ τὰ παρόντα, τὴν δὲ ἔννοιαν διὰ τὰ μέλλοντα. Διδάσκει δηλαδὴ τὰ ἀνθρώπινα καὶ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ γνωρίζουν τὰ πράγματα, ὥστε νὰ μὴ γίνωνται δοῦλοι εἰς τὰς ἀναρμόστους ἡδονὰς καὶ νὰ μὴ ἀνησυχοῦν διὰ τὴν ματαιοδοξίαν τοῦ κόσμου τούτου. Φυτεύει δὲ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ μ' αὐτὰ πού λέγει τῆς προσεγγίζει τὴν πίστιν αὐτῶν πού ἔχουν ὑποσχεθῆ.

14. Ἀφοῦ μετετοπίσαμεν τὰς διαφορὰς τῶν ἡλικιῶν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, ἐπόμενον εἶναι νὰ μεταφέρωμεν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν αἰσθήσεων εἰς τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Ὡστε, ὅταν λέγη· «εἰς τὰ λόγια μου τέντωσε τὸ αὐτί σου»⁹¹, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καλὰ ὅτι ἐπιζητεῖ τὴν καλὴν ἀκοὴν τῆς ψυχῆς, ὅπως ὁ Κύριος «αὐτὸς πού ἔχει αὐτιά διὰ νὰ ἀκούη, ἅς ἀκού-

90. Δαν., Σωσάν., 50.

91. Παροιμ. 22, 17.

κοον». Διὰ τούτων οὖν καὶ τῶν τοιούτων δίδωσι τῷ νέῳ παιδί
 τὴν τῆς ἀκοῆς αἰσθησιν ὑγιαίνουσαν. Ὅταν δὲ λέγη, «Μὴ πρόσ-
 εχε φαύλη γυναικί»· καὶ πάλιν, «Μὴ ἐρείσης σὸν ὄμμα πρὸς αὐ-
 τήν»· καί, «Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλέπέτωσαν», δηλὸς ἐστι
 5 τὴν οἶονεὶ δρασιν τῆς ψυχῆς τῷ παιδί χαριζόμενος. Καὶ ὅταν
 παραινῇ, ὅτι «Φάγε μέλι, υἱέ, ἵνα γλυκανθῇ ὁ φάρυγξ σου»
 (μέλι τροπικῶς ὀνομάζων τὴν θείαν διδασκαλίαν· «Ὡς γλυ-
 κέα γάρ, φησί, τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στό-
 ματί μου»), διὰ τῆς παραινέσεως ταύτης τὴν πνευματικὴν γεῦ-
 10 σιν τῆς ψυχῆς καταρτίζει, περὶ ἧς εἴρηται· «Γεῦσασθε καὶ ἴδε-
 τε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος». Ἔστι δέ τις καὶ ἀφή τῆς ψυχῆς,
 καθ' ἣν ἐφάπτεται αὐτῆς ἡ σοφία, οἶονεὶ περιπτυσσομένη τὴν
 ἑαυτῆς ἀρετήν. «Ἐράσθητι γάρ, φησίν, αὐτῆς, ἵνα σε περιλάβῃ».
 Καὶ πάλιν ὁ Ἐκκλησιαστής, «Καιρὸς τοῦ περιλαβεῖν καὶ καιρὸς
 15 τοῦ μακρυνθῆναι ἀπὸ περιλήψεως». Σώματα μὲν γὰρ περιπλο-
 καῖς ἀκαθάρτοις καταμιάνεται, ψυχὴ δὲ τῇ τῆς σοφίας περιπλο-
 κῇ ὅλη δι' ὅλης πρὸς αὐτὴν ἐνωθεῖσα, ἀγιασμοῦ πληροῦται
 καὶ καθαρότητος. Οὕτω μὲν οὖν αἰσθησιν παιδί χαρίζεται νέῳ.
 Ἐννοίαν δὲ πῶς ἐμποιεῖ; Ὅταν λέγη· «Οὐκ ὠφελήσει ὑπάρχοντα
 20 ἐν ἡμέρᾳ κακῇ». Ἐμβάλλει γὰρ ἐνθύμιον τῇ καρδίᾳ σου περὶ
 τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ σοὶ τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων οὐκ ἐπ-
 αρκέσει, οὐδὲ ἐξαιρήσεται σε τῆς αἰωνίου κολάσεως. Ἡ ὅταν
 λέγη· «Ἄκακοι δὲ κληρονομήσουσι γῆν»· γῆν ἐκείνην, ἧς καὶ

92. Ματθ. 13, 9.

93. Παροιμ. 25, 12.

94. Παροιμ. 5, 3.

95. Παροιμ. 9, 18α.

96. Παροιμ. 4, 25.

97. Παροιμ. 24, 13.

η»⁹². Καί τό· «σοφός λόγος εἰς αὐτί πού ἔχει διάθεσιν νά ἀκού-
η»⁹³. Μὲ αὐτά λοιπόν καί μὲ τέτοια δίδουν εἰς τό νέον παι-
δί τήν ὑγιᾶ αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς. Ὅταν λέγη· «νά μὴ προσέ-
χῃς εἰς κακὴν γυναῖκα»⁹⁴, καί πάλιν· «νά μὴ προσηλώσῃς
τὸ βλέμμα σου πρὸς αὐτήν»⁹⁵, καί· «τά μάτια σου νά βλέπουν
κατ' εὐθείαν»⁹⁶, εἶναι φανερόν ὅτι δωρίζει εἰς τὸ παιδί τρόπον
τινά τήν ὄρασιν τῆς ψυχῆς. Καί ὅταν συμβουλεύῃ ὅτι «τῶγε
μέλι, παιδί μου, διὰ νά γλυκανθῇ ὁ φάρυγγός σου»⁹⁷ (μέλι
παραβολικῶς ὀνομάζει τὴν θεῖαν διδασκαλίαν· διότι «πόσον
γλυκά, λέγει, εἶναι τὰ λόγια σου εἰς τὸ λάρυγγά μου, γλυκύ-
τερα ἀπὸ μέλι εἰς τὸ στόμα μου»⁹⁸), μὲ τὴν παραίνεσιν αὐτὴν
κατασκευάζει τὴν πνευματικὴν αἴσθησιν τῆς ψυχῆς, διὰ τὴν
ὁποίαν ἔχει εἰπωθῆ· «γεύσασθε καί ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύ-
ριος»⁹⁹. Ὑπάρχει δὲ κάποια ἀφή τῆς ψυχῆς, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ
σοφία τὴν ἐγγίζει, ὡσάν νά ἐναγκαλίζεται τὴν ἀρετὴν τῆς.
Διότι λέγει· «νά τὴν ἐρωτευθῆς καί αὐτὴ θὰ σὲ ἐναγκαλισθῇ»¹⁰⁰.
Ἐπίσης καί ὁ Ἐκκλησιαστής «καιρὸς δι' ἐναγκαλισμὸν καί και-
ρὸς δι' ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ ἐναγκαλισμὸν»¹⁰¹. Διότι τὰ μὲν σώ-
ματα καταλερώνονται μὲ ἀκαθάρτους περιπτύξεις, ἡ δὲ ψυχὴ,
ὅταν ἐνωθῇ μὲ τὴν σοφίαν, ὅλη μὲ ὅλην, διὰ τῆς περιπτύξεως
τῆς σοφίας, πληροῦται ἀπὸ ἀγιασμὸν καί καθαρότητα. Καί
ἔτσι λοιπόν χαρίζει εἰς τὸν νεαρόν αἴσθησιν. Πῶς ὁμως ἀπο-
κτᾶ ἔννοιαν; Ὅταν λέγη· «δὲν θὰ ὠφελήσουν τὰ ὑπάρχοντα
κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὀργῆς»¹⁰². Ἐμβάλλει δηλαδὴ εἰς τὴν καρ-
δίαν σου τὴν θύμησιν διὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν
τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων δὲν θὰ εἶναι ἐπαρκές, οὔτε θὰ σὲ ἀ-
παλλάξῃ ἀπὸ τὴν κόλασιν. Ἡ ὅταν λέγη· «οἱ ἄκακοι θὰ
κληρονομήσουν τὴν γῆν»¹⁰³, ἐννοεῖ τὴν γῆν ἐκείνην, τὴν ὁ-

98. Ψαλμ. 118, 103.

99. Ψαλμ. 33, 9.

100. Παροιμ. 4, 6· 8.

101. Ἐκκλησ. 3, 5.

102. Παροιμ. 11, 4.

103. Παροιμ. 2, 21.

οἱ πραεῖς εἰσι κληρονόμοι, κατὰ τε τὸν ψαλμῶδὸν τὸν λέγον-
 τα· «Οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν»· καὶ κατὰ τὸν
 μακαρισμὸν τοῦ Κυρίου «Μακάριοι γάρ, φησὶν, οἱ πραεῖς,
 ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». Καὶ πάλιν, «Δόξαν σοφοὶ
 5 κληρονομήσουσι). Πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν ἐπαγγελίαις
 ἀγαθῶν τὴν ψυχὴν διανίστησι. Ταύτην δίδωσι τῷ παιδὶ τῷ
 νέῳ τὴν ἔννοιαν, φόβον μὲν τῶν τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἀπειληθέντων,
 ἐπιθυμίαν δὲ τῶν τοῖς δικαίοις ἡτοιμασμένων. «Τῶν δὲ γὰρ ἀ-
 κούσας σοφός, σοφώτερος ἔσται). Μεγάλῃ μαρτυρεῖ δύναμιν
 10 ταῖς Παροιμίαις ὁ λόγος ὅτι ὑπερβαίνει τῶν σοφῶν τὴν σοφίαν,
 καὶ τῶν ἐναποκειμένων αὐτοῖς παιδευμάτων μείζονά ἐστι τὰ
 ἐκ τῆς βίβλου ταύτης παραδιδόμενα. Ὡστε τῶν μὲν ἄλλων δι-
 δασκάλων οἱ ἄπειροὶ εἰσι μαθηταί, τῆς δὲ βίβλου ταύτης ἀκρο-
 αταί εἰσιν οἱ σοφοί. Ἐπειδὴ δὲ ὁμώνυμόν ἐστι τὸ τῶν σοφῶν
 15 ὄνομα (σοφοὶ γὰρ καὶ οἱ τοῦ κόσμου τούτου λέγονται, σοφοὶ
 καὶ οἱ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐκ
 τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὑποδεξάμενοι), τοὺς ἔξωθεν ὄντας τοῦ
 καθ' ἡμᾶς λόγου, ἐπειδὴν προσέλθωσι τῇ ὑγαινούσῃ τῶν Παρ-
 οιμιῶν διδασκαλίᾳ, σοφωτέρους ἔσονται ὁ λόγος κατεπαγγέλ-
 20 λεται, ἀτιμάζοντας μὲν τὴν τῶν ματαίων γνῶσιν, μετατιθέντας
 δὲ τὸ θαῦμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται
 ὁ σοφός (ὅ τε γὰρ ἐπιθυμῶν σοφίας, καὶ ὁ ἐν προκοπῇ ἤδη ὢν
 τῶν τῆς σοφίας θεωρημάτων, καὶ ὁ τετελειωμένος κατὰ τὴν
 ἔξιν, ὁμοίως προσαγορεύονται), τούτων ἀκούσας ὁ σοφός, εἴ-
 25 τε ὁ ἔραστής τῆς σοφίας, εἴτε καὶ ὁ ἤδη διαβεβηκῶς ἐν αὐτῇ,
 σοφώτεροι ἔσονται, πολλὰ μὲν περὶ τῶν θείων παιδευθέντες

104. Ψαλμ. 36, 11.

105. Ματθ. 5, 5.

106. Παροιμ. 3, 35.

ποῖαν θὰ κληρονομήσουν καὶ οἱ πρᾶοι σύμφωνα μὲ τὸν ψαλμωδὸν ποῦ λέγει· «οἱ πρᾶοι θὰ κληρονομήσουν τὴν γῆν»¹⁰⁴, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν μακαρισμὸν τοῦ Κυρίου· «μακάριοι, λέγει, οἱ πρᾶοι, διότι αὐτοὶ θὰ κληρονομήσουν τὴν γῆν»¹⁰⁵. Καὶ πάλιν· «οἱ σοφοὶ θὰ κληρονομήσουν τὴν δόξαν»¹⁰⁶. Διεγείρει τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀγαθῶν ποῦ ἔχουν ὑποσχεθῆ. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν δίδει εἰς τὸν νέον, δηλαδὴ φόβον δι' αὐτὰ ποῦ ἔχουν ἀπειληθῆ διὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ ἐπιθυμίαν δι' αὐτὰ ποῦ εἶναι ἔτοιμα διὰ τοὺς δικαίους. «Αὐτὰ ὅταν ἀκούσῃ ὁ σοφὸς θὰ γίνῃ σοφώτερος»¹⁰⁷. Ὁ λόγος εἰς τὰς Παροιμίας μαρτυρεῖ μεγάλην δύναμιν, διότι ξεπερνᾷ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ εἶναι πολὺ ἀνώτερα τὰ διδάγματα ποῦ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦτο παραδίδονται, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν παιδείαν ποῦ διαθέτουν αὐτοὶ. Ὡστε οἱ ἄπειροι μὲν ἀπὸ τοὺς ἄλλους διδασκάλους εἶναι μαθηταί, σοφοὶ δὲ εἶναι ὅσοι εἶναι ἄκροαταὶ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ὄνομα τῶν σοφῶν εἶναι συνώνυμον (διότι σοφοὶ ἀποκαλοῦνται καὶ οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου αὐτοῦ¹⁰⁸, σοφοὶ καὶ αὐτοὶ ποῦ ἐδέχθησαν διὰ τῆς πίστεως τὴν ἀληθινὴν σοφίαν, τὸν Κύριον μας Ἰησοῦν Χριστόν¹⁰⁹), οἱ ἔξω ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν μας, ὅταν προσέλθουν εἰς τὴν ὑγιεινὴν διδασκαλίαν τῶν Παροιμιῶν, ὁ λόγος τοὺς ὑπόσχεται ὅτι θὰ γίνουν σοφώτεροι, διότι ὑποτιμοῦν τὴν γνῶσιν τῶν ματαίων πραγμάτων καὶ μεταστρέφουν τὸν θαυμασμὸν του πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐπειδὴ ποικιλοτρόπως ἀποκαλεῖται ὁ σοφὸς (διότι καὶ αὐτὸς ποῦ ἐπιθυμεῖ τὴν σοφίαν καὶ αὐτὸς ποῦ ἤδη προκόπτει εἰς τὰ μαθήματα τῆς σοφίας καὶ αὐτὸς ποῦ ἔχει γίνεi τέλειος ὡς πρὸς τὴν κατοχὴν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀποκαλοῦνται), ὁ σοφὸς ἀφοῦ ἀκούσῃ αὐτὰ, εἴτε ὁ ἔραστής τῆς σοφίας εἴτε καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει ἤδη προκόψει εἰς αὐτὴν, θὰ γίνουν σοφώτεροι, ἀφοῦ θὰ ἔχουν διδαχθῆ πολλὰ διὰ τὰ θεῖα

107. Παροιμ. 1, 5.

108. Α' Κορ. 1, 20.

109. Α' Κορ. 1, 30.

δογμάτων, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐκδιδασκόμενοι, ποικίλως μὲν τὴν κακίαν ἐξοριζούσης τῆς βίβλου, πολυτρόπως δὲ πάλιν ἀντισταγωγούσης τὴν ἀρετὴν. Γλῶσσαν ἀδικῶν χαλινοῖ, ὄφθαλμὸν παιδεύει πονηρὰ βλέποντα, χειρῶν ἀδίκων ἄρχειν οὐκ ἐπιτρέπει, ἀργίαν ἀποδιώκει, ἐπιθυμίας ἀτόπους κολάζει, διδάσκει φρόνησιν, διδάσκει ἀνδρίαν, σωφροσύνην ἀποσεμνύνει. Ὁ οὖν ταῦτα παιδευθεὶς καὶ τὴν τε πρὸς τὰ χείρονα διαβολὴν ἰσχυρὰν ἔχων παρ' ἑαυτῷ, καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔφεσιν μείζονι τῇ ὁρμῇ, οἷον διὰ τινος ὑποφωνήσεως, προσκτι-
 10 σάμενος, σοφὸς ὢν διὰ τὴν οἰκείαν ὁρμὴν, σοφώτερος γέγονε διὰ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας τελείωσιν.

15 15. («Ὁ δὲ νοήμων κυβέρνησιν κτήσεται»). Χρητὸν τὸν μέλλοντα προσιέναι τέχνης τινὸς ἀναλήψει, τὰς ἐκ τῆς φύσεως ἐπιτηδειότητος ἠὺτρεπισμένας ἔχειν· τὸν παλαιστὴν τὴν τοῦ σώ-
 20 ματος διάπλασιν καὶ τὴν ἰσχύν, τὸν δρομικὸν τὴν εὐαρμοστίαν τῶν μελῶν καὶ τὴν κουφότητα, οὕτω καὶ τὸν κυβερνήτην, τὸ τῆς διανοίας ὀξὺ καὶ εὐπαρακολούθητον. Διὰ τοῦτο οὐ τὸν τυχόντα καλεῖ πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὁ λόγος, ἀλλὰ τὸν νοήμονα. Τί δὲ ἐστὶν ἡ κυβέρνησις, ἢ πάντως ἐπιστήμη ψυχῆς περὶ τὴν
 25 ἄστατον φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὅπως αὐτὴν διαπεραιούσθαι προσήκει; Πολλαχοῦ γὰρ ὕδατα καὶ θάλασσαν τὸν βίον τοῦτον εὐρίσκομεν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὀνομασμένον, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ. «Ἐξαπέστειλεν ἐξ ὕψους καὶ ἔλαβέ με· προσελάβετό με ἐξ ὑδάτων πολλῶν»). Πρόδηλον γὰρ ὅτι τὴν ταραχὴν
 25 τοῦ βίου ὕδατα λέγει. Οὕτε γὰρ τὰ δεξιὰ καὶ περισπούδαστα τοῖς πολλοῖς τὸ ἐστώσ καὶ μόνιμον ἔχει, οὔτε τὰ περιστατικὰ

δόγματα, μαθαίνουν πολλά και διὰ τὰ ἀνθρώπινα, διότι τὸ βιβλίον κατὰ διάφορον τρόπον ἐξορίζει τὴν κακίαν καὶ κατὰ διαφόρους πάλιν τρόπους εἰσάγει εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς τὴν ἀρετὴν. Χαλιναγωγεῖ τὴν κακὴν γλῶσσαν, παιδεύει τὰ μάτια ποῦ κυττάζουν πονηρά, δὲν ἐπιτρέπει τὰς ἐχθροπραξίας. Ἀπομακρύνει τὴν ἀργοσχολίαν, τιμωρεῖ τὰς ἀπρεπεῖς ἐπιθυμίας, διδάσκει τὴν φρόνησιν, διδάσκει τὴν γενναιότητα, ἐξυμνεῖ τὴν ἐγκράτειαν. Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ ἔχει διδαχθῆ αὐτὰ καὶ ἔχει ἐντὸς του ἰσχυρὰν προκατάληψιν καὶ ἐναντίον τῶν κακῶν καὶ ἀπέκτησε ἐπὶ πλέον, ὡσὰν ἀπὸ κάποιαν φωνὴν ποῦ ἀποκρίνεται, τὸν ζῆλον διὰ τὸ καλὸν εἰς μεγαλυτέραν ὀρμὴν, ἐνῶ εἶναι σοφὸς λόγῳ τῆς ἰδικῆς του ἐφέσεως, ἔχει γίνεαι σοφώτερος λόγῳ τῆς τελειώσεως ποῦ ἀπέκτησε μὲ τὴν διδασκαλίαν.

15. «Ὁ δὲ νοήμων κυβέρνησιν κτήσεται»¹¹⁰. Πρέπει αὐτὸς ὁ ὁποῖος μέλλει νὰ ἐκμάθῃ κάποιαν τέχνην, νὰ ἔχη ἐτοιμάσει τὰς φυσικὰς δεξιότητας· ὁ παλαιστῆς τὴν σωματικὴν διάπλασιν καὶ τὴν δύναμιν, ὁ δρομεὺς τὴν καλὴν προσαρμογὴν τῶν μελῶν καὶ τὴν ἐλαφρότητα· ὁμοίως καὶ ὁ κυβερνήτης τὴν ὀξύνοϊαν καὶ τὴν παρατηρητικότητα. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφή δὲν προσκαλεῖ τὸν τυχόντα εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλὰ τὸν συνετόν. Τί πρᾶγμα ὁμως εἶναι ἡ κυβέρνησις; Ἐξάπαντος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ καλὴ γνῶσις τῆς ψυχῆς περὶ τῆς ἀσταθείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ πῶς πρέπει νὰ τὴν ξεπερνᾷ. Διότι ἡ Γραφή, εἰς πολλὰ σημεῖα της, εὐρίσκομεν νὰ ὀνομάζῃ αὐτὴν ἐδῶ τὴν ζωὴν ὕδατα καὶ θάλασσαν, ὅπως εἰς τὸν ψαλμὸν· «ἔστειλε ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ μὲ παρέλαβε, μὲ ἔβγαλεν ἀπὸ πλῆθος ὕδατων»¹¹¹. Δηλαδή εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ὕδατα ὀνομάζει τὴν ταραχὴν τοῦ βίου. Διότι οὔτε αὐτὰ ποῦ εἶναι δεξιά καὶ περιζήτητα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἔχουν τὴν σταθερότητα καὶ τὴν μονιμότητα, οὔτε αἱ πρακτικαὶ δυσκολίαι

111. Ψαλμ. 17, 17.

τῶν πραγμάτων καὶ κατηφῆ παγίως ἤδρασαι, ἀλλὰ πάντα
 σάλω τινὶ καὶ κλόνῳ καὶ μεταβολαῖς ἀδοκῆτοις ὑπόκειται. Ὡσ-
 περ οὖν θάλασσαν ἀμήχανον τὴν αὐτὴν ἐπὶ πολὺ διαρκέσαι (τὴν
 γὰρ νῦν λείαν καὶ σταθερὰν, μικρὸν ὕστερον ὄψη βίαις ἀνέμων
 5 τραχυνομένην, καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀγροαίνουσαν, καὶ βρασσο-
 μένην τῷ κλύδωνι, βαθεῖα γαλήνη ταχὺ κατεστόρεσεν), οὕτω
 καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα ῥαδίως λαμβάνει τὰς περιστροφὰς
 ἐφ' ἑκάτερα. Διὰ τοῦτο κυβερνήτου χρεία, ἵνα καὶ ἐν γαλήνῃ
 τοῦ βίου πάντων αὐτῷ κατὰ ῥοὴν προϊόντων, τὰς μεταβολὰς
 10 ἐκδέχεται καὶ μὴ ὡς ἀθανάτοις ἐπαναπαύηται τοῖς παροῦσι,
 καὶ ἐν τῇ σκυθρωποτέρᾳ καταστάσει μὴ ἀπελπίζη ἑαυτὸν, μη-
 δὲ τῇ περισσοτέρᾳ λύπη καταποθεῖς ὑποβρύχιος φέρεται. Οὔτε
 γὰρ ὑγεία σώματος, οὔτε νεότητος ἄνθος, οὐκ εὐθηνία οἴκου,
 οὐχ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου εὐημερία ἐπὶ πολὺ διαμένει, ἀλλ' ἐν τῇ
 15 εὐδία ταύτῃ τοῦ βίου ὢν, ἐκδέχον ποτὲ καὶ χειμῶνα πραγμά-
 των. Ἡξει γὰρ νόσος, καὶ ἥξει πενία· οὐκ αἰεὶ κατὰ πρόμνην
 ἵσταμένου τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὸν περιβλεπτον ἐν πᾶσι καὶ
 ζηλωτὸν ἀδόκητοι πολλάκις ἀδοξίαι καταλαμβάνουσι, καὶ πᾶσαν
 τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου, οἷον σπιλάδες τινές, περιστάσεις ἀβού-
 20 λητοι συνετάραξαν. Καὶ ἡ συνέχεια τῶν κακῶν, ὥσπερ κύματά
 σοί ἐστίν, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις ἐπεγειρόμενα, τραχύνοντά σοι τὸν
 βίον καὶ περιστῶντα φοβερόν τῆς ζωῆς σοι τὸν κλύδωνα. Ὁ-
 φει ποτὲ καὶ ταῦτα παραδραμόντα καὶ πρὸς ἰλαρότητα καὶ
 λευκὴν ὄντως γαλήνην τὸν βίον μεταβληθέντα. Οὗτος οὖν ἐστίν
 25 ὁ νοήμων κυβερνήτης, ὁ ἐστοχασμένως τῆς ὑποκειμένης φύσεως
 μεταχειριζόμενος τὰ συμπίπτοντα, καὶ ὁμοίως αἰεὶ αὐτὸς ἑαυτῷ
 διαμένων, μήτε ἐπαιρόμενος ἐν ταῖς εὐθυμίαις, μήτε καταπί-
 πτων ἐν ταῖς συμφοραῖς. Πάλιν καὶ πρὸς ἕτερα χρήσιμον ἡμῖν

τῶν πραγμάτων καὶ τὰ θλιβερά ἔχουν παγιωθῆ. "Ὅλα ὑπόκεινται εἰς κάποιον σάλον καὶ ταραχὴν καὶ εἰς ἀναπαντέχους μεταβολάς. "Ὅπως λοιπὸν εἶναι ἀδύνατον ἢ θάλασσα νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἢ ἰδίᾳ (διότι ἄλλοτε μὲν εἶναι ἤρεμος καὶ σταθερά, ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον θὰ τὴν ἰδῆς νὰ ἀγριεύῃ ἀπὸ τὰ φυσήματα τῶν ἀνέμων· καὶ ὅμως καὶ τὴν ἀγριευμένην καὶ ἀναταρασσομένην ἀπὸ τὴν θύελλαν γρήγορα τὴν καλύπτει, συνήθως, ἄκρα γαλήνη), ἔτσι καὶ τὰ πράγματα εἰς τὴν ζωὴν εὐκόλως μεταβάλλονται πρὸς τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ. Διὰ τοῦτο χρειάζεται κυβερνήτης, διὰ νὰ δέχεται τὰς μεταβολάς καὶ ὅταν εἰς τὴν γαλήνην τῆς ζωῆς ὅλα τὰ πράγματα πορεύωνται ὁμαλῶς, καὶ νὰ μὴ ἐπαναπαύεται εἰς τὰ παρόντα, ὡσάν νὰ εἶναι ἀθάνατα, καὶ νὰ μὴ ἀπελπίζεται εἰς τὴν θλιβερὰν κατάστασιν, μήτε νὰ καταποντίζεται, ὅταν κυριευθῆ ἀπὸ μεγαλυτέραν λύπην ¹¹². Διότι οὔτε ἡ σωματικὴ ὑγεία οὔτε τὰ νειᾶτα, οὔτε ἡ εὐπορία τοῦ οἴκου, οὔτε ἡ ὑπόλοιπος εὐτυχία τῆς ζωῆς παραμένουν ἐπὶ πολὺ. "Ὅσον εὐρίσκεσαι εἰς τὴν καλοκαιρίαν αὐτῆς τῆς ζωῆς νὰ περιμένης κάποτε καὶ τὸν χειμῶνα τῶν πραγμάτων. Διότι θὰ ἔλθῃ ἀρρώστια, θὰ ἔλθῃ πτωχεία. 'Ὁ ἀέρας δὲν φυσᾷ πάντοτε οὔριος. 'Ακόμη καὶ αὐτόν, ποῦ εἶναι περίβλεπτος εἰς ὅλους καὶ ἀξιοζήλευτος, πολλὰς φορὰς τὸν εὐρίσκουν ἀναπάντεχα καὶ ἀτιμώσεις. Καὶ ὁλόκληρον τὴν εὐτυχίαν τῆς ζωῆς συνήθως τὴν συνταράσσουν περιστάσεις ἀπρόβλεπτοι, ὡσάν αἰφνίδιαι καταιγίδες. Καὶ ἡ συνέχεια τῶν κακῶν σοῦ ἔρχονται ὅπως τὰ κύματα, ποῦ τὸ ἓνα ἔρχεται κατόπιν τοῦ ἄλλου, σοῦ δυσκολεύουν τὴν ζωὴν καὶ σοῦ στήνουν ὁλόγυρα ἐπικίνδυνον τὴν θύελλαν τῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὰ θὰ τὰ ἰδῆς κάποτε νὰ περνοῦν καὶ ἡ ζωὴ νὰ μεταβάλλεται εἰς χαρὰν καὶ λευκὴν πράγματι γαλήνην. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ συνετὸς κυβερνήτης. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος στοχαστικὰ μεταχειρίζεται τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν φύσιν, ποῦ ὑπόκειται εἰς τὴν λογικὴν, καὶ πάντοτε παραμένει ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ ἀλαζονεύεται εἰς τὰς εὐθύμους περιστάσεις καὶ χωρὶς νὰ λυγίξῃ εἰς τὰς συμφοράς. 'Ἐπίσης καὶ δι' ἄλλα πράγματα μᾶς εἶναι χρήσιμον τὸ καλὸν

ἔστι τὸ ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀγαθόν. Οἶδα γὰρ καὶ ἄλλα κί-
 ματα καὶ κλύδωνα φοβερόν ἐπανιστάμερον τῇ ψυχῇ, τὸν ἐκ
 τῶν παθῶν τῆς σαρκός. Θυμοὶ γὰρ καὶ φόβοι καὶ ἡδοναὶ καὶ
 λῦπαι, οἷον ἐκ τινος ζάλης βιαίας τοῦ τῆς σαρκός φρονήματος
 5 προσπεσόντες, πολλάκις τὴν ἀκυβέρνητον ψυχὴν κατεπότι-
 σαν. Δεῖ τοίνυν τὸν νοῦν, ὡσπερ τινὰ κυβερνήτην, ἄνω καθήμενον
 τῶν παθῶν, καὶ οἰονεὶ πλοίου τῆς σαρκός ἐπιβάντα, καὶ ἐμπεί-
 ρως τοὺς λογισμοὺς οἷον οἶακας περιστρέφοντα, καταπατεῖν
 μὲν γενναίως τὰ κύματα, ὑψηλὸν δὲ διαμένοντα, καὶ δυσπρό-
 10 σιτον ὄντα τοῖς πάθεσι, μηδαμῶς τῆς ἀπ' αὐτῶν πικρίας ὡσ-
 περ ἄλλης τινὸς ἀναπίμπλασθαι, ἀλλ' αἰεὶ προσευχόμενον λέ-
 γειν· «Ρυσθείην ἐκ τῶν μισούντων με καὶ ἐκ τῶν βαθέων ὕδα-
 των. Μὴ με καταποντισιάτω καταγίγς ὕδατος, μηδὲ καταπιέτω
 με βυθός».

15 16. Βούλει σοι καὶ ἕτερον πλοῦν διηγῆσομαι, πρὸς ὃν
 ἀναγκαῖον ἡμῖν ἔστι τὸ δῶρον τῆς κυβερνήσεως; «Ἡ βασιλεία
 τῶν οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶν ἀνδρὶ ἐμπόρῳ». Πάντες οὖν οἱ τὴν
 εὐαγγελικὴν ὁδὸν πορευόμενοι ἔμποροὶ ἔσμεν, διὰ τῆς ἐργασίας
 τῶν ἐντολῶν τὴν κτῆσιν ἑαυτοῖς τῶν οὐρανίων πραγματενύ-
 20 μενοι. Δεῖ οὖν ἡμᾶς πολὺν καὶ ποικίλον τὸν οὐράνιον πλοῦτον
 συναγαγεῖν, εἰ μὴ μέλλοιμεν κατασχύνεσθαι ἐν τῇ ἐπιδείξει
 τῆς ἐργασίας, ὡς οἱ λαβόντες τὰ τάλαντα, μηδὲ ἀκούειν, «Δοῦλε
 πονηρὲ καὶ δκνηρὲ», ἐνθεμένους δὲ τὰ ἀγώγιμα, ἀσφαλῶς πει-
 ρᾶσθαι τὴν ζωὴν ταύτην διαπερᾶν. Πολλοὶ γὰρ πολλὰ συναθροί-
 25 σαντες ἐκ νεότητος, περὶ τὰ μέσα τοῦ βίου γενόμενοι, ἐπαναστάν-
 των αὐτοῖς πειρασμῶν ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας; οὐκ
 ἤνεγκαν τοῦ χειμῶνος τὸ βάρος, διὰ τὸ τὴν κυβερνήσιν αὐτοῖς

τῆς διακυβερνήσεως. Διότι γνωρίζω καὶ ἄλλα κύματα καὶ ἐπικίνδυνον θαλασσοταραχὴν, ἢ ὅποια ἐγείρεται εἰς τὴν ψυχὴν· εἶναι αὕτη ποῦ προκαλεῖται ἀπὸ τὰ σαρκικὰ πάθη. Διότι θυμοὶ καὶ φόβοι, ἡδοναὶ καὶ λύπαι, ποῦ ἐπιτίθενται, ὡσάν ἀπὸ κάποιαν ὀρμητικὴν ταραχὴν, ἀπὸ τὸ σαρκικὸν φρόνημα, πολὺς φοράς συμβαίνει νὰ καταποντίζουσιν τὴν ἀκυβέρνητον ψυχὴν. Πρέπει λοιπὸν ὁ νοῦς, ὡσάν κάποιος κυβερνήτης, ποῦ κάθεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ πάθη καὶ κυβερνᾷ τὸ πλοῖον τῆς σαρκὸς καὶ περιστρέφει μὲ ἐμπιστοσύνην τοὺς λογισμοὺς, ὡσάν τὸ τιμόνι, μὲ γενναιοῦτητα νὰ ὑπερπηδῇ τὰ κύματα, μὲ τὸ νὰ στέκεται ὑψηλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀπρόσιτος εἰς τὰ πάθη, καθόλου νὰ μὴ γεμίζῃ ἀπὸ τὴν πικρίαν αὐτῶν, ὡσάν ἀπὸ τὴν ἀλμύραν, ἀλλὰ πάντοτε νὰ λέγῃ προσευχόμενος· «σῶσέ με ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μου καὶ ἀπὸ τὰ βαθεῖα νερά. Ἄς μὴ μὲ κατακλύσῃ ἡ πλήμμουρα ἀπὸ τὰ νερά, ἄς μὴ μὲ καταπιῇ ὁ βυθός»¹¹³.

16. Θέλεις νὰ σοῦ διηγηθῶ καὶ ἄλλο ταξίδι, διὰ τὸ ὅποιον μᾶς εἶναι ἀναγκαῖον τὸ δῶρον τῆς διακυβερνήσεως; «Ἡ οὐράνιος βασιλεία ὁμοιάζει μὲ ἄνθρωπον ποῦ ἐμπορεύεται»¹¹⁴. Ὅλοι λοιπὸν ὅσοι βαδίζουν τὸν εὐαγγελικὸν δρόμον εἴμεθα ἔμποροι. Ἐμπορευόμεθα διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας τὴν ἀπόκτησιν τῶν οὐρανίων πραγμάτων μὲ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν. Πρέπει λοιπὸν ἡμεῖς νὰ συγκεντρώσωμεν πολὺ καὶ διάφορον τὸν οὐράνιον πλοῦτον, ἐὰν δὲν πρόκηται νὰ καταντροπιαθοῦμεν κατὰ τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἐργασίας, ὅπως αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἔλαβαν τὰ τάλαντα, καὶ νὰ ἀκούσωμεν· «δοῦλε πονηρὲ καὶ ὀκνηρὲ»¹¹⁵, καὶ ἀφοῦ φορτώσωμεν τὰ ἐμπορεύματα, νὰ προσπαθῶμεν μὲ ἀσφάλειαν νὰ περάσωμεν τὴν ζωὴν αὐτὴν. Διότι πολλοί, ἀφοῦ ἀπὸ τὰ νειᾶτά τους συνεκέντρωσαν πολλὰ, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ μέσον τῆς ζωῆς καὶ ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τους οἱ πειρασμοὶ ἀπὸ πονηρὰ πνεύματα, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν τὸ βάρος τῆς θυέλλης, διότι δὲν ὑπῆρχεν εἰς αὐτοὺς

114. Ματθ. 13, 45.

115. Ματθ. 25, 26.

μη παρείναι, ἀλλὰ πάντων ἐκείνων τὴν ζημίαν ὑπέμειναν. Ὅθεν καὶ οἱ μὲν «Περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν», ἄλλοι δὲ σωφροσύνην, ἣν συνήγαγον ἐκ νεότητος, ὡσπερ καταγίδος τινὸς ἀδοκίτου τῆς πονηρᾶς ἡδονῆς ἐπιδραμούσης, ἀπώλεσαν. Ἐλει-
 5 εινώτατον θέαμα· μετὰ νηστείαν, μετὰ σκληραγωγίαν, μετὰ προσευχὴν ἐκτενῆ, μετὰ δάκρυον δαφιλές, μετὰ ἐγκράτειαν ἐτῶν εἰκοσί που ἢ καὶ τριάκοντα, δι' ἀπροσεξίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν, γυμνὸν ἀπάντων ἀποδείχθῆναι, καὶ παραπλήσιον γενέσθαι τὸν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἐντολῶν εὐθινοῦμενον ἐμπόρῳ
 10 τινὶ μεγαλοπλούτῳ, δς τῷ πλήθει τῶν ἀγωγίμων ἐπαγαλλόμενος, ἐξ οὐρίας αὐτῷ τῆς νεῶς φερομένης, τὰ φοβερὰ πελάγη διαδραμῶν, πρὸς αὐτοῖς τοῖς λιμέσι διαρραγέντος τοῦ πλοίου, πάντων ἀθρόως ἔρημος ἀπεδείχθη· ἐὰν καὶ οὖτος τὰ μυρίους πόνοις καὶ ἰδρῶσι κτηθέντα μῆ προσβολῇ δαίμονος ἀπολέσῃ,
 15 ὡσπερ τινὶ ἀγρία λαίλαπι, τῇ ἀμαρτία βυθισθεῖς. Πρέπουσα φωνὴ τῷ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν ἀρετὴν ναυαγήσαντι· «Ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταγίς κατεπόντισέ με».

17. Ἐχε οὖν ἀσφαλῶς τῆς ζωῆς τὰ πηδάλια· κυβέρνα τὸν ὀφθαλμόν σου, μή ποτέ σοι δι' ὀφθαλμῶν λάβρον ἐμπέσῃ
 20 τῆς ἐπιθυμίας τὸ κῦμα· τὴν ἀκοήν, τὴν γλῶσσαν, μή παραδέξῃ τι βλαβερόν, μηδὲ φθέγξῃ τι τῶν ἀπηγορευμένων. Μή σε ἀνατρέψῃ τοῦ θυμοῦ ἡ ζάλη, μή πού σε ἐπικλύσωσι τῶν φόβων αἱ καταπλήξεις, μή σε καταβαπτίσῃ τῆς λύπης τὸ βάρος. Κύματα ἔστι τὰ πάθη, ὧν ὑψηλότερον σεαυτὸν ἀνέχων, ἀσφαλῆς
 25 ἔσῃ κυβερνήτης τοῦ βίου... Ἐὰν δὲ μὴ ἐπιστημόνως καὶ εὐσταθῶς ἕκαστον τούτων ἐκκλίνῃς, ὡσπερ τι πλοῖον ἀνερομάτιστον ὑπὸ τῶν ἀεὶ προσπιπτόντων περιφερόμενος, ἐναφανισθήσῃ τῷ πε-

διακυβέρνησις, ἀλλὰ ὑπέστησαν τὴν ζημίαν ὄλων ἐκείνων τῶν πραγμάτων. Διὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν «ἐναυάγησαν ὡς πρὸς τὴν πίστιν» ¹¹⁶, ἄλλοι ἔχασαν τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ὁποῖαν εἶχαν ἀπὸ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, διότι ἡ πονηρὰ ἡδονὴ ὠρμησεν, ὡσάν καταγιγίδα ἀναπάντεχη. Θέαμα ἀξιοθρήνητον! Ὑστερα ἀπὸ νηστείας, σκληραγωγίας, συνεχῆ προσευχῆν, ἄφθονα δάκρυα, ἐγκράτειαν εἴκοσι περίπου ἢ καὶ τριάντα χρόνων, λόγῳ ἀπροσεξίας καὶ παραμελήσεως τῆς ψυχῆς, ὁ ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν, νὰ καταντήσῃ γυμνὸς ¹¹⁷ ἀπ' ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ ὁμοιάσῃ κάποιον πάμπλουτον ἔμπορον. Αὐτὸς ἀσχολούμενος μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐμπορευμάτων, ἐνῶ ὠδηγοῦσε τὸ πλοῖον καὶ ἐταξίδευε μὲ εὐνοϊκὸν ἄνεμον καὶ εἶχε διαπλεύσει τὰ φοβερὰ πελάγη, ἀπεγυμνώθη διὰ μιᾶς ἀπὸ ὅλα τὰ ἐμπορεύματα, ὅταν τὸ πλοῖον συνετρίβη κοντὰ εἰς τὸ λιμάνι. Ἐὰν καὶ αὐτὸς αὐτὰ πού ἀπέκτησε μὲ μυρίους κόπους καὶ ἰδρωτὰς τὰ χάσῃ ἀπὸ ἓνα κτύπημα τοῦ διαβόλου, μὲ τὸ νὰ βυθισθῆ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ὡσάν εἰς κάποιαν ἀγρίαν καταγιγίδα, εἰς αὐτὸν πού ἐναυάγησε συγχρόνως μὲ ὅλην τὴν ἀρετὴν ἀξίζει ὁ λόγος: «ἤλθα εἰς τὰ βαθεῖα νερά καὶ ἡ πλήμμυρα μὲ καταποντίζει» ¹¹⁸.

17. Νὰ κρατᾶς λοιπὸν γερά τὰ πηδάλια τῆς ζωῆς. Νὰ κυβερνᾶς τὰ μάτια σου, διὰ νὰ μὴ πέσῃ κάποτε ἐπάνω σου ὀρμητικὸν τὸ κῆμα τῆς ἐπιθυμίας ἀπὸ τὰ μάτια. Νὰ κυβερνᾶς τὴν γλῶσσαν, τὴν ἀκοήν, διὰ νὰ μὴ δεχθῆς κάτι τὸ βλαβερὸν, διὰ νὰ μὴ εἰπῆς κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού ἀπαγορεύονται. Νὰ μὴ σὲ ἀναποδογυρίσῃ ἡ ζάλη ἀπὸ τὸν θυμὸν, νὰ μὴ σὲ κατακλύσουν οἱ αἰφνίδιοι φόβοι, μήτε νὰ σὲ καταποντίσῃ βαρεῖα λύπη. Κύματα εἶναι τὰ πάθη. Ὅταν κρατᾶς ὑψηλότερα τὸν ἑαυτὸν σου, θὰ εἶσαι καλὸς κυβερνήτης τῆς ζωῆς. Ἐὰν δὲ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸ διακυβερνᾶς μὲ ἐμπιστοσύνην καὶ σταθερότητα, μὲ τὸ νὰ περιφέρεσαι, ὡσάν κάποιο ἀνερμάτιστον

117. Β' Κορ. 5, 3.

118. Ψαλμ. 68, 3.

λάγει τῆς ἁμαρτίας. "Ακουε τοίνυν πῶς ἂν σοι καὶ ἡ τῆς κυβερ-
 νήσεως ἐπιστήμη προσγένηται. "Ἔθος τοῖς ναυτιλομένοις πρὸς
 οὐρανὸν ἀναβλέπειν, κάκειθεν λαμβάνειν τὴν ὁδηγίαν τοῦ πλοῦ,
 ἐν ἡμέρᾳ μὲν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἐν νυκτὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἄρκτου, ἢ
 5 τινος ἄλλου τῶν ἀειφανῶν ἀστέρων, καὶ τούτοις αἰεὶ τεκμαί-
 ρεσθαι τὴν εὐθύτητα. Καὶ σὺ τοίνυν πρὸς οὐρανὸν ἔχε τὸ ὄμμα,
 κατὰ τὸν εἰπόντα· «Πρὸς σέ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοι-
 κοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ». Ἐπόβλεπε πρὸς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύ-
 νης, καὶ οἷόν τισιν ἀστροῖς περιφανέσι ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου
 10 κατευθυνόμενος, ἀκοίμητον ἔχε τὸ ὄμμα, «μὴ διδοὺς ὕπνον τοῖς
 ὀφθαλμοῖς σου, μηδὲ τοῖς βλεφάροις σου νυσταγμόν», ἵν' ἔχῃς
 διαρκῆ τὴν ἐκ τῶν ἐντολῶν ὁδηγίαν. «Λύχνος γάρ, φησί, τοῖς
 ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου». Ἐὰν γὰρ
 μηδέποτε ἐπινυστάξης τοῖς οἴαξιν, ἕως εἰ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ,
 15 ἐν τῇ ἀστάτῳ φύσει τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, καὶ τὴν παρὰ
 τοῦ Πνεύματος συνέργειαν λήψῃ, προπέμποντος εἰς τὸ ἔμπροσθεν,
 καὶ πραεῖαις ἀδραῖς καὶ εἰρηρικαῖς ἀσφαλῶς σε διακομίζοντος,
 ἕως ἀποσωθῆς πρὸς τὸν ἀκύμονα ἐκεῖνον καὶ εὐδῖον λιμένα τοῦ
 θελήματος τοῦ Θεοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀτελευ-
 20 τήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

119. Ψαλμ. 122, 1.

120. Ψαλμ. 131, 4.

πλοῖον, ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα κάθε φορά, θὰ ἐξαφανισθῆς εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἁμαρτίας. Ἄκου λοιπὸν πῶς θὰ ἤμποροῦσες νὰ ἀποκτήσης καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς διακυβερνήσεως. Οἱ ναυτικοὶ συνηθίζουν νὰ κυττάζουν ἐπάνω πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ λαμβάνουν τὴν γραμμὴν πλεύσεως· τὴν μὲν ἡμέραν ἀπὸ τὸν ἥλιον, τὴν δὲ νύκτα ἀπὸ τὴν ἄρκτον ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ ἄστρα ποὺ φαίνονται συνεχῶς. Καὶ μ' αὐτὰ πάντοτε προσδιορίζουν τὴν γραμμὴν πλεύσεως. Καὶ σὺ λοιπὸν νὰ ἔχῃς τὸ βλέμμα σου πρὸς τὸν οὐρανόν, σύμφωνα μ' αὐτὸν ποὺ εἶπε· «πρὸς σέ ὕψωσα τὰ βλέμματά μου, πρὸς σέ ποὺ κατοικεῖς εἰς τὸν οὐρανόν» ¹¹⁹. Νὰ ἀτενίζῃς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης. Καὶ ὀδηγούμενος μὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, ὡσάν μὲ κάποια φωτεινὰ ἄστρα, νὰ ἔχῃς ἄγρυπνον τὸ ὄμμα· «νὰ μὴ διδῆς ὕπνον εἰς τὰ μάτια σου καὶ εἰς τὰ βλέφαρά σου νύσταν» ¹²⁰, διὰ νὰ ἔχῃς ἔτσι διαρκῆ τὴν καθοδήγησιν ἀπὸ τὰς ἐντολάς. Διότι «λυχνάρι, λέγει, εἰς τὰ πόδια μου εἶναι ὁ νόμος σου καὶ φῶς εἰς τὰ βήματά μου» ¹²¹. Διότι ἐὰν ποτὲ δὲν κοιμηθῆς ἐπάνω εἰς τὸ τιμόνι, ὅσον εὕρισκεσαι εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν ζωὴν, εἰς τὴν ἀσταθῆ φύσιν τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος θὰ λάβῃς, διότι αὐτὸ θὰ σέ ὀδηγῇ πρὸς τὰ ἔμπρός, καὶ μὲ ἐλαφρὰ φυσήματα καὶ εἰρηνικὰ θὰ σέ μεταφέρῃ μὲ ἀσφάλειαν, ὥσπου νὰ φθάσῃς εἰς τὸ ἀκύμαντον καὶ ἡρεμον ἐκεῖνο λιμάνι τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Εἰς αὐτὸν πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

121. Ψαλμ. 118, 105.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

- Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας καὶ στίχους.
- Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας· εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		12	156,14.	
			42	156,10.	
(1	2	12).	43	156,12.	
	26	202,21.	45	156,8.	
	31	106,10.	50	238,2.	
2	23	206,25.			
	24	218,13.			
3	1	378,15.		Ἔξοδος	
	5	114,5-6.	1	7	398,8.
	7	116,6-7.	3	1	280,14.
	15	114,14.		4	280,14.
	21	302,15.	4	10	30,2-3.
	24	122,11έ.	12	35	398,6.
4	2	280,11.	14	28	102,12.
5	25έ.	356,19.	20	7	338,14.
18	27	30,1-2.	34	28	304,24.
25	27	396,3-4.	35	31	84,17.
27	15	398,10.			
31	34έ.	398,11.			Ἀριθμοὶ
	38	280,17.			
37	28	156,11.	12	3	250,11.
39	8-12	156,21.	16	31 έ.	102,7.
	8	250,19.	25	6 έ.	140,13.

Δευτερονόμιον			Τωβίτ		
5	11	338,14.	3	6	220,2.
8	3	100,7 έ.	15		220,2.
32	6	96,22.			
	39	94,25έ.			
34	8	238,3.			
			3	2	86,6.
	Ίησοῦς Ναυῆ		4	2	86,9.
			6	2	86,5-6· 372,6-7.
2	1έ.	398,11.	6		180,9.
7	1έ.	140,13.	7		138,10.
			7	9	396,1.
	Κριταί		12	2	88,5.
14	5έ.	250,20.		4	86,18.
			13	1	88,14· 88,22·
	Βασιλειῶν Α'		17	17	408,23-24.
				32-33	168,1-2.
16	11-12	280,20.	18	2	366,20-21.
25	1	238,4.		4	366,22.
			22	1	282,1.
	Βασιλειῶν Β'			4	262,23-24.
			23	8	282,2.
15	4έ.	398,14.		10	282,2.
21	1έ.	398,13.	25	1	394,20· 394,24-25.
			33	9	404,10-11.
	Βασιλειῶν Γ'		35	7	386,4-5.
3	12	362,24-26.	36	11	406,2.
	25έ.	388,10έ.	44	10-11	158,13έ.
5	5	364,1-2.	48	8	182,25.
	10	364,2-4.	50	12	36,8· 96,17.
11	14	118,22.		13	36,9.
17	4-6	146,16.	54	23	198,22.
	12	150,1.	57	2	390,5-6.
18	1έ.	256,18-19.	61	11	164,19.
	45	140,5.	65	12	308,22.
19	8	304,25.	68	3	414,16-17.
				15-16	412,12-14.
	Βασιλειῶν Δ'		72	23-24	244,19-20.
				27	110,5έ.
2	21	208,12.	82	4	398,17.

83	12		394,22.		28		372,15.
103	15		368,25.	2	21		404,23.
	24		212,11.	3	14		370,10.
106	26		120,14.		15		370,11-12.
110	10		46,10.		19		366,11.
111	6		272,24.		35		406,4-5.
115	3	226,6·	226,24·	228,6·	4	6	368,19-20·
			302,17.			8	404,13.
117	6		262,22-23.		23		324,6.
118	1		166,22-23.		25		404,4.
	29		166,24.	5	3		404,3.
	53		234,10.	7	4		368,19.
	71	224,23·	376,13.	8	10		376,8.
	89		60,21.		22		366,13.
	103		404,8.		27		366,12.
	105		416,12-13.	9	2	368,22·	368,24·
	120		372,1.				370,3.
122	1		416,7.		4		370,7-8.
131	4		416,11.		8		162,7-8.
141	8		220,1.		9		186,12.
142	10		36,8.		12		370,12-13.
143	1		244,5-7.		18α		404,3.
148	12-13		402,1-2.	11	4		404,19.
				12	5		392,5.
		Γ δ β			23		396,14.
				13	13α		370,13-14.
1	21	178,1·	190,16.	14	6		372,14.
2	10	194,21·	194,27.	15	5		396,16.
15	11		226,1.	16	7		46,8.
19	21		140,23.	19	23		372,13.
33	4		84,16.	20	10		390,9.
				22	17		402,24.
		Π α ρ ο ι μ ε ι α ι		23	13-14		376,3-5.
					14		98,26ε.
1	1		362,3.	24	13		404,6.
	2	364,26·	372,21.		23		388,20.
	3		380,19.	25	12		402,26.
	4	394,6-7·	400,3.	27	12		396,15.
	5	406,9·	408,12.	28	1		258,26.
	7	46,10·	370,23.	29	2		248,13.
	20		368,8-9.	31(24)	6		234,25.

		Ἐκκλησιαστικῆς	9	2		226,19.
			26	16		224,22.
1	2	164,24.	40	6-7		166,4-5.
		30,7.	44	24		282,7-8.
3	5	404,14-15.	45	7		94,21-22.
7	2	232,22.	50	5	374,10·	374,22.
			58	9		86,11.
		Σοφία Σολομῶντος	65	1		260,2-3.
1	4	370,16-17.				
					Ἱερεμίας	
		Σοφία Σειράχ	9	1		234,18.
			10	24	226,2·	374,9.
21	2	164,26.	38	19		374,26.
		Ἄμώς			Δανιήλ	
3	6	94,24.				
		126,1-2.	Σωσ.,	50		402,7-8.
4	7-8	130,13-19.	1	4-5		322,17.
			3	23		188,5.
			Προσ.	Ἰαζαρ., 16		304,13.
			Βῆλ	καὶ Δρ., 30ε.		146,20ε.
		Μιχαίας				
1	12	94,22-23.				
7	9	376,12-13.			Ματθαῖος	
		Ἰωήλ	3	2		120,24.
				12		284,11.
3	1	402,3.	4	2		304,23.
				19		38,11.
		Ἰωνᾶς	5	4		234,20.
				5		406,3-4.
3	3-10	136,5ε.		12		320,2.
				18		160,5.
		Μαλαχίας		28		338,6ε.
				39		336,19.
3	6	282,6-7.		44	336,21·	336,22.
4	2	226,19.		6	20	182,16ε.
				25		116,18.
		Ἡσαίας		26		120,14.
				33		318,19.
2	4	64,1.		7	13ε.	328,2ε.
5	20	392,1-3.				

	24-25	266,25.		20		182,20.
	25	380,8.		24		186,5.
8	8-10	268,23ξ.	19	22		270,6.
9	9	38,10.		38		122,4.
10	16	378,16.	23	28	230,3-4·	268,2.
	33	58,11ξ·				270,8-10.
11	12	400,25.				
12	32	80,1.				
	37	270,6-7.	1	1	42(τ(τλος)·	42,9·
13	9	402,26.			52,22·	54,19·
	45	412,16.			60,15·	286,15.
15	32	152,20.		2	32,18·	54,20.
16	18	188,4.		14	34,2·	226,17.
18	20	310,14-16.	4	24		72,19.
19	5	218,13.	5	18		64,19-20.
24	29	216,6.		23		84,13.
	35	216,5.	8	16		64,2.
25	4	158,10.		17	64,6·	64,10-11.
	10ξ.	380,15ξ.		18	64,4-5·	64,8·
	26	412,23.	9	16		64,8-9.
	34	152,24.	10	11-13		284,8.
	41	152,25.		11		282,6.
27	28	302,18.		14		284,19.
	35	302,20-21.		20-21		284,9-10.
	54	268,19.		27		286,9-10.
				30		62,18.
				11	26	240,3-4.
				12	28	84,8.
3	17	42,7.		31		120,7-8.
				14	6	60,19·
				9		78,1.
				10		62,5.
				16		288,6.
2	14	84,5·		16		66,9-10.
	29	220,4.		17		76,26.
10	2	130,4.		30		120,9.
	16	84,11.	16	14		84,1.
	18	120,16.		15		32,24.
	19	120,19-20.		25		362,13-14.
12	35-36	130,14-17.		28	62,19·	62,22.
15	24	188,22.	17	4		84,6.
16	8	378,17.	19	23-24		284,18.

Πράξεις

			6	278,10.
			3 1-2	400,18.
1	26	308,10.	17	74,14-15.
2	44	156,3.	23	82,15.
3	6	38,20.	4 9	312,22-23.
5	15	38,18.	15	126,19-20.
	41	242,1.	6 19	74,13-14.
7	22	322,14· 376,19.	9 25	320,15.
9	15	38,12.	10 31	210,20-21.
	20	308,11.	11 32	226,3-4· 376,15-16.
10	3ξ.	270,1.	12 7	80,10.
19	12	38,15.	11	40,4.
21	13	268,6-8.	13 1	48,27.
			15 33	114,17.

Ρωμαίους

1	20	84,21· 366,8-9.
	23	90,5.
	26-27	90,3ξ.
	28	90,1.
2	15	392,26-27.
	16	392,25-26.
6	23	110,1.
8	2	36,10.
	9-10	72,21-22.
	9	76,24.
	15	78,1.
	18	224,24-25.
9	22	102,14.
10	10	268,11ξ.
12	1	304,14.
	6	80,10.
	15	228,25· 234,4.
13	10	228,12.
	14	348,26.

Κορινθίους Α'

1	20	240,6-7· 406,15.
	30	388,2-3· 406,16.
2	6-7	366,3-6.

Κορινθίους Β'

2	7	410,11.
4	16	98,23· 178,9· 400,5.
5	1	178,7-9.
	3	414,9.
	17	96,21.
6	9	376,14-15.
9	8	186,13-15.
11	6	240,16.

Γαλάτας

1	1	308,13.
5	16	348,26.
6	7	270,5.

Έφεσίους

1	21	32,4.
2	2	120,4-5.
	15	96,19.
4	22	302,13.
	25	270,19.
6	12	118,27· 120,2· 120,12.
	19	360,10.

Φιλιππησίους			Τιμόθεον Α'		
2	6	64,22.	1	19	414,2.
	10	270,21-22.		20	374,24-25.
	11	270,20.	6	7-8	178,21-24.
3	18	234,15.		16	32,8.
	20	164,21.			

Τιμόθεον Β'

Κολασσαεῖς			2	20	102,18ξ.
1	15	32,17· 64,15.	Ἐβραίους		
	16	32,4.	1	3	70,12.
	20	120,22.		14	82,19.

Θεσσαλονικεῖς Α'

5	16-18	210,7.	5	14	368,23.
	18	148,10.	11	10	294,1.
	22	380,6.	12	1	320,15.
				7	376,5-6.
				11	372,23-25.
				22	292,26.

2. Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

	48,26· 50,9· 76,5· 108,20·
	114,9· 118,1· 122,1· 146,21·
'Αββακούμ 146,21.	176,23· 238,15· 264,8· 264,
'Αβειρών 102,8.	26· 268,25· 272,14· 280,15·
'Αβελ (19)· 280,11.	296,9· 304,4· 312,18.
'Αβεσσαλώμ 398,14.	ἀγεννησία 68,18.
'Αβραάμ 28,16· 30,1· 182,23.	ἀγέννητος 68,17· 76,19· 78,9.
ἀγαθὰ 208,19· 228,13· 336,23·	ἀγιασμός 36,7· 404,17.
334,4· ἀγαθὰ δικαίων 270,	ἄγιοι - ἄγια (15)· 206,8· 208,1·
14· ἀγαθὰ οὐράνια 206,3.	250,24· 292,15· 302,1· 306,
ἀγαθός (=Θεός) 90,11· 90,23·	3· 308,1.
94,3.	(ἀγιολογία 15).
ἀγαθότης 86,7· 88,1.	(Ἄγιολόγιον τοῦ Γαλανοῦ 16).
ἀγάπη ἀνυπόκριτος 156,5.	ἀγιότης 182,5.
ἄγγελος, -οι 30,14· 32,2· 36,21·	ἀγρυπνῆται 258,6.

- ἄγων 320,14.
 Ἀδάμ 108,14· 110,4· 154,13.
 ἀδελφότης ἀδιαίρετος 156,4.
 ἄδης 92,2· 102,11· 226,20· 346,1.
 ἀθάνατος (ψυχὴ) 234,12.
 ἄθλησις 202,3· 296,1· 306,10·
 308,20.
 ἀθλητής, -αι 240,2· 342,9.
 ἀθλητικά κατορθώματα 246,7.
 Αἰγύπτιος, -οι 54,2· 354,20· 356,
 13· 376,22· 398,6.
 αἶμα 308,16.
 (αἰρεσιάρχης 68).
 (αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν Ἀνομοίων
 10).
 αἰρετικός, -οὶ (10· 20)· 284,20·
 288,20.
 αἴσθησις, -εις 402,21· 404,18· αἴ-
 σθησις ἀκοῆς 404,2· αἴ-
 σθησις σωματικὴ 400,8.
 (Αἰσχῦλος 334).
 αἴτιον τῶν κακῶν 90,9· 90,13·
 92,3· 96,2· 134,13· αἴτιος
 τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ
 104,25 - 26.
 αἰῶν 270,13.
 Ἀκαδημία 350,14.
 ἀκακία 394,8· 394,12.
 ἀκακος, -οι 394,17· 396,2· 398,22.
 ἀκοινώνητος 152,25.
 Ἀλέξανδρος Μέγας (23)· 338,2·
 342,4.
 ἀλήθεια 60,19· 260,16· 282,11·
 288,1· 290,13· 308,8· 322,
 10· 382,7· 406,21.
 ἀλιεῖς 280,5.
 (ἀλληγορικὴ μέθοδος 23).
 ἁμαρτήματα 130,26· 134,25· 140,
 24· 222,23.
 ἁμαρτία, -αι (12· 13)· 86,15· 88,
 16· 90,10· 92,4· 98,22· 100,
 1· 100,16· 100,25· 102,7·
 102,24· 104,21· 108,1· 110,
 1· 130,24· 134,12· 138,6·
 138,17· 140,22· 144,23· 154,
 13· 234,8· 302,15· 386,14·
 390,21· 392,10· 394,8· 414,
 15· 416,1· ἁμαρτία ἀσυγ-
 χώρητος 80,2· ἁμαρτία πρω-
 τότυπος 154,12.
 ἁμαρτωλός, οἱ 92,1· 144,13· 152,
 26· 406,7.
 (Ἀμφιλόχιος 9).
 Ἄμως 126,3.
 ἀναίτιος τῶν κακῶν 94,20.
 ἀναμάρτητος 110,21.
 ἀνάστασις 50,14· 226,21· 264,6.
 (Ἀνατολὴ 14-15· 20).
 ἄνθρωπος ὁ ἔσω 402,22.
 Ἄνόμοιοι (11· 20· 55· 58)· 62,17·
 66,26· ἀνόμοιον 58,7· ἀνό-
 μοιοι κατ' οὐσίαν ὁ Υἱὸς
 τῷ Πατρὶ 54,10· ἀνόμοιος
 τῇ φύσει ὁ Υἱὸς τῷ Θεῷ
 64,12.
 (ἀνομοιότης τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν
 Πατέρα 11)· ἀνομοιότης τῆς
 οὐσίας 68,14· ἀνομοιότης τῆς
 φύσεως 62,1.
 ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώ-
 σεως 382,11.
 (ἀντιλήψεις περὶ τοῦ κακοῦ 12).
 (Ἀντιόχεια 18· 19).
 ἀπαύγασμα 70,12.
 ἀπειρόκακος 396,7.
 ἀποδημία 170,13.
 ἀποκαλύψεις 256,22.
 ἀποστολικὴ νομοθεσία 236,20.
 ἀπόστολος, -οι 36,9· 48,26· 70,13·
 76,17· 102,14· 118,26· 210,
 2· 228,24· 240,25· 400,5·
 ἀπόστολος ἐθνῶν 38,12.

Ἄργανθωνίας 356,18.
 Ἄργεῖοι 354,6.
 (ἄρειανικὴ κακοδοξία 10).
 Ἄρειος 10).
 ἀρετή, -αὶ 116,26· 176,19· 250,
 15· 252,8· 326,2· 326,20·
 328,3· 328,14· 330,6· 330,
 22· 332,3· 332,24· 356,7·
 356,15· 386,22· 390,17· 392,
 19· 392,23· 394,3· 408,3·
 414,16· ἀρεταὶ γενικαὶ 378,
 12.
 ἄρνησις 206,11· 266,16· 268,9·
 ἄρνησις Θεοῦ 90,14· ἄρ-
 νησις θεότητος 84,15· ἄρ-
 νησις ἰουδαϊκὴ 60,2.
 ἄρραβῶν 238,17.
 (Ἄρριανὸς 338).
 ἀρχάγγελοι 30,15· 32,3· 36,22·
 108,21.
 ἀρχιερεῖς 282,24.
 Ἄρχιλοχος Πάριος (354)· 354,13.
 ἄσκησις κατ' ἀρετὴν 394,21.
 Ἀσσύριοι 58,2.
 Ἀττικὴ 350,13.
 αὐτεξούσιον (12· 110· 111)· 92,5·
 110,19· 112,18· αὐτεξού-
 σιος ὁρμὴ 108,6.
 αὐχμὸς 138,12· 140,21· 144,9.
 ἄφρων 90,6.
 Ἄχαρ 140,17.

B

Βαβυλῶν 146,24· 188,5· 322,17.
 βάπτισμα 74,24.
 (βαπτιστήριον 18).
 Βαρλαάμ (17)· 238,19· 240,4.
 βασανιστήρια 300,3.
 βάσανοι 294,20.
 βασιλεία 206,8· 228,12· 280,26·

282,1· (βασιλεία Θεοῦ 21)·
 βασιλεία οὐρανῶν 120,23
 264,20· 298,18· 400,25·
 402,12.
 βασιλεὺς (Κύριος) 280,24· 282,2·
 298,10· 306,17· βασιλεὺς
 ἀληθινὸς 304,8· βασιλεὺς τῶν
 δυνάμεων 268,21.
 βασιλικὴ 280,21.
 βάσκανος 162,18.
 Βενιαμὴν 156,12.
 (Βεσελεὴλ 84).
 βῆμα Θεοῦ 176,17.
 Βίας 356,13.
 βιαστῆς 400,24.
 Βίβλος 186,8.
 βίος, -οι 156,3· 170,20· 172,8·
 176,27· 196,8· 320,6· 326,
 20· βίος ἕτερος 318,19.
 βλασφημία 54,6· 84,22· 194,26·
 284,20· βλασφημία κατὰ τοῦ
 ἁγ. Πνεύματος (79)· 76, 8·
 βλασφημία κατὰ τοῦ Μο-
 νογενοῦς 56,14· βλασφημία
 Ἰουδαίων 58,10.
 (Boulenger 22).
 βωμὸς 242,15.

Γ

Γαβαωνῖται 398,14.
 Γαβριήλ 112,14.
 (Γαλανὸς 16).
 (Γάλλος 20).
 γέννημα 70,1· 72,27· 286,16.
 γέννησις 68,19· 286,11.
 γεννητὸς 68,17· 76,19· 78,10.
 γνῶσις 28,15· 284,25· 322,4· 366,
 15· 384,4· γνῶσις Θεοῦ
 (366)· 286,1· γνῶσις περὶ
 Θεοῦ 378,6· (γνῶσις τοῦ

φυσικοῦ κόσμου 366). γνῶ-
σις τῶν ματαίων 406,20.
(γνωστικὸς, οἱ 68· 106· γνωστικοὶ
δυσαρχικοὶ 12).
(Γόμορρα 144).
Γόρδιος (18· 19)· 256,20· 260,20·
260,25· 262,14.
(Γόρδιος (ἕτερος) 19).
Γραφή, αἱ (22· 24· 25)· 72,15·
96,1· 120,13· 186,13· 400,
16· 408,22· Παλαιὰ Διαθή-
κη (43)· 146,6· 156,7· Βα-
σιλείαι 118,21· Ψαλμοὶ 60,
21, 86,17· 262,21· 390,5·
408,23· Παροιμίαι (23· 24·
25)· 46,8· 98,26· 360,6·
360,12· 362,17· 364,26· 378,
10· 382,1· 382,22· 384,3·
394,4· 402,14· 406,10· Ἐκ-
κλησιαστικῆς (24)· 30,7· 360,
12· 404,14· Ἄσμα ἁσμά-
των (24)· 360,13· Καινὴ
Διαθήκη 146,7· 156,7· Εὐαγ-
γέλιον, -α (23)· 42,1· 44,28·
48,9· 56,15· 400,25· (Εὐαγ-
γέλιον κατὰ Ἰωάννην 10).
(Γρηγόριος Θεολ. 15· 20· 326·
335· 336).
(Γρηγόριος Νύσσης 15· 21).
γυναῖκες 332,3.

Δ

Δαβὶδ (19)· 86,2· 102,3· 138,10·
166,21· 180,9· 220,1· 226,5·
280,20· 348,6· 394,20.
Δαθάν 102,7.
δαίμων, -ες 56,13· 78,16· 198,20·
242,15· 244,27· 246,15· 256,
8· 264,27· 296,10· 298,6·

414,14· δαίμων φιλοπόλε-
μος 258,9.
δάκρυον 234,8· 234,19.
Δανιὴλ (22)· 322,17· 402,4.
(Δαρτεῖος 354).
δέησις 132,29.
δεινὰ 128,5.
(Delehaye 18· 20).
Δεσπότης (13)· 42,4· 56,6· 92,18.
138,3· 142,17· 156,16· 162,
15· 166,24· 168,23· 170,13·
180,4· 182,15· 186,18· 192,
2· 196,14· 206,27· 212,9·
214,11· 240,3· 244,18· 250,
17· 260,5· 264,5· 286,19·
290,3· 302,19· 304,5· 308,
9· 312,5.
δημιούργημα τοῦ Θεοῦ 106,21.
δημιουργία 362,2.
δημιουργὸς 106,12· 366,7· δη-
μιουργὸς τῆς κτίσεως 96,4.
διάβολος (14· 16· 43)· 42,13·
58,16· 102,26· 112,7· 112,
12· 112,25· 114,25· 118,5·
118,18· 120,11· 162,10· 186,
20· 188,6· 190,23· 192,18·
196,22· 256,3· 264,11· 264,
26· 266,23· 282,18· 296,10·
304,11· 312,8.
διάνοια 322,15· 330,23.
διδάγματα (24· 43)· 374,14· δι-
δάγματα Κυρίου 66,8· δι-
δάγματα τοῦ Πνεύματος 42,
2· (διδάγματα ἠθικὰ 23).
διδασκαλεῖον θεῖον 250,22· δι-
δασκαλεῖον τοῦ κατ' ἐν-
σέβειαν 280,5.
διδασκαλία 56,6· 86,5· 96,13·
398,24· διδασκαλία τοῦ Εὐ-
αγγελίου 400,20· διδασκα-
λία τοῦ Πνεύματος 54,18·

διδασκαλία πνευματική 382,
 12· διδασκαλία Παροιμιῶν
 372,19 διδασκαλία θεία, -αι
 372,13· 374,17· 404,7.
 διδάσκαλος, -οι 240,8· 246,6· 258,1.
 δίκαιοι 152,21· 250,6· 306,21·
 312,18.
 δίκαιον, -α 252,13· 334,1· 384,1.
 δικαιοσύνη (388)· 98,22· 100,2·
 182,5· 218,21· 382,23· 384,
 3· δικαιοσύνη ἄδολος 384,
 9· δικαιοσύνη ἀληθινή 384,
 9· 384,23· 386,29· 388,1·
 388,14· 390,2· 394,5· δι-
 καιοσύνη θεία 386,6· δι-
 καιοσύνη κίβδηλος 384,8.
 δικαστήριον 390,19.
 δίκη 203,1.
 (Diehl 352).
 Διογένης Λαέρτιος (346· 356)·
 346,5· 352,19.
 (Διοκλητιανός 16· 18).
 διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος 400,4.
 διωγμός (294)· 290,7.
 (Δίων Χρυσόστομος 354) .
 δόγμα, -ατα 44,4· 112,4· 370,6·
 386,4· 400,21· 408,1· δό-
 γματα εὐσεβείας 312,6· δό-
 γμα πονηρὸν 88,13· δόγματα
 πονηρὰ 218,11.
 (δογματικὸν ἔργον 9· δογματικά
 θέματα 64· δογματικά προ-
 βλήματα 9).
 δόξα 228,12.
 (δοξολογία διηνεκῆς 17).
 δούλη Χριστοῦ 206,10· δούλοι
 Δεσπότης 82,16.
 (δυναρχικά συστήματα 106).
 δυνάμεις 306,16.
 δυσπραγία 184,24.
 Δώριον 348,10.

E

Ἐβραῖοι 118,21· 398,5.
 ἐγκράτεια 140,8· 414,6.
 ἐγκώμιον, -α 250,2· 250,22· 252,
 14· 274,2· 276,2· ἐγκώμιον
 μαρτύρων 292,13.
 εἶδωλα 254,18· 298,21.
 εἰδωλολατρία 58,8· 256,17· 398,12.
 εἰκὼν 34,15· 68,27· 70,18· εἰκὼν
 τοῦ γεννήσαντος 50,21· κατ'
 εἰκόνα Θεοῦ 108,8· 118,12·
 κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος
 92,12· κατ' ἰδίαν εἰκόνα
 144,4.
 εἰρήνη 98,2.
 ἐκδημία 238,9.
 Ἐκκλησία (13· 14· 18· 19· 20· 23·
 362)· 134,5· 158,19· 186,
 23· 188,7· 202,1· 240,2·
 254,14· 278,8· 282,17· 288,
 18· Ἐκκλησία Θεοῦ 284,
 16· Ἐκκλησία μαρτύρων 310,
 11· Ἐκκλησία πάνδημος 198,
 11.
 (ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς 42·
 325· ἐκκλησιαστικοὶ ποιη-
 ταὶ 15).
 ἐλεημοσύνη 228,4.
 Ἐλισσαῖος 208,11.
 (Ἐλλάδιος 16· 23).
 (Ἐλλάς ἀρχαία 340).
 Ἐλλην, -ες (43)· 58,8· 60,6· 154,
 25· 258,11.
 ἐλληνισμός (58)· 58,1.
 ἐλπὶς 272,9· 298,13· 318,19· 344,
 8· ἐλπὶς πρὸς Θεὸν 146,10·
 ἐλπὶς τῶν μελλόντων 222,
 26· ἐλπὶς μακαρία 264,2.
 (ἐνέργεια ἀγιαστικὴ καὶ τελειωτικὴ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος 10).

έννοια 404,19· 406,7· έννοια περί
Θεοῦ 366,10· έννοια τοῦ
μόνου σοφοῦ 368,3· έννοια
τοῦ μέλλοντος αἰῶνος 402,
19· έννοια τῶν μελλόντων
402,15 έννοια πονηρὰ περί
Θεοῦ 376,10 .

έντολή, -αί 34,19· 116,5· 148,19·
154,1· 156,14· 230,11· 286,
1· 374,18· 392,9· 392,21·
412,19· 414,9· έντολή Θεοῦ
214,16· έντολαί Κυρίου 416,
9.

Ἐξηστεκίδης 352,14.

ἐξομολόγησις 134,16.

(ἐξουσία ποιμαντική καί βασιλική
19).

ἐορτή 278,3.

ἐπαγγελίαι 402,2· 406,5· ἐπαγ-
γελίαι στεφάνων 226,22.

ἐπίγνωσις Θεοῦ 286,6· ἐπίγνω-
σις παιδείας 378,7.

ἐπιδημία Χριστοῦ 74,12· ἐπιδη-
μία βασιλέως 198,12.

ἐπιμέλεια ψυχῆς 320,18· 344,16·
ἐπιμέλεια σώματος 350,18.

ἐπιστῆμαι φυσικαί καί θεωρητικαί
378.

ἐπιφάνεια τοῦ κριτοῦ 158,22.

ἔργα ἀρετῆς 380,1.

ἔργον Θεοῦ 60,3.

Ἐρυθρά θάλασσα 104,18,

ἔρωτες 324,17· ἔρωσις τῆς εὐσε-
βείας 240,22.

ἑτεροούσιος 68,13.

Εὐα 398,21.

εὐαγγελικόν διδασκάλιον 62,20·
εὐαγγελική ὁδός 412,18.

εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας 120,25.

εὐαγγελιστής 34,2· 38,10· 54,22·
60,14· 64,19· 286,14.

εὐδαιμονία 342,23.

εὐεργεσία 228,3.

Εὐκλείδης (23)· 334,22· 336,21.

εὐπορία 182,13· 184,9· 188,25.

Εὐριπίδης (23· 334)· 334,9.

εὐσέβεια 208,18· 254,15.

(Εὐσέβιος Καισαρείας 23).

(Εὐσέβιος Σαμοσάτων 13).

εὐχή, -αί 140,4· 288,13· 304,21·
306,1· 370,24.

εὐχαριστεῖν 222,14.

εὐχαριστία (17)· 214,7· 222,24·
224,20· 228,21· (εὐχαριστία
ἐν παντί 16).

εὐχάριστον 228,3.

εὐφροσύνη 236,4· εὐφροσύνη πνευ-
ματικῇ 250,5.

Z

Ζαμβρί 140,18.

Ζεὺς (336· 357)· 324,19· 354,6.

ζωή (=Χριστός) 50,14· 60,19·
98,14· 110,3· 226,20· ζωὴ

αἰώνιος 108,18· 266,11· 270,
24· 272,4· 306,23· ζωὴ

ἀρχέτυπος 64,16· ζωὴ κρείτ-
των 238,9· ζωὴ ἐν οὐρα-

νοῖς 156,24· ζωὴ μακαρία
272,15· ζωὴ ἀνθρωπίνη 166,

21· 236,2· ζωὴ παροῦσα
168,13· ζωὴ πρόσκαιρος 206,

7· 312,21.

H

(Halkin 19).

ἡδονή, -αί 166,15· 174,27· 348,
23· 350,7· 352,8.

Ἡλεῖοι 354,6.

Ἡλίας θεσβίτης 140,5· 146,8·
256,16· 304,25.

ἡλικία τοῦ ἔσω ἀνθρώπου 400,15.

ἡλιος τῆς δικαιοσύνης 416,8.

ἡμέρα ἐκείνη 404,21.

Ἡρα 354,6.

Ἡρακλῆς 330,27· 332,8.

(Ἡρόδοτος 79· 341· 352)

Ἡσιόδος (23· 316· 356)· 316,13·
328,2.

(Ἡὼ 356).

Θ

θάνατος, -οι 90,28· 92,1· 110,3·
114,27· 166,14· 172,11· 174,
11· 196,11· 220,9· 226,20·
230,9· 234,12· 238,9· 254,
17· 260,17· 266,10· 270,25·
272,4· 300,8· 302,7· θά-
νατοι ἀγίων 238,1· θάνα-
τος ἀπροσδόκητος 214,25·
θάνατος ὑπὲρ δικαιοσύνης
304,10· θάνατος διὰ κρύους
302,11· θάνατος κακούργων
296,26· 304,9.

θαῦμα τοῦ μάρτυρος 248,10.

Θέογνις (23· 330· 352· 353)·
330,18· 352,16.

θεολογία 28,8· 30,5· 44,19· 388,1·
θεολογία τοῦ Μονογενοῦς 52,
14· θεολογία περὶ τοῦ Μο-
νογενοῦς 54,21.

θεολόγος 38,11.

θεομάχος, -οι 118,13· 268,3· 298,5·
θεομάχος χεῖρ 254,14.

θεοὶ 254,19· 324,13· θεοὶ βασιλέων
204,15.

Θεὸς (16· 54· 106)· 28,17· 30,9·
52,25· 56,4· 60,16· 66,19·
82,12· 88,9· 90,8· 100,17·

106,26· 114,11· 116,18· 130,
20· 132,10· 134,24· 138,13·

142,20· 202,16· 210,15· 212,
1· 212,10· 218,17· 222,6·

226,16· 256,19· 262,3· 262,
21· 266,18· 268,21· 270,3·

298,5· 330,18· 344,13· 366,8·
θεότης 62,14· 66,21· 70,19· 72,
27· 84,19· 284,23· (θεότης

τριαδικῆ 10)· θεότης Μο-
νογενοῦς 34,21· θεότης τοῦ
Λόγου 10)· θεότης πατρικῆ
34,6· θεότης ἀγέννητος 68,
15· (θεότης ἀπρόσωπος 54).

θεωρία τοῦ ὄντος 322,15.

θλίψις 136,9.

θυγατέρες Δαρείου 338,2.

θυμίαμα 256,5.

(θύραθεν συγγραφεῖς 325).

(θυσία 230).

θυσιαστήριον, -α 244,26· 256,4.

I

Ἰακώβ (19)· 156,9· 238,2· 280,17·
396,3.

(Ἰάμβλιχος 338).

ιδιότητες 32,22· ιδιότης προσώ-
πων 66,23· ιδιότης Υἱοῦ
καὶ Πατρὸς 288,2.

ιερά γράμματα 364,7.

ιερεῖς 38,6.

Ἱερεμίας 234,15.

Ἱεριχούντιοι 208,12.

Ἱεροσολυμίται 152,16.

Ἱερουσαλήμ 98,10· 122,3· 294,1.

Ἰουδαία 146,24.

Ἰουδαῖος, -οι 58,16· 98,12· 238,4·
240,26· 258,11· 260,6· 268,
17· 284,15.

Ἰουδαϊσμός (58)· 58,1· 60,8.

Ἰούδας 308,10.
 (Ἰουλιανός 20· 22).
 Ἰουλίττα (15· 16· 17· 18·) 202,7.
 (Ἰουλίττα χήρα 16).
 (Ἰουστίνος 43).
 Ἰσραήλ 58,3· 140,19· 268,24.
 Ἰσραηλίτης, -αι 128,19· 146,18·
 398,13.
 (ἱστορικοφιλολογικὴ μέθοδος 23
 -24).
 Ἰωάννης 36,19· 42,7.
 Ἰωάννης βαπτιστής 120,24.
 (Ἰωάννης Χρυσόστομος 15· 17· 18·
 326).
 Ἰώβ (14)· 102,1· 140,23· 148,6·
 190,15· 196,22· 198,10.
 Ἰωήλ 402,2.
 Ἰωνᾶς 134,26.
 Ἰώσηπος 152,15.
 Ἰωσήφ 156,9· 238,2· 250,20.

Κ

κάθαρσις ψυχῆς 346,22.
 (Καισάρεια Καππαδοκίας 18· 19·
 20).
 κακία 328,9· 330,22· 332,3· 392,
 19· 408,2.
 κακόν, -ά (12· 106)· 92,8· 92,14·
 96,5· 98,2· 100,14· 100,17·
 100,25· 104,22· 104,29· 106,
 3· 112,5· 112,8· 112,21·
 140,16.
 κακουργία 396,18.
 καλλωπιστής 346,6.
 (Καππαδοκία 13· 15).
 Κάρμηλος 146,8.
 κατάληψις 28,14· 44,5.
 κατανόησις 44,6· κατανόησις τοῦ
 Θεοῦ 38,5· 228,13.
 κατήγορος 118,24.

Κεφαλλήνοι 328,19.
 κήρυγμα 202,2· κήρυγμα εὐαγ-
 γελικόν 42,5· (κήρυγμα προ-
 φητικόν 13)· κήρυγμα ὑψη-
 λόν 370,6· κήρυγμα ἀσε-
 βές 294,16.
 κῆρυξ μετανοίας 126,10.
 κίνδυνος, -οι 178,11· 180,25· 188,
 24· 190,6.
 Κλεινίας (23)· 338,8.
 (Κλήμης Ἀλεξ. 343).
 κληρονομία τῶν ἀγαθῶν 394,22.
 κλῆσις 158,4· 258,4· 308,12.
 κοινωνία Πατρὸς 84,9· κοινωνία
 Υἱοῦ 62,15· κοινωνία κατὰ
 φύσιν 34,5· κοινωνία πρὸς
 τὰ πάθη τοῦ σώματος 344,
 20· κοινωνία πρὸς εἰδωλολα-
 τροῦντας 256,15.
 κοινωνικὸς 142,5· 228,11.
 κοινωνὸς τῆς φύσεως 34,11· κοι-
 νωνὸς τῆς δόξης 34,14.
 κόλασις 298,19· κόλασις αἰώνιος
 222,23· 270,16· 404,22.
 (Κοντογόνου Κ. 17).
 Κόρινθος 400,18.
 Κορνήλιος 268,24.
 κόρος 174,10· 178, 19.
 κοσμοποιία 106,9.
 κουρά (230)· 232,1.
 κρῖμα, -ατα 388,16· 390,4· 390,
 24· 392,20· 394,5.
 κρίσις, -εις 152,21· 190,20· 196,
 18· 388,8· 390,9· 390,23·
 392,6· κρίσις θεία 104,10·
 κρίσις δικαίου Θεοῦ 92,24·
 98,7· 102,6· 364,10.
 κριτήριον 392,6· κριτήριον δίκαιον
 132,24· κριτήριον τῆς ψυχῆς
 392,21· κριτήριον φυσικόν
 390,13.

κριτής 134,22· 158,4· 196,13·
198,10· κριτής δίκαιος 160,
10· 272,26· 386,2· 388,19·
κριτής ἀδικίας 206,11· 294,
18.

(Κρότων τῆς Κ. Ἰταλίας 340).
κτήματα τοῦ Δεσπότη 118,14.
κτίσις 96,24· κτίσις νοητῆ 106,11.
κτίσμα 32,21· 64,17· 76,20· 87,
5· 80,1· 82,14· 84,21.

κτίστης 32,20· 368,2.

κτιστὸν 84,15.

κτιστὸς 78,10· 80,11.

κυβέρνησις 408,19· 412,1· 412,16·
412,27· 416,1.

κυβερνήτης 408,16· 410,8· 412,6·
414,25· κυβερνήτης νοήμων
410,25.

Κύριος (19)· 32,24· 54,19· 72,14·
76,16· 98,11· 116,21· 120,7·
148,18· 152,17· 154,17·
220,3· 226,2· 228,26· 268,2·
268,20· 270,8· 280,24· 282,
17· 284,8· 294,7· 296,10·
302,18· 306,4· 310,13· 312,
20· 360,9· 362,12· 368,2·
380,12· 406,16.

κυριότητες 32,3.

(Κωνσταντίνος Μέγας 18).

(Κωνσταντινούπολις 329).

Λ

Λάζαρος, -οι 182,19· 272,16.

λαὸς Θεοῦ 398,17· λαὸς Κυρίου
248,3.

(Λεβίδης Ἀναστ. 20).

λειτουργικά πνεύματα 36,18· 76,
6· 82,19· 268,22.

(Λιβάνιος 328).

(Λικίνιος 18· 20· 294).

λίμνη 300,28.

λιμὸς 128,23· 146,10· 146,22·
150,12· 150,18· 152,10· 154,
15· 178,5· 184,21· 184,27.

λόγια τοῦ Πνεύματος 258,7· 360,
3· λόγια θεῖα 262,25· 376,
24.

λογικὴ τροφή τῆς ψυχῆς 370,5.

λογισμοὶ 392,5· 412,8.

Λόγος 32,18· 48,24· 50,13· 52,5·
52,23· 54,23· 56,4· 60,9·
72,27· 286,17.

λόγος 380,20· λόγοι ἱεροὶ 320,7·
λόγοι τεχνικοὶ 380,26.

Λύδιος 352,5.

λύπη, -αι 144,21· 190,8· 192,9·
234,20· 236,9.

Μ

Μαδιανίτιδα 140,18.

μαθηταὶ 120,19· 280,6· 308,10·

μαθήματα 326,18· 326,26· 338,17·
μαθήματα Αἰγυπτίων 322,
14· μαθήματα ἔξωθεν 322,19.

Μαθουσάλας 356,19.

μαῖα 398,8.

μακκαριότης τῶν δικαίων 298,15.
(Μάκελλος 20).

Μάμας (19· 20)· 276,20.

μάνδρα 188,4.

μάννα 128,22.

(Μαξιμιανὸς 19).

(Μάξιμος ὁμολογητῆς 43).

Μαργίτης (342)· 342,24.

Μαρκίων (68)· 68,11.

(Μαρκιωνῖται 68).

Μαρσύας (340)· 340,18.

μαρτυρία πεπραγμένων 250,23.

μαρτύριον, -α (20)· 252,23.

μάρτυς, -ρες (15· 16· 17· 18· 19·

20· 21)· 76,17· 202,2· 208,8·
208,20· 238,10· 240,16· 242,
16· 244,5· 246,11· 248,4·
252,22· 270,23· 274,7· 274,
17· 276,7· 288,19· 292,26·
298,4· 306,5· 308,9· 310,22·
312,1.

Ματθίας 308,10.

μέγεθος 284,22.

μέριμναι 180,13.

(Μεσσαλιανοί 17).

μετάνοια· (13)· 134,27· 136,8· 136,
20· 138,6· 230,6· (μετάνοια
πάνδημος 13).

Μίλων (340)· 340,15.

μίμησις 252,16· 290,5· 292,
8· 324,3· μίμησις ἀγαθῶν
250,6.

μίξεις 324,17.

μισθός, -οί 196,29· 290,8· μισθός
Δεσπότης 194,8.

μισθωτοί 284,3.

μνήμη 252,16· μνήμη μάρτυρος.
-ων 274,6· 278,2· 290,1.

μοιχεῖται θεῶν 324,17.

Μονογενής 34,9· 44,21· 50,13·
60,4· 74,5.

μυστήρια 256,23.

Μωυσῆς (19· 22)· 28,16· 30,2·
94,25· 96,22· 128,19· 146,
26· 238,3· 250,10· 280,12·
322,13· 376,18.

N

(Ναζικινζός 20).

νεανίσκος 400,21.

(νεοπλατωνικοί φιλόσοφοι 42).

νηστεία, αι 134,29· 258,6· 414,5.

(Νικήτας Σιτηθάτος 32· 33).

(Νινευή 13).

Νινευῖται 134,24.

νόημων 408,18.

νόμος Θεοῦ 392,10· νόμοι ἄλλοι
τοί 162,16.

νόμφη 158,6.

νυμφίος 158,6.

Ξ

(Ξενοφών 328· 335· 341).

ξύλον 114,4· ξύλον ζωῆς 122,10.

O

ὁδός, οἱ 328,5· 332,2.

(Ὀδύσσεια 324· 332· 355).

Ὀδυσσεύς 324,4· 330,5.

οἰκείωσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν
θεῖον Λόγον 362,1.

οἰκονομία 132,10· οἰκονομία θεῖα
104,25· (οἰκονομία τοῦ Λό-
γου 10)· οἰκονομία Δεσπότητος
190,19.

οἶκος προσευχῆς 256,3.

Ὀλυμπιάδες 340,13.

(Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες 340).

Ὀλυμπος (340)· 340,18.

(Ὀμηρικά ἔπη 329).

Ὀμηρος (23· 342)· 328,17· 330,6·
344,1.

ὁμοιότης πρὸς Πατέρα 286,25.

ὁμοιώματα Θεοῦ 118,14.

ὁμολογία (296)· 58,5· 72,8· 76,4·
ὁμολογία πίστεως 74,19· ὁ-
μολογία Πατρὸς 64,18· ὁ-
μολογία τῶν προσώπων. 66,4

ὁμοούσιον 70,1.

ὁμοτιμία 64,19.

ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ 268,8· 308,13.

ὄρασις ψυχῆς 404,5.

ὄργη 336,11.
 (ὀρθόδοξοι 10).
 ὀρθὸς λόγος 354,16.
 ὄρκος 338,11.
 ὄροι τῆς κτίσεως 132,5· ὄροι τῆς
 φύσεως 152,11· ὄροι εὐ-
 σεβείας 218,12· ὄροι ἐξέ-
 δου 218,18.
 ὄσιοι 238,5.
 οὐράνια 412,19· οὐράνια θαύμα-
 τα 308,8.
 οὐσία 34,12· 66,25· 66,27· 68,1·
 68,18· 284,22· 286,7· 288,
 5· οὐσία Θεοῦ 286,3.
 ὄφελος 326,24.

Π

πάθη 344,21· 414,24· πάθη ἀν-
 θρώπινα 382,26· παθη ἀτι-
 μίας 90,2· πάθη σαρκὸς
 412,3.
 παθήματα 92,12.
 πάθος σωτήριον 120,22.
 παιδεία 364,27· 372,21· 374,1·
 376,1· 376,17· (παιδεία χρι-
 στιανική 21· 24· παιδεία
 θύραθεν 21· 22)· παιδεία
 ὠφέλιμος 378,8.
 παιδεύματα 406,11· παιδεύματα
 θεῖα 322,18· παιδεύματα ἱε-
 ρὰ 322,1· παιδεύματα ἕλω-
 θεν 356,7.
 παῖς 394,14· παῖς νέος 402,9·
 404,1.
 παλαιὸς ἄνθρωπος 302,13.
 Παλαιστίνη 102,13.
 παλιγγενεσίας λουτρὸν 402,10.
 πανήγυρις 274,1.
 πανουργία 396,14· 396,17· 398,19·

πανουργία ἐπαινετὴ 396,8·
 πανουργία καλὴ 398,5· πα-
 νουργία πονηρὴ 398,14.
 πανοῦργος ἐπαινετὸς 396,22.
 παραδείγματα σπουδαίων πράξεων
 336,9.
 παράδεισος 108,19· 114,1· 114,25·
 116,22· 206,5· 228,11· 264,
 7· 302,17· 304,1· 312,17.
 παράδοσις 76,16· παράδοσις βα-
 πτίσματος 74,19.
 παράκλησις 232,19
 Παράκλητος 66,12· 82,27.
 παρακοή 114,27· 116,5.
 παρθένιοι φρόνιμοι 158,9.
 παροιμία 362,9.
 παρουσία Θεοῦ 310,16· (παρουσία
 τοῦ Χριστοῦ 43)· παρου-
 σία ἀγίου Πνεύματος 74,11·
 παρουσία νυμφίου 380,15.
 πατέρες (32)· 72,16· 76,17· (πα-
 τέρες Καππαδοκίας 15).
 Πατὴρ (54)· 32,13· 34,8· 36,6·
 36,17· 52,6· 52,25· 54,8·
 60,12· 62,7· 64,3· 66,5·
 66,19· 68,1· 68,18· 72,18·
 74,2· 74,12· 76,1· 76,21·
 78,2· 82,17· 84,7· 286,17.
 πατριάρχης, -αι 304,2· 312,18.
 Παῦλος (18)· 38,14· 64,14· 178,7·
 178,21· 234,14· 240,13· 294,
 1· 308,11· 348,25· 366,2·
 374,23· 376,14· 400,18.
 (Παυσανίας 340).
 πειρασμός, οἱ 86,17· 144,20· 202,
 15· 380,10· 412,26.
 πειρατήρια 266,22.
 πένθος 234,20· 236,5.
 πενία 186,1.
 Περικλῆς (23)· 334,17· 336,20.
 (Πέρσαι 354).

- Πεπεφρῆς 156,21.
 Πέτρος 38,16· 268,26.
 πίστις (10)· 38,12· 48,22· 56,19·
 76,8· 88,3· 156,20· 204,20·
 240,18· 260,15· 262,4· 266,
 17· 268,23· 290,12· 304,7·
 406,17· πίστις εἰς Χριστὸν
 204,16· 380,8· (πίστις χρι-
 στιανικὴ 23)· πίστις οἰκεία
 308,15.
 Πιττακὸς 344,3.
 Πλάτων (23· 320· 321· 322· 325·
 328· 332· 333· 334· 335·
 340· 348· 354· 355)· 334,11·
 348,24· 350,12.
 πλεονεξία 172,17.
 πληγαὶ 130,20.
 (Πλούταρχος 330· 336· 338· 358).
 πλεῦτος 172,16· 174,4· 176,25·
 180,11· 182,3· 182,18· 184,
 7· 196,27· 198,4.
 Πνεῦμα ἅγιον (54)· 32,13· 36,5·
 36,14· 38,3· 44,1· 44,21·
 54,8· 66,14· 72,5· 72,18·
 74,6· 76,10· 76,21· 80,1·
 82,9· 84,1· 86,2· 236,24·
 250,9· 402,1· Πνεῦμα ἁγια-
 σμοῦ 80,11· Πνεῦμα τῆς
 ἀληθείας 258,1· πνεύματα
 τῆς πονηρίας 48,20· 412,26.
 πνευματικὰ 370,4· πνευματικὴ γεῦ-
 σις τῆς ψυχῆς 404,9.
 πνευματομάχοι (10)· 80,12.
 ποίημα 32,10· 60,4.
 ποιητῆς 32,20· 110,20.
 ποιμαντικὴ 280,21· 282,1.
 ποιμὴν (19)· 278,19· 278,27· 280,
 3· 284,5· ποιμὴν (=Κύριος)
 280,24· 282,2· (ποιμὴν ἀλη-
 θινὸς 19)· ποιμὴν καλὸς
 286,5· ποιμὴν μισθωτός, -οὶ
 (19· 20)· 282,18.
 ποιμὴν 188,4.
 Πολυδάμας (340)· 340,13.
 πολυθεῖα 60,3· 66,24· 68,9· 68,16·
 96,11.
 Πολύκλειτος 354,5.
 (Πόντος 13).
 πόρνοι (388)· 386,11· 388,9.
 πορνεία 182,3· 386,10· 390,18.
 πράξεις ἀγαθαὶ 252,18.
 πρεσβύτερος 402,3.
 προαίρεσις 210,18.
 πρόβατον Χριστοῦ 306,22.
 (πρόβλημα τοῦ κακοῦ 9· 11).
 Πρόδικος Κεῖος 330,21.
 πρόνοια 190,18· 348,26· πρόνοια
 Θεοῦ 148,4.
 προσευχή, -αὶ (16· 17)· 132,29·
 134,3· 142,15· 210,12· 210,
 20· 212,7· 212,18· 212,24·
 258,6· 274,19· 310,14· 360,
 9· προσευχὴ ἀδιάλειπτος (16)
 212,25· (προσευχὴ δοξολο-
 γικὴ καὶ εὐχαριστιακὴ 17)·
 προσευχὴ ἐκτενῆς 414,6.
 πρόσταγμα 254,18· προστάγματα
 Θεοῦ 374,20.
 προσφορά 256,5.
 πρόσωπον, -α (54)· 60,12· 62,8
 64,7· 66,17· 72,17· πρόσω-
 πον πατρικὸν 62,10· πρόσω-
 πον Υἱοῦ 60,25.
 (προσωπεῖα 54).
 (προφητεῖαι 43)· προφητεῖα θεο-
 φορουμένη 158,12.
 προφήτης, -αι 38,5· 42,3· 86,3·
 126,7· 130,12· 146,23· 166,
 21· 226,24· 228,7· 244,4·
 312,18· 364,7· 370,24.

(Πρωτεύς 354· 355).

Πυθαγόρας (358)· 338,9· 348,8·
350,9.

Πυθίας Μυσοῦ 352,22.

πύλη στενή 170,23.

πῦρ 186,23· 188,21· 198,19· 206,
14.

πυρά 188,8· 208,1.

(πυρκαϊά 13· 14).

Q

(Quasten J. 17).

P

Ραάβ 398,11.

Ραχὴλ 398,11.

Ρεβέκκα 398,9.

(Ρώμη 69).

Σ

Σαβέλλιος (54)· 58,6· 62,18· 66,25.

(Σάκκος Στ. 20· 160).

Σαμουήλ 238,4.

Σαμψών 250,20.

Σαρδανάπαλος 342,23.

σατανᾶς 112,15· 118,19.

(Σεβαστεία Ἀρμενίας 20).

Σειρῆνες 324,5.

Σιδωνία 148,26· 256,17.

(Σινώπη Πόντου 69)

(σκηνή τοῦ μαρτυρίου 84)

Σόδομα (144)· 98,9.

Σολομών (24· 388)· 162,9· 232,

22· 234,24· 248,14· 360,11·

362,13· 362,23· 364,6· 370,

16· 376,2· 388,6· 392,4.

Σόλων (23· 352)· 330,13· 352,14.

σοφία 218,21· 364,26· 366,2· 368,
7· 370,9· 372,17· 404,16·
406,10· σοφία ἀληθινή 406,
16· σοφία ἀνθρωπίνη 368,4·
(σοφία κοσμική 366)· σο-
φία τοῦ κόσμου 366,8· σοφία
Χαλδαίων 322,17.

σοφός 406,22.

σταυρός 226,20· 238,6· 262,11·
272,12· 294,21· σταυρός τοῦ
Χριστοῦ 268,15.

στέφανοι 238,12· 264,7· 342,9·
στέφανος δικαιοσύνης 298,
17· 312,26· 394,2· στέφανοι
δόξης 206,6· 290,15.

στρατιώτης 306,21· στρατιώτης,
-αι Χριστοῦ 244,21· 296,3.

στροφαὶ λόγων 382,3.

(στωϊκὴ φιλοσοφία 11).

συγγνώμη 344,13.

συγγράμματα 330,22· 332,16.

Συμεών 220,3.

συμφορὰ 134,15· 140,13· 140,25·
148,5· 184,25· 232,2.

(Συναξάρια 18).

συνάφεια 74,18· 158,7· συνάφεια
ἄχρονος τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν
Πατέρα 52,8· συνάφεια ἐξ
αἰδίου 74,4.

συνειδησις 160,9.

συνεργία Πνεύματος 416,16.

συνεργός τῆς ἁμαρτίας 118,24.

συνουσία τριῶν ἀσωμάτων τελείων
74,10 - 11.

σχίσμα 284,7· 286,13.

Σωκράτης (23· 354)· 336,10·
354,2.

Σωτήρ 186,20· 188,13· 296,17.

σωτηρία (13)· 34,17· 94,3· 180,7·
268,13· 268,26· 376,21· σω-
τηρία αἰώνιος 104,24.

σωτήρια μυστήρια 370,19.
 Σωφρονισκος 336,9.
 σωφροσύνη 332,26· 384,19· 390,
 18· 414,2

T

τάλαντον 330,19.
 ταξιάρχης 118,11.
 ταυτότης 288,2· ταυτότης χα-
 ρακτήρων 288,6.
 τελειότης 70,23.
 (τελείωσις ἠθικὴ 12)· τελειωσις
 ψυχῶν 360,21.
 τελῶναι 280,6.
 τεσσαράκοντα μάρτυρες (20· 21)·
 290,10· 304,21· 310,9.
 Τιθωνός (356)· 356,18.
 Τιμόθεος 340,22.
 (τιμωρία 13).
 (τριαδικὸν (πρόβλημα) 9).
 Τριάς ἅγια (54)· 36,15· 74,8·
 74,25.

Y

υιοθεσία τοῦ Πνεύματος 294,5·
 υιοθεσίας πνεῦμα 226,21.
 Υἱός (54)· 32,13· 34,8· 36,5·
 36,17· 44,19· 52,17· 54,8·
 58,10· 60,7· 60,12· 64,4·
 66,5· 66,20· 68,1· 68,19·
 70,22· 72,16· 74,2· 76,1·
 78,2· 82,17· 84,1· 286,11.
 (ὑμνογραφία 15).
 ὕμνος 246,5· (ὕμνος ἀγγελικὸς
 84).
 ὑπακοή 118,8.
 ὑπαρξίς 60,8· 60,15· 60,24· ὑπαρ-
 ξίς τοῦ Υἱοῦ 52,7· (ὑπαρξίς
 αἰδίου 10· ὑπαρξίς αἰδίου

τοῦ Λόγου 10)· ὑπαρξίς τοῦ
 ἁγ. Πνεύματος 78,20· (ὑπάρ-
 ξεις αὐθύπαρκτοι 106).

ὑπόδειγμα 208,17.

ὑποθήκαι 334,13.

ὑπομονή 198,18· 228,21· ὑπομονή
 μαρτύρων 306,12.

ὑπόστασις 54,4· 70,14· ὑπόστασις
 τοῦ Υἱοῦ 54,2· 288,3· ὑ-
 πόστασις τοῦ κακοῦ 104,26.

Θ

Θαλάκας 328,23· 330,2.

φαρισαῖοι 282,25.

Φειδίας (336)· 354,4.

φιλαδελφία 132,25.

φιλάδελφος 142,6.

φιλανθρωπία 184,1.

φιλοσοφία τοῦ φρονήματος 240,20.

φόβος 98,17· 370,23· 372,1· 406,

7· φόβος Θεοῦ 46,15· 390,

20· φόβος θεῖος 370,17·

372,16· φόβος σωτήριος

372,17.

φρόνημα σαρκὸς 412,4.

φρόνησις 378,11· 380,3· φρόνησις

ἀληθῆς 378,23.

Φρύγες 340,19.

(Φρυγία Μ. Ἀσίας 341).

Φρύγιον 342,4.

φύσις 34,23· 36,7· 66,18· 68,4·

72,24· φύσις αἰδίου 74,22·

φύσις ἄκτιστος 32,14· φύσις

ἀμέριστος 70,22· φύσις θεία

32,7.

φῶς 50,14· 226,21.

X

χαίρειν 210,8· 230,1.

Χαλδαῖοι 376,23.

χαρακτήρ 70,15.

χάρις 222,11· 226,15· 228,5· 310,
10· χάρις Θεοῦ 116,27· 150,
4· χάρις Πνεύματος 288,
23· (χάρις θεία 12).

χαρίσματα 38,7· 40,4· χαρίσματα
πνευματικὰ 276,8· χαρισμά-
των διανομαί 226,22.

(Χαρμίδης 336).

(Κατ'ζηηνικολάου - Μαράβα "Αννα
20).

(χειρόγραφα 85).

χειμών 300,14· 302,22.

(Χρήστου Π. 15· 22· 23· 33).

Χριστιανισμός 58,1.

Χριστιανός, -οί (18· 21· 22· 23·
25· 296)· 58,17· 144,20·
154,16· 156,2· 258,11· 280,
4· 296,7· 296,12· 308,1·
310,11.

χριστομάχος γλῶττα 48,8.

Χριστός (16· 18· 21· 42)· 54,23·
74,16· 82,14· 120,18· 158,3·
164,13· 188,3· 204,19· 240,
1· 246,18· 252,23· 254,17·
262,14· 268,11· 284,18· 294,
16· 302,16· 388,1.

Χωρήβ 256,18· 280,14.

ψεύδος 324,25.

ψῆφος Θεοῦ 364,10.

ψυχαγωγία 324,22.

ψυχή, -αί (10· 14)· 32,11· 46,
14· 74,5· 88,24· 92,13· 100,
1· 104,4· 106,26· 108,1·
116,23· 128,1· 134,14· 142,
1· 144,21· 146,9· 146,19·
156,3· 156,6· 156,23· 160,
6· 164,13· 166,18· 170,27·
172,13· 176,6· 178,3· 178,
15· 180,24· 182,3· 186,11·
190,9· 192,27· 202,8· 206,
17· 208,2· 210,18· 214,18·
216,18· 218,17· 222,10· 232,
12· 236,10· 240,22· 242,
24· 258,20· 266,16· 286,5·
290,10· 294,12· 298,26· 320,
5· 324,7· 326,8· 326,24·
338,17· 340,8· 350,1· 350,
19· 360,20· 368,12· 370,18·
372,2· 386,22· 394,22· 400,
16· 402,23· 404,16· 408,19·
414,7· ψυχή ἀθάνατος (198)·
358,2· ψυχή ἀκυβέρνητος
412,5· ψυχή φιλόθεος 28,2·
ψυχή παράφορος 174,13.

Ω

(Ὠριγένης 388).

ὠφέλεια 320,19· 326,7· 334,16·
356,8· 358,4.

Ψ

ψαλμωδός 134,5.

(ψευδοδιονύσιος 32).

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή.	σελ. 9
Γ' ΟΜΙΛΙΑΙ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ.	» 27
1. Περὶ πίστεως.	» 28
2. Εἰς τό «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος».	» 42
3. Κατὰ Σαβελλιανῶν καὶ Ἀρείου καὶ Ἀνομοίων	» 58
4. Ὅτι οὐκ ἔστιν αἷτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός	» 86
Δ' ΟΜΙΛΙΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑΙ.	» 125
1. Ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ.	» 126
2. Περὶ τοῦ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς βιοτικοῖς.	» 162
Ε' ΟΜΙΛΙΑΙ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΑΙ.	» 201
1. Εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν.	» 202
2. Εἰς Βαρλαάμ τὸν μάρτυρα.	» 238
3. Εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα.	» 248
4. Εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Μάμαντα.	» 274
5. Εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας.	» 290
ΣΤ' ΟΜΙΛΙΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ.	» 315
1. Πρὸς τοὺς νέους.	» 316
2. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν.	» 360
Εὐρετήρια.	» 318
1. Εὐρετήριον χωρίων Γραφῆς.	» 318
2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.	» 424
Πίναξ περιεχομένων.	» 439